

ใคร คือ ใคร ?

คำบรรยายประจำวันเสาร์

ภาคอาสาพัฒนา ๒๕๒๑

ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยทุนธรรมทานปริวรรตน์ เป็นอันดับที่สิบสาม แห่งทุนนี้,
เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้ ในชุดธรรมโฆษณห์หมวดที่
อันดับที่ ๓๗ ข. บนพื้นแถบสีน้ำเงิน ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม พฤษภาคม ๒๕๒๖

ฉบับที่ระลึกครบ ๕๐ ปีสวนโมกข์

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับแจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย)

อนโมทนา.

ข้าพเจ้า ขออนโมทนา ในกรณีที่คณะกรรมการ แห่งสมาคม -
มูลนิธิ และผู้ก่อตั้งอื่น ๆ ได้มีความคิดเห็นตกลงร่วมมือกัน จัด
ตั้งขึ้นที่มีชื่อว่า " หนังสือรวมบทประพันธ์ " นี้ขึ้น เพื่อสนับสนุนการ
จัดพิมพ์หนังสือ รวมบทประพันธ์ ให้มีขึ้นอีกอย่างหนึ่ง. ขุนนัย แม้จะ
มีชื่อที่มิใช่ชื่อแล้ว! แปลกไปจากชื่อท่านบ้าง ก็ได้มีผู้ตั้งขึ้นไว้ ตาม
ข้อตกลง หรือชื่อสกุลหนึ่ง ก็ตาม, แต่อาหม และผู้ร่วมงานที่ทั้งนี้ มี
อยู่ในลักษณะได้ปกกัน ใดๆแล้ว.

ท่านนี้ คงจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก ในการช่วยให้เรา -
ทุกคนบรรดาชนวม หรือชื่อรวมต่างๆ ในพระมหาศกฺขาลา ที่ควรจัด
พิมพ์ออกมามีเผยแพร่ ได้มีโอกาสดูถูกมาเผยแพร่มาบ้าง และโดย
เร็วยิ่งขึ้น ยิ่งแน่นอน. อีกเหตุผลหนึ่ง ก็เป็นโอกาสให้ผู้ประพันธ์
รายย่อยๆ แต่มีคุณภาพประเสริฐมีมากมาย ให้ได้ใช้ไปในที่สุดของธรรม -
ทานที่ควรใช้ท่านมาก โดยตรง, จะได้รับความพอใจ สดชื่น. และ
อีกเหตุผลหนึ่ง เห็นควรควรแก่การดำเนินการในกิจการนี้ของมูลนิธินี้
เอง ในการรวบรวมเงินที่ได้รับมา จากการทำหน้าที่ของหนังสือ
ของบางเรื่อง มารวมไว้ในหนังสือ เพื่อการพิมพ์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
ด้วย หนังสือ การประพันธ์ในหนังสือ นี้จะมีใช้ประโยชน์แก่ท่าน หากแต่เป็น
การประพันธ์ของธรรม นี้เผยแพร่ นั้นด้วย ซึ่งควรที่จะประพันธ์ไป
รอบๆโลก แห่งสมัยนี้.

โลกสมัยนี้ กำลังขาดธรรม โดยเหตุนั้นจึงมี ศีลธรรม ขึ้น
ในชุดต่างๆ กัน; ซึ่งก็เกิดจากความจำเป็น, แล้วก็ได้เกิดในที่สุดที่
ขาดไม่ได้ : พุทธธรรมมีไว้เพื่อ ทั้งทางโลกและ
ทางธรรม. รัฐบาลต่างๆ ในโลกนี้ ตั้งขึ้นมา แก้ไขปัญหาทางประ
เทศนั้นๆ ไม่ได้ และทุกวิธีขาด, แม้จะเป็นวิธีขาดที่ ดีก็มี
ดี ก็ยังขาดการ แก้ไขได้แก่การเปลี่ยนแปลง หนังสือมาด้วยใจที่
ไม่แน่นอน, โปรดทราบนี้. เราจะต้องรอคอยไปอีกนานเพื่อหวัง

พออะไร ? หรือได้มไปดัดแปลงมนุษย์ ชนิดใด ยี่สิบห้าทุกๆ ? มี
อะไรอีกที่บอกบ้าง ที่จะไม่ให้ มนุษย์นั้นรู้หรือ หรือที่บอกตามเข้าใจกัน
ได้ ? รวบรวมข้อเท็จจริงได้ ในความได้ใจที่ถูกต้องตามความหมายอย่างอื่นที่คล้ายจะ
กลายเป็นอะไรบางอย่าง ประการใดก็ไปให้มันสัก.

โดยที่คล้ายกับที่เรารู้จักและตามไปอย่าง ไม่เหมือนอย่างใดที่ธรรมดา
โดยที่คล้ายไปว่า ที่ขาดศีลธรรมแล้ว เพราะรู้ถึงและตามไปอย่าง มันเหมือน
อะไรบางอย่างที่คล้ายโลก; ยี่สิบห้าที่เรารู้จักที่คล้ายโลก เรารู้จักที่นั่น
และที่คล้ายที่อื่นๆอีก คือส่วนที่ที่ของสิ่งที่มีความหมาย คนคนหนึ่ง ความ
เป็นมนุษย์ มัน คือ.

การอุปมาอุปไมยที่เรารู้จัก ไปหาโลกที่ประกอบอยู่ด้วยสัตว์ -
ธรรมที่นั่น ที่จะไม่ให้มันได้ กลับมีที่ใดที่ เป็นโลกของพระเจ้า
ที่ที่สร้างมา สำหรับให้มนุษย์ อยู่กัน โดยปราศ, แทนที่จะอยู่กัน
ในสภาพที่ถูกพระเจ้าสร้างไว้ หรือสิ่งที่พระเจ้า ไปตลอดทุกที่ เช่น
นี่: ธรรมชาติของพระธรรม เป็นสิ่งที่น่ารู้ ที่จะไม่ให้มันได้ ถูก
อุปมาอุปไมยที่เรารู้จัก กลับมีที่ใดที่ และแก้ไขที่นั่นทุกอย่าง จึงเป็น
อีกทุกความ ของมนุษย์ที่มีมันได้; ดังนั้น สิ่งใด ที่มนุษย์
ที่นั่น ธรรมชาติของพระธรรม เป็นไปได้ มันจึงเป็นที่ที่ที่ที่ที่ที่
และคนอื่นที่ที่; และนั่นคือ การที่พระธรรม นั้น จึงเป็น
ไปได้ที่ที่ ที่นั่นเป็นที่ยึด, และที่ที่ ธรรม ที่นั่นเป็น ที่ที่ที่
การที่ที่ที่ที่ที่ที่ที่ที่, ที่ ที่ที่ เป็น ความสงบสุข ของโลก
ทุกประการ.

พุทธทาส อินทปัญโญ

ไมถยพลาตัม, โชน
๖๖ พฤษภาคม ๑๗

คำปรารภ

ธรรมเนียมฉบับนี้ เป็นชุดคำบรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาพหุวิชา
ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ท่านอาจารย์ตั้งชื่อชุดว่า **ใครคือใคร?** ทำนองเกี่ยวกับชุด อะไร
คืออะไร?

เมื่ออ่านศึกษาไปตามคำบรรยายแล้ว จะพบหลักสำคัญในการพัฒนาจิตใจ
ตั้งแต่เกิดเป็นปุถุชนคนธรรมดา กระทั่งเลื่อนเข้าขั้นอริยบุคคลได้โดยลำดับ ซึ่ง
ทุกคนสามารถฝึก ปฏิบัติ ชักเถลา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงทิววิถีของตนๆ ให้เข้าถึง
สันติสุขสำหรับตน และช่วยให้เกิดสันติภาพในหมู่คณะด้วย. คณะผู้รวบรวมจัด
พิมพ์หนังสือ ธรรมเนียม ของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ จึงจัดพิมพ์เรื่อง “ใคร
คือใคร?” นี้ เป็นธรรมเนียม หมวดสี่ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย อันฉบับ ๓๗ ข.
บนพื้นแถบสีน้ำเงิน.

การพิมพ์หนังสือเล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยใช้เงินทุนธรรมทานปรีวรรตน์
ที่กั้งไว้ทางธรรมทานมูลนิธิ ส่วนแนวปฏิบัติในการแจก จำหน่าย ยังคงดำเนินไป
ตามหลักการเดิมของหนังสือชุดธรรมเนียมฯ ที่ปฏิบัติมาแล้วนั้น.

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๑

สารบาญ ใครคือใคร ?

เรื่องที่	เรื่อง	หน้า
๑.	คนคือใคร ?	๑
๒.	อริยบุคคลคือใคร ?	๔๕
๓.	พระพุทธเจ้าคือใคร ?	๑๐๑
๔.	พระพุทธเจ้าคือใคร ? (ต่อ)	๑๑๔
๕.	พระกัมมารคือใคร ?	๑๔๑
๖.	บัณฑิตกับคนพาลคือใคร ?	๑๘๕
๗.	เวไนยสัตว์ กับ ขาณูวัฏฏสัตว์คือใคร	๒๒๐
๘.	ผู้มีศีลธรรม กับ ผู้ไร้ศีลธรรม คือใคร	๒๕๖
๙.	คนเกลียดวัด กับ คนรักวัด	๒๙๖
๑๐.	คนเกลียดวัด กับ คนรักวัด (ต่อ)	๓๓๘
๑๑.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๓๗๗
๑๒.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด (ต่อ)	๔๑๐

โปรดดูสารบาญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

๑. คนคือใคร?

หน้า

ภาควิชาบุชชาบรยายเรื่องอะไรคืออะไร? ภาคนั้นใครคือใคร?	๑
ความเป็นคนน้อยลง สันติสุขในโลกก็น้อยลงด้วย	๒
คำบรรยายนี้กล่าวตามทัศนะของพุทธบริษัทและเป็นสันติวิถีโก	๓
พุทธบริษัทเห็นธรรมแล้ว ย่อมมีความหมายของภาครธรรม	๔
คำว่า "คน" ในภาษาบาลีมีมากคำ, ที่ดีที่สุดคือ "มนุษย์"	๕
เป็นคนกันให้ถูกต้อง โลกนี้จะเป็นโลกพระศรีอารีย	๖
คนคืออะไร? ต้องเล็งถึงความหมายว่า "มนุษย์"	๗
คนเป็นยอดสุดของวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์	๘
เอารธรรมออกไปเสีย, คนกับสัตว์ก็เสมอกัน	๙
คนสูงกว่าสัตว์ เพราะทำจิตใจอยู่เหนือทุกข์ได้	๑๐
วัตถุนิยมทำให้คนเป็นทาสทางอายตนะ	๑๑
เป็นคนในทางจิตใจ ต้องมีใจสูง	๑๒
ทุกศาสนาสอนให้แก้ปัญหส่วนตัว แล้วช่วยผู้อื่นบ้าง	๑๓
ข้อแรกต้องมีจิตใจที่ไม่มีความทุกข์ : จิตสะอาด สว่าง สงบ	๑๔
แต่สมองวิวัฒนาเกินไป, ส่งเสริมกิเลสค้นหาไม่รู้จักพอ	๑๕
การศึกษาทุกแขนงสอนกันแต่สนองกิเลส	๑๖
โลกแข่งขันกันแต่ในทางที่จะได้เปรียบผู้อื่น	๑๗
การศึกษากวต้องมืทั้ง ศิลปศาสตร์ และธรรมศาสตร์	๑๘

คนในโลกไม่สนใจธรรมศาสตร์ จึงสร้างปัญหาขึ้น	๑๙
ขอให้ศึกษาปฏิบัติเรื่องทางจิตใจให้มากกว่าทางร่างกาย	๒๐
ลูกหลานไปหลงวัตถุเสียแต่แรก ย่อมสร้างปัญหายุ่งยาก	๒๑
ควรแก้ปัญหาว่า จะทำคนให้เต็มได้อย่างไร	๒๒
ต้องรู้ว่า คนคืออะไร ? จากอะไร ? เพื่ออะไร ? โดยวิธีใด	๒๓
ต้องผู้ว่า “คน” เกิดมาจากความรู้สึกว่า “ตัวฉัน”	๒๔
ความเป็นคน เกิดมาจากจิตใจที่รู้สึกว่าเป็นคน	๒๕
จิตเป็นสังขารธรรม, กิเลสได้, ต้องรู้จักควบคุมจิตให้มีประโยชน์	๒๖
ต้องควบคุมจิตไม่ให้เกิดกิเลสและความทุกข์	๒๗
คนมาจากความรู้สึกของจิต ที่รู้สึก “เราเป็นคน”	๒๘
ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นไปตามต้องการของจิตทั้งนั้น	๒๙
ฉะนั้นคนจึงมาจากวิวัฒนาการทั้งทางฝ่ายวัตถุและจิต	๓๐
คนมาจากกฎของธรรมชาติ, เป็นคนดี, ขั้วก็ตามกฎธรรมชาติ	๓๑
ต้องรู้หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง	๓๒
ทำให้ตัวไม่เป็นทุกข์ แล้วช่วยผู้อื่นได้ด้วย นิดที่สุด	๓๓
ทุกคนควรเคารพธรรมในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ	๓๔
คนเกิดมาเพื่ออะไร ? ต้องเกิดมาเพื่อทำอะไร ? ให้ถูกต้อง	๓๕
แต่โดยมาก คนพ้องตัวเองอยู่ว่าเกิดมาเพื่อกามารมณ์	๓๖
หรือดีขึ้นหน่อยก็เกิดมาเพื่อสิ่งที่ตนรักและพอใจ	๓๗
มองอย่างวิทยาศาสตร์ คนเกิดมาเพื่อวิวัฒนาการตามลำดับ	๓๘
วิวัฒนาการทางวัตถุนั้นส่งเสริมกิเลสตัณหาอยู่เสมอ	๓๙
คนเกิดมาเพื่อถึงสิ่งสูงสุด คือเหนือทุกข์ทั้งปวง	๔๐

โดยมากคนไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม, ปล่อยตนไปตามกิเลสตัณหา	๔๑
ธรรมชาติแท้ไม่มีสุข—ทุกข์มีแต่กฎของอิทัปปัจจยตา	๔๒
ข้อปฏิบัติเพื่อถึงที่สุดทุกข์ คือมรรคมืองค์แปด	๔๓
เดินตามหลักอริยมรรคมืองค์แปด จะเกิดเป็นบุคคลที่เต็ม	๔๔
ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปดแล้ว จักก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวง	๔๕
ปัญหาสำคัญที่คนหลงวัตถุนิยม; ต้องเปลี่ยนทิศทางการใหม่	๔๖
ปัญหาอยู่ที่ เราจะสามารถฟันฝ่าความถึงจุดของวัตถุนิยม	๔๗
ต้องคิดช่วยเหลือกันให้รู้ว่าเกิดมาทำไม, ให้สัมผัสพบพระพุทธศาสนา	๔๘

๒. อริยบุคคลคือใคร?

ทบทวนให้เข้าใจเรื่องที่พูดว่า มองในทัศนะพุทธบริษัท	๔๙
ให้ทบทวนดูเพื่อรู้ว่า เราเป็นคนกันหรือยัง?	๕๐
เรื่องอริยบุคคล เป็นเรื่องเปลี่ยนจากคนไปสู่ความเป็นมนุษย์	๕๑
อริยบุคคล ภาษาคน หมายความว่า ตีพิเศษเหนือธรรมดา	๕๒
มีคำใช้แทนกันได้เช่น สุภาพชน, สุภาพบุรุษ, อารยชน	๕๓
โดยภาษาธรรม อริยบุคคล คือเริ่มอยู่เหนือโลก	๕๔
บุคคลมี ๓ ระดับ; ปุณฺณ, กัลยาณชน, อริยชน	๕๕
กัลยาณชนสูงกว่าปุณฺณ, เป็นคนงาม คนดี....	๕๖
อริยบุคคลอยู่เหนือปัญหา, เริ่มทำลายความยึดมั่น	๕๗
เมื่อเต็มคนแล้วยังช่วยผู้อื่นให้เต็มด้วย นี่เป็นอริยบุคคล	๕๘
คนเกิดเป็นอริยบุคคล เพราะมีวิวัฒนาการตามธรรมชาติ	๕๙
ธรรมชาติแท้ต้องการให้เปลี่ยนดีกว่าเดิมจนถึงที่สุด	๖๐
มนุษย์อยู่มานาน ๆ เกิดว้ากานูอะไรบางอย่าง จึงคิดหลักจากเดิม	๖๑

ความรำคาญต่อกิเลสตัณหา ฯลฯ จึงหาทางสู่ความเย็น	๖๒
ควรรู้จักสิ่งเป็นเรื่องราวำคาญใจ เช่นกิเลสพวกโมหะ	๖๓
สัญญาชฌาณแห่งความกลัว, วิตกกังวล ทำให้รำคาญ	๖๔
ความกลัว ทำให้เป็นทุกข์, อยากจะพ้น, จึงคิดระบบแก้	๖๕
ค้นหาทางแก้ จึงเรียนรู้ธรรมะ กำจัดกิเลสได้	๖๖
กิเลสประเภทโมหะรบกวนมาก จึงต้องแก้ไขให้มาก	๖๗
กิเลสประเภทราคะโลภะ, โทสะปฏิมะ ก็ทำให้เดือดร้อนมาก	๖๘
กิเลสประเภทนิวรณ์ นั้นรบกวนตลอดเวลาประจำวัน	๖๙
นิวรณ์ ๑-๕ ทำให้จิตใจไม่สงบ, ไม่พอใจ พุ้ง, วุ่น ฯลฯ	๗๐
ผู้ไปพ้นแล้วจากข้าศึกคือกิเลสตัณหาเรียกว่า อริยชน	๗๑
อริยบุคคลเกิดได้ เพราะธรรมชาติของคนที่ต้องการดีกว่าเดิม	๗๒
กิเลสประเภทสังโยชน์ ๑๐ มีอยู่ประจำวัน, ต้องละ	๗๓
สังโยชน์มี ๒ พวก : ทำ ๕ อย่าง, สูง ๕ อย่าง	๗๔
๑. สักกายทิฏฐิ : มีความคิดว่ากายนี้เป็นตัวกู-ของกู	๗๕
๒. วิจิจจนา : มีความสงสัย ลังเลไม่รู้ว่าอะไร	๗๖
๓. สิ้นชีพิตักษิณพราหมณ์ : ตัวเองไม่รู้จัก แล้วไปยึดถืออย่างโง่เขลา	๗๗
รักษาศีลหรือทำอะไร ไปยึดถือทางขลังทางศักดิ์สิทธิ์	๗๘
การปฏิบัติทุกอย่าง อย่าให้เป็นสิ้นชีพิตักษิณพราหมณ์, จะโง่	๗๙
สังโยชน์ ๓ นี้ต้องละ, ให้รู้ว่าอะไร ๆ เป็นไปตามอิทัปปัตติ	๘๐
๔. กามราคะ : ความพอใจกำหนัดในกาม, ต้องควบคุม, ไม่ลุ่มหลง	๘๑
๕. ปฏิมะ : อะไรที่ไม่เป็นไปตามต้องการก็ขัดเคือง, นี่ต้องละ	๘๒
เมื่อเกิดอาการทั้ง ๕ ดังกล่าว ต้องป้องกันและละเสีย, เป็นอยู่	
ด้วยสติ	๘๓

๖. รูปราคะ	} คือกำหนดในรูปและอรูป ซึ่งหมายถึงสุข	} ... ๘๔
๗. อรูปราคะ		

ข้อที่ ๗ ทางธรรมหมายถึงอรูปฌานฝ่ายจิตใจ ฝ่ายชาวบ้าน
ก็หมายถึง สิ่งที่ไม่มียุติ เมื่อเกิดความพอใจไม่พอใจต้องละ ... ๘๕

๘. มานะ : ความสำคัญว่ามีเรา—ของเรา, ตีกว่า, เลวกว่า, เสมอกัน ... ๘๖

๙. อุทธัจจะ : มีจิตสงสัย, ฟุ้งซัน, สนใจ, สะกุก ... ๘๗

๑๐. อวิชชา : คือความไม่รู้ถูกต้อง นี่ต้องรู้แจ้งและละให้สิ้น ... ๘๗

หนทางที่จะเป็นอริยบุคคลอยู่ที่ต้องละกิเลสให้ได้ ... ๘๘

การเข้าถึงกระแสพระนิพพานต้องมีหลัก ๔ อย่าง : ๑—๓ เชื่อมมั่นในพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ ๔ รักษาศีลจนจิตตัวเองไม่ได้ } ๘๙

ปฏิบัติได้ตามหลัก ๔ ข้างต้น เรียกว่าถึงความเป็นพระโสดาบัน ... ๙๐

การปฏิบัติโดยพหุคินัยของพระโสดาบันก็คือมรรคมืองค์แปด ... ๙๑

ความถูกต้องที่เป็นองค์มรรค นี่เป็นการกระทำตั้งแต่ข้อ ๕—๘ ... ๙๒

หนทางคือมรรคมืองค์ ๘ โน้นไปสู่นิพพาน ใคร ๆ ก็ปฏิบัติได้ ... ๙๓

บุคคลสามารถเลื่อนไปสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ ... ๙๔

ความเป็นอริยบุคคล ก็คือพูดถึงวิถีที่จะเลื่อนชั้นจากบุคคล ... ๙๕

มีคำประพันธ์กล่าวถึงลักษณะบุคคล คนหนา ... ๙๖

คำประพันธ์ลักษณะกัลยาณชน เป็นคนงามแต่ยังไม่ถึงอริยะ ... ๙๗

คำประพันธ์ลักษณะอริยะและพระอรหันต์ ... ๙๘

เมื่อเป็นคนแล้ว ต้องเป็นคนให้ถึงที่สุด คือเต็ม ... ๙๙

ทำได้ตามลักษณะอริยชนก็ปลอดภัย และถึงจุดปลายทาง ... ๑๐๐

๓. พระพุทธเจ้าคือใคร ?

ปรารภว่า เราไม่รู้จักพระพุทธองค์โดยถูกต้องสมบูรณ์	๑๐๑
รู้จักพระพุทธองค์น้อยเกินไป ชื่อว่ายังไม่เป็นพุทธบริษัท	๑๐๒
โดยภาษาคนพระพุทธเจ้าหนีพพานแล้ว, ภาษาธรรมพระองค์ยังอยู่	๑๐๓
พระองค์ตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”	๑๐๔
พระพุทธเจ้าตามสมมุติบัญญัติมี ๔ ความหมาย	๑๐๕
สัมมาสัมพุทธะ, บัณฑิตพุทธะ, อนุพุทธะ, สุตพุทธะ,	๑๐๖
หลุดจากชั้นต่ำไปหาชั้นสูงก็ได้ : เริ่มแต่สุตพุทธะ	๑๐๗
พระสัมมาสัมพุทธะ, อย่าได้ถือเอาสัญลักษณ์, ต้องเข้าถึงตัวจริงคือพระธรรม	๑๐๘
พระคุณของพระองค์ในส่วนที่ต้องเห็นธรรมมีมาก	๑๐๙
คำบรรยายพระคุณที่ต้องสนใจเริ่มแต่ภควา, สักโก	๑๑๐
บทนิสโก, พรหมสตุโต, มุกิโต, เหล่านี้ต้องศึกษา	๑๑๑
ต่อไปมี เชมงุโร, ปาสกโร, เวณิโก	๑๑๒
สารถิโร, ทารยนโต, รวมได้ ๑๐ ประการแล้ว	๑๑๓

๔. พระพุทธเจ้าคือใคร? (ต่อ)

ทบทวนลักษณะพระพุทธรูปที่เนื่องถึงสรรพสัตว์	๑๑๔
พระธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสไว้ เป็นประโยชน์แก่สตรีทั้งหลาย	๑๑๕
คุณสมบัติประกอบด้วยคุณธรรมเรียกว่าการเกิดของพระองค์	๑๑๖
อาศัยพระธรรมของพระองค์จะมีสุขทั้งส่วนตัวและส่วนรวม	๑๑๗
การตรัสรู้ของพระองค์เท่ากับทรงเปิดโลก	๑๑๘
เพราะทำให้สัตว์โลกมองเห็น, และทำลายเครื่องกั้นจากทุกข์ได้	๑๑๙

การเปิดโลกทำให้มองเห็นความเสมอภาคของทุกสัตว์	๑๒๐
มีคำประพันธ์กล่าวถึงการเปิดโลก, ให้รู้จักโลกิยะ—โลกุตระ	๑๒๑
พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	๑๒๒
ควรเข้าใจ พระรัตนตรัย จนถึงกับไม่แยกกันได้	๑๒๓
พระพุทธเจ้าทรงกระทำให้เกิดธรรมะ, พระธรรมให้ประโยชน์แก่เรา	๑๒๔
ความมุ่งหมายของพระธรรมคือดับกิเลสและทุกข์ได้	๑๒๕
มีคำประพันธ์ประกอบพระรัตนตรัย	๑๒๖
จะเห็นพระพุทธองค์ได้ จะต้องเห็นธรรมคือปฏิจสมุปบาท	๑๒๗
จะรู้พุทธศาสนา ต้องเรียนรู้จัก อายตนะ ๖ คู่ก่อน	๑๒๘
จะต้องรู้เรื่องการเกิดผัสสะ, เวทนา, ตัณหา, อุปาทาน	๑๒๙
เมื่อมีอุปาทานก็เกิดภพ—ชาติ—และความทุกข์ต่างๆ	๑๓๐
ถ้ามีสติปัญญามาทันไม่หลงให้มีการเกิดจะพบปฏิจฯ ฝ่ายดับ	๑๓๑
ในร่างกายนี้ จะมีการเกิด—ดับแห่งปฏิจสมุปบาท, นี่ก็เห็นธรรม	๑๓๒
จะเห็นพระพุทธเจ้าต้องเห็นในตน คือเห็นปฏิจสมุปบาท	๑๓๓
เรามีโอกาสเป็นพระพุทธเจ้าเมื่อเห็นปฏิจสมุปบาท	๑๓๔
ที่ไม่เห็นพระพุทธเจ้าในหัวใจ ก็เพราะความโง่งมไว้	๑๓๕
บทประพันธ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าอยู่ที่หลังม่าน	๑๓๖
ทำลายม่านอวิชชาเสีย ก็จะพบพระพุทธเจ้าอยู่ข้างใน	๑๓๗
ถ้าจะปิดทองพระพุทธรูป ควรต้องรู้จักพระพุทธเจ้าเสียก่อน	๑๓๘
มีคำกลอนเรื่องปิดทองพระพร้อมทั้งคำอธิบาย	๑๓๙
เมื่อมีใจรักจะปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ แล้วจะมีพระแท้จริง	๑๔๐

๕. พระกับมารคือใคร?

พระกับมาร นี่เป็นปัญหาอยู่ทั่วไปในชีวิตประจำวัน	๑๔๑
ถ้าไม่รู้จักแก้ไข มารจะมีมากเกินไป คือนับไม่เป็นกัลยาณ	๑๔๒
ความหมายของสองคำนี้ก็คือสิ่งที่กับสิ่งอุปสรรค	๑๔๓
โดยภาษาธรรม มารคือความรู้สึกประเภทตรงกันข้าม	๑๔๔
มูลเหตุที่ใช้คำว่า “มาร” เพราะต้องการแสดงภาพของความคิดนั้น ๆ	๑๔๕
มารอันแท้จริง คือความรู้สึกเลวร้ายในจิตใจของคน	๑๔๖
มารจะปรากฏ เมื่อเกิดไม่พอใจก็กล่าวว่าสิ่งนั้นเป็นมาร	๑๔๗
อุปสรรคล้วนถูกหาว่าเป็นมาร แต่ตนเป็นมารเองนั้นไม่ดู	๑๔๘
มารเกิดมาจากค้นหา ตัดหามากเท่าไร ก็มีมารเท่านั้น	๑๔๙
หิยมารมากทีละตัวจะเห็นว่า มารเกิดมาจากความอยาก	๑๕๐
ควรรู้จักให้ดีกว่า พระคือดี, มารคือของชั่วของพระ	๑๕๑
มองให้เห็นว่าอุปสรรคทั้งหลาย มีมาเพื่อให้คนฉลาด	๑๕๒
ถ้าชนะมารได้ เราก็เป็นพระ จึงถือว่ามารเป็นของชั่วของพระ	๑๕๓
มารในพระพุทธศาสนา ก็กิเลส ๕ วัฏฏะ อภิสังขาร เทวปุตต์ มัจจุ	๑๕๔
มารมีไว้สอบไล่คน, รุกคนโง่, ทรมานคนโง่	๑๕๕
เราเปลี่ยนมารเป็นพระได้ เหมือนกิเลสกับโพธิ์	๑๕๖
ข้อสำคัญอยู่ที่วิธี, มีคำประพันธ์ประกอบเรื่องนี้	๑๕๗
ต้องพยายามหาวิธีให้พบวิธีที่ดี จะเปลี่ยนมารเป็นพระได้	๑๕๘
พอกิเลสต้องการเมื่อไร มันก็สร้างมารขึ้นมาทันที	๑๕๙
อย่าหวัง, ต้องการอะไรก็ทำไปตามกฎอุทัยฯ จะไม่ผิดหวัง	๑๖๐
หยุดสร้างมาร, ชีวิตนี้ต้องอยู่ด้วยสติปัญญา, ไม่หลอนตัวเอง	๑๖๑

บทประพันธ์เกี่ยวกับมีมารเมื่อเราอยากดี, อยากได้	๑๖๒
ชีวิตนี้อย่าอยู่ด้วย อัญญาณ คือไม่มีความรู้, จะไม่เกิดทุกข์	๑๖๓
ถ้ายึดมั่นมันจะกัดแน่ มีคำกลอนประกอบ	๑๖๔
เราสามารถทำให้เป็นพระ โดยวิธีไม่ยึดมั่น	๑๖๕
ถ้ามีอะไร ต้องมีผู้ริษยา เป็นธรรมดา อย่าโกรธเขา, มีคำกลอนไว้สอนด้วย	๑๖๖
อย่าไปยึดถือจุฑาคำ “เวลา” มันเปลี่ยนได้ ผ่านไปได้	๑๖๗
มารเกิดขึ้น เพราะความโง่ของอำนาจวิชา	๑๖๘
อวิชชาสร้างสิ่งต่างๆ จุฑาคำกลอนที่เขียนไว้	๑๖๙
อวิชชาคลุมโปงที่ใตใช้ไม่ได้ จุฑาคำประพันธ์ “ความรักของอวิชชา”	๑๗๐
และคำประพันธ์อีกบทหนึ่งเกี่ยวกับอวิชชา	๑๗๑
สลัดมารไม่ได้ ก็เพราะอวิชชา จุฑาคำกลอนที่บรรยายไว้	๑๗๒
เราบูชาอะไรเสียจนไม่เชื่อใคร, กลับประศกจุฑาคำกลอนอุปมาไว้	๑๗๓
ผู้ไม่ยอมเชื่อพระธรรมฯ ก็เหมือนอมอุจาระปนรดตน	๑๗๔
โอกาสฆ่ามารมีอยู่ ไม่ควรสมักรทำข้างผิด	๑๗๕
ควรรู้ไว้ว่า มารต้องสวยามย้วยวนจึงเอาชนะใจคนได้	๑๗๖
มีคำกลอนไว้ว่า พระองค์ทรงชี้ทาง แล้วไม่เดินกันเอง	๑๗๗
รู้จักตนเองเสียก่อน แล้วจะกำจัดมาร และสร้างพระได้	๑๗๘
มีคำกลอนเกี่ยวกับ จงรู้จักตนเอง	๑๗๙
การสร้างความเป็นพระแทนมาร มีคำกลอนประพันธ์ไว้	๑๘๐
รับเอามารมาเป็นของขวัญแล้วจะเป็นมนุษย์สมบูรณ์	๑๘๑
ศัตรูคือผู้ให้ รู้จักรับ แล้วจะได้รับสิ่งที่สุกที่ควรได้	๑๘๒
มีคำกลอนเตือนให้รู้จักต้อนรับศัตรู	๑๘๓
หันหน้าหาพระเจ้าเด็ก จะทำโลกนี้ให้หมดมาร	๑๘๔

๖. บัณฑิตกับคนพาลคือใคร?

การบรรยายเรื่องนี้ มุ่งหมายให้คนทั่วไปได้รู้จัก	๑๘๕
เรายังไม่รู้ถึงลักษณะของคนพาลและบัณฑิตอย่างเพียงพอ	๑๘๖
ตัวอย่าง : ถ้าคนมีเพียงปัจจัย ๔ ก็ยังไม่ดีกว่าสัตว์เพราะขาดธรรมะ	๑๘๗
ถ้าคนมีความเป็นบัณฑิต ปัญหาที่มีในโลกจะไม่เกิด	๑๘๘
คนพาลก็คือคนที่ไม่ว่าทำอะไรชีวิตนี้จะเยือกเย็น	๑๘๙
ถ้าจิตใจ, อ่อนเกินผิดทาง; ต้องเดินให้ถูกทางอย่างโพธิสัตว์	๑๙๐
พึงรู้จักคำ “โพธิสัตว์”, บรรดาสิ่งมีชีวิตมีเชื้อแห่งโพธิ	๑๙๑
โพธิสัตว์ นั่นก็คือ สัตว์ที่พัฒนาโพธิอยู่ตลอดเวลา	๑๙๒
โพธิย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เหนือทุกข์ทั้งปวง	๑๙๓
สัตว์ที่ทำให้โพธิเจริญมีทั่วไป พัฒนาผิดไปก็กลายเป็นกิเลส	๑๙๔
ทุกคนจึงพยายามพัฒนาโพธิ เอาชนะกิเลสให้ได้	๑๙๕
อย่ายอมแพ้ที่จะพ้นกิเลสตามลัทธิศาสนาของตนๆ ถึงแม้กาลก่อนเรื่องนี้	๑๙๖
โพธิที่พัฒนาถูกวิธี จะมีความรู้ที่ทำให้ไม่เห็นแก่ตัว	๑๙๗
ถ้าพัฒนาโพธิผิดทางก็ไม่ใช่โพธิสัตว์ แต่เป็นโมฆบุรุษ	๑๙๘
โพธิสัตว์นั่นเองคือบัณฑิต, โมฆบุรุษเป็นคนพาล	๑๙๙
คนจะรู้จักตนว่าเป็นคนพาลนั้นยาก, รู้จักแต่ตนเป็นบัณฑิต	๒๐๐
ควรรู้ลักษณะคนเป็นคู่ๆ : ๑. อริยชนบุญชน, ๒. กัลยาณชน-บาปชน	๒๐๑
๓. สุจริตชน-ทุจริตชน, ๔. สัตบุรุษ-อสัตบุรุษ	๒๐๒
สัตบุรุษเรียกว่าสัปบุรุษก็ได้; ๕. คนดีกับคนชั่ว	๒๐๓
๖. คนฉลาดกับคนโง่, ขอให้สนใจคำว่า “ฉลาด”	๒๐๔
คนฉลาดเทียบได้กับพระโพธิสัตว์, ความฉลาดคือพบพระศาสนา	๒๐๕

คนฉลาดต้องมีชีวิตอยู่อย่างเย็นไม่เร่าร้อน	206
การเป็นโพธิสัตว์ ต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักที่วางไว้	207
หลักปฏิบัติเพื่อเป็นโพธิสัตว์ เรียกว่าบารมี ๑๐ ประการ	208
๑. สละสิ่งที่ทำให้เห็นแก่ตัว ๒. มีระเบียบถูกต้องที่กายวาจาใจ	209
๓. เนกขัมมะ, ออกมาเสียจากความรู้สึกทางกามารมณ์ที่ครอบงำ	210
๔. ปัญญา : รู้ท้ออย่างประเสริฐ, ถูกต้อง, และเพียงพอ, ไม่เพื่อ	211
๕. วิริยะ, มีกำลังจิตกล้าหาญพากเพียรในหน้าที่การงาน	212
๖. ขันติ, ต้องมีความอดทน รอได้ คอยได้ต่อสิ่งแฉกฉ้อ	213
๗. สัจจะ, มีธรรมะคือความจริงตามอุดมคติที่ตั้งไว้	214
๘. อธิษฐาน, มีความมุ่งหมายอันแน่วแน่ในงานนั้น	215
๙. เมตตา, มีความรู้สึกว่าทุกคนเป็นมิตร, ห่วงค้ำช่วย	215
๑๐. อุเบกขา, มีจิตปกติ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์	216
เครื่องมือพัฒนาโพธิญาณทำได้จักไม่เป็นโมฆะบุรุษ	217
เกิดมาชาติหนึ่งควรปลูกโพธิ, ไม่ควรเสียชาติเกิด	218
คนเสียชาติเกิดนั้นไม่ทำสิ่งเป็นประโยชน์แก่ใคร ๆ	219

๑. เวไนยสัตว์กับชาณวัฏฐสัตว์คือใคร?

การบรรยายครั้งนี้ยังคงพูดในทัศนะของพุทธบริษัท	220
เวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่เปลี่ยนแปลงได้ตามพระองค์	221
ชาณวัฏฐสัตว์ คือเคลื่อนไหวไม่ได้ เป็นกึ่งหวัทอ	221
คนที่เป็นหลักทอ บั๊กอยู่ในวัฏฐะ พระพุทธเจ้าโปรดไม่ได้	222
ผู้ไม่สนใจในธรรม จะเป็นหวัทออยู่ในวัฏฐะ	224

เวไนยสัตว์ คือบุรุษที่พอฝึกได้, มีทั้งแก่กล้าและอ่อน	๒๒๕
มีชื่อเรียกได้แก่ : อุกมคติบุญ, วิปจิตบุญ, เป็นต้น	๒๒๖
พวกชาววัฏฏะ เป็นปทปรมะ พุทไม่รู้เรื่องควรเปลี่ยนเป็นชั้นดีกว่า	๒๒๗
ควรขยับขึ้นเป็นกัลยาณชน กระทั่งออกสู่ฝั่งพระนิพพาน	๒๒๘
ฝั่งนี้เวียนอยู่ในทุกข์ ฝั่งโน้นอยู่นอกทุกข์ พ้นความยึดตัวตน	๒๒๙
ชาววัฏฏะติดแน่นอยู่ในวงกลมคือ อยาก—ทำ—ได้ผลฯ	๒๓๐
ถ้าติดแน่นตัวกู—ของกู ก็ยากที่จะพ้นได้	๒๓๑
ถ้ามองไม่เห็นความร้ายกาจของตน ก็ละความยึดถือนามรูปไม่ได้	๒๓๒
ต้องพิจารณาเห็นโทษที่ทำอันตรายอยู่ จึงจะละความยึดถือได้	๒๓๓
ตัวตนเป็นหลักของวัฏฏะจึงเป็นทุกข์เพราะเหตุนี้	๒๓๔
รู้จักกิเลส, ความทุกข์, จนกลัว, แล้วจะเปลี่ยนเป็นเวไนยสัตว์	๒๓๕
ต้องเห็นแจ้งใน “ตัวกู—ของกู”, กลัวทุกข์แล้วมันจะสลายไป	๒๓๖
ตัวตนเป็นเพียงมายาฝังแน่นในใจจนกลายเป็นหลักคอ	๒๓๗
พวกหลักคอจะเปลี่ยนสู่เวไนยสัตว์ยากเพราะไม่ยอมเปลี่ยน	๒๓๘
ต้องสร้างสัมมาทิฐิ เพิ่มพูนให้มากจนกว่าจะเพียงพอ	๒๓๙
รู้ไปตามลำดับคือ : ๑. ตั้งใจไว้ผิด ๒. เหตุปัจจัยของสุขทุกข์—				

๓. เรื่องกรรม ๒๔๐

๔. เรื่องความทุกข์เป็นเรื่องของอวิชชา	๒๔๑
๕. ตั้งใจผิด รู้ผิด ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว	๒๔๑
๖. เพราะมีอวิชชา มีรู้ผิดกระทำให้เกิดตัวกู—ของกู	๒๔๑
๗. เกิดตัวกู—ของกู แล้วก็เกิดโลภะ โกรธ โมหะ	๒๔๑
๘. ถ้าไม่ถึงขั้นรุนแรงก็กรุ่นอยู่ในนิรวรณ	๒๔๒

อีกส่วนหนึ่ง ต้องมีระบบสติปัญญาความคิดเห็นอันถูกต้อง	๒๖๑
ต้องถูก ทั้งในทำนวักฤจิตใจส่วนตน และสังคม	๒๖๒
ผู้ไร้ศีลธรรมนั้น ปฏิบัติไม่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์	๒๖๓
สิ่งคลใจให้มีศีลธรรม : ๑. อำนาจของศาสนา	}	๒๖๔
๒. ปรัชญาของศีลธรรมช่วยคลใจ				
๓. อำนาจของสังคมเขาจะไม่คบ				
สรุปว่า เครื่องคลใจให้มีศีลธรรม มาจากศาสนา	๒๖๕
แรงคลใจทั้งสาม สามารถทำให้มนุษย์มีศีลธรรม	๒๖๖
ถ้าเป็นเรื่องลึกซึ้ง ต้องอาศัยกฎอภิปัจจยตา	๒๖๗
หิริโอตตปปะเป็นรากฐานของศีลธรรมโดยแท้จริง	๒๖๘
โบราณถือว่า หิริโอตตปปะเป็นเทวธรรม	๒๖๙
เรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องสำคัญ มนุษย์จะวินาศถ้าขาดศีลธรรม	๒๗๐
ศีลธรรมทำให้มนุษย์เป็นผาสุกโดยมิต้องใช้อาชญา	๒๗๑
กรณีใดๆ ที่ทำไม่ได้ผลดี ก็เพราะไม่มีศีลธรรม	๒๗๒
ต้องตั้งต้นการสอน ที่การบังคับตัวเอง, ตั้งต้นที่อายตนะ	๒๗๓
ต้องรู้เหตุที่จะควบคุมจิต โดยหลักของปฏิจสุมุปปาท	๒๗๔
ระบบที่กระแสดิจจะคิดนึกไปมีต้นตออยู่ ๖ ทาง	๒๗๕
ถ้าบังคับอายตนะภายใน ๖ ไม่ได้ก็สร้างความทุกข์ขึ้นมา	๒๗๖
ต้องรู้จักจุดตั้งต้นของความคิดนึก จะควบคุมให้มีศีลธรรมได้	๒๗๗
การบังคับตัวเอง คือบังคับกาย, วาจา, ใจ เริ่มตั้งแต่อายตนะ	๒๗๘
ควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจได้ จะเห็นทุกสิ่งตามเป็นจริง	๒๗๙
เมื่อบังคับตัวเองได้ ความเห็นแก่ตัวก็ไม่เกิด	๒๘๐
ไร้ศีลธรรมหรือไม่ วัดได้ด้วยควมมีหรือไม่มีควมเห็นแก่ตัว	๒๘๑

ทุกศาสนาหวังดีแก่ทุกคนในโลก ไม่ควรแบ่งแยกกัน	๓๐๒
พระศาสดาเป็นผู้นำทางวิญญาน, มีปัญญาและเมตตา	๓๐๓
พระเป็นเจ้ามีอยู่ แม้แก่คนเกลียดชัง เขาไม่รู้จักเอง	๓๐๔
ศาสนาเป็นสมบัติรวมของโลก, ย่อมเลือกถือเอาได้	๓๐๕
แต่ละคนชอบกันแต่ศาสนาที่ส่งเสริมกามสุขลิลิกานุโยค	๓๐๖
เขาไม่รู้จักรักรณะและมักฟังไม่ศัพท์จับไปกระเดียด	๓๐๗
เขาไม่รู้จักรักรณะเป็นกฎของธรรมชาติ ฯลฯ ต้องปฏิบัติตาม	๓๐๘
เขาไม่รู้เรื่องโลกุตระเช่นนิพพานซึ่งต้องมีประจำชีวิต	๓๐๙
โลกุตระธรรมมีไว้เผชิญโลกียธรรมเมื่อเป็นพิษขึ้นมา	๓๑๐
ควรต้องรู้ว่า นิพพานเป็นความเย็น มีไว้กับความร้อน	๓๑๑
นิพพานมีอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ พบได้ทุกคราวเมื่อทุกข์เกิด	๓๑๒
นิพพานหาพบได้ในกายนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว	๓๑๓
เขาไม่รู้เรื่องภาษาคน, ภาษาธรรม; ควรศึกษาให้รู้เสีย	๓๑๔
ภาษาคนว่า ศาสนาคือคำสั่งสอน แต่ภาษาธรรมคือระบบปฏิบัติ	๓๑๕
ศาสนาแท้จริง มีระบบปฏิบัติอยู่ที่กาย, วาจา, จิตโดยถูกต้อง	๓๑๖
คำว่าพระเจ้าในภาษาธรรมหมายถึงอำนาจที่พระเจ้านี้, มิใช่ตัวคน	๓๑๗
เรื่องนรกสวรรค์อยู่ ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ภาษาธรรม	๓๑๘
เปรียบเทียบระหว่างภาษาธรรม—ภาษาคนในเรื่องอบาย ๔	๓๑๙
คำชีวิตและตายภาษาธรรมมิได้หมายถึงตัวคน แต่หมายถึงคุณธรรม	๓๒๐
ควรศึกษาภาษาคน—ภาษาธรรม เพราะมีความสำคัญในการรู้ธรรมะ	๓๒๑
ศีลธรรมเป็นหัวใจของทุกเรื่อง, ไม่มีศีลธรรมก็ไม่สงบ	๓๒๒
ทุกอย่างเป็นปัญหา ผาสุกไม่ได้ เพราะคนไม่มีศีลธรรม	๓๒๓

ปัญหาทางเศรษฐกิจมีขึ้นก็เพราะขาดความคุ้มครองให้มีศีลธรรม	๓๒๔
ต้องควบคุมทุกกรณี ให้มีศีลธรรม เช่น เว้นอบายมุขเด็ดขาด	๓๒๕
พระเจ้าพระสงฆ์ที่แท้จริงยอมเป็นอยู่อย่างสะอาดสว่างสงบ	๓๒๖
พระเจ้าพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นแพทย์รักษาโรคทางวิญญาณ	๓๒๗
ต้องช่วยกันสร้างและบำรุงพระเจ้าพระสงฆ์แบบพระพุทธองค์	๓๒๘
ความสุขที่แท้จริงต้องสะอาดสว่างสงบ, มิใช่ กาม ภิน เกียรติ	๓๒๙
ต้องไม่เป็นทาสของอายตนะ, ปฏิบัติชอบไหว้ตนเองได้	๓๓๐
ไม่ควรเข้าใจผิดในเรื่องการทำบุญให้ทาน	๓๓๑
ทำบุญต้องเป็นเหมือนล้างตนด้วยน้ำสะอาด, ไม่เอาหน้า	๓๓๒
ทำบุญอย่างจิตกติกจะให้ ประเสริฐกว่าจิตกติกจะเอา	๓๓๓
การเก็บเอาไว้ไม่บริจาคนั้นคือการสูญเสียอย่างวินาศ	๓๓๔
พุทธบริษัทควรรู้เรื่องจิตว่าง, มีการเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง	๓๓๕
ทำงาน, บริโภคผลงาน, พักผ่อน, เป็นสุข, ด้วยจิตว่าง	๓๓๖
พิจารณาว่า อยู่อย่างคนเกลียดตัวคื หรืออยู่อย่างพุทธบริษัท	๓๓๗

๑๐. คนเกลียดตัวคืกับคนรักตัว (ต่อ)

ทบทวนลักษณะของคนเกลียดตัว	๓๓๘
เขาไม่เข้าใจว่าโลกียธรรมมีพิษร้ายอยู่ด้วย, ต้องมียาไว้คั	๓๓๙
เมื่อมีสิ่งที่เป็นทุกข์ ก็ต้องมีวิธีสลักทุกข์ออกไป	๓๔๐
คนเกลียดตัวคืไม่เข้าใจคำว่า “โลก” ซึ่งแปลว่าแตก	๓๔๑
ธรรม เป็นสิ่งตรงข้ามกับโลก บัองกันมิให้โลกแตก	๓๔๒
โลกในทางจิตใจมีทั้งเหตุให้เกิดและความดับของโลก	๓๔๓

ต้องช่วยกันทำความเข้าใจเกี่ยวกับโลกเพื่อเป็นไปอย่างสงบเย็น	๓๔๔
โลกนี้กำลังถูกจัดไปแต่ในทางวัตถุ, ยิ่งเจริญยิ่งมีอันตราย	๓๔๕
อันตรายที่ทำอันตรายผู้อื่น ยิ่งหนาขึ้นในโลก	๓๔๖
เมื่อไรธรรมะร่วมผสมในการจัดโลก จึงจะมีหวังในทางดี	๓๔๗
ถ้าถือวัตถุเป็นหลัก มนุษย์ก็คือสัตว์ทำลายโลก	๓๔๘
เชื่อว่าทำโลกให้เจริญ ที่แท้กำลังทำลายโลกมากเกินไป	๓๔๙
โลกเป็นที่อาศัยของมนุษย์ แต่มนุษย์สนองคุณด้วยการทำลาย	๓๕๐
ควรจะหยุดเป็นผู้ทำลาย มาเป็นผู้มีความถูกต้อง, ช่วยกันคุ้มครองโลก	๓๕๑
โดยความหมายที่ถูก มนุษย์ต้องมีใจสูง, จนบรรลุนิพพาน	๓๕๒
แม้ในเรื่องธรรมชาติของการสืบพันธุ์ มนุษย์ก็ไม่เข้าใจ	๓๕๓
เรื่องครอบครัวควรจะมึสติปัญญา รู้ว่าเป็นเพื่อนเดินทางสู่นิพพาน	๓๕๔
มีลูกก็เพื่อจะมอบมรดกให้เดินทางไปกว่าจะถึงนิพพาน	๓๕๕
การมีครอบครัวไม่ควรจะเป็นไปในทางจกามารมณ์	๓๕๖
เพื่อนที่ดีที่สุด ต้องมีลักษณะเป็นกัลยาณมิตร	๓๕๗
มีเพื่อนเป็นกัลยาณมิตรจะได้สนใจปฏิบัติเพื่อถึงนิพพาน	๓๕๘
เดี๋ยวนี้มีบุคคลผู้ไม่รู้จักบุญคุณของบิฑามารดา	๓๕๙
ในทางธรรม บิฑามารดาเป็นผู้มีบุญคุณใหญ่หลวง	๓๖๐
บิฑามารดามีพระคุณมาก ช่วยให้เราเกิดมาเป็นมนุษย์ มีโอกาสพบ—			
พระพุทธศาสนา	๓๖๑
คนเกลียดวัดเห็นคุณบิฑามารดาเป็นที่พึงเฉพาะหน้า	๓๖๒
บิฑามารดาเป็นครูอาจารย์คนแรก เปิดประตูวิญญานให้	๓๖๓
ครูอาจารย์ทำหน้าที่เปิดประตูทางวิญญานแก่สัตว์โลก	๓๖๔
คนเกลียดวัดไม่มีครูบาอาจารย์, ควรจะรู้จักเรื่องทิศ ๖	๓๖๕

บุคคลรอบตัวเราแยกเป็น ๖ ทิศสำคัญมาก, การปฏิบัติให้ถูกต้อง	๓๖๖
เรื่องความสูญเสียต่าง ๆ จำเป็นต้องพบในชีวิตนี้ควรรู้ไว้	๓๖๗
รู้จักก่อนรับความสูญเสียเหมือนเราซื้อหาความฉลาด	๓๖๘
กระทั่งสูญเสียชีวิต ต้องรู้ว่ามิได้เสียอะไร, เพียงแต่สอนให้รู้ความจริง	๓๖๙
รู้จักเรื่องนรกสวรรค์ที่นั่นและเดี๋ยวนี้เสียบ้าง	๓๗๐
ถ้าไม่รู้จักนรกสวรรค์ก่อนถูกต้อง ก็จะไม่รู้จักนิพพาน	๓๗๑
ควรจัดทำนรกสวรรค์ให้สิ้นเสร็จเสียก่อนตาย	๓๗๒
เรื่องเชือกดวง, โชค, ขอพรให้พรควรรู้ว่า “ทำดีดีกว่าดวงดี”	๓๗๓
วัตถุมงคล, เครื่องรางฯ ควรรู้ว่า กรรมดีดีกว่ามงคล	๓๗๔
มีคำประพันธ์เตือนในเรื่อง กรรมดีดีกว่ามงคล	๓๗๕
ช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา แล้วคนก็จะไม่เกลียดวัด	๓๗๖

๑๑. ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด.

คนไม่สนใจศาสนา เป็นผู้ทำตามความพอใจตน ฯลฯ	๓๗๗
ต้องศึกษาว่า ตัวตน เป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว	๓๗๘
เมื่อเห็นแก่ตนก็ร้อนใจ เพราะความกลัว, ความอยาก	๓๗๙
เมื่อเห็นแก่ตน ก็ยอมกันไม่ได้ ถึงขนาดต้องรบราฆ่าฟัน	๓๘๐
ความรู้สึกเป็นตนเกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณขยายออกทุกที	๓๘๑
ความรู้สึกว่าตน เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น	๓๘๒
ทรงสอนให้ละความรู้สึกนั้น เพราะเป็นทุกข์และเบียดเบียนผู้อื่น	๓๘๓
คนเกลียดวัดทุกคนไม่รู้เรื่องตัวตน เพราะบูชาสิ่งน้อย	๓๘๔
โลกมีแต่ความเห็นแก่ตน จึงหมดหวังในสันติภาพ	๓๘๕

ความมีตัวตนเป็นแดนเกิดแห่งความกังวลทุกชนิด	๓๘๖
เรื่องไม่มีตัวตน เป็นเรื่องทั้งหมดของพระพุทธศาสนา	๓๘๗
เรามีอะไร อย่าหมายมั่นว่ามีสิ่งนั้น จะทำให้เป็นทุกข์	๓๘๘
คำสอนสูงสุดในพุทธศาสนาเน้นเรื่องไม่มีตัวตนนี้	๓๘๙
ควรรู้จักระดับจิตใจของมนุษย์ที่เรียกว่า “ภูมิ ๔”	๓๙๐
ระดับเหนือโลก เรียกโลกุตตรภูมิ ไม่หลงใหลตัวตน	๓๙๑
อยู่ในสภาพที่ทำให้จิตเกลี้ยงสงบ จะได้ชิมรสโลกุตตระ	๓๙๒
อย่าบ่กหลักอยู่ที่การมรณ, ธรรมชาติเปิดโอกาสให้เลื่อนขั้นได้	๓๙๓
ควรรู้จักความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยถูกต้อง	๓๙๔
เราสามารถพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ ตามคำสอนของพระองค์	๓๙๕
ถ้าเข้าถึงความไม่มีตนได้ ก็ไม่มีปัญหาเรื่องกลัวเกิด—ตาย	๓๙๖
เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่, มีความคิดและเชื่อกันมาก	๓๙๗
พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า จะเกิดหรือไม่ แล้วแต่เหตุปัจจัย	๓๙๘
คนเกลียดวัดไม่ใช่ไร้ แต่ปัญญามันหลงทาง	๓๙๙
โดยที่แท้จะตายหรือเกิด มีแค่กระแสของการปรุงแต่ง	๔๐๐
คนเกลียดวัด ไม่รู้เรื่องบุญบาป ที่ถูกต้องและเพียงพอ	๔๐๑
บาปคือสิ่งที่น่ารังเกียจเลวทราม, บุญคือสิ่งที่ทำให้สบายใจ	๔๐๒
การเกลียดวัด ทำความรำคาญตลอดเวลา เป็นบาป	๔๐๓
กิเลสเป็นเหตุให้ทำผิด, ต้องมีธรรมไว้กำจัด	๔๐๔
กิเลสที่น่าเกลียดน่ากลัว ทำให้เกิดความทุกข์, ความเจ็บปวด	๔๐๕
กิเลสที่เป็นแม่บท คือ โลภะ โทสะ โมหะ	๔๐๖
พระธรรมเท่านั้น เป็นเครื่องกำจัดกิเลส	๔๐๗

หน้าที่ที่สี่สุดของมนุษย์ คือ การทำโลกนี้ให้ปราศจากกิเลส	๔๐๘
ธรรมชาติที่เป็นกิเลส จะก่อไฟนรกขุมใหญ่ในจิตใจ	๔๐๙
ถ้าไม่มีกิเลส คนเกลียดตัวก็จะไม่เกลียดตัว	๔๑๐

๑๒. ธรรมะสำหรับคนเกลียดตัว. (ต่อ)

การบรรยายครั้งนี้ต่อจากครั้งก่อน	๔๑๑
ถ้าเขาเข้าใจธรรมะในทางถูกต้อง การเกลียดตัวจะไม่มี	๔๑๒
คนเกลียดตัวบูชาส่วนเกิน เขาจึงไม่ชอบกำจัดส่วนเกิน	๔๑๓
เขาบูชาความอโรยทางวัตถุมากเกินไป จึงเกลียดตัว	๔๑๔
เขาไม่เข้าใจอบายมุข ๖ จึงตกอบายที่นี้เตียวนี้ :—	๔๑๕
อบายคือนรก—ร้อนใจ, ความโล่ง, ความทิว, อสุรกาย	๔๑๕
ผู้ประกอบอบายมุข ๖ ย่อมตกอบาย ๔ ตลอดเวลา	๔๑๖
การศึกษาในปัจจุบันไม่มีทางออกจากความทุกข์, เวียนอยู่ในโลก	๔๑๗
เพราะการศึกษามีแต่เพียงค้ำเคี้ยวคือเรื่องวัตถุ	๔๑๘
การศึกษาทำให้มีความเห็นแก่ตัว เผาสุ่มจิตใจมาก	๔๑๙
การศึกษาปัจจุบัน เหมือนกับลับอาวุธไว้แทงตัวเอง	๔๒๐
ควรมองให้เห็นความจริง แล้วช่วยให้โลกมีสันติภาพแท้จริง	๔๒๑
การเมืองที่ถูกเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพให้โลก	๔๒๒
ระบบเศรษฐกิจแบบศาสนา จะทำให้มนุษย์มีค่า	๔๒๓
การเมือง, เศรษฐกิจ, ถ้าทำให้ถูกต้องโลกจะมีสันติภาพ	๔๒๔
ชีวิตจะอยู่รอด ต้องดำรงอยู่กลางสิ่งแวดล้อมอันถูกต้อง	๔๒๕
พระศาสนาทุกศาสนาบรรลุนิพพานเป็นไปเพื่อความสงบ	๔๒๖

จึงควรรู้จักสภาพแวดล้อมอันสำคัญแก่มนุษย์	๔๒๗
ถ้าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีมาแต่ต้น จะไม่เกลียดตัว	๔๒๘
พวกคอมมิวนิสต์เกลียดตัว, ศาสนา, เพราะบูชาเนื้อหนัง	๔๒๙
ต้นเหตุที่มีคอมมิวนิสต์ก็เพราะความเห็นแก่ตัว	๔๓๐
ศาสนาเป็นเครื่องทำลายยาเสพติดคือหลงใน กาม กิณ เกียรติ	๔๓๑
การเกลียดตัวมีขึ้น เพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์	๔๓๒
ความอรร้อยทางเนื้อหนังเป็นสิ่งทำลายโลก แต่โลกกลับบูชา	๔๓๓
ความไม่มีศีลธรรมครอบงำโลก มันทำลายจิตวิญญาณ	๔๓๔
ขอให้เป็นอย่างถูกต้อง พระศาสนาจะมีประโยชน์แก่เรา	๔๓๕

คนคือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

วันนี้เป็นวันแรกของการบรรยาย ในภาคอาสาฬหบูชา ท่านย่อมสังเกตเห็นได้ว่า ในภาควิสาขบูชาที่แล้วมา การบรรยายทุกครั้ง อาตมาได้กล่าวไปในลักษณะที่เรียกว่า อะไรเป็นอะไร? ส่วนในภาคนี้ จักได้บรรยายไปในทำนองที่เป็นชุดอย่างเดียวกัน และมุ่งหมายที่จะบรรยายไปในทางที่ว่า ใครเป็นใคร? หรือใครคือใคร?

ในวันแรกนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยห้วนๆว่า **คนคืออะไร?** หรือว่า **คนนั้นคือใคร?** คำถามนี้ บางคนอาจจะรู้สึกว่าเป็นการเหยียดหยามกันอยู่สักหน่อย, คือคล้ายกับดูหมิ่นท่านทั้งหลายว่า **ไม่รู้ว่าเป็นคนนั้นคืออะไร? หรือเป็นอย่างไร?**

ศีลธรรมเสื่อมทำให้ความเป็นคนน้อยลง.

ทำไมเราจึงต้องพูดเรื่องนี้ คือเรื่องคน ว่าคนคืออะไร? ข้อนี้มีความสำคัญมาก เพราะไม่รู้ว่าคนคืออะไร? และเป็นคนกันไม่ได้ นั่นเอง ปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นในโลก. แม้ที่สุดแต่เราพูดกันไม่รู้เรื่อง นั่นก็เพราะว่าไม่มีความเป็นคน, หรือ มีความเป็นคนน้อยไปหน่อย. ในสภากีติในที่ประชุมนานาชาติก็ดี พูดกันไม่รู้เรื่อง ตกลงกันไม่ได้, ตกลงกันได้แต่ในเรื่องที่ไม่มีประโยชน์อะไร; นี่ก็เพราะเหตุว่าไม่มีความเป็นคน, ไม่มีความเป็นคนที่ถูกต้องและสมบูรณ์ เราจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง. หรือว่า โลกนี้กำลังเสื่อมโทรมลงไปทางศีลธรรม ก่อสันติภาพ หรือสันติสุขค่อยๆ หายไป ก็เพราะว่ามันมีความเป็นคนของคนในโลกนี้น้อยลงไป; ถ้าเราเป็นคนกันให้ถูกต้องและเพียงพอ โลกนี้จะดีกว่านี้. นั้นแหละขอให้มองดูกันในแง่นี้ แล้วจะพบว่า ข้อบกพร่องมันอยู่ที่ว่าความเป็นคน. นี้เราพูดเรื่องคนคืออะไรกันเสียบ้าง ก็คงจะมีประโยชน์.

เอาตามที่ได้กล่าวมาแล้วทุกครั้งของการบรรยายว่า การบรรยายนี้แม้บรรยายไปว่า อะไรเป็นอะไร, หรือใครเป็นใคร; นี่เป็นการกล่าวไปตามทัศนะของพุทธบริษัทล้วนๆ คือว่าถ้าเป็นพุทธบริษัทแล้ว จะมองอะไรอย่างไร แล้วก็มองเห็นแปลกจากพวกที่มีใช้พุทธบริษัท. การกล่าวของพุทธบริษัทก็เป็นการกล่าวตามทัศนะของพุทธบริษัท ไม่ใช่กล่าวอย่างปรัชญา หรืออะไรทำนองนั้น.

พุทธศาสนาตามภาษาธรรมเป็นวิทยาศาสตร์.

อาตมาได้กล่าวมาหลายครั้งหลายหนแล้วว่า พระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่เป็นปรัชญา แต่เป็นศาสนา, หรือถ้าจะพูดด้วยคำที่ใช้พูดกันใหม่ ๆ นี้ ก็ต้องมองพุทธศาสนาไปในแง่ของวิทยาศาสตร์, อย่าได้มองพุทธศาสนาไปในแง่ของปรัชญาเลย. หลักการทางปรัชญาไว้มองสิ่งที่มองไม่เห็น จะต้องใช้การคำนวณ ตั้งสมมติฐานมาหาเหตุผลแวดล้อม, แล้วลงมติว่ามันควรจะเป็นอย่างนั้น, ควรจะเป็นอย่างนี้ ในสิ่งที่มองไม่เห็น. ระบบที่เป็นระบบปรัชญา อย่างนี้ มาใช้กับพุทธศาสนาไม่ได้; เพราะหัวใจของพระพุทธศาสนาเมื่ออยู่แล้วโดยประจักษ์ว่า ต้องเป็นสันติภูมิจึง ก็มองเห็นได้ด้วยตนเอง รู้สึกได้ด้วยตนเอง สัมผัสได้ด้วยตนเอง; ดังนั้นเราจึงมีวิธีการอย่างเดียวกับสิ่งที่เรียกกันว่า วิทยาศาสตร์ คือมีอะไรแท้จริงที่รู้ได้ เห็นได้ สัมผัสได้ มาเป็นตัววัตถุสำหรับพิจารณาศึกษาค้นคว้า ให้รู้จักแล้วใช้ประโยชน์ให้ได้.

พุทธศาสนามีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์อย่างนี้; แม้ว่าเป็นเรื่องทางจิตใจ ก็ยังกล่าวได้ว่า เป็นเรื่องที่รู้สึกได้ สัมผัสได้ ด้วยจิตใจนั่นเอง เรา รู้สึกความสุขได้ รู้สึกความทุกข์ได้ โดยไม่ต้องคำนวณ. เมื่อกล่าวตามทัศนะของพุทธบริษัทแล้ว ย่อมแปลกจากทัศนะของพวกอื่น บ้างไม่มากนักน้อย; เพราะเหตุว่า พุทธบริษัทนั้น ยึดถือความจริงในด้านลึกเป็นใหญ่. พูดอะไรก็ พูดกันโดยภาษาธรรม! ไม่พูดโดยภาษาคน ซึ่งเป็นภาษาของชาวบ้านตามธรรมดา.

อาตมาอยากจะขอร้องแล้วขอร้องอีก อย่าได้รำคาญเลยว่า ท่านทั้งหลาย จงพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาษาสองภาษา คือ ภาษาคน กับ ภาษาธรรม ว่าแตกต่างกันอย่างไร รู้จักแยกแยะให้เห็นความแตกต่างแล้วใช้ประโยชน์ให้ได้ทั้งสองภาษา.

พุทธบริษัทใช้ภาษาธรรมเป็นส่วนใหญ่ เพราะว่าเป็นพุทธบริษัท ก็คือคนของพระพุทธเจ้าที่รู้ธรรม. ถ้าคนธรรมดาบุद्धชนทั่วไปไม่รู้ธรรม เขาก็มีความรู้สึกคิดนึกอย่างคนธรรมดา เขาก็มีการพูดจาอย่างคนธรรมดา เรียกว่าภาษาคน. พุทธบริษัทมองเห็นธรรมะ ธรรมะ จึงพูดด้วยความรู้สึกของคนที่เป็นธรรมะ มันจึงเป็นภาษาธรรม; แต่เมื่อต้องพูดกับคนทั่วไป ก็ต้องพูดกันภาษาคน รู้ความหมายของภาษาคนแล้ว ก็ย่อมรู้จักความหมายของภาษาธรรมได้. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ความสำเร็จประโยชน์นั้นย่อมอยู่ที่ภาษาธรรม.

ยกตัวอย่างง่ายๆ เช่นว่า ถ้าเราพูดกันภาษาคน พระพุทธเจ้าก็ตายแล้วเผลอแล้ว; แต่ถ้าพูดอย่างภาษาธรรม พระพุทธเจ้ายังอยู่ ยังอยู่ตลอดอนันตกาล, แล้วอยู่ในหัวใจของคนด้วย ไม่ได้ตาย ไม่ได้เผลอ. นี่มันต่างกันอย่างไร? เราจะถือเอาประโยชน์จากพระพุทธเจ้าอย่างไร? ก็ขอให้สนใจ เกี่ยวกับความหมายของภาษาคน และภาษาธรรม อย่างที่ว่านี้.

เปรียบเทียบ “คน” ในภาษาคนกับภาษาธรรม.

เดี๋ยวนี้เราก็จะมองดูสิ่งต่างๆ ในลักษณะของภาษาธรรม เรา กำลังตั้งปัญหาขึ้นมาว่า คนนี่คืออะไร? ถ้าพูดโดย ภาษาคน คนก็คือคน,

แล้วก็สอนกันอยู่แต่ว่า คน ก็คือคน, ไม่ต้องอธิบายว่าคนนั้นคืออะไร? ก็ฟังถูกแล้วว่าเรากำลังพูดถึงคน; ถึงแม้ว่าคำนั้นจะเป็นภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี เป็นต้น.

มีคำมากมาย ก็มีความหมายตามที่คนธรรมดาสามัญจะรู้สึกทั่วไปว่าเป็นคน ภาษาบาลีมีคำว่า *นโร* หรือ *นร* นี่ก็แปลว่า *คน*, คำว่า *ชโร* หรือ *ชน* นี่ก็แปลว่า *ชน* หรือ *คน*. คำว่า *โปส* ก็แปลว่า *คน*, คำว่า *ปฺริส* ก็แปลว่า *คน*, คำว่า *ปฺกุศล* ก็แปลว่า *คน*, แต่มีคำที่ดีที่สุดกว่าคำอื่น ก็คือคำว่า *มนุสฺส* ซึ่งเราก็แปลกันว่า *คน*.

ในโรงเรียนสอนให้เด็กรู้ความหมายของคำว่า มนุษย์ โดยที่แปลว่า “คน” เท่านั้นเอง เด็กๆ ก็ไม่รู้ความแตกต่างระหว่างคำว่า มนุษย์ กับ คำว่า คน, จนกระทั่ง โตเป็นผู้ใหญ่ บัดนี้แล้ว ก็ไม่ได้รู้ความหมายของคำว่า มนุษย์.

คำว่า “คน” ก็ลองคิดดูเถิดว่า มีความหมายว่าอย่างไร? ถ้าใครมาตำราว่าไม่ใช่คน เราก็โกรธมาก; แต่เราก็ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร? นี่คือการสงสัยของคน คือถือว่าตัวเป็นคน ไปตามความรู้สึกยึดมั่นถือมั่น ที่ได้รับคำสั่งสอนมาแต่อดีตแต่อก ว่า คนนั้นไม่ใช่สัตว์ คือไม่ใช่สัตว์เดรัจฉาน คนเป็นสัตว์อย่างมนุษย์, ไม่ใช่สัตว์อย่างเดรัจฉาน, อ้างตัวเองว่าเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นคน. ถ้าใครว่า ไม่ใช่คน ก็โกรธ คือเป็นการสบประมาทหรือเป็นการด่ากันอย่างรุนแรง; แต่แล้วก็ขอให้สังเกตดูเถิดว่า เราเป็นคนแล้วหรือยัง? เรามีสิทธิอันชอบธรรมที่จะไปโกรธคนที่มาว่า มาหาเรา

ว่า ไม่ใช่คนนั้นหรือไม่? เราต้องมีอะไรที่เป็นคนจริงๆ เราจึงจะมีความ
ชอบธรรม ที่จะไปโกรธคนที่มากล่าวหาว่าเราไม่ใช่คน.

เป็นคนกันจริงแล้ว โลกนี้จะเป็นโลกพระศรีอารย์.

ขอให้ลองคิดดูเถิดว่า เกี่ยวกับคำว่า “คน” นั้นมันยังมีปัญหาอยู่;
ดังนั้นอาตมาจึงเอามาพูด และหวังอยู่ว่า ถ้าเราเข้าใจคำว่า คน และ
ปฏิบัติตนสมแก่ความเป็นคนแล้ว โลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกของพระ-
ศรีอารยเมตไตรยโดยทันที. พูดแล้วมันก็ไม่น่าเชื่อ, พูดแล้วมันก็น่าหัว,
พูดแล้วมันก็ชวนให้คิดว่า พูดอย่างนี้เอาเปรียบกันเกินไป. แต่ที่จริงมัน
ก็เป็นอย่างนี้; ขอแต่ให้ทุกคน เป็นคนกันให้ถูกต้องเท่านั้นในโลกนี้
แล้ว โลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกของพระศรีอารยเมตไตรย ไปในพริบตา
เดียว, คืออยู่กันอย่างผาสุก, อยู่กันอย่างมีมิตรภาพ ตามความหมายของคำ
คำนั้น.

ถ้าใครยังไม่ทราบความหมายของคำคำนั้น ก็ควรจะทราบเสียด้วย
ว่า คำว่าศรีอารยเมตไตรยนั้น มันมีความสำคัญอยู่ตรงที่คำว่า เมตไตรย คือ
มิตรภาพ หรือความเป็นมิตร, อารยะก็ประเสริฐ, ศรี ก็สูงสุด, มีความเป็น
มิตรอันประเสริฐและสูงสุด. หมายความว่า ไม่มีใครเป็นศัตรูกัน, การ
เบียดเบียนก็ไม่มี, แล้วก็ช่วยกัน จนไม่รู้ว่าจะช่วยกันอย่างไร โลกนี้เป็น
อย่างนี้.

อย่าไปหวังว่าในโลกพระศรีอารย์ มีอะไรให้กิน ให้เล่น ให้สนุก
 สนานทางกามารมณ์อย่างเหลือเฟือ นั่นมันก็จะพลัดตกไปฝ่ายมิจฉาทิฏฐิ
 เสียอีก. การสมบูรณ์ทางกามารมณ์นั้น ไม่ใช่เรื่องความสงบสุข เป็น
 เรื่องเป็นบ้าเป็นหลัง, เลวทรามยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะว่าสัตว์เดรัจฉาน
 ไม่เป็นบ้าเป็นหลังในทางกามารมณ์ แล้วมนุษย์จะไปมุ่งหมายให้โลกนี้ เป็น
 โลกสูงสุดเพราะสมบูรณ์ไปด้วยกามารมณ์ นั่นแหละมันจะกลายเป็นความ
 ไร้สัจฉานิตที่ไม่ใช่คน.

“คน” ต้องถือความหมายว่า มนุษย์.

เมื่อพูดถึงคำว่า คน ก็ขอให้ยึดถือเอาความหมายของคำว่า
 มนุษย์ นั้นแหละเป็นหลัก; เคยอธิบายกันมานานแล้วว่า คำว่า มนุษย์
 นี้แปลว่า ผู้มีใจสูง แม้จะแปลตามตัวหนังสือว่ามนุษย์ คือลูกหลานของ
 มนุษย์ มนุษย์ก็มีใจสูง. ทำอย่างไรเสียคำว่า มนุษย์ ก็แปลว่ามีใจสูงอยู่นั้น
 เอง, ถ้ายังมีใจไม่สูงก็ไม่ใช่มนุษย์, ก็คือไม่ใช่คน ฉะนั้นคนที่ยังมีใจต่ำๆ
 อยู่นั้น ยังไม่ใช่คน. เราควรจะรู้จักเสียบ้างว่า ใจสูง นั้นเป็นอย่างไร?
 มันก็จะเป็นเหตุให้รู้ได้ว่า เป็นคนนั้นเป็นอย่างไร.

แล้วจะถามว่า คนคืออะไร? มันก็ต้องถึงถึงความหมาย
 ของคำว่า มนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง. เราจะมองดูในทางภาษาคน และ
 ภาษาธรรม ควบคู่กันไป.

พิจารณาดู “คน” ในแง่ภาษาคน.

คนคืออะไร? ในภาษาคน ก็คือคน เป็นคนตามความรู้สึกรู้สึกของเรา แล้วก็ถือว่าเป็นยอดสุดของวิวัฒนาการ. ฟังดูก็น่าหวั่นที่ว่า มีใจสูงนั้น ก็เพราะหมายถึงคนอยู่ในระดับที่เป็นยอดสุดของวิวัฒนาการ.

จะกล่าวไปในทางวัตถุร่างกาย เขาก็ถือกันว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีวิวัฒนาการสูงสุด. วิวัฒนาการ ตั้งต้นมาตั้งแต่ เป็นสัตว์เซลล์เดียว, เป็นสัตว์ในน้ำ, เป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เป็นสัตว์บก เป็นสัตว์ขึ้นไปบนฟ้า เป็นอะไรไปทั่วโลก, แล้วก็มาสูงสุดอยู่ที่ความเป็นคน, เลยถือว่า คน เป็นยอดสุดของวิวัฒนาการ ตามวิชาการทางวิทยาศาสตร์.

นี่ดูอย่างนี้แล้ว ก็อย่ามองข้ามไปเสียว่า วิวัฒนาการนี้ดูกันแต่ในทางร่างกาย, ทรูปร่างทางกาย, พฤติกรรมหน้าที่ต่างๆ ในทางกาย, แล้วกับปัญญิตัว ก็นับเป็นจุดสุดท้ายของวิวัฒนาการ, เลยถือว่าเป็นสัตว์สูงสุด. แต่ถ้าเราดูกันในแง่ของวัตถุร่างกายจริงๆ แล้ว คนก็ไม่ได้ไปกว่าสัตว์, มีร่างกายที่ใช้ประโยชน์ได้ อย่างเดียวกับกับสัตว์.

คนก้าวหน้าทางร่างกาย จนถึงกับว่าต้องนั่งต้องห่ม ต้องอยู่บนเรือน ต้องกินอาหารอ่อน, ต้องอะไรต่างๆ นี่จะเรียกว่าดีกว่าสัตว์ ก็เฉพาะในข้อที่ว่า สบายกว่าอร่อยกว่า. แต่พูดกันถึงในแง่ที่เป็นปัญญาแล้ว คนมีปัญหามากกว่าสัตว์; ฉะนั้นคนจึงมีปัญหาเรื่องกิน เรื่องอยู่ เรื่องนั่ง เรื่องห่ม มากกว่าสัตว์, แล้วคนมีปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บมากกว่าสัตว์.

ดูกันในทางวิวัฒนาการ อย่างนั้นแล้ว มันมีอยู่ที่ตรงไหนที่ว่าคนดีกว่าสัตว์ สัตว์ไม่ได้สร้างปัญหาขึ้นมา ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ. คนนี้สร้างปัญหาอะไรขึ้นมามากมาย จนต้องแย่งชิงกัน จนต้องฆ่ากัน, เอาสงครามเป็นเครื่องมือสำหรับควบคุมการเกิด ที่จะล้นโลกของมนุษย์ อย่างนี้.

คนมีปัญหามากกว่าสัตว์ เพราะว่ามันสมองของคนมันขยายตัว ออกไปมากกว่าสัตว์, มันคิดนึกได้มากกว่า (ละเอียดลออกว่า) จึงประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมา, ล้วนแต่ทำให้เป็นปัญหาเกี่ยวกับกามารมณ์. มนุษย์ประดิษฐ์วัตถุปัจจัยของกามารมณ์ : เครื่องเล่นทางกามารมณ์, อะไรทางกามารมณ์มากมาย, ก็เป็นปัญหาแก่นุชนั่นเอง อย่างสมน้ำหน้าของมนุษย์ทีเดียว. สัตว์ไม่มีปัญหาอย่างนี้ จึงไม่มีความยุ่งยากลำบากเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีแต่เรื่องการสืบพันธุ์โดยบริสุทธิ์ล้วน ๆ ตามธรรมชาติ.

ลองเปรียบเทียบดูว่า คนกับสัตว์มันดีกว่ากันอย่างไร ? ถ้าดูกันทางร่างกายแล้ว คำกล่าวโบราณที่สุดก็มีอยู่ว่า อาหารนิทุทา ภยเมอุณญฺ เป็นต้น ซึ่งมีใจความว่า การกินอาหารก็ดี การนอนหลับก็ดี การอยู่กันเป็นคู่ มีกิจกรรมของคนเป็นคู่ก็ดี การรู้จักขลาดวิ่งหนีภัยก็ดี สัตว์อย่างนี้มีเสมอกันทั้งคนและสัตว์ ธรรมชาติที่แตกต่างระหว่างคนกับสัตว์. เอาธรรมชาติออกไปเสียแล้ว คนกับสัตว์ก็เหลือเท่ากัน.

พิจารณา ดู “คน” ในแง่ภาษาธรรม.

นี่คนโบราณรู้สึกกันอย่างนี้ คิดกันอย่างนี้ เข้าใจว่าตั้งแต่ก่อน พุทธกาลจึงได้ออกแสวงหาอะไรๆ ที่มันดีไปกว่าธรรมดา คือที่ว่ามันดีกว่า สัตว์ อย่าให้มันเสมอกันอยู่กับสัตว์เลย. ฉะนั้น การเป็นคนในแง่ทางร่างกายนี้ เราเห็นได้ว่าไม่ดีกว่าสัตว์, แล้วสร้างปัญหายุ่งยากลำบากมากกว่าสัตว์. ควรจะมองดูความเป็นคนกันในด้านอื่น คือ ในแง่ของภาษาธรรม หรือ ทางด้านจิตใจ.

ทีนี้ก็จะมา ดูความเป็นคนกันในด้านจิตใจ. ไม่เอาร่างกายเป็นหลัก, ก็มองดูเถิดว่า เตี้ยวันนี้คนกำลังมีจิตใจกันอย่างไร? ที่จริง คนควรจะมีจิตใจชนิดที่มีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์; เพราะว่าคิดดี คิดเก่ง แล้วควรมีจิตใจที่งดงาม สะอาดสว่างไสว มีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์.

เขาก็ได้เคยพยายามกันในส่วนนี้ จนกระทั่งเกิดบุคคลชนิดที่เราเรียกกันว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า; ท่านค้นพบความมีจิตใจที่ประเสริฐที่สุด อยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง, แล้วก็สอนให้คนอื่นเห็น แล้วปฏิบัติตามได้ด้วย ก็มีความเป็นคนทางจิตใจเกิดขึ้น ซึ่งดีกว่าสัตว์ สูงกว่าสัตว์ ประเสริฐกว่าสัตว์ โดยแท้จริง.

แต่คนเตี้ยวันนี้เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า? คนเตี้ยวันนี้ไม่สนใจความเป็นคนในด้านของจิตใจ สนใจแต่ความเป็นคนในด้านของวัตถุหรือร่าง-

กาย : มัวสาละวนแต่จะส่งเสริมความเป็นคนในด้านร่างกายด้านวัตถุ คือ ด้านเนื้อหนังนี่. คนเหล่านั้นจึง ไม่สนใจสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ที่จะทำ ให้คนสูงขึ้นในด้านจิตใจ.

โดยทั่วไปในโลก โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ ได้ละเลยธรรมะหรือศาสนา กันเสียแล้ว ทุกๆศาสนา ไม่เฉพาะแต่พุทธศาสนา; ทั้งนี้ก็ เพราะว่าความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุนิยม, คือการ กั่นคว่ำประดิษฐ์หาวัตถุปัจจัย ที่จะส่งเสริมความสุข สนุกสนานเริงร่าร่อยทางเนื้อหนังนั้น เป็นไปอย่างแรงกล้า. ใครถูกเข้าก็ติดเหมือนกับติดฝิ่น, เป็นยาเสพติด, คนทั้งโลกจึงเห่ไปในทางเนื้อหนัง จนกระทั่งเรียกว่า เป็นทาสของอายตนะ. คำนี้แม้จะแปลกันไปบ้าง ก็ขอให้ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ ว่าเป็นทาสของอายตนะ คือเป็นบ่าวเป็นข้าของอายตนะ.

รู้จักคำ "เป็นทาสอายตนะ" ไว้บ้าง.

อายตนะ ในที่นี้ก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นเครื่องรับอารมณ์ ในทางเป็นสุขสนุกสนานเริงร่าร่อย : ต้องการรูปที่สวย, ต้องการเสียงที่ไพเราะ, ต้องการ กลิ่นที่หอมหวาน, ต้องการ รสที่อร่อยแก้ลิ้น, ต้องการ สัมผัสทางผิวหนัง ที่ส่งเสริมกิเลส, ต้องการ ความคิดนึกหรืออารมณ์ที่ส่งเสริมกิเลส, อย่างนี้แล้วก็เรียกว่า เป็นทาสของอายตนะ คนในแง่ของนามธรรม หรือจิตใจ ควรจะดีกว่าสัตว์. แต่เดี๋ยวนี้ เมื่อคนมาเป็นทาสของอายตนะเสียอย่างนี้แล้ว จะดีกว่าสัตว์ได้อย่างไร? พอเราเหลียวไปดูทางสัตว์ สัตว์กลับไม่เป็นทาสของอายตนะ, สัตว์ไตรภพไม่มีปัญหา ที่ต้องฆ่ากันตายด้วยเรื่องของกามารมณ์.

ถ้าจะพูดกันให้ละเอียดสักหน่อย ก็อาจจะพูดได้ว่าสัตว์ไม่มีเรื่อง
กามารมณ์ แม้จะมีเรื่องสืบพันธุ์ ก็เป็นเรื่องสืบพันธุ์บริสุทธิ์ ตามความรู้สึก
ของต่อมเกลนด์ทั้งหลาย ที่เกี่ยวกับการสืบพันธุ์. การประดิษฐ์คิดค้นใน
ทางส่งเสริมกามารมณ์ ซึ่งไม่จำเป็นสำหรับสืบพันธุ์นั้น มีแต่ในหมู่
มนุษย์; ฉะนั้นเรื่องลามกอนาจารทั้งหลาย เกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงมีในหมู่
มนุษย์, และมนุษย์ชนิดนี้จะเรียกว่าคนชนิดไหน?

ถ้าจะเอาหลักว่า คนดีกว่าสัตว์ แล้วมันดีกว่าที่ตรงไหน? ในด้าน
จิตใจคนเลยไปเสียกว่าสัตว์ แม้ว่าจ้างบำรุงร่างกายให้สวยงาม ให้วิจิตร
พิศดารอย่างไร ในด้านจิตใจมันก็ยังต่ำกว่าสัตว์. พอจิตใจต่ำ มันก็ไม่
เป็นมนุษย์ได้ เพราะคำว่า มนุษย์ แปลว่าสัตว์ที่มีใจสูง ดังที่กล่าว
มาแล้ว.

นี่แหละ ถ้าท่านเข้าใจข้อความดังที่กล่าวมาแล้ว ท่านก็จะพบ
ว่า ความเป็นคน นี่กำลังมีปัญหาสำหรับพวกเรา, และเป็นสิ่งสมควรแล้ว
ที่จะเอามาพูดกัน ให้รู้กันเสียที่ว่า เป็นคนนั้นคืออะไร, จะเป็นอย่างไรจึง
จะเป็นคน, เพื่อว่าปัญหาของโลกนี้มันจะได้หมดสิ้นไป เพราะทุกคนเป็น
คนได้จริง.

ทีนี้เราก็มาดูกันให้ชัดเจนลงไปว่า ถ้าพูดทางวัตถุ เราก็คือเป็นคน
เพราะมีรูปร่างอย่างคน; แต่พอพูดถึงทางจิตใจ เราก็คือเกิดความสงสัยขึ้น
มา ลงเลขนึ้นมา ว่าเราเป็นคนหรือหาไม่? บางทีก็ลังเลเพราะไม่รู้ว่าเป็น
คนนั้นเป็นอย่างไรในทางจิตใจ? แต่เดี๋ยวนี้ก็พอจะรู้แล้วว่า ต้องมีใจสูง;

นี่ก็ถึงเลในความมีใจสูงของเราเสียแล้ว มองไปที่โรมันก็เห็นแต่เอียงไป
ในทางต่ำ เราก็เลยรู้สึกสังเวชตัวเอง ว่าไม่รู้ว่าเป็นคนนั้นมันจะมีหรือ
ไม่ มันจะมีอยู่ก็มากน้อยสำหรับเรา?

ศาสนธรรมเปลี่ยนสภาพความเป็นคนได้.

ที่นี่เราก็จะดูต่อไป ถึงความเปลี่ยนแปลงของความเป็นคน ถ้าเรา
ยังคงถือหลักธรรมในพระศาสนา ความเป็นมนุษย์หรือความเป็นคนของ
เราจะนำดูกันว่า, จะเป็นคนได้ด้วยกันทุกศาสนา; เพราะว่าทุกศาสนา
จะมี ใจความสำคัญ อยู่สัก ๒ ข้อเป็นอย่างมาก คือว่า เราต้องเอาชนะความ
ทุกข์ให้ได้ คือเราไม่มีความทุกข์ น้อย่างหนึ่ง, แล้วเราต้องช่วยเพื่อน
ของเราให้เป็นอย่างนั้นได้ด้วย คืออยู่กันเป็นหมู่เป็นคณะที่ไม่มีความทุกข์
ด้วยกัน.

การที่เราจะมีความสุขไม่มีทุกข์ อยู่คนเดียว คนอื่นข้างหัวมัน
นั้นไม่ใช่ความรู้สึกของคน และไม่ใช่หลักของพระศาสนา. พระศาสนา
ทุกศาสนาต้องการจะสอนให้แก่ปัญหาส่วนตัว คือความทุกข์ได้เสีย
ก่อน, แล้วก็สอนให้ช่วยคนอื่นเพื่อนมนุษย์ของเราให้เป็นอย่างนั้นด้วย.
หน้าที่มีอยู่ ๒ ขั้นตอนอย่างนี้ ทำเพียงขั้นตอนเดียวก็ยังไม่เป็นคน ที่เต็ม
ตามความหมายของพระศาสนา.

ที่นี้ในหน้าที่ข้อแรก เราจะต้องมีความถูกต้องในทางจิตใจ
 ก็มีจิตใจอยู่ในลักษณะที่ไม่มีความทุกข์ ซึ่งอาจมาขอบพูดเองง่ายๆ ว่า
 มีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ แห่งจิตใจ; ถ้าได้อย่างนี้ก็
 ไม่มีความทุกข์ ความเป็นคนนั้นเต็มเปี่ยม. ถ้ายังสะอาดน้อย สว่างน้อย
 สงบน้อย ความเป็นคนยังพร่อง, ถ้าไม่สะอาด สว่าง สงบ เสียเลย ก็ยังไม่มี
 ความเป็นคนเลย, ถ้าความสะอาด สว่าง สงบ ถึงที่สุดแล้ว ก็เป็นพระ-
 อรหันต์. เพราะฉะนั้นอย่ามองพระอรหันต์ให้มันมียุ่งยากลำบากแก่การ
 เข้าใจ มองแต่เพียงว่า ท่านเป็นคนที่เต็ม, พระอรหันต์ท่านเป็นคนเต็ม
 หรือมีความเต็มแห่งความเป็นคน เท่านั้นเอง.

เอ้า, เดียวก็จะมีมาถึงปัญหาอีกปัญหาหนึ่ง ที่เราคิดถึงกันมาก ว่าถ้า
 ใครมาตำราว่าแกเป็นคนไม่เต็มคน อย่างนี้ก็โกรธหัวฟัดหัวเหวี่ยงอีก
 เหมือนกัน. นี่เพราะเราไม่รู้ว่า ความเต็มแห่งความเป็นคนนั้นมันอยู่ที่
 ไหน? พอว่าไม่เต็ม คนนี้ไม่เต็ม ก็หมายความว่ามันเป็น abnormal เป็น
 คนบ้าคนบอ อะไรก็ไม่รู้ แล้วก็โกรธเขาอีก. นี่ดูให้ดีเถอะว่า เราเป็น
 คนเต็มแล้วหรือยัง?

ถ้าโดยหลักแห่งธรรมะแท้จริงแล้ว มีความเต็มแห่งความเป็น
 มนุษย์ อยู่ที่ความเป็นพระอรหันต์. เดียวนี้เราเอาแต่เพียงว่า ความ
 เป็นคนนั้นต้องจิตใจสูง. อย่าสร้างปัญหาขึ้นมา, อย่าต่ำต้อยกว่าสัตว์
 เดรัจฉาน, ให้สัตว์เดรัจฉานเป็นอยู่อย่างสงบสุขยิ่งกว่ามนุษย์.

คนกลับทำสิ่งส่งเสริมกิเลสตัณหา.

สัตว์เดรัจฉานส่งเสริมกิเลสตัณหาไม่เป็น เพราะไม่มีความคิดนึก เพราะไม่มีมันสมองที่ทำอย่างนั้นได้. ส่วนคนเรา มีมันสมองที่วิวัฒนาการมากเกินไป คิดนึกได้มากเกินไป ก็เลยเล่นเตลิดออกไป ไปทำสิ่งที่ส่งเสริมความต้องการของกิเลสตัณหา นั่นเอง.

คำว่า กิเลสตัณหา นี่เป็นสิ่งที่ประหลาด คือ เป็นสิ่งที่ไม่รู้จักพอ; ส่งเสริมให้อย่างนี้ก็ไม่รู้จักพอ, มากเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ, ต้องการอย่างอื่นอีก; ฉะนั้นคนจึงมีแต่เรื่องส่งเสริมกิเลสตัณหา.

การศึกษาของมนุษย์ในโลกนี้ มีแต่การศึกษาที่ส่งเสริมกิเลสตัณหา. อาตมาพูดอย่างนี้ใครจะโกรธก็ยินดี เพราะมองเห็นอย่างนี้ มันก็ต้องพูดไปอย่างนี้. ขอให้ไปพิจารณาดู ในโรงเรียนก็ดี ในวิทยาลัยก็ดี ในมหาวิทยาลัยก็ดี, ทั่วโลกไม่เฉพาะประเทศไทย มันมีที่ไหนบ้างที่จะสอนเพื่อให้รู้ว่าคนคืออะไร, คนคืออะไร? วิชาสาขามนุษยศาสตร์ก็เรื่องบ้าง ๆ บอ ๆ มันเกี่ยวกับการเมือง ช่วยให้เกิดกิเลส ในทางส่งเสริมกิเลสมากขึ้น. วิชามนุษยศาสตร์ ที่สอนอยู่ตามมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ได้สอนให้รู้เลยว่าความเป็นคนนั้นคืออะไร, ไม่ได้สอนให้รู้เลยว่า ความเต็มแห่งความเป็นคนนั้นคืออะไร. ไปค้นดู ที่มหาวิทยาลัยไหน โรงเรียนไหน สอนให้รู้ว่าคนคืออะไร?. ความเป็นคนคืออะไร?

คนแก่รุ่นปู่ ย่า ตา ยาย รุ่นปู่ชวด ย่าชวด เสียอีก มักจะพูดในทำนองที่ให้ได้ก็รู้ว่า เราเป็นคนกันอย่างไร พอให้เกิดนิสัย, เกิดต้นเงื่อนของความรู้สึกว่า เราจะเป็นคนกันอย่างไร, เราจะเป็นคนที่เต็มเปี่ยมกันอย่างไร; นี่มันไม่ใช่ในโรงเรียนในมหาวิทยาลัย.

การศึกษาสอนแต่เรื่องอาชีพ.

ไปดูทางโรงเรียนทางมหาวิทยาลัย ไม่มีที่ไหนสอนว่าคนคืออะไร, คนเต็มได้อย่างไร. ที่มันเรียนมีสอนกันอยู่ ก็เท่าที่จะสนองกิเลสตัณหาทั้งนั้นเลย, จะพูดว่า “ทั้งนั้นเลย” ก็อยากจะอธิบายว่า ไม่มีโรงเรียนไหนมหาวิทยาลัยไหน ที่สอนอะไรนอกไปจากเรื่องของการที่จะประกอบอาชีพ, มีแต่วิชาชีพ ไม่มีวิชาธรรม. จะสอนให้เป็นอะไรก็ตาม จะสอนให้เป็นหมอ, สอนให้เป็นวิศวกร, สอนให้เป็นผู้พิพากษา, สอนให้เป็นอะไรก็ตาม, เป็นเทคโนโลยี เป็นสูงสุด กระทั่งว่าจะเก่ง จนจะไปโลกพระจันทร์ได้อย่างนี้ ก็ไม่มีสอนเรื่องอะไรอื่น นอกจากให้รู้สิ่งที่ประกอบอาชีพ.

อาชีพนี้มันขึ้นอยู่กับอำนาจ หรือเครื่องมือที่จะเอาเปรียบผู้อื่น จะชนะผู้อื่น; ฉะนั้นอะไรที่จะเป็นวิชาความรู้ จะให้ได้เปรียบผู้อื่น ชนะผู้อื่น ก็มีคนที่ต้องการ. เราก็อุตส่าห์เรียนกัน. วิชาทั้งหมดมันก็มีแต่เพียงสนองตัณหาของคนนั้น ๆ แล้วแต่ว่าคนนั้นเขาอยากจะมีอาชีพโดยวิธีไหน. ความหมายที่แท้จริงหมดสิ้นไป เพราะคนต้องการแต่เพียงเป็น

อาชีพ : จะเป็น ^๗ตุลาการ ^๘กดี จะเป็น ^๗ทหาร ^๘กดี จะเป็น ^๗หมอ ^๘กดี จะเป็น ^๗นายช่าง ^๘กดี มันกลายเป็นเรื่องอาชีพไปเสียหมด ไม่เป็นไปตามอุดมคติของคำเหล่านั้น ซึ่งมีอุดมคติสูง.

อุดมคติสูงก็คือ ถ้าเป็นหมอ ก็มุ่งแต่จะช่วยคนให้รอดความตาย ไม่ได้นึกถึงอาชีพ, ถ้าเป็นตุลาการ ก็นึกจะรักษาความเป็นธรรมไว้ในโลกนี้ ไม่ได้นึกถึงสินบน, ถ้าเป็นนายช่าง คิดว่าจะทำโลกนี้ให้งดงาม ไม่ได้คิดที่จะเอาเปรียบใคร โกงใคร อย่างนี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้มันแข่งขันกันแต่ในทางที่ว่า เราจะได้เปรียบคนอื่นอย่างไรในการแสวงหาทรัพย์, แล้วก็มาใช้เพื่อประโยชน์แก่เนื้อหนังของเราให้สุดเหวี่ยง.

ฉะนั้น ขอให้ไปสังเกตดูว่า มหาวิทยาลัยทั้งหลาย ได้แบ่งเป็นคณะอย่างไร? สอนกันอยู่ที่คณะอย่างไร? ทุกคณะไปจบที่ไหน? มันก็ไปจบแค่ปากแค่ว่า เพื่อจะสนองกิเลสตัณหาของคนแต่ละคน ซึ่งเข้าไปเรียน. ในโลกนี้มันจึงมีแต่อย่างนี้ มัน มีแต่วิชาชีพ ไม่มีวิชาธรรม.

สมัยพุทธกาล ศึกษาทั้งศิลปศาสตร์, ธรรมศาสตร์.

ส่วนสมัยโบราณ สมัยพุทธกาล นั้น คนเรียนเพื่อวิชาธรรมมากกว่าวิชาชีพ; ไม่ใช่ว่าจะไม่สนใจวิชาชีพ หรือศิลปศาสตร์กันเสียเลย เขาสนใจศิลปศาสตร์เพื่อดำรงชีพอยู่ได้ แต่ไม่เพื่อ ไม่มาก แล้วรักษาอุดมคติของ

หน้าที่การงานนั้น ๆ ด้วย; เพราะว่าเขาไม่สนใจแต่ศิลปศาสตร์ เขาไปสนใจธรรมศาสตร์ด้วย.

ธรรมศาสตร์ช่วยให้จิตใจถูกต้อง, ศิลปศาสตร์ช่วยให้ร่างกายอยู่ได้. เขาถือคติที่เรียกว่า ชีวิตนี้ต้องเทียมด้วยควาย ๒ ตัวเสมอ; ตัวหนึ่งเป็นกำลังทางฝ่ายวัตถุ. นี่เราเรียกว่าศิลปศาสตร์, อีกตัวหนึ่งเป็นตัวจิตใจ เป็นตัวสติปัญญา เป็นดวงวิญญาณ ต้องทำให้ถูกต้องและสมบูรณ์ อันนี้เราเรียกว่าธรรมศาสตร์.

เมื่อคนมันดำเนินมาด้วย บัณฑิต ๒ ประการ คือทั้งศิลปศาสตร์ และธรรมศาสตร์แล้ว ก็เป็นคนโดยสมบูรณ์ ครั้นเป็นอย่างต่ำ ๆ ก็เลื่อนไปชั้นสูงขึ้นไป ก็เป็นคนที่สูงขึ้นไป จนกระทั่งถึงระดับสุดท้าย ที่เรียกว่าเป็นคนเต็ม.

คำว่า พระอรหันต์ นั้น เป็นคำเก่าแก่ก่อนพุทธกาล; ขอให้เข้าใจอย่างนี้ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าเพิ่งบัญญัติคำนี้ แล้วก็สอนการปฏิบัติเพื่อความเป็นพระอรหันต์. คำว่า นิพพาน ก็เหมือนกัน เขามีอยู่แล้วก่อนพระพุทธเจ้า คือคนเขาหวังจุดเย็นไม่มีร้อน เรียกว่า นิพพาน. คนเขาหวังความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ ควรแก่การกราบไหว้บูชาอย่างยั่งยืน มาแล้วแต่ก่อนโน้น ทั้งที่เขายังไม่รู้ว่าโดยแท้จริงมันคืออะไร; แต่เขาก็เรียกหาสิ่งเหล่านั้นกันมาก่อนแล้ว. เขาต้องการพระอรหันต์กันมาก่อนพุทธกาล, นั่นมีความหมายอยู่ว่าเป็นคนสูงสุด เป็นคนเต็ม เป็นคนบริสุทธิ์ถึงที่สุด สมแก่ความเป็นมนุษย์ หรือผู้สูงสุดใคร ๆ ควรจะให้การบูชา.

นี่เรียกว่า คนมันต้องมีทั้งศิลปศาสตร์ และธรรมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ก็ยกให้ฝ่ายร่างกาย ไปจบอยู่ที่อาชีพ; ส่วน ธรรมศาสตร์ นั้น เป็นเรื่องจิตใจมันไป จบลงที่ความสูงของจิตใจ คือ ความสะอาด สว่าง สงบ แห่งจิตใจ, ถึงที่สุดเท่าที่มนุษย์จะทำได้.

เดี๋ยวนี้ คนในโลกเขาไม่สนใจในเรื่องธรรมศาสตร์ หรือเรื่อง ความสูงแห่งจิตใจ เขาสนใจแต่เรื่องศิลปศาสตร์ คือความสูงแห่งเนื้อหนัง, แล้วความเป็นคนอยู่ที่ไหน มันเป็นคนก็แต่สักว่าร่างกายมันเป็นคน. คน ชนิดนี้แหละคือคนที่สร้างปัญหาขึ้นมาในโลก คือเห็นแก่ตัว, เต็มปรีอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะเป็นทาสของอายตนะ, เป็นทาสของกิเลส, เป็นทาสของเนื้อหนัง, ดังนั้นมันจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง.

ในรัฐสภาคนก็พูดกันไม่รู้เรื่อง ในที่ประชุมระหว่างชาติ ก็พูดกันไม่รู้เรื่อง, มันจึงต่อรองกันไม่ได้ ในเรื่องที่จะสร้างสรรค์ความสงบสุข ในประเทศนี้ก็ดี ในโลกนี้ก็ดี พูดกันไม่รู้เรื่อง, เพราะว่ามันไม่มีคนที่ถูกต้องตามความหมายของคำว่า คน. พูดอีกแง่หนึ่งก็ต้องพูดว่า เป็นคนแต่เปลือก คือเป็นคนกันแต่ร่างกาย; ส่วน จิตใจนั้นไม่มีความเป็น คน เพราะเต็มปรีอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว, มีความสกปรก มีดมัว เปรี้ยวอยู่ในจิตใจของคนคนนั้น ซึ่งเป็นคนกันแต่เปลือก. ถ้าในโลกนี้เป็นคนกันแต่เปลือกอย่างนี้แล้ว มันก็พูดกันไม่รู้เรื่องเช่นนี้ตลอดไป; ไม่มีทางที่จะสร้างสันติภาพของโลก หรือสันติสุขส่วนบุคคลขึ้นมาได้เลย.

ควรสนใจธรรมศาสตร์ควบคู่ไปกับศิลปศาสตร์เพื่อเป็นคนเต็ม.

อาตมาขอแสดงความยินดีอย่างยิ่ง ที่ท่านทั้งหลายบางคน มาสนใจในเรื่องฝ่ายจิตใจ ซึ่งจะใช้คำพูดอย่างเมื่อตะกี้ว่า สนใจในธรรมศาสตร์ด้วย ไม่สนใจแต่ศิลปศาสตร์; เข้าใจว่าถ้ามาที่สวนโมกข์ ก็คงจะมีความสนใจในเรื่องของธรรมศาสตร์ คือเรื่องของพระธรรมเรื่องทางจิตใจ เพราะรู้สึกว่ามันยังไม่เต็ม, ยังว่างอยู่, มันยังกลวงอยู่.

เราจะทำให้ดวงจิตหรือวิญญาณเต็ม เหมือนกับทำให้เนื้อหนังสบายนี้ไม่ได้ เราทำให้ร่างกายสบายได้ตามวิชาการทางวัตถุ ซึ่งเราก็เชี่ยวชาญกันมาก; โดยเฉพาะสมัยนี้ คล้ายๆกับว่า จะสร้างร่างกายใหม่ก็ยังได้. แต่ในทางด้านจิตใจนั้นไม่รู้อยู่ที่ไหน ไม่รู้ว่ามันมีจิตด้วยซ้ำไป อะไรๆก็เอามาให้แก่วัตถุเสียหมด จนถือว่า จิตนี้เป็นเพียงปฏิภพของวัตถุ ตามหลักเกณฑ์ของพวก dialectic materialism. ซึ่งกำลังถือตามกันอย่างนี้มากขึ้นทุกที; ไม่เท่าไรคำว่า จิตก็ต้องหายไป ก็จะเหลือแต่ร่างกายและเนื้อหนัง แล้วโลกนี้จะเป็นอย่างไร ขอให้ลองคาดคะเนดู.

และขอภาวนาว่า อย่าให้มันเป็นอย่างนั้นเลย ขอให้รู้จักเรื่องของจิตใจไว้ให้พอสมควร เท่าๆกันกับเรื่องทางร่างกาย คนละครึ่งก็ยิ่งดี. แต่ความจริงนั้นธรรมชาติต้องการมากกว่านั้น คือให้เราารู้เรื่องทางจิตใจ ปฏิบัติถูกต้องทางจิตใจสัก ๘๐-๙๐ เปอร์เซ็นต์, เรื่องของร่างกายนั้นสัก ๑๐-๒๐ เปอร์เซ็นต์ก็พอ.

เดี๋ยวนี้ เรามาระดมทุ่มเท เรื่องทางร่างกายกันสุดเหวี่ยง จนหมดกำลังคือเป็นร่างกายไปเสียหมด, เป็นเรื่องเนื้อหนังเป็นเรื่องวัตถุไปเสียหมด. ปัญหามันก็ลำบากยุ่งยากมากขึ้น, แล้วก็บาปกรรมอันนี้ มันก็จะตกแก่ลูกหลานตาต่าๆ ซึ่งมันคลอดอกออกมาเพิ่มขึ้นทุกที. คนจะไม่เข้าใจเรื่องชีวิตจิตใจ เรื่องคนกันเสียเลย, แล้วก็สร้างปัญหาขึ้นในประเทศ หรือว่าในโลกนี้ มากกว่าที่กำลังเป็นอยู่ในเวลานี้.

เข้าใจว่าท่านทั้งหลายคงฟังถูก ที่อาตมากำลังบอกว่า ลูกหลานของเรา จะสร้างปัญหายุ่งยากขึ้นมามากกว่าในยุคเรา, เขาไม่รู้เรื่องทางจิตทางวิญญาณ ทางศาสนา, ไปหลงไหลเรื่องทางวัตถุเนื้อหนังร่างกายเสียตั้งแต่แรก, แล้วเขาจะอยู่กันในโลกชนิดไหน? คงจะอยู่ในโลกชนิดหนึ่งซึ่งเราไม่รู้จะเรียกว่าอะไร หรือบรรยายไม่ถูก.

ฉะนั้น ขอให้สนใจเรื่องของคน ว่าคนนั้นมันคืออะไร, มีความเต็มเปี่ยมอยู่ที่ไหน; แล้วก็ดูกันทั้งในฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตใจ, แล้วก็มองเรื่องทางจิตใจ ว่าสำคัญกว่าเรื่องทางฝ่ายวัตถุหรือร่างกาย. เราก็คงพอเข้าใจกันได้ ถึงความจริงที่ว่า เป็นคนนั้นคืออะไร, ความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นคนนั้นคืออะไร.

เดี๋ยวนี้เราก็มีคำพูดใช้ว่า จอมคน หรือว่า คนที่เต็มอย่างนี้ เราที่ใช้พูดกันอยู่ ว่าเป็นจอมคนนั้นคือจอมอะไร? ถ้าจอมคนที่ปราศจากธรรมะแล้วก็คือตัวอันตรายที่สุด ถ้าจอมคนมันก็ต้องมีความถูกต้องทั้งฝ่ายร่างกาย และฝ่ายจิตใจ เหนือใครๆ จึงจะเรียกว่าจอมคน.

ต้องแก้ปัญหาความไม่เต็ม แล้วคนจกเต็มขึ้นมา.

ถ้าเป็นคนที่ไม่เต็ม ถ้าเราอยากจะเป็นคนเต็ม เราต้องเป็น
กันอย่างไร? เดียวนี้ใครมากล่าวหาว่า แกไม่เต็มบาทคือไม่เต็มคน นี่ก็
โกรธเสียแล้ว ทั้งที่ไม่รู้ว่าเต็มคนหรือเต็มบาทนั้นมันคืออะไร?

อาตมาจะกล่าวโดยรายละเอียดให้สั้นเข้มนักไม่ไหว, จำเป็นจะ
ต้องฝากไว้ให้ท่านทั้งหลาย นำไปคิดพิจารณาสังเกตสั่งกาเอาเองอยู่ตลอด
เวลา, ก็คงจะเข้าใจได้ว่า เป็นคนนั้นคืออะไร, เป็นคนนั้นคือเป็นอะไร;
แล้วแก้ปัญหากันต่อไปว่า จะทำให้เต็มได้อย่างไร.

นี้เราพูดกันแต่ในส่วนที่ว่าคนคืออะไร นี่เพื่อจะแก้ปัญหากับ
ความเป็นคนก็จะต้องมีปัญหามาต่อไป คือปัญหาที่ว่า คนนั้นมาจากอะไร?
อาตมาก็ชอบใช้ตรรกอย่างพุทธบริษัท ตรรกอย่างพุทธบริษัทนี้ เราถอดรูป
ออกมาจากอริยสัจ ๔ ได้เป็น รูปของปัญหา ๔ ประการ คือว่า ก็อะไร?
จากอะไร? เพื่ออะไร? โดยวิธีใด?

ถามว่า คนนั้นคืออะไร? ถ้าตอบได้ก็ถูกไปข้อหนึ่ง, คนนั้นมา
จากอะไร? ตอบได้ก็ถูกอีกข้อหนึ่ง, คนนั้นทำอะไรกัน เป็นคนนั้นเป็น
เพื่ออะไรกัน ไปจบจุดที่ตรงไหน? นี่ปัญหาหนึ่ง, แล้วก็โดยวิธีใดจึง
จะเป็นได้อย่างนั้น?

นี้เราทำรูปขึ้นเล็ก ๆ กว้าง ๔ ตัวรวมหัวเดียวกัน แจกไปมากมายแล้ว
เข้าใจว่าน้อยคนที่รู้ความหมายของภาพนี้ ซึ่งเข้าใจว่าถอดออกมาจากหลัก-

เกณฑ์ของอริสโตเติลทั้ง ๔ โดยวิธีของตรรก คือ logic กว้าง ๔ ตัว หัวเดียวกัน ไม่เคยเห็นก็ไปดูเสียที่โรงปั้น ที่แถวๆ นี้ก็มี. มันกลมกลืนกันถึงขนาดนั้น หมายความว่า ตอบถูกหมดตั้งแต่ปัญหาที่ถามว่า คืออะไร? จากอะไร? เพื่ออะไร? โดยวิธีใด? เมื่อตอบถูกหมดอย่างนี้ก็หมายความว่าเข้าใจหมด, เข้าใจหมดมันก็หมดปัญหา คือสามารถทำให้สำเร็จประโยชน์ได้ตามความประสงค์.

ฉะนั้นอยากจะใช้วิธีของพุทธบริษัท ในฐานะที่เป็นพุทธบริษัท ก็ใช้วิธีที่ตั้งปัญหาอย่างที่ว่ามาแล้วนี้ก็แล้วกัน ว่าคืออะไร? จากอะไร? เพื่ออะไร? โดยวิธีใด?

เดี๋ยวนี้ก็ได้พูดมาแล้วถึงข้อที่ว่าคนนั้นคืออะไร ก็เหลือปัญหาถัดไปว่า คนนั้นมาจากอะไร?

ปัญหาควรศึกษาต่อว่า คนมาจากอะไร?

เมื่อถามว่า คนมาจากอะไร? ก็ต้องมองดูกันทั้งในแง่ภาษาคน และภาษาธรรม อีกตามเคย. มองดูกัน ในแง่ภาษาคน ก็เอาทางวัตถุทางกายเป็นหลัก คือเห็นอยู่ได้ด้วยตา ทุกคนเห็น ทุกคนรู้จัก ทุกคนพูดได้ คนก็จะตอบโดยภาษาคนว่า คนก็มาจากท้องแม่ของตน คนก็มาจากพ่อจากแม่ของตนโดยภาษาคน.

หรือแม่จะกล่าวโดยวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ คนนั้นก็มาจากพ่อแม่ มาจากจุดตั้งต้นทางวัตถุ มีวิวัฒนาการทางวัตถุจนมาเป็นคน ตามความหมายวัตถุ ก็เรียกกันว่า คน, คน อย่างนี้. ในทางร่างกายก็มาจากพ่อแม่, สัตว์เดรัจฉานก็เป็นอย่างนั้น, ต้นไม้ต้นไม้ทั้งหลายก็เป็นอย่างนั้น คือมันมีพ่อแม่ มีการสัมพันธ์กันระหว่างพ่อแม่ แล้วก็ออกมาเป็นลูก, นี่ก็คือผลที่ออกมาจากพ่อแม่ แล้วเราก็เรียกว่าคน.

เพียงเท่านี้ก็เรียกว่าพูดกันแต่ในภาษาคน ถูกไม่เกินครึ่ง ไม่ถึงครึ่งเพราะว่ามันยังมีเรื่องลึกซึ้งทางจิตใจ ที่จะต้องดูต่อไป ว่าคนมันมาจากอะไร? คนเกิดความรู้สึกว่า ตัวฉัน ตัวกู อะไรขึ้นมาด้วยอำนาจของอะไร? ทำไมจึงสำคัญตนว่าเป็นคน? ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันไม่ต้องการความรู้สึกที่สำคัญตนว่าเป็นคน หรือเป็นสัตว์หรือเป็นตัวกู; แต่คนเราให้ความสำคัญว่าเป็นตัวเป็นตน เป็นคน เป็นตัวกู.

เมื่อยังอยู่ในท้องแม่ ยังไม่รู้สึกคิดนึกว่าเป็นตัวกู, ออกมาใหม่ๆ ยังไม่รู้สึกคิดนึกว่าเป็น ตัวกู เติบโตขึ้นมาตามลำดับ จึงจะค่อยมีความรู้สึกนึกคิดเป็น - ตัวกู เป็น - ของกู. นี่ความเป็นคนตอนนั้น ที่ขณะนั้นว่าเป็นคน เป็นตัวเป็นตนนี้ มาจากอุปาทาน, เรียกว่าความเป็นคนนั้นนี้ออกมาจากความรู้สึกในทางจิตใจ ไม่ใช่เป็นเพียงความเจริญขึ้น งอกงามขึ้น ทางฝ่ายกายอย่างเดียว; ฉะนั้น ความเป็นคนคุณจะไม่ทำอะไรมากไปกว่าความคิดว่าเป็นคน. ถ้ามีอะไรมาทำให้เกิดความคิดว่าเป็นคนได้ขึ้นมาเมื่อไร ความรู้สึกว่าเป็น คน มันก็เกิดขึ้นเมื่อนั้น, แล้วคนนั้นก็มีความเป็นคน ถือเอาความรู้สึกอันนี้เป็นหลัก.

ความเป็นคน นั้นมันเป็นเลมๆ แล้งๆ ไปตามความคิดของผู้คิด ที่คิดว่ากูเป็นคน ความรู้สึกว่า ตัวกู ว่า ของกู ว่าตัวกู ว่า ของกู อะไรก็ตาม นั้นมัน ^๕เนื่องอยู่กับความรู้สึกว่าเป็นคน คือเป็นตัวเป็นตนอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่งก่อน.

ดูความเกิดเป็นคน ที่มาจากภาษาธรรม.

นี่เมื่อกล่าวโดยภาษาธรรม หรือโดยภาษาศาสนา คน^๕นั้นมาจากความยึดมั่นถือมั่น ด้วยความสำคัญผิดของอวิชชาว่า กูเป็นคน, กู^๖อบรมเวดล้อมตั้งแต่อันแต่ออก มาให้เข้าใจว่า กูเป็นคน กูเป็นตัวเป็นตน แล้วกูมีอะไรเป็นของตน จนกระทั่งบัดนี้ ยังหนาแน่นไปด้วยความรู้สึกอัน^๕ถึงกับโกรธ เมื่อใครพูดแย้งนิดเดียวว่ายังไม่ใช่คน.

ใครจะโกรธอาตมากี่ตามใจ อาตมากำลังพูดอย่างนี้ว่า หลายๆ คน^๕นี้ยังไม่เป็นคน เพราะไม่มีความรู้ว่า คน^๕นั้นคืออะไร.

ความเป็นคนในภาษาธรรมนั้น มาจากจิตใจที่มีความรู้สึกว่าเป็นคน. ในทางภาษาธรรมถือเอานามธรรมเป็นหลัก ว่าอะไรๆ ก็ล้วนแต่ออกมาจากใจ; นี่คนเขาฟังไม่ถูก เพราะสิ่งที่เรียกว่าจิตใจนั้น มัน^๕เป็นสิ่งที่ลึกซึ้ง เข้าใจได้ยากว่าคืออะไร, เรายังยอมแพ้กันอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้ว่าจิตใจนั้นมันคืออะไร?

จิตเป็นอะไร ไม่มีใครรู้, รู้แต่ปฏิภิกิริยาของจิต.

พูดกำปั้นทุบดินดีที่สุด ในพุทธศาสนาก็คือ จิตเป็นสังขารธรรม ที่มันมาตามเหตุตามปัจจัยของมัน, เกิดมาเป็นจิตใจ รู้สึกคิดนึกได้อยู่อย่างนี้. นี่คือนิจใจ แต่ไม่ได้รู้โดยแท้จริง ว่า จิตใจ นั้นคืออะไร. เรารู้แต่ปฏิภิกิริยาของจิตใจ, แล้วก็ควบคุมมันให้เป็นประโยชน์, ใช้จิตใจให้เป็นประโยชน์, หรือสามารถควบคุมไม่ให้มันเป็นทุกข์ได้, ทั้งที่เราก็คงไม่ได้รู้โดยแท้จริงว่า มันคืออะไร.

อาจจะมีครูบาอาจารย์บางพวก พวกอภิธรรม พวกไหนก็ตาม เขาว่าจิตใจคืออะไร; ส่วนอาตมานั้นสารภาพว่าไม่รู้, แล้วก็จะถือว่า แม้ใน พระคัมภีร์พระพุทธศาสนา ก็ไม่ได้มุ่งหมายจะสอนให้รู้ว่า จิตใจนั้นเป็นอย่างไร, คืออะไร; แต่สอนให้รู้ว่า เราจะต้องทำอย่างไรกับสิ่งที่เรียกว่าจิตใจนั้น แล้วเราจะได้ไม่เป็นทุกข์.

เคยสนทนากับพวกนักวิทยาศาสตร์สมัยปัจจุบันนี้ เขาก็ยอมรับว่า สิ่งที่เราเรียกว่าไฟฟ้านั้นคืออะไร เขาก็บอกว่า ยังไม่รู้ว่าตัวไฟฟ้าที่แท้จริงนั้นมันคืออะไร; แต่เราอาจจะทำให้มันปรากฏออกมาได้ โดยกรรมวิธีต่างๆ แล้วเราก็ใช้มันได้ จนจะเป็นของทิพย์ของวิเศษไปแล้ว. เรื่องอิเล็กทรอนิกส์ เรื่องคอมพิวเตอร์, เรื่องอะไรต่างๆ นี่มันเป็น ความรู้ที่เนื่องด้วยสิ่งที่เรียกว่าไฟฟ้า; แต่เราก็ไม่รู้ว่ไฟฟ้านั้นคืออะไร เพราะว่าเท่านี้มันพอแล้ว, ใช้ให้เป็นประโยชน์ตามที่ต้องการได้อย่างไรมันพอแล้ว. ที่จะไปรู้จักรู้ตัวมันเองจริงๆ ว่ามันคืออะไร ยังทำไม่ได้ ก็เลยค้างเติ่งอยู่เดี๋ยวนี

เรื่องจิตใจนี้ก็เหมือนกัน อย่าไปเสียเวลารู้อันถึงว่า มันคืออะไรเลย รู้แต่ว่าเราจะควบคุมมันอย่างไร, โดยวิธีปฏิบัติอย่างไร. พูดแล้วก็เหมือนกับคนบ้า คือเอาอะไรมาควบคุมจิตใจ ก็เอาจิตใจอีกนั่นแหละควบคุมจิตใจ ทั้งที่ไม่รู้ว่าจิตใจคืออะไร ก็สามารถที่จะประพฤติกหรือกระทำให้มีการควบคุมจิตใจโดยจิตใจ, ให้จิตใจเปลี่ยนแปลงไป อยู่ในลักษณะที่จะไม่ให้เกิดกิเลสและความทุกข์; นี่มันเป็นเรื่องประหลาดอย่างนี้.

ถ้าถามว่า จิตใจคืออะไร ? ก็บอกว่าไม่รู้; รู้แต่ว่าจะต้องควบคุมจิตใจอย่างไร จึงจะสูงๆ สูงขึ้นเป็นมนุษย์ได้^๕ เรา^๕รู้. จิตใจนั้นอาจจะ^๕เป็นพระเจ้า หรือเป็นอะไรมากกว่าพระเจ้ายก็ได้ เหลือที่เราจะรู้มันได้; แต่เรา^๕รู้แน่ๆ เราต้องทำอย่างนี้ จึงจะดับตัณหา ดับกิเลสได้.

พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงทราบเพียงเท่านั้น ว่าเราต้องทำอย่างนี้ ความทุกข์มันจึงจะไม่เกิดขึ้น; ส่วนตัวสภาวะธรรมแท้ๆ โดยแท้จริง โดยตัวมันเองในแง่ของหลักวิชา ทางวัตถุหรือทางนามธรรมก็ตาม เรายังไม่^๕ต้องรู้.

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มันคืออะไร? โดยแท้จริงก็ไม่^๕ต้องรู้; แต่เราควบคุม ใช้มันได้ก็แล้วกัน. ธาตุจิต ธาตุวิญญาณ^๕ นี่ก็เหมือนกัน อย่าไปเสียเวลา จะไปรู้มันถึงขนาดว่ามันคืออะไร; รู้แต่ว่าเราควบคุมใช้สอยมันได้อย่างไร, ทำความดับทุกข์ได้อย่างไร, มันก็พอแล้ว. นี่เรียกว่า ไม่จำเป็นที่จะต้องรู้ ให้มันมากเกินไป.

ถ้าเราจะไปรู้ถึงเรื่องธาตุนั้นธาตุนั้นคืออะไร? เราก็คงจะตายเปล่าเสียก่อน, เรารู้แต่เพียงว่า เราจะจัดการอย่างไรกับธาตุนั้นๆอย่างนั้นๆเราก็จะได้รับประโยชน์จากธาตุนั้นๆที่มันมีอยู่ในโลก.

เช่นเรื่องเรามีข้าวกินอย่างนี้ เราก็รู้จักทำนา กินข้าวให้ดีที่สุดก็พอแล้ว ไม่ต้องไปศึกษาให้รู้ว่า ตัวข้าว เมล็ดข้าว ธาตุที่ประกอบกันขึ้นเป็นข้าว เป็นส่วนน้อยที่สุดนั้นมันเป็นอะไร, มันคืออะไร, มันอย่างไร, มันก็เสียเวลา. แม้ว่าจะมีความรู้แยกออก แยกประมาณ ดูได้ มันก็ไม่อาจจะตอบปัญหา^{นี้}ได้.

คนมาจากความรู้สึกต้องการของจิต.

ในที่นี้จึงขอสรุปว่า คน ก็มาจากความรู้สึกของจิตใจ ที่รู้สึก
ว่าเราเป็นคน; ถ้าไม่อย่างนั้นจะไม่มี ความหมายว่าคน มีความรู้สึกว่าเป็นคน.
แม้วิวัฒนาการทางวัตถุ มันก็ต้อง^{นี้} เนื่องจากความต้องการของจิตใจ. ถึง
แม้ว่าวิทยาศาสตร์ก็ยอมรับ วิทยาศาสตร์ทางวัตถุ^{นี้}ก็ยอมรับว่า วิวัฒนาการ
ทางวัตถุ^{นี้}มัน^{นี้}เนื่องด้วย ความรู้สึกหรือความต้องการ^{นี้} ที่มีอยู่ในสิ่ง
นั้นๆ; เช่นว่า มันจะเป็นสัตว์เซลล์เดียวขึ้นมา. ทำไมมันจึงจะต้องเป็น
สัตว์ ๒ เซลล์ หลายเซลล์ประกอบขึ้นเป็นหน่วยนั้นหน่วยนี้? เพราะใน
นั้นมันมีวิวัฒนาการในทางฝ่ายจิตใจ คือความรู้สึกมันต้องการ มันเป็น
สัตว์น้ำ มันเป็นสัตว์บก มันเป็นสัตว์ครึ่งน้ำครึ่งบก กระทั่งมาเป็นคน เพราะ

มันมีความต้องการ หรือจะเรียกได้ว่าค้นหา ตัวมันต้องการจะเป็นอย่างอื่น นอกไปจากความเป็นอย่างนี้.

นี้วิวัฒนาการของชีวิตของโลก ที่ตั้งต้นมาไม่รู้วากี่ล้าน ๆ ปีแล้ว มันก็เป็นมาได้ โดยเหตุที่ในนั้นมันไม่ได้มีแต่วัตถุอย่างเดียว, มันมีอะไรอันหนึ่ง ซึ่งเราไม่รู้ได้ว่ามันเป็นอะไร. รู้ได้แต่มัน เป็นเรื่องของจิตใจหรือนามธรรม ทำให้เกิดความต้องการขึ้นมา; แม้ในต้นไม้ ต้นไม้มีความรู้สึกจะมีชีวิตอยู่ มีความรู้สึกจะให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป, ต้นไม้ก็เลยมีวิวัฒนาการแปลกออกไป อย่างเห็นได้ชัดว่า มันมีความรู้สึกอยู่ในสิ่งนั้น.

ฉะนั้นเราจึงถือว่า แม้แต่วิวัฒนาการทางวัตถุ มันก็มีมูลเหตุอันสำคัญอยู่ที่ความรู้สึกในจิตใจ ที่ตั้งอาศัยอยู่ในวัตถุนั้นๆ. ต้นไม้ยังเป็นอย่างนี้, สัตว์เดรัจฉานก็เป็นได้มากกว่านั้น, คนก็เป็นได้มากกว่านั้น. ฉะนั้นเราจึงวิวัฒนาการอย่างที่เรียกว่าวิ้ง เหมือนกับวิ้ง.

สังเกตดูให้ดี ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้น เป็นไปตามความต้องการของจิตใจทั้งนั้น. เราจะสังเกตเห็นได้ว่า เด็ก ๆ ยุคนี้ เกิดมาสบายกว่าเด็ก ๆ ยุคก่อนโน้น ก็เพราะว่าคนมันต้องการจะสบาย, พ่อแม่ก็ต้องการจะมีลูกที่สบาย, ตัวคนมันก็ต้องการจะสบาย ฝังอยู่ในจิตในวิญญาณ, มีความอยากสบายเต็มไปหมด ฉะนั้นคนมันก็เกิดมาสบายกว่าที่แล้วๆ มา. นี่เรียกว่าอำนาจของความต้องการ ที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการที่แปลกออกไป จึงถือว่าความรู้สึกทางจิตใจนั้นแหละเป็นต้นเหตุของวิวัฒนาการ.

ฉะนั้น เมื่อกล่าว โดยวัตถุก็ดี, ในทางฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณก็ดี ต้นเหตุของมันคือความรู้สึกที่ต้องการ ที่เรียกว่า ตัณหา แล้วก็เกิดอุปาทาน ขัดมันในสิ่งที่ตัวต้องการ แล้วมันก็ได้ หรือค่อยๆ เป็นไปตามที่ตัวต้องการ. นี่เรียกว่าวิวัฒนาการตามธรรมชาติ มันเป็นอย่างนี้. ถ้าถามว่า คนมาจากไหน? มันก็คือ มาจากวิวัฒนาการ ทั้งทางฝ่ายวัตถุ และทั้งฝ่ายวิญญาณ.

พูดให้ศักดิ์สิทธิ์ คนก็เกิดจากพระเจ้าหรือกฎของธรรมชาติ.

ทีนี้ถ้าเราไม่พูดอย่างนี้ ซึ่งก็ยังเข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป. พูดให้มันขลัง ให้ศักดิ์สิทธิ์เสียเลย ก็พูดว่า คน^{นี้}มาจากพระเจ้า, พระเจ้าสร้างมา, หรือว่ากฎธรรมชาติมันสร้างมา. แต่ที่แท้คน ก็คือ ความรู้สึกที่เป็นนิเวศตัณหาของคน^{นี้}เองมันสร้างมา.

พระเจ้าก็คือธรรม หรือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ ^{นี้}คือพระเจ้า, ^{นี้}คือผู้สร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา; จะเรียกว่าพระเป็นเจ้าก็ได้, จะเรียกว่ากฎของธรรมชาติก็ได้.

ในพระพุทธศาสนาก็มีกฎแห่งอิทัปปัจจยตา ทำให้สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย หยุดอยู่ไม่ได้ มันก็มีอะไรเกิดใหม่ขึ้นมา, เรียกว่า พระเจ้าอิทัปปัจจยตา สร้างโลก^{นี้}ขึ้นมา แล้วก็บังคับให้เปลี่ยนต่อเรื่อยๆ ไปจนไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่ คนมาจากพระเจ้า ซึ่งเป็นกฎของธรรมชาติ จะให้เป็นไปในทางไหนก็ได้. ถ้าเป็นไปในทางที่มนุษย์ควรจะต้องการ เราก็เรียกกันว่าดี หรือบุญ หรือกุศล; ถ้าเป็นไปในทางที่มนุษย์ไม่ควรจะต้องการ ก็เรียกว่าเป็นบาป เป็นอกุศล. ที่แท้มันเป็นเพียงการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติล้วนๆ; คนเรามันก็เป็นอย่างนี้ มันจะดีก็ได้ จะเลวก็ได้, แล้วแต่ว่าคนจะได้ทำอะไรลงไป. ถ้าคนทำอะไรลงไปในทางที่ไม่ควรทำ ที่ไม่มีใครปรารถนา ทุกคนรังเกียจแล้ว ก็เรียกว่าบาปอกุศล เป็นคนชั่ว; ถ้าคนทำไปในทางที่ใครๆเขาอยากจะเป็นอย่างนั้น มันก็เรียกว่าทำดี เป็นคนดี. เรื่องคนดีคนชั่วนี้มาที่หลัง คนเฉยๆนั้นมาก่อน; เรียกว่ามาจากกฎของธรรมชาติ, แล้วเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, มีการกระทำแฝงอยู่ในนั้น. ถ้าเกะกะระรานสันตีสุขสันติภาพ ก็เรียกว่าคนชั่ว และทำชั่ว; ถ้าเขาส่งเสริมสันตีสุข มันก็เรียกว่าคนดี หรือทำดี นี่ต้องเรียกว่าคนมาจากต้นเหตุซึ่งลึกลับอันหนึ่ง จะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้ จะเรียกว่ากฎของธรรมชาติก็ได้.

แต่ถ้าเอากันเดี๋ยวนี้อย่างที่เด็กๆมองเห็น มันก็เรียกว่า ความต้องการของบิดามารดา ของสิ่งที่เป็นบิดามารดานั่นแหละ ทำให้เกิดคนขึ้นมา, เกิดสัตว์เดรัจฉานขึ้นมา, เกิดต้นไม้ขึ้นมา, ตามความต้องการของสิ่งที่เรียกว่าตัณหา ซึ่งมีอยู่ในสิ่งที่มีความรู้สึกทั่วๆไป; ไม่เฉพาะแต่มนุษย์ สัตว์เดรัจฉานก็มีได้, ต้นไม้ก็มีได้, คือความต้องการที่จะคงพืชพันธุ์ไว้ ไม่ให้สูญสลายไปเสีย สัญชาตญาณอันนั่นเอง ที่ทำให้โลกนี้มีสิ่งที่มีชีวิตเพิ่มขึ้นๆ.

เรารู้ว่าคนมาจากอะไร เราจะได้ปรับปรุงให้มันเข้ารูปเข้ารียกกันว่าเราจะเป็นคนที่ถูกต้องได้อย่างไร. ถ้าเรามาจากกฎของธรรมชาติ

เราก็ต้องรู้จักกฎของธรรมชาติ เพื่อเราจะปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ แล้วเราก็จะได้เป็นคนที่ดี.

ศึกษาให้รู้จักกฎธรรมชาติเพื่อปฏิบัติให้ถูก.

ธรรมะ ๔ ความหมายนั้นอย่าลืมเสีย เป็นหลักเกณฑ์ที่ช่วยให้เข้าใจอะไรได้โดยง่าย. คนบางคนยังไม่ได้ฟัง; ขอพูดสักหน่อยว่า ธรรมะ ๔ ความหมายนั้นคือ ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวธรรมชาติ, แล้วก็ ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวกฎของธรรมชาติ, ธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกฎของธรรมชาติ, แล้ว ธรรมะคือผลที่เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติหน้าที่. เรา รู้สัจธรรมของธรรมชาติ เรารู้หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ, แล้วเราก็สามารถทำเรา ที่เรียกว่าคน ที่มาจากกฎของธรรมชาตินี้, ทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ เราก็จะเป็นคนได้จริง แล้วเราก็จะเป็นคนที่เต็มได้จริง.

ฉะนั้น ขอให้ศึกษากฎของธรรมชาติ พอแต่สักว่า เราควรจะทำอย่างไร. ไม่จำเป็นจะต้องไปรู้ให้หมด; มันรู้ไม่ได้ และมันเสียเวลา. รู้แต่เพียงว่า เราจะต้องทำอย่างไร อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราจะพูดแต่เรื่องความทุกข์ กับความดับทุกข์เท่านั้น, เรื่องอื่นไม่ต้องพูด มันเสียเวลา.

นี่เราก็จะได้รู้ว่า ธรรมชาติมันคืออะไร? จนกระทั่งรู้ว่า คือตัวเราเอง แล้วก็มาจากกฎของธรรมชาติ, ซึ่งจะต้องเป็นไปตามกฎของ

ธรรมชาติเช่นอะไรบ้าง, รู้แล้วจะทำให้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. เช่นว่า จะต้องมีการประพาศกระทำ ให้ถูกต้องอยู่ได้, แล้วมีการกระทำให้เป็นว่า เมื่อรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว ทำอะไรจึงจะถึงที่สุด หรือดีที่สุด, เท่านั้น ก็พอแล้ว.

อะไรดีที่สุด? คือเราก็ไม่เป็นทุกข์ แล้วเราก็สามารถช่วยให้ผู้อื่นไม่ต้องเป็นทุกข์ด้วย. นี่คือนิยามที่ดีที่สุด ใครจะว่าอะไรดีกว่านั้นก็ตามใจ. อาตมาสังเกตดู เท่าที่ได้ศึกษาค้นคว้ามาทั้งหมดก็มีอยู่เพียงเท่านั้น. ดีที่สุดคือดับทุกข์ได้, วิมุตติหลุดพ้นจากความทุกข์, แล้วก็ช่วยเหลือผู้อื่นให้เป็นอย่างนั้นด้วย. นี่คือนิยามที่ดีที่สุด และเป็นความต้องการของธรรมชาติ หรือตามกฎของธรรมชาติ.

คนที่มองไม่เห็นก็เฉยเสีย ไม่รู้ไม่ชี้; แต่คนที่มองเห็นก็คงจะกระตือรือร้น ที่จะช่วยตัวเอง เอาชนะความทุกข์ให้ได้ แล้วก็ช่วยเหลือเพื่อนด้วยกัน ให้เป็นอย่างนั้นด้วย. เราจะรอดตัวไปคนเดียวมันไม่ได้ เราจะอยู่ในโลกนี้โดยผิดแปลกไปจากคนอื่นโดยประการทั้งปวงมันอยู่ไม่ได้, เราจะเป็นคนดีพิเศษมีความสุขไปอย่างไร, เราจะเป็นอย่างนั้นอยู่คนเดียวไม่ได้. เราจึงต้องทำให้ทุกคนเป็นอย่างนั้น คือน้อมไปเพื่อความเป็นอย่างนั้น; ดังนั้นเราจึงต้องช่วยกัน.

ฉะนั้น สติปัญญามันต้องคู่กันกับเมตตา : รู้จักทำความดับทุกข์แก่ตนแล้ว, ก็ต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้ดับทุกข์ได้ด้วย. นี่เรียกว่าประพาศถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสิ่งทั้งปวง.

สรุป : คนมาจากการปรุงแต่ง ตามกฎของธรรมชาติหรือพระเจ้า.

เมื่อถามว่า คนมาจากอะไร คนมาจากการปรุงแต่งสร้างสรรค์ตามอำนาจของกฎธรรมชาติ ถือเอากฎของธรรมชาตินี้ว่าเป็นพระเจ้านี้แล้วกัน ทุกศาสนายอมรับได้.

พระพุทธเจ้าท่านก็ประกาศพระองค์ว่า มีความเคารพพระธรรม, เคารพสักการบูชาพระธรรม. พระธรรมก็คือกฎของธรรมชาตินั่นเอง; พระพุทธเจ้าท่านยังเคารพพระธรรม ทั้งๆที่ท่านเป็นผู้ค้นพบและนำมาสอนคนอื่น ท่านก็ยังเคารพพระธรรม ที่ท่านได้ตรัสรู้และได้นำมาสอน; เพราะว่าพระธรรมนั้นก็คือกฎของธรรมชาติ ซึ่งสูงสุดกว่าสิ่งใดๆ. พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้น กฎของธรรมชาตินั้นก็ตั้งอยู่และเป็นไปอย่างนั้น; นี่ท่านตรัสอย่างนี้. ทุกคนจึงเคารพพระธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ และเป็นที่ทำให้กำเนิดแก่สิ่งทั้งปวง รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่า คน, คนเรานี้ด้วย. นี่จะทำให้เรารู้ว่า คนนั้นมาจากอะไร เราจะได้ทำให้สัมผัสกับที่ว่าเรามาจากอะไร.

เป็น “คน” เพื่ออะไร? เป็นปัญหาซับซ้อน.

ที่นี้ดูกันต่อไปในปัญหาที่ ๓ ว่าคนนี้เป็นเพื่ออะไร นี่เกือบจะไม่ต้องพูดก็ได้ ถ้ารู้ความหมายความเป็นคนดีแล้ว ก็จะได้รู้ว่าเพื่ออะไรได้เอง. เป็นคนทำไม? หรือเป็นคนเพื่ออะไร? นี่มัน มีปัญหาซับซ้อน.

ปัญหาแรกก็คือว่า เราจะต้องไปรับผิดชอบทำไม? เพราะเราไม่ได้อยากเกิด, และเราไม่ได้ตั้งใจจะเกิด, หรือเราเกิดเองไม่ได้, มันมีอะไรทำให้เราเกิดขึ้นมา. แต่แล้วเราก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะไม่รับผิดชอบในข้อที่ว่าเกิดขึ้นมาแล้วเราจะต้องทำอะไร? เพราะว่าถ้าเราทำไม่ถูกต้องในส่วนนั้น เราจะเป็นทุกข์ทรมานยิ่งกว่าตกรอกทั้งเป็น. เราเกิดมาเพื่อทำให้นั้นถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของการที่เกิดมา, แล้วก็ไม่ตกรอกทั้งเป็น.

เกิดมาเพื่ออะไร? เป็นปัญหาที่สลับซับซ้อน มันซ้อนกันอยู่เป็นหลายชั้น แล้วแต่ว่าจิตใจของคนนั้น ๆ จะมองมัน ว่าเกิดมาเพื่ออะไร. ถ้าลูกเด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ มันก็ต้องเกิดมาเพื่ออะไรที่ตนชอบ, คนหนุ่มคนสาวก็ตอบว่า เกิดมาเพื่อสิ่งที่ตนชอบ, คนผู้ใหญ่แล้วเป็นพ่อบ้านแม่เรือนแล้ว ก็เกิดมาเพื่ออะไรที่ตัวชอบ, คนเฒ่าคนแก่ก็เกิดมาเพื่ออะไรที่ตัวชอบ. จิตใจมันอยู่ต่างระดับกัน มันก็ตอบตามความรู้สึกของตน ๆ ว่าเกิดมาเพื่อสิ่งนั้น ๆ.

ขั้นต้น คนเกิดมาเพื่อกามารมณ์.

แต่เดี๋ยวนี้ที่เป็นอยู่จริง ที่ไม่เกี่ยวกับคำตอบ มันเป็นอย่างจริงนี้ ดูมัน จะเกิดมาเพื่อเหยื่อของกิเลสตัณหาเสียมากกว่า, จะใช้คำรวม ๆ ก็ว่าเพื่อกามารมณ์เสียมากกว่า. คนในโลกปัจจุบันนี้ ขวนขวายอย่างมอมชีวิต

จิตใจ เพื่อความสุขทางกามารมณ์; มันก็เป็นการบอกอยู่ในตัวเอง เป็นการฟ้องอยู่ในตัวเองแล้วว่า เขาเกิดมาเพื่อกามารมณ์ และโดยเจตนาของเขา ในบัดนี้มันก็เป็นอย่างนั้น, เขามีเจตนาอย่างนั้น. มันจะตั้งต้นกันที่ไหน เมื่อไรก็ไม่ทราบ, หรือไม่ต้องทราบก็ได้; เพราะว่าเดี๋ยวนี้เขากำลังมีเจตนา เพื่อจะแสวงหาเหยื่อของกามารมณ์, เหยื่อคือกามารมณ์เพื่อกิเลสตัณหาของเขาเอง เขาเกิดมาเพื่อสิ่งนี้.

นี่มันถูกหรือไม่ถูก ก็ดูตรงที่ว่ากามารมณ์นั้นมันให้อะไร? มันให้ความแห้งผากแก่จิตใจอยู่ตลอดเวลา แล้วมันจะถูกหรือไม่ถูก ถ้าว่าจะเกิดมาเพื่อกามารมณ์. สิ่งที่เราอยากด้วยกิเลสตัณหา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกี่ยวกับความรู้สึกทางเพศตรงกันข้าม นี้เราเรียกว่า กามารมณ์ ถ้าเดียวก็พอ. เมื่อเราอยากจะได้กามารมณ์ มันก็แผดเผาหัวใจ เพราะความอยากนั้นอยู่ตลอดเวลา, เรากำลังชวนชวายนามันมา มันก็แผดเผาอยู่ตลอดเวลา, ครั้นได้มาแล้ว มันก็แผดเผาด้วยความหลงรัก ความหึงความหวง ความอิจฉาริษยา ความหวาดระแวงต่อไปอีก. นี่มันแผดเผาทั้งเมื่อยังไม่ได้, เมื่อได้อยู่, และเมื่อได้แล้ว.

เมื่อกามารมณ์เป็นสิ่งที่แผดเผาอยู่อย่างนี้ เรายังจะยอมรับว่า เราเกิดมาเพื่อกามารมณ์อยู่หรืออย่างไร? หรือว่าสิ่งนี้เป็นสิ่งดีที่สุดหรืออย่างไร?

ต่อมาแสวงหาสุขจากการทำจิตให้สงบ.

คนโบราณก่อนพุทธกาลด้วยซ้ำไป เขามองเห็นข้อนี้แล้วเขาก็รู้สึกว่ เราไม่เกิดมาเพื่อกามารมณ์. เขามองเห็นสิ่งอื่นที่ดีกว่านั้น เขา

จึงไปหาสิ่งอื่นที่มีใช้การมรรณ แล้วก็แสวงสุขจากสิ่งนั้น ๆ, คือเรื่องของการทำจิตให้สงบ, ไม่เกี่ยวกับการมรรณนั่นเอง; แม้แต่สมาธิในขั้นต้นที่เรียกว่าปฐมฌาน ก็เรียกว่า เว้นเสียจากความรู้สึกทางกามารมณ, จึงจะขึ้นไปตามลำดับ ไม่มีการมรรณเหลือ ไม่เกี่ยวกับกามารมณ แล้วก็ประณัตยิ่ง ๆ ขึ้นไป, เขาเกิดมาเพื่อความรู้สึกอย่างนั้น และเป็นสุขอยู่ด้วยความรู้สึกอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้ในโลกปัจจุบัน คือโลกแห่งวัตถุนิยมนี้ ไม่มีอะไรเป็นเป้าหมาย นอกจากวัตถุปัจจัยของกามารมณ แล้วเขาเก่งจนถึงขนาดที่ว่าคนแก่ ๆ ก็หยุดไม่ได้, คนแก่ ๆ อายุมากแล้ว ก็ยังกระทำให้มันหลงใหลในกามารมณได้ ความก้าวหน้ามันมากถึงอย่างนี้. นี่เรามองให้เห็นว่า ถ้าดูกันตามธรรมชาติ หรือที่ปล่อยไปตามธรรมชาติของคน โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้แล้ว มันเพื่อกามารมณ.

คำถามที่เป็นกลางที่สุดนั้นก็ตอบว่า คนก็เกิดมาเพื่อสิ่งที่เรารักที่สุด เราพอใจที่สุด แต่แล้วสิ่งนั้นมันต่างกันเป็นชั้น ๆ สิ่งที่เรารักพอใจที่สุดนั้นคืออะไร ต่างกันอยู่เป็นชั้น ๆ. เดียวนี้ตามที่เป็นอยู่จริง มันเป็นเรื่องของกามารมณ ทั้งโลกมันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้กัน จึงคุมพวกกันเสาะแสวงหารบราฆ่าฟัน จะทำลายล้างฝ่ายหนึ่งให้สิ้นไป เพื่อตัวเองจะได้ครอบครองวัตถุปัจจัยทางกามารมณแต่ผู้เดียว เป็นเจ้าโลก. นี่เรียกว่ามองด้วยความโง่ ความหลง หรืออวิชชา อวิชชาทำให้คนเข้าใจว่าเราเกิดมาเพื่อกามารมณ.

ต่อมาพิจารณาในแง่เกิดมาเพื่อวิวัฒนาการ.

แต่ถ้าเราจะไม่เอาตามแต่วิชา นั้น เรามองดูด้วยความรู้สึกอย่างอื่น เราอาจจะเป็นนักวิทยาศาสตร์สักหน่อย ว่าเราเกิดมาเพื่อวิวัฒนาการไปตามลำดับ จนถึงระดับสุดท้ายของวิวัฒนาการ.

พูดอย่างนี้คล้ายกับเอาเปรียบ แต่ก็ไม่ได้เอาเปรียบ มันเป็นความจริงที่เราควรจะต้องคิดว่า เราเกิดมาเพื่อให้ไปถึงปลายทางสุดท้ายของวิวัฒนาการทางกายก็ดี ทางจิตก็ดี; นักวิทยาศาสตร์พวกชีววิทยาเขาก็มองเห็นอย่างนี้ คือมองเห็นว่าวิวัฒนาการมันไม่หยุด, มันจะไปเรื่อยๆ กว่าที่จะถึงจุดสุดท้าย ซึ่งเขาก็คงไม่รู้ว่าจะอะไร เราก็พลอยผสมโรงกันไปว่า ไปให้ถึงจุดสุดท้ายของวิวัฒนาการ; เพื่อว่าทางร่างกายมันจะได้เป็นเทวดาไปเสีย

แต่ว่าทางจิตทางวิญญาณนั้นไม่มีหลักไปไหนพ้น นอกจากไปเป็นพระอรหันต์ ถ้าเราจะให้ความดีความงามความประเสริฐในด้านนามธรรมเป็นไปสูงสุดแล้ว ก็เป็นไปเพื่อพระอรหันต์กันทั้งนั้น; แต่ในทางร่างกายนี้ มันจะเป็นไปในทางเป็นเทวดา ผู้ลุ่มหลงการมรณเสียมากกว่า. ฉะนั้นจะอย่างไรดี พุทธบริษัทจะเลือกเอาอย่างไร? จะเลือกเอาวิวัฒนาการสายไหน?

พุทธบริษัทเลือกเอาเกิดมาเพื่อเป็นมนุษย์เหนือโลก.

เราเป็นพุทธบริษัท เราถูกอบรมสั่งสอนมาอย่างพุทธบริษัท ก็เลือกเอาทางจิตใจ ที่จะสะอาด สว่าง สงบ ยิ่งขึ้น จนกระทั่งเป็นพระอรหันต์,

เลยตอบว่า เราเกิดมาเพื่อเป็นพระอรหันต์ คือเพื่อเป็นมนุษย์ ที่เต็มมนุษย์, มีความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์.

เมื่อพวกโน้นเขาจะเลือกเอาความเต็มเปี่ยมทางวัตถุ ทางร่างกาย ก็ตามใจเขา, แล้วระวังให้ดี ถ้าไปหลงความเต็มเปี่ยมทางร่างกาย แล้วมันจะไม่วิวัฒนาการ มันจะเป็นวินาศนาการ. วิวัฒนาการมันเจริญๆ รุ่งเรืองงอกงาม แต่วินาศนาการนั้นคือความฉิบหายแหลกลาญ ไม่มีอะไรเหลือ. ถ้าเรามุ่งหมายวิวัฒนาการทางฝ่ายเนื้อหนังร่างกาย มันก็ส่งเสริมกิเลสตัณหา ในที่สุดมันก็จะจบลงด้วยวินาศนาการ ไม่มีวิวัฒนาการ.

ขอให้ลองสังเกตดูให้ดี วิวัฒนาการทางวัตถุนั้นมันส่งเสริมกิเลสตัณหาเสมอ, แล้วมันก็จะจบลงด้วยวินาศนาการเป็นแน่นอน; ฉะนั้นเราไม่ได้เกิดมาเพื่อวินาศนาการ. เราเลือกเอาวิวัฒนาการ ก็สนใจในเรื่องทางจิตใจ ให้จิตใจมันเต็ม, เต็มจนถึงความเป็นพระอรหันต์.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่าจะเกิดมาเพื่ออะไรกัน, รู้อย่างคล้อยคล้ายคล้อยตามเขาว่า หรือว่าตามการชักชวนกัน ตามรูปแบบของขนบธรรมเนียมประเพณี หรือศาสนาในรูปแบบทั้งมหายาก็ได้ ว่าเราเกิดมาเพื่ออะไรกัน. เราไม่มีสติปัญญาเห็นอย่างแจ่มแจ้ง ว่าเราควรที่จะเกิดมาเพื่ออะไรกัน, แล้วเราก็ตัดใจที่จะทำอย่างนั้น.

พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า เรามอบโลกุตตรธรรมให้เป็นสมบัติของคนทุกคน. ท่านตรัสอย่างนี้ ก็คล้ายกับเป็นการทำหายพวกอื่น ที่มีอยู่

ห้องสมัยกัน คือพวกพราหมณ์. เขาว่าพระเจ้าของพราหมณ์นั้น เขามอบอาวุธให้เป็นสมบัติของวรรณะกษัตริย์ สำหรับจะใช้เป็นเครื่องมือ, มอบการบูชา-ยัญให้เป็นเครื่องมือของพวกพราหมณ์, มอบเกษตรกรรมมอบกลีกรรมให้เป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณะแพศย์, มอบเคียวและไม้คานให้เป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณะศูทร, มันต่าง ๆ กันตามที่พวกพราหมณ์เขาจะมองเห็น. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ฉันมอบโลกุตตรธรรมให้เป็นสมบัติของคนทุกคน”.

ลองคิดดู ว่าโลกุตตรธรรม คือความที่อยู่เหนือปัญหา ความทุกข์ยากลำบากโดยประการทั้งปวง; นั่นแหละ คือความสูงแห่งจิตใจ ตามความหมายของคำว่า มนุษย์, มนุษย์มีใจสูง สูงอยู่เหนือความทุกข์ และปัญหาโดยประการทั้งปวง คือเหนือโลก.

มนุษย์^๕เกิดมาเพื่ออยู่เหนือโลก เพื่อไม่จมอยู่ในโลก ใครเกิดมาจมอยู่ในโลก ก็หมายความว่าไม่รู้จักความเป็นมนุษย์, ไม่รู้จักความมุ่งหมายของความเป็นมนุษย์.

ถ้าเอาอย่างพระพุทธเจ้าตรัส เขาจะต้องรู้สึก^๕ว่า เขาเกิดมาเพื่อถึงสิ่งที่สูงที่สุดที่มนุษย์ควรจะเข้าถึง, คือความอยู่เหนือปัญหา, เหนือความทุกข์ โดยประการทั้งปวง และเรียกว่า โลกุตตรธรรม.

เราเกิดมาแล้ว โดยจงใจ หรือโดยไม่จงใจ อะไรก็ตาม มันก็เกิดมาแล้ว มันหนีไม่พ้นแล้ว ก็ต้องทำต่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง คือการถึงโลกุตตรธรรม อยู่เหนือปัญหาในโลกโดยประการทั้งปวง ให้สม

กับที่ว่าเราเป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า ควรจะเกิดมาได้รับสิ่งที่พระ-
พุทธองค์ทรงประสงค์กว่าควรจะได้รับ คือโลกุตตรธรรม, อยู่เหนือปัญหา
เหนือความทุกข์ เหนืออะไรทุกอย่าง จะเรียกว่าเป็นคนเต็ม, คือเป็น
พระอรหันต์ก็ได้ หรือแล้วแต่จะเรียก.

นี้เรียกว่า คนเราเกิดมาเพื่ออะไร ก็ลองไปคิดดูเอง มองให้เห็น
ให้ถูก ให้ตรง ว่ามันควรจะเกิดมาเพื่ออะไร? และเดี๋ยวนี้เรากำลังเข้าใจ
อย่างนั้นหรือเปล่า? หรือว่าเดี๋ยวนี้คนทั้งโลก เขาต้องการอย่างนั้นกันหรือ
เปล่า? โดยมากก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม, ไม่รู้ว่าเกิดมาเพื่ออะไร, ก็ปล่อย
แคว้งคว้างไปตามกิเลสตัณหาของตนๆ อยู่ด้วยกันทั้งนั้น. นี่คือสิ่งที่น่าเศร้า
น่าสังเวช น่าสลดใจที่สุด ในหมู่มนุษย์ก็ไม่มีความเป็นมนุษย์.

ปัญหาต่อไป ต้องทำให้ได้เต็มตามอุดมคติ.

เอา ที่นี้มาถึงปัญหาที่ ๔ กันเสียที อาตมากรู้สึกเหนื่อยแล้ว
ไม่ค่อยสบายด้วยวันนี้. ปัญหาที่ ๔ ว่า ทำอย่างไร หรือโดยวิธีใดจึงจะเป็น
อย่างนั้น? เรามีอุดมคติอยู่ชัดเจนแล้ว ว่าเกิดมาเพื่ออะไร, แล้วปัญหาก็ก
เหลือต่อไปว่า ทำอย่างไรจึงจะได้เต็มตามอุดมคตินั้น, มุ่งหมายผลอย่าง
นั้น.

ที่นี้เมื่อพูดถึงเหตุ มันก็ไปติดอยู่ที่ว่า จะต้องกระทำให้ถูกต้องตาม
กฎของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาติมันสร้างเราขึ้นมา, กฎของธรรมชาติ

มันควบคุมเราอยู่ จะต้องเป็นอย่างนั้นๆ, และกฎของธรรมชาติมันควบคุมอยู่ว่า ถ้าทำอย่างนี้จะมีความสุข ถ้าทำอย่างนี้จะไม่มีความสุข. มันมีกฎเกณฑ์ที่ตายตัว เมื่อเราไม่ชอบที่เป็นทุกข์ เราก็เลือกเอาที่ไม่เป็นทุกข์.

นี่อย่าลืมว่า ธรรมชาติแท้นั้นไม่มีสุข ไม่มีทุกข์; มนุษย์ว่าเอาเองทั้งนั้น. ธรรมชาตินี้มีแต่เพียงว่า ถ้าทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, ถ้าทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้, ถ้าทำลงไปอย่างนี้ผลจะเกิดขึ้นอย่างนี้ ตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ไม่มีคำว่า บุญว่าบาป ว่าดีว่าชั่วอะไร, ไม่มีคำว่าสุขว่าทุกข์ด้วย สุขทุกข์ บุญบาป นั้นมันมาอยู่ที่หัวใจคน. ถ้าทำอย่างนี้เกิดอย่างนั้นขึ้นมา มันเหลือจะทนได้ก็เรียกว่าบาป หรือชั่ว หรือทุกข์, ถ้าทำอย่างนี้เกิดผลอย่างนั้นขึ้นมาสบายดี เป็นสุข สงบดี ก็เรียกว่าบุญ หรือสุข.

เราอย่าเกณฑ์ให้ธรรมชาติมาพลอยมีหุ้นส่วน เกี่ยวกับความสุข - ความทุกข์ ดี - ชั่ว บุญ - บาปอะไรนัก. ธรรมชาติมันไม่มีความหมายอย่างนั้น, มันมีความหมายแต่เพียงว่า ทำอย่างนี้ผลจะต้องเกิดขึ้นอย่างนี้, ทำอย่างนั้นผลจะเกิดขึ้นอย่างนั้น ที่เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา. เรามาได้ความทุกข์อะไรเข้าจนเกิดเป็นปัญหา นี่เพราะเอาตามความรู้สึกของคน ที่คนรู้สึกเป็นทุกข์ แล้วจะทำให้ดับทุกข์ได้อย่างไร?

นี่เรียกว่าเป็น เรื่องปฏิเสธสมุปปาทของความสุข และความดับลงแห่งความทุกข์ ที่แท้มันเป็นกฎอิทัปปัจจยตาที่เป็นไปตามธรรมชาติ และจะเอามาใช้กับมนุษย์ เอาความรู้สึกของมนุษย์เป็นหลัก จึงมีความ

ทุกข์ หรือความดับทุกข์ขึ้นมา. นี่ก็ยังเป็นธรรมชนที่ส่งอยู่เหมือนกัน, คือไม่โง่ไปหลงอะไรนัก ในการที่จะเรียกสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาว่าความทุกข์ และสิ่งที่พึงปรารถนาว่าความไม่มีทุกข์.

ข้อปฏิบัติเพื่อถึงที่สุดทุกข์.

เพื่อให้ได้สิ่งนั้นตามอุดมคติ เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่แนวหนึ่ง สายหนึ่ง ซึ่งเมื่อทำเข้าแล้วจะดับทุกข์ได้. พระพุทธเจ้าท่านทรงค้นพบเรื่องนี้ หรือสิ่งนี้ ท่านเอามาให้ช้อนมันใหม่ว่า ทาง หรือหนทาง, คำว่า มรรคแปลว่าทาง. ทางนี้ไปตามกฎของธรรมชาติ เพื่อถึงที่สุดแห่งความทุกข์ เป็นที่ดับแห่งความทุกข์ทั้งปวง, มีลักษณะเป็นการประพฤติดุติปฏิบัติ ให้ถูกต้องครบถ้วนทั้งแปดประการ ที่เราเรียกว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค มีสัมมาทิฐิเป็นเบื้องต้น มีสัมมาสมาธิเป็นปริโยสาน ซึ่งได้พูดกันมากแล้ว, รายละเอียดไปหาอ่านดูเองก็แล้วกัน.

นี่คือกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่ฝ่ายหนึ่ง หรือสายหนึ่ง ที่จะทำให้เราได้ซึ่งหรือบรรลุไปถึงสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ที่เรียกว่าเป็นอุดมคติของมนุษย์ ว่าเกิดมาเพื่ออะไร? เกิดมาเพื่อจุดหมายปลายทางที่เรียกกันโดยสมมติว่า พระนิพพาน ไปที่นั่นด้วยการเดินตามทางของอริยอัฏฐังคิกมรรค.

บางทีพระองค์ก็ตรัสอย่างที่ว่ามันจะง่ายเกินไป คือตรัสว่า ถ้าเป็น
 อยู่กันอย่างถูกต้องแล้ว โลก^๕ก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์. คำนี้ขอให้ฟังไว้ให้
 ดีๆ แล้ว เป็นคำที่ตรัสเมื่อจวน ๆ จะปรินิพพานอยู่ด้วย, คงจะสำคัญมาก พระ-
 องค์จึงได้ตรัสว่า ถ้าภิกษุเหล่านั้นจะพึงอยู่กันโดยชอบไซ้^๕ โลกก็จะไม่
 ว่างจากพระอรหันต์. แล้วมันถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ จึงจะ
 เรียกว่า เป็นอยู่โดยชอบ ระบุได้เลยว่าตามหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘.
 เพื่อเดินอยู่ตามทางนี้ ก็จะเกิดมนุษย์ที่เป็นพระอรหันต์ หรือเป็นบุคคล
 ที่เต็มขมา.

นี้เราสร้างไม่ได้เอง เรา^๕แต่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของธรรม-
 ชาติ ที่มันเขียนขาด, ที่มันควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอยู่, กฎของธรรมชาติ
 ย่อมควบคุมทุกสิ่งอยู่. ฉะนั้นเรานี้ก็ถึงความเป็นอยู่โดยถูกต้อง คือ
 อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งพระพุทธองค์ ตรัสเรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่า
 พรหมจรรย์.

แนวแห่งพรหมจรรย์ หรือ กระแสแห่งพรหมจรรย์^๕นี้ มีความ
 ลาดเอียงไปทางนิพพาน; เหมือนแผ่นดินทั้งหลายมีความลาดเอียงไปทาง
 มหาสมุทร กิ่งายที่น้ำจะไหลไปสู่มหาสมุทร. พรหมจรรย์^๕นี้คืออริยมรรค
 มีองค์ ๘ นี้ก็มีความลาดเอียงไปในทางพระนิพพาน; ฉะนั้นจึง มีความง่าย-
 ดาย ที่คนจะไหลไปในทางพระนิพพาน ถ้าหากว่าเขาเข้าไปเกี่ยวข้องกับ
 หนทางสายนี้.

นี่ก็คือคำตอบที่ว่า ทำอย่างไร โดยวิธีใด ที่เราจะได้ถึงความเป็น
คนอันเต็มเปี่ยม คือความเป็นพระอรหันต์.

รายละเอียดเกี่ยวกับอัฐฐังกมรรคมีมาก ไปหาอ่านดูได้ไม่ยาก
พูดอย่างกำปั้นทุบดินก็คือว่า ถูกต้องไปหมดทั้ง ๘ ประการ ที่มนุษย์จะต้อง
กระทำให้ถูกต้อง :-

- ความคิดเห็น ความเข้าใจ ความเชื่อ เหล่านี้ก็ต้องเป็นข้อแรก.
- แล้วก็มี ความปรารถนา หมายถึง ใฝ่ฝัน ตั้งใจ อย่างถูกต้อง นับเป็น
ข้อที่ ๒.
- มีการพูดจาถูกต้อง เป็นข้อที่ ๓.
- มีการประพฤติกระทำทางกายถูกต้อง เป็นข้อที่ ๔.
- มีการดำรงชีวิตเลี้ยงชีวิตถูกต้อง เป็นข้อที่ ๕.
- มีความ پاکเพียรถูกต้อง เป็นข้อที่ ๖.
- มีความรำลึกด้วยสติอย่างถูกต้อง เป็นข้อที่ ๗.
- มีความมั่นคงแห่งจิตใจ คือมีสมาธิถูกต้อง เป็นข้อที่ ๘.

รวมกันทั้ง ๘ แล้ว ก็เป็นหนทาง เป็นไปเพื่อก้าวล่วงความ
ทุกข์ทั้งปวง เป็นพระอรหันต์คือความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์. ขอให้
สนใจในฐานะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ และตามที่พระพุทธองค์ทรง
ประสงค์.

มีปัญหาคือต้องระวัง คือวัตถุนิยมจะจมคนอยู่ในโลก.

เดี๋ยวนี้มันมีปัญหายังไง? ดูกันอีกสักนิดหนึ่ง ก่อนแต่ที่จะจบเรื่องนี้ เดี๋ยวนี้มันมีปัญหายังไงในโลกนี้ ซึ่งรวมทั้งเราทุกคนด้วย.

เดี๋ยวนี้มัน มีปัญหายิ่งกว่าปัญหา คือความก้าวหน้าของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน มันมีอิทธิพลมาก, มันลากคนทุกคนในโลกไปตามแนวทางของมัน, คือ ทำให้หมดความเป็นคนอย่างมนุษย์, ไปเป็นคนอะไรก็ไม่รู้ ไกลจากความเป็นมนุษย์, เป็นคนซึกซัดระวาง, ไปติดคุกติดตะรางของกิเลสตัณหา คือลุ่มหลงอยู่ในวัตถุนิยม. นี่เรากำลังถูกจูงกันไปอย่างนี้ จูงมือกันไปอย่างนี้ กำลังวิ่งกันไปอย่างนี้.

ฉะนั้นเราจะต้องทำเหมือนอย่างว่า ไปเจอป้ายจราจรเข้าแล้ว, ป้ายจราจรอย่างที่เขาปักอยู่ทั่วไป ว่า หยุด, ต้องหยุด แล้วยิ่งดู แล้วยิ่งเปลี่ยนทิศทาง แล้วก็ไปต่อไป เราอยู่ในสภาพที่เหมือนกับเผชิญกับป้ายจราจรว่า หยุดแล้วก็ดู เข้าใจแล้วก็เปลี่ยนทิศทาง, แล้วก็ไปต่อไปเถอะ; ไม่อย่างนั้นแกละจะลงไปในเหว ลงไปในนรกแห่งความวิनाส, ไม่มีความเป็นมนุษย์เหลืออยู่เลย. หยุดที่กำลังหลง, แล้วดูเสียใหม่ว่ามันถูกหรือผิด; จะพบว่ามันผิด, แล้วก็เปลี่ยนทิศทางเสีย, แล้วก็ไปต่อไปให้มันถูกทิศทาง.

นี่ปัญหาของคนในปัจจุบันมีอยู่อย่างนี้. อาตมาพูดว่า คนเป็นอะไร, คนคืออะไร, มาตรฐานที่ตรงนี้ ก็ว่าคนเดี๋ยวนี้ทุกคนที่จะต้อง

หยุด, แล้วจะต้องดู แล้วก็จะต้องเปลี่ยนทิศทาง แล้วก็เดินต่อไปใหม่ ใหม่นั้นถูกต้อง.

ปัญหาก็คงจะเหลืออยู่สำหรับคนที่น่าสงสารเหล่านั้น อยู่ชนิดหนึ่งว่า เราจะฝ่าความดึงดูดของวัตถุนิยมแห่งสมัยปัจจุบันได้หรือไม่? นี้อาตมาก็ได้ยินมา จากคำพูดของผู้มีสติปัญญาหลายๆ คนที่เขารู้สึกอย่างนี้ แล้วก็ เขามักจะถามกันขึ้นมา รวมทั้งอาตมาด้วย ว่าเราจะสามารถฝ่าความดึงดูดของวัตถุนิยมสมัยนี้ ออกไปสู่ทิศทางที่ถูกต้องของพระธรรมได้หรือไม่? หรือว่าพระธรรมยังจะคงเป็นหมันต่อไป.

เรื่องมันก็จบกัน ว่าเราจะฝ่าความดึงดูดของรสร้อยแห่งโลก ปัจจุบันตามแบบของวัตถุนิยม ออกไป แล้วเดินตามทางของพระธรรม หรือของพระศาสนาได้หรือไม่? หรือว่าจะยังคงให้พระธรรมหรือพระศาสนา ยังคงเป็นหมันต่อไป. ข้อนั้นขึ้นอยู่กับความเป็นคนของเรา; ถ้าเราดึง ความเป็นคนอย่างถูกต้องกลับมาได้ เราจะต้องฝ่าออกไปได้, แล้ว พระศาสนาหรือพระธรรม ก็จะไม่เป็นหมันอีกต่อไป.

คิดดูแล้วมันก็น่าสงสารตรงที่ว่า พระศาสนาหรือพระธรรมนั้น มีเพื่อเรา, เพื่อความเป็นคนของเรา, แล้วก็มาเป็นหมันเสียโดยการกระทำของเรา. สิ่งที่มีไว้เพื่อประโยชน์สูงสุดของเรา ก็มาเป็นหมันเสียเพราะ การกระทำของเรา ว่าเราจะฝ่าอุปสรรคศัตรูอันเลวร้ายของมนุษย์ คือ วัตถุนิยมนี้ ออกไปเสียได้หรือไม่? ถ้าออกไปได้ ความเป็นคนก็จะ กลับมา, จะมีความเป็นคนที่ถูกต้อง เดินไปก็จะเต็มได้ ถึงความเป็นคน

เต็ม ตามความหมายของคำว่า มนุษย์มีจิตใจสูงสุด ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

ในที่สุดนี้ หวังว่าท่านทั้งหลายทุกคนคงจะมองเห็นแล้วว่า เราควรจะพิจารณาปัญหาของความเป็นคน ว่าเป็นคนคืออะไร, มาจากอะไร, เพื่ออะไร, โดยวิธีใด, มันจะเต็มได้โดยวิธีใด. แล้วอย่าลืมว่าช่วยเหลือซึ่งกันและกัน; ความที่ไม่คิดถึงผู้อื่น ไม่คิดช่วยเหลือซึ่งกันและกันนั้น ก็เป็นอันตราย หรือเป็นอุปสรรคตรงกันข้าม ที่จะถึงความเป็นคนในโลกนี้ไว้ ไม่ให้ก้าวหน้า. ฉะนั้น ถ้าเรามีโอกาสจะปรึกษาสนทนากันหรือ ก็จงปรึกษาหารือเรื่องความเป็นคนนี้กันเถิด ว่าเกิดมาทำไม? ควรจะได้สิ่งใด? ให้สัมพันธ์กับความเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา.

อาตมาเห็นว่าการบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลา ขอยุติไว้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทคุณสาธยาย เพื่อส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะ เพื่อเป็นคนที่มีสมบูรณ์ต่อไป ในบัดนี้.

ใครคือใคร

-๒-

๘ กรกฎาคม ๒๕๒๑

อริยบุคคลคือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายวันเสาร์ประจำภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้ อาตมาก็ยังจะคงกล่าวเรื่อง *ใครเป็นใคร* ต่อไปตามเดิม. เฉพาะในวันนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า *อริยบุคคล คือใคร?*

(ทบทวน)

ขอให้ท่านทบทวนถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ซึ่งเราได้พูดกันว่า คนคืออะไร? บางคนหาว่าเป็นการพูดเรื่องไม่จำเป็นจะต้องพูด; แต่อาตมาก็บอกว่า ยังจำเป็นที่จะต้องพูด, แม้แต่จะพูดกันในข้อที่ว่า *คนนั้นคืออะไร*; เพราะว่ามันมองได้หลายนัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราต้องการให้มองเห็นในทัศนะของพุทธบริษัท, หรือตามความรู้สึกของพุทธบริษัท. ขอให้สนใจคำว่า “ตามทัศนะของพุทธบริษัท”.

คนคืออะไร? ตามทัศนะของพุทธบริษัทเป็นอย่างไร นั่นลอง
ทบทวนดูใหม่ เพื่อจะได้รู้ว่า เราเป็นคนกันหรือยัง? หรือว่าเป็นคน
กันแล้ว เป็นคนที่เต็ม แล้วหรือยัง? เพราะว่าอาจจะมองดูได้ว่า ยังไม่
เป็นคนกันเสียเลย ก็มี, หรือว่าเป็นคนแล้วแต่ยังไม่เต็ม ก็มี.

ในปัจจุบันนี้เป็นคนกันอย่างไร ตรงตามพุทธประสงค์หรือ
หาไม่? เดียวกันกำลังตกอยู่ในฐานะอย่างไร? พุตกันอย่างเจาะจงลงไป
กว่า กำลังติดคุกของวัตถุนิยม, ไม่เป็นไปตามที่ควรจะเป็น คือเป็น
คนที่เต็ม; เพราะว่ายังเป็นคนที่ยังพร่องอยู่ กระหายอยู่ หิวอยู่ ตามความ
หมายของคำว่า เปรต คือผู้หิว, หิวไปเสียหมด. แต่แล้วก็เข้าใจผิดว่า
การที่ได้กินอะไรมาๆ มีอะไรมาสนองความหิวมาๆ นั้น คือความ
เต็มของคน. เรื่องมันก็เลยเล่นตลกกัน ไม่อาจจะเป็นไปในทางที่พุทธ-
ศาสนาต้องการให้เป็น.

อาตมาได้สรุปคำพูดตอนท้ายสุดของครั้งที่แล้วมา ว่าเดี๋ยวนี้เรา
อยู่ในฐานะที่เหมือนกับว่า ขั้บรมมาถึงป้ายจราจร อันหนึ่ง ซึ่งเขียนไว้ว่า
หยุด แล้วให้ดู แล้วให้เปลี่ยนทิศทาง นี่ป้ายจราจรของใครก็ไปคิดดูเอง
ก็แล้วกัน, เขียนไว้ว่าอย่างนี้. แล้วคนพวกเราสัมนั้ ก็มาถึงป้ายอันนี้
บอกว่า หยุด อย่างที่เคยทำมาแล้ว, แล้วก็ ดู พอดูแล้วก็เปลี่ยนทิศทางเสีย
ใหม่ให้ถูกต้อง เพื่อความเป็นคนที่สมบูรณ์.

ในครั้งที่แล้วมาได้พูดกันอย่างนี้ แล้วจบลงด้วยมาเผชิญหน้ากับ
ป้ายจราจรของธรรมชาติของชีวิต, โดยเฉพาะอย่างยิ่งของ พุทธบริษัทเรา

ให้หยุดอย่างทีละๆ มาเสียเถอะ, แล้วก็ดูให้ดูว่าจะไปทางไหน แล้วก็เปลี่ยนทิศทางไปเสียให้ถูกต้อง; มิฉะนั้นก็จะมีอาการเหมือนกับว่า ติดคุกของวัตถุนิยม อย่างไม่รู้สิ้นสุดอยู่นั่นเอง.

[เริ่มคำบรรยายครั้ง.]

ส่วนในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อว่า อริยบุคคล คืออะไร? เรื่องมันก็ต่อกัน เมื่อคนได้บรรลุชีวิตมาจนถึงกับว่า มาถึงทางเดียวทางแยกอันนี้แล้ว, จะเลี้ยวไปทางไหน มันก็ไม่มีที่จะไปทางไหน นอกจากจะไปทางที่กำลังเรียกอยู่เดี๋ยวนี้ว่า อริยบุคคล.

ถ้าจะไม่ไป ไม่เปลี่ยนทิศทาง มัวติดกันอยู่อย่างนี้ ก็เข้าใจว่าทุกอย่างและทุกฝ่าย จะเป็นหมันหมด, ไม่มีอะไรที่ได้ผล : การศึกษาเล่าเรียน กิติ การมีธรรมะมีศาสนา กิติ หรือแม้ที่สุดแต่การมาทนนั่งหลังขัดหลังแข็ง มาฟังกันอยู่ที่นี้ กิติ มันก็จะเป็นหมันหมด ไม่มีอะไรที่เป็นผล. นี่ความหมายของคำว่า เปลี่ยนทิศทางจากความเป็นคน ไปสู่ความเป็นมนุษย์ ที่สมแก่นามว่ามนุษย์ ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า อริยบุคคล.

อริยบุคคลมีทั้งในภาษาคน ภาษาธรรม.

บัดนี้ เรากำลังจะพูดกันถึงคนชนิดที่เรียกว่า อริยบุคคล ในชั้นแรกนี้จะดูกันก่อนว่า มันคืออะไร เอาตามตัวหนังสือ กันก่อน คือคำว่า อริยบุคคล นั้นเอง. ตามตัวหนังสือ คำว่าอริยบุคคลนี่คืออะไร? อาตมา

แน่ใจว่าทุกคนเคยได้ยินคำนี้, เคยพูดด้วยคำนี้, เคยถกกันด้วยคำนี้ โดยเฉพาะ คนสมัยก่อนสนใจกันมากเป็นพิเศษ. เด็กๆ สมัยนี้สนใจบ้างก็ในฐานะเป็นของแปลก หรือยังไม่รู้ว่าอะไร ความหมายของคำๆ นี้คงจะมีอยู่อย่างแตกต่างกัน ตามความรู้สึกของบุคคลนั้นๆ.

คำว่า อริยบุคคล ถ้าเอาตามน้ำเสียงที่พูด หรือตัวหนังสือที่ใช้^๕ ก็มีความหมายพอที่จะแบ่งได้ว่า เป็นภาษาคน ว่าอย่างไร, เป็นภาษาธรรม ว่าอย่างไร. ภาษาคน คือภาษาที่คนพูดตามความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญ ภาษาธรรม คือภาษาพูดของผู้ธรรม เห็นธรรมอันลึกแล้วก็พูด. ภาษาที่ไซพูดมีอยู่เป็น ๒ ภาษาอย่างนี้.

สำหรับคำว่า อริยบุคคล ในภาษาคนนั้น เรา มักจะหมายความว่า เป็นบุคคลที่พิเศษเหนือธรรมดา เกินกว่าที่คนธรรมดาจะเป็นได้ จะลูถึงได้; เพราะฉะนั้นพอพูดถึงคำว่าอริยบุคคล แล้วก็มักจะขยิบตากันเสีย หำกันเสีย ว่าอย่าไปพูดเข้า มันจะกลายเป็นยกตัวเกินไป หรือว่าจะกลายเป็นบาปไปเสีย ก็มี, ภาษาคนสมัยเก่าให้ความหมายกันไว้ถึงขนาดนี้.

แต่ถ้าเอา ตามภาษาธรรมดาสามัญ ของคน สมัยนี้ ก็มีความหมายแต่เพียงว่าเป็นอารยชน คือคนที่เจริญ, คนที่ก้าวหน้ากว่าธรรมดา, พ้นจากความเป็นป่าเถื่อนโดยสิ้นเชิงแล้ว มาเป็นอยู่ในลักษณะที่น่าเลื่อมใส มีประโยชน์แก่กันและกันถึงที่สุด, บางที่จะใช้ได้กับกับคำว่าสุภาพชน.

ถ้าท่านทั้งหลายเข้าใจความหมายของคำว่า สุภาพ ตามความหมายของภาษาบาลีแล้ว สุภาพชนมีความหมายสูงมาก, คือว่าพ้นจากความเป็นอันตรายโดยประการทั้งปวง, ไม่เป็นอันตรายแก่ใคร ๆ ไม่เป็นอันตรายแก่ตัวเอง; หมายความว่า สุภาพชนนั้นไม่ทำตัวเองให้เดือดร้อน, ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน, มีแต่จะทำตัวเองและทำผู้อื่นให้เป็นประโยชน์ ให้มีประโยชน์ให้เต็มที่ของความเป็นมนุษย์ อย่างนี้เรียกว่า สุภาพชน.

คำว่า สุภาพบุรุษ เคยมีใช้กันเมื่อ ๒๐-๓๐ ปีมาแล้ว ในความหมายที่ดีมาก คือว่าเขาไปเรียนเมืองนอกเมืองนา มหาวิทยาลัยสูงสุดที่ประเทศอังกฤษ, เรียนจบแล้วก็ได้สิ่งที่เลิศที่สุดมา ก็คือความเป็นสุภาพบุรุษ, ไม่ใช่ดีกรีที่ยาวเป็นหางเหมือนอย่างเดีวนั้น. เขาไม่สนใจดีกรีที่ยาวเป็นหางกันเหมือนอย่างเดีวนั้น แต่เขาสนใจความเป็นสุภาพบุรุษ ที่เรียกว่า gentleman เป็นเครื่องอวดอ้าง.

ถ้าคำว่า สุภาพบุรุษ หรือ สุภาพชน มันมีความหมายอย่างนี้ ก็พอจะเป็นความหมายของคำว่า อารยชน ได้, แล้วก็มาใช้กับคำว่า อริยบุคคล ในภาษาคณธรรมดาสามัญได้. อย่างนี้เรียกว่า เราถือเอาความหมายตามภาษาคน ว่าอริยบุคคลนั้นคือผู้ทรมตนอันตราย มีแต่หลังไหลออกมา ซึ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนเองแก่ผู้อื่น.

ทีนี้ ถ้ากล่าว โดยภาษาธรรม; โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมในพระพุทธศาสนา คำว่าอริยบุคคล ก็แปลว่า คนที่ประเสริฐ. ประเสริฐที่ตรงไหน? ก็คือประเสริฐเพราะอยู่เหนือความทุกข์ เหนือกิเลส, ถ้า

เรียกกลาง ๆ ทั่วว่าเหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง. คนธรรมดาอยู่ได้อำนาจของกิเลส ดังนั้นเขาจึงอยู่ได้อำนาจของความทุกข์. เมื่อเขามีกิเลสและมีความทุกข์ ก็เรียกว่าเขาอยู่ได้อำนาจของสิ่งที่เบ้นปัญหา, คือสิ่งที่รบกวนความสงบสุขหนักอกหนักใจ ยิ่งยากไปหมด. คนธรรมดาอยู่ได้ปัญหาล้วนอริยบุคคลนั้น คือคนที่เริ่มอยู่เหนือปัญหา ก็มี, อยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง ก็มี.

ถ้าเขาเริ่มอยู่เหนือปัญหา ก็แปลว่าจะหมดปัญหาลงสักวันหนึ่ง, และจัดเป็นบุคคลพิเศษไปแล้ว ไม่ใช่เป็นบุคคลธรรมดาที่อยู่ได้ปัญหา; เพราะว่าเขาอยู่เหนือปัญหา. การแบ่งพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา ก็แบ่งเป็น ๒ ระดับอย่างนี้ คือว่าพระเสขะ เริ่มบรรลุมรรคผลในขั้นต้น และจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อไป, ในที่สุดก็เป็นพระอเสขะ คือพระอรหันต์ ซึ่งไม่ต้องปฏิบัติอะไรต่ออีกต่อไป พระเสขะ และ พระอเสขะ สองพวกนี้ก็เรียกว่าพระอริยบุคคล.

ดังนั้น โดยภาษาธรรม เราถือเอาความหมายของคำว่า อริยบุคคลว่า คนที่เริ่มอยู่เหนือโลก คือเหนือปัญหา, และคนที่อยู่เหนือโลกเหนือปัญหาแล้ว โดยประการทั้งปวง. ความหมายในภาษาธรรมจะต้องเป็นอย่างนี้ และเพียงเท่านั้น, คือว่าพระอริยบุคคล นั้น เริ่มอยู่เหนือโลก กับเหนือโลกแล้ว มีอยู่ ๒ ระดับ. ส่วน ปุณฺณคนธรรมดา นั้น ไม่รู้เรื่องโลก แล้วก็จมอยู่ในโลก จมอยู่ภายใต้ปัญหาทุกอย่าง ที่มีอยู่ในโลก.

นี่ขอให้คิดดูเถอะว่า เรื่องอริยบุคคลนั้นมันเกี่ยวกับเราอย่างไร? หรือมันไม่เกี่ยวกับเราอย่างไร? บางคนอาจจะคิดว่ามันไม่เกี่ยวกับเรา ก็

ปล่อยไปตามเรื่อง. ถ้าอย่างนั้นแล้วเราจะอยู่กันอย่างไร? ตัวเองนั้นแหละจะอยู่อย่างไร? จะอยู่ในระดับไหน? จะเป็นคนอยู่ในระดับไหน? คนที่พร่องทั้งหมด ไม่รู้จักเต็มเอาเสียเลย หรือว่าเป็นคนที่พยายาม อยู่ตลอดเวลา ที่จะให้มันเกิดความเต็ม ของความเป็นคนขึ้นมา.

พิจารณาตามระดับคุณลักษณะของบุคคล.

ที่นี้ เพื่อให้ให้เห็นได้ง่ายขึ้นอีก ก็จะพูดถึงระดับ ก็จะลองจัดระดับดู มันก็จะมีระดับเรียงกันอยู่อย่างนี้ : ระดับต่ำที่สุดก็คือ ปุถุชน คนที่เป็นปุถุชน. สูงขึ้นมาในระดับกลาง ก็เรียกว่า กัลยาณชน, และสูงก็คือ อริยชน, จึงได้เป็น ๓ ระดับ. ขอให้สนใจดูให้ดีว่าระดับ ปุถุชน หนึ่งอย่างหนึ่ง เป็นพื้นต่ำสุด, แล้วก็ระดับกัลยาณชน นั้นมันก็ดีกว่าระดับต่ำสุด เพราะมันมีอะไรเพิ่มเข้ามา, ระดับสูงสุดก็คือ อริยชน หรืออริยบุคคล ดังที่กล่าวแล้ว.

ที่นี้ จะดูกันที่ระดับปุถุชน มันก็ยังมีส่วนเหมือนกัน : ชั้นปุถุชนธรรมดาที่มี ชั้นที่เลวมาก ก็เรียกว่า พาลปุถุชน. คำว่า พาลปุถุชน มีใช้ในหนังสือเก่าๆ มาก คือ เป็นปุถุชนชั้นเลวมาก ถึงกับเป็นพิษเป็นภัยเป็นอันตรายโดยประการทั้งปวง. ส่วน ปุถุชนเฉยๆ นั้นยังค่อนข้างชั่ว คือว่า เป็นไปตามธรรมดาสามัญ ของคนที่ไม่ได้รับแสงสว่างแห่งธรรม; แต่ก็ยังมีอะไรๆ ที่ระมัดระวังอยู่ได้เองตามธรรมชาติ ไม่ถึงกับเป็นพาล อย่างต่ำสุด. ขอให้สังเกตไว้ระดับหนึ่ง ว่ามันมีอยู่อย่างนี้.

ที่^{นี้} ระดับที่สูงขึ้นมา เรียกว่า กัลยาณชน; กัลยาณะ^{นี้}แปลว่า
งาม มีความหมายเท่ากับดี. กัลยาณชน ก็คือ คนงามหรือคนดี; ปัจจุบัน^{นี้}
เห็นจะตรงกับคำที่เราใช้พูดกันทั่วไปว่า สัปบุรุษ หรือ สัตบุรุษ, หรือแม้แต่
คำว่า สุภาพบุรุษ ก็ตาม. ^{นี้}เอาตามที่ใช้พูดกันอยู่ ไม่เอาตามตัวหนังสือ.
คำว่า สัตบุรุษ ^{นั้น}แปลว่า ผู้สงบเรียบร้อย, หมายถึงสันนิษฐานแล้ว. คำว่า สัปบุรุษ
ก็เป็นอย่างเดียวกัน; พบในหนังสือเก่าสุด หรือ ในศิลาจารึกที่เก่าสุด
ใกล้ๆ พุทธกาล คำว่า สัปบุรุษ^{นี้}หมายถึงพระอรหันต์; เพราะ สะ ^{นี้}คือ
สันตะ, สันตะ - สงบระงับแล้ว หมดภิเลสแล้ว สัตบุรุษ หรือ สัปบุรุษ หรือ สันต-
บุรุษ^{นี้} หมายถึงพระอรหันต์. ที่แรกเป็นอย่างนั้น; ต่อมาภาษาเปลี่ยน;
เดี๋ยว^{นี้}เราเอาสัตบุรุษ กันเพียงว่าคนวัดคนวา ไม่มีอันตราย และกำลัง
ก้าวหน้าในทางของพระศาสนา ก็เรียกว่า สัปบุรุษหรือสัตบุรุษ. ขอให้
ทราบกันไว้ด้วย ว่าถ้าเราพูดกันเดี๋ยว^{นี้} มีความหมายอย่างเดี๋ยว^{นี้} คำ^{นี้}ก็มี
ความหมายอย่าง^{นี้} ไม่เอาอย่างสมัยพุทธกาลมาเป็นหลัก.

แม้คำว่า สุภาพบุรุษ ก็จะรวมอยู่ได้ในคำว่า กัลยาณชน;
แต่ถึงอย่างไรก็ดี คำว่า สุ - ภา - วะ - บุรุษ ^{นี้} มีความหมายถึงพระอรหันต์
ก็ได้. สุภาวะ แปลว่า มีภาวะดี; ภาวะ^{นี้}ที่จะดีนั้นไม่มีภาวะอื่น นอกจากภาวะ
ของพระอริยเจ้า ที่ถึงระดับสูงสุด จึงจะเรียกได้ว่าดีหรือเต็ม. แต่เดี๋ยว^{นี้}
คำว่า สุภาพบุรุษ^{นี้}เอาแต่เพียงคนธรรมดา ที่ดีอย่างธรรมดา ไม่ต้อง
หมายถึงกับว่าเป็นพระอรหันต์.

ที่เอามาพูด^{นี้} ก็เพื่อเป็นข้อสังเกตไว้ว่า เรามีระดับ^{นี้}ชั้นตรงกลาง
ว่า กัลยาณชน คือคนดี คนดีคั่นในความดี; ส่วนปุถุชน พาลชน

นั้นยึดมั่นความเลว. คนหนึ่งยึดมั่นความเลว ก็เรียกว่า พาลปฤชณ, คนหนึ่งยึดมั่นความดี ก็เรียกว่า กัลยาณชน หรือสัตบุรุษ.

ที่นี้พอถึง อันดับสุดท้าย คือ อริยบุคคล ก็จะเป็นผู้อยู่เหนือปัญหา ผู้เริ่มทำลายความยึดมั่น, จะเรียกว่าผู้ไม่ยึดมั่นก็ได้; แต่ไม่ทันจะละได้หมด ยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่บางอย่าง; แต่แน่นอนที่จะละความยึดมั่นได้. นี้เราเรียกว่า อริยชน หรือ พระอริยเจ้า คือผู้ที่จะละความยึดมั่นได้เป็นแน่นอน หรือว่าได้ละความยึดมั่นได้หมดแล้วอย่างนี้.

ที่เป็น ชั้นธรรมดาสามัญ ก็เรียกว่า พระเสขบุคคล คือ ละกิเลส ละความยึดมั่นได้ ถึงขนาดที่ว่า กิเลสจะไม่ทนเหลืออยู่ได้อีกต่อไป, จะต้องหมดโดยแน่นอน. ที่นี้ต่อมาก็เป็นพระอรหันต์ คือ ละได้หมดโดยแน่นอน; แต่ที่เป็น ชั้นสูงสุด ขึ้นไปอีกนั้น เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือเป็นพระอรหันต์ชั้นสัมมาสัมพุทธเจ้า.

พระอรหันต์ทั่วไป นั้นเขาเรียกว่า พระอรหันต์ชฎาสพ; ถ้าเรียกว่า พระอรหันต์ชฎาสพก็ช่วยจำไว้ด้วยว่า พระอรหันต์ทั่วไป. แต่ถ้าอรหันต์สัมมาสัมพุทธโธ ก็คือ พระอรหันต์ชั้นสัมมาสัมพุทธเจ้า นี้เราจะพบว่ามันมีอยู่เป็นระดับอีกเหมือนกัน ในชั้นอริยชน อริยบุคคล คือเป็นพระเสขะก็มี, เป็นพระอเสขะก็มี, เป็นชั้นพระพุทธานุเจ้าก็มี.

นี้เรียกว่า ดูกันโดยระดับเห็นเป็น ๓ ระดับ คือ ชั้นปฤชณ ระดับหนึ่ง กัลยาณชน ระดับหนึ่ง อริยชน ระดับหนึ่ง, ล้วนแต่คนทั้งนั้น.

ถ้าพูดอย่างธรรมดาสามัญ ก็ล้วนแต่คนทั้งนั้น ต่างกันแต่ว่า คนที่เต็มหรือคนที่ยังพร่อง, ยังพร่องอยู่โดยประการทั้งปวง, แล้วคนที่มันเริ่มจะเป็นคน, แล้วคนที่เต็มจนถึงที่สุด แล้วเมื่อเต็มจนถึงที่สุดแล้วยังช่วยคนอื่นให้เต็มได้ด้วย นี่จึงดีเลิศอย่างนี้ จึงเรียกว่าเป็น อริยบุคคล.

ที่เรียกว่า อริยบุคคล ก็ต้องถือว่าเป็นคำพูดสมมติหรือบัญญัติให้ทุกคนรู้เรื่อง. อย่าเอาไปตีกันเข้ากับคำว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล; นั่นเมื่อพูดในความหมายอันระดับอื่น. เดียวนี้เราพูดตามบัญญัติว่า ชนิกฺขณํ กลุ่มนี้ สังฆารกลุ่มนี้ มีคุณสมบัติอย่างนี้. เราสมมติบัญญัติ เรียกว่า อริยบุคคล มีอยู่เป็นชั้นๆ อย่างนี้. อริยะ ก็แปลว่า ไปจากข้าศึก, ไปจากข้าศึกก็คือไปจากกิเลส, ไปจากความทุกข์ ไปจากปัญหา. เพราะฉะนั้นมันจึงน่าดู งดงามยิ่งขั้นทุกที จนถึงอยู่ในระดับที่ว่างงดงามที่สุด นี้เราเรียกว่า อริยบุคคล.

มนุษย์มีวิวัฒนาการตามกฎธรรมชาติ.

ทีนี้ เมื่อตะกัณได้กล่าวแล้วว่า เราจะพิจารณากันอย่างไรดี ก็อาจจะพิจารณาว่า เรื่องนี้มันเป็นหน้าที่ของเราหรือไม่? หรือเราจะไม่รู้ไม่ชี้, หรือบางทีจะสงสัยขึ้นมาว่า มันมีเหตุอะไร? มันมีความจำเป็นอะไร จึงต้องมีอริยบุคคลขึ้นมา? ท่านลองตั้งปัญหาอย่างนี้ดู ก็จะได้เหมือนกัน ก็จะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า มันมีความจำเป็นอะไร, มันคืออะไร, มันมีประโยชน์อะไร ที่จะต้องมีอริยบุคคลขึ้นมา?

ใครๆ ก็เชื่อได้ว่าก่อนนั้นมันไม่มี เพราะว่า ก่อนนั้น นั้น มีแต่มนุษย์
ที่เพิ่งจะขึ้นมาจากสัตว์ หรือว่าอยู่ในระดับต่ำสุด แล้วเมื่อมนุษย์ อยู่กัน
มานานเข้าๆ จึงเกิดอริยบุคคล. ทำไมจึงเกิดอริยบุคคล? เพราะอะไร
บังคับให้เป็น? ลองคิดกันดูเองก็ได้ ถ้าคิดออก มันจะมีประโยชน์แก่เรา
เองเดี๋ยวนี้ ว่าทำไมเรามันจึงติดอึดอัดอยู่ที่นี้? ภาษาหยาบคายก็จะพูดว่า
ทำไมจึงมางมโข่งกันอยู่ที่นี่ ซึ่งหมายความว่า มันมาติดตันอยู่ที่นี่ โดยที่
ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร มัวคว้าอะไรอยู่ที่นี่ แล้วไม่อยากจะไปไหน, ก็คือ
ไม่อยากจะสนใจเรื่องอริยบุคคล หรือจะถอนตนขึ้นไปเป็นอริยบุคคลนั่นเอง.

อาตมาได้พยายามศึกษาค้นคว้า มาศึกษาพิจารณาเรื่องนี้ดู ก็เห็น
ว่า มันก็เป็นตามธรรมชาติ; พูดแล้วก็น่าหัว ว่ามันเป็นไปตามธรรมชาติ
ไม่มีอะไรพิเศษที่ไหน. แต่คำว่าธรรมชาตินี้ มันมีความหมายลึกอยู่ คือว่า
ตัวธรรมชาติแท้ๆ มันต้องการจะวิวัฒนาการ เพื่อจะต้องดีกว่าเก่า
เสมอ, อะไรไม่ดีกว่าเก่า อันนั้นก็จะต้องละลายไป สูญหายไปแล้ว
ไม่ได้เหลืออยู่. ที่อยู่ได้ก็ต้องถูกต้อง แล้ว ต้องดียิ่งๆ ขึ้นไปเสมอ
มันจึงเหลืออยู่จนบัดนี้.

ฉะนั้น อะไรๆ ในโลกนี้ ซึ่งมีอายุเป็นล้านๆ ปี มาแล้วนี้ ที่เหลือ
อยู่เดี๋ยวนี้ มันเป็นส่วนที่ดี หรือที่ถูกต้อง หรือที่ดีกว่า มันจึงมีอยู่ได้;
เช่นเป็นสัตว์มนุษย์นี้ ต้องดีกว่าสัตว์ทั้งปวง มันได้ขึ้นมาเป็นลำดับๆ
จนมาอยู่เป็นสัตว์มนุษย์ ที่ดีกว่าสัตว์ทั้งปวงอย่างนี้ นี่ด้วยฝีมือของใคร?
มันก็มีฝีมือของธรรมชาติ, จะเรียกว่าโดยสัญชาตญาณของสิ่งที่มีชีวิต ที่มี
ความคิดนึกรู้สึกได้.

ชีวิตที่คิดนี้รู้สึกได้ มันจะอยู่ไม่นิ่ง มันจะคิดนึกทางนั้นทางนี้เรื่อย ๆ ไป, มองเห็นตัวอย่างไรก็ต้องการอย่างนั้น มันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา, มันจึง มีอะไรเปลี่ยนแปลงเปลือกออกมาๆ คือที่เรียกกันว่า ^๕ดีขึ้นๆ. โลกนี้จึงมีอะไรที่มากมายแปลกประหลาด งงงามไม่น่าเชื่อว่านั่นมันเป็นเรื่องพระเจ้าสร้าง หรือว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ. เราดูต้นไม้ ดูดอกไม้ ดูนก ดูสัตว์อะไรบางอย่างหลายๆอย่าง เห็นว่าแปลกประหลาดไม่น่าเชื่อว่า จะไม่มีใครออกแบบออกความคิดให้.

สรุปความว่า ธรรมชาติแท้ๆมันก็ต้องการให้เปลี่ยน มันจึงมีการดิ้นรนอยู่ในธรรมชาติ โดยเฉพาะในส่วนจิตใจ. เมื่อส่วนจิตใจหรือนามธรรมมันดิ้นรน ก็มีผลออกไปทางรูปธรรม หรือทางร่างกาย ซึ่งมันจะต้องเปลี่ยนด้วย เพราะความดิ้นรนของส่วนที่เป็นจิตใจ. เหมือนเดี๋ยวนี้เมื่อเราอยากทำอะไร เราก็ทำอย่างนั้น, ร่างกายมันก็เป็นอย่างนั้น พลอยเป็นอย่างนั้น หมุนไปตามความเป็นอย่างนั้น, เช่นเดี๋ยวนี้คนรู้จักสวย มีความคิดแต่จะให้สวย มันก็เปลี่ยนแปลงได้แม้ร่างกาย ทางร่างกาย. เด็กๆมันเกิดมาสวยกว่าที่แล้วๆ มา. นี่คือการต้องการที่จะให้ดีกว่าเดิม.

ขออย่าที่ตรงหน้า อันนี้คือจุดสำคัญที่ว่า จะเป็นมนุษย์กันหรือไม่? มันอยู่ตรงที่ว่า ต้องการจะดีกว่าเดิมหรือไม่? ถ้าไม่ต้องการจะดีกว่าเดิมแล้ว ก็ไปตายเสียดีกว่า. นี่พูดคำหยาบกันอย่างนี้ดีกว่า. ถ้าไม่ต้องการจะดีกว่าเดิม แล้ว ก็ไปตายเสียดีกว่า เพราะมันผิด กฎของธรรมชาติ ซึ่งต้องการให้ก้าวหน้าไปในทางที่มันดีกว่า จนจะถึงดีที่สุด คือ หยุด.

มนุษย์ค้นคิดจนรู้ธรรม, ปฏิบัติสืบมา.

ที่นี้ เราลองนึกดู คำนวณดู ว่าเมื่อมีคนหรือมีมนุษย์ เกิดขึ้นมาแล้วในโลกนี้จำนวนมาก แล้วก็อยู่กันโดยวัฒนธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง, ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างใดอย่างหนึ่ง, ซึ่งจะพอกกล่าวได้ว่า มันก็ทำกันไป เลี้ยงชีวิตกันไป สืบพันธุ์กันไป อยู่ตามธรรมดาสามัญ จนนานเข้าๆ ความคิดมันก็เกิดขึ้นมา ในลักษณะที่มัน รำคาญต่ออะไรบางอย่าง, มันรำคาญต่ออะไรบางอย่าง แล้วมันก็จะพยายามที่จะหลีกเลี่ยงจากสิ่งนั้น.

เช่นว่า รำคาญที่จะอยู่กับลูกกับหลาน มันก็หลีกเลี่ยง จากลูกจากหลาน; อย่างนี้สัตว์เดรัจฉานมันก็ทำเป็น. ขอให้คิดดูว่า สัตว์เดรัจฉานมันก็ทำเป็น สัตว์เดรัจฉานตัวที่มันมีอายุมากขึ้น แล้วมันจะหลีกเลี่ยงจากฝูง; มันรำคาญเพราะการอยู่ในฝูง, จะเป็นสัตว์เดรัจฉานชนิดไหนก็ตามใจ ที่เขายืนยันกันมากที่สุด, สัตว์เช่น ช้างซึ่งมันสมองสูงกว่าสัตว์ชนิดอื่น พอโตขึ้น มันก็หลีกเลี่ยงออกจากฝูง ทั้งนี้ คือมันรำคาญฝูง, มันออกไปอยู่เป็นช้างเดี่ยว ช้างโดดทั้งนั้น เพราะมันรำคาญ. นี่เรื่องทางกายแท้ๆ มันรำคาญด้วยช้างตัวเล็กๆ หรือว่ามันมากด้วยกัน อะไรด้วยกัน, รำคาญไปเสียหมด มันก็หลีกเลี่ยงออกไปเสีย เพื่อจะพ้นความรำคาญ นั่นแหละ เป็นเหตุให้พบแบบชีวิตอย่างอื่น, ชีวิตแบบอื่น ซึ่งไม่มีความรำคาญ.

ที่นี้ คนเรามันก็มีอาการคล้ายๆ กัน เมื่อรำคาญด้วยการอยู่ในบ้านเรือน ก็หลีกเลี่ยงออกไป ก็พบชีวิตแบบใหม่ จนเคล็ดเปิดเบี่ยงไป เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งไปเสียเลยก็มี.

แต่เดี๋ยวนี้^๕ อาตมาไม่ต้องการจะเสด็จถึงบุคคลชนิดนั้น^๕ ต้องการจะเสด็จถึง บุคคลทั่ว ๆ ไป ที่ยังอยู่ในบ้านในเรือน อย่างท่านทั้งหลายในปัจจุบันนี้ก็ได้ เพราะยังอยู่ในบ้านในเรือน แล้วรำคาญด้วยอะไร? แล้วทำอะไรจึงจะไม่รำคาญด้วยสิ่งเหล่านั้น?

เดี๋ยวนี้^๕ ก็กลายเป็นเรื่องภายใน^๕ ก็รำคาญด้วยความรู้สึกในภายใน, รำคาญด้วยกิเลส ตัณหา หรือ นิเวรณ^๕ หรืออนุสัย ของตน, เรียกสั้น ๆ ก็ว่า รำคาญตัวเอง. พอรำคาญตัวเอง แล้วจะหลีกไปไหนไปฆ่าตัวตาย มันคงทำไม่ได้ มันไม่ถึงอย่างนั้น; พอรำคาญตัวเอง มันก็ไม่ถึงกับว่าจะไปฆ่าตัวตาย มันไม่เก่งถึงอย่างนั้น มันก็ต้องหาทาง ที่จะทำให้ไม่ต้องรำคาญตัวเอง มันจึงหาวิธีที่จะคิดอย่างไร, จะรู้อย่างไร, จะเชื่ออย่างไร, เราจึงจะไม่รำคาญตัวเอง. นี่ใครคิดได้ดีก็มาบอกให้, ก็สอนให้, คนก็รับถือต่อ ๆ กันมา เรียกว่า เป็นผู้รู้ธรรม.

ธรรมเป็นระบบปฏิบัติเพื่อความเย็น.

นี่คำว่า ธรรมเกิดขึ้นในลักษณะอย่างนี้; ไม่เคยพบว่าเรียกศาสนา แต่เรียกว่าธรรม เป็นระบบประเพณีปฏิบัติทางกาย ทางวาจา ทางจิต เรียกว่าธรรม. ในครั้งพุทธกาลก็ยังใช้คำธรรมนี้อยู่ คือเห็นได้ในคำถามที่เขาถามกัน ว่า ท่านชอบธรรมของใคร? ชอบธรรม ของพระโคตม หรือชอบธรรมของนิกัณณนาฏบุตร? อย่างนี้เป็นต้น.

คำว่า ธรรม, ธรรมนั้นมันมีมานานแล้ว เป็นระบบคำชี้แจงแนะนำ
สั่งสอน ให้ประพฤติปฏิบัติ; ครั้นปฏิบัติแล้วได้รับผลเป็นที่พอใจ เขาก็
ชอบธรรมนั้น ระบบนั้น ของบุคคลนั้น. แม้คนบางคนก็ยังทูลถามพระ-
พุทธเจ้าว่า ท่านชอบใจธรรมของใคร? นี่ถามพระพุทธเจ้าว่าท่านชอบใจธรรม
ของใคร? นี่ไปอ่านดูในพุทธประวัติตอนอุปกาชัฏ หรืออะไรตอนนั้น เขานิยม
สิ่งที่เรียกว่า ธรรม ซึ่งเขาแนะนำให้แล้ว สอนให้แล้ว เอามาประพฤติปฏิบัติ
อยู่ มันก็ได้รับความพอใจ เย็นใจ เย็นอกเย็นใจ ไม่รำคาญตัวเอง.

เดี๋ยวนี้ก็เหลืออยู่แต่ว่า เราที่อยู่เดี๋ยวนี้ เคยรำคาญตัวเองหรือเปล่า?
หรือว่ามันรำคาญอย่างยิ่ง แล้วมันก็ไม่รู้ว่ารำคาญ เพราะมันโง่เกินไป มันโง่
เกินไปจนรำคาญไม่เป็น ทั้งที่มันมีเรื่องรำคาญ.

พิจารณาดูสิ่งที่เป็นเรื่องรำคาญใจ.

ทีนี้ เราจะดูกันว่า มันมีอะไรที่เป็นเรื่องรำคาญ? ข้อแรก
ก็ต้องพูดถึง กิเลส ที่เป็นเหตุให้เราสงบสุขอยู่ไม่ได้ ต้องรำคาญตัวเอง. กิเลส
ประเภทโมหะนี้จะทำความรำคาญมากที่สุด; เกิดกิเลสประเภทโมหะ
เช่น ความกลัว ความวิตก ความกังวล ความเศร้าสร้อย ละเหี่ยละห้อย,
ความที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร, แล้วก็ไม่แน่ใจแก่ตัวเอง ว่าจะเอากัน
อย่างไร.

ความกลัวนั้นมัน เป็นสัญชาตญาณ อันหนึ่ง เป็นสัญชาตญาณ ดั้งเดิมของสิ่งที่มีชีวิต คือมันต้องกลัวตาย มันเป็นสัญชาตญาณสำหรับให้ สิ่งที่มีชีวิตกลัวตาย แล้วหนีภัย; ถ้าไม่อย่างนั้นมัน ไม่น่าหนีภัยมันก็ต้อง ตาย. ธรรมชาติจึงใส่สัญชาตญาณแห่งความกลัว มาในสิ่งที่มีชีวิต. ฉะนั้นสิ่งที่มีชีวิตจึงจะรู้จักกลัว.

คนรู้จักกลัว นี่ก็เข้าใจกันแล้วว่า มันกลัว มีความกลัว อะไรที่เป็น สัญญลักษณ์ของความตาย มันก็กลัวทั้งนั้นแหละ; แม้แต่มีดๆ มันก็ กลัว, อะไรก็ไม่ว่า มันก็กลัว, วิถีแห่งความตายมาแสดงแล้วมันก็กลัว, อะไรแก่กหนึ่งมันก็กลัว, โง่หนักเข้า มันก็กลัวผี กลัวจิ้งจก กลัวตุ๊กแก กลัวอะไรต่างๆ ไปตามเรื่องของความโง่.

อย่างนี้เรียกว่า สัญชาตญาณแห่งความกลัว ทำความรำคาญให้ ก็มากน้อย? ลองไปคำนวณดูบ้าง, มันทำความรำคาญให้ก็มากน้อย ถ้ามัน ไม่มีจะดีไหม? คนครึ่งกระโน้นก่อนพระพุทธเจ้าก็เหมือนกันแหละ เขาก็ รู้เรื่องนี้ รู้สึกอย่างนี้ เขาต้องการให้มีธรรมะ สำหรับจะระงับสัญชาตญาณ อันนี้เสีย แล้วจะได้สบาย จะได้ไม่ต้องกลัว.

ที่นี้ สัญชาตญาณที่เป็นความวิตกกังวล เป็นห่วง มันก็มีอยู่ : วิตกเรื่องนั้นวิตกเรื่องนั้น, แม้แต่เรื่องความกลัว มันก็เป็นความวิตกชนิด หนึ่ง วิตกว่ามันจะตาย มันก็มีความกังวลเรื่องจะต้องตาย, มันจึงมีกังวล เรื่องเจ็บเรื่องไข้, มันมีกังวลเรื่องข้าวปลาอาหาร เรื่องที่อยู่อาศัย, กังวล เรื่องเครื่องที่จะเป็นปัจจัยให้แก่ชีวิตทรงอยู่ มันก็กังวล, มันก็เหลือทน.

เมื่อเหลือทน มันก็เป็นทุกข์. ถ้าใครมาบอกว่า โอ, มีวิธีอย่างนั้นๆฉันจะช่วยให้ฟัง คิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ เชื่ออย่างนี้; แล้วความวิตกกังวล ความกลัว ก็หายไป มันก็เลยเกิดระบบอย่างนั้นขึ้นมา ทำให้หันก้าวหน้ากว่าคนธรรมดา, ก้าวหน้าจากความเป็นปุถุชน ไปสู่ความเป็นอริยชน.

มนุษย์นี้มีบาปหนา, อาตมาพูดอย่างนี้จะเชื่อหรือไม่เชื่อ ว่า มนุษย์มีบาปหนา เพราะว่ามันมนุษย์นั้นคิดเป็น คิดเก่ง คิดเร็ว คิดลึก กว่าสัตว์เดรัจฉาน อย่างที่จะเทียบกันไม่ได้; เพราะฉะนั้นมันจึงคิดเตลิดเปิดเปิงออกไป แล้วมันจึงกลัวมาก วิตกกังวลมาก อะไรมาก ซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันไม่มี. ขอให้สังเกตดูเถอะ สัตว์ที่เราเลี้ยงไว้ สุนัขกดี แมวกดี ไก่กดี มันไม่มีความกลัวแบบนี้ มันไม่วิตกกังวลแบบนี้.

อาตมาหายกลัวผีเพราะว่าอายวู้. เมื่อเด็กๆเคยช่วยเขาเลี้ยงวู้ ก็เพี้ยนวันนั้นมันผลออกไป ต้องเดินกลับบ้าน คำแล้วมันผ่านป่าช้า ต้องจูงวู้ผ่านป่าช้า; นี่กลัวเล จะทำอะไร จะไม่ไปก็ไม่ได้ เพราะมันต้องผ่านป่าช้า ทางอื่นมันก็ไม่มี มันก็ตัดใจพาวู้ผ่านป่าช้า. พอเหลือบไปเห็นว่า วู้มันไม่กลัวเลย ไม่เห็นมีอะไร ว่าวู้มันกลัวผีเลย, มันยังกินหญ้าเฉย กินหญ้าข้างทางเรื่อยมา ผ่านป่าช้าเรื่อยมา. เรานี้กลัวก็เลยอายวู้; รู้ว่าวู้ไม่ได้กลัวผีเลย, แล้วก็รู้ว่า เรานี้จะโง่กว่าวู้เสียอีกนี่ ใครๆก็ว่าวู้มันโง่ วู้มันโง่ เรามันโง่กว่าวู้เสียอีก. นี่ก็เลยเข้าใจเรื่องกลัวผี, ความกลัวผีมันก็หายไป เพราะมันละอายวู้.

นี้ บอกให้รู้ว่า คนนี้มันบาปหนักกว่าสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานมันคิดไม่เป็น มันคิดได้น้อย; เพราะฉะนั้นมันจึงมีเรื่องกล้วนน้อย เรื่องรักน้อย เรื่องวิตกกังวลน้อย, เรื่องอะไรมันก็น้อย เพราะมันคิดไม่เป็น. มันสมองของมันมีเท่านั้น ฉะนั้นปัญหาของมันจึงไม่มีมากเหมือนคน.

นี้คำที่ คนก้าวหน้าในทางมันสมองมาก ก็ประสบปัญหามาก; เพราะฉะนั้นคนจึงจำเป็นที่สุด ซึ่งไม่จำเป็นสำหรับสัตว์เดรัจฉานเลย, แต่จำเป็นสำหรับคน ว่าจะต้องมีอะไรอันหนึ่งมาขัดเซย ให้สมกับที่คนมันก้าวหน้าทางมันสมอง แล้วอย่าได้มีปัญหาย่างนี้เลย เมื่อสัตว์เดรัจฉานไม่มีปัญหาย่างนี้ คนก็ไม่ควรจะมี.

ฉะนั้น เมื่อคนก้าวหน้าไปไกล จนสร้างปัญหาย่างนี้ขึ้นมา คนก็ควรจะสร้างเครื่องแก้ หรือสิ่งที่อาจจะแก้มันได้ขึ้นมา; เราจึงเรียนรู้ธรรมะ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกำจัดความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว, ทำทุกอย่างให้มันหมดไป จึงจะได้สมกับที่เป็นคน. พอได้เป็นอย่างนี้แล้ว มันก็ดีกว่าสัตว์เดรัจฉานมากมาย อย่างที่เทียบกันไม่ได้. ถ้าปล่อยกันไปตามเรื่องแล้ว คนมันจะเลวกว่าสัตว์เดรัจฉานมากทีเดียว, คือจะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน สมน้ำหน้ามัน เพราะมันมีมันสมองแหลมเปล่าๆ, แหลมเปล่าๆ แหลมไม่ถูกเรื่อง.

ที่นี้ พอคนรู้จักคิดนึกในทางแก้ปัญหา กำจัดกิเลสได้ ตามทางของพระธรรม คนก็วิเศษมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน อย่างที่จะเทียบกันไม่ได้

ฉะนั้นจึงว่าน่าดูหน่อย ที่ได้มาเป็นคน เป็นบุญแล้วไฉนที่ได้มาเป็นคน เมื่อตะกัณมันเป็นบาปอย่างยิ่งที่ได้มาเป็นคน พอรธรรมะเข้ามาเท่านั้นแหละ มันก็เป็นบุญแล้วไฉนที่ได้มาเป็นคน.

ฉะนั้น ขอให้สนใจให้ก้าวหน้า ทำความก้าวหน้าให้แก่ความเป็นคน จนมาถึงขั้นนี้ มันจึงจะเรียกว่า เป็นคนที่ได้สิ่งที่ดี. อาตมาจึงเห็นว่ามันเป็นสิ่งสมควรอย่างยิ่ง หรือจำเป็นอย่างยิ่ง ที่เราจะต้องเลื่อนจากความเป็นปุถุชน ขึ้นมาสู่ความเป็นกัลยาณชน หรือเป็นอริยบุคคล เพื่อปัญหาเหล่านั้นมันจะได้หมดไป.

สังเกตจิตใจที่ถูกกิเลสรบกวน.

เดี๋ยวนี้ ทุกคนกลับไปที่บ้าน แล้วก็ลองสังเกตดูว่า มันมีสิ่งเหล่านั้นรบกวนไหม? ความกลัวก็ดี ความวิตกกังวลก็ดี ความเศร้า ความไม่แน่ใจในความเป็นอยู่ในชีวิต ว่ามันดีที่สุดหรือยัง หรืออะไรเหล่านั้น มันมีรบกวนไหม? ถ้ายังมีโมหะรบกวนอยู่ แล้วก็ต้องกลัวให้มาก ต้องเกิดความรู้สึกชนิดที่จะต้องแก้ไขปรับปรุงให้มาก; เหมือนกับว่าไปพบป้ายจราจร หยุดดู แล้วเปลี่ยนทิศทางเถิด ไม่อย่างนั้นจะไม่มีความเป็นคน.

นี่ กิเลสประเภทโมหะ มันทำให้กลัว มันทำให้วิตก ทำให้กังวล ทำให้ลังเลสงสัยไม่แน่ใจ วันหนึ่งๆ มีอยู่กี่ครั้ง? ทำไมนอนหลับฝันร้าย?

ทำไมนอนหลับสะดุ้ง? นั่นแหละมันมีกิเลสชั้นอนุสัยอยู่ในจิตใจ ความเคยชินมันมาก มันถึงกับว่า แม้แต่นอนหลับมันก็ยังงัดได้.

กิเลสประเภทราคะหรือโลภะ. กิเลสประเภทราคะนี้ หมายถึง กิเลสทางกามารมณ์ ทางเพศ มันรบกวนไหม? จะแก้มันอย่างไร? จะแก้ชนิดไหน? จะให้ยิ่งแหย่งงอ หรือว่ายิ่งแก้แล้วยิ่งหายไป. มีคนพบวิธีที่ให้แก่ มาสอนกัน เขาก็แก้กันได้. เรื่อง ราคะ ก็ดี เรื่อง โลภะ ก็ดี แล้วมันยังเนื่องถึงคนอื่น ว่าโลภะ ราคะ ของคนบางคนนั้น มันทำให้เกิดปฏิกิริยาไปถึงคนอื่น ทำให้คนอื่นเดือดร้อน เราก็อพลอยได้รับความยุ่งยากลำบาก ที่เป็นปฏิกิริยามาจากคนอื่น. เอ้า, มันก็ต้องแก้ ถ้าไม่แก้ มันก็ทนทุกข์ทรมาน; ถ้าแก้ได้ มันก็จะมีจิตใจปกติ แล้วเป็นกัลยาณชน เป็นอริยชน ขึ้นมา.

หรือว่ากิเลสประเภทโทสะ ภูษะ หงุดหงิด ไม่ต้องถึงไปฆ่าใคร ตีใคร; เพียงแต่ว่ามันหงุดหงิดอยู่ตามลำพัง มีอะไรไม่ถูกใจไม่พอใจ มันก็หงุดหงิดอยู่ตามลำพัง, และที่มันคิดเก่งตามแบบของคน มันก็ไปเอาเรื่องที่ยังไม่ได้เกิด หรือเกิดนานแล้วก็ได้ มาคิดให้หงุดหงิด ให้โกรธให้ขัดเคืองใคร ก็ได้. นี่เป็นธรรมดาสามัญที่สุด กิดลวงหน้าให้โกรธ ให้เกลียดใครก็ได้, เอาเรื่องหนหลังมาคิดให้โกรธให้เกลียดใคร ไม่รู้จักหายก็ได้, หรือว่าอะไร ๆ ที่มันไม่เป็นไปตามที่ตัวรู้สึก หรือต้องการ แล้วมันก็โกรธได้; เช่นว่ามันคันขึ้นมา มันเกาด้วยโมโหโทโส มันก็โกรธได้ มันก็มีความทุกข์ได้.

คนที่เขาโกรธเก่ง ที่มีตัวจริง ไม่ต้องออกชื่อ เขาเป็นหัวหน้ามุขไหล ทำอย่างไรมันก็ยังไหล, ทำอย่างไรมันก็ยังไหล, เขาก็เอากำปั้นทุบหมกตัวเอง เลือดไหลโกรธออกมา อย่างนั้นมันก็ได้ มันก็เป็นสิ่งที่มีอยู่จริง, เรียกว่า ความรบกวนของโทสะ มันมีอยู่แก่ทุกคน. ความรบกวนของโลภะ ของโทสะ ของโมหะ ในรายละเอียดต่างๆ มันก็มีอยู่แก่ทุกคน.

นี้ ขอให้ไปสังเกตดูที่บ้านที่เรื่อนตลอดเวลา แล้วต้องการจะกำจัดสิ่งเหล่านี้ไหม? ถ้าใครกำจัดสิ่งเหล่านี้เสียได้ จะดีไหม? จะน่านับถือจะน่าเลื่อมใสไหม? นั่นแหละเดี๋ยวก็จะพอใจ ในความเป็นอริยบุคคลขึ้นมา; ไม่ได้หมายถึงเขาไปบวชเป็นพระเจ้าพระสงฆ์ เป็นพระพุทธรเจ้า, หมายความว่า เป็นอยู่ในบ้านในเรือน เป็นชาวไร่ชาวนา ทำมาหากินไปตามเรื่องนั่นแหละ. แต่ถ้าจิตใจของเขามันถูกชำระชะล้างซักฟอกดี มันไม่ต้องมีราคามูล ด้วยความกลัว ด้วยความรัก ด้วยความเกลียด ด้วยความโกรธ ด้วยความอะไรต่างๆ ที่คนทั่วไปเขามีกันอยู่ ที่เรียกว่า กิเลส หรือนิเวศน์.

กิเลสประเภทนิเวศน์รบกวนจิตตลอดเวลา.

นิเวศน์ ก็คือกิเลสอ่อน ๆ รบกวนอยู่ตลอดเวลาเป็นประจำวัน. ทุกคนที่เคยได้เรียนแล้ว ก็คงจะรู้แล้วว่านิเวศน์นั้นคืออะไร.

๑. กามฉันทะ ความรู้สึกที่อ่อนแอียงไปในทางกามารมณ์ มันก็มีอยู่ได้แก่ทุกคน; แม้แต่มาบวชเป็นพระเป็นเณรอยู่แล้ว มันก็ยังมีความรู้สึกที่อ่อนแอียงไปในทางกามารมณ์ เพราะว่าความรู้สึกนั้นมันเป็นสัญชาตญาณอย่างยิ่ง.

๒. ที่นี้ ความรู้สึกถัดมา ตรงกันข้าม คือ พยาบาท คือ หงุดหงิดไม่พอใจ ตรงกันข้าม มันก็มีรบกวนอยู่. เดี่ยวไม่พอใจนั้น เดี่ยวไม่พอใจนี้; เมื่ออะไรไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการก็ไม่พอใจ, แล้วก็เก็บไว้เป็นของผูกพยาบาท ที่จะไม่พอใจ; เพียงแต่ได้ฟังเรื่องนั้นก็พอใจ, เพียงแต่ได้ยินเสียงคนนั้นก็พอใจ, นี่มันก็มีอยู่ในประจำวัน.

๓. ถิ่นมิถนะ, ความที่จิตมันละเหยละห้อย ชื่นเชาลงไป ไม่แจ่มใส ไม่สนุกในการการทำงาน นี่ก็มีอยู่บ่อยๆ. เราทำอะไร ตามที่เราอยากจะทำให้ดีไม่ได้ เพราะจิตมันไม่เอาด้วย จิตมันชื่นเชา อ่อนเพลีย ละเหยละห้อย ยกไม่ขึ้น ปลูกไม่ขึ้น.

๔. ถัดไปอีกมันก็เป็น อุทธัจจกุกกุจจะ คือมันหุ้งเกินต้อง การเหมือนกับบ้า ก็ทำอะไรไม่ได้เหมือนกัน นี่มันรบกวนหรือไม่ก็ลอง คิดดู.

๕. อันสุดท้ายของนิวรรต เรียกว่า วิจิกิจา, ความที่จิตมัน ไม่แนลงไปได้ ว่าจะเอาอย่างไร. ความรู้มันไม่พอ หรือว่ามันสะสมความ โง่ไว้มาก จนไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไร, จนทำให้ต้องสงสัยอยู่เรื่อยไป ลังเลอยู่เรื่อยไป. อย่างบวชอยู่นี้ ก็ยังไม่รู้ว่าจะบวชอยู่ดีหรือจะสึกดี, หรือคนที่ไม่บวช ก็ลังเลอยู่ว่าจะบวชดีหรืออยู่ที่บ้านดี, หรือแม้จะอะไรต่างๆ ที่มีอยู่ แล้ว ก็ยังลังเลว่ามันจะดีที่สุดหรือยัง.

อาตมาก็ยังเชื่อว่า ผัวก็คงจะสงสัยเมีย เมียก็คงจะสงสัยผัว ว่ามันดีที่ สุดแล้วหรือยัง? มันเหมาะสมกันที่ สุดแล้วหรือยัง? มันจะไปด้วยกันตลอดชีวิตหรือหาไม่? นี่มันก็มีความลังเล แม้สิ่งที่ตนกำลังรักใคร่ห่วงแหนพอใจที่สุด มันก็ยังลังเลได้ง่าย เพราะไปตีราคามันมากเกินไป. นี่ชีวิตอยู่ด้วยสิ่งรบกวนเหล่านี้ คือคนธรรมดา, ถ้าเป็นมากก็เรียกว่า ปุถุชนชั้นเลว, ปุถุชนที่เป็นพาล.

ผู้พ้นจากความทุกข์ได้ เรียกว่าอริยบุคคล.

นี่ ถ้าว่าใครสักคนหนึ่งอยู่ที่บ้านที่เรือนนั้นแหละ เขาขจัดความรู้สึกรบกวนอย่างนี้ได้ จะเรียกเขาว่าอะไร? ไปมองดูที่จิตใจของเขาให้ดี แล้วจะเรียกเขาว่าอะไร? เขาก็เป็นคน, ถูกแล้ว; แต่จิตใจของเขาเป็นอย่างที่ไม่รำคาญ ต่อสิ่งที่คนอื่นเขารำคาญ จึงเรียกว่าเขาเป็นอริยชน, เป็นผู้ไปแล้ว, ไปพ้นแล้วจากข้าศึก คือกิเลส ตัณหา คือความทุกข์ นี่เรียกว่า อริยชน.

เพราะฉะนั้น การที่อริยบุคคลจะเกิดขึ้นมาในโลกได้ ก็เพราะว่าคนในโลก ต้องการอะไรที่ดีกว่า, แล้วคนเหล่านั้นรู้สึกรำคาญ ต่อสิ่งที่รบกวนเบียดเบียนจิตใจของตัวเอง ชนิดที่เราจะเรียกได้ว่ารำคาญตัวเอง. เมื่อรำคาญตัวเองขึ้นมา แล้วจะแก้อย่างไร? ก็มีวิธีของธรรมะ หรือของพระศาสนา ที่เขาค้นพบ แล้วมาแก้ไขได้.

ที่นี้ คนไหนแก้ได้ คนนั้นจะเท่าเดิมอยู่หรืออย่างไร? คนนั้น
ต้องดีกว่าเดิมมาก หรือตรงกันข้ามเลย; ฉะนั้นเขาจึง เรียกว่าอริยบุคคล
ขึ้นมา. ทางฝ่ายศาสนาหรือในภาษาธรรม มันเป็นอย่างนี้; ฝ่ายโลกฝ่าย
วัตถุนิยมก็อาจจะเป็นอย่างอื่น. แต่ฝ่ายธรรมะฝ่ายศาสนา ของผู้มีสติปัญญา
ถ่ายทอดสืบกันมานานแล้ว มันเป็นอย่างนี้.

ความเป็นอริยบุคคลก็เกิดขึ้นมาได้ โดยไม่ต้องมีอะไรเข้ามา
แทรกแซง, เกิดขึ้นมาได้ เพราะธรรมชาติของคนนั่นเอง. ธรรมชาติ
ของคนต้องการจะดีกว่าเดิม, แล้วธรรมชาติของคนต้องการให้เป็นว่า เมื่อ
มีอะไรมารบกวนให้รำคาญ เขาก็ต้องการจะแก้สิ่งเหล่านั้นเสีย. ที่นี้ มี
บางคนเก่งพอ เขาพบวิธีแก้ เขาก็แก้ของเขาได้ เขาก็กลายเป็นคนดี
ไป, แก้ได้หมดก็ดีที่สุด ถึงที่สุด. ที่แก้ได้หมดแล้ว ยังช่วยคนอื่น
ให้แก้ได้ด้วยก็เป็นพระพุทธเจ้าไป.

นี่ เรื่องของ อริยบุคคล ก็ต้องเกิดขึ้น มาในโลกอย่างนี้; จะ
ไม่ให้เกิดก็ไม่ได้, มันต้องเกิดขึ้นมาในโลก; เพราะว่า คนนี้ ต้องการจะมี
อะไรที่ดีกว่า, จะทำอะไรให้ดีกว่า. เขาจึงคอยสอดส่อง คอยค้นหาอยู่
ว่าอะไรที่ดีกว่า ก็แก้มันให้ได้. เราจะใช้คำว่ากิเลสทั้งหลายก็ได้, ใช้ว่า
กิเลสรบกวนในประจำวัน คือนิเวศทั้งหลายนี้ ก็ได้ หรือจะเรียกว่าอนุสัย
คือนิสัยสันดานที่แสนจะแก้ยากนั้น ก็ได้, ล้วนแต่รวมอยู่ในสิ่งที่ต้องแก้
ทั้งนั้น, ต้องเอาชนะให้ได้. ใครชนะได้ คนนั้นก็เป็นอย่างอริยบุคคล.

กิเลสประเภทสังโยชน์ก็มีอยู่เป็นประจำวัน.

ที่นี้ อยากจะพูดให้ละเอียดเสียอีกสักทีหนึ่งก็ได้ ว่า ขอให้ศึกษา, ขอให้ศึกษาหรือควรจะศึกษา เรื่องของสังโยชน์ ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน ของทุกคน.

สังโยชน์ ๑๐ ประการ นั้น คนที่เคยฟังเทศน์ เคยศึกษาเล่าเรียน ย่อมรู้แล้วว่าอะไร แล้วก็รู้ว่า เป็นสิ่งที่จะละ เพื่อความเป็นอริยบุคคล : พระโศคาบัน ละได้เท่านั้น, พระสกทาคามี ละได้เท่านั้น, พระอนาคามี ละได้เท่านั้น, พระอรหันต์ ละได้หมดเลย, แล้วก็เก็บไว้ เป็นเรื่องของพระอริยเจ้า เหล่านั้นหมด ไม่มาเป็นเรื่อง “ของกู” เลย, ไม่มาเป็นเรื่องของตัวเองเลย แล้วยังไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ ที่เกิดอยู่ในชีวิตประจำวันด้วย.

พระเถรทั้งหลายก็เป็นอย่างนี้ ท่องแต่เรื่องสังโยชน์ทั้งสิบนั้นจบ ไปเลย องค์นั้นละอย่างนั้น องค์นั้นละอย่างนั้น ท่องกันไป, ก็รู้จักแต่สังโยชน์ของพระอริยเจ้าที่อยู่ในหนังสือ, แล้วไม่มาเป็นเรื่องของกูเลย. กูไม่สนใจที่ว่า กูกำลังมี สังโยชน์อะไร, จะละมันได้อย่างไร. ไม่สนใจเลย; เพราะฉะนั้น จึงไม่เข้าใจคำว่าอริยบุคคล.

อาตมาจะขอรับรองว่า ขอให้ทุกคนนี้ไปสนใจ ศึกษาเรื่องสังโยชน์ ๑๐ ประการ ที่มีอยู่แก่เราทุกวัน ๆ เป็นเรื่องในชีวิตประจำวัน. พอมาถึงตอนนั้นมันก็เสี่ยงต่อการถูกค่า สำหรับอาตมานั้นเสี่ยงสำหรับการที่จะ

ถูกตำ เพราะว่าเขาเรื่องของพระอริยเจ้ามาพูดเป็นเรื่องของคนธรรมดา. เขาพร้อมที่จะด่ากันอยู่ทั้งกรุงเทพฯ, ที่กรุงเทพฯ มีคนด่าอาตมามากที่สุด ที่ว่าเอาเรื่องของพระอริยเจ้ามาพูดให้เป็นเรื่องของคนธรรมดา; ก็ยังสู้ต่อไป คือยังจะพูดต่อไป เพราะว่านี่เป็นเรื่องของคน คนต้องละ แล้วก็จะได้เป็นคนที่ไม่ไกลออกไป ที่สูงขึ้นไปตามความหมายของคำว่าคน หรือการเกิดมาเป็นคน.

นี่พูดเรื่องสังโยชน์สิบ ในชีวิตประจำวัน อยู่ทั่วทั้งก็ได้ อยู่ที่บ้านก็ได้ ทำงานอะไรก็ได้ : ถ้าขายก็ได้, ไถนาก็ได้. มันมีเรื่องของสังโยชน์ ๑๐ ประการ อยู่เป็นประจำวันทุกวัน แล้วก็ไม่รู้จักมัน แล้วก็ไม่ได้ละมัน แล้วเก็บไว้ในพระคัมภีร์, ไว้ท่องในพระคัมภีร์ให้ใครละ ก็ไม่รู้ก็ให้คนที่เขาเขียนไว้นั้นแหละ, แล้วก็เป็นเรื่องของคนในพระคัมภีร์อีกไม่มาเป็นเรื่องของคนที่กำลังอยู่ที่บ้านที่เรือนเลย.

สังโยชน์ ๑๐ ประการ นั้น แบ่งเป็นสองพวก : พวกที่จะต้องละกันก่อนเร็วๆ นี่ก็เรียกว่าสังโยชน์พวกต่ำ มีอยู่ ๕ อย่าง, แล้วเหลืออีก ๕ อย่างเป็นพวกสูง ไว้สำหรับจะละในระดับสูง. สังโยชน์ในระดับต่ำ มีสักกายทิฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ. ที่นี้ สังโยชน์ในระดับสูง คือรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อหังการะ อวิชชา พูดเป็นบาลีอย่างนี้คงจำไม่ได้, เชื่อว่าคงจำไม่ได้; แต่ว่ามันก็ไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไร เพราะว่ามันมีชื่อมาเป็นภาษาบาลีอย่างนี้, นี่จึงพูดด้วยภาษาไทยกันดีกว่า.

ข้อที่ ๑ เรียกว่า สักกายทิฐิ แปลว่า ทิฐิที่เห็นว่ากายของตน หรือตัวของกู. ทิฐิที่โง่มากเลวมากในระดับแรกเรียกว่าสักกายทิฐิ : ความเห็นว่ากายของกู, อะไรไม่รู้ ไม่รู้ว่าอะไรเป็นกาย, ไม่รู้ว่าอะไรเป็นกู, ไม่รู้ว่าอะไรเป็นกายด้วย, ไม่รู้ว่าอะไรเป็นกูดด้วย. แต่ก็มีทิฐิความเห็น ว่ากายของกู; มันนี่อะไรออก จะยึดเอาเท่าไร มันก็ยึดเอาเท่านั้น ว่ามันเป็นกายของกู. ส่วนมากก็เอากายเนื้อหนังทั้งตัวนี้ เป็นกายของกู, พอจะฉลาดขึ้นมาน้อย ก็ไปเอาที่เรื่องจิตใจ ความรู้สึกนึกคิด เป็นกู อะไรที่เห็นทางตา ได้ยินทางหู ได้กลิ่นทางจมูก ก็เป็นกู อย่างนั้นก็ลึกลงไป; ล้วนแต่ผิดทั้งนั้น ผิดทั้งหมดทุกอย่างเลย.

ความคิดเห็นว่ากายของกู นั้นมันเลวมาก โง่มาก ระดับแรกจะต้องหมดก่อน, จะต้องถูกตัดออกไปก่อน ว่ามันไม่ใช่มีอะไรที่เป็นกายของกูใด, มันเป็นของธรรมชาติ. เขาจะเรียกกันว่าอย่างไรก็ตามใจเขา; เรายังไม่รู้ ก็ตามใจ แต่อย่าไปกลั้วโง่ว่า มันกายของกู, มันเรื่องของธรรมชาติ. เป็นขันธ เป็นธาตุ เป็นอายตนะ เป็นอะไร ค่อยศึกษาทีหลัง. แต่เดี๋ยวนี้อย่าโง่ให้มันมากกว่า มันมีกายของกู กูรู้สึกว่าเป็นตัวกู, มันก็อันนั้นเป็นตัวกู, เอาเป็นกายของกู. ถ้าอย่างนั้นแล้วมันก็หมายถึงมันเป็นเรื่องตัวกู, เป็นเรื่องของกูอย่างขึง มันก็เกิดโลภะ โทสะ โมหะ มาก, เป็นทุกข์มาก, เป็นหนอย่างปูลุขนคนหนา.

ฉะนั้น ใครมีความรู้สึกนึกคิดเชื่อเป็นกายของกู แล้วไปดูเสียใหม่, พิจารณาดูให้ดี มันจะได้ระงับความคิดเห็นชนิดนั้นเสีย เป็นข้อแรก.

ถ้าอยากจรรู้เรื่องละเอียด ก็ไปหาเรื่องนี้ โดยละเอียดมาศึกษา; เดียวนี้ จะพูดอย่างภาษามรรคาวรรต ว่าในชีวิตประจำวันแต่ละวันนั้น มันมีกาย ของกู่อยู่เรื่อยไป ต้องจัดการ.

ที่นี้ สังโยชน ข้อที่ ๒ วิจิกิจฉา แปลว่า ความลังเล หรือจะ เรียกว่า ความสงสัยก็ได้. เรียกว่าความลังเล ถ้าสงสัยก็ลังเล, ถ้าลังเลก็ สงสัย, แต่ควรจะแปลคำนี้ว่า ความลังเล ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไรแน่.

ขอให้ทุกคนสังเกตดูว่า เราจะไม่อาจจะแน่ใจ ว่าอะไร จะเอา กันอย่างไรแน่? นับตั้งแต่เด็ก ๆ ไม่รู้ว่าจะเรียนอะไรแน่ จะได้ดีกับอะไรแน่? หรือว่าพ่อแม่ก็เหมือนกัน ไม่รู้ว่าจะทำให้ลูกดีได้อย่างไรแน่? มันก็ไม่แน่ ไปเสียทั้งนั้น, แล้วการทำมาหากิน มันก็ล้วนแต่เรื่องไม่แน่, การที่จะทำบุญ ทำกุศล มันก็ล้วนแต่เรื่องที่ยังไม่แน่. แม้แต่อะไรจะเป็นที่พึ่ง คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี่มันก็ยังไม่แน่, มันมักจะไปแน่นอนอยู่ที่เรื่องเงิน ถือพระเจ้า เงิน, ถือเงินเป็นพระเจ้า คือได้แล้วก็เป็นดี ไปมุ่งหมายอยู่ที่นั่น จะไปเอา แน่ที่นั่น; ฉะนั้นอะไรดีแน่ ก็เลยลังเลไปหมด.

ถ้าถามว่าอะไรดีแน่? ก็ลองถามตัวเองดู จะบอกไม่ถูกว่าอะไร ที่ดีแน่ มักจะไปอยู่ที่ว่าเงิน หรืออะไรที่มันคล้ายเงิน, หรืออะไรที่มันจะ บันดาลให้ได้กิน ได้ใช้ ได้ตามที่กิเลสมันต้องการ นั้นมันจะว่าดี. อย่างนี้ มันก็ตีกัน, มันไม่ถูก แล้วมันก็ลังเล, แม้แต่ว่าอะไรดีแน่ มันก็ยังลังเล เสียแล้ว, จะถือว่าอะไรดีแน่ สำหรับจะประพฤติปฏิบัติเอง ก็ลังเลเสียแล้ว.

ฉะนั้น อย่ามีความลังเลในเรื่องนี้; ต้องศึกษาให้รู้ ว่าจะไรมันเป็นอย่างไร, แล้วให้มันแนลงไป ว่าจะเอาอย่างไร. ถ้าหมดความลังเลในเรื่องนี้แล้ว จะสบายมาก คนเราจึงต้องละเป็นข้อที่ ๒.

ในแต่ละวัน ๆ นี้ ต้องให้มีความรู้สว่างไสว แจ่มแจ้ง เชียบขาด ลงไป ไม่มีอะไรที่เป็นเครื่องลังเล; ในส่วนลึกส่วนใหญ่จนตลอดชีวิตนี้ ก็ไม่ลังเล ว่าจะเอาอย่างไรกันแน่, แล้วก็ ของดีที่สุดสูงสุดคือพระพุทธรเจ้า^{นี้} ก็ไม่ต้องลังเล. เดียว^{นี้}เมื่อลังเลในสิ่งที่^{นี้}เป็นที่ยึดถือสูงสุด มันก็ไปยึดเอาสิ่งที่^{นี้}เป็นอันตรายเข้า; ฉะนั้นคนจึงเปลี่ยนลัทธิกันได้ง่ายๆ, แล้วเปลี่ยนไปเอาลัทธิที่เป็นอันตราย เห็นกงจักรเป็นดอกบัว ไปเสียก็มี^{นี้} เพราะความลังเล.

ที่^{นี้} สังโยชนข้อที่ ๓ สัตถ์พัตตปรามาส แปลว่า ลูปคล้ำมืด และวัตร คือว่าศีลและวัตรที่เรียกว่าดี ๆ นั้น ตัวเองไม่รู้จักดีอย่างไร, แล้วก็ไปยึดถืออย่างโง่เขลา มันจึงเป็นไปในทางหลงและศักดิ์สิทธิ์. ถ้าเกิดความยึดถืออย่างโง่เขลา รูปเรื่องก็ จะกลายไปในทางหลงและศักดิ์สิทธิ์. แม้จะนับถือพระพุทธเจ้า ก็นับถืออย่างบุคคลศักดิ์สิทธิ์พิเศษ โดยที่ไม่ต้องรู้ว่าเป็นอะไร, หรือจะนับถือพระธรรมก็อย่างเดียวกันอีก นับถือพระสงฆ์ก็อย่างเดียวกันอีก.

แม้จะรักษาศีล, อยู่วัตรรักษาศีลก็เพื่อให้มันขลัง, จะมารักษาอุโบสถมานอนวัตร^{นี้} เพื่อให้มันขลังนะ; ไม่ใช่เพื่อให้มันดับกิเลสตัดกิเลสอย่างนี้, เห็นชัดอย่างนี้; ไม่ใช่, ให้มันขลัง ให้มันได้บุญ ให้มันเป็นวิเศษวิโสอะไร

ไปก็ไม่รู้. มันเป็นเรื่องจับไม่ถูกตัวจริง เช่น รักษาสี่กั๊กจับสี่ลไม่ถูกตัวจริง ไปจับในแ่งมุมของความหลังของความศักดิ์สิทธิ์เสียหมด; แม้จะประพฤติวัตรปฏิบัติ อย่างนั้นอย่างนี้ เช่น รูดงค์เป็นต้น ก็ไปจับถูกแ่งมุมที่ให้หลังให้ศักดิ์สิทธิ์เสียหมด, ไม่ถูกในแ่งมุมที่ว่า สี่กั๊กดี รูดงค์ดี มันฆ่ากิเลสอย่างนั้นๆ, ทำให้กาย วาจา ใจ มันสะอาดอย่างนั้นๆ ก็ทำไม่เป็น ทำของที่ติดอยู่ ให้เป็นของไม่ดี หรือโง่ไปเสีย, ทำของฉลาดให้กลายเป็นของโง่ไปเสีย. เขาทำมาสำหรับให้ฉลาด เรามาทำให้เป็นของโง่ไปเสีย.

แม้การใช้เครื่องใช้ ไม่สอยผิดๆ นี่ก็เรียกว่ารวมอยู่ในข้อนี้ มันโง่, ของที่เขาทำมาอย่างดีสำหรับใช้อย่างดี ก็ไปใช้ผิดๆ ไม่สมควร อันนี้ก็รวมเรียกอยู่ในข้อนี้ คือข้อสี่ลัพท์ัตตปราคาสัน. ฉะนั้น อย่าได้มีอะไรที่ผิดถือไว้ผิดๆ ในทางหลังในทางศักดิ์สิทธิ์; แต่ให้แจ่มแจ้งโดยเหตุผล โดยประจักษ์ว่า อันนี้มันเป็นอย่างนี้ อันนี้มันเป็นอย่างนี้, อันนี้มันเป็นอย่างนี้. พุทธสมัยใหม่ถือว่า ให้เป็นนักวิทยาศาสตร์ อย่าให้เป็นไสยศาสตร์เลย.

ไสยศาสตร์ต้องฝากไว้กับความไม่รู้อะไร แล้วสันนิษฐานคาดคะเน แล้วก็เหมาๆ กันเป็นความศักดิ์สิทธิ์. แต่ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ แล้วก็นั่นต้องเรื่องเห็นๆ กันอยู่, แล้วก็แก้ไขลงไปโดยตรง. เช่นว่า คนเป็นอหิวาต์เกิดขึ้น ถ้าไสยศาสตร์เขาก็ว่าผีมา. เขาก็สวดขับผี, เขาก็ทำพิธีขับผี, อะไรกันไปตามเรื่อง; เพราะเขามองไม่เห็นตัวอหิวาต์. แต่ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ เขาก็มองเห็นตัวอหิวาต์ เห็นเชื้ออหิวาต์ กำจัดอหิวาต์

คือเห็นว่ามันตายเพราะขาดน้ำ. เขาก็ให้น้ำเข้าไป ให้คนกินน้ำ อย่าให้ตายได้ ให้น้ำเกลือให้อะไรก็ตาม อย่าให้ตายได้เพราะขาดน้ำ. อย่างนั้นก็ป้องกันอหิวาต์, รักษาอหิวาต์ได้, อย่างนี้เป็นต้น; ถ้าทำอย่างนั้นมันก็ไม่เป็นสัสดีพัตตปรามาส. ถ้าไปทำอย่างเสกเป่าขับผีขับอะไรกัน แม้มันจะหาย ถ้าเผอิญหายมันก็ยังเป็นสัสดีพัตตปรามาส, ถ้าไม่หายแล้วมันต้องตายแน่.

เรื่องดับทุกข์ก็เหมือนกัน อย่าให้มันเป็นรูปนั้น ให้มันเป็นในรูปที่ว่า มันมีอยู่อย่างนี้, มันมีอยู่อย่างนี้; เพราะสิ่ง^{นี้} เป็นปัจจัย, สิ่ง^{นี้} จึงเกิดขึ้น; เพราะสิ่ง^{นี้} เป็นปัจจัย สิ่ง^{นี้} จึงเกิดขึ้น, ชัดลงไปอย่าง^{นี้} แก้ไขปรับปรุงให้มันถูกต้องก็เรียกว่าไม่มีสัสดีพัตตปรามาส. คิดจะทำอะไรในบ้านในเรือน ก็อย่าให้มันกลายเป็นสัสดีพัตตปรามาส.

สมมติว่า จะมี^{นี้} หิงพระ จุตรูปจุตเตียนกันเป็นการใหญ่ ก็อย่าให้กลายเป็นสัสดีพัตตปรามาส; แต่ให้เป็นการกระทำที่มองเห็นผลชัดอยู่ว่ามันเป็นอย่างนั้นๆ แก่ลูกเด็กๆ ก็ดี แก่เราก็คดี อะไรก็ดี มันมีผลทางจิตใจโดยตรงไว้แหละดี. อย่าให้เป็นเรื่องของสัสดีพัตตปรามาส.

รวมความว่า การปฏิบัติทุกอย่าง นับแต่ไหว้พระสวดมนต์ ให้ทานรักษาศีล เจริญสมาธิ อะไรก็ตาม อย่าให้กลายเป็นสัสดีพัตตปรามาส. ที่นี้เรื่องอื่นๆ ที่มันเกี่ยวเนื่องกันมันยังมีอีกมาก ก็ระวังอย่าให้เป็นสัสดีพัตตปรามาส. อย่าง^{นี้} จังจก^{นี้} อย่าง^{นี้} อย่า^{นี้} ใจ^{นี้} ว่ามัน^{นี้} เป็น^{นี้} ลางร้ายเสียแล้ว; ถือว่า

มันเป็นดี จังจกทักษันมันดี คือจังจกมันบอกให้ทบทวนเสียใหม่, ให้ทบทวนเสียใหม่, สอบสวนเสียใหม่ มันก็ดีซิ. พอจังจกทักษันก็กลัวเสียแล้ว ตัวมันเสียแล้ว, ทำอะไรไม่ถูกเสียแล้ว, นี่มันโง่; อย่างนั้นมันเป็นสัจพัตตปรามาส.

อะไร ๆ ต้องเป็นไปตามอำนาจของอิทัปปัจจยตา คือเหตุผล แล้วมันก็ไม่มีสัจพัตตปรามาส; ฉะนั้น ในบ้านในเรือนฆราวาสนั้นแหละ ไม่ใช่ที่วัดดอก จังคู้ให้ดี ว่ามันก็มีสังโยชน์ ๓ ประการนี้ ที่จะต้องละเสีย, ถ้าใครละได้ เป็นพระโสดาบัน.

ทีนี้ มันก็อะไรก็ไม่ทราบ อาตมาก็พูดยาก, ทำไมคนจึงไม่สนใจ? ทำไมจึงไม่พยายาม? พวกหนึ่งก็ ตัดบทออกไปเสียว่า มันสูงเกินไป ไม่ใช่เรื่องสำหรับเรา. นี่แหละถูกสอนให้โง่ ว่าไม่ใช่เรื่องสำหรับเรา, ก็ไม่สนใจ ที่จะละกิเลสละสังโยชน์ หรือพยายามเพื่อความ เป็นพระโสดาบัน.

ทีนี้โดยมากนั้น มันไม่สนุก ในการที่จะมาละกิเลสละสังโยชน์, มันสู้ปล่อยไปตามกิเลสไม่ได้ มันสนุกกว่า มีเพื่อนฝูงมากกว่า, ก็ปล่อยไปตามกิเลส, มันก็ไม่เคยละ. นี่กิเลสชั้นที่เรียกว่า สัมมโยชน์ หรือสังโยชน์ ก็ได้.

ในชีวิตประจำวันของคนทุกคน ทุกคนนั้นหมายความว่า จะรู้พุทธศาสนาหรือไม่รู้ พวกไหนก็ตาม ไม่ใช่เฉพาะพวกพุทธพวกไทย

พวกไหนก็ตาม ล้วนมีกิเลสอย่างนี้. ถ้าเขาจะได้สามอย่างแรกนี้ เขาก็จะเป็นพระโสดาบัน แปลว่า จะเดินเข้าสู่กระแสของพระนิพพาน, ต่อไปข้างหน้าจะบรรลุนิพพานโดยแน่นอน. ที่นี้ ถ้าดูไปอีกเป็นสังโยชน์ที่ ๔ ที่ ๕ ฯลฯ

สังโยชน์ข้อที่ ๔. ก็เรียกว่า กามราคะ แปลว่า ความพอใจในกาม ความกำหนัดในกาม. นี่มันก็เป็นเรื่องธรรมดาสามัญของสัตว์ที่มีชีวิต, สัตว์เดรัจฉานก็ดี, สัตว์ที่ต่ำไปกว่าสัตว์เดรัจฉาน เช่นต้นไม้ก็ดี, มันก็คงมีความรู้สึกเหมือนกัน. เมื่อมีการกระทำระหว่างเพศที่เรียกว่า กาม แล้วก็มีความพอใจ, มีความกำหนัด มีความยินดี ถ้ากำหนัดยินดี มันก็ไปตามเรื่องของปฏุนตามธรรมดา.

ฉะนั้น ควรจะควบคุมความรู้สึก ไม่หลงไหล ไม่กำหนัด ไม่ต้องยินดี; แม้ว่ามันจะมีความกำหนัด ก็รู้ว่ามันก็เป็นสักว่าเป็นความกำหนัด, หรือว่ามันต้องเป็นไปเพื่อบรรเทาความกำหนัด แต่ไม่ได้ลุ่มหลงในสิ่งเหล่านั้น, เหมือนกับคนที่เขาลุ่มหลง. ฉะนั้น พระโสดาบันจะมีบุตรภรรยาสามีก็ยังได้ แต่ไม่ลุ่มหลงในสิ่งเหล่านี้; เรียกว่า ละกามราคะได้ : ไม่กำหนัดยินดีในสิ่งที่เรียกว่า กาม. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือสิ่งที่เป็นการกระทำระหว่างเพศ เมื่อต้องกระทำ ก็กระทำเหมือนกับอย่างว่ามันเป็นหน้าที่, หรือเป็นเรื่องตามธรรมดาสามัญ ที่มันต้องกระทำ.

ธรรมชาติมันทำให้มนุษย์หรือสัตว์นี้ มีต่อมเกล็นด์สำหรับความรู้สึกในทางนั้น มันก็ต้องอย่าให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา, เพราะ การ

สืบทพันธุ์ต้องมีอยู่ มิฉะนั้นคนมันก็จะตายหมด ไม่มีเหลืออยู่ในโลก. ฉะนั้นการสืบทพันธุ์ของสัตว์ของคน แม้ของตนไม่มันก็ต้องมีอยู่ แต่อย่าให้สิ่งเหล่านี้เป็นปัญหาใหญ่ขึ้นมา ในการทำให้เกิดความทุกข์ เหมือนที่กำลังเกิดอยู่ในปัจจุบัน อย่างนี้ก็เรียกว่า ละสังโยชน์ที่ ๔ คือกามราคะได้.

ที่นี้ สังโยชน์ข้อที่ ๕ ปฏิกะ คือ ความกระทบกระทั่งของจิต เมื่อสิ่งที่ตัวต้องการ ไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการ. เมื่ออะไรไม่เป็นไปตามที่ต้องการ ก็อย่าได้กระทบกระทั่งหรือโกรธแค้นขัดเคืองขึ้นมา; ขึ้นทำไปไม่เท่าไรก็เป็นนิสัย, แล้วมันก็จะโกรธง่ายขัดเคืองง่าย, อะไรนิดหนึ่งก็ขัดเคืองมาก, ขอนิดเดียวก็ขัดเคืองได้มาก, เรื่องควรจะโกรธน้อย มันก็โกรธได้มาก. นี่มันเป็นความเสียหายอย่างนี้ ฉะนั้นก็ละความเกียจคร้านอย่างนี้เสีย เรียกว่า ละปฏิกะเสียได้.

ถ้าจะได้อีกสองอย่าง รวมจะได้หมด ๕ อย่าง ก็กลายเป็นพระอนาคามี ซึ่งไปไกลมากแหละ, อยู่เหนือกิเลสเหนือความทุกข์มากไปถึงตั้งครั้งตั้งก่อนแล้ว. พระโสดาบันละเสียสามอย่างที่แรก, พระสกิทาคามีก็ละสามอย่างที่แรก แต่ว่าทำอย่างอื่นให้เบาบางได้มากกว่า; ส่วนพระอนาคามีก็จะได้หมดทุกอย่างตอนต้น.

นี่คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิกะ ซึ่งพวกพระพวกเณรเองก็เก็บไว้ในพระคัมภีร์, เอาไว้เรียนเอาไว้สอน, เอาไว้ท่อง เอาไว้ให้พระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามีละ. ตัวกูไม่สนใจ,

ตัวกูไม่พยายามที่จะดูให้เห็นว่า กิเลสอย่างนั้นก็มีอยู่ตลอดเวลา, แล้วก็ไม่ต้องสอนให้ชาวบ้านเขาเห็นว่า ที่บ้านมันก็มีอยู่ตลอดเวลาสิ่งเหล่านี้. ถ้าไม่รู้ก็มันจะละมันได้อย่างไร ถ้าจับตัวมันไม่ได้ จะละมันได้อย่างไร?

พุทธบริษัทที่เป็นอุบาสกอุบาสิกาที่อยู่ที่บ้าน ก็จะห่างไกลจากพระพุทธรูปศาสนาากเกินไป; ฉะนั้น จึงเอามาพูดให้ฟัง ให้ไปศึกษาไปสังเกตดูให้ดี ว่าแม้ที่บ้านนั้นแหละ มันก็มีสิ่งเหล่านี้อยู่เป็นประจำทุกวัน, ซึ่งเราจะต้องรู้จัก จะต้องละ จะต้องด้วยวิธีไหน ก็ทำโดยวิธีนั้น. ละด้วยความระวังอย่าให้เกิด, ละด้วยการละเสีย ละด้วยการบรรเทาเสีย, ละด้วยวิธีการต่างๆ ที่เราจะได้เล่าเรียนกัน. แต่ว่าส่วนใหญ่ นั้นมัน อยู่ที่ความมีสติเพียงพอ ก็จะป้องกันได้หรือละได้.

ไปหัดละทุกคราวที่มันเกิดสิ่งเหล่านี้, สิ่งเหล่านี้มิได้เกิดอยู่ตลอดเวลา เหมือนที่คนเขาสอนกันผิดๆ ว่า มันเกิดอยู่ตลอดเวลา; แต่มันมีความเคยชิน ที่จะเกิดได้ง่ายอยู่ตลอดเวลา. ที่นี้เวลาเกิดเมื่อไร เราจะต้องละมันเสีย, ป้องกันอย่าให้มันเกิด, ไม่เท่าไรมันจะเหี้ยวแพบหายไปเอง ตามหลักที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า อยู่กันให้ชอบ อยู่กันให้อุญฺชํ แล้วโลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์, ก็อยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ อย่าให้กิเลสเกิดได้. ถ้ากิเลสเกิดก็ละได้ทันควัน นี้เรียกว่าเป็นอยู่โดยชอบ, เป็นอยู่ด้วยสติ. นี่ยังเหลืออีก ๕ อย่าง ที่จะต้องพูดต่อไป สำหรับละแล้วเป็นพระอรหันต์.

สังโยชน์ข้อที่ ๖ เรียกว่า รูปราคะ ที่ ๗ เรียกว่า อรูปราคะ นั้น
มัน มาคู่กัน เมื่อตะกั่มันมีกามราคะ กำหนดในกาม เดียวกันมันมีรูปราคะ
อรูปราคะ กำหนดในรูปและกำหนดในอรูป.

รูปในที่นี้มีได้หมายถึงกาม, ไม่มีความหมายแห่งกาม, ไม่มี
ความหมายคุณค่าในทางกาม, แต่มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดยึดถือ
เหมือนกัน. โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ ความสุข ที่เกิดมาจากความสงบ
ธรรมจาสัมมัญ, ใช้สิ่งที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ของสมาธิ เขาเรียกว่าเจริญ
รูปฌาน, แล้วก็มีความสุขเกิดขึ้น แล้วก็หลงยึดถืออยู่ที่นั่น ไม่มีอะไร
ดีกว่านี้.

ที่นี้ ถ้ามันเข้าใจไม่ได้สำหรับชาวบ้านจริงๆ. อาตมาจึง
เปรียบเทียบว่า ไม่ใช่เรื่องกาม แต่เป็นเรื่องวัตถุล้วนๆ; เช่นคนเขา
ชอบหลงไหลในของเล่น ที่เป็นวัตถุล้วนๆ สะสมของที่เป็นที่พอใจ ของเก่า
ของลายคราม ของหายาก ต้นไม้หรือสัตว์เลี้ยง หรืออะไรก็ตาม ที่มันเป็น
ที่น่ารักน่าพอใจมาก, จนถึงกับว่า มีคนบางคนมันรักนกเขา รักปลากัด
ยิ่งกว่าลูกกว่าเมีย, อย่างนั้นมันก็เคยมี. นี่คือความหมายของสิ่งที่เรียกว่า
รูปราคะ กำหนดยึดในสิ่งที่มันมีรูป แต่ไม่ใช่กาม, นี่ก็ต้องละไป.

โดยตรงเขาหมายถึงความสุข ที่เกิดมาจากสิ่งที่เป็นรูปบริสุทธิ
ล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับกาม; เช่น ฤๅษีขี้ไฟร จำพวกหนึ่ง เขาสนใจแต่เรื่อง
รูปฌาน แล้วมีความสุข เรียกว่า จำศีลกินวาตา เป็นผาสุกทุกคืนวัน, นี่มันจำกลอน

เด็ก ๆ เรียนมีอยู่. “จำศีลกินวาตา เป็นผาสุกทุกคืนวัน” ไม่ได้อยู่กับ
 สุนัขสนานเฝ้าหรืออะไร, อยู่ด้วยฉนวนด้วยสมบัติ. รูปราคะหมายถึง
 สิ่งนี้โดยตรง; ที่จะลดมาง่าย ๆ ต่ำ ๆ สำหรับคนที่หลงใหล ก็ได้แก่ของ
 สวยของงาม แก้วแหวนเงินทอง อะไรก็ตาม ที่มันไม่ได้เกี่ยวกับกามโดยตรง
 เป็นข้อที่ ๖.

สังโยชน์ข้อที่ ๗ เรียกว่า อรูปราคะ กำหนดยินดีในสิ่งที่ไม่มี
 รูป; ถ้าเรื่อง ทางธรรมก็หมายถึงอรูปฌาน. เขาเอาสิ่งที่ไม่มีรูป เช่น
 ความว่าง หรืออากาศ หรือวิมุตตญาณ นี่มาเป็นอารมณ์ของฌานของสมาธิ
 สำเร็จแล้ว มันมีรสเป็นความพอใจ ยิ่งขึ้นไปกว่าพวกรูปฌาน แล้วก็หลงใหล
 กันไปอีกชั้นหนึ่ง ก็เป็นเรื่องของฝ่ายจิตใจ ฝ่ายสมาธิ สมาบัติที่สูงขึ้นไป.

ที่นี้ ถ้ามาถึง ชาวบ้านที่อยู่ที่บ้าน ก็เอาเรื่องของสิ่งที่ไม่มีรูป
 มาเป็นหลัก. เมื่อตะก็มันมีรูปนะ เช่นจะไปหลงแก้วแหวนเงินทองของ
 สัตว์เลี้ยง ต้นไม้ดอกหรืออะไรก็ตาม นั่นมันมีรูป. เดียวนี้มา หลงในสิ่ง
 ที่ไม่ต้องมีรูป เช่น เกียรติยศ หรือสรรเสริญ หรือ บุญกุศลที่ مهما ๆ เอา,
 หรืออะไรก็ตามใจ; แม้แต่บุญกุศลที่แท้จริงก็รวมอยู่ในข้อนี้ได้ เพราะ
 ไม่มีรูป เพราะมิใช่รูปธรรม, เขาไม่ได้มีไว้ให้หลงใหล. แต่ถ้าไป
 หลงใหลเข้า ก็มารวมอยู่ในข้อนี้ คือกำหนดยินดีในความสุข หรือสิ่งที่มี
 ความหมายมีคุณค่าแก่จิตใจ, เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ แล้วมันก็ไม่มีรูป; คน
 บ้ายศบำเพ็ญบริกรรม อยู่ในพวกนี้, ละเสียก็เรียกว่า ละอรูปราคะเสีย. เมื่อ
 ยกตัวอย่างอย่างนั้นแล้ว มันก็มีตัวอย่างอยู่ที่บ้านที่เรื่อน ในชีวิตประจำวัน

ของชาวโลก บางคนหลงสิ่งของข้อนั้นข้อนี้ อย่างนั้นอย่างนี้ บางคนหลง
เกียรติยศชื่อเสียงอย่างนั้นอย่างนี้.

ที่นี้เหลืออีกสาม ข้อที่ ๘ ที่ ๙ ที่ ๑๐.

สังโยชน์ข้อที่ ๘. เรียกว่า มานะ, มานะ แปลว่า ความสำคัญ,
ความสำคัญว่ามีตัวเรามีของเรา, แล้วก็สำคัญว่าดีกว่า เลวกว่า
หรือเสมอกัน. ถ้ามีความสำคัญว่ามีตัวเรา แล้วมันก็มีทางที่จะสำคัญว่า
ดีกว่า หรือเลวกว่า หรือเสมอกัน; ฉะนั้นจึงรวมไว้ด้วยกัน ถ้ามีความ
สำคัญว่ามีตัวเราที่ดีกว่า เลวกว่า เสมอกัน แล้วมันก็ต้องเป็นกิเลสเป็น
ความทุกข์. ฉะนั้นก็ละเสีย.

แล้วที่ไหนที่ไม่มีความรู้สึกอย่างนี้, ที่บ้านใครเรือนใครคนไหน
ที่ไม่มีความรู้สึกอย่างนี้. มันยังมีมากตามบ้านเรือน : มีตัวกู กูดีกว่า กู
เลวกว่า กูเสมอกัน, มันก็เป็นเหตุให้อิจฉาริษยากัน แข่งขันกัน มุ่งทำลาย
ล้างกัน ทะเลาะวิวาทกัน, แม้ปัญหาเรื่องการเมืองมันก็ขึ้นอยู่กับอันนี้.

การเมืองทั้งโลกและทั่วโลก มันก็ขึ้นอยู่กับความยึดถือข้อนี้ ที่ว่า
มีกู มีของกู มีของกู มีตัวกู แล้วก็ดีกว่า มีเลวกว่า มีเสมอกัน; นั่น
มันเรื่องหยาบมาก เลวมาก กว้างขวางมาก ทำโลกทั้งโลกให้ปั่นป่วน.
เดี๋ยวนี้กำลังพูดถึงในบุคคลคนเดียว ก็เลวร้ายมาก สำหรับทางธรรมถือว่า
เลวร้ายมาก ต้องละความหมายมันเป็นตัวกู - ของกู เป็นดีกว่า เลวกว่า
เสมอกันเสีย.

สังโยชน์ข้อที่ ๘. เรียกว่า อุทธัจจะ คือ ความที่จิตฟุ้งซ่าน หมายความว่า มันยังมีกิเลสบางอย่างเหลืออยู่ สำหรับจะฟุ้งขึ้น. เมื่อมีอะไร มาสะดุดกับความสนใจ ยงสนใจ จิตยังฟุ้งซ่าน ยังสนใจในสิ่งที่มันมา กระทบ จังหวะนั้นไหวไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง; แม้จะไม่น่ารักไม่น่าเกลียดอะไร แต่มันก็ยังสงสัยและยังสนใจเป็นไปในอทุกขมสุขเวทนาเป็นส่วนใหญ่. เพราะมันไม่ได้มีความหมายชัดเจนไป ว่าสุขหรือทุกข์ แต่มันก็อดสนใจไม่ได้; ฉะนั้นเราจึงยังสะดุ้งหรือยังทิ้ง ยังสนใจอะไรอยู่ เมื่อมันเป็นของที่แปลกตามความรู้สึกว่าแปลก, ทั้งที่แท้มันมิได้แปลก แต่คนนั้นมันจะรู้สึกว่าเป็นแปลก แล้วก็น่าสนใจ. ฉะนั้นอันนี้ จะต้องละไปเหมือนกัน มันขั้นสุดท้ายที่จะเป็นพระอรหันต์แล้ว ยังต้องละถึงขนาดนี้.

สังโยชน์ข้อที่ ๑๐ ข้อสุดท้าย เรียกว่า อวิชชา คือ ความไม่รู้ หรือรู้ไม่ถูกต้อง. ในระดับสุดท้ายนี้ต้องละอีกทีหนึ่ง; แม้ว่าจะได้ละมาแล้วหลายขั้นตอนของอวิชชา แต่มันยังเหลืออยู่เป็นอันสุดท้าย. ในการที่จะละครั้งสุดท้าย : ละทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์ก็ดี, หรือละอาสวะ, ละเหตุให้เกิดอาสวะก็ดี, ในระดับสุดท้ายนี้จะต้องละกันเสียอีกทีหนึ่ง ก็คือละอวิชชา. สิ่งสุดท้ายที่ต้องละคืออวิชชา ละเป็นอันสุดท้าย ก็จะได้อีกห้า มันรวมเป็นสิบ ทั้งที่เคยละมาแล้วห้า, เป็นละหมดทั้งสิบ ก็เป็นพระอรหันต์, เป็นยอดสุดของอริยบุคคล ที่เกี่ยวกับส่วนตน ไม่เกี่ยวกับผู้อื่น. ถ้าเกี่ยวกับผู้อื่น มันต้องเป็นอริยบุคคลชนิดที่ช่วยผู้อื่นให้ละได้ด้วย คือเป็นพระพุทธเจ้า.

นี้ขอให้สนใจว่า เรื่องสังโยชน์ทั้งสิบ ที่ละแล้วเป็นอริยบุคคล นั้น มีอยู่ทั่วไปทุกบ้านทุกเรือน ทุกหนทุกแห่ง ทุกห้วงแห่ง ในหญิง ในชาย ในเด็กในผู้ใหญ่ ในบรรพชิตในฆราวาส; ขอให้สนใจอย่างนั้น; ไปดูให้ดูอย่างนี้. แล้วพุทธศาสนาก็จะเป็นประโยชน์ แก่ท่านทั้งหลาย เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีอยู่หลายจำพวก, พุทธศาสนาจะได้ เป็นประโยชน์แก่บริษัททั้งหลายทุกจำพวก เพราะว่าเขาสนใจในเรื่องของ ความเป็นอริยบุคคล. นี่อริยบุคคลคือใคร ขอให้เข้าใจมาตามลำดับอย่างนี้ ว่าเขาละสิ่งเหล่านี้ได้ แล้วก็ เป็นอริยบุคคล อยู่เหนือปัญหา อยู่เหนือโลก.

หนทางที่จะเป็นอริยบุคคล.

ที่นี่ เอาละไหน ๆ ก็พูดแล้วก็ทนหน่อย ทนฟังต่อไปอีกหน่อย อาตมาก็เหนื่อยเหมือนกันแหละ แต่ยังอยากจะพูด ให้ท่านทั้งหลายได้รับ ประโยชน์คุ้มค่าเวลา. ข้อที่จะพูดต่อไป ก็คือ หนทางที่จะเป็นอริยบุคคล, หนทางที่จะเป็นอริยบุคคล. อาตมาอยากจะพูดว่า หนทาง, ต้นหนทาง, ต้นทางที่ไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลนั้นอยู่แค่เอื้อม. นี่ที่ถูกเขาด่า, นี่ไม่กลัว เขาด่า ก็พูดอีกแล้ว ก็ด่าก็ด่าไป, บอกว่ามันอยู่แค่เอื้อม, ซึ่งเขาจะไปเก็บ ไม้สุดเอื้อม ไม่อยู่ในวิสัยที่จะไปแตะต้องได้. บอกว่า หนทางหรือมรรค ที่จะไปสู่ความเป็นอริยบุคคล หรือจุดหมายปลายทางนั้นมันอยู่แค่เอื้อม อยู่ตรงที่จะกิเลสนั้น; เมื่อกิเลสมันอยู่ที่ตัวก็จะกิเลสเสีย มันก็อยู่ที่นั่น.

เดี๋ยวนี้จะพูดตามพระกัมภีร์ ตามพระบาลี เรื่ององค์ของความ
เป็นพระโสดาบัน. พระโสดาบันนั้น แปลว่า ผู้ถึงกระแส หรือต้นทางของ
พระนิพพาน. โสดาบันแปลว่าถึงซึ่งกระแส คือถึงซึ่งกระแสแห่งพระนิพพาน
ถึงต้นทางของพระนิพพานนี้ เรียกว่า พระโสดาบัน. อาตมาว่าอยู่แค่เอื้อม
เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า โสดาปัตตียังคะมีอยู่ ๔ อย่าง, โสดาปัตตียังคะ
คือองค์แห่งการลุถึงโสดา มีอยู่ ๔ อย่าง ๑. มีความเชื่อไม่หวั่นไหวในพระพุทธ
๒. มีความเชื่อไม่หวั่นไหวในพระธรรม ๓. มีความเชื่อไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์
๔. มีศีลเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า.

จะว่าแค่เอื้อมหรือไม่แค่เอื้อม ก็ขอให้ลองคิดดู. มีความเชื่อ
ไม่หวั่นไหวในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์. นี่เข้าไปสามอย่าง
แล้ว มีหรือไม่มี? ตัวเองมีความเชื่อถึงขนาดนี้หรือไม่? เอ้า, ถ้าไม่มี
จะเรียกว่าเป็นพุทธบริษัทกันอย่างไร? หรือว่ามันเป็นพุทธบริษัทหลอกๆ
กันมาตลอดเวลา. เอ้า, ถ้ามี ก็มี ความเชื่อไม่หวั่นไหว ในพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ ก็ได้สามอย่างแล้ว.

ที่นี้ก็ศีล รักษาศีลได้ดี จนเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า.
พูดให้ชัดกว่านั้นก็ต้องพูดว่า มีศีลจนตัวเองก็ติเตียนตัวเองไม่ได้, มีศีล
ชนิดที่ตัวเองติเตียนตัวเองไม่ได้ นั่นแหละคือมีศีล ชนิดที่เป็นที่พอใจของ
พระอริยเจ้า. ฉะนั้นเราก็มีศีลจริง ไม่หวั่นไหวทั้งหลาย พอเท่านั้น
เท่านั้นแหละ ท่านว่าเป็นผู้ถึงซึ่งกระแส คือมีความเป็นพระโสดาบัน.

จะพูดมาแต่ข้างบน ก็ต้องพูดว่าพระโศดบันนั้น ท่านมีอย่างนี้ ถ้าพูดไปแต่ข้างล่างว่า ถ้ามีอย่างนี้ก็เป็นพระโศดบัน พูดมาแต่ข้างบน ว่าพระโศดบันท่านก็มีอย่างนี้ ก็คือพระโศดบัน. ท่านมีความเชื่อไม่ หวันไหว ไม่อ่อนแอจนกลอนแคลน แม้แต่ชีวิตก็ยอมสละได้ โดยที่ความ เชื่อมันเปลี่ยนไม่ได้ ในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์, แล้วมีการ รักษาศีล ซึ่งไม่มีเสียหาย จนตัวเองไม่ติเตียนตัวเองได้ ก็คือความ เป็นพระโศดบัน.

ที่ว่าอยู่แก่เออม นี่ก็ไม่ได้หมายความว่าถึงแล้ว แต่มันมีอยู่ ในวิสัยที่เออมถึง. ฉะนั้น ขอให้พยายามเออม และเออมให้ถึง; ให้ มันมีองค์ประกอบ ๔ อย่างนี้ขึ้นมา แล้วก็จะมีความเป็นพระโศดบัน คือ เป็นพระอรียบุคคลในอันดับแรก คือ ถึงต้นเงื่อนของพระนิพพาน. แล้ว ต่อไปนั้นแน่นอนที่จะถึงพระนิพพาน; เพราะว่าหนทางนั้นมันลาดเอียง ไปทางพระนิพพาน. เหมือนกับแผ่นดินมันลาดเอียงไปในทางมหาสมุทร, แม่น้ำทุกแม่น้ำมันเอียงไปทางมหาสมุทร, มันก็ง่ายที่น้ำจะไหลไปหามหาสมุทร. ที่หนทางนั้นมันก็เอียงไปสู่พระนิพพาน; เพราะฉะนั้นจึงเป็นการ ง่าย ที่ผู้ที่ถึงกระแสหนทางนี้ จะไหลไปหาพระนิพพาน. อาตมาจึงว่า มัน อยู่ในลักษณะที่เราควรจะเรียกว่าอยู่แก่เออม.

องค์แห่งความเป็นพระโศดบัน ท่านแสดงไว้หลายอย่าง; แต่ อย่างที่น่าสนใจที่สุด ก็คือที่กำลังเอามาพูดนี้แหละ ว่า สรรพชาไม่หวันไหว ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, และมีศีลเป็นที่พอใจของพระอรีย-

เจ้า, นี้พูดอย่างเป็นมาตรฐานสำหรับวัด. แต่ถ้าพูดถึงตัวจริงลงไปตรงๆ โดยพลตินัย แล้วก็ ท่านแสดงว่า ผู้ที่กำลังเดินอยู่ในอวัฐฐังคิกมรรคนั้นคือพระโสดาบัน, ผู้ที่ปฏิบัติอยู่ในอวัฐฐังคิกมรรค ครบถ้วนแล้ว ถูกต้องแล้ว สมบูรณ์แล้ว นั่นคือพระโสดาบัน.

อวัฐฐังคิกมรรค นี้รู้กันดีอยู่แล้ว ไม่ต้องพูดให้โดยรายละเอียด มันจะเสียเวลาเปล่าๆ. ไปสอบสวนดูว่า อวัฐฐังคิกมรรคนั้นคืออะไร เป็นเรื่องที่จะเรียกว่าหญ้าปากคอกก็ได้; แต่มันรู้กันแต่เพียงตัวหนังสือ ไม่ค่อยรู้ความหมาย อวัฐฐังคิกมรรคนั้น คือความถูกต้อง ๘ ประการ มารวมกันเข้า เป็นหนทางสายหนึ่ง, ถูกต้อง ๘ ประการ :

สัมมาทิฐิ นี้ถูกต้องประการแรก ถูกต้องในความเชื่อ ในความคิด ในความเข้าใจ ในความรู้ มีวิชาความรู้ถูกต้อง, มีความเข้าใจถูกต้อง มีความเชื่อถูกต้อง มีความคิดเห็นถูกต้อง รวมกันหมดนี้ เรียกว่า สัมมาทิฐิ เป็นความถูกต้องที่หนึ่ง.

ที่นี้ ความถูกต้องที่ ๒. นั่นคือ ความปรารถนาใฝ่ฝัน ต้องการ ดำริ มุ่งหมายถูกต้อง, นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปो เป็นความถูกต้องที่สอง.

ที่นี้ ความถูกต้องที่ ๓. คือ การพูดจา คำพูด วิธีพูด เรื่องที่พูด อะไร ถูกต้องไปหมด เรียกว่า สัมมาวาจา.

ถูกต้องที่ ๔. สัมมากัมมันโต คือการกระทำทางกายที่ถูกต้อง ถูกต้องคือไม่เป็นไปเพื่อประทุษร้ายชีวิตร่างกายผู้อื่น ทรัพย์สมบัติผู้อื่น

ของรักของใครของผู้^๖นั้น, คือสามข้อแรกของศีลห้า^๗นั้นแหละ เรียกว่ามี
การกระทำทางกายถูกต้อง.

ในความถูกต้องที่เป็นองค์ของมรรคนั้นเป็นการกระทำ ส่วนที่เป็น
ศีลห้า^๘นั้นมันห้ามไม่ให้กระทำ มันคนละความหมายอยู่ แต่เรื่องๆเดียว
กัน. ถ้าเป็น^๙เรื่องของศีล ห้ามไม่ให้กระทำ : ข่มสัตว์ ลักทรัพย์ กาเม
นั้น ห้ามไม่ให้กระทำ. แต่ในที่^{๑๐}นี้มรรคเป็นสิ่งที่บอกให้กระทำ คือให้
กระทำให้มันถูกต้อง ถูกต้องคืออย่าเป็นไปในทางข่มสัตว์ ลักทรัพย์ และ
กาเม ^{๑๑}นี้ให้มันมีความถูกต้องในข้อ^{๑๒}นั้นมา เป็นส่วนภาวนา มิใช่ส่วน
ปหานะ คือทำให้มีความถูกต้อง โดยหลักที่ว่า มันไม่เป็นไปในทางอย่างนั้น.

ที่^{๑๓}นี้ ถูกต้องข้อที่ ๕. เรียกว่าถูกต้องโดยการเลี้ยงชีวิต ดำรง
ชีวิตอยู่ เรียกว่าสัมมาอาชีโว : ดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง การหาма การ
รักษาไว้ การบริโภคใช้สอย การอะไร ก็ให้มันถูกต้อง เกี่ยวกับการดำเนิน
ชีวิต ^{๑๔}นี้ถูกต้องข้อที่ ๕.

ที่^{๑๕}นี้ ถูกต้องข้อที่ ๖. มีความพากเพียรพยายามต่อสู้ ขวนขวาย
อะไรอยู่ อย่างถูกต้อง เรียกว่าสัมมาวาจา^{๑๖}โม มีความพยายามถูกต้อง.

ที่^{๑๗}นี้ ถูกต้องข้อ ๗. สัมมาสติ มีความรู้สึกตัวถูกต้อง คุณความ
รู้สึกตัวไว้อย่างถูกต้อง คือมีสติอย่างถูกต้อง ทำผิดไม่ได้ แล้วแก้ไขความผิด
ได้โดยง่ายและโดยเร็วด้วย.

ถูกต้องข้อ ๘. ข้อสุดท้าย มีสมาธิถูกต้อง คือจิตที่มั่นคง
บริสุทธิ์ เหมาะสมที่สุด นี่ถูกต้องของสมาธิ. มีสมาธิถูกต้อง คือ มีจิต
ชนิดที่งัดมันไว้อย่างถูกต้อง บริสุทธิ์ มั่นคง ว่องไวในหน้าที่การงาน.
นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ความถูกต้องอันที่ ๘.

รวมทั้งแปดถูกต้องนี้เข้าด้วยกัน เป็นเส้นทางสายเดียว เรียกว่า
อภิญ्ञักกมรรค หนทางนี้เอียงไปทางนิพพาน. ใครไปถึงจุดตั้งต้นเข้า
แล้ว มันจะเอียงไหลไปหาพระนิพพาน; ผู้แรกไปถึงเรียกว่าพระโสดาบัน,
เป็นฌราวาสก็ได้ เป็นบรรพชิตก็ได้, เมื่อเขาอยู่ในความถูกต้องนี้แล้ว
มันก็ไม่มีผลผิดพลาดอะไร เป็นชวานาก็ได้ เป็นคนค้าขายก็ได้ เป็นอะไร
ก็ได้ ถ้าเขารักษาความถูกต้องเหล่านี้ไว้ได้. ^{นี่คือจุดตั้งต้นของความเป็น}
^{พระโสดาบันนั้นอยู่แค่เอื้อม} เชื่อหรือไม่เชื่อก็ตามใจ; แต่มองเห็นอย่างนี้
เข้าใจอย่างนี้ ก็พูดอย่างนี้.

บุญชนเลือนสถานะเป็นอริยบุคคลได้.

ที่นี้ ตอนสุดท้ายนี้ก็จะพูดว่า เราจะเลือนสถานะของตน ๆ กัน
หรือไม่? เราจะเลือนสถานะของตน ๆ จากความเป็นบุญชน ขึ้นไปสู่ความ
เป็นอริยบุคคลกันหรือไม่? พูดอย่างนี้มันก็เสี่ยงต่อการถูกด่า; เขาหาว่า
มันอวดดี หรือว่ามันชักชวนเกินเหตุ, หรือว่ามันทำตัวเป็นอะไร ๆ ที่มัน
เกินพอดีไปแล้ว. แต่อาตมาก็บอกว่า เราจะต้องพิจารณากันแล้วในข้อนี้

ว่าเราจะพยายามเลื่อนความเป็นมนุษย์ของตลกกันหรือไม่? ใครไม่อยากเลื่อนก็ตามใจ ไม่มีใครว่า; แต่ถ้าใครอยากจะเลื่อนขึ้นมา จะว่าอย่างไร.

มันก็มีการถามว่าจะเลื่อนไปทางไหน? ถ้าคุณไม่อยากซ้ำที่ ไม่อยากย้ายทำอยู่ที่นี้ ต้องการจะเลื่อน คุณ จะเลื่อนไปทางไหน? มันเป็นอย่างนี้อาตมาบอกว่ามันไม่มีทางอื่นไว้อย, มันไม่มีทางอื่น ถ้าจะเลื่อนมันไม่มีทางอื่น มันมีแต่ทางนี้ทางเดียว คือเลื่อนจากความเป็นบุญชน ไปสู่ความเป็นอริยบุคคล.

ถ้าถามว่าเลื่อนได้แน่หรือ? บอกว่าเลื่อนได้ เพราะมันเป็นเรื่องของธรรมชาติไว้อย เพราะธรรมชาติมันต้องการให้เลื่อน, ธรรมชาติมันผลักดันให้เลื่อน ทำไมมันจะเลื่อนไม่ได้. มันมีความตื่นรนต้องการจะเลื่อนอยู่ในตัวธรรมชาติ. ฉะนั้นขอให้ดูตามันสว่างสักหน่อย แล้วก็จะต้องมองเห็นว่า มันต้องเลื่อน แล้วไม่มีทางเลื่อนไปทางอื่น นอกจากเลื่อนจากความเป็นบุญชน ไปสู่ความเป็นอริยบุคคล.

นี่เรียกว่ามันเป็นสิ่งที่เลื่อนได้โดยวิสัย หรือ อยู่ในวิสัยที่จะเลื่อนได้ เพราะว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, มันเป็นอย่างนี้. ถ้าไม่เลื่อนมันติดกันอยู่ที่นี้ อย่างนี้มันก็เป็นหมั่นหมด; พุทธศาสนาจะเป็นหมั่น, คนเหล่านี้ทำให้พุทธศาสนาเป็นหมั่น จะเอาไหม? เราทุกคนจะชวนกันทำให้พุทธศาสนาเป็นหมั่น จะเอาไหม? ถ้าไม่เอา มันก็ต้องคิดกันใหม่ คือทำให้มันเลื่อน พระพุทธศาสนาก็จะไม่เป็นหมั่น. เราได้ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นหมั่นมานานเท่าใดแล้ว ก็ควรจะรู้จักไว้บ้าง.

นี่ ปัญหาสุดท้ายมันมีอยู่ที่นี้ ว่าจะเลื่อนหรือไม่เลื่อน, ถ้าเลื่อนจะเลื่อนไปทางไหน? มันไม่มีทางอื่นนอกจากเลื่อนไปทางนี้. เพราะฉะนั้นการพูดถึงความเป็นพระอริยบุคคลนั้น ก็พูดถึงวิถีทางที่เราจะเลื่อนกันนั่นเอง.

เอา, ไปทบทวนกันเสียใหม่ เรื่องว่าลำดับมันมีอยู่อย่างไร? มีอยู่อย่างเป็น บุณฺณ แล้วมี เป็นกัลยาณชน แล้วก็มาเป็นอริยบุคคล แล้วก็ เป็นยอดสุดของอริยบุคคล คือพระพุทธเจ้า คือผู้ที่ทำให้บุคคลเลื่อนชั้นตัวเองได้. ที่ใกล้ตัวเราก็คือ เราเป็นปุถุชนอยู่ตลอดเวลา; แต่บางเวลาเราควรจะเลื่อนให้เป็นกัลยาณชนได้, แล้ว บางเวลาเราจะเลื่อนให้เป็นอริยชน, เป็นอริยชนขึ้นมา แล้วเลื่อน ๆ อริยชนขึ้นไป ก็เป็นพระอรหันต์ คืออริยชนชั้นสูงสุดขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้ไม่มีการเลื่อน มันฝังแน่นอยู่ในบุณฺณ, ความเป็นบุณฺณ คือ ความหนาอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว, หนาเปอะอยู่ด้วยความเห็นแก่ตัว, นี่คือปุถุชน; มัวแต่ยึดมั่นว่าตัวฉัน ว่าของฉัน ยึดมั่นข้างนอกตัวก็มี ยึดมั่นในตัวก็มี คือยึดกายก็ได้ ยึดใจก็ได้ โดยความเป็นตัว ยึดไว้ตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะว่ามันมีวิชาทำให้เหมือนกับตาบอด จึงได้เดี๋ยวรักเดี๋ยวเกลียด เดี่ยวรัก เดี่ยวเกลียด, เดี่ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ เดี่ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ, เดี่ยวก็วิตกกังวล เดี่ยวก็กลัว เดี่ยวก็เศร้าสร้อย เดี่ยวก็ฟุ้งซ่าน. นี่คือความเป็นปุถุชนมันหนาอยู่ด้วยสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ค้ำตัวเองให้ร้อนอยู่ตลอดเวลา; ฟุ้งแล้วก็ไม่น่าสนุกเลย ที่ว่า ค้ำตัวเองให้มันร้อน

อยู่ตลอดเวลา, เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร เรียกว่า หลงอยู่ในตนของตน
อย่างหนาแน่น^๕ เรียกว่าเป็นปุถุชน, พุดเป็นคำกลอนจำง่ายหน่อย
กว่า:—

หนาด้วยความ เห็นแก่ตัว มัวยืมนั้น	ว่าตัวฉัน — ของฉัน มัวมันหมาย
เป็นตัวตน นอก—ใน ใจหรือกาย	ตั้งแต่เกิด จนตาย ไว้เป็นตัว
ด้วยอำนาจ อวิชา ดังตาบอด	เกิดขึ้นสอด ไปทุกกาล สถานทั่ว
ต้องหลงรัก หลงใสม เกิดโรคกลัว	เป็นไฟค้ำ ใจกาย ให้อ้อนรน
อย่างนี้แล เวียนว่าย ในวัฏฏทุกข์	ไม่เยือกเย็น เป็นสุข สักเส้นขน
เห็นตัวทุกข์ ว่าเป็นตน, ของตน	นี้แหละหนา บุฎชน คนหนาจริง.

นี่เป็นลักษณะของบุฎชน คือคนหนา หนาถึงขนาดเป็นพาล-
บุฎชนก็มี, เป็นบุฎชนธรรมดาก็มี.

ทีนี้ ต่อไปถ้ามันขี้เกียจหนาแล้ว, เห็นเรื่องหนาไม่มีประโยชน์^๖
มัน ก็จะค่อย ๆ เปลี่ยนให้เป็นกัลยาณชน คือ เริ่มละในส่วนที่ผิด แล้วก็
มายึดถือในส่วนที่ถูกต้อง, ละบาปมายึดถือในบุญ, ละอกุศลมายึดถือในกุศล,
มายึดถือกุศล ว่าเป็นตนของตน. บุฎชนยึดตัวกู ว่าเป็นตน กัลยาณชน
ยึดบุญยึดกุศล ว่าเป็นตัวตน, ยังยึดตัวตนอยู่เหมือนกัน, แต่มันยึดคนละที่.
ความยึดมันพอ ๆ กัน แต่มันยึดกันคนละอย่าง, มันจึงแยกทางกัน. ข้าง
หนึ่งยึดกามยึดกิเลสเป็นตัวตน, ข้างหนึ่งยึดบุญยึดกุศลเป็นตัวตน; หมาย
ความว่าบุฎชนเคยหนาที่บิดาด้วยของหมักหมม. นี่มันค่อย ๆ บาง

ออกๆจนมาเริ่มเข้าใจพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือบุญกุศล แล้วก็
มายึดกันอย่างแน่นแฟ้นที่นี้ มันจึงเกิดไม่สกปรก, เกิดงดงามขึ้นมา
เรียกว่า กัลยาณชน. คำกลอนที่ สำหรับจำง่าย ๆ มีว่า : -

กัลยาณชน นั้นจะได้ ในส่วนผิด	มายึดติด มากมาย ฝ่ายกุศล
หมายมั่นเห็น ว่าเป็นตนของตน	เท่ากันกับ ปุถุชน ยึดตัวกู
แม้ความยึด จะเท่ากัน แต่มันแปลก	มันเกิดแยก ทางกัน ดูชั้นอยู่
ข้างหนึ่งยึด ความทรม กามเชิษฐ	ข้างหนึ่งยึด ความทรู กุศลงาม
ปุถุชนเคยหนาที่บ ด้วยผ้าตา	ครั้นบางมา เริ่มเห็น รัตนะสาม
คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตาม	ความเป็นจริง ใจเกิดงาม นามกัลยา.

นี่เราเรียกว่ากัลยาณชน เกิดงามขึ้นมาเพราะมายึดถือในของ
งาม; แต่อย่าลืมนะว่า ยังอยู่ด้วยความยึดถือ จึงไม่จัดเป็นอริยบุคคล ซึ่งจะ
ต้องเริ่มละความยึดถือ.

อริยบุคคลต้องเริ่มละขันธ์ถือความยึดถือ, ไม่จมอยู่ในความ
ยึดถือ, ไม่มีทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ; ฉะนั้นมันจึงเริ่มเย็น. ถ้ายึด
แล้วมันไม่เย็น, มันต้องไม่ยึด มันจึงจะเริ่มเย็น. ฉะนั้นอย่ามัวเป็นปุถุชนกัน
ให้นาน เหมือนกับปู่โสมเฒ่าทรัพย์เลย, รักความเป็นปุถุชน เกาะไว้นั่น
ไม่ยอมละไป เหมือนเขาเรียกว่าปู่โสมเฒ่าทรัพย์ เดียวนี้มันเฝ้าความเป็น
ปุถุชนของมัน. พยายามล้างความยึดถือที่ว่าตัวกู ว่าของกู; ไม่ว่าอะไร

ที่จะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือว่าตัวกู ของเราของกู แล้วก็ต้องละ นี่จะเรียกว่า อริยชน. สรุป เป็นคำกลอนว่า :—

อริยะ แปลว่า ละ จากข้าศึก
จนไม่มี ข้าศึกใหญ่ ทางใจกาย
เป็นปฐุชน กันท่าไม้ ให้นานเล่า
มันมีทาง ชนะทุกซ์ ทุกประเด็น
ทัญญูว่า ตัวกู และของกู
กิเลสหลาย เริ่มมลาย ไม่รัตร้อย

ไม่จอมลิก อยู่ในโลก โศกสลาย
เพราะจางคลาย จนวิโยค เป็นโลกเย็น
จะตายเปล่า ไปทั้งชาติ ฉลาดเห็น
อย่ามัวเป็น บู้โสม เรื่องโคมลอย
มุ่มมล้าง มันอยู่ ไม่ทอดอ
นี่คือรอย อริยา รับหาเทอญ.

เดี๋ยวนี้ เราเข้ามาสู่วงเส้นเขตของการละ; ก่อนนั้นมันไม่มีละ, มันมียึด ยึดเลวและยึดดี. เดียวนี้มาถึงเขตของการละ ก็เรียกว่าอริยชน, ละไป ๆ ก็จะต้องถึงสุดท้ายของความหลุดพ้น ที่เรียกว่าเป็นพระอรหันต์ คือเดินทางที่ถูกต้อง ๘ ประการ, ถึงที่สุดจริง ๆ ไม่มีความทุกซ์, มีความเป็นมนุษย์ที่เต็มเปี่ยม, เป็นที่กราบไหว้ของโลก เพราะหักวัฏฏะได้แล้ว อยู่เหนือบุญเหนือบาป เหนือดีเหนือชั่ว ปราศจากความยึดถือเป็นตัวกูและของกู ไม่มีพิษไม่มีภัยจากสิ่งที่เคยติด, ก็เรียกว่าหลุดและถึงนิพพาน. เขียนเป็นคำกลอนไว้ว่า :—

อรหันต์ นั่นคือถูก ถึงที่สุด
ถึงความเต็ม แห่งมนุษย์ สุดพรรณนา
ท่านหักแล้ว ชั่งวง แห่งวัฏฏวน

ทางวิมุตติ จากทุกซ์ ทุกสาขา
ควรแก่การ วันทา ยิ่งกว่าใคร
ไม่มีตน เวียนว่าย ในภพไหน

เหนือบุญ - บาป, ขั้ว - คี มีแต่ใจ ที่ว่างไป จากตัวกู และของกู
จิตหลุดจาก ทุกอย่าง ที่เคยติด ไม่มีพิษ มีภัย อะไรอยู่
เหนือความเกิด ความตาย ใคร่ครวญดู จะได้ว่า พระนิพพาน เหมือนท่านแล.

นี่แหละ รอยทางที่จะมากขึ้น จากปุถุชนถึงอริยบุคคล มีอยู่ ๔ รูปแบบอย่างนี้ : จากความเป็นปุถุชนมาสู่ความเป็นกัลยาณชน, จากความเป็นกัลยาณชน มาสู่ความเป็นอริยชน ในเบื้องต้น, จากอริยชน ในเบื้องต้น มาสู่ความเป็นพระอรหันต์; ส่วนความเป็นพระพุทธเจ้านั้น อย่าพูดถึงเลย. อาตมาพูดถึงก็ถูกตำหนิมากกว่านี้อีก ทนไม่ไหวแล้ว, เท่านั้น มันก็พอแล้ว, จึงชักชวนกันว่า เอาเพียงแค่ว่าความเป็นผู้หลุดพ้นระดับสุดท้าย ไม่ชักชวนให้เป็นพระพุทธเจ้า.

ทั้งหมดนี้เป็นการบรรยายเพื่อให้รู้ว่า ใครเป็นใคร. ในที่นี้ระบุลงไปว่า อริยบุคคลนั้นคืออะไร. ถ้าท่านรู้ว่าพระอริยบุคคลคืออะไร, ก็รู้ได้เองว่าใครเป็นใคร. แล้วใครละที่มีหน้าที่จะเป็นใคร? นั่นก็คือ คนทุกคน, คือทุกคนที่อ้างตัวว่าเป็นคน เมื่อเป็นคนขึ้นมาแล้ว ก็ต้องเป็นคนไปให้ถึงที่สุด คือเต็ม.

เดี๋ยวนี้ ความเป็นคนมันเหวี่ยงออกนอกแนว แล้วก็มาถึง
ป้ายจราจรอันหนึ่ง ปักขวางอยู่ว่า หยุด แล้วก็ดู, แล้วก็เปลี่ยนทิศทางเสีย

ให้ถูกต้อง. ถ้าทำได้ตามนี้ก็หมดปัญหา คือปลอดภัยไปถึงที่สุด ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางของคนทุกคน. ใครจะเรียกว่าพระนิพพาน หรือจะเรียกว่าอะไร ก็แล้วแต่จะชอบ อาตมาอยากจะพูดเป็นกลางๆว่าจุดหมายปลายทางของทุกคน ก็คือความเป็นพระอรหันต์บุคคลในระดับสูงสุด.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สวดบทพระธรรม สำหรับเป็นเครื่องสนับสนุนกำลังใจในการที่จะเดินทาง จากปุถุชนสู่ความเป็นอรหันต์บุคคล ดังที่ว่ามา ต่อไป在本นี้.

พระพุทธเจ้าคือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวด้วยเรื่อง *ใครเป็นใคร?* ต่อไปตามเดิม แต่ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อเฉพาะว่า **พระพุทธเจ้าคือใคร?**

[ปรารภ]

ท่านทั้งหลายเคยได้ฟังมาแต่ครั้งก่อนๆ ก็คงจะเข้าใจได้ว่าทำไมจึงต้องพูดกันในเรื่องลักษณะอย่างนี้ อีก คนที่ยังไม่เคยฟัง เพิ่งมาฟังเป็นครั้งแรก ก็จะงง. การที่เราต้องพูดกันอย่างนี้ อีก ก็เพราะเหตุผลหลายอย่างหลายประการ ข้อแรกคือว่า เราไม่ได้รู้จักพระพุทธองค์กันจนถึงที่สุด ว่าพระองค์เป็นใครโดยถูกต้องและสมบูรณ์. ถ้าเรารู้จักว่า พระองค์คือใครกันอย่าง

ถูกต้องแล้ว สิ่งต่างๆ ก็จะต้องดีกว่านี้มาก, ก็จะไม่มียะอะไรที่เป็นเรื่องของความมั่งงาย เพราะว่าพระพุทธเจ้าหรือศาสนาของพระองค์นั้นไม่มีเรื่องมั่งงาย มีแต่จะขจัดเรื่องทั้งมั่งงาย. ฉะนั้นขอให้เราก้าวหน้าต่อไป ในการที่จะรู้จักพระพุทธองค์ให้เป็นอย่างดี.

เดี๋ยวนี้เรารู้จักพระพุทธองค์กัน ในระดับที่เรียกว่า ยังไม่พอกินพอใช้. นี่พูดอย่างภาษาการค้า ก็พูดว่ายังไม่พอกินพอใช้; ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมะ ก็พูดว่ายังไม่เป็นพุทธบริษัท, ยังไม่ควรแก่นามว่าเป็นพุทธบริษัท. เรายังรู้จักพระพุทธองค์น้อยเกินไป; ถ้าจะเรียกว่าพุทธบริษัท ก็เรียกตามสมมติ หรือบัญญัติมากเกินไป, เรียกตามทะเบียน หรือเรียกตามขนบธรรมเนียมประเพณี ว่าเป็นพุทธบริษัท, หรือว่าเอาพระพุทธรูปองค์เล็กๆ มาแขวนคอเข้า แล้วก็เรียกว่าเป็นพุทธบริษัท. อย่างนี้เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี. เช่นเดียวกับชาวคริสเตียน ก็เอาไม้กางเขนมาแขวนคอ ก็เรียกว่าเป็นคริสตศาสนิกชน, เป็นขนบธรรมเนียมกันที่ทำกันทั่วไป, ไม่ว่าในศาสนาไหน ในลัทธิอะไรก็แขวนสัญลักษณ์ของพระศาสนาขึ้น.

ทีนี้สำหรับพระพุทธรูปองค์เล็กๆ นั้น เราเห็นได้แล้วว่า เดี่ยวนี้ก็มีเกลื่อนกลาดทั่วไปหมด จนใครจะเอามาแขวนกันสักก็องค์ก็ได้, แล้วก็มีคามมุ่งหมายอย่างอื่น, ไม่ใช่มีความมุ่งหมายเพื่อจะแสดงว่า เป็นผู้รู้ธรรมะของพระองค์.

ขอให้ท่านทั้งหลายมีความเข้าใจ และมีความเห็นอกเห็นใจกัน
ทั้งผู้กล่าว และทั้งผู้พูดและทั้งผู้ฟัง ว่าเราจะต้องพูดเรื่องนี้อย่างไรกัน
น้อย, จะต้องพูดกันอย่างไรกัน หรือถ้าพูดไม่อย่างไรกัน ก็พูดกันอีกสักหน่อย
มันยังไม่พอ.

พระพุทธเจ้าเป็นใคร ? มีหลายชั้น.

ข้อที่ว่าพระพุทธเจ้าเป็นใคร หรือพระพุทธเจ้าคือใคร นี้ก็มีอยู่
หลายชั้นเหลือเกิน คือจะกล่าวโดยภาษาคน ก็เป็นชั้นหนึ่ง, กล่าวโดย
ภาษาธรรม ก็เป็นอีกชั้นหนึ่ง. ขอให้ทำความเข้าใจกันให้ดี ๆ จะพูด
ให้จำง่าย เข้าใจง่ายก็จะพูดว่า :-

ถ้าพูดกันโดยภาษาคน พระพุทธเจ้าก็หนีพ้นแล้ว คือตาย
แล้ว เผลอแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว; นี่พูดภาษาคน แต่ถ้าพูดภาษาธรรม
นั้น พระพุทธเจ้ายังอยู่, ยังอยู่กับเราตลอดเวลา และในที่ทุกหนทุกแห่ง
แต่ว่าคนจะเห็นหรือไม่เห็น, จะมีหรือไม่มี, นั้นมันอีกเรื่องหนึ่งต่างหาก.
ขอให้เปรียบเทียบกันอย่างนี้เป็นเครื่องกันลืม.

ท่านทั้งหลายช่วยบอกลูกเด็ก ๆ ของท่านว่า จงรู้จักพระพุทธเจ้า
ให้มากกว่าที่เคยพูดกันมาแต่ก่อน, และรู้จักแยกออกเป็น ๒ อย่างว่า ถ้าพูด
อย่างภาษาคน พระพุทธเจ้าก็เกิดเมื่อ ๒ พันกว่าปีมาแล้ว ที่ประเทศอินเดีย

ตายแล้วเผาแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว. แต่ถ้าพูดภาษาธรรม, ตามภาษา
ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเองนั้น ท่านยังอยู่ อยู่กับพวกเรา, อยู่ในที่ทุกหน
ทุกแห่ง, และอยู่กับคนทุกคน ทุกเวลา ตลอดเวลา, คือพระองค์ได้ตรัสว่า
ธรรมะก็ดี วินัยก็ดี ที่ทรงแสดงแล้วบัญญัติแล้ว นี้จะอยู่เป็นศาสดาสำหรับพวก
เธอ ในกาลที่ล่วงลับไปแล้วแห่งเรา.

ถ้าจะพิจารณากันให้ละเอียดยิ่งขึ้นไป ก็จะต้องพิจารณาถึงข้อที่ว่า
พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดไม่เห็นธรรม ผู้นั้นไม่เห็น
เรา; การเห็นเนื้อตัวนี้ไม่ชื่อว่าเห็นเรา, นี้ก็เหมือนกัน.

การเห็นธรรมนั้นมิได้ตลอดเวลา ที่นี้ เดียวนี้, เมื่อไรก็ได้, ที่
ไหนก็ได้, ถ้าเห็นธรรม แล้วก็จะไปเห็นพระองค์. ต่อให้อยู่ในประเทศ
อินเดียสมัยโน้น แล้วก็เดินสวนทางกับพระองค์ หรือว่าเข้าไปลูบคลำ
พระองค์ที่เนื้อที่ตัวของพระองค์; แต่ถ้าเขา ไม่เห็นธรรม ก็ไม่ชื่อว่า
เห็นพระองค์. ฉะนั้นท่านทั้งหลายจะต้องจำคำว่า เห็นธรรม, เห็นธรรม
นี้แหละไว้ให้ดี ๆ, เป็นเรื่องที่เราจะต้องพูดกันต่อไปให้แจ่มแจ้ง.

ที่นี้ก็จับใจความได้ชั้นหนึ่งแล้วว่า พระพุทธเจ้าที่เป็นคนนั้น
เป็นอย่างหนึ่ง, พระพุทธเจ้าที่เป็นธรรมนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง, พระพุทธ-
เจ้าที่เป็นคนนั้น ร่างกายของท่านก็เผาไฟแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว; แต่
พระพุทธเจ้าที่เป็นธรรมนั้นจะยังอยู่กับเรา แล้วเราจะต้องหาให้พบ.

จำแนกลักษณะพระพุทธรูปตามสมมติบัญญัติ.

เอาละ, ที่นี้จะพูดถึงเรื่องสมมติบัญญัติ ตามที่เขาสสมมติบัญญัติกันก่อน, ว่าสิ่งที่เรียกว่า พุทธะ หรือพระพุทธรูปนั้น มีอยู่อย่างใด, เป็นลำดับชั้นกันอย่างไร. พุทธะ หรือพระพุทธรูป เขาถ้าวกันไว้เป็น ๔ ชั้น ๔ ความหมาย ถ้าเอามาแต่ชั้นสูง ก็จะต้องเรียงลำดับอย่างนี้ ว่า :-

หนึ่ง สัมมาสัมพุทธะ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ประกาศพระศาสนา, เป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา นี้เรียกว่า สัมมาสัมพุทธะ.

นี้ รองลงมาเขาเรียกว่า บิณฑุกะ คือ เป็นตัวเอง, วัชรธรรมะเอง เป็นพระพุทธรูปเหมือนกัน; แต่ไม่มากพอที่จะเผยแผ่พระศาสนา ไม่พอที่จะตั้งพระพุทธศาสนา. นี้พูดตามภาษาเราก็คือ ไม่พอที่จะตั้งพระศาสนา; เพราะไม่สอน สอนไม่ได้ หรือไม่อยู่ในวิสัยที่จะสอน, อย่างนี้เขาเรียกว่าพระบิณฑุกะ. พวกฝรั่งเขาแปลคำนี้ว่า พระพุทธรูปเจียบ ก็ฟังง่าย ๆ ฟังได้เข้าใจว่าพระพุทธรูปที่เจียบ, แล้วก็เจียบหายไปด้วย ไม่มาปรากฏจนกระทั่งบัดนี้ เพราะท่านไม่ได้พูดอะไรให้เป็นเรื่อง เป็นรูป เป็นศาสนา นั้นเอง.

นี้ก็ ถัดลงมาอีก เขาเรียกอนุพุทธะ ได้แก่ พระอรหันต์ทั้งหลายที่รู้ตามพระพุทธรูป, ทำกิเลสให้สิ้นไป เหมือนพระพุทธรูปในส่วนที่กิเลสสิ้นไป; แต่ผิดแปลกกันอยู่ตรงที่ว่า ไม่ได้รู้เอง. พระพุทธรูปทั้งหลายท่านรู้เอง ก็กิเลสสิ้นไป ส่วนพระอนุพุทธะนี้ ต้องได้ยินได้ฟัง

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงทำกิเลสให้สิ้นไป. ข้อที่กิเลสสิ้นไปนั้น เหมือนกัน, แต่ข้อที่รู้ได้เอง และไม่อาจจะรู้ได้เองนี้ต่างกัน จึงมีชื่อเรียก ต่างกัน; เรียกพระพุทธเจ้าว่า อรหันตสัมมาสัมพุทธโธ พระอรหันต์ผู้ตรัสรู้ ขอบด้วยพระองค์เอง. เรียกพระสาวกอรหันต์ทั่วไปว่า อรหันตจีณาสโว, พระอรหันต์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว นี่ไม่ได้รู้ด้วยตนเอง.

ที่นี้ ประเภทที่สี่ ซึ่งดูคล้ายๆ กับว่ารวบรัดเอามา ดึงเอามา เรียก ว่า สุตตพุทธะ คือผู้ที่แตกฉานในปริยัติ รอบรู้ในเรื่องของปริยัติ, เป็นพระพุทธรูปเจ้าปริยัติ เรียนรู้จบพระไตรปิฎก จบหมดทุกอย่าง อย่าง ทุกๆ เรื่อง ทุกๆ คำ ที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนไว้อย่างไร แล้วเอามาพูดบอกกล่าวกัน ต่อไปได้. นี้ก็เรียกว่า พุทธะ หรือพุทธบุคลล ด้วยเหมือนกัน; แต่ไม่ อยู่ในพวกที่สิ้นกิเลส คือไม่เกี่ยวกับการหมดกิเลส หรือไม่หมดกิเลส, ขอ แต่เพียงว่ารู้ด้วยวิชาความรู้ ที่เป็นการศึกษาเล่าเรียน จนรู้หมด จนจำได้หมด เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนไว้อย่างไร.

นี่ท่านลองหลับตานึกเห็นภาพ ว่าคนทั้ง ๔ นี้อยู่กันอย่างไร? คนที่หนึ่ง คือ พระสัมมาสัมพุทธะ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ขอบได้โดยพระองค์เอง. ถัดลงมาเป็น บิ๊จเจกพุทธะ ท่านตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าโดยท่านเอง แต่ในวงแคบ คือไม่มีการสอน. แล้วถัดลงมาเรียกว่า อนุพุทธะ เป็น พระอรหันต์ผู้หมดกิเลส เพราะได้ฟังแล้วรู้ตามพระพุทธเจ้า. สามพวกนี้จัดไว้กลุ่มหนึ่งต่างหาก คือกลุ่มพระพุทธรูปผู้เอาความสิ้นกิเลสเป็นหลัก. คนสุดท้าย สุตตพุทธะ นี่เล่าเรียนมากทุกเรื่อง ทุกบท ทุกตอน ทุกๆ

อย่าง เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนไว้แล้วอย่างไร. ^๕นี้เราเรียกว่า พุทธจากบนลงมา พุทธจากยอดลงมา.

ทีนี้ถ้าจะพูดสับกันใหม่ ก็พุทธจากข้างล่างขึ้นไป ก็กลับหัวเอาเอง ก็แล้วกัน กลับเอาหัวลง ก็คือมี : **สูตรพุทธะ** ที่เรียนกันมาก เรียนกัน ไม่หวาดไม่ไหว เหมือนที่เรียนกันอยู่อย่างเดี๋ยวนี้ ยังไม่เกี่ยวกับการหมดกิเลส ก็เป็นสูตรพุทธะเป็นพวกแรก.

แล้วสูงขึ้นไปก็เป็น **พระอรหันต์** ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามคำสั่งสอน ซึ่งอาจจะได้รับมาจากการศึกษาชั้นหลังก็ได้, ไม่หมายความว่า จำเป็นจะต้องได้รับจากพระพุทธองค์โดยตรงโดยส่วนเดียว, แต่เมื่อทำกิเลสให้สิ้นได้แล้วก็เรียกว่า เป็น **อนุพุทธะ**.

ทีนี้สูงขึ้นไปอีกเป็น **พระปัจเจกพุทธะ** หรือพระพุทธเจ้าเยี่ยม ^๖นี้เราไม่รู้ไม่ได้ ว่าในครั้งพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาล ท่านถือกันว่ามีมาก แต่เดี๋ยวนี้เราไม่อาจจะรู้ได้ว่ามีหรือไม่มี อาจจะมีก็ได้ เพราะว่าท่านเป็นพระ-
พุทธเจ้าเยี่ยม.

ทีนี้ก็มาถึงอันดับสุดท้าย เป็น **พระสัมมาสัมพุทธะ** พระองค์เดียว เป็นบุคคลเอกในโลกเพียงพระองค์เดียว ในศาสนาหนึ่ง.

คำว่า พุทธะ มีอยู่เป็นชั้น ๆ อย่างนี้. เมื่อถามว่า พระพุทธเจ้า ^๗คือใคร? ก็ตอบเอาเองในลักษณะ ๔ อย่าง อย่างนี้ ก็พอจะเห็นเค้า-
เงื่อนได้.

คุณลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

แต่เดี๋ยวนี้^{๕๗}ที่อาตมากำลังจะพูด ต้องการจะพูดถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นจุดสำคัญ, ไม่ตั้งใจจะพูดถึงพระปัจเจกพุทธะ อนุพุทธะ หรือ สุตตพุทธะ เราจะพูดถึงพระสัมมาสัมพุทธะ, แล้วก็เตือนท่านทั้งหลาย อยู่เสมอว่า พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม; คืออย่าได้ไปเอาที่เนื้อตัวร่างกายเป็นหลัก, อย่าได้เอา ของแทนเป็นหลัก เช่นพระพุทธรูปก็ดี, พระบรมธาตุก็ดี อะไรก็ดี, ถือ แต่เพียงว่า นั่นเป็นสัญลักษณ์แทน เพื่อให้เราประกอบพิธีต่างๆ เกี่ยวกับ พระพุทธเจ้าได้ หรือว่าเพื่อให้เราระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าได้โดยง่าย เพราะว่ามีสิ่ง^{๕๘}แทน พุดง่าย ๆ ก็คือว่ากันลัม หรือลัมได้ยาก.

เดี๋ยวนี้^{๕๙}สัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้ามีมาก จะมากกว่าสิ่งใดในบรรดา บุคคลผู้ที่ถูกหล่อรูปขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์. เด็กๆ เขาตอบถูก เมื่ออาตมา แกล้งถามดูว่า เธอรู้ไหมว่า ใครในโลกนี้ที่ได้รับการหล่อรูปขึ้นแทนองค์ มากที่สุด? เด็กๆ ก็ตอบถูกว่าพระพุทธเจ้า เพราะเขาเห็นพระเครื่ององค์ เล็กๆ นั้นมากนักไม่มีใครเท่า. ขอให้ถือว่านี่เป็นส่วนสัญลักษณ์ จะรู้จัก ใช้สัญลักษณ์ให้เป็นประโยชน์อย่างไรหรือไม่ นั่น ก็แล้วแต่บุคคลนั้น.

เราจะต้องเข้าใจถึงตัวจริง ที่เรียกว่า พระธรรม ซึ่งเราก็ชอบ เรียกด้วยอีกคำหนึ่ง ว่าพระคุณ พระคุณของท่าน. พระธรรมในที่นี้^{๖๐} ก็คือพระคุณของท่าน, พระคุณของท่านนั่นแหละคือพระธรรมในที่นี้^{๖๑} แล้ว

ผู้ใดเห็นพระคุณของท่าน ก็คือเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา. อย่าลืมเสียว่า พระองค์ตรัสยืนยันเสมอว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. นี่แหละเป็นส่วนสำคัญ ขอให้ไปถึงพระคุณของพระองค์ ในฐานะเป็นพระองค์.

ข้อนี้เข้าใจได้ง่าย แม้เด็ก ๆ ก็อาจจะเข้าใจ คือว่าอะไรที่จะเรียกว่า อะไรชิ้นมานั้น ก็ต้องเอาประโยชน์ หรือคุณค่า หรือคุณสมบัติของสิ่งนั้น ๆ เป็นหลัก; เช่นว่า ผลไม้ มันก็ต้องมีเนื้อที่กินได้เป็นหลัก เราจึงจะเรียกว่าผลไม้ จะเรียกว่า ปู ปลา อะไรก็ตาม มันต้องมีอะไรส่วนที่เป็นของกินได้ ตามความหมายของคำนั้น ๆ. นี่เรียกว่าคุณ หรือค่า ของสิ่งนั้น ๆ. แต่เดี๋ยวนี้ พระพุทธเจ้าท่านเป็นบุคคลพิเศษ ท่านมีคุณของท่าน ที่จะเรียกว่า คุณค่า หรือ คุณอันใหญ่หลวงของท่าน ซึ่งเราจะต้องพิจารณาให้เห็น, ศึกษาแล้วนำมาพิจารณาให้เห็น.

พระคุณของพระพุทธเจ้า อย่างที่พระสงฆ์ท่านสวดสาธยายเมื่อ ตะกัณห์ นับได้ร้อยบท มันก็จะมากเกินไปสำหรับจะจำสำหรับคนธรรมดา; แต่จะต้องเก็บเอามาได้บางบทเท่าที่จะทำได้ เอามาพิจารณา. บทสำหรับ พระองค์ท่าน คือเป็นพระคุณส่วนที่เป็นประโยชน์แก่พระองค์ท่าน, เรา ก็จะยกไว้ก่อนก็ได้ เพราะว่ารู้กันอยู่ทั่ว ๆ ไปแล้วเป็นส่วนมาก ว่าพระองค์ ปราศจากกิเลส ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องฟุ้งขึ้นหรือแฟบลง, ไม่มีกิเลสเป็น เครื่องเศร้าหมอง ด้วยอำนาจที่ทรงมีพระปัญญาคุณ.

ที่นั่นเกี่ยวกับพวกเรานะ จะต้องสนใจ อย่าให้เสียที่ที่ว่า เบนผู้ได้รับประโยชน์จากพระคุณของท่าน จะยกตัวอย่างมาสักบางบท เช่นบทว่า ภควา พระองค์เป็นผู้ทรงจำแนกธรรม จะเป็นวิชาความรู้ ความดี หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน, เหล่านี้พระองค์เป็นผู้เปิดเผย แล้วทรงแจกให้แก่พวกเรา เราจึงได้รับ. ถ้าเรามองเห็นชัดลงไปว่า สิ่งที่ได้ทรงแจกให้แก่เรานั้นเป็นอย่างไรจริง; เช่นว่า ทรงชี้ทางเพื่อพระนิพพาน แล้วก็เห็นทางนั้นจริง เห็นคุณของนิพพานจริง, นี่ก็เรียกว่าเราเห็นท่าน เราเห็นหัวใจของท่าน เข้าถึงหัวใจของท่านจริง, เป็นคุณสำคัญค่าแรกที่จะต้องรู้.

ที่นับทบางบทที่แปลออกไป ถู้อตามพระสูตรที่นำมาสวดเมื่อตะกี้นี้ ตามคำของอุบาลี ผู้เคยเป็นสาวกของเดียรถีย์แล้วมานับถือพระพุทธเจ้า ได้กล่าวถึงพระคุณของพระองค์ มากมาย ซึ่งเรียกว่า ร้อยบท. บทที่อยากจะให้เอามาพิจารณากัน ก็เช่นบทว่า สักโก—พระองค์เป็นจอมแห่งสัตว์ทั้งปวง. สักกะ แปลว่า กล้าหาญ แกร่งกล้า เป็นจอมโจกแห่งสัตว์ทั้งปวง. พระองค์ทรงแกร่งกล้า หมายความว่าปราบพญามารให้พ่ายแพ้ไป ความแกร่งกล้าของพระองค์ ทำพระองค์ให้เป็นเหมือนกับจอมโจก หรือเป็นจอมแห่งสัตว์ทั้งปวง. เราต้องรู้จักไว้ว่า เราเป็นผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นจอม เหมือนกับกองทัพ เขาก็มีจอมทัพ. นี่คนทั้งโลก สัตว์ทั้งปวง ไม่ว่าโลกไหน ก็มีพระพุทธเจ้าเป็นจอม โดยสิทธิอันชอบธรรม; เพราะพระองค์ทรงทำลายพญามารให้พ่ายแพ้สูญหายไป, พระองค์จึงเป็นคนกล้าที่สุด เหลืออยู่เป็นจอมของคน.

คำถัดไปคือคำว่า นิสโก — เป็นยอดมนุษย์แห่งมนุษย์ทั้งหลาย. นี่พูดถึงความดีงามในทุกอย่างทุกประการ, จะเรื่องบริสุทธิ์ หรือเรื่องเจตียวจฉลาด หรือเรื่องเสียสละ เมตตากุศล ในทุกๆ แห่ง ทุกๆ มุม, พระองค์เป็นยอดหรือเป็นจอม. เราทุกคนก็บูชาความดี ความงาม ความถูกต้อง ความอะไรทุกอย่าง เราถือว่าคนที่ เป็นจอม, เป็นยอดสุดของคุณธรรม เหล่านี้ น้อยที่ไหน, เดียวกันมาพบว่าอยู่ที่พระพุทธเจ้า.

คำถัดไปอีก เช่นคำว่า พรหมสโต — ทรงเป็นพรหมของปางสัตว์. พรหม คำนี้ แปลว่า ประเสริฐที่สุด ก็ได้, แปลว่า มีเมตตากุศลอย่างยิ่ง ก็ได้. ฉะนั้น พระพุทธเจ้าเป็นพรหม เหมือนกับว่าบิดามารดาให้กำเนิดลูกมา, แล้วก็ตั้งอยู่ในฐานะเป็นพรหม อย่างนี้ก็ได้, หรือเป็นยอดสุดของสัตว์ทั้งหลายก็ได้, จะถือว่าเป็นพระเจ้าผู้สร้างเรามากยิ่งได้ เพราะเขากลั่นว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก; พระพุทธเจ้าก็สร้างเราในด้านจิต ด้านวิญญาณ; ถ้าเราไม่ได้รับการสร้างในทางจิตทางวิญญาณแล้วเราก็คงไม่เป็นอย่างที่เรากำลังเป็น คือเป็นมนุษย์อย่างนั้น เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงสร้างเราขึ้นมา.

คำถัดไปคือคำว่า มุทิโต แปลว่า เป็นผู้ที่มีมุทิตาจิตแห่งสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง. ในบรรดาผู้มีมุทิตา คือหวังดี รักใคร่หวังดี แล้วไม่มีใครจะยิ่งไปกว่าพระพุทธเจ้า; แต่สัตว์ทั้งหลายก็รู้สึก บางทีก็ไม่รู้สึกเอามากๆ ถึงกับไม่รู้เรื่องพระพุทธเจ้าในส่วนนั้นเอาเสียเลย. ถ้าเขารู้สึกเขาก็จะมีกตัญญูอย่างยิ่งในพระพุทธเจ้า จะทำทุกอย่างให้สมกับที่ว่า พระองค์เป็นผู้มีมุทิตาต่อตน. พระองค์ทรงหวังดีต่อสัตว์ทั้งหลาย เสียสละความสุข

ส่วนพระองค์เพื่อช่วยเหลือสัตว์ทั้งหลาย, เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายมีความสุข. พุทธนั้น ง่าย ๆ ก็ว่า ความสุขของสัตว์ทั้งหลายนั้น เป็นสิ่งดีเลิศประเสริฐสำหรับพระองค์, พระองค์จึงทรงสละทุกอย่าง เพื่อให้สัตว์ทั้งหลายได้ประสบความสุข. นี่เราเรียกว่าเป็นผู้มีมุทิตาจิตในสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง.

บทถัดไปว่า เขมงฺกโร — เป็นผู้ทำความเกษมแก่ปวงสัตว์เกษม ในที่นี้ คือ ให้ออกค้ำจากความเบียดเบียนของมาร. มารคือกิเลส, มารทุกชนิดนั้น, ถ้ามีอยู่แล้วมันทำความเบียดเบียน. ปลอดค้ำจากการเบียดเบียนของมารทุกชนิดเรียกว่า เกشم. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทำความเกษมแก่ปวงสัตว์ ตามหน้าที่ของพระองค์.

คำต่อไปว่า ปภาสฺสโร — ทรงทำความสว่างแก่ปวงสัตว์, ทรงกระทำแสงสว่างแก่ปวงสัตว์. คำเต็มที่มีคำสำหรับเรียกว่า อมิตาภะ คือ พระพุทธเจ้าอมิตาภะ, นี่คือพระพุทธในความหมายที่ว่า เป็นแสงสว่างแก่ปวงสัตว์ในลักษณะที่วัดไม่ได้, คำนวณไม่ได้, แสงสว่างชนิดที่คำนวณไม่ได้. แสงสว่างของดวงอาทิตย์นี้ยังคำนวณได้; แต่แสงสว่างที่พระพุทธเจ้าประทานให้แก่เรา นั้นคำนวณไม่ไหว, เขาจึงเรียกพระองค์ว่า อมิตาภะ. พระพุทธเจ้าท่านเป็นอย่างนี้ เราเรียกว่าผู้ทำความสว่างแก่ปวงสัตว์.

เวณฺณโก — เป็นผู้นำไปสู่สภาพอันวิเศษ พระองค์ทรงนำสัตว์ทั้งหลาย นำไปไหน? นำไปสู่สถานทีวิเศษสูงสุด ไม่มีสภาพอื่นยิ่งกว่าคือการบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

สารถิโร — เป็นสารถิ์ประเสริฐกว่าสารถิ์ทั้งปวง คือฝึกสัตว์
ให้ไปนิพพาน พวกฝึกช้างฝึกม้าใช้ลากรถลากเกวียนอยู่ที่นี้ไม่ดีอะไร
พระพุทธองค์เป็นสารถิ์ฝึกสัตว์ไปนิพพาน.

คำหนึ่งว่า ตารยนโต — ช้างบอกคนอื่นให้ข้ามซึ่งโอชะ ; ลำพัง
สัตว์ทั้งหลายข้ามโอชะกันดารไม่ได้, พระองค์ทรงช่วยให้สัตว์ทั้งหลาย
ข้ามโอชะได้.

สืบประการนี้ เป็นพระคุณของพระองค์ที่เนื่องกับสัตว์ทั้ง
หลาย คือพวกเรา. ถ้าเรารู้จักพระองค์ก็จะมีอะไรเกิดขึ้นในจิตใจมาก
สำหรับจะรู้จักพระพุทธเจ้าว่าเป็นใคร คือใคร ให้ยิ่งๆ ขึ้นไป.

เดี๋ยวนี้ก็เป็นเรื่องที่จะต้องยุติการบรรยายแล้ว เพราะว่าฝนมา ไร่พุดต่อ
กันวันนี้.

ใครคือใคร

- ๔ -

๒๒ กรกฎาคม ๒๕๒๑

พระพุทธเจ้าคือใคร ? (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนั้น จำเป็นที่จะต้องบรรยายให้เป็นการบรรยายต่อจากครั้งที่ ๓ ซึ่งบรรยายได้เหนื่อยเดียวฝนก็ตกลงมา. ท่านต้องเอาข้อความนั้น มาต่อกันกับข้อความที่จะบรรยายครั้งนี้ จึงจะเป็นเรื่องที่สมบูรณ์.

[บททวน]

ในครั้งที่แล้วมา ได้กล่าวถึงพระพุทธองค์ ในลักษณะที่ทรงพระคุณเนื่องมาถึงสรรพสัตว์ คือพวกเรา ว่าทรงเป็นจอมแห่งสัตว์ทั้งปวง, ทรงเป็นยอดมนุษย์แห่งมนุษย์ทั้งหลาย, ทรงเป็นพรหมแห่งปวงสัตว์, ทรงมีมุทิตาจิตใน

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง, เป็นผู้ทำความเกษมแก่ปวงสัตว์, เป็นผู้ทำความสว่างแก่ปวงสัตว์, เป็นผู้นำสัตว์สู่สภาพอันวิเศษ, เป็นสารถิประเสริฐไม่มีสารถิอันยิ่งกว่า, เป็นผู้ยังบุคคลอื่นให้ข้ามพ้นจากโอฆะ.

นี่เราจะเห็นได้ว่า พระคุณนั้นมีในพระองค์; แต่ประโยชน์ของพระคุณนั้นมีแก่สัตว์ทั้งหลาย, รวมทั้งพวกเราด้วย. เราจะต้องรู้จักพระคุณของพระองค์ คือรู้จักคำ หรือความหมายหรือคุณสมบัติ ที่มีอยู่ในพระองค์ จึงจะเรียกว่ารู้จักพระองค์ หรือเห็นพระองค์ สมตามที่ได้ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม ดังนี้ เป็นต้น.

พระกายของพระองค์อยู่ในรูปของธรรมวินัย.

ถ้าเราเห็นอย่างนี้จริง เราก็จะได้รับประโยชน์จริงด้วยเหมือนกัน. การเกิดของพระองค์จะเป็นสิ่งที่ประจักษ์แก่เรา, การมีอยู่แห่งพระองค์ก็จะเป็นที่ประจักษ์แก่เรา ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเทวดาและมนุษย์. การเกิดขึ้น และการมีอยู่แห่งพระองค์จนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ที่ไหนทั่วไปก็ตาม มีพระองค์อยู่ สำหรับเป็นประโยชน์แก่คนทุกคน หรือบางคนอาจจะไม่ยอมรับถึงขนาดนั้น. ขอให้ยอมรับในข้อที่ว่า พระธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสไว้ก็ดี, พระธรรมวินัยที่เราช่วยกันรักษาไว้นี้ก็ดี จักเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงทั้งเทวดาและมนุษย์. พระองค์ตรัสว่า ธรรมวินัยที่ได้ตรัสไว้ แสดงไว้

จักอยู่เป็นศาสดาสำหรับเราทั้งหลาย หลังจากพระองค์ล่องลับไปแล้ว และเราก็ช่วยกันรักษาธรรมวินัยไว้.

เมื่อเป็นถึงอย่างนั้นแล้ว เราจะยังไม่รู้จักพระองค์กันได้อย่างไร, มันจะบ้าบอมากเกินไปแล้วกรรมัง. ขอให้คิดดูให้ดีว่า เราเกี่ยวข้องกับพระองค์ถึงขนาดนี้หรือเปล่า? ถ้าเราเกี่ยวข้องกับถึงขนาดนี้ ก็เรียกว่ามีการเกี่ยวข้องกับพระองค์อย่างเต็มที่. เราจะเห็นการเกิดขึ้นแห่งพระองค์ในเมื่อเรารู้ถึงคุณธรรม คุณสมบัติที่พระองค์มี ว่ามีอยู่อย่างไรในพระองค์ ก่อนนี้ไม่ได้ตรัสรู้, ครันตรัสรู้แล้ว ประกอบขึ้นด้วยคุณธรรมเหล่านี้ นี้เรียกว่าเห็นการเกิดแห่งพระองค์. นี้เราสามารถใช้พระคุณข้อนี้เป็นประโยชน์แก่เราอยู่ นี้เรียกว่าเรามีพระองค์เหมือนกับมีทรัพย์สมบัติ.

ถ้าว่าในรูปของพระกายเนื้อหนังไม่มี, เราก็มี พระกายโดยธรรม เรียกว่า ธรรมกาย หรือ พรหมกาย ก็เรียก, เป็นกายธรรม เป็นกายสูงสุด เป็นกายประเสริฐ เป็นกายของพระองค์ยังเหลืออยู่เดี๋ยวนี้ กอพระธรรมวินัย.

ถ้าใครๆจะมีปัญญาบ้าง ไม่โง่เกินไป ขออภัยที่ใช้คำหยาบๆ ประหยัดเวลา ว่า เขาคงจะมองเห็นพระธรรมวินัยนี้ ว่าเป็นเนื้อเป็นตัวของพระองค์ หรือเป็นร่างกายของพระองค์. ธรรมะที่สอนไว้อย่างไร, วินัยที่แสดงไว้อย่างไร นี่เป็นเนื้อเป็นตัวเป็นร่างกายของพระองค์. เราจะประคบประหงมจะบำรุงรักษากันไว้ จะให้ข้าวปลาอาหารแก่พระธรรมวินัย,

ให้พระธรรมวินัยมีชีวิตอยู่. นี่ พระพุทธเจ้าในรูปหนึ่ง อยู่ในรูปของพระธรรมวินัย อย่างนั้น.

ส่วนเนื้อหนังนั้นตายแล้ว เมาแล้ว เหลือแต่กระดูกแล้ว นั่นในความหมายหนึ่งต่างหาก ไม่มีความสำคัญอยู่ที่เนื้อหนัง; มีความสำคัญอยู่ที่พระธรรมวินัย หรือคุณธรรมที่ทรงแสดงไว้โดยธรรมวินัย จนกระทั่งบัดนี้ ว่า^๕ได้เกิดขึ้นในโลกหรือในจิตใจของพระองค์ แล้วเราก็มีพระพุทธเจ้ากันตลอดมาจนถึงวันนี้. เราช่วยกันรักษา บำรุงรักษาพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ ในลักษณะอย่าง^๕นี้ ไว้สืบไปตลอดกาลนาน.

ท่านทั้งหลายลองตั้งปัญหาถามตัวเองดูเถิดว่า พระพุทธเจ้าคือใคร? ท่านอยู่กับเราจนถึงวันนี้. เราเลี้ยงดูพระองค์อยู่ด้วยข้าวปลาอาหาร, แล้วเราจะทำให้พระองค์ทรงเผยแผ่พระคุณของพระองค์ไปทั่วโลกได้ เป็นประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์.

เทวดาคือผู้ที่ไม่มีปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง ไม่รู้จักเหงื่อ มนุษย์คือผู้ที่ยังมีปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง ยังรู้จักเหงื่อ แม้ว่าสองพวกนี้จะต่างกันโดยตรงกันข้าม; แต่ก็ยังเหมือนกันโดยประการทั้งปวง ตรงที่ว่า ยังต้องอาศัยพระธรรมของพระองค์ จึงจะมีความสุขทั้งโดยส่วนตัวและโดยส่วนรวม. ถ้าไม่ได้อาศัยพระคุณธรรมนี้แล้ว เทวดาหน้าไหนก็ไม่มีความสุข และไม่ช่วยทำให้คนอื่นมีความสุขได้. มนุษย์หน้าไหนก็ไม่มีความสุข หรือจะช่วยทำคนอื่นให้มีมีความสุข. ต่อเมื่อได้อาศัยพระคุณธรรมดังกล่าวนี้แล้ว จึงจะเป็นสุข, และทำผู้อื่นให้อยู่เป็นสุขด้วยกันได้ ทั้งเทวดา

และทั้งมนุษย์. เราจึงรู้จักพระพุทธเจ้ากันในลักษณะนี้ เพราะว่าป็น
ลักษณะที่สำคัญที่จะต้องรู้จัก.

การตรัสรู้ของพระองค์เป็นการเปิดโลก.

ที่นี้อตมาก็จะได้กล่าวโดยปริยายอื่น แง่อื่น หรือความหมายอื่น
ต่อไป คือ พระพุทธองค์ในฐานะที่ทรงเป็นผู้เปิดโลก. คำว่า เปิดโลก
คงจะเป็นที่งงกันแก่เด็ก ๆ ซึ่งไม่รู้ว่โลกนี้จะเปิดได้อย่างไร แต่สำหรับผู้ใหญ่
นั้น ได้พูดกันมาจนชินแล้ว ว่าพระพุทธเจ้าเปิดโลก ทรงเปิดโลกก็ในวัน
ที่ได้ตรัสรู้นั้นเอง เป็นการเปิดโลก.

คำว่า เปิด นี้มีความหมายได้เป็น ๒ อย่าง คือ โลกนั้นมันมีอะไร
ปิดไว้ พระองค์ท่านทรงเปิดของปิดเสีย, คนก็ได้เห็นโลก น้อย่างหนึ่ง.
ที่นี้ อีกอย่างหนึ่ง โลกนั้นเหมือนเครื่องกักขังไว้หนาแน่น สัตว์โลกติดอยู่ใน
เครื่องกักขัง. พระองค์ก็มาเปิดประตูให้, โลกนั้นก็เกิดมีประตูขึ้นมา
สำหรับคนที่จะหลุดออกไปเสียจากโลก ไปสู่โลกุตตระ; ลักษณะอย่างนี้
เรียกว่าเปิดโลก. ถ้าไม่มีผู้เปิดโลก มนุษย์จะไม่รู้จักโลกตามที่เป็นจริง คือ
มองไม่เห็น และว่ามนุษย์จะไม่สามารถหลุดออกไปจากเครื่องกักขัง กล่าว
คือโลกนั้นได้.

ถ้าใครเข้าใจความข้อนี้แล้ว คงจะรู้สึกถึงซึ่งพระคุณอันใหญ่
หลวงของพระองค์ ในด้านจิตด้านวิมูญานะ; ว่าถ้าพระองค์ไม่ได้ทรงเปิด

โลกแล้ว สัตว์โลกทั้งหลายก็จะตายด้าน เหมือนกับสัตว์ที่ถูกขังอยู่ในตะกวดครอบ ตั้งแต่เกิดจนตาย จะมีประโยชน์อะไร.

ขอให้สนใจคำว่า เปิดโลก และผู้เปิดโลก ให้มากเป็นพิเศษ ว่าได้แก่พระพุทธเจ้า นั่นเอง.

เมื่อถามว่า พระพุทธเจ้าคือใคร? ก็ตอบได้อย่างฉาดฉานว่าเป็นผู้เปิดโลก เปิดสำหรับใคร? ก็เปิดสำหรับสัตว์ทั้งหลาย จะได้เห็นโลก, จะได้รู้จักโลก, จะได้ออกมาเสียจากโลก, กล่าวคือความทุกข์ทั้งปวง.

การตรัสรู้ของพระองค์นั้นแหละเป็นการเปิดโลก เพราะว่าทำให้สัตว์โลกมองเห็นโลก ทำลายเครื่องกีดขวางกีดกันของสัตว์โลก ให้สัตว์โลกหลุดออกไปได้จากกองทุกข์, ทรงประสบความสำเร็จในหน้าที่อันซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระพุทธเจ้า.

ทรงเปิดโลกในชั้นเทวดาชั้นสูงสุดก่อน เพราะว่าเป็นผู้มีปัญญา เป็นผู้หมดปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง ประสบความสำเร็จจนไม่รู้จักเหน็ดแล้ว; แต่ก็มีปัญหาคืออื่น. ฉะนั้นพวกที่ประสบความสำเร็จถึงขนาดนี้ เป็นการง่ายที่จะรู้จักธรรมชาติที่สูงขึ้นไปกว่าการเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง; พระองค์จึงประสบความสำเร็จแห่งการเปิดโลกในหมู่ชนชั้นสูงก่อน คือชั้นเทวดาและชั้นนักศึกษาก่อน. จนถึงกับมี คำกล่าวในอิทธิปาฏิหาริย์ในวันประสูติว่า การคลอจากพระครรภ์มารดานั้นเทวดารับก่อน, เทวดาหลายพวกรับก่อน แล้วจึงค่อยมามอบให้นมนุษย์ทีหลัง.

น้ำมันเป็นธรรมดา ที่ต้องกล่าวย่างนั้น เพราะสมัยนั้นไม่มีหนังสือ
ใช้ จะพูดจะสอนอะไรกัน ก็ต้องพูดกันด้วยปาก อย่างดีที่สุดก็ต้องสลัก
ภาพเป็นหินสลัก. จะสลักข้อความนี้ว่าอย่างไร? เขาก็ต้องประดิษฐ์ขึ้น
เป็นบุคคลาธิฐาน เป็นเหมือนกับอุปมา ว่าเหมือนเทวดารับก่อน แล้ว
จึงค่อยยื่นให้มนุษย์. นี่ตรงตามเหตุการณ์ที่ว่า พระพุทธองค์เสด็จไปโปรด
พระเจ้าพิมพิสาร โปรดขงฺกิล โปรดคณาจารย์ โปรดเดียรัจฉานต่าง ๆ ที่ฉลาด แล้วก็
ไปโปรดเทวดาในเทวโลก. ที่เรียกว่าเสด็จขึ้นจำพรรษาในชั้นดาวดึงส์,
เสด็จกลับลงมาสู่แผ่นดินนี้เป็นวันสำคัญที่สุด ถึงกับทำให้โลกทุก ๆ
โลก ทุก ๆ จักรวาล มองเห็นกันโล่งไปหมด ทั้งถึงกันไปหมด ในวัน
นั้น; หลังจากนั้นก็ทรงแสดงธรรมแก่หมู่มนุษย์ทั่ว ๆ ไปอีกหลายสิบพรรษา.

นี่คือคำว่า เปิดโลก หรือการเปิดโลก ทำให้คนรู้จักสิ่งที่ไม่
เคยรู้จัก, และยิ่งกว่านั้น ก็คือรู้จักความเสมอภาคแก่กันและกัน ว่าต่อ
ให้เป็นเทวดา เป็นพรหม ก็มีปัญหาเหมือนกับมนุษย์ คือปัญหาเรื่องเกิด เรื่องแก่
เรื่องเจ็บ เรื่องตาย; แม้อยู่ในอบาย เป็นสัตว์นรก มันก็มีปัญหาอย่างนี้
ด้วยเหมือนกัน. ฉะนั้นเราจึงควรเห็นว่า สัตว์ทั้งหลายนี้เสมอภาคกัน
อยู่โดยธรรมชาติในลักษณะอย่างนี้. จงถือว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ
ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, อย่าถือตนเป็นเขาเป็นเรา เป็นมีงเป็นกู เป็นข้า
เป็นขวา บ้า ๆ บอ ๆ, ให้มันกลายเป็นเรื่องที่ว่า สัตว์ทุกคนมันมีปัญห
อย่างเดียวกัน มองเห็นตลอดโล่งจ่อหน้ากันไปทั่วทุก ๆ จักรวาล. นี่เรียกว่า
การเปิดโลกของพระบรมศาสดาจารย์ ซึ่งเราจะต้องรู้จัก.

เมื่อเขาถามว่า พระพุทธเจ้าคือใคร? เราจะตอบใส่หน้าเลยว่า พระองค์เป็นผู้เปิดโลก คือเปิดให้เห็นโลก ให้รู้จักโลก ว่าโลกนั้นมันเป็นอย่างไรร. เราจะต้องประพจน์อย่างไร จึงจะสมกันกับการที่โลกนั้นมันเป็นอย่างนี้, ข้อความนี้เขียนไว้เป็นคำกลอนจำง่าย ๆ ว่า :-

ครันตรัสรู้ ถึงความสำเร็จ	ทุกทุกกัทธิ ขามเข็ด กษัตริย์สนอง
โปรดทวยเทพ ในเทวโลก เสร็จตั้งปอง	เสด็จล่อง ลงมา ประชาชน
จึงเหวตา มานุษย์ และอเบา	เห็นธรรมถึง กันได้ ทุกแห่งหน
ทั้งเหนือ ได้ ตก ออก หรือล่าง บน	กำแพงคน ก็อรรณะ พังทลาย
จนโลกุตตร โลกียา จ่อหน้ากัน	เหลือแต่ชั้น พวกเรา ที่เขลาหลาย
จงเปิดใจ ออกรับ ระงับอาย	โลกียะ จะได้กลาย เป็นโลกุตตรา.

หมายความว่า พระองค์เกิดขึ้นในโลก ได้ทำอะไรให้เปลี่ยนแปลงมากมายหลายอย่าง ให้โลกรู้จักกัน คล้ายๆกับเป็นโลกเดียว. ก่อนนั้น กำแพงวรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ เวศย์ สุทร กันคนเป็นพวกๆ. พอพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ทรงทำลายกำแพงวรรณะเสีย, ทำให้ถึงความเป็นผู้มีสภาพเดียวกัน คือมีปัญหาอย่างเดียวกัน จะต้องรักกัน จะต้องช่วยกัน ทำให้โลกุตตระกับโลกียะนี้มาจ่อหน้ากัน.

ก่อนนี้ไม่มีใครรู้จัก แม้จมอยู่ในโลกก็ไม่รู้จักโลก แล้วจะไปรู้จักโลกุตตระที่เหนือโลกได้อย่างไร. การแสดงของพระองค์ทำให้รู้จักเหมือนกันว่าโลกียะกับโลกุตตระมาจ่อหน้ากัน. เพราะฉะนั้นพวกเราที่โง่เขลา จงเปิดใจออกไปเสียบ้าง เพื่อจะได้รับแสงสว่างอันนี้ อย่างมิฉะฉาย

แล้วก็จมอยู่ จมความโง่ของตนไว้ ไม่ยอมเปิดออกไปเสียบ้าง เพื่อแสงสว่างของปัญญาจะได้เกิดขึ้นมา. ขอให้ช่วยกันถือเอาประโยชน์จากการเปิดโลกของพระพุทธเจ้าให้ได้ แล้วโลกิยะทั้งหลายก็จะกลายเป็นโลกอุดร.

นี้ พระเจ้าเปิดโลก คือพระพุทธเจ้า, พระพุทธเจ้าคือใคร?
พระพุทธเจ้าคือผู้เปิดโลก.

ความเกี่ยวเนื่องกันของพระรัตนตรัย.

หัวข้อที่จะกล่าวถึงต่อไป ก็อยากจะกล่าวถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน ความเกี่ยวข้องกันของสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน. ว่าพระพุทธเจ้านั้น อย่างไรเสีย ท่านก็ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องกันกับท่าน ผู้ที่มีปัญญามั่งก็พอจะนึกออกได้ทันทีว่าหมายถึงอะไร.

เดี๋ยวนี้เราก็นับถือ พระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์; มีพระธรรม และพระสงฆ์เนื่องถึงพระพุทธเจ้าด้วย ในฐานะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน. เราก็รู้กันอย่างนั้น, เรายังไม่รู้ลึกไกลไปกว่านั้น. ขอให้ระวังให้ดี ๆ ความเกี่ยวข้องกันระหว่างพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั้น ถ้าเราไม่รู้จัก จะเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา, จะทำให้เกิดเป็น ๓ ฝ่าย ๓ ส่วน จนไม่รู้ว่าจะเอาส่วนไหน; จะเอาทั้ง ๓ ฝ่ายก็ดูจะยากเกินไป มันลำบาก. ควรจะมองดูให้ดี ๆ ว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกันทั้ง ๓ นี้ เกี่ยวข้องกัน

สนิทจนเป็นสิ่งเดียวกัน จนถึงกับ ไม่แยกออกจากกันได้. ดังนั้น ควร
จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าพระรัตนตรัย ให้พอสมควร.

พระรัตนตรัย แปลว่า แก้ว ๓ ดวง ก็หมายความว่าแยกพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ ออกเป็น ๓ อย่าง เรียกว่า ๓ ดวง. จะเอาดวงไหน?
จะเลือกที่รักมักที่ชังกันอย่างไร? ดูมันเป็นปัญหายุ่งไปหมด แต่แล้วเราก็
ไม่อาจจะสลัดสิ่งเหล่านี้ออกไปได้ ยังคงจะต้องมีอยู่หรือถือไว้.

พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรม, พระธรรมคือสิ่งที่พระ-
พุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วทรงนำมาสอนแก่สาวก, พระสงฆ์คือสาวกผู้รับเอา
พระธรรมมาปฏิบัติ จนประสบผลสำเร็จเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้า. นี่มัน
เกิดเป็น ๓ ฝ่ายอยู่อย่างนี้ เกี่ยวข้องกันอยู่; ความเกี่ยวข้องนั้นแน่นแฟ้น
จนไม่อาจจะแยกกันได้. เพราะว่าถ้าเอาออกไปเสียอย่างหนึ่งแล้วก็เป็นอัน
ล้มหมด. แต่อย่างไรจะเป็นจุดหัวใจ เป็นจุดสำคัญ ก็ขอให้ระลึกถึง
ข้อที่ว่า พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ถ้าว่า เห็นพระพุทธ-
เจ้านั้นคือเห็นพระธรรม, เอาพระธรรมเป็นหลัก.

ทำไมทรงเน้นที่พระธรรม? ก็เพราะว่าพระธรรมมีความสำคัญ
ที่สุด จนถึงกับ พระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์เคารพพระธรรม. พระพุทธเจ้า
ท่านตรัสว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต อนาคต ปัจจุบัน ล้วนแต่เคารพพระธรรม.
เพราะว่าพระธรรมนั้นแหละ คือสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นพระพุทธเจ้า
ขึ้นมา; ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงเคารพพระธรรม. พระธรรมจึง
มีอยู่ในพระพุทธเจ้า คือพระพุทธเจ้าถูกสร้างขึ้นมาจากธรรม.

เดี๋ยวนี้พระสงฆ์จะจะไปแยกไว้อย่างไร? พระสงฆ์ก็มีหัวใจที่ประกอบไปด้วยธรรม ประพฤติธรรม บรรลุผลอย่างเดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าท่านทรงบรรลุ, คือเป็นผู้สิ้นอาสวะด้วยเหมือนกัน ในจิตใจของพระพุทธเจ้ามีพระธรรมอย่างไร ในจิตใจของพระสงฆ์ก็มีพระธรรมอย่างนั้น.

นี่ว่ากัน ในส่วนที่เป็นคุณธรรมสำคัญ ก็คือความหมดจดแห่งกิเลส หมดจดแห่งความทุกข์ ไม่มีกิเลสและความทุกข์เหลืออยู่ ซึ่งเป็นใจความสำคัญของเรื่อง.

พระพุทธเจ้ารู้พระนิพพาน ความดับทุกข์, พระธรรมที่ท่านสอนก็คือเรื่องพระนิพพาน หรือ ความดับทุกข์, พระสงฆ์ก็ประสบความสำเร็จในเรื่องของพระนิพพานความดับทุกข์; ในชั้นลึกในภายในท่านกลายเป็นสิ่งเดียวกัน. ถ้าดูข้างนอกเป็น ๓ ส่วน ๓ แฉก ๓ ฝ่าย ถ้าดูถึงชั้นในก็กลายเป็นเรื่องเดียวกัน หรือเป็นสิ่งเดียวกันอย่างนี้. จงพิจารณาดูให้ดี จะได้เข้าใจข้อความซึ่งสำคัญที่สุด.

ในเมื่อถูกถามว่า พระพุทธเจ้าคือใคร, เป็นอะไร, ท่านจะตอบว่าอย่างไร? ในเมื่อท่านเกี่ยวข้องกันอยู่เป็น ๓ แฉกอย่างนี้.

ถ้าเราจะเอา ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรา เราก็ต้องระลึกถึงข้อที่พระพุทธเจ้าท่านได้กระทำให้เกิดธรรมะ หรือพระธรรมนั้นมาสำเร็จประโยชน์แก่เรา. เนื้อตัวของท่านก็เป็นพระธรรม, ท่านตรัสรู้พระธรรม

แล้วก็แผ่แผ่แจกจ่ายพระธรรมให้แก่เรา, เราก็ได้รับพระธรรม ในฐานะ
เป็นสาวกของพระองค์.

ถ้าเราไม่โง่เกินไป ไม่ขี้เกียจเกินไป ไม่เหลวไหลเกินไป เราต้อง
ประสบความสำเร็จสูงสุด ตามความมุ่งหมายของพระธรรม คือสามารถ
ดับกิเลสและความทุกข์ได้. เดียวนี้มันขึ้นอยู่กับความไม่เอาจริง ความ
เหลวไหล ความโง่ ความขี้เกียจของเรา ซึ่งรักแต่จะโง่อยู่ตลอดไปนี้ แล้ว
จะไปโทษพระธรรมได้อย่างไร, จะไปโทษพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้. เราต้อง
โทษตัวเอง, เราจะต้องแก้ไขตัวเอง ที่ต้องทำให้เราเข้าไปรวมอยู่ในแฉก
หนึ่งของ ๓ แฉกนั้นให้ได้ คือทำให้เราไปรวมอยู่ในพระพุทธเจ้าให้จนได้.
ข้อนี้ก็มีวิธีที่จะทำและจะต้องพูดต่อไป.

ในขั้นนี้ขอให้มองเห็นส่วนที่เรียกว่า พระรัตนตรัย ให้เป็นที่เข้าใจ
ใจอย่างถูกต้องกันเสียก่อน; ว่าถ้าเป็นลูกเด็ก ๆ อนุมัติ เขาก็จะนับพระพุทธ-
เจ้าอย่างหนึ่ง, พระธรรมอย่างหนึ่ง, พระสงฆ์อย่างหนึ่ง. แต่ถ้าเป็นพุทธ-
บริษัทที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดแล้ว อาจจะทำให้เป็นสิ่งเดียวกัน;
เหมือนเอาของ ๓ อย่างใส่ครกโขลกให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน นี่จะทำได้
หรือไม่? จะทำได้อย่างไร? เดี่ยวเราจะต้องพูดกัน. แต่ความจริงนั้นมัน
ก็เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว ขอให้ไล่ไปตั้งแต่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม,
พระธรรมถูกมอบให้แก่พระสงฆ์, พระสงฆ์ปฏิบัติธรรม, ทำความเป็นอย่าง
เดียวกันกับพระพุทธเจ้า. ในปัญหาที่สำคัญคือดับกิเลสและความทุกข์;
เห็นความที่ไม่แยกกัน ไม่อาจจะแยกกันได้ นี่ก็อย่างหนึ่ง. แล้วเห็น
ความที่^๕เนื้อใน แก่นสารสาระในภายในนั้นเป็นสิ่งเดียวกันแท้ ^๕นี้อีก

อย่างหนึ่ง. ถ้าเห็นอย่างนี้แล้ว ก็เชื่อว่าได้เห็นพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง และเห็นพระพุทธเจ้าคือใครอย่างแท้จริงด้วย.

ข้อความที่พระรัตนตรัยเป็นสิ่งเดียวกันนั้น ต้องมองดูถึงขั้นใน ให้พบคุณธรรมอันสูงสุด คือความสะอาด ความสว่าง และความสงบ วามืออย่างครบถ้วน : ในพระพุทธเจ้าที่ดี, ในพระธรรมที่ดี, ในพระสงฆ์ที่ดี. ความข้อนี้เขียนไว้เป็นคำกลอนง่าย ๆ ว่า:—

พระพุทธะ พระธรรมะ และพระสงฆ์	ล้วนต่างองค์ เป็นสามพระ หรือเอน
หรือเป็นองค์ เดียวกัน ที่ชั้นใน	ดูเท่าไร ก็ไม่เห็น เป็นสามองค์
นั้นถูกแล้ว ถ้าดูกัน แต่ชั้นนอก	คือดูออก มีพระพุทธะ จอมพระสงฆ์
ได้ตรัสรู้ ซึ่งพระธรรม ทรงจำนง	สอนพระสงฆ์ทั้งหลาย ให้รู้ตาม
แต่เมื่อดู ชั้นใน กลับได้พบ	ว่าธรรมหนึ่ง ซึ่งอยู่ครบ ในพระสาม
ทั้งพุทธ สงฆ์ หรือว่าองค์ พระธรรมงาม	ล้วนมีความ สะอาด สว่าง สงบ บรรจบกัน.

ถ้าท่านสามารถบรรจบพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกันได้ นี่จะชื่อว่า เป็นผู้รู้จักถึงที่สุดแล้ว ว่าพระพุทธเจ้านั้นคืออะไร หรือคือใคร.

พระรัตนตรัยโดยเนื้อแท้เป็นสิ่งเดียวกัน ไม่มัวแยกเป็น แก้ว ๓ ดวง, ในหนึ่งพวงมี ๓ ดวงแขวนอยู่ เหมือนที่เด็กๆ เขาจะคิดกัน โดยมาก. เดียวนี้เราโตแล้ว ฉะนั้นก็ควรจะทำให้ได้ดีกว่านั้น.

ต้องเห็นปฏิจาสมุปบาทจึงจะเห็นรัตนตรัย.

ที่นี่จะได้พิจารณาต่อไปอีก ถึงการที่ว่า ทำอย่างไรทั้งสามองค์จึงจะเป็นองค์เดียวกัน, จะหาพบที่ไหน?, และเกี่ยวกับเราอย่างไร? ข้อความทำนองนี้อาตมาขอโอกาส หรือว่าขอสิทธิพิเศษ ที่จะพูดตามความรู้สึกของตนเอง ไม่เกรงใจใคร, ใครจะว่าอย่างไรก็ไม่กลัว จึงได้พูดมาในทำนองที่พูดมาแล้ว และจะพูดต่อไปอีกในรูปแบบที่เดียวกัน ว่าการที่เราจะถึงพระพุทธเจ้าได้จริง แล้วถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ทั้งสามอย่างได้จริง ในเวลาเดียวกัน ในที่เดียวกัน ในขณะนั้น มันขึ้นอยู่กับความเห็น, การเห็นอย่างที่เราองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. ธรรมะอยู่ที่ไหน จะต้องเห็นธรรมะนั้น แล้วก็จะได้ชื่อว่าเห็นพระองค์.

ทำอย่างไรเรียกว่าเห็นพระองค์? ก็คือเห็นธรรมะ. เห็นธรรมะคือเห็นอะไร? พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า เห็นปฏิจาสมุปบาท, ผู้ใดเห็นปฏิจาสมุปบาท ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา. ฉะนั้นการที่เราจะเห็นพระพุทธเจ้า คือเห็นธรรมนั้น ต้องเห็นปฏิจาสมุปบาท. ปฏิจาสมุปบาทนั้น คือเรื่องที่ความทุกข์ได้ก่อขึ้นมาอย่างไร, และความทุกข์ได้สลายลงไปอย่างไร, และเป็นความทุกข์ที่มีอยู่ในเนื้อในตัวในกายในใจของคนทุกคน.

ในคนทุกคนมีสิ่งที่เรียกว่าปฏิจาสมุปบาท : ประเดี๋ยวก็ก่อขึ้นมาในรูปของความทุกข์, ประเดี๋ยวก็สลายลงไปในเรื่องของความดับทุกข์; แต่โดยเหตุที่ยังไม่ถึงที่สุด ยังมีเหตุปัจจัยเหลืออยู่มาก เดียวมันก็ก่อความทุกข์ขึ้นมาอีก. จะกล่าวแต่ใจความสำคัญ คือว่าเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย

ใจ แล้วเราก็มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ธัมมารมณ ที่คู่กันกับตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ.

นี่คือ ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา ซึ่งคนจะต้องลงมือเรียนที่นี้.
คนโง่เขาไปเรียน ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนาที่อื่น. คนโง่ขอให้
เรียน ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนาที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ขอให้
จดจำไว้ให้ได้ว่า เรามี ก ข ก กา แห่งพระพุทธศาสนาที่ต้องเรียน อยู่ที่
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๖ อย่างนี้ มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปะ ธัมมารมณ
เป็นของคู่กัน ตา คู่กับ รูป, หู คู่กับ เสียง, จมูก คู่กับ กลิ่น, ลิ้น คู่กับ รส
กาย คู่กับ สัมผัสทางผิวหนัง, ใจ คู่กับ สิ่งที่จะรู้สึกได้ด้วยใจ เป็น ๖ คู่.

จะพูดถึง คู่แรก คือ ตา กับ รูป ก่อน. ตา ไปถึงกันเข้ากับรูป
ก็เกิดการเห็นทางตา ที่เรียกว่า จักขุวิญญาณ, เกิดเป็นสามอย่างขึ้นมาแล้ว.
ฟังให้ดี ๆ ว่า ตาแล้วกับรูปมาถึงกันเข้าแล้ว เกิดจักขุวิญญาณ, ทั้งสามประการ
นี้ คือตาด้วย รูปด้วย จักขุวิญญาณด้วย, มาถึงกันเข้าแล้ว เรียกว่าผัสสะ,
คือการสัมผัส. ในขณะแห่งสัมผัสนั้นก็ไม่ได้มีวิชชา มีสติ อะไรที่โหมมา,
มันก็เป็นสัมผัสธรรมดา, สัมผัสชนิดนี้ทำให้เกิดเวทนา.

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา คือความรู้สึกในทาง
อารมณ์ ว่าพอใจ ว่าไม่พอใจ หรือว่ายังสลัวๆ ไม่รู้ว่าพอใจดี หรือไม่
พอใจดี. เวทนามีอยู่ ๓ อย่าง อย่างนี้ คือ เวทนาที่เป็นสุข เวทนาที่เป็นทุกข์
เวทนาที่ไม่บอกได้ว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์. นี้เรียกว่าเวทนา เพราะตาได้เห็น
รูป เกิดเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นมา.

เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา คือ เกิดความอยาก ตามที่เวทนามันแสดงออก. ถ้าเวทนามารัก มันก็อยากจะได้, ถ้าเวทนาม่าเกลียด มันก็อยากจะได้เสียให้ตาย หรืออยากจะทำเสีย. ถ้าเวทนาที่ยังดูไม่ออกว่า น่ารักหรือไม่น่ารัก มันก็ยังสงสัย สนทนัทธ์ ลังเล กังวล อยู่นั่นเอง.

นี่คือ เวทนาที่จะต้องเกิดขึ้นอยู่ประจำวัน รู้สึกรัก หรือชอบ มันก็อยากจะได้ เกิดเป็นโลภะ ราคะ ขึ้นมา, ไม่น่ารัก มันก็ไม่ชอบ มันก็เกิดเป็นโทสะ โกรธ อะไรขึ้นมา, ถ้าไม่รู้อะไรแน่ มันยังคงเป็นโมหะไปตามเดิม, เวทนาเป็นเหตุให้เกิดตัณหา คือความอยาก ความต้องการ ขึ้นมาอย่างนั้น.

ตัณหา คือความอยากด้วยอำนาจของความงอ โขมให้เกิดอุปาทาน. พอมันรู้สึกว่ายากอะไร ก็เกิดความรู้สึกอย่างหนึ่งว่า กูเป็นผู้อยาก; ความรู้สึกที่เป็นความอยากเกิดก่อน, แล้วความรู้สึกที่ว่าเป็นตัวผู้อยากนั้นเกิดทีหลัง ฟังดูแล้วก็ไม่น่าเชื่อ; นักปราชญ์สมัยปัจจุบันเขาไม่ยอมเชื่อ เขาวามันผิดหลักตรรกะที่ว่า ความอยากเกิดก่อนผู้อยาก. นั่นเขามันงอไปเอง เพราะว่าสิ่งนี้มันไม่มีตัวตนที่แท้จริง มันมีแต่ความรู้สึกของจิตใจ; ฉะนั้น ในความรู้สึกของจิตใจมันก็เกิดความอยากได้ก่อน แล้วจึงเกิดเป็นความรู้สึกเป็นผู้อยาก คือยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ตนอยาก. นี่แหละคือข้อที่ ตัณหาให้เกิดอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นเป็น ตัวกู - ของกู : กูอยากอะไร กูได้อะไร กูมีอะไร.

มีอุปาทานขันธ์นั้นถือนั้น เป็น ตัวกู - ของกู อยู่อย่างนั้นแล้ว ก็เรียกว่ามัน เกิดเป็นภพขึ้นมา คือความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ขึ้นมา ในรูปแบบที่สมบุรณ์, แล้วจะเกิดเป็นชาติ คือ ความเกิดเป็น ตัวกู รูปนั้นรูปนั้นขึ้นมา หาราอยู่ที่เดียว, มันมีตัวกูโดยสมบุรณ์แล้ว มันก็มีปัญหานานาประการ เรียกว่า ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความได้ ความเสีย ความทุกข์ร้อน ทุกๆอย่าง การไม่ได้อย่างใจ เป็นที่รบกวนของความทุกข์ ก็เกิดความทุกข์ขึ้นมาอย่างนั้น.

นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายที่ก่อให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาในจิตใจของคนเป็นประจำวัน มองให้เห็นชัด ศึกษาให้เข้าใจแจ่มชัด เป็นฝ่ายเกิดฝ่ายหนึ่งก่อน.

แล้วที่นี้ ถ้ามันเป็น เรื่องของฝ่ายดับ มันก็ตรงกันข้าม คือว่า แม้ตา เห็น รูป เกิดจักขุวิญญาณ แล้วเกิดผัสสะขึ้นมา ๓ ประการนี้รวมกันเรียกว่าผัสสะ เกิดขึ้นมาแล้ว, แต่มีสติปัญญาขึ้นมาทันควัน รู้เรื่องของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้เรื่องของเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ในขณะนั้น. ผัสสะนั้นมันก็ถูกกระทำให้เป็นผัสสะที่ประกอบด้วยปัญญา ด้วยวิชา; แม้จะให้เกิดสุขเวทนาขึ้นมามันก็รู้เท่าทัน ไม่หลงรักหลงพอใจ, แม้จะเกิดทุกขเวทนาขึ้นมามันก็รู้เท่าทัน มันไม่โกรธ มันไม่ขัดใจ, แม้จะเป็นอกุศลขมสุขเวทนาขึ้นมา มันก็ไม่พะวงหลงไหล, มันก็ไม่เกิดเวทนาชนิดที่จะให้เกิดตัณหาได้, ตัณhamันไม่เกิดแล้ว อุปาทานมันก็ไม่เกิด, ภพ ชาติ มันก็ไม่เกิด, ทุกข์มันก็ไม่เกิด.

นี้เรียกว่าปฏิจสุมุปาบทฝ่ายดับทุกข์ มันมีอยู่ได้จริง; แต่จะมีได้แก่ใครนั้นมันพูดยาก. เมื่อคนไม่ศึกษาไม่สนใจ ก็มีไม่ได้; แต่ว่ามันเป็นสิ่งที่มีอยู่ได้ เป็นสิ่งที่อาจจะมิได้ ในเมื่อบุคคลนั้นศึกษาและปฏิบัติ.

เดี๋ยวนี้ ไม่มีการศึกษา ไม่มีการปฏิบัติ มันก็ไม่มีปฏิจสุมุปาบทฝ่ายดับ, มันมีแต่ปฏิจสุมุปาบทฝ่ายเกิดเสียตะพึดไป, เกิดเป็นทุกข์จนกว่ามันจะเปลี่ยนไปเอง เพราะความเปลี่ยนแปลงแห่งเหตุแห่งปัจจัยเอง, มันก็ทนทุกข์อยู่ตลอดเวลา. นี่ไม่ใช่เพราะว่าเราไปดับมัน, มันดับเพราะมันเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัยของมันเอง, คือมันจัดขีดไปตามที่เหตุปัจจัยมันเปลี่ยนแปลง; อย่างนี้ ไม่เรียกว่าปฏิจสุมุปาบทฝ่ายดับ ในที่นี้.

ปฏิจสุมุปาบทฝ่ายดับที่พระพุทธเจ้าท่านทรงสอนนั้น คือมีสติปัญญาทันทั่วทั้งที่ในขณะแห่งผัสสะ; แม้จะเกิดเวทนาอะไรขึ้นมา ก็ไม่เกิดตัณหา ความทุกข์มันก็ไม่อาจจะเกิด คือดับสนิทอยู่.

ขอให้ศึกษาให้เข้าใจปฏิจสุมุปาบทว่า การประชุมกัน เกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา ในใจเป็นอย่างนี้, การที่ประชุมสติปัญญาความรู้ แล้วความทุกข์ไม่เกิดขึ้นมา ในใจมันเป็นอย่างนี้. ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุปาบท ผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต. พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้.

ผู้เห็นปฏิจสุมุปปาทจักเห็นพระพุทธเจ้าได้.

ฉะนั้น ถ้าใคร อยากจะเห็นพระพุทธเจ้า ก็จงเห็นปฏิจสุมุปปาท ซึ่งเรียกว่าธรรมในที่นี้ เห็นอย่างการศึกษา ก็ยังดีกว่าไม่เห็นเสียเลย. เห็นอย่างทางธรรม ทางศาสนานี้ คือ เห็นชนิดที่ประพฤติดได้ และ ปฏิบัติได้ สามารถจะควบคุมความทุกข์ไม่ให้เกิดขึ้นได้ นี่เรียกว่าเห็นอย่างถูกต้อง.

เมื่อเห็นขนาดที่ควบคุมมันได้ ก็เรียกว่าเห็นพระพุทธเจ้าพระองค์จริง คือเห็นธรรมที่แท้จริง ทั้งฝ่ายเกิดและฝ่ายดับ. นี่แหละคือการเห็นพระพุทธเจ้าในข้อที่ว่า เห็นธรรมะคือเห็นพระองค์, เห็นพระองค์คือเห็นธรรมะ, เห็นธรรมะคือเห็นพระองค์, เห็นที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้.

ทำไมจึงพูดอย่างนั้น? เพราะมันเห็นในเรา ในร่างกายนี้ ที่จะสมมติเรียกว่าเรา. ฉะนั้นเราอยู่ที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ ในเรานั้นแหละ จะมีการเกิดแห่งปฏิจสุมุปปาท หรือการดับแห่งปฏิจสุมุปปาทได้. ฉะนั้นจึงพูดว่า เราจะเห็นพระพุทธเจ้าที่ไหนเมื่อไรก็ได้ เพราะมีอยู่ในเรา, สิ่งที่ต้องเห็นนั้นอยู่ในเรา คือเห็นปฏิจสุมุปปาท ซึ่งเรียกว่า ธรรม. เห็นธรรมก็คือเห็นพระพุทธเจ้า.

ใครเข้าใจเรื่องนี้ ก็จะรู้สึกได้เองว่า นี่ไม่เสียเปรียบคนที่เกิดในอินเดียในครั้งพุทธกาล. คนเกิดในอินเดียครั้งพุทธกาล ไม่รู้จักพระพุทธเจ้า ทำตัวเป็นข้าศึกต่อพระพุทธเจ้า รับจ้างฆ่าพระพุทธเจ้าก็มี. เราเกิดที่นี่เดี๋ยวนี้ ไกลกันตั้งสองพันกว่าปี ยังมีโชคดีเท่าหรือดีกว่าคนในอินเดียบาง

คน ที่ได้เกิดทันพระพุทธเจ้าก็ไม่รู้จัก. ฉะนั้น ขอให้พยายามทำให้สำเร็จประโยชน์ในข้อที่เห็นธรรม แล้วเห็นพระพุทธเจ้า.

ทีนี้จะเห็นที่ไหน? ก็บอกแล้วว่า เห็นในตน หาทบในตน เห็นในตน. ปฏิจสุมุปาบทนั้นต้องหาในตน หาทบในตน เห็นในตน; ก็เป็นอันว่า ต้องหาพระพุทธเจ้าในตน คือในกายในใจที่เป็นที่ตั้งแห่งปฏิจสุมุปาบท; ถ้าหาภายนอกก็เป็นคนโง่.

ทีนี้คนหาภายนอกกันอยู่ตั้งหมื่นตั้งแสนตั้งล้าน ก็รุมกันด่าอาตมาว่าโง่โง่ ได้เหมือนกัน. แต่อาตมาบอกว่า ถ้าหาข้างนอกแล้วเป็นคนโง่; แต่คนที่กำลังหาข้างนอกอยู่มันมีเป็นหมื่นเป็นแสนเป็นล้าน ก็รุมกันด่าอาตมาว่าเป็นคนโง่. เอ้า, ก็แลกกัน ไม่เป็นไร, แต่เอาตามความจริงแล้ว ต้องหาพระพุทธเจ้าในตน, ต้องเห็นพระพุทธเจ้าในตน คือเห็นปฏิจสุมุปาบท.

ทีนี้ฟังดูให้ตื่นนะ เพราะว่าเป็นเรื่องที่จะต้องด่ากันยกใหญ่กว่านั้นไปอีก ก็คือว่า พอเห็นธรรมะ คือปฏิจสุมุปาบทในตน, ตนก็เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง. นี่เราจะมีโอกาสเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง ในเมื่อจิตใจมันประจักษ์อยู่ต่อการเกิดขึ้นแห่งปฏิจสุมุปาบท และการดับลงแห่งปฏิจสุมุปาบท. จิตที่เห็นนั้นแหละเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง.

นี่เราจะมีโอกาสเป็นพระพุทธเจ้าเสียได้เองอย่างนี้ โอกาสมีมากถึงอย่างนี้ : ไล่มาตั้งแต่ว่า ต้องเห็นธรรมะ จึงจะเห็นพระองค์, เห็นธรรมะ

คือเห็นปฏิจสมุปบาท. เห็นปฏิจสมุปบาทเห็นที่ไหน? ต้องเห็นในตน, ต้องหาพบในตน. เมื่อหาพบในตน ก็มีพระพุทธเจ้าอยู่ที่นั่น, ที่นั่นก็มีพระพุทธเจ้า, ที่นั่นก็เป็นพระพุทธเจ้า.

นี่ก็คือโอกาสที่ว่า จิตที่มองเห็นธรรมะนี้จะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง พูดอย่างภาษาธรรมดาสามัญก็ว่า เรามีโอกาสที่จะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง อยู่ในจิตในใจของเรา ที่ประพฤติกกระทำเป็นอย่างดี, ฝึกฝนอบรมเป็นอย่างดี จะเรียกว่าทำวิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือจะเรียกอะไรก็ได้ แล้วแต่จะสมมติเรียกกัน. แต่โดยแท้จริงนั้น ก็คือทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ทำให้เกิดความเห็นโดยประจักษ์ว่า ปฏิจสมุปบาทนั้นเป็นอย่างไร. เห็นความจริงขั้นนั้นแล้วชื่อว่าเห็นธรรม, การเห็นธรรมชนิดนี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นการเห็นตถาคต. เมื่อเห็นอยู่ในเรา ก็มีพระพุทธเจ้าอยู่ในเรา, แล้วจิตเป็นผู้เห็น จิตนั้นก็^๕เป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง.

เรามีโอกาสที่จะเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง, เรามีโอกาสที่จะมีพระพุทธเจ้าเป็นอย่างน้อย, มีโอกาสที่จะมีพระพุทธเจ้าอยู่ในกายใจของเราเสียเองเป็นอย่างน้อย. เดียวนี้ไปหาข้างนอก ไปหาที่วัด ไปหาที่พระวิหารโน้นพระวิหารนี้ เมืองนั้นเมืองนี้ ภูเขานั้นภูเขานี้ เหมือนกับคนบ้า.

เอาละ, พอว่าเขาคิดว่า เขาก็ด่ากลับมาตั้งหมิ่นตั้งแค้น ว่าบ้าเอง. อาตมาก็บ้าเองก็ได้, แล้วก็บ้าพูดอย่างนี้อยู่เรื่อยไป ว่าพระพุทธเจ้าคือใคร? พระพุทธเจ้า^๕คือเราที่เห็นปฏิจสมุปบาท.

คนที่เขามีปัญญาในเรื่องนี้ เขาก็เห็นชัดว่า พระพุทธเจ้ามีอยู่ในเรา, มีอยู่ในหัวใจของเรา; ไม่ใช่เที่ยวอยู่ที่นั่นที่นั่น. เขาจึงพูดขึ้นมาอย่างเฉียบขาดว่า ถ้าเห็นพระพุทธเจ้ามาเดินอยู่ตามถนน ก็ช่วยกันฆ่าเสียให้ตาย; เพราะว่าพระพุทธเจ้าที่แท้จริงจะไม่มาเดินอยู่ตามถนน. พระพุทธเจ้าที่แท้จริงจะอยู่ในหัวใจของคนที่เห็นปฏิจางสมุปบาท; ฉะนั้นไม่มีโอกาสที่จะมาเดินอยู่ตามถนน, ต้องไปอยู่ในที่ที่ควรอยู่ คือในหัวใจของคนที่เห็นปฏิจางสมุปบาท.

ถ้าจะจำประโยคที่ประหลาด ๆ บ้าง ๆ บอ ๆ นี้ไว้บ้าง ก็คงจะป้องกันความเข้าใจที่ไขว้เขวได้ ว่าถ้าเห็นพระพุทธเจ้ามาเดินอยู่ตามถนน เทียวทำอะไรอยู่ ก็ตาม จะมาบอกเบอร์ หรือมาทำอะไรชนิดที่ท่า ๆ กันอยู่โดยมาก ก็ตาม แม้จะแจกพระเครื่องก็ตาม ช่วยกันตีเสียให้ตาย. คำว่า "ตี" นี้มีความหมายชนิดที่ว่าไม่ต้องถูกตำรวจจับไปขังนะ มีวิธีตีอย่างอื่น คือให้ไม่มีความหมาย ไปทีเดียว. นี่เราจะมีโอกาสที่จะเห็นพระพุทธเจ้า จะมีพระพุทธเจ้า แล้วก็จะเห็นพระพุทธเจ้าเอาเสียเอง.

เดี๋ยวนี้ที่ไม่เห็นพระพุทธเจ้า ก็เพราะว่าเรามีความโง่ของเรา เรามีความโง่ของเรา บังพระพุทธเจ้าไว้เสีย เราจึงไม่เห็นพระพุทธเจ้า. ที่พูดนี้มันประหลาดไหม? ที่พูดว่า พระพุทธเจ้านั้นอยู่ข้างหลังความโง่ของเรา. ใครมีความโง่ จะให้ยกมือเดียวก็ไม่มีใครยกมือ; ฉะนั้นไม่ถามดีกว่า. ถ้าใครมีความโง่ ก็ขอให้รู้เถิดว่า พระพุทธเจ้านั้นอยู่ที่หลังความโง่ของเรา, กระชากความโง่ให้ขาดออกไป ก็จะพบพระพุทธเจ้าที่นั่น. เหมือนกับรูปที่ในดึกหลังนั้นก็ว่า พระพุทธเจ้าอยู่ข้างหลังมัน; มันนั้น

คือความโง่ของเรา, แหวกม่านโง่นั้นออกไปเสียสักคืบหนึ่ง สักศอกหนึ่ง จะพบพระพุทธรเจ้าหยาอยู่ที่นั่น.

ฉะนั้น จงหาม่านของตัวให้พับ. ทุกคนมีม่านโง่อยู่ในใจหาให้พับ แล้วแหวกม่านนั้นออกไปข้างๆ เสียสักศอกหนึ่ง ก็จะพบพระพุทธรเจ้าหยาอยู่ที่นั่น. คำกลอนก็เขียนไว้ที่นั่นแล้วว่า :-

ดูให้ดี พระองค์มี ที่หลังม่าน	อยู่ตลอด อนันตกาล ท่านไม่เห็น
เฝ้าเรียกหา จู๋เห่าหอน ตอนเช้าเย็น	ไม่รู้เช่น เขิงหา ยิ่งหาไกล
เพียงแค่แหวก ม่านออก สักศอกหนึ่ง	จะตกตลิ่ง ใจสั่น ถึงหัวน้าว
จะรู้จัก หรือไม่ ไม่แน่ใจ	รู้จักได้ ก็ปรีดี อยู่คนเดียว
เชิญพวกเรา เอาการ การแหวกม่าน	คงมลาย ตายด้าน หยุตโง่งเง
ทำลายม่าน อวิชา อยามัวเกรง	ว่าไม่เก่ง ไม่สวย ไม่รวยบุญ.

คำอธิบายมี ควรจะเข้าใจกันให้ถูกต้อง. พระองค์อยู่ที่หลังม่าน ตลอดอนันตกาล ตลอดกาลนิรันดร์; แต่เราไม่เห็น ก็เฝ้าเรียกหา เหมือนอะไรก็ไม่รู้, เฝ้าหอนอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น อะไรก็ไม่รู้มันเฝ้าหอนอยู่ทั้งเช้าทั้งเย็น ก็ไม่เคยพบ. ไม่รู้วิธีหา ยิ่งหาที่ยิ่งไกล, ยิ่งไม่ได้, ยิ่งไม่พบ. วิธีของมันเพียงแค่แหวกม่านอวิชาออกเสีย ก็จะตกตลิ่งว่าอยู่ที่นั่น.

เชิญพวกเรา เอาการ การแหวกม่าน. ขอให้พวกเราเอาภาระอย่างสูงสุด คือการแหวกม่าน, ตั้งหน้าตั้งตาแต่จะแหวกม่าน แหวกม่านความโง่ของตน อย่าทำอะไรให้โง่งนเคยชินเป็นนิสัย.

เดี๋ยวนี้ ชอบทำอะไรให้โง่ๆ หนักเข้ามันก็เคยชินเป็นนิสัย โดยไม่รู้สึกรู้สั, ไม่มีอะไรจะลำบากมากเท่ากับทำอะไรร่วมกับคนโง่; ฉะนั้นเราจึงมีปัญหาลุप्तบรรคเต็มไปหมด ไม่ประสบความสำเร็จในการทำ งาน.

ฉะนั้น อย่างถั่ว ให้พยายามทำการแหวกมัน ทำสิ่งสูงสุด ประเสริฐที่สุดด้วยการแหวกมัน. แม้ว่ามันจะดูไม่สวย ไม่ดี ไม่เด่น ไม่รวย ด้วยบุญ สวรรค์ วิมาน ก็ตามใจ เราไม่ต้องการ. เราต้องการแต่จะแหวก มันโดยทำเดี่ยว, แหวกมันออกสักศอกหนึ่ง ก็จะเห็นว่าพระองค์ทรงอยู่ ที่นั่น. ฉะนั้น มานอวิชชาของตัว จงช่วยกันแหวก, ดีกว่าแหวกก็ ช่วยกัน ทำลายเสียให้ขาด.

นี่ก็คือเรื่องที่จะพบพระพุทธเจ้าได้ที่ไหน อย่างไร? พบข้างใน เพราะว่ามานั้นมันก็อยู่ข้างใน มันหุ้มห่อจิตใจ. ทำลายมันข้างใน ก็พบ พระพุทธเจ้าอยู่ข้างใน, เห็นพระองค์ เห็นในตน หาพบในตน กระทั่ง ตนเป็นพระพุทธองค์เสียเอง.

ในตอนต้นของการบรรยาย ก็ได้กล่าวแล้วว่า พุทธะมีอยู่ ๔ จำพวก สัมมาสัมพุทธะ สูงเกินไปเราไม่เออมน; บิณฑกพุทธะ เราก็รอโอกาส อยู่; แต่อนุพุทธะ นั้น เราควรจะหวังอย่างเต็มที่, พยายามด้วยกำลัง ความสามารถของตนๆ ให้ประสบผลแห่งความเป็นอนุพุทธะ ให้เร็วที่สุด เท่าที่จะเร็วได้. เราก็จะได้พบ จะได้รู้จัก ว่าพระพุทธเจ้าคือใคร จำเป็น

หรือไม่? จำเป็นอย่างไรว? จำเป็นเท่าไร? จำเป็นแก่ใคร? จำเป็นแก่คนที่
จะไม่เสียดิเกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

การปิดทองพระ ควรเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า.

ชักจะเหนื่อยแล้ว แต่ยังมีอีกนิดหนึ่ง จะขอพูดเสียด้วย คือเรื่อง
ว่า ปิดทองพระ, ไปที่ไหนก็เห็นแต่ปิดทองพระ แดงหราไปหมด. ปิด
ทองพระพุทธรูป ปิดทองพระพุทธเจ้า ปิดอะไรกัน? นึกเอาเองดูก่อน
ว่าปิดทองพระ นี่ ปิดอะไรกัน?

ถ้าเข้าใจความหมายของคำว่า ปิดทองพระ ถูกต้อง ก็คงจะรู้จัก
พระ. ถ้าไม่รู้จักพระอย่างถูกต้อง ก็คือปิดทองก้อนหิน หรือว่าก็เหมือน
จะปิดทองไม้ต้นๆอะไรก็ได้ ที่เขาเอามาสลักๆเข้าสักหน่อย ถ้าไม่รู้จักว่า
ปิดทองนี่คืออะไรกัน. ถ้าอยากจะปิดทอง ต้องกระทำให้พร้อมสำหรับการ
ปิดทอง, คือรู้จักพระพุทธเจ้ากันเสียก่อน, รู้จักพระพุทธเจ้าพระองค์
จริงเสียก่อน ไม่ใช่พระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ที่นั่น.

นี่เดี๋ยวนี้เราจะปิดทองพระพุทธรูปกันก็ได้ ถ้าจะให้สำเร็จประ-
โยชน์ เราต้องรู้จักพระพุทธรูปเสียก่อน ว่าเป็นอะไร, เป็นสิ่งแทนพระ-
พุทธเจ้า, รู้จักพระพุทธเจ้าคืออะไร แล้วจึงปิดทองลงไปด้วยความรัก
พระพุทธเจ้า จึงสำเร็จประโยชน์. เขียนเป็นคำกลอนไว้สำหรับตัวเองว่า:-

การปิดทอง ต้องหมาย ถึงความสมัคร ประพฤติธรรม พร้อมรัก ตามที่สอน
 เพื่อบุชา เต็มความรัก ประจักษ์ตอน ยามม้วยมรณ หรือยังอยู่ ดูเหมือนกัน
 สุขจะเกิด ห่วงกัน นั้นยืนนาน ทุกเหตุการณ์ ทุกทุกภพ ประสบสันต์
 เพราะเหตุที่ มีธรรม ประจำวัน ประพฤติกัน อย่างกะของ ที่ต้องกิน
 ผิดจากนี้ มีแต่ จะวายงม ดูไม่สม ตามส่วน ที่ควรถวิล
 ปิดทองนอก ได้ความงาม ตามระบิล ปิดทองใน ใจสัน ความว่ายเวียน.

ในเรื่องการปิดทอง, การปิดทองหมายถึงความสมัคร ความรัก
 พระพุทธเจ้า, ความที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จนทนอยู่ไม่ได้
 จะมีชีวิตอยู่ต่อไป หรือจะต้องตายเดี๋ยวนี้แล้ว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติให้
 สุดความสามารถของตน. เห็นเป็นของสำคัญ จำเป็นที่ต้องทำ เหมือน
 กับอาหารที่เราต้องกินเป็นประจำวัน ขาดไม่ได้. การประพฤติธรรมตาม
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็ต้องทำอย่างนั้น เหมือนกับอาหารที่ต้อง
 กินเป็นประจำวัน; ถ้าไม่ทำอย่างนี้ก็คือนิโง่ เอาทองไปปิดก้นหิน ไม่
 ถูกพระพุทธเจ้า, ไม่เป็นการบูชาพระพุทธเจ้า, ไม่สมัครใจที่จะปฏิบัติตาม
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า.

ฉะนั้น จึงเกิดการปิดทองขึ้นเป็น ๒ ชั้น ปิดทองด้านนอก กับ
 ปิดทองด้านใน. ปิดทองด้านนอกก็ได้ความงาม หราแดงเป็นสีทอง; แต่
 ถ้าปิดทองด้านในแล้วจิตใจก็หมกมืดเลสหรือความว่ายเวียน จึงสรุปท้าย
 ว่า ปิดทองนอก ได้ความงามตามระบิล ปิดทองใน ใจสัน ความว่ายเวียน.

ที่พูดนี้คิดว่าคงจะสมบูรณ์แล้ว คือพูดถึงเรื่องการปิดทองเสียด้วย เพราะเขามีพระพุทธรูปแล้วเขาก็ปิดทอง หรือเขายังจะทำอะไรมากไปกว่านั้นอีก ก็ยังไม่คิดว่าจะพูด จะพูดเรื่องการปิดทอง. ขอให้สำเร็จประโยชน์ คือปิดทองด้วยใจสมัคร ใจรักที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ แล้วเราก็จะได้มีพระพุทธรูปเจ้าที่แท้จริง, รุ่ยยิ่งไปกว่ารูเสียอีก ว่าพระพุทธรูปเจ้านั้นคือใคร; แล้วเรามีส่วนที่จะได้รับประโยชน์จากความมีพระพุทธรูปเจ้านั้นตั้งแต่ชั้นต่ำที่สุด จนถึงชั้นสูงสุด, คือได้เป็นพระพุทธรูปเจ้าเสียเอง. จึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะรู้จักพระพุทธรูปเจ้า, รู้จักความเป็นพระพุทธรูปเจ้าอย่างถูกต้อง จนตอบปัญหาได้เองทุกๆ คน ว่าพระพุทธรูปเจ้าคือใคร.

การบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านจะได้สวดคณสาธยายบทพระธรรม ที่ส่งเสริมกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธรูปเจ้าสืบไป.

ใครคือใคร

- ๕ -

๒๕ กรกฎาคม ๒๕๒๑

พระกั๊บบมาร คือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพพบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนั้นนั้น อาตมาก็ยังกล่าวด้วยเรื่อง *ใครเป็นใคร* ต่อไปตามเดิม โดยเฉพาะในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อคือ พระกั๊บบมารเป็นใคร? ต่อจากการบรรยายครั้งที่แล้วมา ที่พูดถึงโดยหัวข้อว่า พระพุทธเจ้าคือใคร?

พระกั๊บบมารมีได้ในชีวิตประจำวัน.

ทำไมจึงต้องพูดถึงเรื่อง พระกั๊บบมาร? นี่ก็เพราะว่า เป็นสิ่งที่ท่านทั้งหลาย เกี่ยวข้องกันอยู่กับสิ่งทั้งสองนี้, และกำลังเป็นปัญหาอยู่ทั่วไป, เรียกว่าเป็นของธรรมดา ในชีวิตประจำวัน ก็ได้.

สิ่งที่เรียกว่า มาร นั้นแหละ คือสิ่งที่ เป็นปัญหา; ถ้ามัน เป็น
 พระ ไปเสีย ก็ดีไป, ไม่มีปัญหาอะไร. แต่ถ้าเกิดเป็นมาร ขึ้นมาก็ ทำให้
 เป็นทุกข์ เป็นบ้ำใจเหมือนกับคนบ้ำ. ทุกคนทนไม่ได้ ข้อมกระวนกระ-
 วาย เมื่อเกิดสิ่งที่เรียกว่ามาร ขึ้นมา, แล้วก็รู้จักเรียกชื่อสิ่งนั้น ๆ ว่ามาร
 ทั้งที่ไม่รู้ว่า มารที่แท้จริงนั้นคืออะไร. เขาจึงไปด่ามาร โกรธมาร, ซึ่ง
 ที่แท้จริงเองแหละสร้างมารนั้นขึ้นมา; ถ้าตัวเองไม่สร้างขึ้นมา มารนั้น
 ก็ไม่มี. ถ้าเรารู้จักมารกันเสียบ้าง ไม่สร้างมาร ขึ้นมา ชีวิตก็จะราบรื่น
 เป็นสุข, โลกนั้นก็ง่ายขึ้น เพราะว่ามันไม่มีมาร. อาตมาเห็นว่า เป็นเรื่อง
 ที่ทุกคนควรจะรู้จัก ในฐานะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญเป็นประจำวัน ด้วย
 เรื่องหนึ่ง.

เมื่อพูดถึง พระกับมาร มันก็เลยไปถึงเรื่อง พระเป็นเจ้าของ
 ชาติตน แล้วก็ลงมาถึงเรื่อง มิตรกับศัตรู นี้อยู่ในพวกเดียวกัน. ท่านลอง
 คิดดูให้ดี หรือว่า ความราบรื่นกับอุปสรรค; ความราบรื่นก็เหมือนกับ
 พระ ความเต็มไปด้วยอุปสรรคก็เหมือนกับมาร.

เราคงอยู่กับสิ่งทั้งสองนี้ : พระกับมาร พระเจ้ากับชาติตน
 มิตรกับศัตรู ความราบรื่นกับสิ่งที่ เป็นอุปสรรค. ถ้าเรา ไม่รู้จักแก้ไข
 ป้องกัน มันก็จะมีมากเกินไป จนเป็นบ้ำ, แล้วคนก็เป็นบ้ำมามากเหลือที่
 จะมากแล้ว; เพราะสิ่งที่เรียกว่ามาร ที่เขาต้อนรับไม่เป็นนี่เอง. แล้ว
 คนที่กำลังจะเป็นบ้ำกันอยู่อีกมากหรือบ่อยๆ; เพราะสิ่งที่เรียกว่ามารนั้น
 ด้วยอีกเหมือนกัน. ฉะนั้นขอให้สนใจเป็นพิเศษกันสักหน่อย ในการที่จะ

รู้จักสิ่งที่ทำให้คนเป็นบ้า ถึงกับตายก็มี, แล้วกำลังหาความสงบสุขกันอยู่ ไม่ได้เป็นส่วนมาก. นี่เรื่องพระกัมมาร จึงเป็นเรื่องที่ต้องเอามาพูดกัน.

ดูความหมายของคำว่า พระ กัมมาร.

ในชั้นแรก เราจะพูดกันโดยตัวพยัญชนะ หรือตัวหนังสือก่อนว่า คำว่า พระ นี้ แปลว่าดี หรือว่าประเสริฐ, ส่วนคำว่า มาร มันก็แปลว่าสิ่งที่ทำลายล้าง. มาร ถือกันว่า มาจากคำว่า ความตาย, มารคือสิ่งที่ทำให้ตาย ผู้ประหาร. แต่แท้ที่จริงนั้น เรื่องประหารเสียให้ตายนี้ ไม่น่ากลัวอะไร ที่ลำบากมากก็คือ มาทำให้เกิดเป็นอุปสรรค, คือทำให้ประโยชน์ของบุคคลนั้นตายไป โดยที่บุคคลนั้นไม่ต้องตาย บุคคลนั้นมันยังอยู่. แต่เมื่อประโยชน์หรือความดีของเขาถูกประหาร ให้ตายไปเสีย เขาก็มีอาการเหมือนกับคนบ้า หรือว่าได้เป็นบ้าไปจริงๆ, มันเป็นเรื่องละเอียดอยู่มาก ขอให้สังเกตดูให้ดี.

นี่เมื่อกล่าวตามตัวหนังสือ พระ ก็แปลว่า สิ่งที่ดีที่ประเสริฐ, มาร ก็คือ สิ่งที่ทำลายล้าง หรืออุปสรรคของสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา; ว่าโดยอรรถาโดยความหมาย ก็พูดได้ตรงๆ ว่า มาร คือสิ่งที่ เป็นอุปสรรค, โดยพฤติกรรม ก็คือสิ่งที่อยู่ทั่วไป ในชีวิตประจำวัน. เรารู้จักกันแต่เรื่องมาร ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าเสียเป็นส่วนใหญ่ ส่วน มารที่เกี่ยวกับตัวเองนั้นไม่ได้สนใจ หรือเกือบจะไม่รู้จัก.

มารผจญพระพุทธเจ้าหลายครั้ง หรือหลายสิบครั้ง และครั้งที่รู้จักกันมากที่สุด ก็คือครั้งที่ออกบวชและในขณะที่จะตรัสรู้. เมื่อคืนที่จะออกบวชตามตำนานก็ว่า มีพญามารมาสกัดหน้าห้ามไว้ว่า อย่าไปบวช; เพราะว่าจะได้เป็นจักรพรรดิครองโลก ในทิศทั้งปวงอยู่ในไม่กี่วันนี้แล้ว; พระพุทธเจ้าก็ยังไม่เชื่อและออกไปจนได้. และ เมื่อขณะที่จะตรัสรู้ ก็ได้ผจญกับมารอันใหญ่หลวง ที่เรียกว่า ผจญมารแล้วชนะมาร. ตามตำนานนั้นก็ว่าเป็นมารที่มาจากสวรรค์ชั้นสูงสุดของกามาวจร คือสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ที่เป็นเรื่องสูงสุดของกามารมณ์ โดยความหมายจากตัวหนังสือ ก็มีว่าอย่างนี้.

แต่โดยความหมายในภาษาธรรม มันยังมีลึกไปกว่านี้ ซึ่งมีผู้วินิจฉัยกันว่า ความคิดนี้รู้สึกประเภทฝ่ายต่ำ ฝ่ายที่จะดึงไปหาความต่ำนั่นเอง เรียกว่ามาร; เช่นว่ากำลังออกบวช ก็มีมารมาห้ามว่าอย่าออกบวช. นี่ก็คือความรู้สึกที่ถึงเลศกึ่งขณะหนึ่งเพียงครั้งเดียว ว่าอยู่เป็นจักรพรรดิอาจดีกว่า, หรือว่าเมื่อครั้งที่จะตรัสรู้อยู่หยก ๆ แล้ว ก็ยังมีมารชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ซึ่งมีอำนาจมาก ดูได้จากรูปภาพ ที่เขาเขียนหรือบรรยายสำหรับมารในชั้นนี้ ว่าขี้ขางที่ดูร้าย มีพละกายมากมายทุกอย่าง ที่มารบกวนพระองค์. นี่ในความหมายในภาษาธรรม ก็หมายถึงความหวนระลึกถึง ความสุขสูงสุด ที่สัตว์ในโลกนี้จะได้รับจากกามารมณ์ แม้จะเป็นความล่งเล ความหวนระลึกนั้นก็ถึงสักแวบหนึ่งเท่านั้น ก็ยังถือว่าเป็นมารได้.

มารนี้คือความรู้สึกประเภทที่ตรงกันข้าม ที่อาจจะเกิดขึ้นมาแม้สักแวบหนึ่ง เพื่อดูดานความรู้สึก ที่เป็นความประสงค์มุ่งหมายอันแท้จริง.

ตามตำนานในภาษาคน ก็เขียนให้เป็นยักษ์เป็นมารมาผจญพระพุทธเจ้า; แต่ความหมายในทางภาษาธรรมนั้น คือ ความรู้สึกในภายใน; จะเล่ามัน ก็ค่อนข้างจะยืดยาว.

มูลเหตุที่ใช้คำว่า มาร.

เป็นวิธีของการที่จะสืบทอดข้อความเหล่านี้ คือในสมัยครั้งพุทธกาลนั้น ไม่มีหนังสือที่จะบันทึก เขาสอนกันด้วยปาก และยังต้องการให้อยู่ยืดยาวมา ก็ต้องการจะสลักในหินสลัก. เมื่อหนังสือไม่มีใช้ ก็ต้องทำให้เรื่องราวนี้เป็นรูปภาพ; เมื่อต้องทำให้เป็นรูปภาพ มันก็เกิดปัญหาขึ้นมาว่า มันเป็นแต่เพียงความรู้สึก จะทำให้เป็นรูปภาพขึ้นมาอย่างไร. เขาก็ต้องประดิษฐ์ภาพ ให้มันตรงกับลักษณะ หรือความหมาย ของความรู้สึกนั้นๆ; เพราะฉะนั้นรูปพญามาร ก็ต้องให้ตรงกับความหมายของความรู้สึกที่สูงสุด จึงได้ไปเอารูปมารในชั้นปรินิพพานมา เป็นต้น, แล้วเสนามารก็ทำให้มีรูปร่างหน้าตาอย่างนั้นอย่างนี้ สมตามชื่อของความรู้สึก ที่เล็กๆ ลงมาเรียกว่าเสนามาร.

ข้อนี้จะเข้าใจได้ง่าย เมื่อไปพิจารณาจากหินสลักที่สุโขทัย ซึ่งก็ได้จำลองมาไว้ที่ตึกหลังนั้น ไปดูได้ทุกเมื่อ ว่าหน้าตาของเสนามารแต่ละคนเป็นอย่างไร, หัวหนามารสลักเป็นภาพอะไร. ในทุกอริยาบถของหัวหนามารก็มีผู้หญิงกับเด็กคนหนึ่งนอนข้างอยู่เสมอ, เสนามารมีหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัวต่างๆ

กันตามชื่อของกิเลส ซึ่งดูจะมุ่งหมายเอาเรื่องของสังโยชน์ ๑๐ ประการเป็นหลัก. นี่คือความจำเป็นที่จะต้องสลักเป็นรูปภาพ เขาก็เลยต้องคิดหาภาพ จึงไปได้ภาพอย่างนี้มา.

หินสลักเหล่านี้ได้สลักขึ้นตอนแรกๆ ตั้งแต่ยังไม่มียักษ์พุทธร-
ประวัติ ไม่มีการเขียนพุทธรประวัติ ล่วงมาตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๐๐ จึงจะเริ่มเขียน
คัมภีร์พุทธรประวัติ แล้วก็เขียนไปตามหินสลักเหล่านี้ ฉะนั้นเรื่องมันจึงตรง
กัน ในคัมภีร์พุทธรประวัติก็ดี ในหินสลักนี้ก็ดี แต่ขอให้รู้ไว้ด้วยว่า ภาพ
หินสลักนี้ ได้สลักไว้ก่อนการเขียนเป็นตัวหนังสือ ตั้งแต่ ๕๐๐ - ๖๐๐ ปี.

นี่เป็นมูลเหตุให้เกิดยักษ์หรือมาร ในรูปแบบที่เป็นบุคคล อย่าง
ที่เราคุ้นเคยทั่วไป แล้วก็เข้าใจเสียเพียงเท่านั้น ไม่ระลึกนึกถึงสิ่งที่เรียกว่า
มารอันแท้จริง คือความรู้สึกอันเลวร้ายในจิตใจของคน ก็เลยมุ่งหวัง
แต่มารภายนอก นั่งรอนั่งคอยแต่มารภายนอก ที่มีหน้าตาเป็นยักษ์เป็นมาร
อย่างนั้น เมื่อไรมันจะมาสักที มันก็ไม่มาสักที; ส่วนมารในหัวใจที่
เบียดเบียนขยี้หัวใจอยู่ทั้งวันทั้งคืนนี้ไม่รู้จัก. นี่จะเรียกว่าเป็นคนโง่หรือ
คนฉลาด ก็คิดเอาเอง.

นี่เรียกว่าโดยอรรถหรือความหมายแล้ว และเมื่อกล่าวโดย
ภาษาธรรมด้วยแล้ว สิ่งทีเรียกว่า มาร ก็คือความรู้สึกผิดนึก ประเภทที่
เป็นของตรงกันข้ามจากความรู้สึกฝ่ายดี หรือที่เป็นอุปสรรคแก่การที่จะ
ทำความดี.

๔๗ เป็นมารหรือพระขึ้นอยู่กับความรู้สึกของคน.

๔๘ ที่นี้ ครั้นมาถึงความรู้สึกของคน คนรู้จักพูด คำๆ นี้ว่าพระว่า
 ๔๙ มารเป็น แล้วก็เอามาใช้กับเรื่องของตน สิ่งใดไม่ตรงกับความรู้สึกของ
 ๕๐ ตน หรือขัดขวางต่อความปรารถนาของตน ก็เรียกว่ามารไปเสียหมด,
 ๕๑ จนกระทั่งวันคืนนั้นมันเต็มไปด้วยมาร. เช่นอย่างว่าฝนตกลงมา คนที่ไม่ต้อง
 ๕๒ การฝน ก็เรียกฝนนี้ว่ามารมาขัดคอ, หรือเขาต้องการจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง
 ๕๓ เกิดอะไรขึ้นมาขัดขวางเสีย ก็เรียกว่ามาร; เพราะฉะนั้นมารจึงมีเต็มไป
 ๕๔ หมด. แล้วบางทีสิ่งเดียวกัน ก็ถูกหาพร้อมกันไปทั้งสองอย่าง; เช่นว่า
 ๕๕ ฝนตกลงมา คนหนึ่ง ไม่ต้องการ ก็เรียกว่าเป็นมาร เพราะเขาจะตากผ้า
 ๕๖ ตากของ, ส่วนอีกคนหนึ่ง ต้องการ จะทำนา เขาก็ว่าฝนนี้เป็นพระ มา
 ๕๗ โปรด. ทำไมฝนอย่างเดียวกันแท้ๆ ได้เกิดความหมายเป็นพระหรือเป็น
 ๕๘ มาร ในระหว่างคนสองพวกนั้นขึ้นมาได้?

๕๙ ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูให้เข้าใจ แล้วในที่สุดก็จะรู้จักอย่าง
 ๖๐ ลึกซึ้งหรือถูกต้องจริงๆ ว่า สิ่งทีเรียกว่ามารนั้นคืออะไร, และมารนั้นมันมีอยู่
 ๖๑ ในรูปต่างๆ กัน. เช่นเวลาเกิดไม่พอใจขึ้นมา ก็หาว่าเวลานั้นเป็นมาร
 ๖๒ เสียแล้ว, คนที่อยากจะทำอะไรให้ดีขึ้นให้ได้เต็มที่ เกิดเวลาไม่พอขึ้นมา
 ๖๓ เวลานั้นก็ถูกหาว่าเป็นมารเสียแล้ว; ไม่รู้ว่ามารนั้นคือความโง่ที่สิ่งอยู่ใน
 ๖๔ หัวของตัว, ไปโทษว่าเวลาเป็นมาร อย่างนี้ก็มิ. หรือว่าเป็นคนมีระบบ
 ๖๕ ประสาทไม่ดี ขี้ขลาดขี้กลัว มีความกลัวอยู่เรื่อย ครอบงำอยู่ตลอดเวลา
 ๖๖ ความกลัวนั้นก็กลายเป็นมาร เสียแล้ว, มีความกลัวครอบงำหลอกลอนอยู่
 ๖๗ ตลอดเวลาทั้งวันทั้งคืน. ๖๘ นี้ ไม่รู้ว่ามารนั้นคือ สิ่งทีความรู้สึกของตัว

สร้างขึ้นมา จนเกิดกลัวอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะก็มักเป็นเรื่องกลัวตาย กลัวเจ็บ กลัวไข้ทั้งนั้น.

อุปสรรคใด ๆ ก็ดี มีอยู่มากมายหลายร้อยหลายพันเรื่อง ล้วนแต่ถูกกล่าวหาว่าเป็นมาร; ในชีวิตประจำวันจึงมีมารอยู่มาก แม้จะเดินสะดุดก้อนหินเลียบฉีกไป มันก็โกรธก้อนหิน ในลักษณะที่ว่าเป็นยักษ์เป็นมารเป็นอุปสรรค; แต่ตัวเองเป็นยักษ์เป็นมารเสียเองนั้นไม่ดู.

ที่เป็นเรื่องสูงๆ ขึ้นมา ยังมีอีกมาก คือขึ้นมาในระหว่างสังคม ในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เกิดเป็นยักษ์เป็นมารเพราะประโยชน์มันขัดกัน; แม้ที่สุดแต่ลูกสาวกับแม่ ลูกสาวเขาไปรักผู้ชายคนใดคนหนึ่ง แล้วแม่ไม่ชอบ, ห้ามเสีย, ลูกสาวก็ต้องเห็นว่าแม่นั้นเป็นมาร. ลูกชายก็เหมือนกัน รักผู้หญิงที่พ่อไม่ชอบ มันก็ต้องถือว่าพ่อนั้นเป็นมารอย่างหนึ่ง มีอยู่ทั่วไปหรือหาไม่? ท่านทั้งหลายก็ลองพิจารณาดูเอง ยิ่งคิดยิ่งพิจารณาก็ยิ่งเห็นว่า สิ่งที่เรียกว่ามารนั้นมันเต็มไปหมด หรือพระเถระที่หมกมุ่นอยู่แต่เรื่องความชั่วความเลว อยู่ไม่ได้, ผ่าเหลืองมันร้อน ก็โทษว่ามารอีกแล้ว; ที่จริงก็คือความโง่ของเขาเอง มันสร้างมารขึ้นมา.

ถ้าท่านสังเกตดูทุกเรื่องทุกราวแล้ว ก็จะรู้ว่า สิ่งที่เรียกว่ามารนั้นเป็นเพียงความรู้สึกภายใน มันสร้างให้เกิดความรู้สึก, หรือความหมายแก่สิ่งหนึ่งสิ่งใด ในลักษณะที่เป็นอุปสรรคต่อกิเลสนั้น. ส่วนใหญ่มันเป็นอย่างนี้ รู้จักกิเลสก่อน, แล้วรู้จักว่ากิเลสมันต้องการอะไร; ถ้าความรู้สึกใดมันเกิดขึ้นตรงกันข้าม ไม่อำนวยการแก่กิเลสแล้ว กิเลสมันก็รู้สึกว่าเป็นมารไปเสียทั้งนั้น.

ตัณหาทำให้เกิดมารในชั้นลึก.

ที่นี้ถ้าดูให้ละเอียด ในชั้นปรมาต্মหรือในชั้นที่มีความหมายลึก จะมองเห็นได้ไม่ยากเลยว่า สิ่งที่เราเรียกว่ามาร นั้น เกิดมาจากความอยาก ที่เรียกว่าตัณหา คือความอยาก ด้วยอำนาจของอวิชชาทั้งนั้นแหละ. อาตมาใช้คำว่า “ทั้งนั้นแหละ” นะ, คือว่าทุกอย่างทุกอย่างเรื่องเลย.

เรื่องก็ไปตรงกับหลักเกณฑ์ทางอริยสัจจ์ทั้งสี่ ที่ว่า ความทุกข์เกิด มาจากตัณหา, คำนี้มีความหมายมาก ในเรื่องนี้ก็เอามาใช้ได้เหมือนกัน ว่าสิ่งที่เรียกว่า มาร นั้น ก็ยังเกิดมาจากตัณหา. ถ้าผู้ใดไม่มีตัณหาผู้นั้นไม่มี มาร, ผู้ใดมีตัณหาผู้นั้นจะมีมาร, มีตัณหามากมายเท่าไร ก็จะมีมารมากขึ้นเท่านั้น ถ้ามีตัณหา ความต้องการด้วยอำนาจอวิชชาหยาบหยาบไปหมด, มันก็จะมีมารหยาบหยาบไปหมดด้วยเหมือนกัน. เพราะสิ่งที่เรียกว่ามารนั้น มันเกิดมาจากตัณหาคือความอยาก; ถ้าไม่มีอยาก คือไม่มีตัณหาแล้ว มาร เกิดไม่ได้, มารมันมีไม่ได้. ฉะนั้น มาร มันเกิด หรือ ตั้งต้นขึ้นมาจาก ความอยาก หรือ ตัณหาของคนๆ นั้นเอง; ไม่ใช่มันมาจากข้างนอก, ไม่ใช่มันมาจากบนฟ้า, หรือมาจากใต้ดิน มาจากนรก มาจากไหนก็หาไม่ได้, มันมาจากตัณหา คือความอยากด้วยอำนาจของอวิชชา ของบุคคลคนนั้นเอง.

ลูกของพญามาร หรือ ธิดาของพญามาร ถือกันว่ามีชื่อว่า ตัณหา ราคะ อารดี. ตัณหา ก็คือ ความอยาก อยู่แล้ว, ราคะ ก็คือ ความกำหนัด อยู่แล้ว, อารดี ก็คือ ความยินดีที่กว้างขวาง อยู่แล้ว. ตัวหนังสือมันก็บอกอย่างนั้น ว่าสิ่ง

ที่เรียกว่า มารนั้น มีความหมายถือค้นหาหรือความอยาก; ถ้าเราไม่อยาก มารมันเกิดไม่ได้. เช่นเราไม่ได้อยากจะตากผ้า ฝนมันตกลงมาก็ไม่เป็นไร, หรือว่าเราไม่ได้อยากจะได้อะไร มันก็ไม่มีอะไร ที่จะเกิดเป็นอุปสรรคต่อความอยากของเรา. เราไม่ได้อยากกินอะไร มันก็ไม่เกิดความผิ่ดหวังที่จะไม่ได้กิน, ในเรื่องรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมามรณทั้งหลาย ถ้าไม่มีความอยากแล้ว ก็ไม่มีสิ่งที่เป็นอุปสรรค คือสิ่งขัดขวางหรือเป็นมาร.

ฉะนั้นขอให้มองให้ดี ในขั้นนี้เสียก่อน ว่า มารมันเกิดมาจากความอยากของคน ๆ นั้นเอง; ถ้ามองไม่เห็นหรือไม่เข้าใจขั้นนี้ ก็จนปัญญา ที่ว่าจะแนะนำให้ท่านทั้งหลายรู้จักสิ่งที่เรียกว่ามาร อย่างถูกต้องได้. เตี่ยฉันขอยืนยันอยู่ตลอดเวลาว่า สิ่งที่เรียกว่ามารนั้นมันเกิดมาจากความอยากด้วยอำนาจของอวิชชา ของคนนั้น ๆ เอง. ถ้ามันอยากด้วยสติปัญญาก็ไม่เป็นไร มันไม่ถึงกับเกิดเป็นมารขึ้นมาได้; แต่ถ้าอยากด้วยอวิชชาคือความโง่แล้ว ทุกอย่างจะเป็นมารไปหมด, และเป็นเต็มที เป็นเต็มขนาดของความอยากหรือตัณหานั้น เป็นแน่นอน.

สรุปความว่า มารเกิดมาจากความอยาก, ไม่มีความอยากก็ไม่เป็นมาร. ฉะนั้นใครผู้ใดมีมารรบกวนมาก ก็หยิบเอามารนั้นขึ้นมาดูทีละตัว ๆ แล้วจะพบว่า มันมาจากความอยากอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ. เช่นอยากอยู่ไม่อยากตาย มันก็มีความกลัวตายเป็นมาร, กลัวความเจ็บความไข้เป็นมาร, เพราะว่ากูมันอยากอยู่ กูมันไม่อยากตาย. ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่นอย่างใดอย่างหนึ่งตามอำนาจของความอยากนั้นแล้ว ความยึดมั่นถือมั่นนั้นแหละ ก็จะเป็นมาร.

ฉะนั้นเราจึงรู้จัก สิ่งที่เราเรียกว่ามารกันเสียให้ถูกต้อง; อย่าไปหลงเหมือนกับลูกเด็กๆ เขียนรูปยักษ์รูปมาร น่าเกลียดน่ากลัวอย่างนั้น อย่างนี้ มาจากเมืองยักษ์เมืองมาร มาคอยขัดขวางอย่างนั้นอย่างนี้. ที่จริงแล้ว มารนั้นมันงอกขึ้นมา ในหัวใจของคนทุ่สุกกว่าตนมีมารนั่นเอง.

นี่คือหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่จะต้องรู้, และเป็นช่องทางที่เราจะกำจัดมารได้ ว่ามารสร้างขึ้นด้วยความอยากความต้องการของกิเลส, ไม่มีความอยากความต้องการของกิเลสแล้ว มารก็ไม่มี ไม่อาจจะเกิดได้.

มารมีมาเพื่อให้คนฉลาด.

ทีนี้ อาตมาอยากจะพูดต่อไป ซึ่งอาจจะแปลกหูท่านทั้งหลาย ว่า มารนั้นอย่าไปมองเห็นให้มันเป็นมารเป็นแมนอะไรไปนักเลย; มองเห็นมาร ว่าเป็นของชั่วร้ายที่มาจากพระ ก็น่าเสียดีกว่า, มารนั้นคือของชั่วร้ายของพระ, พระประทานของชั่วร้ายให้เป็นมาร.

พระคือดี หรือประเสริฐ หรือราบรื่น หรือเป็นสุข หรือบรรลุมรรค ผล นิพพานเสียเลย เรียกว่า พระ, มารคือของชั่วร้ายของพระ, มาจากพระ, หมายความว่าถ้าไม่มีมาร เราก็โง่ เราก็ไม่มีความสามารถ, ไม่มีสมรรถภาพอะไร. ถ้าไม่มีกิเลส เราก็ไม่มีความฉลาด ในการที่จะตัดกิเลส. เดี่ยวนี้กิเลสมันก็มี, จึงยอมรับเอาด้วยดีว่า นี่เป็นสิ่งที่มา สำหรับทำให้

เราเป็นคนฉลาด, ต้อนรับกิเลสหรือมาร ในฐานะที่มาช่วยให้เราฉลาดยิ่งขึ้นทุกที.

เราทำให้เป็นของมีประโยชน์ได้; เช่นว่ากลัวขึ้นมา ด้วยความโง่เขลา ก็พยายามพิจารณาทำลายความกลัว หรือความโง่เขลาเสียให้ได้, นี่ก็กลายเป็นของดีไป. หรือเวลาที่มันมีน้อยไม่ค่อยพอ รู้สึกว่าเวลาไม่พอ แล้วทำงานไม่เสร็จ ก็เสียดาย ก็รู้จักทำให้เวลามันพอ หรือทำให้เก่งขึ้น ให้เร็วขึ้น ให้ฉลาดขึ้น, หรือว่าถ้าทำไม่ได้ ก็ทำจิตชนิดที่ไม่ต้องเป็นทาสของเวลา, อย่าให้เวลามันมาเคี่ยวกินเรา. เราทำไปด้วยจิตที่ปราศจากกิเลสตัณหา สิ่งที่เราเรียกว่าเวลา ก็ไม่ทรมานเรา. นี่เวลาก็ไม่เป็นมารแก่เรา แล้วสามารถทำให้เราเอาชนะเวลาได้ มันก็โกล้มมรดก ผลนิพพาน เข้าไปทุกที. นี่เราเรียกว่ารู้จัก ทำการ ให้กลายเป็นของขวัญที่มาจากพระเสีย.

ในเรื่องธรรมดาสามัญเล็กๆ น้อยๆ ทั่วไป ก็ขอให้เล็งไปที่สิ่งที่เรียกว่าอุปสรรค. ขอให้มองเห็นว่าอุปสรรคทั้งหลายนั้น มันมีมาเพื่อให้เราฉลาด. อุปสรรคไม่มีแก่คนฉลาด; อุปสรรคมีแก่คนโง่. เพราะฉะนั้นถ้ารู้ว่าอะไรเป็นอุปสรรคแล้ว ก็ยอมรับเสียดีๆ ว่าเรามันยังโง่, แล้วก็รีบค้นหาต้นตอของอุปสรรค ทำลายรากเหง้าของอุปสรรค จนอุปสรรคไม่มี, เราก็กลายเป็นคนฉลาดขึ้นมาทันที เป็นคนมีความสามารถเข้มแข็งขึ้นมาทันที. นี่เรียกว่า อุปสรรค มันมาเพื่อทำให้เราเป็นคนฉลาดสามารถและเข้มแข็ง.

คนโดยมากไม่ต้อนรับอุปสรรคอย่างนี้ มัวแต่ร้องโวยวายไปอย่างนั้นอย่างนี้ อย่างน่าละอายที่สุด, แล้วก็ยังไม่รู้สึกละอาย, เป็นอยู่ทั่วไปในหมู่พุทธบริษัท ไม่ยกเว้นแม้ที่เป็นพระเป็นเณร ไม่สามารถที่จะเอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ได้ ก็เต็มไปด้วยมาร, แล้วก็ถูกมารกระทำร้าย บั่นป่วนแหลกทำลายไม่มีอะไรเหลือ, เพราะไม่รู้จักต้อนรับอุปสรรค ให้กลายเป็นสิ่งที่มาเพื่อทำให้เราฉลาดและสามารถ.

รวมความว่า มารทุกชนิดนี้เป็นของขวัญมาจากพระ คือจะทำให้เราเป็นพระ. ถ้าเราชนะมารได้ เราก็จะเป็นพระ; ฉะนั้นจึงถือว่ามารนี่ คือของขวัญของพระ.

ทางศาสนาถือว่ามารเป็นเครื่องทดสอบ.

ถ้าจะพูดอย่างศาสนาอื่น เขาก็มีพระเจ้าและมีชาตาน เช่น ศาสนาคริสต์เป็นต้น มีพระเจ้าแล้วก็มีชาตาน. คนที่พูดส่งๆ ไปไม่พิจารณา เห็นเห็นว่าพระเจ้าเป็นคู่ปรับกับชาตาน, หรือชาตานเป็นอุปสรรค เป็นคู่ปรับกันกับพระเจ้า. นั้นมันคนโง่พูด, แล้วทำลายพระเจ้าของตน ให้หมดค่าลงไปแทบจะไม่มีเหลือ; เป็นพระเจ้าทั้งที่แล้วยังมีอุปสรรค มีมารเป็นคู่กลางผจญ คือชาตานเสียอีก. ที่จริงนั้น ชาตานนั้นก็คือขลุ่ยอะไรเม็ดหนึ่ง ของพระเจ้า ชาตานคือข้อสอบไล่ของพระเจ้า ที่ส่งมาสอบไล่คนทั่วๆ ไป; แม้แต่พระเยซูที่ถือว่าเป็นลูกของพระเจ้า ก็ถูกชาตานสอบไล่

เสียในลักษณะที่เรียกว่างอมแงมด้วยเหมือนกัน, ไม่เชื่อก็ไปอ่านดูในคัมภีร์ไบเบิล. แต่ในที่สุดพระเยซูก็เอาชนะชาตานได้ เป็นพระศาสดาสอนพระศาสนาท่อไป.

ในคัมภีร์ที่มีพระเจ้า ถือพระเจ้าเป็นใหญ่แล้ว เขาก็จะมีคำกล่าว ว่า ทุกอย่างพระเจ้าสร้างขึ้นมาจากนั้น ไม่ยกเว้นอะไร; ฉะนั้นชาตานก็เป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาจากด้วย เหมือนกัน, แล้วชาตานจะมาเป็นคู่อุปสรรคศัตรูกับพระเจ้าได้อย่างไร. ไปคิดดูกันเสียใหม่เถอะ ในที่สุดจะเห็นว่า ชาตานนั้นเป็นข้อสอบไล่ของพระเจ้า ที่ส่งมาสอบไล่เรา ว่าเราดีพอหรือยัง? เก่งพอหรือยัง? มีความอดกลั้นอดทนพอหรือยัง? มีสติปัญญาพอหรือยัง?

มารในพุทธศาสนา.

แม้ใน ศาสนาพุทธ นี้ก็ให้ถือว่า กิเลสหรือมารก็เป็นเครื่องสอบไล่คน. ถ้าสอบไล่ได้ก็หมายความว่า เป็นคนที่ถึงขนาด; ถ้ายังสอบไล่ไม่ได้ ก็เรียกว่ายังไม่เป็นคนเสียจะดีกว่า แล้วบางทีจะเลวกว่าสุนัขด้วย. เพราะว่าคนมีปัญญามากกว่าสุนัขมาก ทำไมจึงเอาชนะอุปสรรคเหล่านี้ไม่ได้?

ถ้ากิเลสมารมา ก็ต้องเอาชนะกิเลสให้ได้, ถ้าขันธมารมา เป็นความเจ็บไข้ทางร่างกายนี้มา ก็เอาชนะมันให้ได้, ถ้าอภิสังขมาร คือการปรุงแต่งมา ก็เอาชนะการปรุงแต่งให้ได้, อย่าให้มันเอาชนะเราได้, ถ้าเทพ/ตถมารมา

ก็เอาชนะมันให้ได้ คือไม่หลงใหลในอัสสาทะ ความสนุกสนาน เวิร์ดร่อยทางอายตนะ ไม่เป็นทาสทางอายตนะ, แม้แต่ *มัจจุ*มารจะมา ก็จงกระทำเหมือนอย่างว่า ดีหัวมันเล่นให้กระเด็นไป, *ไม่มี*ความตาย สำหรับคนที่ไม่มีดีอะไร *ว่า*เป็นตัวตนหรือของตน. นี้อย่างนี้ต่างหาก จึงจะสมกับที่เป็นพุทธบริษัท รับนับถือพระพุทธศาสนา ของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า.

ท่านจงมองเห็นว่า *มาร*หรือชาตานนั้น เป็นของขวัญของพระเจ้าก็ได้ คือให้มาสำหรับให้มนุษย์มันเลื่อนขั้นตัวเอง, หรือจะถือว่าเป็นข้อสอบไล่ของพระเจ้า ส่งมาสอบไล่มนุษย์ก็ได้, เพื่อมนุษย์จะได้ดีขึ้นไปตามลำดับๆ. อย่าไปคิดว่ามารนี้เป็นคู่ปรับที่ดัดเทียมกันกับพระเจ้า; นั่นมันคนโง่พูด. เพราะว่าชาตานนั้นเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างมา; ถ้าเปรียบเทียบกับพระเจ้าแล้ว ชาตานก็เหมือนขี้ฝุ่นสักเม็ดหนึ่งก็จะได้ไม่ไ้กระมัง. ฉะนั้นเราอย่าเอาชาตานไปเป็นคู่ปรับกันกับพระเจ้า, ให้ถือว่าเป็นส่วนนิดหน่อย รวมอยู่ในสิ่งทั้งหลายที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา. แต่ส่วนที่เรียกว่าชาตานหรือมารนี้ สำหรับไว้สอบไล่คน ไว้รุกรคนโง่, ไว้ทรมานคนโง่, ให้ค่อยๆ กลายเป็นคนฉลาด และเอาชนะความทุกข์ได้.

เราสามารถเปลี่ยนมารเป็นพระได้.

ดังนั้น สรุปความว่า เราอาจจะเปลี่ยนมารให้เป็นพระได้ ใครจะเชื่อไม่เชื่อก็ตามใจ. อาตมาก็ยังยืนยันอยู่อย่างนี้ ว่าเราอาจจะเปลี่ยนมาร

ให้เป็นพระได้, นับตั้งแต่จะเปลี่ยนอุปสรรคทั้งหลาย ให้กลายเป็นสิ่ง
สนับสนุนส่งเสริมได้. กิเลสทั้งหลายอันเป็นความรู้ผิด เราก็จะเปลี่ยน
ให้เป็นความรู้ถูกต้องได้, เป็นความรู้ที่ถูกต้องได้.

คนที่เขาฉลาดเขาพูดว่า กิเลสกับโพธิ์นั้นเป็นของสิ่งเดียวกัน
เป็นของอย่างเดียวกัน คือมันเป็นความรู้เหมือนกัน : กิเลสเป็นความรู้ผิด,
โพธิ์เป็นความรู้ถูก; มัน เป็นความรู้เหมือนกัน; เปลี่ยนผิดให้เป็น
ถูกเสีย, มันก็กลายเป็นสิ่งเดียวกัน, กิเลสเปลี่ยนให้เป็นโพธิ์ได้อย่างนี้.
ฉะนั้นเราจึง เปลี่ยนมารให้เป็นพระได้. ตัวแท้ตัวจริงมันมีอยู่เต็มที นั่น
คือความรู้ เป็นไปตามอำนาจของสัญญาตญาณ มันมีอยู่ในตัวมันเอง มัน
เป็นความรู้ ก็ถือทางเสียให้ เมื่อความรู้เดินถูกทาง เป็นความรู้ที่ถูกต้อง
ก็เป็นความรู้ชนิดที่เป็นโพธิ์, ทำให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน.

ถ้าเดินผิดทางเป็นความรู้ที่ผิด มันก็ไปหาความทุกข์ หาความ
ยากลำบาก หาทางอบาย หานรก. แต่ก็อย่ากลัว เมื่อมัน ถึงที่สุดเข้า
มันก็วกกลับมาหาที่ถูกต้องใหม่; เพราะไม่มีอะไรที่มันจะทนอยู่ได้ จะทนอยู่
ในกองทุกข์ได้. เมื่อมีความทุกข์เข้ามันก็ตื่นรน, มันกลับ ตกนรกหลายๆ
หนเข้า มันก็เข็ดมันก็ระอา ก็หาหนทางที่จะมาสู่ความถูกต้อง ได้.
เพราะฉะนั้นไม่เป็นไร เรียกว่า มีพระนิพพานคอยตัก ผู้มีความรู้อยู่ข้างหน้า
ทั้งนั้น; ถ้าเดี๋ยวนี้ รู้ถูก มันก็ได้อยู่แล้ว จะได้เป็นไปโดยเร็ว; ถ้าเดี๋ยวนี้
รู้ผิด ก็รับบาปกรรมกันไปเรื่อยๆ ก่อน, แล้วก็จะค่อยเปลี่ยนแปลง,
มันเราอาจจะเปลี่ยนมารให้เป็นพระได้อย่างนี้.

ข้อสำคัญอยู่ที่วิธี.

ข้อสำคัญนั้นมันอยู่ที่วิธี, การจะทำอะไรให้สำเร็จหรือไม่สำเร็จนั้น มันอยู่ที่วิธี. เช่น ความรู้มีอยู่แล้ว ก็มีวิธีที่จะทำให้ความรู้นั้นมันเป็นความรู้ที่ถูก, มันก็มีประโยชน์. ความรู้นั้นเป็นตัวกำลัง ถ้าเราใช้กำลังผิด มันก็เกิดผลอย่างหนึ่ง, ถ้าเรา ใช้กำลังถูก มัน ก็เกิดผลอย่างหนึ่ง. สติปัญญา^{๕๔}ก็คือความรู้หรือกำลัง อย่างหนึ่ง ถ้าใช้ผิดมันก็เกิดผลร้าย, ถ้าใช้ถูกมันก็เกิดผลดี. ความสำคัญมันจึงอยู่ที่วิธี ที่กระทำที่จะให้เกิดอะไรขึ้นมา.

เราจงมองให้เห็นว่า ความสำเร็จประโยชน์นั้น มันสำคัญอยู่ที่วิธีที่จะทำ. เดียวนี้เราไม่มีวิธีที่ถูกต้อง เราจึงไม่ได้รับผลดี. เราเปลี่ยนวิธีเสียให้ถูก การได้รับผลดี ก็จะเป็นสิ่งที่มิได้โดยง่ายตาย; เพื่อจำง่าย ลืมยากได้เขียนเป็นคำกลอนไว้ ดังนี้ ว่า ทุกอย่างมันสำคัญที่วิธี :-

ผิดวิธี ก็ดีหาย กลายเป็นบ้า	สมน้ำหน้า ค้าดี จนดีหาย
เรื่องดีดี คนใจจับ ก็กลับกลาย	เป็นเรื่องร้าย อยู่ถมไป ไยมิดู
ถูกวิธี บ้าก็หาย กลายเป็นดี	กลายจากผี เป็นมนุษย์ สุดสวยทรู
เรื่องร้ายร้าย คนดีจับ กลับเหลียมคู	เป็นเรื่องดี ก็มีอยู่ ดูให้ดี
หาวิธี อย่าท้อใจ ที่ไม่อาจ	เพราะความใจ ความฉลาด นำวิถี
ถ้าสะสาง อย่างสูงสุด ถูกพุทธวิธี	หลีกโลกีย์ เป็นโลกุตร์ ทุกข์หยุดเอง.

ลองฟังดูว่าจะเข้าใจหรือไม่เข้าใจ หรือเป็นเรื่องบ้าหรือเรื่องดี, คือบอกให้ทราบว่ ถ้าทำผิดวิธีแล้ว เรื่องดี ๆ ก็กลายเป็นเรื่องบ้าไปหมด, มันคำดีไม่ถูกวิธีจนดีหายหมด. เรื่องดี ๆ อยู่แท้ ๆ คนโง่ไปจับเข้าเท่านั้นแหละ เรื่องดี ๆ ก็กลายเป็นเรื่องร้ายไปหมด, นี่พอจะเข้าใจได้.

เอ้า, ที่นี้ มาทำเสียให้ถูกวิธี; พอทำถูกวิธี เรื่องบ้า ๆ ก็หายหมด กลายเป็นเรื่องดี, ถึงขนาดที่ว่าที่เป็นผีเป็นพาลนั้นนะ มันมากลายเป็นมนุษย์เป็นพระอรียเจ้าก็ได้. เรื่องมันร้าย ๆ อยู่ พอคนดีเข้ามาแตะต้อง เรื่องร้ายก็กลายเป็นดี อย่างนี้ก็อยู่ทั่ว ๆ ไป. ทำไมไม่ดู?

ที่นี้ หาวิธี ค้นหาวิธีให้ถูก. อย่าท้อใจว่ามันไม่มีหนทาง, อดค้นหาวิธีมันก็จะพบ. ที่หาไม่พบนั้น เพราะความโง่หรือความกลัว มันเข้ามาครอบงำ; เอาความโง่ความกลัวออกไป มันก็จะพบวิธี.

ฉะนั้นถ้าเราสามารถจะ หาพบวิธีที่ดีที่สุด ตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอนแล้ว เราก็อาจจะพลิกโลกีย์, โลภียะนี้ ให้เป็นโลกุตตระได้. เรื่องโลกียะนี้พลิกเหลี่ยมให้กลับเป็นโลกุตตระได้; เพราะว่าเรามีวิธีที่ดี.

ฉะนั้นขอให้เราพยายามหาวิธี ให้พบวิธีที่ดี ก็จะสามารถทำการให้เป็นพระได้, เปลี่ยนมารให้เป็นพระได้. เรื่องมันเป็นอย่างนี้ นี่เรียกว่าสำคัญอยู่ที่วิธี.

คนโง่สร้างมารตามความต้องการของกิเลส.

ทีนี้ข้อที่จะพูดต่อไป ก็คือว่า คนโง่แม้แต่สร้างมารให้ตัวเอง, คนโง่แม้แต่สร้างมารให้ตัวเอง. ฉะนั้นถ้าใครรู้สึกว่ามันเต็มไปด้วยอุปสรรค, เต็มไปด้วยมาร, เต็มไปด้วยสิ่งขัดขวาง, เต็มไปด้วยสิ่งร้ายๆ รอบข้างอยู่อย่างนั้นแล้ว, ก็รีบดูตัวเอง จนพบความโง่ของตัวเอง; ให้รู้ว่าคุณโง่ของตัวเอง มันสร้างมารขึ้นมา. คนโง่แม้แต่สร้างมาร อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พอกิเลสต้องการอะไรเมื่อไร มันก็สร้างมารขึ้นมาทันที; เพราะมันไม่มีอะไร ที่จะจะเป็นไปตามความต้องการของกิเลส, หรือแม้แต่ของสติปัญญา มันก็ยังไม่เป็นไปตามความต้องการของสติปัญญา ได้เสมอไป. แต่มันค่อยยังชั่วกว่ากิเลส. แต่ถ้าเป็นกิเลสแล้วมันมีความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้ว, มันไม่มีอะไรที่จะเป็นความสงบสุขได้. คนโง่แม้แต่สร้างมารให้ตัวเอง, สร้างขึ้นมาด้วยต้นหาอุปาทาน.

ท่านลองคิดดูให้ดีว่า มารที่คอยรบกวน คอยหลอนอยู่ ทั้งกลางวันทั้งกลางคืน ทั้งหลับทั้งตื่นนั้น ท่านเป็นผู้สร้างขึ้นมาจากทั้งนั้น เรียกวันนี้เป็นความผิดของตัวเอง. ทำไมไม่พยายามพิจารณาดูให้ดี? เพราะเราไปต้องการอะไรเข้า มันจึงเกิดความไม่ได้ตามต้องการ. ฉะนั้นอย่าไปต้องการอะไรเข้า ด้วยความโง่ ที่เรียกกันว่าต้นหา, คือความต้องการด้วยอำนาจของอวิชชา. ถ้าอยากอะไร จะทำอะไร ก็ทำด้วยปัญญา ทำด้วยวิชา อย่างนี้ไม่เรียกว่าต้นหา.

ถ้ามีสติปัญญา อย่างนี้ทำอะไรมัน จะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นความทุกข์, มันจะไม่พบกับสิ่งที่เรียกว่ามาร; เพราะมันไม่มีกิเลส ที่เป็นเหตุให้กระทำ. ถึงแม้ว่าทำแล้วมันไม่สำเร็จ มันมีอุปสรรคอะไรมา, มันก็ดูเป็นของธรรมดาไป. เราดูไปในแง่ที่ว่า เดียวนี้เราทำมันไม่ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของพระธรรม, เราทำไม่ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา มันก็เป็นอย่างนี้เอง; แล้วเราก็ไม่เสียใจ, เราไม่นั่งร้องให้อยู่, เราไม่กลัวตาย, เราไม่กลัวความเจ็บไข้, ไม่กลัวอะไรๆ หมด, เพราะเรารู้อย่างถูกต้อง ถึงเรื่องกฎเกณฑ์ของพระธรรม หรือกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา.

ส่วนคนโง่ไม่เป็นอย่างนั้น มันมีอวิชชา, ต้องการจะเอาอย่างที่อวิชชาของตนต้องการ, มันก็พบไปแต่ความไม่ได้ตามต้องการ. เรื่องความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็เหมือนกัน มันต้องการอย่างที่เป็นอวิชชา แล้วก็ไม่ได้ตามที่ต้องการ แล้วเห็นเป็นตัวกู—ของกู เป็นผู้เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็เลยเป็นทุกข์ใหญ่หลวงอยู่ในที่นั้น ในเวลานั้น ในขณะนั้น.

พอไม่มีความโง่ว่าตัวกูว่าของกู ไม่มีตัวกูไม่มีของกู มันก็ไม่มีกิเลส, ก็ไม่ต้องการอะไร, มันก็ไม่ประสบความสำเร็จอะไร. อย่าไปหวังด้วยความโง่, อย่าไปหวังด้วยอวิชชา, เรียกว่าอย่าหวังนั้นแหละถูกแล้ว. คนมีปัญญาเขาไม่ต้องหวัง, เขาต้องการอะไรก็ทำไปก็แล้วกัน ไม่ต้องมีความหวัง. อย่าถือคติบ้า ๆ บอ ๆ ว่าชีวิตนี้อยู่ด้วยความหวัง.

ชีวิตนี้ต้องอยู่ด้วยสติปัญญา.

ถ้าถือว่าชีวิตนี้อยู่ด้วยความหวังแล้ว มันจะเป็นโรคประสาททั้งวันทั้งคืน มันจะเป็นบ้าและมันจะตาย. คนชอบพูดกันว่าชีวิตนี้อยู่ด้วยความหวังที่จริงก็ไม่ได้อยู่ด้วยความหวังทั้งวันทั้งคืน มันพูดแต่ปาก. ลองให้มีชีวิตนี้ อยู่ด้วยความหวังจริงๆ ทั้งวันทั้งคืน จะต้องเป็นบ้า แล้วมันจะต้องตาย.

ชีวิตนี้ต้องอยู่ด้วยสติปัญญา รู้ว่าอะไรเป็นอะไร และถ้าต้องการอะไร ก็ทำให้ถูกต้องตามวิธีของมัน ก็ไม่ต้องมีความทุกข์, มีแต่ความก้าวหน้าราบรื่นไป, ไม่มีอุปสรรคไม่มีมาร. นั่นเรียกว่าเขาไม่ได้สร้างมารขึ้นมาให้แก่ตัวเอง; เขาไม่อยาก, เขาไม่หวังด้วยความโลภ, คือไม่อยากไม่หวัง ด้วยกิเลสตัณหาอุปาทาน. เมื่อรู้ว่าการอะไรก็ทำไป อย่างเช่นอยากจะมีเงิน, ต้องการจะมีเงิน, ก็อยากด้วยสติปัญญา แล้วก็ทำไปโดยไม่ต้องหวัง มันก็นอนหลับสนิท ไม่เป็นโรคเส้นประสาท. ถ้าทำไปด้วยความหวัง หวังอยู่ทั้งวันทั้งคืน มันก็ต้องเป็นโรคเส้นประสาท, แล้วมันจะเป็นบ้า, แล้วมันจะต้องตาย ต้องวิกลจริต. นี่เรียกว่ามารนั้นเราสร้างมันขึ้นมา จนถึงกับทำลายตัวเองให้เป็นบ้า ให้วิกลจริตและให้ต้องตาย.

ฉะนั้น หยุดสร้างมาร, อย่ามัวแต่สร้างมารขึ้นมาให้ตัวเอง, อย่ามัวสร้างความกลัว ขึ้นมาหลอนตัวเองอยู่ตลอดเวลา, อย่ามัวสร้างความโลภ ให้มันหลอนตัวเองอยู่ตลอดเวลา, อย่ามัวสร้างความโกรธ ให้มันหลอนตัวเอง

อยู่ตลอดเวลา, *อย่ามัวสร้างควมโง่* ให้มันโง่หนักขึ้นไปหนักขึ้นไป; *นี้* เรียกว่าเราไม่สร้างมาร.

มีชีวิตอยู่ชนิดที่ไม่มีมาร จะเป็นสุขสนุกสบายสักเท่าไร ก็ลองไป คิดดูเอาเองเถิด. ถ้ามันมีชีวิตอยู่ด้วยมารเต็มไปด้วยมาร ก็เพราะว่าคนนั้น มันมัวแต่สร้างมาร ขึ้นมาให้แก่ตัวเอง, *นี้*ขอให้เข้าใจเรื่องนี้ให้ดีๆ. ได้ เขียนเป็นคำกลอนกันลิ้มไว้อย่างนี้ ว่า *พวกคุณมัวแต่สร้างมาร.*

มารจะมี เมื่ออยากดี หรืออยากได้	แม้อยากตาย ก็ยังมี พิลึกเหลือ
เพราะความยึด แห่งตัวตน มันเหลือเพื่อ	ไม่มีเรือ เรื่องความอยาก มากประการ
ถ้าไม่อยาก ได้อะไร, เป็นอะไร	มารจะมี ได้ไหน ลองกล่าวขาน
อย่าอยากอะไร ที่เป็นไป ด้วยปัญญา	จะไม่เกิด มีมาร ขึ้นมาเลย
คิด พูด ทำ ทุกอย่าง ด้วยปัญญา	ไม่ต้องมี ตัณหา หนาแน่นเอี้ย
อย่ามัวอยาก จะเย็นดี กว่าที่เคย	มารไหนเว้ย จะเกิดได้ ไม่เห็นทาง.

มีใจความว่า มารจะมีเมื่อเราอยากดีหรืออยากได้; พออยากดี มันก็ต้องรู้สึกว่าได้ดี, พออยากได้ มันก็รู้สึกว่าได้, ยังไม่ได้, ไม่ได้ ตามต้องการ, มันก็เกิดทรมานหัวใจแล้ว; *นี้*มารมันมีเสียแล้ว เมื่ออยากดี หรือเมื่ออยากได้; แม้อยากจะตายบางทีก็ยังมีมาร ได้เหมือนกัน, คือมัน ไม่ตายได้สมใจ มันก็พิลึก.

มัน มีความยึดมั่นมากเกินไป ในเรื่องเกี่ยวกับความอยาก; ถ้าไม่อยากได้อะไร, ไม่อยากเป็นอะไร, มารจะมีได้ไหน? ลองว่ามาที.

เมื่อฉันไม่อยากได้อะไร, ไม่อยากเป็นอะไร, มารจะเกิดได้อย่างไร? ใครไปลองคิดดู. มันจะไม่ประสบกับความผิดหวังหรือความไม่ได้ เพราะว่ามันไม่อยากได้และไม่อยากเป็น. ฉันมีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา ทำอะไรก็ทำไป, ทำไป, ทำไปโดยในใจไม่ต้องนึกอยากได้หรืออยากเป็น, มันไม่มีมาร.

ฉันมีชีวิตอยู่นี้ อยู่อาศัยด้วยอัญญาณ; อัญญาณคือไม่มีญาณ คือไม่มีความรู้. อยู่อาศัยด้วยอัญญาณ แล้วก็จะไม่เกิดตัณหาขึ้นมาได้. เราคิดเราพูด เราทำอยู่ตลอดเวลาด้วยปัญญา, อย่าให้ตัณหาเข้ามา อย่างนั้นมันเป็นเอ็น แล้วมารไหนจะแทรกเข้ามาได้. นี่พวกคุณแม้แต่สร้างมาร, มันก็สมน้ำหน้าพวกคุณ, แล้วจะไปโทษใครที่ไหน.

เพราะมีตัณหาจึงมีอุปาทานมากัดเอา.

ข้อที่ว่า พอไป อยากเข้าแล้วมันก็เป็นมาร นั้น ข้อนี้อาศัยหลักของปฏิจจสมุปบาท ที่ว่า มีตัณหาแล้วต้องมีอุปาทาน, เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา, เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัยจึงมีตัณหา, เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัยจึงมีอุปาทาน, เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัยจึงมีภพ เงื่อนไขสำคัญมันอยู่ตรงที่ว่า เพราะมีตัณหา ก็จะมีอุปาทาน คือ ขัดมันถือนั่น. อยากด้วยความโง่, แล้วมันก็ขัดมันแล้ว ถือนั่นด้วยความโง่, ความขัดมันถือนั่น นั่นแหละมันกัดเอาแน่.

ตามปกติเมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นในอะไรก็สบายดี เดียวนี้ไม่ยึดมั่น
ถือมั่นอะไร นั่งอยู่อย่างนี้ก็สบายดี นิ่งลงไปยึดมั่นถือมั่นอะไร เพราะอยาก
ได้, เพราะเป็นทาสของเวทนาในสิ่งนั้นขึ้นมา, มันจะยึดมั่นขึ้นมา แล้วมัน
จะกัดเอาทันที คือมันจะมีความทุกข์ขึ้นมาทันที. อยู่ดี ๆ ก็กลายเป็นบ้า
ขึ้นมาทันที ไปยึดมั่นในสิ่งใดเข้า สิ่งนั้นแหละมันจะกัดเอา เดียวนี้เรามัน
ก็อยากไปยึดมั่นในเรื่องกิน ยึดมั่นในเรื่อง काम ยึดมั่นในเรื่องเกียรติ,
ยึดมั่นไปหมดไม่ว่าส่วนที่เรียกว่า ดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์ จัญไรหรือสวัสดิ-
มงคล มันยึดมั่นกันหมด. ยึดมั่นจัญไรมันก็เป็นทุกข์ไปแบบหนึ่ง, ยึด
มั่นสวัสดิมงคลมันก็เป็นทุกข์ไปอีกแบบหนึ่ง.

ท่านสอนให้อยู่เหนือความยึดมั่น : บุตรภรรยาสามี ล่องไปยึดมั่น
เข้าเออะ มันกัดเอาทันที. ความชั่วความดี ความเป็นบุญ ความเป็นบาป
ไปยึดมั่นเข้า มันกัดเอาทันที. แม้ที่สุดแต่ความรู้สึกที่อร่อย อยู่แก่ใจ เมื่อเคี้ยว
อะไรอร่อยอยู่, เมื่อได้ฟังอะไรอร่อยอยู่, ได้ดมอะไรอร่อยอยู่, เมื่ออร่อยอยู่
กับปากกับท้องแท้ ๆ, ในความอร่อยนั้นก็ไปยึดมั่นเข้าไม่ได้. พอไป
ยึดมั่นสุขเวทนาที่มีความอร่อยนั้นเข้า มันก็กลายเป็นทุกข์ขึ้นมาทันที
มันจะกัดเอาทันที, ยึดมั่นสุขเวทนาเมื่อไรที่ไหน สุขเวทนานั้นมันจะกลาย
เป็นทุกข์เป็นมารขึ้นมาทันที, แล้วกัดเอาทันที. ได้สรุปความเป็นคำกลอน
ไว้ให้จำง่าย ๆ ว่า ยึดมั่นมันกัดแน่.

ชอบยึดมั่น	ระวังมัน	จะกัดเอา	เพราะความเขลา	ยึดมั่น	มีต้นหา
อุปาทาน	กอดรัด	มัดวิญญาณ	อยู่ดีดี	ก็เป็นบ้า	มาทันที
ยึดสิ่งใด	สิ่งนั้น	แหละมันกัด	กิน	काम	เกียรติ
			สารพัด	กลหรือศร	

หรือแม่บุตร ภรรยา และสามี
แม่รสสุข ที่อ่อย อยู่กับใจ
จะกลายเป็น ยักขา ขึ้นมาพลัน

ความขี้ดี บุญหรือบาป จงทราบกัน
ชั้นที่อ่อย แน่ใจไป ถ้ายึดมั่น
แล้วหาหน้ กัดเอา อย่าเขลาเอ๋ย.

รวมความว่า ถ้ายึดมั่นแล้วมันกัดแน่. ขอให้ระวังข้อนี้ให้มาก, อย่ายึดมั่น. พอยึดมั่นแล้วจะทำผิด, พอทำผิดแล้วมันก็ได้รับผลของความผิด, ความยึดมั่นคือความหลงไปด้วยโมหะ มันจึงไปยึดมั่น. พอยึดมั่นแล้วมันจะทำผิด; ถ้ายึดมั่นแล้วจิตใจมันปกติ, มันเต็มไปด้วยสติปัญญา, มันไม่ทำผิด. ที่เรียกว่ามาร มันก็เป็นมารไปไม่ได้, เราอย่าไปรับเอามาในฐานะที่เป็นมาร. มันเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เรียกว่าธรรมชาติธรรมดาอยู่ด้วยกันทั้งนั้น, อย่าไปรับเอามาในฐานะที่ว่ามันเป็นมาร.

ถ้าเรารู้จักต้อนรับแล้ว ก็จะสามารถทำให้มารกลายเป็นพระอย่างที่ว่ามาแล้วข้างต้น. เราอาจจะเปลี่ยนมารให้เป็นพระได้จริงๆ, เราจะทำให้มารกลายเป็นของขวัญของพระได้จริงๆ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ คำดำ, คำที่เขาตำราเรา; เมื่อเราไม่ยึดมั่น, เรารับมาด้วยวิธีที่ไม่ยึดมั่น ด้วยวิธีที่ถูกต้อง มันก็กลายเป็นของดีไป.

คำดำนำประโยชน์มาให้.

อาตมานี้แหละจะยืนยันว่า ได้ดีอยู่ทุกวันนี้ก็เพราะถูกตำ. คุณ
จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตามใจ; แต่อาตมากำลังบอกว่า ดีอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะ

ถูกด่า, ยิ่งถูกด่าก็ยิ่งถือว่า เขาเอาของขวัญมาให้, ที่สามารถเปลี่ยนให้เป็น
 สิ่งที่มีประโยชน์ไปได้ คือว่าเปลี่ยนมารให้เป็นพระได้. ฉะนั้น ยิ่งถูกด่าก็
 ยิ่งดีใจ ใครจะด่าสักเท่าไร มันก็ไม่เคยชั่วตามที่เขาด่า. นี่จริงหรือไม่
 จริง ขอให้อลองคิดดู. เขามาว่าเราเลว - ชั่ว อย่างนั้นอย่างนี้สักเท่าไร
 ก็ไม่เห็นว่เรามันเลวหรือชั่วไปเหมือนกับที่เขาด่า เขาก็ว่าไปเรื่อย ๆ.

ถ้าใครมีดี เกิดดีอะไรขึ้นมา ก็ต้องมีคนอิจฉาริษยา; นี่เป็น
 ธรรมดาอย่าไปโกรธเขาเลย. เพราะเรื่องของคนธรรมดาเป็นอย่างนั้น
 ถ้ามีใครดีขึ้นมา คนต้องอิจฉาริษยา ฉะนั้นอย่าไปโกรธเขาเลย, ให้เขา
 ด่ากันให้ขมขื่นโง่งเงงไปเถิด เขาเหนียวปากเข้า เขาก็หุบปากเอง. ถ้าเขา
 ไม่หุบปากเอง เขาก็ตายเอง, ให้เขาด่าไปก็แล้วกัน มันไม่เห็นมีอะไรที่จะ
 ต้องไปโกรธเขา. ฉะนั้นเราก็ให้เขาด่าฟรี, ด่าไปเถอะ, ด่าฟรีได้. นี่
 อาตมาว่าได้ดีเพราะถูกด่า คำที่ด่านั้นกลายเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งประโยชน์.
 ตอนนี่เขียนเป็นคำกลอนไว้ว่า ได้ดีเพราะถูกด่า.

ฉันมีดี เพราะถูกด่า นำหัวใหม่
 ใครจะด่า สักเท่าไร ไม่เคยกลัว
 ใครมีดี คนก็คิด ริษยา
 เมื่อยปากเข้า ปากก็มุบ หุบปากเอง
 ฉันเป็นคน ได้ดี เพราะคำด่า
 ด่าเท่าไร ก็เห็นไม่ จริงสักที

ยิ่งดีใจ เพราะถูกด่า ดูน้าหัว
 เรื่องจะชั่ว อย่างเขาด่า นั้นอย่าเกรง
 หาแง่ด่า กันขมขื่น ล้วนโง่งเงง
 ยิ่งสู้ใครแรง ก็อดันหัว ให้ด่าฟรี
 กลายเป็นคำ นำมา ซึ่งศักดิ์ศรี
 เลยได้ดี เพราะถูกด่า นำหัวครัน.

นี่คือการที่เปลี่ยนมารให้เป็นพระ, เปลี่ยนของขวัญของมาร ให้กลายเป็นของขวัญของพระ เพราะว่ามันไม่ใช่เป็นมารจริงมารจจะอะไรที่ไหน. เมื่อมัน เป็น^๕เรื่องของวิชา แล้วมันก็ต้อง ออกมาในรูปของมาร; พอเป็น^๕เรื่องของวิชา มัน ก็เป็น^๕เรื่องของพระ. ความรู้มีอยู่เป็นพื้นฐาน เหมือนกับเวลา. สิ่งที่เราเรียกว่าเวลานั้น คือ เป็นสิ่งที่เปลี่ยน ไปผ่านไป, เป็นเครื่องกำหนดของสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง; นั่นเรียกว่าเวลา. แต่เวลาเป็นเวลาเดียวเท่านั้น; ถ้าเวลานั้นมันมีดก็เรียกว่ากลางคืน, ถ้าเวลานั้นมันสว่างก็เรียกว่ากลางวัน, มันไม่ต่างกัน กลางวันก็ตาม กลางคืนก็ตาม มัน เป็น^๕สักว่าเวลา.

เดี๋ยวนี้เรามารู้จักทำให้มันเป็นแต่เพียงสักว่าเวลา อย่าไปยึดถือ เป็นกลางวันหรือกลางคืน แล้วมันจะลำบาก. อย่าให้มีปัญหาเรื่อง กลางวันหรือกลางคืน; อย่างนี้ก็เรียกว่า ไม่ตกอยู่ได้อำนาจของวิชา, ไม่ตกอยู่ได้อำนาจของเวลา, เราจะเป็นคนที่เวลาข่มเหงไม่ได้ คือฉันจะไม่มีคำว่าเสียเวลา, หรือจะไม่มีคำว่าเวลาไม่พอ หรือเวลาหมดแล้ว, อย่างนี้จะไม่มี.

๕๘ ผู้สร้างมารคือวิชา.

ในที่นี้ต้องการจะชี้ให้เห็นว่า ผู้ที่สร้างมารขึ้นมาเนี่ยก็คือ วิชา เมื่อตะกิบบอกว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดมาร, หรือตัณหาเป็นผู้สร้างมาร.

เดี๋ยวนี้จะบอกให้ลึกลงไปกว่านั้น คือ ภายใต้อัตถกานันนั้นมึ่ววิชา, วิชาทำให้เกิดตัณหา, ตัณหาทำให้เกิดสร้างมาร.

เดี๋ยวนี้เรามองกันลึกลงไปถึงชั้นล่างของมันเลย ว่าอวิชชาเป็นผู้สร้างมาร; ไม่มีอวิชชาแล้วไม่มีมาร, ความรู้สึกว่ามีมารเกิดขึ้นมา เพราะความโง่ของอำนาจอวิชชา เห็นสิ่งที่ป็นธรรมดาสามัญนั้นว่าเป็นมาร. ธรรมดาสิ่งนั้นมันต้องมี ทำไมเราจะต้องเห็นว่าเป็นมาร.

เมื่อจะเดินมาที่นี้ฝนมันตก แล้วทำไมจะต้องไปมองเห็นว่า ฝนนั้นมันเป็นมาร? มันไม่ได้เป็นมารหรือเป็นอะไร, มันเป็นธรรมชาติ, มันเป็นธรรมชาติของมันอย่างนั้น. เมื่อเอาอวิชชาเข้าไปยึดไปจับเสียตะพึดแล้ว, มันก็เกิดนั้นเกิดนั้นขึ้นมา, แล้วเกิดสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ก็คือสิ่งที่เรียกว่ามาร นั่นเอง. ฉะนั้นเราอย่าไปสนใจ ที่จะไปยึดมันถือมันนั้น, เป็นอย่างนั้นอย่างนี้, เป็นตัวเราอย่างนั้นอย่างนี้, แล้วกิเลสมันต้องการอย่างนั้นอย่างนี้; เมื่อไม่ได้ตามต้องการของกิเลส แล้วก็เกิดมาร.

ฉะนั้นให้ทุกคนทำหน้าที่ของตน โดยไม่ต้องมีความยึดมั่นถือมั่น มีปัญญาเป็นข้อแรก, แล้วรู้อย่างไรที่จะทำอะไร ก็ทำ, จะต้องทำอย่างไรก็ทำอย่างนั้น, แล้วก็ทำไป โดยไม่ต้องร้อนรอนใจ ว่ามันจะไม่ทันแก่เวลา, หรือมันจะไม่ได้อย่างใจ, หรือมันมีอะไรเข้ามาแทรกแซงเป็นอุปสรรค วินาศหมด จิบหายหมด อย่างนี้ไม่ต้องมี. ถ้ามีก็เป็นคนโง่; คนโง่คือคนสร้างมารขึ้นมา สำหรับทำลายตัวเอง, สำหรับทรมานตัวเอง ให้มันเป็นทุกข์เล็กสร้างมาร แล้วก็ทำหน้าที่ของตน.

เกิดมาทั้งที่ต้องทำหน้าที่ของตน อย่าให้อะไร ๆ มันหัวเราะเยาะได้, เกิดเป็นคนทั้งที่อย่าให้สัตว์เดรัจฉานมันหัวเราะเยาะได้ เพราะไม่สามารถที่จะผ่านสิ่งต่างๆ ไปได้ โดยไม่ต้องมีความรู้สึกว่าเป็นทุกข์ทรมาน หรือเป็นอุปสรรค หรือเป็นพญามารขึ้นมา.

วันนั้นมัน เกิดอารมณ์ เกี่ยวกับอวิชชาสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมา, แล้วก็เลยเขียนเป็นคำกลอนไว้ มันมีเนื้อความเห็นชัดอยู่ในคำกลอนนี้ว่า:—

เกิดเป็นแมว ทำไมนี้ ช้เกียจหา
เกิดเป็นหมู ทำไมนี้ ช้เกียจนอน
เกิดเป็นงู ทำไมนี้ ไม่มีเลื้อย
เกิดเป็นขุน ทำไมนี้ ไม่ขี่คาน
เกิดเป็นพระ ทำไมนี้ ดีแต่ขอ
เกิดเป็นครู ทำไมนี้ ดีแต่ท่อง

เกิดเป็นหมา ทำไมนี้ ช้เกียจนอน
เกิดเป็นหนอน ทำไมนี้ ช้เกียจกลาน
เกิดเป็นเลื้อย ทำไมนี้ ไม่หนีขวาน
เกิดเป็นห่าน ทำไมนี้ ไม่มีร้อง
เกิดเป็นหมอ ทำไมนี้ ดีแต่ดอง
เกิดเป็นอ่อง ทำไมนี้ ดีแต่เออ.

นี่เมื่อเขาไม่ทำตามหน้าที่ มันก็เกิดเป็นอุปสรรค เป็นมาร, เป็นความเสื่อมเสียขึ้นมาทุกๆ ประการ โดยไม่ต้องยกเว้น. นี่แหละเรื่องของอวิชชา มันสร้างมารขึ้นมา ว่า เกิดเป็นแมวแล้วมันก็หาหนุไม่เป็น เกิดเป็นหมาแล้วมันยังนอนไม่เป็น, เกิดเป็นหมูแล้วมันยังนอนไม่เป็น, เกิดเป็นหนอนแล้วมันยังกลานไม่เป็น, อะไรอีกหลายอย่าง, อย่างที่ว่ามาแล้ว นี่เป็นเรื่องของอวิชชา.

มีวิชาแล้วอันตรายนะ.

ระวังให้ดี อย่าให้มันเป็นเรื่องของวิชา; ถ้าเป็นเรื่องของ
วิชาแล้วมันก็เป็นมาร, เป็นเครื่องทำลายชั้นมาทันที; คือจะมีคน
ผู้อยาก ผู้หวัง แล้วก็จะไม่ได้ตามอยากตามหวัง, แล้วก็ต้องรู้สึกว่าเป็นมาร,
แล้วก็ทนทรมาน, นี่คือวิชา.

เรื่องวิชามันลึกซึ้งทุกแขนง ครอบคลุมไปหมดไม่ว่าแขนง
ไหน มันเป็นปัญหาเกี่ยวกับวิชาทั้งนั้น; ฉะนั้นระวังให้ดี วิชา
แล้วใช้ไม่ได้ แม้แต่ความรักของวิชา. มีนิทานสั้น ๆ ว่า เรื่องความ
รักของวิชา:—

มีชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง อยู่ด้วยกัน	คนก็รัก ลิงนั้น เป็นหนักหนา
ลิงก็รัก คนจัด เต็มอัตรา	ทั้งสองรา รักกัน นั้นเกินดู
วันหนึ่งคน นอนหลับ อยู่สบาย	แมลงวัน มาได้ ที่กักหู
ลึงคิดว่า อยู่นี่ชวน กวนเพื่อนกู	จะต้องบู๊ ให้มันตาย โอ้อปรีดิ์
เอาคันไม้ มาแฉ่ ขนสองมือ	ฟาดลงไป เต็มคอ แมลงวันหนี
ข้างเพื่อนรัก ชักคัน ไปหลายที	ดูเถิดนี้ ความรัก ของวิชา.

นี่ขึ้นชื่อว่า เป็นวิชาแล้ว แม้จะเป็นเรื่องของความรักก็ไม่ได้;
อย่าไปหวังเอาความรัก แม้จากวิชาเลย. ถ้ามีความยึดมั่นถือมั่น ด้วย
อำนาจของวิชา มันก็ทำลายล้างถึงที่สุด, แม้ที่สุดแต่ ปัญญา ก็กลาย
เป็นอันตราย.

ฟังดูให้ดีว่า ถ้าปราศจากความรู้ในข้อนี้แล้ว; แม้แต่ปัญญา มันก็กลายเป็นอันตราย, เป็นเรื่องจริงที่เขาเล่าให้ฟัง ได้เขียนเป็นคำกลอนไว้ว่า:-

ลูกอ่อนกลืน สดางค์ ก้างติดคอ	นางแม่หล่อ น้ำกรดตรง ลงแก้ไข
เพื่อละลาย โลหะหมด แล้วปลอดภัย	ผลอย่างไร เชื่อว่าหาย ได้ด้วยกัน
นี้แหละหนา ปัญญา มาพรวดพราด	เพราะสติ มันขาด ก็ผวนผัน
กลายเป็นโง่ ในปัญญา ข้นมาพลัน	ถ้าสติ มาด้วยกัน นั้นปลอดภัย
ความโง่ ในปัญญา เมื่อขาดสติ	มันอูรี ออกมา อย่าสงสัย
มาเจ้าของ ของมัน ได้บรรลย์	มีสติไว้ หนอพวกที่ มีปัญญา.

นี่มีสติไม่เพียงพอ ในการห้ามกันกระแสน้ำพลุ่งพล่านแห่งความคิดนึก มันก็จะเป็นเหมือนอย่างแม่คนนี้; ว่าลูกมันมีสดางค์ติดค้างอยู่ในคอ แม้ก็คิดว่า ถ้าเทน้ำกรดลงไปกัดสดางค์นั้นให้ละลายหมด มันก็หายได้, ก็เทน้ำกรดลงไป, แล้วลูกมันจะเป็นอย่างไร. นี่ถ้าปัญญามันพรวดพราด แล้วปัญญานี้ก็กลายเป็นความโง่. ความคิดว่าน้ำกรดจะช่วยละลายโลหะนั้นได้ ก็เป็นปัญญาอยู่ แต่มันก็ไม่เฉลียวว่า มันจะเกิดอะไรขึ้น; อย่างนี้ความโง่มันก็เกิดขึ้นในปัญญา.

ฉะนั้นขอให้เราแต่ละคน ๆ ระวังให้ดี ว่าปัญญา, ปัญญานั้นบางทีมันก็โง่ถนัดใจ, ปัญญาชนิดนี้มันโง่ถนัดใจ นี่คืออวิชา. อวิชามันก็สร้างมารขึ้นมา อย่างที่กล่าวแล้ว; นี่คือข้อความที่ว่า ผู้สร้างมารนั้นคืออวิชา; ขึ้นชื่อว่าอวิชาแล้ว ความรักของมันก็ใช้ไม่ได้, แล้วระวัง

ความโง่ของปัญญา มันก็เป็นอวิชชาด้วยเหมือนกัน; เรียกว่าปัญญาๆ แต่เมื่อมัน ไม่ประกอบอยู่ด้วยสติสัมปชัญญะ มันก็กลายเป็นความโง่, โง่ ถึงขนาดที่ทำอันตราย.

คนสมัครใจสร้างมารเพราะอวิชชา.

ที่นี้ มาดูกันต่อไป เรื่องพญามาร ว่าเราได้ทำผิดอะไรกันก็อย่าง ที่ประการ จนกระทั่งเกิดพญามาร ขึ้นมาขี่คออยู่ สลัดลงไม่ได้ เพราะความ สมัครใจของเรา, เพราะความยึดมั่นถือมั่นของเรา หรือเพราะอวิชชาของเรา นั่นเอง.

ท่านทั้งหลายมีนายขี่คออยู่ตั้งสามคน แล้วไม่สนใจ ยัง มัวประชดพระธรรมอยู่ คนทุกวันนี้มีนายสามคนขี่คออยู่ ฟังได้ในคำกลอน โดยตรง ไม่ต้องอธิบาย :-

นายของตน คนที่หนึ่ง คือทองปาก	ยามท่านอยาก ท่านเรียกร้อง ต้องรับหา
มาบ่อนท่าน ให้ทัน แก่เวลา	ท่านชื่อว่า นายกิน เก่งสันดี.

นายของตน คนที่สอง คือเนื้อหนัง	ท่านไม่ฟัง เสียงใคร ใฝ่เบียดสี
แต่ในเรื่อง นุ่มเนื้อ เทียบโลกีย์	ชื่อท่านมี ว่านายถาม ตะกลามจริง

นายของตน คนที่สาม คือหนูหัว	เผ่าขบถตัว เรือยไป คล้ายผีสิง
ห้วยกทาง แก่งไคว ไวกว่าลิง	มีชื่อพริ้ง ว่านายเกียรติ ใครเกลียดเอย.

ใครรู้จักมารทั้งสามนี้บ้าง ก็ลองคิดดูเถิด, แล้วใครสร้างมันขึ้นมา? มารตัวที่หนึ่งคือทอ้งปาก; เพราะเรามีวิชาบูชาทอ้งปาก ก็เป็นทาสแก่ทอ้งแก่ปาก. นายคนที่สองชื่อว่ากาม นี่คือเรื่องเนื้อหนัง; เรามีวิชาบูชาเนื้อหนัง แล้วก็เป็ทาสของเนื้อหนัง. นายคนที่สามคือชกหูชกหาง มีชื่อว่านายเกียรติ. เรามีวิชาบูชามัน ก็สร้างมันขึ้นมา; นี่ก็อยู่ในพวกที่ว่า วิชาสร้างมารขึ้นมา.

เราทุกคนไม่รู้จักวิชา; มีวิชาเป็นตัวตน, แล้วก็ทำผิดเพราะวิชา, สร้างมารขึ้นมาชื้ออยู่บนคอบนศีรษะ ใส่หัวให้เที่ยวทรมานไปทั้งวัน ๆ ก็ยังไม่รู้สึก; นี่แหละมารที่เราสร้างขึ้นมาจาก มันเป็นอย่างนี้.

ที่นี่ พอมิคนมาบอกว่าไม่ได้ ทำอย่างนั้นไม่ได้ ต้องทำให้มันตรงกันข้าม คือเอาพระธรรมหรือเอาวิชาเข้ามาแทนวิชา เราก็ไม่เชื่อ, แล้วกลับประชดพระธรรม. เพราะว่าเราไปบูชาพญามารเสียแล้ว; พอมิอะไรมาในลักษณะที่ไม่ใช่มาร เราก็กลับประชดให้. นี่คือการประชดธรรม ของบุคคลที่มีอยู่ในโลกนี้.

ประชดพระธรรม ฟังดูแล้วมันไม่น่าจะมี แต่มันก็มี จะมีได้หรือไม่ท่านลองฟังดูให้ดี. อตมาจะอ่านกลอนเรื่องนี้ให้ฟังอีกทีหนึ่ง เรื่องประชดธรรม :—

ประชดธรรม คำนี้ มีความหมาย ที่เปรียบได้ เป็นอุปมา ทำสถาน
ประชดน้ำ พร้าแต่ดัม น้ำล้างจาน เปรี้ยวหรือหวาน เขาก็รู้ อยู่แก่ใจ

ประชดลม	ก็อมอุ - จาระพ่น	ตลบมา	หน้าของตน	ก็พ่นใหญ่
ประชดบป	นำมาอาบ	นาบหทัย	ประชดไฟ	ให้สาสม
ประชดกรรม	นำกิเลส	มาไล่หัว	ทั้งเนื้อตัว	แมมมอม
อย่ามาเตือน	ทั้งบิดา	หรืออาจารย์	ยอมวายปราณ	ทรหด
			ประชดตน.	

นี่หมายความว่า อยู่ด้วยความตื้อดื้อ ด้วยทิฏฐิมานะ, ทิฏฐิมาโน ความกระด้างด้วยทิฏฐิ. กิเลสเป็นเหตุให้กระด้างด้วยทิฏฐิ ไม่ยอมฟัง พระธรรม, ไม่ยอมเชื่อพระธรรม, ไม่ยอมเชื่อครูบาอาจารย์ บิดามารดา, ครูบาอาจารย์ยังสอนให้ก็ยังไม่ฟัง ประชด มันประชดขนาดที่เรียกว่า “*ประชดลม อมอุจระพ่น ตลบมาหน้าของตนยังพ่นใหญ่*” เป็นอย่างนั้นเอง มันจึงมอมแมม ไปด้วยบาป ขอให้สนใจไว้เป็นพิเศษ.

เราทุกวันนี้ได้มีความผิดพลาดในการกระทำ จนถึงกับสร้างมาร ขึ้นมาบูชา; ถ้าใครมาบอกกล่าวในฝ่ายที่ตรงกันข้าม ก็จะถูกประชดให้ สมน้ำหน้ากลับไป.

พระคอยช่วยอยู่, แต่คนไม่สนใจ.

ทีนี้ มาดูกันต่อไปจะดีกว่า เกี่ยวกับพระเจ้าหรือพระซึ่งมิใช่มาร ซึ่งหวังดีต่อคนทุกคน, กำลังคอยเราอยู่. อาตมาพูดกับท่านทั้งหลายว่า พระเจ้าหรือคุณพระ กำลังคอยพวกเราอยู่; แต่เราไม่รู้สึกรู้สีกว่า มีอะไรที่ไหนจะคอยโปรดเรา. เราเห็นเป็นมาร แล้วมันก็เป็นมาร

ไปเสียทีเดียว; เพราะไม่รู้วามารนั้นเราสร้างขึ้น^๕มาเอง. เขาไม่รู้วามารนั้นเขาสร้างขึ้น^๕มาเอง; ฉะนั้นเขาจึงไม่รู้วามาร^๕อะไรที่ไหนจะมาช่วยเขาได้. เขาสร้างมารขึ้น^๕มาเอง บุชามารเสียเอง, มีพญามารเป็นตัวเอง; แม้ทนทรมานอยู่ ก็ยังยินดีที่จะประชดความเจ็บปวด หรือความทนทรมาน.

นี่ขอให้สนใจเป็นพิเศษว่า โอกาสที่จะฆ่ามารนั้นยังมีอยู่, วิธีที่จะทำให้มารสูญสิ้นไป มันก็ยังมียู่. ความสามารถของเราก็มีอยู่โดยธรรมชาติ, ถือว่าธรรมชาติได้สร้างให้สัตว์ทั้งหลายมีความสามารถ ที่จะเอาชนะมารได้. นี่เรียกว่าพระเจ้ากำลังคอยเราอยู่, แล้วเมื่อไรเราจะเข้าไปหาพระเจ้า. อย่างนี้แหละประชดตัวเองอยู่เลย.

โดยที่แท้แล้วมันไม่มีเรื่องอะไร มากไปกว่าเรื่องของธรรมชาติ ธรรมชาติก็ได้สร้างให้เรามีอะไร ที่สามารถที่จะช่วยตัวเองได้, สามารถเอาชนะมารได้. เราควรจะนึกถึงข้อที่เราทำผิด แล้วยังประชดความผิด, ประชดความผิดหรือประชดความถูก, อาตมาก็ไม่แน่ว่าจะใช้คำไหนดี. เราทำผิดแล้วยังประชดความผิด หรือว่ายังจะประชดความถูก มันควรจะเป็นการประชดความถูกมากกว่า, เพราะเราสมัครเอาข้างฝ่ายผิด. แต่ที่จริงนั้น ก็ประชดความผิด, แล้วจะผิดยิ่งๆ ขึ้นไป, อย่างนี้ก็เป็นที่.

โลกมนุษย์นี้กำลังเหยียดหยามพระเจ้า ไปบูชาวัตถุนิยม ซึ่งเป็นตัวมาร. เราไปบูชาวัตถุนิยม; ไม่ใช่ว่าวัตถุนิยมมันมาสวมครอบเอาหัวเรา, เราก็มหัวเข้าไปบูชาวัตถุนิยมเอง. เพราะว่าเรามีอวิชา, เราไม่รู้จักกิเลสตัณหา; เมื่อมันได้เหยื่ออร่อยจากวัตถุนิยม มันก็บูชาวัตถุนิยม.

โลกนี้ก็เต็มไปด้วยการบูชาวัตถุนิยม, วัตถุนิยมก็ทำหน้าที่มาร คือสวयงาม หอมหวาน เอร็ดอร่อยที่สุด ให้คนติดอกติดใจหลงใหลที่สุด สมตามความหมายของคำว่ามาร.

สภาพของมารต้องงมยั่ววนจนทำให้หลง.

ตรงนี้ ขอบอกกล่าวกันอีกสักหน่อยว่า ยังกำลังเข้าใจผิดกันอยู่มาก คือเขาเข้าใจผิดว่า ถ้าเรียกว่ามาร แล้วก็ต้องเป็นยักษ์เป็นมาร น่าเกลียดน่ากลัวร้าย, เต็มไปด้วยสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว. ที่จริงไม่เป็นอย่างนั้น เลิกโง่กันเสียที สิ่งที่เราเรียกว่ามารนั้นต้องสวยสดงดงาม ต้องยั่ววนที่สุด มันจึงจะเป็นมารได้, มันจึงจะชนะหัวใจคนได้; ฉะนั้นการเขียนรูปยักษ์รูปมารอย่างน่าเกลียดน่ากลัวนั้น เขาเขียนผิด เขียนไม่ถูก. ถ้าจะเขียนยักษ์มารกันให้มีความหมายกันจริงๆ แล้ว ต้องเขียนให้มันสวยงามจนใครๆ ก็หลงใหลไปหมด ทั้งหญิงทั้งชาย ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งชาวบ้าน ทั้งพระทั้งเณร ก็หลงใหลในความสวยงามของพญามารไปหมด. นี่แหละคือวัตถุนิยม ที่กำลังครองโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ จึงเรียกว่า โลกนี้พญามารกำลังครอบครองอยู่.

สัตว์โลกทั้งหลายไปเป็นสาวกของมาร, ไม่เป็นสาวกของพระ ไม่เป็นบริษัของพระเจ้า; เพราะว่าเขาเป็นอยู่ด้วยอวิชชา, ทรมานอยู่อย่างยัง ยิ่งกว่าตายทั้งเป็น. ตายทั้งเป็นมันก็น่ากลัวอยู่แล้ว มันยิ่งกว่าตายทั้งเป็นเสียอีก.

ฉะนั้นเราจะต้องเปลี่ยนกันเสียใหม่, เรียกว่าเปลี่ยนให้มันตรงกันข้ามเสียใหม่. อย่าให้เป็นไฟอย่างที่กำลังเป็นอยู่ เพราะมันเป็นเรื่องของมารมากเกินไปเสียแล้ว.

นี่เรามาพิจารณา, ดูโลกวันนี้ กันสักทีหนึ่ง ว่ากำลังเป็นบ่าว เป็นทาส เป็นสมุน เป็นบริวารของพญามารกันที่มากน้อย. ในบางเวลา บางโอกาสสมารถออกตั้งใจกันเสียใหม่. แล้วก็คิดดูให้ดี ๆ ทำสมาธิให้ดี ๆ ให้พอจิตใจเป็นปกติบ้าง, แล้วมาดูโลกนี้กันเสียใหม่ ว่ามันเป็นอย่างไร, และควรจะทำอย่างไร. เขียนไว้เป็นคำกลอนว่าดังนี้ ว่าโลกทุกวันนี้มันเป็นอย่างนี้ :-

บางเวลา สนทนา กับพระเจ้า ท่านคอยเฝ้า ดูโลก อันโยกไหว
ด้วยขันตี เมตตา ปรานีไป เท่าไรเท่าไร สัตว์โลก ยังโยกโคลง.

หมายความว่า พระเจ้าท่านคอยเอาใจช่วยอยู่เสมอ มีเมตตาปรานีเหลือประมาณในสัตว์โลก; แต่ว่าสัตว์โลกมันก็ไม่สนใจ เหมือน พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคคเป็นแต่ผู้ช้ทางแล้วทางก็มีอยู่ แล้วก็ไม่ได้เดินเอง จะทำอย่างไร.

เพราะเมাজิต ด้วยวัด ญานิยม เกิดระทม ทุกข์ร้าย กว่าตายโง่
ตายทั้งเป็น เหมือนว่าเล่น ทุกชั่วโม่ง ยิ่งกว่าตาย ใ้โลง ซึ่งครั้งเดียว
ทำอย่างไร ก็ยังไม่ มองเห็นทาง จะเลิกล้าง หมดสิ่ง น่าหวาดเสียว
ต้องเมื่อธรรม กลับผัน มาทันเทียว โลกจะเกี่ยว กอปรสุข ยุคศรีอารีย

โลกวันนี้กำลังเป็น โลกบูชาวัตถุนิยม, ตายทั้งเป็น ซ้ำๆ ซากๆ ทุกชั่วโม่ง ก็ยังไม่เห็นลู่ทางที่ว่า จะหลุดห่างจากสิ่งเหล่านี้ไป; จนกว่าเมื่อไรพระธรรมจะกลับมา. โลกนี้จึงจะเปลี่ยนไปสู่ความเป็นโลกของ พระศรีอาริย์, คือโลกที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมอันสูงสุดในหมู่มนุษย์เหล่านี้, คือหมดมารกันเสียที. ถ้าเป็นโลกของพระศรีอาริย์ ก็หมายความว่า หมดมารกันเสียที เท่านั้นเอง. เดียวนี้โลกทุกวันนี้กำลังบูชาพญามาร, คือ ติดเหยื่อของพญามาร ซึ่งเรียกว่า วัตถุนิยม; ไม่มีธรรมนิยม จิตตนิยม มโนนิยม เอาเสียเลย.

รู้จักพระ และมาร คือรู้จักตนเอง.

สรุปความว่า เรามารู้จักพระกันให้จริง ๆ เสียทีเถิด, เรามารู้จักมาร ให้จริง ๆ กันเสียทีเถิด, รู้จักทั้งพระทั้งมารพร้อม ๆ กันไปเสียสักทีเถิด. จะรู้จักพร้อม ๆ กันทั้งพระทั้งมารได้ที่ไหน? ข้างต้นก็ได้บอกมาแล้ว ว่ามาร นั้นสร้างขึ้นมาเอง, สร้างเอาเอง, สร้างขึ้นมาเอง, เป็นมาร ด้วยอำนาจ อวิชชา. ถ้ามีวิชชาที่มีปัญญาก็ไม่สร้างมาร; ฉะนั้นมันจึงเป็นเรื่องของ ตนเอง ที่สร้างมารขึ้นมา และตนเองที่จะสร้างพระขึ้นมา. เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้จักตนเองกันเสียก่อน เราจึงจะกำจัดมารเสียได้, รู้จักสร้าง พระขึ้นมาได้ แล้วยังคงมีอยู่แต่พระตลอดไป.

เดี๋ยวนี้ เราไม่รู้จักรู้ตัวเอง. อาตมาพูดว่า ท่านทั้งหลายไม่รู้จักรู้ตัวเอง; บางคนก็อาจจะโกรธ ถึงไม่โกรธก็ไม่เชื่อ ไม่เชื่อก็ไม่เป็นไร.

อาตมาก็พูดไปคนเดียวก็ได้ ว่าท่านทั้งหลายไม่รู้จักตัวเอง เรา จงรู้จักตัวเอง
กันเสียเถิด มีใจความว่าอย่างนี้ จงรู้จักตัวเอง :-

จงรู้จัก ตัวเอง คำนี้หมาย ว่ามีดีร้าย อยู่เท่าไร เร่งไขลาน
ข้างฝ่ายดี มีไว้ รีบไขลาน ข้างฝ่ายชั่ว รีบประหาร ให้หมดไป
จงรู้จัก ตัวเอง คำนี้หมาย ว่าในกาย มีกิเลส เป็นเหตุใหญ่
จึงสละแถม แต่จะทำ บาปกรรมไกล ต้องควบคุม มันไว้ ให้รักบุญ
จงรู้จัก ตัวเอง คำนี้หมาย สังขารไว้ ตนตัว มัวแต่หมุน
ไปตามเหตุ บั๊จยั ที่ไสรุน พ้นบาปบุญ ชั่วดี มีนิพพาน.

เมื่อจะเลิกสร้างมาร จะมีแต่พระกันเสียที่ ก็จงรู้จักตัวเองเถิด.
ในความหมายที่หนึ่งนี้ รู้จักตัวเองว่ามีดี มีร้าย มีเลว มีดีอยู่ก็มากน้อย
ในตัวเรานี้ เร่งดูให้เห็นชัด. เลิกแยกเอาฝ่ายดี มีไว้ก็รีบส่งเสริม
เหมือนกับรีบไขลาน. ข้างฝ่ายชั่วนั้นต้องรีบละ, รีบประหารให้หายไป.

นัยที่สอง รู้จักตัวเอง รู้ว่า ในกายนี้มีกิเลส เป็นต้นเหตุอัน
ใหญ่หลวง มันจึงยุแหย่ให้ทำแต่บาปกรรม ต้องรู้จักควบคุมกิเลส นั้นไว้
ให้ได้ จนให้มันรักบุญ จะได้ทำแต่บุญ.

รู้จักตัวเอง นัยที่สามนั้น คือรู้ว่า สังขารทั้งหลายทั้งปวงนั้นไม่
ใช่ตัวตน, ไม่มีตัวตน เป็นแต่สิ่งที่หมุนไปตามเหตุตามบั๊จยั; เลิก
หมุนเสียที, ไม่หลงไหลในชั่ว - ดี บาป - บุญ แล้วก็จะนิพพาน.

นี่แหละ รู้จักพระ รู้จักมาร นั่นคือรู้จักตัวเอง. ตัวเองนี่สร้างให้เป็นมารก็ได้ สร้างให้เป็นพระก็ได้, แล้วตัวเอownั้นแหละมันเป็นผู้สร้าง. นี้ออกจะยากอยู่ ว่าตัวเองจะรู้จักตัวเองได้อย่างไร? แล้วจะหยุดสร้างมาร, จะมาสร้างพระกันโดยส่วนเดียวนี้ จะเป็นไปได้อย่างไร?

ควรสร้างความเป็นพระขึ้นแทนมาร.

ทีนี้มาดูเรื่องความเป็นพระกันเสียบ้าง ว่าความเป็นพระนั้นมันเป็นอย่างไ? ความเป็นพระ ได้บอกข้างต้นแล้วว่า พระนั้นแปลว่า ประเสริฐ, จะประเสริฐได้อย่างไร? ประเสริฐได้ ตรงที่ไม่เป็นทาสของเรื่องกิน เรื่องกามและเรื่องเกียรติ; จะต้องมีความจิตใจสะอาด สว่าง สงบ, มีการกระทำทางกาย ทางวาจา ที่เหมาะสม จนชนะอารมณ์ทั้งปวง, แล้วทั้งเทวดาและมนุษย์ก็ยอมรับนับถือในความเป็นพระ.

นี่ยืนยันว่าทุกคน อาจจะเป็นผู้ที่ทำให้ทั้งเทวดาและมนุษย์ยอมรับนับถือได้. ถ้าเราเป็นพระ, ถ้าเราสร้างความเป็นพระขึ้นมาแทนสร้างความเป็นมาร ข้อความนี้หมายความว่า:-

ความเป็นพระ คือจิตพราก จากกิเลส	รู้สังเกต ไม่ประมาท ฉลาดเฉลียว
สำรวมระวัง รักษาใจ ไปทำเดี๋ยว	เพื่อหลีกเลี่ยง ภัยทั้งสาม ไม่ตามตอม
จากเรื่องกิน เรื่องกาม และเรื่องเกียรติ	เห็นเล่ห์เหลี่ยม ร้อนเย็น หวังเหม็นหอม
ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย ไม่อวดชอบ	กิเลสล้อม ลวงเท่าไร ไม่หลงลม

จิตสะอาด ใจสว่าง มโนสงบ ทั้งครบครบ กายวจี ที่เหมาะสม
ความเป็นพระ จึงชนะ เทน้ออามณ์ โลกนิยม กระหมัดใจ จึงไหว้แล.

นี่ ความเป็นพระ อยู่ที่นี้ คือพรากจิตจากกิเลส ซึ่งเป็นตัวมาร หรือเป็นต้นเหตุของมาร, ไม่ให้มีความผิดพลาดในเรื่องกิน เรื่องกามและ เรื่องเกียรติ, ไม่หลงไหลในโลกธรรม, แม้ว่าโลกนี้จะมีอะไรที่หลอกลวง สักเท่าไร ก็ไม่ไปหลง. จิตสะอาด ใจสว่าง มโนสงบ จำไว้เถอะว่า จิตสะอาด ใจสว่าง มโนสงบ นั่นคือความเป็นพระ; พอเป็นได้อย่างนั้น ก็อยู่เหนือโลกเหนืออามณ์. เมื่อเหนือโลก โลกนี้ก็ยอมบูชาความเป็นพระ; เราสามารถที่จะมีความเป็นพระ ที่อยู่เหนือโลกและทำให้โลกบูชาได้.

ในที่สุตนี้ ก็จะแสดงอานิสงส์กันสักหน่อย เพราะว่าคนเขามักจะชอบอานิสงส์ ว่าถ้าเลิกความเป็นมารเสียได้, สร้างพระได้ ก็เป็นอันว่าไม่มีศัตรู, สามารถทำให้หมดศัตรู ทำศัตรูให้ตายหมด ไม่ต้องไปฆ่าด้วยดาบด้วยปืน. แต่วิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้ศัตรูตายไปหมดเอง, คือทำศัตรูให้หยุดให้หมดความเป็นศัตรู, มองศัตรูเป็นสิ่งที่มิประโยชน์เหมือนที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า มารคือของขวัญของพระ.

เรารับเอามาร หรือซาตานมา ในลักษณะที่เป็นของขวัญที่มาจากพระเจ้า คือเอามาสร้างเอามาทำ ให้กลายเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์เสีย. มนุษย์จะเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อเอาชนะมารหรือซาตานได้เท่านั้นเอง; เราจึงถือโอกาสนี้ ทำให้มารหรือซาตานหมดไป

จากโลก. พุทธอย่างธรรมดาสามัญก็ว่า ทำศัตรูให้หมดไป โดยเห็นว่า ศัตรูนั้นมันเป็นของดี, มันมาสอบไล่เรา ว่าเราเป็นคนดีหรือยัง.

ศัตรูจะมาช่วยสร้างสวรรค์ให้คน.

ท่านฟังถูกหรือไม่ถูก ก็ลองคิดดูเถอะว่า ศัตรูนั้นแหละดี มันจะ มาสอบไล่เรา ว่าเราเป็นคนดีแล้วหรือยัง? หรือเรายังเลวอยู่ ยังมัวแต่จะ โกรธศัตรูอยู่ ศัตรูก็มาสอบไล่อย่างนั้น. ศัตรู นั้นแหละ มาช่วยสร้าง สวรรค์ให้เรา; เมื่อเราอดกลั้นต่อศัตรูได้ เราก็เป็นพระ, เราก็ชนะมาร แล้วเราก็ไปสวรรค์ได้, ไม่ต้องไปนรก. ถ้าศัตรูมาแหย่หน้อยหนึ่ง เราก็ โกรธเสียแล้ว, เราก็พลัดตกนรกตุมใหญ่แล้ว ในทันใดนั้นเอง. ศัตรู นั้นแหละมันมาสอนธรรมะสูงสุดให้แก่เรา, ศัตรูมาสอนว่าอย่าโกรธนะ, โกรธนั้นแหละ คือสกปรกหรือเลว, อย่าเก็บสกปรกไว้ในใจนะ จะต้อง เวียนว่ายในวัฏฏสงสารนานเกินไป.

ดังนั้นเราถือว่า ศัตรูคือผู้ให้ สิ่งที่เรารู้จักรับเอาไว้แล้ว เรา ก็จะได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ด้วยเหมือนกัน, แล้วก็ไม่มีศัตรู เหลืออยู่ในโลกนี้เลย. ดีหรือไม่ดีลองคิดดูว่า ถ้าในโลกนี้มันไม่มีศัตรูเลย มันหมดไปแล้ว. ศัตรูมาเท่าไรกลายเป็นมิตรหมด, ศัตรูมาเท่าไรกลายเป็น มิตรหมด, มาเป็นผู้สอน, มาเป็นผู้ทำให้ได้ดีหมด, แล้วโลกนี้มันจะเป็น อย่างไร เรียกว่า หมดศัตรู นี่คืออานิสงส์ มีข้อความดังนี้ว่า :-

อัสตรุ คือผู้ มาสอบไล่ ให้รู้ได้ ว่าเรามี ดีเท่าไหน
หรือดีแต่ จะโกรธอื่น เป็นพื้นไฟ บังคับใจ ไว้ไม่อยู่ สักครู่เดียว

อัสตรุ คือผู้สรรค สวรรค์ให้ ตรงที่ได้ มีจิต คิดเฉลี่ย
ว่าอดกลั้น นั้นแหละนะ เป็นพระเทียว ไม่อด, เลี้ยว ไปเป็นมาร หล่ำนรค

อัสตรุ คือผู้สอน สัจธรรม ว่าอาฆาต นั้นคือน้ำ สกปรก
อย่าเก็บไว้ ในใจ ให้ใจฟก จะเวียนวอก วายสงสาร นานนักเอย.

เหตุฉะนั้น ศัตรู คือผู้ให้ แตกกลายเป็น ผู้ร้าย เหตุไรเหว
เพราะผู้รับ รับไม่เป็น อย่างเช่นเคย ถ้ารับเป็น พวกเราเอย หมดศัตรู.

นี่คืออานิสงส์ ว่าศัตรูจะหมดไปจากโลก, ไม่มีเหลืออยู่ในโลก
เพราะว่าเราต้อนรับเป็น. ทำศัตรูให้กลายเป็น ผู้มาให้สิ่งที่มีประโยชน์,
มาบอกทางสวรรค์ให้, มาบอกธรรมะอันสูงสุดให้, ว่าอย่ามัวเก็บความโกรธ
นี้ไว้ในใจเลย. นี่เป็นอันว่า ได้ทำให้พญามารกลายเป็นพระไปจนหมดสิ้น,
ได้ทำศัตรูให้กลายเป็นมิตรไปจนหมดสิ้น.

เป็นอันว่า เราได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า พระกับมาร เป็นอย่างดี, รู้จัก
พระเจ้ากับซาตานเป็นอย่างดี, รู้จักมิตรกับศัตรูเป็นอย่างดี, รู้ว่ามารคือของ
ชั่วร้ายมาจากพระ ซาตานคือข้อสอบไล่ของพระเจ้า. เราเปลี่ยนมารให้เป็น
พระได้จริง ๆ อยู่ที่ทำให้ถูกวิธี.

คนโง่มัวแต่สร้างมารให้แก้ตัว, นี่คนโง่มัวแต่สร้างมารให้แก้ตัว,
คนโง่มัวแต่สร้างมารให้แก้ตัว, ไม่รู้จักเปลี่ยนมารให้เป็นพระเอาเสียเลย
มัวแต่ยึดมั่นถือมั่น, มันจึงขบกัดเอาอยู่ทุกวัน ๆ.

“ฉันได้ดีเพราะถูกด่าจากมาร” มารยังด่าเท่าไรยิ่งได้ดี; เพราะมาทำให้รู้ว่า อะไรมันจะดีได้อย่างไร. อวิชชามันสร้างมาร อย่าไปหวังความรักความอาลัยในอวิชชาเลย. สิ่งที่เราเรียกว่าปัญญาตามธรรมดาสามัญของชาวบ้าน เป็นโลกียปัญญานั้น เต็มอยู่ด้วยความโง่; เหมือนกับนางแม่คนนั้นเอน้ำกรตหยอดคอลลูก เพื่อให้กัตสตางค์ที่ติดอยู่ในคอ.

ทุกวันนี้ เรามีมารต่งสามมารขี้อยู่บนศีรษะ เรายังมีวัชระชุดพระธรรมอยู่นั่นเอง เราจงหันหน้ามาหาพระเจ้ากันเถิด ก็จะได้ทำโลกนี้ให้หมดจากมาร หรือหมดจากศัตรู; เพราะว่ารู้จักตัวเองและรู้จักความเป็นพระที่จะสร้างขึ้นมาได้เอง แล้วก็ไม่ต้องสร้างมารอีกต่อไป.

ถ้าบรรยายเรื่องพระกับมาร, ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอท่านทั้งหลายนำไป พิจารณาด้วยตนเองด้วยกันจงทุกคน; เข้าใจแล้วประพฤติได้แล้ว, ก็จะหมดมาร จะไม่มีมาร จะไม่มีมารเหลืออยู่แม้แต่ชนิดเดียว, ตัวเองก็จะกลายเป็นพระ. นับว่าการบรรยายนี้สมควรแก่เวลา.

ขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้ เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าท่านได้สวดบทพระธรรมคณสาขาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติ เพื่อเลิกสร้างมาร, มาสร้างพระกันเสียที.

ใครคือใคร

- ๖ -

๕ สิงหาคม ๒๕๒๑

บันทึกกับคนพาลคือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนั้นนั้น, อาตมาก็ยังคงกล่าวโดยเรื่อง **ใครคือใคร** ต่อไปตามเดิม. โดยเฉพาะในวันนี้ จะได้กล่าวถึงบุคคลที่เรียกกันว่า **บันทึกกับคนพาล** ท่านเองเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในครั้งก่อนเรื่อง พระกัมมาร เพื่อให้ท่านทั้งหลายรู้จักว่าคนเหล่านี้คือใคร.

การบรรยายชุดนี้ บางคนรู้สึกว่าได้ฟังเรื่องที่รู้กันอยู่แล้ว; แต่อาตมาขอยืนยันว่า ฟุดเรื่องที่ท่านรู้จักกันอยู่แล้วก็จริง; แต่ฟุดในส่วนลึกที่ท่านทั้งหลายมองข้ามไป จึงมีความตั้งใจอย่างยิ่งที่จะฟุดกันให้ตรงจุดหมายในระดับที่คนทั่วๆ ไปควรจะรู้จัก.

ธรรมทั้งหลายมีส่วนลึก

การให้หัวข้อว่า บัณฑิตกับคนพาล นี้ ท่านลองคิดดูว่า ท่านทั้งหลายก็คงจะรู้จักบัณฑิต รู้จักคนพาล กันอยู่แล้ว ทำไมอาตมาจะต้องมากล่าวถึงเรื่องบุคคลทั้ง ๒ นี้สัก, นี่ก็ เพราะว่ามีเนื้อเรื่องบางเรื่อง ความหมายบางอย่าง เร้นลับอยู่ และที่สำคัญที่สุดนั้นก็คือ เราไม่รู้จักรัศลักษณะของคนเหล่านี้ จนถึงกับสำเร็จประโยชน์แก่ตนเอง ก็ทำตนให้เว้นจากความเป็นคนพาล, หรือทำให้เกิดความเป็นบัณฑิตขึ้นมา.

พระธรรมในพระศาสนาทั้งหมด หรือจะว่าทุกศาสนาด้วยก็ได้ มีขึ้นมาสำหรับทำให้คนได้เป็นอะไรเต็มตามที่ควรจะเป็น. ท่านทั้งหลายลองฟังดูให้ดี จนเข้าใจได้ชัดเจนว่า ถ้าเราไม่ได้รู้ ไม่ได้ปฏิบัติ เกี่ยวกับพระธรรมแล้ว, ความเป็นคนของเรานั้นจะไม่มีประโยชน์หรือมีประโยชน์น้อย และจะถึงกับเป็นหมันในบางแง่บางมุม, แม้ในแง่มุมที่ควรจะได้รับจะเป็นประโยชน์ ก็ไม่ได้รับ กลายเป็นหมันไป, จึงได้รับแต่ส่วนที่ธรรมดาสامัญญะกันไป ชนิดที่สัตว์เดรัจฉานมันก็ได้รับ, อย่างนี้มันไม่สมกับความเป็นมนุษย์.

เราเป็นมนุษย์ ต้องได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์จะต้องได้รับ หรือที่สัตว์ไม่อาจจะได้รับ; ส่วนที่คนทั้งหลายโดยมากมองข้ามนั้น มันขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่า เขาไม่รู้สึกรู้ว่า แท้ที่จริงเราเป็นอยู่กันแค่นี้มันไม่พอ, หรือแม้ที่เราหวังกันอยู่ว่าจะต้องได้อย่างนั้นๆ ได้มาแล้วมัน

จะพอ, นั่นมันก็ยังไม่ว่า. ขอให้มองดูให้ดี ๆ ในส่วนนี้ แล้วก็เข้าใจ เรื่องที่อาตมาจะพูด.

ตัวอย่างเช่นว่า ถ้าว่าคนเรามีอาหารกินเต็มที่ มีเครื่องนุ่งห่ม มีเครื่องใช้ไม่สอย แล้วก็สบายดีไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ เหล่านี้มันพอหรือยัง? ชาวบ้านทั่วไปก็คิดว่าพอเพราะมีปัจจัย ๔ เพียงพอ แล้วมันก็พอ; แต่ทางธรรมะ ทางศาสนา นั้น เขาก็ถือว่ามันยังไม่ดีกว่าสัตว์, เพราะสัตว์มันก็มีอาหารกิน มันก็มีสิ่งที่มีความหมายเหมือนกับเครื่องนุ่งห่มของมนุษย์ เช่นขนของมัน เป็นต้น, แล้วมันก็มีที่อยู่อาศัยตามสมควรแก่สภาพ, เจ็บไข้ได้ป่วยมันก็แก้ไขกันไปตามธรรมชาติ มันก็รอดชีวิตอยู่ได้; ถ้าคนอย่าไปทำลายมัน สัตว์นี้จะเต็มไปด้วยทั้งโลก.

สมัยที่คนไม่ทำอันตรายสัตว์ สัตว์ในป่ามีมาก สัตว์ในน้ำก็มีมาก ปลาเหมือนกันว่าจะเต็มไปด้วยทะเล. เดียวนี้คนไปทำลายมันจนหาตัวยาก จะไหนอย่าทำเล่นกับสัตว์ ที่มันปล่อยไปตามธรรมชาติมันก็รอดชีวิตอยู่ได้ จนถึงกับว่าโลกนี้จะเต็มไปด้วยสัตว์ เพราะการเป็นอยู่ที่ถูกต้องตามธรรมชาตินั้นมันทำให้รอดชีวิตอยู่ได้; แต่ว่าเท่าที่รอดชีวิตอยู่ได้เพียงเท่านั้น มันไม่พอกับการที่จะเรียกว่า ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์สูงสุด หรือได้เป็นมนุษย์ผู้ได้พบพระพุทธศาสนา. ยิ่งใช้คำว่า “มนุษย์ผู้ได้พบพระพุทธศาสนา” เข้าด้วยแล้ว ระดับหรือมาตรฐานมันก็เลื่อนขึ้นไปไกล คือเป็นมนุษย์ที่ได้รับอะไร ๆ สูงสุดเต็มตามที่มนุษย์ควรจะได้รับ, เมื่อยังไม่ได้รับก็ถือว่ายังไม่เป็นมนุษย์ที่เต็มแก่ความหมายของคำว่า มนุษย์ หรือมนุษย์ผู้ได้

อย่างว่าท่านมีกิน มีใช้ มีอะไรทุกอย่าง แล้วมันพอหรือยัง? ถ้าใครคิดว่าพอก็แล้วไปไม่ต้องพูดถึงเรื่องอะไรที่จะพูดในวันนี้ก็ได้; แต่ถ้าคิดดูให้ดีจะพบว่า มันยังไม่พอ คือมันยังมีความทุกข์ทรมานหม่นหมองในทางจิตใจ : มีเงินก็เป็นทุกข์เพราะเงิน, มีบุตรก็ต้องเป็นทุกข์เพราะบุตร, มีวัวควาย ไร่นา ก็ยังต้องเป็นทุกข์เพราะวัวควาย ไร่นา, อยู่กันเป็นหมู่เป็นพวก ก็ยังมีปัญหาที่ตกลงกันไม่ได้; เพราะว่ามัน ยังขาดอะไรอยู่, โดยเฉพาะอย่างยิ่งมันก็คือ ขาดสิ่งที่กำลังจะพูด คือธรรมะที่ทำให้ความเป็นบัณฑิต ทั้งจัดความเป็นพาล.

ความต่างระหว่างบัณฑิตกับพาล.

ถ้าเรามีความเป็นบัณฑิต ตรงตามความหมายของคำว่าบัณฑิตแล้ว จะไม่มีอะไรมาทำให้ทุกข์ได้, จะไม่มีปัญหาอย่างที่เกิดอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ : ปัญหาในประเทศ นอกประเทศ หรือปัญหาครอบโลกก็ตาม เพราะไม่มีความเป็นบัณฑิต, มนุษย์จึงเห็นผิดไปในทางเห็นแก่ตัว มุ่งหมายแต่ประโยชน์ส่วนตัว ก็ทำปัญหาให้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น หรือในระหว่างชาติที่อยู่ด้วยกัน. ถ้าธรรมะยังยึด ยึดตั้งมั่น อยู่ในจิตใจของคนทุกคนในโลกนี้แล้ว ปัญหาอย่างนี้ก็ไม่เกิดขึ้น; แต่เดี๋ยวนี้มีคนบางพวกไม่คำนึงถึงข้อนี้ หรือไม่มองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ด้วยซ้ำไป จึงได้ทำอะไรไปในทางที่ทำให้เกิดปัญหา. เราจะต่อสู้แก้ไขกันอย่างไร?

อาตมาเห็นว่า ไม่มีอะไรอื่นดีไปกว่าความเข้าใจอันถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องนี้. เราจะต้องมีความถูกต้องเป็นภายใน ปรับปรุงเรื่องต่างๆ ที่เป็นภายในให้ปราศจากปัญหาเสียก่อน; เราก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เป็นวงกว้างทั่วประเทศ ทั่วโลก ร่วมกันได้. อาตมาจึงพูด ถึงธรรมะในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ยังขาดอยู่, แม้แต่ความรู้ว่า อะไรเป็นบัณฑิต อะไรเป็นคนพาล? ทำไมจึงพูดอย่างนี้ ที่พูดอย่างนี้ก็เพราะเห็นว่ายังมีคนพาลเต็มไปหมด ในที่แทบจะทุกหนทุกแห่ง.

คำว่า คนพาล นี้ มีความหมายนับตั้งแต่เป็นอัมพาตอันร้ายกาจ, เป็นตัวเสนียดจัญไรในโลก แล้วก็เรื่อยๆ ขึ้นมาถึงคนที่ไม่พาลถึงอย่างนั้น; แต่ก็ยังมีความเป็นพาลอย่างอื่น จนกระทั่งถึงอันดับสุดท้าย, คนพาลก็คือคนที่ไม่ว่าทำอะไรชีวิตตนจึงจะเยือกเย็น.

ท่านลองคิดว่า มันเป็นคำพูดที่มากเกินไปหรือไม่? อาตมากำลังพูดว่า คนพาล คนโง่ คนเขลา นั้น คือคนที่ยังไม่รู้จักทำชีวิตตนให้เยือกเย็น; ฉะนั้น ถ้าชีวิตของใครมันยังเร่าร้อนอยู่ก็ยังคงเป็นคนพาล ยังเป็นคนโง่ : เป็นเด็กก็ได้ ผู้ใหญ่ก็ได้ ผู้หญิงก็ได้ ผู้ชายก็ได้ เป็นนักบวช เป็นบรรพชิตก็ได้ เป็นฆราวาสก็ได้ ไม่ยกเว้น. ถ้าใครไม่รู้จักควบคุมชีวิตจิตใจของตนให้เย็นได้ มันก็ยังเป็นคนโง่ คนโง่ก็คือคนพาล คนพาลคือคนอ่อนด้วยปัญญา.

คำว่า พาล หรือ พาละ ในทางภาษาบาลีนั้น แปลว่า อ่อน, ยังอ่อนอยู่ ยังไม่แก่ถึงขนาดที่จะใช้ประโยชน์อะไรได้ เช่นทารกเพิ่งเกิดมา

นอนแบเบาะอยู่ เขาก็เรียกว่า พาละเหมือนกัน คือมันยังอ่อนอยู่. ในทางร่างกายมันก็เข้มแข็งขึ้น จนเป็นคนมีความเข้มแข็งในทางร่างกาย มันจึงจะเรียกว่า พ้นจากความเป็น พาละ.

ที่นี้ในทางจิตนั้นมันก็มี ความอ่อน ความโง่ ความเขลาเมา; แล้วถ้าไม่สามารถที่จะทำให้มันแก่ ให้มันรอบรู้อย่างถูกต้องได้ มันกลายเป็นเดินผิดไป เดินผิดไปจากหนทาง; ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักกระทำให้ความรู้ตามธรรมดาสามัญตามสัญญาตณานั้น เดินไปให้ถูกทาง ตามความหมายของคำว่า โพธิสัตว์.

ขอให้ช่วยจำคำว่า โพธิสัตว์ ไว้ให้ตึ๊งทุกคน; เพราะว่าข้อนี้จะช่วยให้เราเอาตัวรอดได้ ถ้าใครไม่ทำตนอย่างโพธิสัตว์ คนนั้นก็เสียชาติเกิด ไม่ต้องพูดให้โยกโย้โอ้อ้อเสียเวลา, จะพูดตรงๆว่า ผู้มิได้ดำเนินตามหนทางของโพธิสัตว์นั้น มันคนเสียชาติเกิด.

ความหมายของโพธิสัตว์และโพธิ.

นี่คงจะมีปัญหาในข้อที่ว่า คำว่า โพธิสัตว์ นั้น มีความหมายว่าอย่างไร?

ท่านมักจะเคยได้ยินกันแต่เรื่อง โพธิสัตว์บำเพ็ญบารมี เสียสละอย่างนั้นอย่างนี้; นี่ไปเอากริยาอาการที่แสดงออกว่าเป็นโพธิสัตว์ หรือถึง

กับทางฝ่ายมหายานเขาบัญญัติไว้ว่า โพธิสัตว์นั้น คือผู้ที่สวดสาบานว่า ถ้ายังมีคนในโลกนี้มีความทุกข์เหลืออยู่แม้แต่สักคนหนึ่ง เราก็จะไม่พยายามเพื่อจะบรรลุนิพพาน จักไม่เข้าสู่นิพพาน จักไม่เป็นพระอรหันต์ เป็นต้น; นี่เป็นอุดมคติของโพธิสัตว์ที่จะอยู่ช่วยผู้อื่น. โพธิสัตว์ในความหมายที่ได้ยินกันมาก มักจะเข้าใจกันอยู่อย่างนี้; แต่อาตมาจะบอกความหมายอันถูกต้องตรงตามตัวหนังสือว่า โพธิสัตว์นั้น คือ สัตว์ผู้พัฒนาโพธิ, สัตว์ผู้พัฒนาโพธิ.

ขอให้ยูวชนทั้งหลายโดยเฉพาะ จดจำคำนี้ไว้ให้ดี ๆ ว่า โพธิสัตว์ หรือ พระโพธิสัตว์ ก็ตามใจ นั่นคือผู้พัฒนาโพธิ.

ขอให้เข้าใจว่า บรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย มีเชื้อแห่ง โพธิ คือความรู้, หรือความรู้สึกละเอียดจะรู้อะไรได้; นี่เราเรียกว่า เชื้อแห่งโพธิติดมาในบรรดาสัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิต, นับตั้งแต่สุนัขและแมว ขึ้นมาจนถึงคน; หากแต่ว่ามันแตกต่างกัน มันต่ำต้อยกว่ากัน มากน้อยกว่ากัน มันอยู่ในสภาพที่จะพัฒนาได้มากหรือน้อยกว่ากัน.

เชื้อแห่งโพธิ ของสุนัขและแมว มันพัฒนาได้น้อยมาก, แม้จะอบรมกันอย่างไร มันก็รู้แค่สุนัขและแมวตัวที่ฉลาด ๆ จะพึงกระทำได้; แต่ส่วนคนเรานั้น เมื่อได้พัฒนาให้ดีแล้ว จิตใจนี้รู้อะไรได้สูงสุด ถึงขนาดที่บรรลุมรรค ผล นิพพานได้.

สิ่งที่เรียกว่า โพธิ แปลว่า ปัญญาเครื่องรู้, ในระดับทั่วไปตามสัญชาตญาณก็เรียกว่าความรู้ตามที่สัญชาตญาณจะมีให้ : เช่นว่าเราเกิดมา

แม้ไม่มีใครสอน เราก็จะต้องกินอาหารได้, เราจะต้องทำอะไรได้ มีการสืบพันธุ์ได้ เหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งไม่มีใครต้องสอน, หาเรือน หารังหารู อยู่ได้ โดยไม่มีใครต้องสอน. ความรู้อย่างนี้เรียกว่า เท่าที่สัญชาตญาณมันมีให้มัน เป็นระดับต่ำ, ความรู้อย่างนี้แหละคือ เชื้อแห่งโพธิที่จะต้องพัฒนา คือหว่านเพาะให้มันขึ้นงอกงามเรื่อยไป จนกว่าจะสูงสุด.

มนุษย์เป็นสัตว์ที่จะต้องพัฒนาโพธิของมนุษย์ ให้เต็มตามความหมายของคำว่า โพธิ, และเต็มตามความหมายของคำว่ามนุษย์. เต็มตามความหมายของคำว่าโพธิ ก็คือ โพธิญาณ, ตรัสรู้เป็นพุทธบุคคลชนิดใดชนิดหนึ่งได้ อย่างน้อยก็เป็นพระอรหันต์ หรือว่าเต็มตามความหมายของมนุษย์, ก็คือเต็มตามความหมายของคำว่า มนุษย์ ที่แปลว่า สัตว์ที่มีจิตใจสูง, จิตใจสูงจนกิเลสหรือความชั่ว ครอบงำไม่ได้, ความทุกข์ครอบงำไม่ได้ จึงมีจิตใจอยู่นอกกิเลสและความทุกข์; นี่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ, เพราะเขาได้พัฒนาโพธิไปอย่างถูกต้อง; ฉะนั้นขอให้เข้าใจคำว่า โพธิ กันในลักษณะอย่างนี้ก่อน แล้ว โพธิสัตว์ นั่นก็คือ สัตว์ที่พัฒนาโพธิอยู่ตลอดเวลา.

เหมือนอย่าง ขวชน ทั้งหลาย เป็นนักศึกษา นักถือการพัฒนาโพธิแขนงหนึ่ง; แต่ไม่ใช่แขนงเดียวกันกับที่เป็นความมุ่งหมายทางพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งหมายจะสูงไปในทางที่ดับกิเลสและดับทุกข์.

การศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ก็พัฒนาโพธิไปตามแบบของชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่ชาวโลก. เพราะว่ารู้กันเพียงเท่านั้น, จึงต้องการกันเพียงเท่านั้น, จึงสอนและเรียนกันเพียงเท่านั้น, เสรีแล้วก็ทำการทำงาน

ชนิดที่จะได้รับประโยชน์มาหล่อเลี้ยงชีวิตร่างกายสนองความต้องการของตน มันจบลงเพียงเท่านั้น, มันไม่ไปถึงการบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

แต่โดยเนื้อหาสาระอันแท้จริงแล้ว โพรธิ นั้นย่อมเป็นไปเพื่อการ
 ถึงจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์ คืออยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง, จะเรียกว่า มรรค ผล นิพพาน ก็ได้ จะเรียกว่า โลกุตตรธรรม ก็ได้.

ขอให้ทุกคน มีความตั้งใจที่จะพัฒนาโพรธิขึ้นเสียก่อน ไม่
 เช่นนั้นแล้วก็จะไม่ต้องพูดกัน, เลิกพูดกันดีกว่า, จะพูดไปทำไมสำหรับผู้ที่ไม่ต้องการจะพัฒนาตนเอง ให้ถึงจุดสูงสุดของความเป็นมนุษย์.

บุคคลฉลาดขึ้นเพราะพัฒนาโพรธิ.

เมื่อพูดถึงบุคคลผู้มุ่งหมายจะพัฒนาโพรธิแล้ว ก็ไม่มีอะไรนอกจาก
 คำว่า โพรธิสัตว์ คือสัตว์ที่เป็นไปเพื่อโพรธิ คือสัตว์ที่ประกอบอยู่ด้วยโพรธิ.
 โพรธิสัตว์ คือสัตว์ที่กำลังพัฒนาโพรธิ ให้เต็มตามความหมาย, ถ้าว่าโดย
 ที่แท้แล้ว ทุกคนก็พัฒนาโพรธิอยู่โดยไม่รู้สีกตัว; ข้อนี้หมายความว่า
 ถ้าเรามีชีวิตอยู่ ชีวิตมันจะสอนเราเรื่องผิดเรื่องถูก เราก็ฉลาดขึ้น.

ขอให้คิดดูเถาะว่า เราได้ฉลาดขึ้นเพราะชีวิตมันผ่านไป ๆ วันหนึ่ง
 เดือนหนึ่ง ปีหนึ่ง มากน้อยสักเท่าไร, นั่นมันเป็นส่วนที่เป็นไปเอง มันไม่

สูงสุด; แต่มันก็เป็นการพัฒนาไปอยู่ตลอดเวลา, จนเรียกว่า ใครมีอายุมากกว่า คนนั้นก็รู้อะไรมากกว่า; เพราะว่าชีวิตมันเป็นการพัฒนาไปอยู่ในตัวมันเอง. มันเป็นอย่างนี้ ทั้งผู้หญิง ทั้งผู้ชาย ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่, คนแก่ๆ จึงรู้อะไรมากกว่าเด็กๆ; เพราะว่าเขาผ่านมามากกว่า.

ถ้าเรามองเป็น เราจะมองเห็นว่า ทุกคนกำลังพัฒนาโพธิอยู่. ตั้งแต่เด็กเล็ก ๆ ตั้งแต่อ่อนแอแต่ออก, เขาทำอะไรที่ทำให้ฉลาดขึ้นทุกวัน ๆ โดยรู้สึกตัวก็มี โดยไม่รู้สึกตัวก็มี; แม้แต่ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน เขาก็ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นการพัฒนาโพธิ; แต่เขาก็เรียน แล้วก็ฉลาดยิ่งขึ้น มันเป็นการพัฒนาโพธิอยู่ในตัวดังนี้. เรื่องการงาน การกระทำฝีมืออย่างอื่น ก็เป็นไปในลักษณะนี้; ฉะนั้นคนจึงมีโพธิที่เจริญเป็นการพัฒนาอยู่ตามลำดับ, นี้เรียกว่าเป็นโพธิสัตว์อยู่โดยอัตโนมัติ ในระดับของตน ๆ. เมื่อไม่สนใจก็มองไม่เห็น, ถ้าสนใจก็ควรจะมีปิติปราโมทย์ เข้มแข็ง กล้าหาญ ในการที่จะพัฒนามันให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ที่จริงก็มีโพธิสัตว์อยู่ทั่วไป ในที่ทุกหวัระแห่ง คือสัตว์ที่กำลังฝึกฝนตนให้ฉลาดนั่นเอง, สัตว์ที่ทำให้โพธิเจริณุนั้นเอง; ถ้าเรามองเป็นเราจะมองเห็นว่ากำลังมีโพธิสัตว์เต็มอยู่ทั่วทุกหวัระแห่ง; แต่ก็ยกเว้นที่ว่าโพธิสัตว์บางคนนั้นพัฒนาโพธิจิต กลายเป็นเรื่องของกิเลสไป; เพราะว่าเป็นเรื่อง กิเลส หรือเรื่อง โภธิ นี้ โดยเนื้อหา ข้างในมันก็เป็นสิ่งเดียวกัน คือมันเป็น สักว่าความรู้เท่านั้น; ถ้าความรู้พัฒนาไปถูกต้อง ก็เป็นโพธิเต็มที; ถ้าความรู้พัฒนาไปผิดทาง มันก็เป็นกิเลสเต็มที.

อยากจะแนะนำให้สังเกตสักอย่างหนึ่ง แต่ไม่ใช่แนะนำให้ยึดถือเอาเป็นที่พึ่งว่า ความรู้ในแหละคือ โพรธิ; เพราะฉะนั้น คนที่โกหกเก่ง มันก็มีโพรธิของมัน, เพราะมันพัฒนาโพรธิไปในทางที่จะโกหกเก่ง หรือจะเป็นอันธพาลเก่ง เป็นขโมยเก่ง มันก็มีโพรธิของมันที่พัฒนาไปตามแบบนั้น. มันไม่ได้โง่อย่างคนที่ทำอะไรไม่เป็น ฉะนั้นจะเป็นมหาโจรอันร้ายกาจก็ได้, มันมีสติปัญญาสูงสุด ซึ่งทำให้ประกอบกิจกรรมนั้นๆ อยู่ได้.

ดูให้ดีว่า โพรธิ นี้ ถ้าพัฒนาผิดทาง มันไปอยู่ในรูปของสิ่งที่เรียกว่า กิเลส; แล้วก็ทำสิ่งที่เบียดเบียนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. ถ้าพัฒนาไปในรูปที่ถูกทาง มันก็ไปอยู่ในรูปที่เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น; ฉะนั้นจึงไม่มีอะไร หรือใคร ที่มีชีวิตแล้วจะไม่พัฒนาโพรธิอยู่โดยอัตโนมัติในตัวมันเอง จึงขอให้ทุกคนดิ้นรนเพื่อจะพัฒนาโพรธิ อย่ายอมแพ้. เหมือนนักศึกษา นักเรียน เหล่านี้ อาตมาไม่ต้องยุว่าให้เร่งเรียนเข้า, เพราะเร่งเรียนจนกำลังจะเป็นโรคประสาทกันอยู่ทุกคนแล้ว ไม่ต้องยุอีกก็ได้.

แต่ถ้าในเรื่องของการพัฒนาโพรธิ เพื่อการบรรลุมรรค ผล นิพพาน นี้ ดูจะยังเนือยอยู่ ยังเฉื่อยอยู่ ยังจะต้องขี้แข็ง หรือยังจะต้องยุ, และจะต้องถือเอาว่า การพัฒนาจิตใจให้อาหะกิเลสให้ได้ คือให้มาในทางโพรธิ อย่าให้เป็นไปในทางของกิเลสนั้น เป็นหน้าที่ที่ตนต้องกระทำ.

การพัฒนาโพรธิและทำอวิชาให้สิ้นนั้น ไม่เหลือวิสัย.

อย่าไปเข้าใจผิดว่า การทำจิตให้บริสุทธิ์ หรือ ประพฤติธรรมะนี้ เป็นของยากเกินไป, ยากเกินไปสำหรับเรา เราไม่เอา เราเลิก แล้วก็

ยอมแพ้ง่ายๆ อย่างนี้ก็มีอยู่. คนที่ท้อแท้ยอมแพ้แก่การประพฤติก
กรรม, ยอมแพ้แก่การที่จะปรับปรุงตัวเองให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป, เขาก็ปล่อยไป
ตามอำนาจของกิเลส มันก็ประสบกันกับความวินาศ.

ฉะนั้นขอรับรองว่า อย่ายอมแพ้ในการที่จะพัฒนาโพธิ์ของตน. ปร
จพยายามให้เหมือนกับที่เอาเมล็ดโพธิ์นี้ปลูกลงไปในดินแล้วก็รดน้ำพรวน
ดินใส่ปุ๋ย ทุกอย่างทุกประการ จนมันเป็นต้นโพธิ์ที่ใหญ่หลวงอยู่ในดวง
วิญญาน เป็นวิญญานที่ประกอบไปด้วยสติปัญญา จนเต็มเปี่ยมด้วยความ
หมายของความเป็นมนุษย์, ที่เป็นระดับสูงสุด ก็เป็นผู้พ้นกิเลสและความ
ทุกข์ เป็นผู้สำเร็จธรรมะสูงสุดตามลัทธิศาสนาแห่งตนๆ ซึ่งมีอยู่ด้วยกันทุก
ศาสนา. ข้อนี้ได้เขียนไว้เป็นคำกลอนช่วยความจำ ให้จำได้ง่ายๆ ว่า.

โพธิ์สัตว์ คือสัตว์ มุ่งพัฒนา	ให้โพธิ์แผ่ แก่กล้า เต็มความหมาย
ดูให้ดี มีอยู่จริง ทั้งหญิงชาย	ดูมกาย จะไม่มี ที่ไหนเลย
ถ้าทุกคน ค้นรณ เพื่อโพธิ์	มันค่อยผลิ ออกไป ไม่หยุดเลย
ถ้ามีแต่ ร้องว่าแยะ ยอมแพ้เร็ว	ในโลกเลย ไม่มี โพธิ์ชน
อย่ายอมแพ้ มุ่งแต่ ปลุกโพธิ์	ให้เต็มสติ กำลั หวังเอาผล
ไม่เสียที ที่ได้เกิด มาเป็นคน	ได้ผ่านพ้น อวิชชา เพราะกล้าทำ.

อวิชชาไม่ใช่สิ่งที่เหลือวิสัย อวิชชาเป็นสิ่งที่สามารถทำให้หมด
ไปได้; แต่มันเนื่องจากเรามันเป็นคนอ่อนแอ ยอมแพ้ง่าย ไม่ต่อสู้ และ
ไม่กล้าหาญ, ถ้ามีความกล้าหาญ ก็สามารถที่จะเอาชนะอวิชชาได้ด้วย
กันทุกคน.

อวิชาเล็กๆ ที่เอาชนะได้กันอยู่ทั่วไปทั้งโลก, (ก็เช่นการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียน ในวิทยาลัย เป็นต้น; นี่เอาชนะอวิชาเล็กๆ ได้. ส่วนอวิชาที่ใหญ่โต หรือสูงสุดของมนุษย์นั้นยอมแพ้เสีย, ถ้าอย่างนั้นมันก็เป็นไปไม่ได้; นี่คือผู้ที่ไม่ต่อสู้เพื่อพัฒนาโพธิ, ปัญญาของเขาก็เลยไม่มี; ถ้ามีมันก็เดินไปในทางที่ตรงกันข้าม คือมีปัญหาในลักษณะของกิเลส คือทำสิ่งที่เห็นแก่ตัว.

โพธิอาจพัฒนาได้ทั้งทางผิด, ทางถูก.

โพธิที่พัฒนาถูกวิธีนั้น จะไม่มีความรู้ที่ทำให้เห็นแก่ตัว. โพธิที่พัฒนาผิดวิธี มันจะมีแต่ความรู้ที่ทำให้เห็นแก่ตัว, มันฉลาดเปรื่องปราดถึงขนาดยอดปัญญา เจ้าจอมปัญญาก็ได้; แต่มันมีปัญหาชนิดที่เห็นแก่ตัว, ก็กลายเป็นอนันธพาลยอดสุด เพราะมีปัญหาที่เห็นแก่ตัว. ได้เคยบอกมาแล้วหลายครั้งหลายหนว่า ปัญญาบริสุทธิ์นั้นเป็นไปเพื่อธรรมะไม่เห็นแก่ตัว. ปัญญาคือกิเลสที่ถูกพัฒนานั้น ก็เรียกว่าเจโก แปลว่าปัญญาเหมือนกัน, แต่เป็นปัญญาที่เห็นแก่ตัว เป็นปัญญาของกิเลส.

ทุกวันนี้ ในโลกนี้ใช้กันแต่ปัญญาเจโก, ทั้งโลก ระหว่างชาติระหว่างซีกโลก ใช้กันแต่ปัญญาเจโก เพื่อจะเอาเปรียบผู้อื่น, เพื่อที่จะให้ฝ่ายตนได้เปรียบ มันก็เลยทำโลกนี้ให้ยุ่งยากมากขึ้น. เพราะโพธิมันเดินไปตามทางของกิเลส, มันไม่มาเป็นโพธิที่ถูกต้อง คือเราไม่พัฒนาเชื้อแห่งโพธิ หรือเมล็ดพืชแห่งโพธิ อย่างถูกต้อง มันจึงมีแต่ความรู้ที่เป็นกิเลส.

โลกกำลังตกอยู่ใต้อำนาจของความรู้ประเภทกิเลส จึงหาความสงบสุขไม่ได้, อย่างนี้ไม่เรียกว่าเป็นโพธิสัตว์; เพราะว่ามันเป็นสัตว์ที่ประกอบไปด้วยโพธิ, แต่เป็นสัตว์ที่ประกอบไปด้วยกิเลส ซึ่งเป็นสิ่งเศร้าหมอง.

อาตมาได้พูดมาถึงบุคคลที่เรียกกันว่า โพธิสัตว์ เสียอย่างยืดยาว เพื่อให้ท่านทั้งหลายเข้าใจคำๆ นี้ไว้เป็นหลักพื้นฐาน เป็นประการต้น; ว่าเราจะรู้จักโพธิสัตว์ คือผู้ที่พัฒนาโพธิหรือวิชาความรู้ ให้เป็นไปแต่ในทางถูกต้อง ดีงาม แล้วก็จะไม่มีความเป็นอันตราย คือมีแต่ปัญญาชนิดที่เป็นกิเลส.

ทีนี้ ถ้าไม่ได้พัฒนาโพธิ หรือพัฒนาโพธิไปผิดทาง มันก็ไม่ได้เป็นโพธิสัตว์; ตรงกันข้ามกับโพธิสัตว์, มันเป็นอย่างไร ขอให้ช่วยคิด แล้วก็ช่วยจำกันไว้ด้วยว่า ถ้าไม่เป็นไปอย่างโพธิสัตว์ เป็นไปอย่างตรงกันข้ามจากโพธิสัตว์ คือโพธิไม่พัฒนาแล้ว มันจะเป็นอะไร คนนั้นจะเป็นอะไร? เรามีคำเรียกสำหรับบุคคลชนิดนี้ว่า โมฆบุรุษ, ถ้าไม่เป็นโพธิสัตว์ก็ต้องเป็นโมฆบุรุษ. ใครกำลังเป็นโพธิสัตว์? ใครกำลังเป็นโมฆบุรุษ? ก็จงรู้จักตัวเองของตัวเองด้วยกันจงทุกคน.

โมฆบุรุษคือคนพาล, โพธิสัตว์คือบัณฑิต.

โมฆบุรุษ แปลว่า บุรุษเปล่า คำว่าเปล่าในที่นี้คือไม่มีอะไร, ถ้าเป็นบุคคลก็เป็นบุคคลเสียเปล่า ไม่มีประโยชน์อะไร, ไม่มีความหมายหรือคุณค่าแห่งความเป็นบุคคล; ขอให้จำคำว่าโมฆบุรุษไว้ให้ดี ๆ.

ถ้าในตุ่มน้ำมันมีน้ำ ก็เรียกว่าตุ่มมีน้ำ, แต่ถ้าในตุ่มไม่มีอะไร มันก็เรียกว่าตุ่มเปล่า. คนก็เหมือนกัน ถ้ามีโพธิ มีประโยชน์ ก็เป็นมนุษย์ ที่ถูกต้อง; ถ้าไม่มีโพธิ ไม่มีประโยชน์ ก็เรียกว่า โมฆบุรุษ ก็คนเปล่า, คนว่างจากคุณค่าโดยประการทั้งปวง; นี่มันเป็นคู่ตรงกันข้ามจาก โพธิสัตว์. ถ้าไม่ทำตนเป็นโพธิสัตว์ ก็ทำตนเป็นโมฆบุรุษ แล้วมันก็เปล่า, เกิดมาเสียชาติเกิดเปล่าๆ นี่คือโมฆบุรุษ.

การที่พูดว่า “เกิดมาเสียชาติเกิดเปล่าๆ” นี้ ควรจะถือว่าเป็น คำดำที่สูงสุด ยิ่งกว่าคำดำใดๆ ในโลกนี้ที่มีกันอยู่; แม้ว่ามันจะไม่แสดงความหมายที่หยาบคาย เผ็ดร้อน, แต่มันเป็นคำที่เผ็ดร้อน, เป็นคำที่ดำที่สับประมาท ไม่มีอะไรเท่า. ฉะนั้นขอให้ทุกคน จงระวังตั้งใจ อย่าให้ ตนเองดำตนเองได้ หรือให้คนอื่นมาดำตนเองได้ ว่าเป็นโมฆบุรุษเลย, จงมีความละเอียดและความกลัวต่อความเป็นโมฆบุรุษนี้ให้เป็นอย่างยิ่ง.

เดี๋ยวนี้เราก็ได้รู้จักบุคคลขึ้นมา ๒ ชนิดแล้ว ในฐานะที่มันตรงกันข้าม คือคำว่า โพธิสัตว์ กับคำว่า โมฆบุรุษ. คำว่า โพธิสัตว์ เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม มีประโยชน์อย่างยิ่ง. คำว่า โมฆบุรุษ ก็หาสาระอันใดไม่ได้, นี่ก็เอามาจับคู่กันเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม; ถ้าเรารู้จักคู่ตรงกันข้ามคู่นี้แล้ว, ก็เป็นการง่ายที่จะรู้จักความหมายอันตรงกันข้ามของคำว่า บัณฑิต กับคนพาล. โพธิสัตว์นั่นเองคือ บัณฑิต, โมฆบุรุษนั่นเองคือคนพาล. โพธิสัตว์เป็นบัณฑิตก็เพราะว่าประกอบไปด้วยปัญญาตรงตามที่มนุษย์ควรจะต้องการ.

คำว่า บัณฑิต นั้น แปลว่า ผู้มีปัญญาให้ถึงจุดหมายปลายทาง
ที่เป็นความประสงค์ของมนุษย์ได้; ส่วน คนพาล นั้น แปลว่า คนอ่อน
คนที่ก้าวไปไม่ได้, คนที่จะต้องตายอยู่ตรงที่นั่นเอง; เหมือนกับเมล็ดพืช
ที่ปลูกแล้วมันไม่งอก หรือมันงอกแล้วมันก็ตายเสียตั้งแต่เมื่อยังเป็นหน่อ
อ่อนๆ นั่นเอง. ขอให้เข้าใจให้ดี ถ้าเป็นบัณฑิต จะเจริญงอกงามไป
ด้วยสติปัญญา. เขาเรียกปัญญาที่ทำให้เอาตัวรอดได้โดยประการทั้งปวง
นี้เรียกว่า บัณฑิต.

เราเกิดมาจะเป็นบัณฑิต หรือจะเป็นคนพาล ก็ขอให้ดูกันที่ตรง
นี้; อย่าง ขุขชน ทั้งหลายนี้ ถ้าเรียนหนังสือสำเร็จก็เป็นบัณฑิต, ถ้า
เรียนหนังสือไม่สำเร็จก็เป็นคนพาล; เพราะว่ามันไม่สามารถจะเอาตัวรอดได้.
คนพาลกับบัณฑิต มีลักษณะที่ตรงกันข้ามอย่างนี้, แต่เป็นการยากที่คนๆ
นั้นจะรู้จักว่าตัวเองกำลังเป็นพาล; แม้กำลังเป็นพาลอยู่ ก็มักจะ
สำคัญตนว่าเป็นบัณฑิต; ถ้าใครมาหาว่าเป็นคนพาลก็โกรธ, และถือว่า
เป็นคำด่าที่เท่ากัน.

รู้จักเปรียบเทียบคำคู่แล้วจะสอนตนได้ง่าย.

ฉะนั้น ถ้ารู้จักเปรียบเทียบความหมายของคำว่าบัณฑิตกับคนพาล
ได้แล้ว ยังจะรู้จักความหมายของคำเปรียบคู่อื่นๆต่อไปอีก ซึ่งควรจะรู้ใน
คราวเดียวกัน; เพราะว่าถ้ารู้จักสักคู่หนึ่งแล้ว ก็ควรจะรู้หมดด้วยกันทุกคู่
เช่นคำพูดที่เรียกว่า อริขชน กับ บุณชน.

คู่ที่ ๑ อริยชน บุณชน. อริยชน แปลว่า ชนที่ประเสริฐ ชน
ที่ละกิเลสได้. คนที่ละขันธ์คือกิเลสได้ นี้เรียกว่า อริยชน. ส่วน บุณชน
นั้นตรงกันข้าม ก็หนาไปด้วยกิเลส เต็มไปด้วยกิเลส ถูกห่อหุ้มอยู่ด้วย
กิเลส นี้เรียกว่า บุณชน.

ในบางคราวเราอาจจะสลัดกิเลสออกไปได้ พอจะเรียกว่าเป็น
อริยชน, ในบางคราว บางเวลา บางสถานการณ์ เราเต็มไปด้วยกิเลส;
อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นบุณชน : เป็นคนโง่ คนพาล คนเขลา คนหลง คนไม่รู้;
นี่เป็นคู่หนึ่งที่จะต้องระวังให้ดี ที่มันจะเกิดแก่เราเมื่อไรก็ได้.

คำคู่ที่ ๒ ต่อไปก็คือ กัลยาณชน กับ ปาปชน. กัลยาณะ แปล
ว่า งดงาม, กัลยาณชน ก็แปลว่า เป็นคนงาม : มีกาย วาจา ใจ อันทรงงาม,
ไม่เกี่ยวกับเสื่อผ้า เครื่องประดับประดาตกแต่งนั้นไม่แน่ เอาที่กาย วาจา ใจ
มีความประพฤติถูกต้องและงดงาม นี้เรียกว่า กัลยาณชน.

ที่ตรงกันข้ามเรียกว่า ปาปชน หรือ ลามกชน. ปาปะ นี้ก็
แปลว่า ลามก, ลามก ก็แปลว่า ปาปะ, ตรงกันข้ามจากกัลยาณชน ก็เป็น
ปาปชน หรือลามกชน; นี่คือ ไม่มีความงาม มีแต่ความสกปรก ความ
ลามก, ความที่น่ารังเกียจโดยประการทั้งปวง.

ในบางคราวเราอาจจะเป็นกัลยาณชน มีการประพฤติทางกาย
ทางวาจา ใจ ที่พอใจแก่ตัวเอง, ในบางคราวเผลอไป บันดาลโทสะขึ้นมา
ก็กลายเป็นปาปชน หรือลามกชน ได้โดยไม่ทันรู้ตัว. ฉะนั้นขอให้ระวัง

ให้ถือว่า กัลยาณชนนั้นมันงามเพราะบังคับกาย วาจา ใจ ได้, ไม่ใช่เพราะว่า ใส่เสื้อสวย ตัดผมสวย ใส่รองเท้าสวย ทำทางเดินเหินมันหัดกันมาสวย; อย่างนี้เป็นกัลยาณชนไม่ได้, มันต้องเอาที่กาย วาจา ใจ ที่ประพฤติถูกต้องงดงาม นั้นเป็นหลัก ก็เรียกว่า กัลยาณชน เป็นคู่ปรับตรงกันข้ามจาก ปาปชน หรือลามกชน.

ที่นี้ก็มี คำคู่ที่ ๓. ว่า สุจริตชน กับ ทุจริตชน. สุจริตชน แปลว่า ผู้ประพฤติดี. ทุจริตชน แปลว่า ผู้ประพฤติชั่ว. สุ แปลว่า ดี, จริต แปลว่า มีการประพฤติ. สุจริตชน แปลว่า มีการประพฤติดี. ทุจริตชน มีการประพฤติชั่ว ไม่ต้องมีใครแต่งตั้ง มันเป็นได้เองทันทีที่อยู่ในตัวมัน. พอประพฤติดีก็เป็นสุจริตชน, พอประพฤติชั่วก็เป็นทุจริตชน. เวลาเล่าเรียนก็ดี, เวลาสอบไล่ก็ดี อาจจะเป็นสุจริตชน ทุจริตชน ได้โดยไม่ทันรู้, ที่ทำผิดก็เรียกว่าเป็นฝ่ายทุจริตชนด้วยกันทั้งนั้น.

คู่ที่ ๔. อีกคู่หนึ่งเราเรียกว่า สัตบุรุษ อสัตบุรุษ, สัตบุรุษ สัตว์ ไม่หันอากาศเต่าเฉยๆ. คำว่า สัตบุรุษ นั้น แปลว่า ผู้สงบรังับ. ที่นี้ ใส่ อ เข้าไปข้างหน้าเป็น อสัตบุรุษ แปลว่า ผู้ไม่สงบรังับ. เมื่อมันมีกิเลสเป็นเหตุให้โกลาหลวุ่นวาย เราร้อน ดินรน เป็นฟืนเป็นไฟไป ไม่พอใจในความสงบ ก็เรียกว่าเป็น อสัตบุรุษ; แต่ถ้าปกครองตัวเองได้ ค้ำครองตัวเองได้ให้อยู่ในภาวะที่สงบ ร้อนไม่ได้ กระวนกระวายไม่ได้ มันก็เป็น สัตบุรุษ ขึ้นมา.

บางที่เขาเรียกว่า สัปปริสะ สัปปริโส ก็เรียก. ชาวบ้านมักจะเรียกกันง่ายๆ ว่า สัปบุรุษ สัปบุรุษ ก็คำเดียวกันกับคำว่า สัตบุรุษ, เป็นเด็กก็ได้ เป็นผู้ใหญ่ก็ได้ เป็นชาวบ้านก็ได้ เป็นชาววัดก็ได้; ถ้าเมื่อใดมีกาย วาจา ใจ รำบับสงบ ก็เรียกว่า สัตบุรุษ, ถ้าไม่รำบับ ไม่สงบ ก็เรียกว่าอสัตบุรุษ; เป็นคำคู่กันอยู่ดังนี้.

ใครลองไปพิจารณาดูว่า เป็นคนเร่าร้อน กระวนกระวาย นั้น มันจะเป็นอย่างไร? จะทนทานกันสักเท่าใด? แล้วเป็นคนสงบบำราบเยือกเย็น เย็นอกเย็นใจ เย็นทุกอย่าง นี่มันจะมีประโยชน์สักเท่าไร? ในโลกนี้ใครจะมีบุคลลชนิคไหน โลกนี้จึงจะงดงาม หรือน่าอยู่ หรือน่าดู.

นี่ขอให้จดจำคำเหล่านี้ไว้ มันมีประโยชน์ ถ้าคำคู่ไหนมันเข้าใจง่ายสำหรับเรา, คำคู่ไหนมันจะมีประโยชน์ตักเตือนเราได้ง่าย ได้โดยสะดวก ตลอดเวลา, หรือจะเรียกเป็นภาษาไทย ๆ ธรรมดาทั้งนั้นบ้างก็ต้องพูดว่า คนดี กับ คนชั่ว.

คู่ที่ ๕. คนดี กับ คนชั่ว นี่เป็นภาษาไทย แปลไม่ได้อีกแล้ว; เพราะมันควรจะรู้กันอยู่แล้วว่าดีว่าชั่ว, ถ้าจะนิยามความหมายตามหลักของศาสนา : คนดี ก็คือคนที่ไม่ทำตัวเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน มีความสงบสุขอยู่. คนชั่ว ก็คือคนที่ทำตัวเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน มีความกระวนกระวายอยู่.

ที่ว่า คนดี นั้น ดีที่ตรงไหน? ดีที่ไม่ทำใครให้เดือดร้อน, แต่ทำให้มีความสงบสุขกันอยู่. คนชั่ว นั้นทำตัวเองให้เดือดร้อน ทำผู้อื่น

ให้เดือดร้อน หากความสงบสุขมิได้; นี่เรียกว่า คนดี หรือ คนชั่ว ตามหลักแห่งพระศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา. คนดีไม่เป็นอันตรายแก่ใคร, คนชั่วก็เป็นอันตรายแก่ทุกคน; ฉะนั้นผู้มีปัญญาจึงพอใจในคนดี, ออกปากสรรเสริญคนดี, ชักชวนกันแต่ในทางที่ทำให้เป็นคนดี; นี่คือความหมายของคำว่า คนดี, ส่วนคนช่วนั้นตรงกันข้าม.

ที่นี้ก็มีอีกคู่หนึ่ง คู่ที่ ๖. ซึ่งน่าสนใจก็คือ คนฉลาด กับ คนโง่ ก็เป็นคำธรรมดาเหมือนกัน ไม่รู้จะแปลอย่างไรอีกแล้ว คำว่าฉลาด กับคำว่าโง่. แต่ความหมายของมันก็มีซ่อนเร้นอยู่มาก. คำว่า ฉลาด นั้นก็คือความสามารถทำให้สำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงาน, คนโง่นั้นไม่สามารถทำให้สำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงาน.

คนฉลาด สามารถ ทำให้เกิดความสำเร็จในหน้าที่การงาน; แล้วแต่ว่าตนมีหน้าที่การงานอะไร, จะเป็นชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน ชาวบ้าน ชาวป่า อะไรก็ตาม มีหน้าที่อย่างไร สามารถทำให้หน้าที่นั้นสำเร็จไปได้ด้วยดี นี่เรียกว่า คนฉลาด; ส่วนคนโง่นั้นตรงกันข้าม : เช่นนักเรียนคนไหนฉลาด มันก็สอบไล่ได้, นักเรียนคนไหนโง่ มันก็ยากที่จะสอบไล่ได้ ต้องใช้ความฉลาดอย่างคดโกง คือดูของเพื่อน อย่างนี้เป็นต้น.

ขอให้สนใจคำว่า ฉลาด และ โง่ นี้ไว้ให้ดี ๆ, จงเป็นคนฉลาด ที่ถูกต้องตามความหมายของคำว่า ฉลาด; เพราะว่าอาตมาอยากจะให้ถือเอา

ความหมายของคำๆ นี้ในภาษาไทย เป็นหลักสำหรับศึกษา และประพฤติปฏิบัติต่อไป เพื่อเทียบคู่กันกับคำว่า โพธิสัตว์ และโมฆบุรุษ.

คนฉลาด เทียบกันได้กับ พระโพธิสัตว์. โพธิ แปลว่า *ความรู้ยิ่งยวด*; เพราะฉะนั้น *โพธิสัตว์จึงฉลาด หรือฉลาดอย่างยิ่ง*; ส่วน คนโง่ ก็คือ โมฆบุรุษ เหมือนกับตุ่มน้ำคู้เปล่าไม่มีน้ำ, มันไม่มีปัญญา มันไม่มีโพธิ มันจึงเป็นคนโง่; ฉะนั้นเรื่องฉลาด หรือเรื่องโง่นี้ มันไม่เฉพาะแต่เรื่องเรียนหนังสือในโรงเรียน หรือไม่ใช่ฉลาดเฉพาะในเรื่องทำมาหากินอยู่ในโลกนี้; มัน ต้องฉลาดไปในเรื่องของจิตใจ, ทำให้จิตใจสูงขึ้นไปตามทางของพระธรรม จนกระทั่งมีจิตใจสะอาด สว่าง สงบ; นี่เป็นผลของความฉลาดที่แท้จริง เป็นการบรรลุมรรค ผล นิพพาน ในพระพุทธศาสนา.

นี่เรียกว่าฉลาดสูงสุดตามความหมายของคำว่า โพธิสัตว์; เมื่อฉลาดถึงที่สุดก็ต้องเป็นพระพุทธเจ้าเป็นแน่นอน. ถ้าไม่ต้องการถึงขั้นก็เอาระดับที่ควรจะต้องการ คือเป็นผู้ดับความทุกข์ หรือแก้ปัญหาคือ ในระดับที่เป็นพระอรหันต์. หรือว่า พระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งทรงๆ ลงมา ล้วนแต่เรียกว่าเป็นบุคคลฉลาด คือมีความฉลาดให้สำเร็จประโยชน์ในหน้าที่การงานของตน, นับตั้งแต่ว่าจะมีชีวิตอยู่อย่างไรให้รอดชีวิตอยู่ได้, รอดชีวิตอยู่ได้โดยวิธีที่ฉลาดที่สุด, ได้รับประโยชน์สูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวแล้ว.

ที่ได้เสริมท้ายเข้าไปว่า พบพระพุทธศาสนา นั้น, นั่นแหละคือความฉลาด. เกิดมาเป็นมนุษย์มันก็ฉลาดอยู่ตามธรรมดาแล้ว, ถ้าได้พบ

พระพุทธศาสนาด้วย มันก็ยังพบความฉลาดสูงสุด; ฉะนั้นอย่าให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนาเลย.

คำว่า โง่ ฉลาด นี้ อย่าให้เป็นเพียงเรื่องเล่าเรียน, ทำมาหากิน เพียงเท่านั้น; แต่ให้มันเป็นเรื่องของการทำงานที่เป็นมนุษย์, ให้เป็นมนุษย์อยู่ด้วยความชนะต่อความทุกข์, มีลมหายใจทั้งวันทั้งคืนอยู่ด้วยความไม่ทุกข์ไม่ร้อน; จะเป็นชาวบ้าน หรือจะเป็นข้าราชการ หรือจะเป็นบรรพชิต หรือเป็นอะไรก็ตาม, ขอให้มีชีวิตอยู่ด้วยความเยือกเย็น ไม่เร่าร้อน จึงจะเรียกว่าเป็นคนฉลาด.

คนมีเงินมาก มีอำนาจมาก มีวาสนามาก มีอะไรหลายๆ จนไม่รู้จะมากกันอย่างไรแล้ว, แต่ก็ เป็นอยู่ด้วยความเร่าร้อน, อย่างนี้เรียกว่า คนโง่; ฉะนั้นความมั่งมี หรือบุญวาสนานั้นมันยังไม่ได้ช่วยให้ฉลาด. เราต้องสร้างความฉลาดมาช่วยส่งเสริมความมั่งมี, ความมีอำนาจวาสนานั้นด้วย, จึงจะได้พบกับประโยชน์สูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์.

การที่มีเงินใช้ มีบ้านอยู่ มีอะไรทุกอย่าง เกี่ยวกับปัจจัยเครื่องอาศัยเลี้ยงชีวิตแล้ว, แต่ยังไม่รู้จักบังคับกิเลส ยังไม่สามารถจะครอบงำกิเลส, แต่กิเลสกำลังครอบงำเขาอยู่ตลอดเวลา, นี้เรียกว่าไม่ฉลาด. ดังนั้นคนที่ได้ไปศึกษามา มีดีกรี มีปริญญา อะไรมา อย่างที่รับรองความฉลาดนั้นมันเป็นเรื่องของชาวบ้าน; ไม่ใช่ความฉลาดตามทางธรรม, มันยังไม่พอ มันเป็นเรื่องฉลาดของชาวบ้าน สำหรับให้ประกอบการทำงานทำมาหากิน หาทรัพย์ หาชื่อเสียง หาเกียรติยศ หาอำนาจวาสนา; แม้จะหามาได้มาก

อย่างไร ถ้าไม่มีความฉลาดในทางธรรมแล้ว, มันก็ไม่สามารถที่จะมีความสงบสุขได้, แม้ส่วนตัว หรือส่วนสังคมน้อยๆ ก็ไม่ทำให้เกิดความสงบสุขได้, ไม่ต้องพูดถึงการที่จะทำให้คนทั้งโลกมีความสงบสุข.

ฉะนั้น ขอให้รู้จักคำว่า ความฉลาด นี้ให้ดีๆ. ถ้าเรียกเป็นภาษาบาลี มันก็ฟังยาก จำยาก เรียกเป็นภาษาไทยกันเสียก็แล้วกันว่า ความฉลาด หรือความโง่ ถ้าชอบภาษาบาลีก็จำคำว่าโพธิสัตว์ และโมฆบุรุษ ไว้ โพธิสัตว์คือคนฉลาด โมฆบุรุษคือคนโง่.

หลักการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นโพธิสัตว์.

เราจงทำตนให้เป็นโพธิสัตว์ คือผู้เพาะหว่านโพธิให้เจริญงอกงาม เหมือนอย่างชาวบ้านเขาทำสวนครัว, เขาจะต้องรู้จักเอาเมล็ดมาเพาะหว่าน มาบำรุง ให้มันงอกงามเป็นอย่างดี. เดียวนี้เราเอาเมล็ดแห่งโพธิมาเพาะหว่านด้วยการศึกษา ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ตามระบอบที่ท่านได้วางไว้สำหรับพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะพูดให้ฟัง.

พอพูดถึงเรื่องโพธิสัตว์ บางคนก็ง่วงนอนแล้ว อยากจะลุกแล้ว แต่ลุกไม่ได้ก็ทนฟังไปก่อนก็ได้ว่า, จะเป็นโพธิสัตว์นั้น จะต้องปลูก เพาะหว่าน เมล็ดพืชแห่งโพธิอย่างไรกัน?

ข้อนี้ก็ต้องเอาพระพุทธเจ้าเป็นหลักว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ทรงเพาะหว่าน โพธิของท่านอย่างไร จึงได้เป็นพระพุทธเจ้า ถือเป็น

ยอดสุดของโพธิ์ ที่เรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ. พระพุทธเจ้าท่านได้ทรง
เพาะหว่านโพธิ์ของท่านให้เจริญงอกงาม ด้วยธรรมชาติที่เรีกกันว่า บารมี.

พอพูดถึง บารมี หลายคนก็ง่วงนอนหนักขึ้นไปอีกแล้ว อยากจะ
ลุดแล้ว. บารมี นี้ก็เคยได้ยินได้ฟังกันมาแต่ในลักษณะที่ชวนให้ง่วง; แต่
ที่จริงนั้นมันไม่เป็นอย่างนั้น, เป็นเรื่องที่จะช่วยให้มนุษย์รอดได้ ในการ
เพาะหว่านเมล็ดพืชแห่งโพธิ์ จึงขอโอกาสฝึกฝนความต้องการของบางท่าน
พูดให้ฟังว่า บารมี นั้นคืออะไร?

คำว่า บารมี นี้ บางคนถือว่ามาจากคำว่า ปรหม แปลว่า ของที่
ประเสริฐสูงสุด เรียกว่า บารมี. บางคนว่ามาจากคำว่า ปาร ที่แปลว่า หวัง
แปลว่า เครื่องที่จะช่วยให้ถึงฝั่งแห่งพระนิพพาน. นี่ไม่สำคัญดอก เอาแต่ว่า
ทั้งหมดนี้ช่วยเพาะหว่านพืชแห่งโพธิ์ ให้เจริญงอกงาม เบิกบานถึงที่สุดก็
แล้วกัน.

บารมี มีอยู่ ๑๐ ประการ : ประการที่ ๑ เรียกว่า ทาน คือ การ
เสียสละ; การเสียสละสิ่งทีควรจะสละออกไป ขึ้นเอาไว้เป็นทุกข์ เป็นโทษ
เป็นภัย นี้ต้องสละ. ไปสำรวจดูเองก็แล้วกันว่า เราขึ้นเอาอะไรไว้ แล้ว
มันจะไม่เป็นประโยชน์แก่เรา, แล้วมันจะให้โทษแก่เรา หรือมันจะตัดทอน
ประโยชน์ทีควรจะได้อของเรา; ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วต้องสละสิ่งเหล่านั้นออกไป.
โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ สละสิ่งที่ทำให้เห็นแก่ตัว มีอะไรทีทำให้เกิด
ความเห็นแก่ตัว เกิดกิเลสสิ่งนั้น ต้องสละ; ฉะนั้น ถ้าใครจะสละทรัพย์
ทำบุญให้ทานสักบาทหนึ่ง ก็ให้มีความรู้สึกว่ เราสละสิ่งที่ทำให้เราเห็นแก่

ตัว, สละบาทหนึ่ง ก็ให้มันหมดความเห็นแก่ตัวบาทหนึ่ง ก็นั่นที่สุดแล้ว, อย่าไปแลกเอาความเห็นแก่ตัวอันอื่นเข้ามาอีก.

บารมีข้อที่ ๑ ให้เป็นผู้สละสิ่งที่ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว, ถ้าจดๆอย่างนี้ดีกว่า, ข้อที่ ๑ คือ การสละสิ่งที่ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว. โลกนี้กำลังจะวินาศเพราะทุกคนมันยังเห็นแก่ตัว, เราสละสิ่งที่ทำให้เห็นแก่ตัว โลกนี้ก็จะเป็นไปได้เพื่อสันติ.

ที่นี้ บารมีข้อที่ ๒ เรียกว่า สีล คือ ความมีระเบียบ, ความมีระเบียบก็พอแล้ว, ที่ถูกต้อง ที่กาย ที่วาจา ซึ่งกินเข้าไปถึงใจด้วย. ความอยู่ในขอบเขตของความถูกต้องทางกาย ทางวาจาเรียกว่า สีล. ขอมเสียชีวิตดีกว่าเสียสีล, นี่เป็นคำปณิธานของพวกโพธิสัตว์ในระดับสูงสุด.

อย่างพวกเราๆ นี้ เอาแต่อยู่ในระเบียบที่ถูกต้อง อย่าเกิดมุกตะลุมตุ้นบ้าคลั่ง ขันมา, เห็นว่าการทำลายระเบียบนั้นแหละเป็นของโก้เก๋ที่สุด, ที่พวกนักศึกษาศาสนาชั้นเขาชอบทำกัน. ในโรงเรียนก็มี ในวิทยาลัยก็มี, ในมหาวิทยาลัยก็มี ได้ฝึกระเบียบนั่งกางเกงยาว เอาไว้ผมยาว แล้วก็เก่งที่สุด; อย่างนั้นมันเรียกว่า ไม่มีสีลที่สุด ในอันดับเลวที่สุดด้วย คือไม่อยู่ในระเบียบที่ควรจะอยู่; ฉะนั้นขอให้อยู่ในระเบียบที่มันเป็นความถูกต้อง ที่ลงมติดกันไว้เป็นความถูกต้องแล้วว่ามีระเบียบอย่างไร ขอให้อยู่ในระเบียบ แล้วจะเป็นการปลูกโพธิให้เจริญ.

ที่นั่น บารมีข้อที่ ๓ เรียกว่า เนกขัมมะ แปลว่า ออกมาเสียจากความรู้สึกทางกามารมณ์, ออกมาเสียจากความรู้สึกทางกามารมณ์, เมื่อมีความรู้สึกทางกามารมณ์อยู่ เรียนหนังสือรู้เรื่องใหม่? ไม่ต้องพูดถึงสอบไล่. เมื่อเรียนเท่าๆ นี้ ถ้าความรู้สึกทางกามารมณ์ครอบงำจิตใจอยู่มันเรียนหนังสือได้ไหม? คุณเคยรู้สึกไหม? ฉะนั้นเราจึงมีเวลาที่ ออกมาเสียจากความรู้สึกทางกามารมณ์ที่ครอบงำจิตใจอยู่.

ความรู้สึกทางกามารมณ์นั้นมันเป็นธรรมดา, เป็นสัญชาตญาณที่จะต้องเกิดขึ้น, เพราะว่าธรรมชาติมันต้องการให้ชีวิตไม่สูญพันธุ์; ฉะนั้นก็จึงใส่อวัยวะสำหรับรู้สึกทางกามารมณ์มาในเนื้อตัวของสิ่งที่มีชีวิต เพื่อจะให้เกิดความรู้สึกทางกามารมณ์และสืบพันธุ์ คือธรรมชาติจ้างสัตว์ที่มีชีวิตให้สืบพันธุ์ นั่นเอง.

กามารมณ์นั้นคือค่าจ้าง ที่ธรรมชาติมันจ้างสิ่งที่มีชีวิตให้สืบพันธุ์, เราไปเป็นทาสของมันเลยเรียนหนังสือไม่รู้เรื่อง, มันจึงต้องมีเวลาที่ออกมาเสียจากการบีบบังคับ ของความรู้สึกทางกามารมณ์ ให้มากเท่าที่จะมากได้; อย่างนี้เขาเรียกว่า เนกขัมมะ. ตามธรรมดาเป็นชื่อของการออกบวช.

การออกไปบวชนั้นแหละเรียก เนกขัมมะ เหมือนกัน คือออกไปเสียจากอำนาจของกามารมณ์, เมื่อปฏิบัติถูกต้องแล้ว มัน เป็นการออกไปเสียจากการบีบบังคับทางกามารมณ์. ที่นั่นเราแม้ไม่บวช ก็มีจัดการทำเอาเอง ให้ชีวิตนี้มีโอกาสที่จะเป็นอิสระจากการบีบคั้นของกามารมณ์,

ทำได้เมื่อใด ก็เรียกว่า เนกขัมมะ เมื่อนั้น. ฉะนั้นเด็กก็ดี ผู้ใหญ่ก็ดี ทุกคนควรมีโอกาสที่จะบังคับจิตใจ ให้ว่างจากการบีบคั้นของกามารมณ์ ก็เรียกว่า เนกขัมมะ; นี่เป็นบารมีสำหรับปลูกโพธิ์ข้อหนึ่งด้วย.

บารมีข้อที่ ๔ เรียกว่า ปัญญา. ปัญญา นี้แปลว่า รู้ทั่วถึง. คำว่า ทั่วถึง ไม่ได้หมายความว่าทั้งหมด, เพราะว่าที่ไม่ต้องรู้ก็มี ไม่จำเป็นต้องรู้ก็มี; เอาแต่ว่าอะไรจำเป็นจะต้องรู้ ควรจะรู้ แล้วก็รู้ ให้เพียงพอ ถูกต้อง, นี้เรียกว่า ทั่วถึง. รู้อย่างประเสริฐ รู้อย่างถูกต้อง รู้อย่างเพียงพอ นี้เรียกว่า ปัญญา. อย่าไปแสวงหาปัญญาส่วนเพื่อ หรือส่วนเกินเลย มันลำบากเปล่าๆ บางทีก็เป็นอันตรายด้วย.

ปัญญาส่วนที่จำเป็นแก่ความมีชีวิตอยู่นี้ ทำให้ครบให้ถ้วน ก็เรียกว่า ปัญญา, โดยเฉพาะอย่างยิ่ง, ท่านมีหลักไว้เกี่ยวกับเรื่องความทุกข์ทั้งนั้นแหละ. อะไรเป็นความทุกข์? อะไรเป็นต้นเหตุให้เกิดความทุกข์? อะไรเป็นความดับทุกข์เสียได้? อะไรเป็นหนทางให้ดับทุกข์เสียได้? ซึ่งเรียกว่า อริยสัจ ๔; นี่ก็คือเป็นวัตถุของปัญญา.

ปัญญาจะต้องรู้สิ่งทั้ง ๔ คืออริยสัจนี้ให้ถูกต้อง ให้เพียงพอ ก็เรียกว่าปัญญา, แต่มันกินความหมายลงมาถึงเรื่องในระดับต่ำๆ แม้ที่สุด แต่ว่า จะทำมาหากินอย่างไร? จะคบค้าสมาคมกันอย่างไร? หรือจะเกี่ยวข้องกับใครในโลกนี้อย่างไร? จึงจะอยู่เป็นผาสุกได้ ก็เรียกว่า ปัญญา; ฉะนั้นเราศึกษาปัญญาให้ถูกต้อง และเพียงพอ อย่าให้เพ้อ อย่าให้เกิน. เดียวจะกระเด็นไปซ้าย, เดียวจะกระเด็นไปขวา นั่นมันเกิน. ให้มันอยู่ตรงกลาง

ที่ถูกต้อง และพอดี เรียกว่ามีปัญญาที่ถูกต้องหรือเพียงพอ ก็จะปลุกต้นโพธิ์ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปอีก.

ที่นี้บารมีข้อที่ ๕ เรียกว่า วิริยะ. วิริยะ แปลว่า ความพากเพียร และความกล้าหาญ. มันมีความจริงอยู่ในข้อนี้เองว่า คนพากเพียรต้องเป็นคนกล้า, ถ้าซ้ซลาดเสียแล้ว มันพากเพียรไปไม่ได้, ถ้าซ้ซลาดในสิ่งที่ตัวจะกระทำแล้ว มันพากเพียรไปไม่ได้. ถ้ามันพากเพียรได้มันต้องกล้าหาญในสิ่งที่ตนจะกระทำ, ฉะนั้นเราจะต้องมีกำลังจิตสำหรับความพากเพียรด้วยความกล้าหาญในสิ่งที่เป้าหมายที่การทำงาน.

ถ้ายังไม่ได้รับประโยชน์ที่มุ่งหมายของการทำงานแล้ว จะเลิกความเพียรเสียเป็นไม่มี; อย่างนี้เป็นบทอธิษฐานจิตของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย, ว่าถ้ายังไม่ประสบผลของความหวัง ผลตามหวังแล้ว จะเลิกความเพียรเสียเป็นไม่มี : แปลว่า จะต้องทำความเพียรไปจนกว่าจะประสบความสำเร็จ หรือมิฉะนั้นก็ตาย มีอยู่ ๒ อย่างเท่านั้น, คือประสบความสำเร็จ หรือความตาย.

เราจะต้องรู้จัก ทำให้ความเพียรเป็นของสนุกสนาน, นี่เป็นเคล็ดลับอันหนึ่ง. ให้ทุกคนรู้จักจัดให้การทำความเพียร อย่างขยันขันแข็งนั้น เป็นเรื่องสนุกสนาน, อย่าให้เป็นเรื่องน่าเบื่อหน่าย, ถ้าเบื่อหน่ายแล้วมันทำไปไม่ไหว; ฉะนั้นเราจะต้องพอใจ ต้องชอบใจตัวเราเอง ในขณะที่ได้ทำหน้าที่อย่างเหน็ดเหนื่อย อดทน และกล้าหาญ.

ใครรู้สึกพอใจ เป็นสุขในเมื่อเหน็ดเหนื่อย กล่าวหาอุตุน บ้าง, ถ้ายังไม่มี ก็รีบไปสร้างไปทำ โดยคิดเสียว่านี่แหละจิตใจที่สูง มันพอใจ ยินดี ในการได้ทำหน้าที่ ในการได้ทำความดีอยู่ที่ตรงนั้น. ส่วนคนทั่วไปนั้น เขาจะพอใจต่อเมื่อได้เงินมาจากการทำหน้าที่ แล้วเอาไปซื้อหาเกมารมณฺ์สนุกสนาน ไปเป็นสุขกันที่ตอนโน้น; ส่วน โพรสิสฺตฺว์นั้น จะพอใจ และเป็นสุขอยู่ ทุรู้สึกว่าได้ทำหน้าที่, เมื่อกำลังเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่ ยังไม่ได้รับผลของการงาน ก็เป็นสุขเสียอย่างเต็มที่แล้ว เป็นสุขว่าเราได้ทำสิ่งที่ควรทำ เราได้ทำสิ่งที่ดี.

เรามีความพอใจในการกระทำ ไม่ต้องรอให้ได้รับผลของการกระทำจึงจะพอใจ. นี่คือการสูงแห่งจิตใจของบุคคลที่เป็นโพรสิสฺตฺว์; ฉะนั้น ขอให้เรามีความเพียรกันอย่างนี้ ก็จะเรียกว่าปลุกต้นโพรได้สำเร็จ.

ที่นี้ บารมี ข้อต่อไปเป็น ข้อที่ ๖ เรียกว่า ขันตี. ขันตี แปลว่า ความอดทน. นี่จำเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าไม่มีอะไรที่พอลงมือทำแล้วจะสำเร็จ, ประโยชน์ยิ่งใหญ่หลวงเท่าไร ยิ่งต้องทำนานจึงต้องมีความอดทน รอได้ คอยได้ เพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่หลวง. แล้วคิดดูเถอะ แม้แต่ทำสวนครัวอย่างนี้, ไม่ใช่ว่าปลูกวันนี้ แล้วก็ได้กินพรุ่งนี้, มันก็ต้องรอไปหลายวัน หลายเดือนจนกว่ามันจะมีผลออกมา. ดังนั้น เราต้องอดทนได้ อดทน บำรุงรักษารอคอยไปได้ จนกว่ามันจะมีผลออกมา; นี้เรียกว่า ความอดทน.

ที่นี้อดทนอย่างอื่นก็ว่า สิ่งแวดล้อมมันมาทำให้เราล้มเหลว, อุปสรรคต่าง ๆ รอบข้างมันจะทำให้เราล้มเหลว, เราต้องอดทน, เมื่อเราจะ

ทำงาน เราต้องอดทนต่อความเหนื่อยยาก ความลำบาก ความเจ็บไข้ อดทนต่อการดูหมิ่นเหยียดหยาม ของบุคคลอื่น และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนั้น อดทนต่อการบีบคั้นแห่งกิเลส. กิเลสมันจะไล่หัวไปดุนหัว ไม่เรียนหนังสือแล้ว คึ้นนี้, เราก็อดทนต่อสู้กับการบีบคั้นของกิเลส, ไม่ไปดุนหัว ไม่ไปเที่ยว; ความอดทนนี้มันจำเป็นจะต้องใช้มันมีอยู่อย่างนี้, ถ้าทำได้อย่างนี้ คือ อดทนได้อย่างนี้ การปลุกต้นโพธิ์ก็จะสำเร็จ.

ที่นี้ บารมีข้อที่ ๗ เรียกว่า สัจจะ. สัจจะ แปลว่า ความจริง. เราต้องมีธรรมะคือความจริงให้เพียงพอ, จริงต่ออุดมคติที่เราตั้งไว้. เราจะเป็นอะไร : เราจะเป็นนักเรียน ก็เป็นให้มันได้, เป็นจริงๆ; เราจะต้องเรียนจริง ศึกษาจริง อดทนจริง อะไรจริง. อย่างเป็นพระเป็นเถรนี้ เขาต้องบวชจริง เรียนจริง ปฏิบัติจริง ได้ผลจริง อุตส่าห์สอนผู้อื่นไปจริง. เราจะต้องจริงต่อตัวเราก่อน แล้วเราจึงจะจริงต่อผู้อื่นได้, เราจะจริงต่อเวลา, จริงต่อหน้าที่การงาน อะไรๆ มันก็จะมารวมอยู่ตรงที่ว่า จริงต่อตัวเอง.

จริงต่อตัวเองนี้หมายความว่า ตัวเองที่มีความรู้อันถูกต้อง, มีความเข้าใจอันถูกต้อง คือ จริงต่อ โพธิ์ กันดีกว่า ก็มีความจริง คือ สัจจะ, แจกรายละเอียดไป เป็น จริงต่อประเทศชาติ จริงต่ออุดมคติของคนไทย จริงต่ออะไรต่างๆ ตรงต่อเวลา ตรงต่อหน้าที่การงาน ตรงต่อเพื่อนฝูง เป็นคนซื่อตรง, เป็นคนจริง ก็ปลุกต้นโพธิ์ได้.

ที่นี้ บารมีข้อที่ ๘ เรียกว่า อธิษฐาน. คำนี้คนชอบพูดกันนะ, โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวก็ชอบคำว่า อธิษฐาน กันมาก ทำบุญสักบาทหนึ่ง

ยกมือท่วมหัว ชูอยู่นั่นละ ว้างบิบบๆอะไรไม่รู้ เขาอธิษฐาน เห็นที่นั่นก็มี
อย่างนั้น.

อธิษฐาน^๓นี้ หมายความว่า ตั้งไว้ตรงจุด ตั้งไว้เฉพาะอย่างยิ่งที่มัน
ตรงจุด, ถ้าพูดเป็นธรรมดาสามัญก็คือว่า มีเป้าหมาย หรือมีวัตถุประสงค์
อันแจ่มชัด, มีเป้าหมายอันแจ่มชัด ว่าจะเอาอย่างไรให้ได้, อย่างนี้เรียกว่า
อธิษฐาน, ฉะนั้นงานที่เราทำทุกงาน ไม่ว่างานไหนที่เราจะต้องทำ จะต้อง
มีเป้าหมายที่แจ่มชัด แล้วมุ่งหมายอยู่ที่นั่น ก็เรียกว่ามี อธิษฐาน, มีการ
อธิษฐานที่มั่นคง แน่นแฟ้น แข็งแรง ความสำเร็จก็มีได้โดยง่ายยิ่งขึ้นไปอีก
เรียกว่ามีจุดหมายที่แน่ชัด. อย่างพุทธบริษัท มีจุดหมายเป็นพระนิพพาน
คือดับทุกข์โดยประการทั้งปวง อย่างนี้ก็เรียกว่า อธิษฐาน ด้วยเหมือนกัน.

บารมีข้อที่ ๕ เรียกว่า เมตตา. เมตตา แปลว่า ความเป็นมิตร
ตัวหนังสือแปลว่าความเป็นมิตร. เราจะมีจิตที่ตั้งไว้อย่างเป็นมิตร, มี
ความรู้สึกว่าทุกคนเป็นมิตร ในฐานะที่เขาเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย
ของเรา. ใครบ้างในโลกนี้ที่ไม่เกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนเรา; ฉะนั้น
เราจึงถือว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. มีความเป็นมิตร
อย่างนี้, เราจึงคิดร้ายกับเขาไม่ได้ เราจึงคิดดี หวังดี; นี่^๔คือความเป็น
มิตร : เรียกว่า เมตตา.

พยายามที่จะตั้งความเป็นมิตรไว้แม้ในศัตรู ไม่ใช่ว่าไปอ่อน
ไปอะไร ให้มันเกินกว่าเหตุ; แต่ในจิตตั้งไว้โดยความเป็นมิตรว่า เขาก็
เป็นผู้ที่ถูกกิเลสครอบงำ, เราก็เป็นผู้ที่ถูกกิเลสครอบงำ. เขาบ้าไปตาม

อำนาจของกิเลส เขามาเป็นศัตรูกับเรา; นั่นมันไม่ใช่เรื่องอะไรมากไป
กว่ากิเลสของเขา ที่กำลังครอบงำเขา, เราควรจะสงสารเขา. เราควร
จะสงสารคนที่ทำผิด, แล้วความเป็นมิตรมันก็จะเกิดขึ้น แม้ในศัตรู,
แล้วเราก็เลยไม่มีศัตรู เลยสบายไป; นี่เรียกว่า เมตตาอยู่ด้วยความรู้สึก
อย่างนี้ ในโลกนี้; เราก็จะปลุกต้นโพธิ์ได้ดียิ่งขึ้นไปอีก. เพราะเมตตา
นั้นเหมือนกับน้ำที่รดต้นไม้ ให้ต้นไม้มันเจริญงอกงาม; ไม่ใช่เอาไฟ
ไปใส่เข้า. อย่าเอาไฟไปใส่เข้า มันจะไหม้วินาศหมด; ถ้าเอาน้ำคือ
เมตตาไปใส่เข้า, มันก็จะเจริญรุ่งเรืองงอกงาม.

ที่ข้อสุดท้าย บารมีข้อที่ ๑๐ เรียกว่า อุเบกขา. คำนี้มักจะ
เข้าใจกันผิด หรือมีความหมายที่ถือเอาผิด แปลว่าเฉยไม่รู้ไม่ชี้. อุเบกขา
ไม่ใช่ว่าเฉยไม่รู้ไม่ชี้ นั่นมันเป็นคำแปลที่ผิด หรือถือเอาความหมายที่ผิด.

อุเบกขา แปลว่า ความเป็นปกติอยู่ได้ คือจิตไม่หวั่นไหวไปตาม
อารมณ์ ก็เรียกว่า อุเบกขา. อะไรมาก็รักก็ไม่รัก อะไรมาก็โกรธก็
ไม่โกรธ, อะไรมาก็เกลียดก็ไม่เกลียด อะไรมาก็กลัวก็ไม่กลัว มัน
ปกติอยู่ได้, อย่างนี้เรียกว่า อุเบกขา; ฉะนั้นจึง ไม่มีอาการประหม่า,
ไม่มีอาการมือสั่นหรือปากสั่น หรืออะไรที่มันสั่นๆ ที่มันผิดปกติ.

อุเบกขา แปลว่า เฉย ก็เฉยในลักษณะที่มันปกติด้วยสติปัญญา
ไม่ใช่เฉยไม่รู้ไม่ชี้. เดียวการงานก็ไม่ทำ ขำก็ไม่ขำ น้ำก็ไม่ดก อะไร
เหล่านี้ มันก็ไม่รู้ไม่ชี้เสียหมด; อย่างนี้มันไม่ใช่อุเบกขา.

อุเบกขาเป็นข้อสุดท้าย เป็นข้อที่ ๑๐ ของการปลุกต้นโพธิ์ ภาษาอังกฤษก็เรียกว่า *equilibrium* จำไว้เพื่อว่าประโยชน์ข้างหน้ามันมี, ถ้าเขาถามว่า อุเบกขามันคืออะไร? คือ *equilibrium* ความที่มันปรกติอยู่ได้. หันไปทางนี้เขาด่า หันมาทางนี้เขาสรรเสริญ นี่ใครปรกติอยู่ได้; ฉะนั้นเราอาจจะทำอะไร ที่อยู่ในระหว่างการผลักดันของสิ่งที่ตรงกันข้ามอยู่ได้โดยปรกติ; อย่างนี้เรียกว่า อุเบกขา, เป็นบารมีข้อสุดท้าย.

รวมเป็น ๑๐ อย่าง ๑๐ ประการ นี่เรียกว่า เครื่องมือสำหรับการปลุกต้นโพธิ์, พัฒนาโพธิ์ที่เป็นเมล็ดพืช ให้เจริญงอกงามจนถึงที่สุด ในรูปแบบของโพธิ์สัตว์ ไม่ต้องเป็นโมฆบุรุษ.

เมื่อเป็นโพธิ์สัตว์ ไม่เป็นโมฆบุรุษ, ก็ต้องเป็นบัณฑิต เป็นอริยชน เป็นกัลยาณชน เป็นสุจริตชน เป็นสัตบุรุษ เป็นคนดี เป็นคนฉลาด ตามที่ควรจะเป็น; จึงขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกคน โดยเฉพาะนักเรียน นักศึกษา, จงได้พยายามรู้จักพระพุทธเจ้าว่า ท่านได้ปลุกต้นโพธิ์ของท่านมาอย่างนี้.

เราทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์และมีชีวิตนี้ ล้วนแต่ได้รับเมล็ดพืชแห่งต้นโพธิ์มาด้วยกันทุกคน. นี่เราจะปลูกรั้วอย่างไรมันขึ้นอยู่กับเรา, เราจะปลูกรั้วให้รอดหรือไม่รอดมันขึ้นอยู่กับเรา และมันเจริญงอกงามได้หรือไม่มันขึ้นอยู่กับเรา.

ขอให้สนใจคุณธรรม ๑๐ ประการนั้น แล้วเอาไปปลูกต้นโพธิ์ ให้นั้นเจริญงอกงามไปตามลำดับ, นับตั้งแต่ว่ายังเป็นเด็กอยู่ ยังเป็นเยาวชนอยู่ ก็ให้ การเล่าเรียนศึกษาสำเร็จ, แล้วหลังจากนั้นให้ มีอาชีพทำสำเร็จ. หลังจากนั้นให้มีการตั้งตัวไว้ใน ความเป็นพลเมืองที่ดี, กระทั่งเป็น สาวกที่ดี อะไรๆ ก็ล้วนแต่ดี.

เกิดมาชาติหนึ่งควรบำเพ็ญบารมีดุษโพรสัตว์.

สรุปความแล้วว่า : เราเกิดมาเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา, เป็นศิษย์ที่ดีของครูบาอาจารย์, เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน, เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ, เป็นสาวกที่ดีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, ก็เรียกว่า ไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา; และเพราะว่า เราสามารถปลูกต้นโพธิ์ของเราสำเร็จ โดยอาศัยปฏิกิริยาของบุคคลผู้เป็นโพธิสัตว์ ผู้พัฒนาต้นโพธิ์ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้นทุกประการ.

ที่นี้เรามองดูในทางที่น่ากลัว คือว่าเกิดมาที่หนึ่งก็เสียชาติเกิด ก็ปลูกต้นโพธิ์ไม่ได้, ตาย เหมือนกับว่าปลูกในไฟ ปลูกในก้อนหิน อย่างนั้นต้นไม้มันก็ไม่ขึ้น. เราจึงปลูกในแผ่นดินที่ดี บำรุงรักษาที่ดี ให้สำเร็จ ประโยชน์ ให้เราได้รับ หรือมีไว้แจกผู้อื่น สำหรับสิ่งที่ดี.

คนที่เกิดมาทั้งที่เสียชาติเกิดนั้น จะจำกัดความหมายว่า เขาไม่เรียนในสิ่งที่มีประโยชน์, เขาไม่ทำในสิ่งที่มีประโยชน์, เขาไม่มีสิ่งที่มีประโยชน์, เขาไม่แจกสิ่งที่มีประโยชน์; นี่ก็คนเสียชาติเกิด.

คนที่เสียชาติเกิด : หมึงก็ได้ ชายก็ได้ ฆราวาสก็ได้ บรรพชิตก็ได้. คนที่เสียชาติเกิดนั้นคือ เขาไม่เรียนสิ่งที่มีประโยชน์ เขาไม่ทำสิ่งที่มีประโยชน์ เขาไม่มีสิ่งที่มีประโยชน์ เขาไม่แจกสิ่งที่มีประโยชน์. ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับแล้ว ในที่สุดเขาก็ได้เรียนสิ่งที่มีประโยชน์ ได้ทำสิ่งที่มีประโยชน์ ได้มีสิ่งที่มีประโยชน์ ได้แจกสิ่งที่มีประโยชน์. ประโยชน์แก่ใคร ? ประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ประโยชน์แก่ประเทศชาติ ศาสนา ประโยชน์แก่ทุกคน, ประโยชน์นั้นมันกินความกว้าง ประโยชน์แก่ทุกคนนั้นนี่ดีที่สุดที่สุด ถูกต้องที่สุด.

เราคนเดียวจะสามารถทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่โลกทั้งโลก, เราช่วยกันเป็นอย่างน้อยก็ได้ เรามีส่วนช่วยให้โลกนี้มีประโยชน์ ตั้งอยู่เป็นโลกที่น่าอยู่ น่าดู ก็เรียกว่ามีประโยชน์แล้ว.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคนจงรู้จัก ใครเป็นใคร ในวันนี้ว่า พระโพธิสัตว์นั้นคือใคร? โมฆบุรุษนั้นคือใคร? จงดำเนินตนไปในวิถีทางของพระโพธิสัตว์ ก็จะได้รับประโยชน์ ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

อาตมาเห็นว่าการบรรยายนี้สมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยายนี้ไว้เพียงเท่านี้ก่อน เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าท่านสวดบทคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังจิตใจให้ปลุกค้นโพธิ์ได้โดยง่าย จงตั้งใจฟังให้ดีด้วยกันทุกคนในบัดนี้.

เวไนยสัตว์กับชาวภูฏานสัตว์คือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพพบูชาในวันนี้ อาตมา
ก็จะกล่าวด้วยเรื่อง ใครเป็นใคร ? ต่อไปตามเดิม.

การบรรยายนี้เป็นครั้งที่ ๗ ของเรื่องนี้ ขอภัยที่ว่าจะต้องบรรยาย
ไปตามเรื่อง ใครเป็นใคร ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ แม้ว่าจะมีคนมาใหม่
เป็นอันมาก อาตมาก็ไม่อาจจะพูดเรื่องใหม่; แต่จำเป็นที่จะต้องกล่าวไป
ตามลำดับ ที่ได้ตั้งไว้ในลักษณะที่ว่า ใครเป็นใคร ในทัศนะของพุทธบริษัท.
นับตั้งแต่ว่า คนนี่คืออะไร? ในทัศนะของพุทธบริษัท, อริยบุคคลนั้น
คือใคร? พระพุทธเจ้าคือใคร? มารคือใคร? พระโพธิสัตว์กับโมกษบุรุษนั้น
คือใคร อย่างนี้เป็นต้น. วันนี้ก็มาถึงบุคคลคู่หนึ่ง ที่จะเรียกว่า เวไนยสัตว์

คือใคร? คู่กับ ชาวพุทธสัตว์คือใคร? เรียกเป็นภาษาบาลีก็ฟังยาก แต่ก็จะจำไว้ตามสมควร.

ศึกษาความหมายของเวไนยสัตว์ ฯ.

เวไนยสัตว์คือใคร? นี่ท่านทั้งหลาย พอจะเข้าใจ คำว่า เวไนยสัตว์ เพราะได้ยินอยู่บ้างแล้วเป็นธรรมดา; แต่ว่า ชาวพุทธสัตว์ นี้ เข้าใจว่าบางคน คงไม่เคยได้ยิน, ไม่รู้ว่าอะไร ก็จะต้องให้เสียเลยว่า ชาวพุทธสัตว์ ก็คือสัตว์ที่เป็นเหมือนกับหัวหลักหัวตอ บังอยู่ในวัฏฏะ.

วันนี้พูดถึงคน ๒ คนเป็นคู่กัน เวไนยสัตว์ แปลว่า สัตว์ที่จะเคลื่อนไหวไปได้ เปลี่ยนแปลงไปได้ ตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์; ส่วน ชาวพุทธสัตว์ นั้น เป็นหัวหลักหัวตอ ที่จะต้องปักแน่นอยู่ที่นั่นก่อน เคลื่อนไหวไปไม่ได้ แล้วท่านทั้งหลายก็ลองเปรียบเทียบดูเองก็แล้วกัน ว่ามันต่างกันอย่างไร?

ท่านทั้งหลายมาฟังการบรรยายนี้ โดยหวังว่าจะได้สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่การมีชีวิตอยู่. ท่านคงจะเข้าใจได้แล้วว่า การมีชีวิตนี้ มันเป็นเรื่องสำคัญทั้งหมดของคนแต่ละคน; ถ้าเขาทำไม่ดี มันก็เสียที่ที่เกิดมา. ฉะนั้นเขาจะต้องมีความรู้ความเข้าใจว่าจะดำรงชีวิตอยู่อย่างไร.

ท่านมาฟังด้วยหวังว่าจะได้ประโยชน์แก่การที่จะดำรงชีวิต ท่านคิดว่าควรจะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่ควรจะได้ ถ้าใครไม่คิดก็จนปัญญา. ระวังให้ดี

ว่าถ้าใครไม่เคยคิด ว่าเราเกิดมานี้ควรจะได้อะไรที่ดีที่สุดที่ควรจะได้ และนั่นแหละ จะได้กลายเป็นชาณุวัฏฏสัตว์ คือเป็นหัวหลักหัวตอ ที่ปักแน่นอยู่ในวัฏฏะนี้. ถ้าเขาคิดว่า เขาจะได้สิ่งที่ดีที่สุด เขาก็ควรขวนขวาย จนกว่าจะได้ เพราะความอยากจะได้มันเอง จึงทำให้มีการกระทำที่เป็นไปในทางที่จะได้ หรืออาจที่จะได้ ที่เรียกว่า เวไนยสัตว์.

สอบสวนตนเองดูว่ามีวิสัยที่พระพุทธเจ้าโปรดได้หรือไม่?

ท่านทั้งหลายรู้สึกตัวว่าอยู่ในวิสัยที่จะได้หรือเปล่า? อาตมาก็บรรยายเรื่องนี้ ด้วยคิดว่าจะทำให้ท่านทั้งหลายทราบได้เอง ว่าท่านอยู่ในวิสัยที่จะได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ท่านลองสอบสวนตัวเองดูให้ดี ว่าท่าน อยู่ในวิสัยเช่นไร? คืออยู่ในวิสัยแห่งเวไนยสัตว์ หรือว่าอยู่ในวิสัยแห่งชาณุวัฏฏสัตว์, คือเป็นหัวหลักหัวตอที่จะปักแน่นอยู่ในวัฏฏะนี้.

ลองมองดูให้ดี ๆ ให้เห็นว่า สัตว์ทั้งหลายมีจุดหมายไปนิพพานด้วยกันทั้งนั้น. นี่อาตมากล่าวอย่างนี้ ว่าสัตว์ทั้งหลายไม่ว่าสัตว์ตัวไหน จุดหมายปลายทางมันอยู่ที่นิพพานทั้งนั้น ถ้าไม่อย่างนั้นเรื่องมันไม่จบ.

ทำไมจึงกล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายมีจุดหมายไปนิพพาน? ก็เพราะว่า เกิดมาที่หนึ่ง มันก็ได้ศึกษาสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือศึกษาเรื่อง

ความทุกข์ รู้เรื่องความทุกข์ แล้วก็อยากจะพ้นทุกข์ยิ่งๆ ขึ้นไป; แม้ว่าจะเป็นเวลานานอย่างที่เรียกว่า ตั้งกับปี ตั้งกับปี มันก็เป็นเรื่องที่เขาดันรนเพื่อจะไปสู่สิ่งที่ดีที่สุด สู่จุดหมายที่ดีที่สุด มันก็ต้องไปจบที่พระนิพพานด้วยกันทั้งนั้น.

แม้สัตว์ที่กำลังทำบาป อยู่อย่างใหญ่หลวง ก็รู้จักเข็ดหลาบต่อบาป ยังมีความเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้ดีขึ้นๆ ในที่สุดก็จะบรรลุนิพพาน; แม้แต่พระเทวทัตต์ ในตำนานก็ยังกล่าวว่า ในที่สุดก็จะเป็นปัจเจกพุทธะสักองค์หนึ่งในอนาคต อย่างนี้.

นี่ก็เป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาดูให้เข้าใจ มันมีประโยชน์ มันเป็นกำลังใจ ว่าสัตว์ทั้งหลายที่กำลังเป็นคนโง่ คนเขลา คนหลง คนพาล อยู่สักเท่าไรในเวลานี้ ต่อไปในอนาคต ก็จักรู้จักเข็ดหลาบและเปลี่ยนแปลง แล้วก็ดีขึ้นๆ จนถึงกับจะบรรลุนิพพาน.

แล้วทำไมอาตมาจึงกล่าวว่า มันมีสัตว์บางพวก บางเหล่า ที่จะ เป็นเหมือนหลักตอ ที่จะปักอยู่ในวัฏฏะ? นี่ก็เพราะว่ามุ่งหมายในระยะๆ หนึ่ง สำหรับสัตว์หนึ่งๆ หรือพวกหนึ่งๆ ว่าเขากำลังเป็นอย่างนี้. หรือจะเอาชาตินี้ ปัจจุบันนี้เป็นหลักก็ได้ ทำให้พบว่า คนหนึ่งเป็นเวไนยยะ หมายความว่า พระพุทธเจ้าจะโปรดได้; แต่คนอีกพวกหนึ่งนั้น เป็นหลักตอ ที่ต้องปักอยู่ในวัฏฏะไปก่อน พระพุทธเจ้าก็โปรดไม่ได้ มันก็มีอยู่จริง.

อาตมาก็สงสัยอยู่เหมือนกัน ว่าเดี๋ยวนี้อาตมากำลังพูดชนิดที่เป่าปี่ให้หัวหลักหัวตอฟังหรือหาไม่? มองดูมันก็ดำตะกุ่มๆ กันไปหมด เหมือน

กับหัวหลักหัวตอ ท่านทั้งหลายเหล่านี้เป็นอะไร? อาตมาก็ยัง ไม่ได้คิดว่า ท่านทั้งหลายเป็นหัวหลักหัวตอ; เพราะได้พูดทักทายว่า ท่านทั้งหลายผู้สนใจในธรรม, จึงคิดว่าท่านทั้งหลายจะเป็นผู้สนใจในธรรม สามารถจะสนใจในธรรม และก้าวหน้าไปตามทางธรรมได้ ไม่ใช่เป็นหัวหลักหัวตอ. แต่ระวังให้ดี, บางคนอาจจะไม่สนใจในธรรมก็ได้ นั่นแหละจะได้เป็นหัวหลักหัวตอ อยู่ในวัฏฏะ.

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงก็อยากจะไปนิพพาน; แล้วก็ตามความเป็นจริงแล้ว มันต้องดิ้นรนไปจนถึงนิพพาน ไม่อย่างนั้นมันไม่จบไม่หยุด, มันดิ้นรนไปเรื่อย, เวียนว่ายไปเรื่อยในวัฏฏสงสาร จะนานสักเท่าไรก็สุดแท้, แต่ในที่สุดมันต้องถึงนิพพานมันจึงจะจบ. เมื่อมันยังไม่จบ มันก็ดิ้นเรื่อย, เมื่อยังดิ้นเรื่อย มันก็ต้องถึงเข้าสักวันหนึ่ง, จะเป็นเวลานานก็บีบก็กลับก็ตามใจ. ขอให้มีความมั่นใจว่า สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมีจุดหมายไปนิพพาน และอาจจะบรรลุนิพพาน. แต่แล้ว ทำไมจึงยังมีสัตว์ต่างๆ กัน จนแยกประเภทได้ว่าเป็น ขาณวัฏฏสัตว์ เป็นต้น? นี่ก็เพราะเหตุปัจจัยอย่างอื่น กำลังมีอยู่ กำลังตกอยู่ใต้เหตุปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงมีอาการเหมือนกับหัวหลักหัวตอปักอยู่ในวัฏฏะ.

เวไนยสัตว์ก็ยังมีระดับจิตไม่เท่ากัน.

จะพูดในทางฝ่ายที่เป็นฝ่ายเวไนยสัตว์ก่อน แม้ว่าทุกคนกำลังเคลื่อนไหวไปนิพพาน มันก็ยังมีความแตกต่างกันเป็นอันมาก ในหมู่เวไนย

สัตว์เหล่านั้น. เวไนยสัตว์ แปลว่า สัตว์ที่อาจจะนำไปได้, สัตว์ที่พระพุทธเจ้า อาจจะทรงนำเอาไปได้นั้น นี่เขาเรียกว่า เวไนยสัตว์.

ถ้าใครทำตนเป็นสัตว์ที่พระพุทธเจ้านำเอาไปไม่ได้; แม้ว่าอาตมา จะเอาคำของพระพุทธเจ้ามากล่าวให้ฟังอยู่อย่างยิ่งอย่างนี้ มันก็ จะกลายเป็น เป่าปี่ ให้หัวหลักหัวตอพัง; ก็ลองคิดดูเถิดว่า เป่าปี่ให้หัวตอพัง มันจะได้ เรื่องอะไร. ถ้ามีเวไนยสัตว์ก็ไม่เหนียวเปล่า; ฉะนั้นจึงเชื่อว่า คง จะมีผู้สนใจในฐานะเป็นเวไนยสัตว์.

คำว่า เวไนยสัตว์ จะได้ยินมากในคำเทศน์แสดงธรรม โดยเฉพาะ แบบโบราณ จะมีคำว่า เวไนยสัตว์ เอ๋ยถึงอยู่เสมอ แปลว่า สัตว์ที่พระพุทธเจ้า จะทรงนำไปได้. นี่มันเหมือนกับอีกคำหนึ่ง คือคำว่า ปุริสทัมมสัตว์ ในบทที่ ว่า อนุตฺตโร ปุริสทัมมสารถิ — เป็นสารถิผู้ฝึกสัตว์ควรฝึกได้ ไม่มีสารถิอื่นยิ่งกว่า. ในนั้นมีคำว่า ปุริสทัมมะ แปลว่า บุรุษที่พอฝึกได้ ไม่เป็นหัวหลักหัวตอ. บุรุษ ที่พอฝึกได้นั้นแหละคือเวไนยสัตว์ หรือเป็นคำคำเดียวกัน.

ที่นี้ในพวกเวไนยสัตว์เหล่านี้ ก็ยังมีที่แก่กล้า หรืออ่อน ๆ. เวไนยสัตว์ชั้นแก่กล้าท่านเรียกกันว่าพวก อุกมภูติฉฺฌญ, รองลงมาเรียกว่าวิปจิ- ตฺฉญ. พวก อุกมภูติฉฺฌญ นั้น ไม่ต้องพูดอะไรกันมาก เพียงแต่เอ่ยชื่อถึง ก็เข้าใจได้ และบรรลุนิพพาน; ส่วนพวกที่รองลงมานั้นต้องอธิบายกัน หลายคำจึงจะเข้าใจได้.

พวก อุกฤษฏัตถ์ญ สักว่าเอ่ยข้อก็เข้าใจได้นั้น จะยกตัวอย่าง
 เหมือนอย่างว่า : คนคนหนึ่งไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องความทุกข์
 มีความทุกข์อยู่ในการครองเรือนอย่างนั้นอย่างนี้ ต้องการความดับทุกข์.
 ถ้าพระพุทธเจ้าจะตรัสแต่เพียงว่า เพราะแกมันยึดมันถือมันมากเกินไป;
 พุทธท่านก็พอแล้ว คนเหล่านั้นก็เข้าใจ, สามารถละความยึดมันถือมันและ
 บรรลุผลได้. ถ้าเป็นอุกฤษฏัตถ์ญมันเก่งถึงอย่างนี้ ไม่ต้องมีคำอธิบาย
 อะไรกันอีก.

นี้ถ้าไม่เก่งถึงขนาดนั้น ร้องลงมาเป็น พวก วิจิตถ์ญ ก็
 ทูลถามพระพุทธเจ้าต่อไปว่า ที่ว่ายึดมันถือมันนั้นเป็นอย่างไร, อะไรเป็น
 อย่างไร, ต้องทรงอธิบายกันจึงจะเข้าใจ หรือว่าดับความยึดมันถือมันได้.

นี้ถ้าอ่อนลงมากกว่านั้นอีก ก็เป็นเวไนยสัตว์ชั้นธรรมดา
 ชั้นพลๆ ก็ต้องพูดจากันเป็นเวลานาน, อบรมสั่งสอนชี้แจงกันเป็นเวลา
 วันๆ เดือนๆ ปีๆ ก็ได้ แต่ในที่สุดก็บรรลุได้เหมือนกัน.

นี้เรียกว่าเวไนยสัตว์ พวกหนึ่งเพียงแค่พูดคำเดียวแต่หัวข้อเท่า
 นั้น ก็เข้าใจได้ประปราย แล้วก็เปลี่ยนแปลงจิตใจได้ ดับทุกข์ได้ กลายเป็น
 พระอรหันต์ไปเลย. พวกหนึ่งต้องอธิบายกันหลายคำหน่อย. อีกพวกหนึ่ง
 ต้องอธิบายแล้วอธิบายเล่ากันอยู่เป็นวันๆ เดือนๆ. ถึงอย่างไรก็ดี คน
 เหล่านั้นก็เป็นพวกเวไนยสัตว์ทั้งนั้น, เป็นสัตว์ที่พอฝึกได้ทั้งนั้น. ขอให้
 สนใจกันไว้ให้ดีๆ ในหลายๆ พวกนั้น เราควรจะอยู่สักพวกหนึ่ง คือ
 ในพวกเวไนยสัตว์.

พวกที่เป็นชาวภูฏานควรเปลี่ยนเป็นกัลยาณชน.

ที่นี้ พวกที่ตรงกันข้าม ซึ่งในที่นี้เรียกว่า ชาวภูฏานสัตว์ แปลว่า สัตว์ที่เป็นเหมือนหลักต่อแห่งวัฏฏะ. เขาฟังอะไรไม่ถูกเอาเสียทีเดียว, เขามีอะไรหุ้มห่อจิตใจมากเกินไป, รู้จักแต่เรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียรติกินประมาณ จนฟังเรื่องอื่นไม่ถูก, จะพูดเรื่องอะไรเขาก็จะอดหุไว้ล่วงหน้า, เว้นไว้แต่จะพูดเรื่องกิน เรื่องถาม เรื่องเกียรติกิน. มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปทปรมะ แปลว่า มีบทอย่างยิ่ง คือมันมีมาตรฐานอย่างเลว อย่างต่ำที่สุด มัน พูดกันไม่รู้เรื่อง. บางทีก็เรียกว่าอันทพาลบุद्धน, บุद्धนชั้นอันทพาล พูดกันไม่รู้เรื่อง, แล้วมันก็เป็นเหมือนกับว่า หลักต่อที่ปักอยู่ในวัฏฏะ เรียกว่าพวกที่เป็นหลักต่อบี้อยู่ในวัฏฏะ.

สำหรับพุทธบริษัท ฟังดูแล้วมันเป็นคำต่ำสุดเหวี่ยงแล้ว. ที่ถูกจัดให้เป็นหัวต่อบี้อยู่ในวัฏฏะ นี่มันเป็นคำต่ำสุดเหวี่ยงแล้ว. ขอให้สนใจดีๆ เดียวจะไปคิดว่า ได้เป็นหลักเป็นตอแล้วก็นอนสบายไปเลย; นี่มันก็ยังผิดกันใหญ่, ตรงกันข้าม มันไม่ก้าวไป มันไม่เปลี่ยนแปลง ไม่เคลื่อนไหวไปในทางที่จะดับทุกข์. ฉะนั้น อย่าได้เป็นอันทพาลบุद्धน ซึ่งเหมือนกับหัวหลักหัวตอในวัฏฏะเลย จงเปลี่ยน ขยับขึ้นมาเป็นกัลยาณบุद्धน กันเถิด, คือเป็นบุद्धน แต่ขอให้มันเป็นบุद्धนชั้นดี ที่สนใจที่จะเอาชนะกิเลสและความทุกข์ ไม่ลุ่มหลงอยู่ในเหยื่อของกิเลส หรือสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ดีที่สุด.

สิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์นั้น ไม่ใช่เหยื่อของกิเลส มันต้องเป็น
อันอื่นที่ตรงกันข้าม, คือความดับทุกข์สิ้นเชิง อยู่เหนือกิเลสและความทุกข์
ต่างหาก; ไม่ใช่มาจมอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสและความทุกข์.

กัลยาณชนควรเคลื่อนสู่ฝั่งโน้น.

กัลยาณบุรุษ มีความรู้สึกในเบื้องต้น ว่าอย่างนั้นมันเป็นทุกข์,
แล้วก็เริ่มขยับขยายปรับปรุงตัวเองที่จะให้เคลื่อนไป จากการตกอยู่ใต้อำนาจ
ของกิเลสและความทุกข์, แล้วก็ทำไปตามประสาที่จะมีสติปัญญา นี่เรียก
ว่าจะเริ่มเข้าไปอยู่ในหมู่ของพวกเขาในยศัตว์ แม้ว่าจะเคยเป็นหลักตอมา
แต่ก่อน เดียวนี้ก็จะเริ่มเคลื่อนไหวแล้ว. ขอให้พยายามสังเกตดูในข้อนี้
ว่าเรากำลังเป็นหลักตอปักแน่นอยู่ ลงราก ถอนไม่ขึ้น หรือว่าเรากำลังจะ
เริ่มเคลื่อนไหวแล้ว.

ท่านก็ลองคิดว่า จะเคลื่อนไหวไปไหนกัน หลักตอมันปักอยู่ที่นี้
แต่ถ้าเป็นเวไนยสัตว์มันจะเคลื่อนไหวแล้ว แล้วมันจะเคลื่อนไหวไปที่ไหน
กัน? ตามหลักในพระพุทธศาสนาที่ใช้คำว่า ฝั่งโน้น, เคลื่อนไหวโน้นคือ
ออกไปสู่ฝั่งโน้น เรียกตามธรรมเนียมก็เรียกว่าถือ พระนิพพาน, ฝั่งแห่ง
พระนิพพานนั้น, จะเคลื่อนไหวไปที่นั่น.

คนโดยมากก็ไม่รู้ว่า พระนิพพาน อย่างไร, ฝั่งโน้นอย่างไร.
แต่ก็ชอบพูดกันเหมือนกัน ว่าปรารถนาที่จะไปสู่พระนิพพาน หรือฝั่งโน้น.

ถ้าเข้าใจถูกต้องแล้วก็ดีไป; แต่ ถ้ายังไม่เข้าใจถูกต้อง ก็รีบทำความเข้าใจ
เสียให้ถูกต้อง ว่าฝั่งโน้นคืออะไร.

ฝั่งโน้นฝั่งแห่งพระนิพพาน; ฝั่งนี้คือฝั่งแห่งวัฏฏสงสาร.

ฝั่งนี้เวียนวนอยู่ในกองทุกข์; ฝั่งโน้นมันหยุด, มันจบสิ้นสุด
แห่งการเวียนวนอยู่ในกองทุกข์.

ฝั่งโน้นมันอยู่เหนืออำนาจกิเลสและความทุกข์, ฝั่งนี้มันอยู่ใต้
อำนาจกิเลสและความทุกข์.

ฝั่งโน้นมันพ้นจากความยึดถือว่าตัวตน; ฝั่งนี้มันอัดแน่นอยู่ด้วย
ความยึดถือว่าตัวตน.

รู้จักเปรียบเทียบฝั่งนี้ – ฝั่งโน้น จะเข้าใจวัฏฏะ.

รู้จักเปรียบเทียบกันอย่างนี้ เห็นความแตกต่างอย่างนี้ แล้วก็จะ
อยากไปฝั่งโน้นเอง. ขอให้ทำความเข้าใจว่า ฝั่งนี้กับฝั่งโน้นมันต่างกัน
อย่างไร ให้เป็นอย่างยิ่ง. รายละเอียดก็พูดได้มาก แต่โดยหัวข้อแล้วมัน
ก็พูดได้สั้นๆ เพียงว่า : ฝั่งนี้มันอยู่ใต้อำนาจของกิเลสและความทุกข์
คือมันต้องเกิดกิเลสเรื่อย, แล้วก็ ต้องมีความทุกข์เรื่อย ช้าๆ ชากๆ อยู่
อย่างนี้ เพราะความช้าๆ ชากๆ อยู่อย่างนี้ จึงเรียกว่าเป็นหลักตออยู่ใน
วัฏฏะ.

วัฏฏะ นั้น คือการวนเวียนเป็นวงกลม, หมายความว่าเข้าใจกันอยู่เป็น
ส่วนมากแล้ว. วงกลม^{สี่สี่}นีกือกิเลส เป็นเหตุให้อยาก—ครันอยากแล้ว
เกิดการกระทำ—เกิดการกระทำแล้วก็ได้^{สี่สี่}รับผลของการกระทำ, ได้รับ
ผลของการกระทำแล้วก็มาส่งเสริมความอยากอีก—แล้วก็ทำอีก—ให้ผล
อีก—อยากอีก—ทำอีก—ได้ผลอีก, เป็นวงกลมอยู่อย่างนี้. ^{สี่}นี้เรียกว่า
วัฏฏะ.

คนที่ติดแน่นอยู่ในวงกลมนี้ ก็เรียกว่า ขาณวัฏฏะ, คือเป็น
หลักตอที่ปักแน่นอยู่ในวัฏฏะ, ไม่สามารถจะหักวงกลมแห่งวัฏฏะ คือไม่
อาจจะตัดกิเลส, หรือไม่อาจจะหยุดทำกรรม, หรือไม่อาจจะถอนความยึดมั่น
ถือมั่นในผลของกรรม อย่างนี้เป็นต้น. เขาก็ได้วนอยู่ในอำนาจของกิเลส
แล้วก็มีความทุกข์เพราะอำนาจของกิเลส^{สี่}นั่นเอง. ^{สี่สี่}นี่ฝั่งนี้อยู่ใต้อำนาจ
กิเลส, ฝั่งโน้นอยู่เหนืออำนาจกิเลส, นำไปหรือไม่นำไปก็ลองคิดดูเอง.

พูดอีกอย่างหนึ่งก็ ฝั่งนี้มันเต็มไปด้วยความยึดมั่นว่าตัวกู ว่ของกู
อะไรๆก็มีจิตใจเต็มแน่นอยู่ด้วยตัวกู; นั่นก็ของกู นี่ก็ของกู ก็เลยมีความ
ทนทานอยู่ด้วยเรื่องของตัวกูและของกู. เขามีความสำคัญผิด ไม่มีความ
รู้อันถูกต้อง ก็ยังชอบใจหนักขึ้น ในเรื่องของตัวกูและของกู; แทนที่จะ
เบื่อหน่ายเรื่องตัวกู—ของกู ก็ยังชอบใจหนักขึ้น ในเรื่องของตัวกูและของกู
มันจึงติดแน่นอยู่ในเรื่อง ตัวกูและของกู ^{สี่สี่}นี่ก็เป็นอาการแห่งขาณวัฏฏะ คือ
สัตว์ที่เป็นเหมือนหลักตอปักแน่นอยู่ในวัฏฏะ, ไม่ประสีประสาวันมีฝั่ง
โน้น ท่อออกไปแล้วมันจะพ้นจากเรื่องแห่งตัวกูและของกู.

ยึดมั่นตัวกู-ของกูจะออกจากวิญญูไม่ได้.

ทำไมจะอยากพ้นจากเรื่องตัวกูและของกู ? เขาก็คิดเสียอย่างนี้
“ฉันไม่อยากจะพ้นจากเรื่องตัวกู - ของกู เพราะว่าฉันชอบในเรื่องตัวกูและ
ของกู อยู่ด้วยกันมาจนบัดนี้, จนมันเป็นเรื่องที่พักเป็นนิสัยสันดาน, มีความ
เคยชินเป็นเรื่อง ตัวกู - ของกู อยู่ตลอดเวลา, แล้ว ธุระอะไรที่ฉันจะเลิก
ล้างตัวกูและของกูเสีย.”

นี่พวกหัวตอในวิญญูมันเข้าใจอย่างนี้ รู้สึกอย่างนี้ ยึดถืออย่างนี้,
มันก็ได้เป็นหัวตออยู่ในวิญญูต่อไปตามเดิม, จนกว่าเมื่อไรจะมองเห็นข้อ
เท็จจริงหรือความจริงของเรื่องนี้ ว่ามันเป็นเรื่องทนทุกข์ทรมาน แบกภาระ
อันหนักยังอยู่เหนือจิตใจ. เมื่อมองเห็นเป็นเรื่องตัวกูเป็นเรื่องของกูเหลือ
ที่จะทนได้ แล้วก็อยากจะสลัดเสีย, อยากจะให้พ้นจากความทุกข์บ่อยๆ
เหล่านี้เสีย จึงหวังที่จะไปฝั่งโน้น. เริ่มทำตนเป็นเวไนยสัตว์, สามารถจะ
เปลี่ยนแปลงไปตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พ้นจากความมีแห่งตัวกู
หรือของกู.

แต่แล้ว ใครสักกัคน ที่เป็นชาวภูฏานเป็นหลักตออยู่ในวิญญูที่จะ
ทำได้? แม้แต่จะต้องการก็ไม่ต้องการเสียแล้ว แล้วก็จะทำอย่างไร?
แม้ว่ามีหัวตออยู่ในวิญญูสักคนหนึ่ง อยากจะพ้น มันก็ยังยาก ที่จะพ้นได้;
เพราะว่ามีความเคยชินติดแน่นอยู่ในวิญญู ด้วยสุดชีวิตจิตใจ.

สิ่งที่มันพึงใจนี้ แม้จะมองเห็นว่าไม่น่าไว้วางใจ มันก็ยังสลัดไปไม่ได้. เหมือนกับชายคนหนึ่งเขาพูดว่า ฉันรู้ว่าเขาเป็นชู้นอกใจ แต่ฉันก็ยังทิ้งเขาไม่ได้. ลองคิดดู มันหมายความว่าอย่างไร? รู้ว่าเขานอกใจ แต่ฉันก็ยังทิ้งเขาไม่ได้. ความรู้ว่าเขานอกใจนั้น มันไม่มากพอที่จะทำให้เห็นความเลวทราม ความร้ายกาจ ความเสียหาย. เขายังเห็นแก่อัสสาทะ ความสนุกสนานเริงร่าอยู่, เขาก็ทิ้งไม่ได้ ทั้งที่รู้ว่าเขาเป็นคนนอกใจ.

เรื่องตัวตนนี้นี้ก็เหมือนกัน เรามันอยู่ เสพคลบกับตัวตนมานจนสนิทแน้อย่างนี้; แม้จะมารู้อย่างไรก็ไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง, รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน วิญญาณไม่ใช่ตัวตน ก็ยังสลัดมันไม่ได้, สลัดความยึดถือว่าตัวตน — ของตน ออกไปไม่ได้ ทั้งที่มองเห็นอยู่ว่านั่นมันไม่เที่ยง และเป็นอนัตตา.

จะเป็นเรื่องขั้น ๕ ก็ได้, เป็นเรื่องนามและรูปก็ได้; ปากก็ท่องอยู่ว่าไม่เที่ยง เป็นอนัตตา, ได้ยินได้ฟังคำสั่งสอนก็เข้าใจได้ว่า ไม่เที่ยง และเป็นอนัตตา. แต่ไม่มองเห็นส่วนลึกซึ้งของมัน ในข้อที่ว่ามันเป็นความทุกข์ เลวทราม ร้ายกาจกัดขบ อย่างไร, ไม่มองเห็นในส่วนนี้ ก็ละทิ้งความยึดถือในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ได้.

พึงพิจารณาเห็นโทษทุกข์ของวิภวภูตแห่งตัวตน.

ฉะนั้น ความเห็นในเบื้องต้น เพียงแต่เห็นว่ารูปไม่เที่ยง เป็นอนัตตา เป็นต้นนี้ มันยังไม่อาจจะละความยึดมั่นในรูปนั้นๆ เสียได้. ต้อง

พิจารณาจนเห็นโทษอันเลวทราม อันร้ายกาจที่มันขบกัด ทำให้เป็นความทุกข์อยู่เสมอ; เหมือนกับเข้าไปกอดรัดสิ่งที่มีความทุกข์เอาไว้; นี่มันจึงจะเกิดความถอยห่าง, แล้วก็ละความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ หรือในนามรูปนั้นเสียได้.

นี่ขอให้ฟังดูให้ดี ว่าแม้ว่าปากของเราจะท่องอยู่ว่า รูป อนิจจัง รูป อนตตา, อะไรๆ ก็อนิจจัง อะไรๆ ก็อนัตตา; แต่แล้วก็ยังละมันไม่ได้ เพราะว่าความยึดมั่นในชั้นรากฐานมันยังมีอยู่. ความมองเห็นแต่เพียงผิวนอกนั้นมันไม่พอ มันไม่มีกำลังพอ ที่จะตัดความยึดมั่นถือมั่น; ฉะนั้นจะต้องพิจารณากันให้ลึกลงไปกว่านั้น จนเห็นโทษอันเลวร้าย ที่มันกำลังทำอันตรายอยู่ จึงจะละความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่อันตรายเหล่านั้นเสียได้.

นี่ขอให้ฟังดูให้ดี ๆ ว่าการที่หัวตอจะเคลื่อนจากฝั่งนี้ไปสู่ฝั่งโน้นนั้นมันยากอย่างนี้; แม้ว่าจะเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ด้วยการคำนวณ ด้วยการใช้เหตุผล หรือด้วยการมองเห็นอยู่ในส่วนนี้; แต่ไม่มองเห็นในส่วนที่มันเป็นอันตราย หรือเป็นความทนทรमानอันแท้จริงแล้ว มันก็ละไม่ได้. หรือถ้าหากว่ารสชาติของความยึดมั่นถือมั่นมันยังเหนือกว่าความทุกข์ทรมาน มันก็ยังไม่ละอยู่นั่นเอง. ฉะนั้นการที่หัวตอจะเคลื่อนไปเป็นเวไนยสัตว์นี้ มันยากก็มากน้อย? ก็ขอให้ลองคิดดูเถิด คงจะพอรู้จักตัวเองได้บ้างเป็นแน่นอน.

เดี๋ยวนี้เรามามองเห็นว่า การอยู่อย่างมีความยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นความทุกข์ แล้วก็สนใจที่จะมีการเป็นอยู่ที่ไม่ต้องมีตัวตน นั้นมันเข้าใจยากสำหรับคนธรรมดา; เพราะเขาอยู่ด้วยตัวตน วนเวียนอยู่ในวัฏฏะแห่งตัวตน จนเป็นตัวเขาเอง.

เขาเวียนวนอยู่ในวัฏฏะแห่งความมีตัวตน กิเลสก็ของกู กรรมก็ของกู ผลกรรมก็ของกู, กิเลสก็ของกู กรรมก็ของกู ผลกรรมก็ของกู, มันเป็นวัฏฏะแห่งตัวตนของเขาผู้นั้นอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้ มันจึงเหนียวแน่นยากที่จะรื้อถอนออกไป.

เขาอยู่ด้วยตัวตน จนกลายเป็นวัฏฏะแห่งตัวตน, ตัวตนนั้นเป็นหลักตอในวัฏฏะ ในวัฏฏะนั้นมีหลักตอ คือตัวตน, กิเลสก็ของตน กรรมก็ของตน ผลกรรมก็ของตน, มันตนไปเสียหมด นี่คือเรื่องของคนธรรมดา. เขาจึงไม่ได้มีชีวิตอยู่อย่างว่างจากตัวตน ก็ต้องเป็นทุกข์เพราะกิเลสที่เกิดจากตัวตน.

จะเป็นเวไนยสัตว์ต้องเห็นโทษของตัวกู - ของกู.

เขาจะมาเปลี่ยนแปลงจากหลักตอมาเป็นเวไนยสัตว์ได้ ก็ด้วยการมองเห็นความจริงอันนี้ว่า : สิ่งที่เราเรียกว่าตัวกู ว่า ของกู นั้นแหละ เป็นที่ตั้งของกิเลสและความทุกข์, กิเลสนี้เป็นเหตุให้เกิดสิ่งที่เป็นทุกข์. ตัวกิเลสเองก็เป็นของร้อน หรือเผาอยู่อย่างเต็มที่แล้ว; เพราะวากิเลสมัน

ก็เป็นกรรม คือเป็นมโนกรรมอันหนึ่งอยู่ในตัวมันเอง; ฉะนั้น มันจึงเผาให้ร้อน เพราะราคะ โทสะ โมหะ.

ที่นี่ได้ มี ตัวกู - ของกู ขึ้นมา ก็มีของกู มันก็มีทรัพย์สินสมบัติของกู มีเงินของกู มีความเกิดของกู ความแก่ของกู ความเจ็บของกู ความตายของกู; ความทุกข์เหล่านี้ก็เผาให้อีกทีหนึ่ง. ตามปกติเรามัน ถกเผาอยู่ ๒ ที : เผาด้วยกิเลสเมื่อเกิดกิเลส และเผาด้วยความทุกข์เมื่อเกิด ความทุกข์.

ขอให้ทุกคน รู้จัก สิ่งที่เรียกว่า กิเลส ให้ดีๆ, ให้รู้ขนาดถึงว่ามันเกิดขึ้นเมื่อไร แล้วก็ให้รู้ไว้ว่านี่มันกิเลส, แล้วก็รู้จักความทุกข์ให้ดีๆ ถึงขนาดที่ว่า พอเกิดขึ้นมาแล้วรู้ว่านี่มันความทุกข์. รู้จักทั้งกิเลสและรู้จักทั้งความทุกข์อย่างนั้นแล้ว ก็จะได้เกิดกลับขึ้นมา ก็จะชวนชวายเป็นเพื่อจะเคลื่อนไหวในการที่จะไปพ้นจากอำนาจของกิเลสและความทุกข์ ก็จะได้เป็นเวไนยสัตว์. ที่เคยเป็นหัวหลักหัวตออยู่ในวัฏฏะ ก็จะเปลี่ยนไปเป็นเวไนยสัตว์; แม้ว่า มันจะยาก สังเกตดูแล้วมันจะยากมาก แต่มันก็ยังมีความหวังที่จะเปลี่ยนได้.

รู้จัก ตัวกู - ของกู จึงจะเปลี่ยนเป็นเวไนยสัตว์ได้.

หัวตอจะเปลี่ยนเป็นเวไนยสัตว์ ฟังดูเถอะ มันขบขัน หรือมัน อาจจะยิ่งกว่าขบขัน คือน่าร้องไห้ จะเปลี่ยนได้เพราะมองเห็น, รู้จัก สิ่ง ที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์กันจริงๆ.

เหมือนกับว่า บุคคลที่เขารู้ว่าภรรยาเป็นชู้นอกใจ แต่เขาก็สละไม่ได้ เพราะความรักมันมีมากกว่า เขาก็พูดว่า “ฉันรู้ว่าเขานอกใจ แต่นั่นทั้งเขาไม่ได้”. แต่ครั้นต่อมา เขามองเห็นความเลวร้ายของการเป็นอย่างนั้นมากเข้า; เหมือนกับที่เราเห็นไฟกิเลสและไฟทุกข์ เราก็คืออยากที่จะสละอัตตาหรือตัวกู.

เรากลับกิเลสและกลัวทุกข์ เราก็ก้าวอัตตา ตัวกู - ของกู ตัวตน - ของตน จนถึงกับมันจะสละสลายไปเอง; เราจะต้องพอกพูนปัญญาในข้อนี้ คือความเห็นอย่างแจ่มแจ้งในข้อนี้ จะต้องรู้จักสิ่งที่รู้จักยากที่สุด คือสิ่งที่เรียกว่า ตัวกู และ ของกู นั้น.

ทุกคนมีความรู้สึกที่ ตัวกูอยู่ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้, แล้วจะให้ละมันอย่างไร? โดยความหมายมันก็เป็นตัวกู - ของกู, โดยคำพูดมันก็พูดว่า ตัวกูว่าของกู อยู่จนเป็นนิสัย. เดียวนี้ จะมารู้ความจริงที่มันตรงกันข้าม แล้วมันจะยากสักก็มากน้อย.

การพูดเรื่องไม่มีตัวกู มันจึงมีลักษณะเหมือนกับว่า เป่าปี่ให้หัวตอ ฟังอยู่เรื่อยๆ ไป. เดียวนี้มันก็มาถึงขั้นที่ จะต้องมีความรู้สึกกันบ้างแล้ว, จะต้องเข้าใจกันบ้างแล้ว ว่าทุกสิ่งไม่ใช่ตัวกู มันไม่ใช่ของกู, ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของตน.

นามรูป คือร่างกาย และจิตใจ นี้ มันไม่ใช่ตัวตน, มันไม่ต้องเป็นตัวตน มันเป็นอย่างนั้นเอง; คือมันเป็นนามหรือเป็นรูปตามธรรมชาติอย่าง

นั่นเอง, แล้วมันก็คิดอะไรได้ แล้วมันก็ทำอะไรได้ ตามธรรมชาติของมันเอง, แล้วมันยังรู้จักเสวยผลของการกระทำ หรือความคิดนั้นได้ในตัวมันเอง ทั้งที่มันไม่ใช่ตัวตน; แต่มันก็จะรู้สึกว่ามันเป็นตัวเป็นตนอยู่เสมอ. ร่างกายกับใจนั้นไม่ใช่ตัวตน แต่มันจะมีความรู้สึกว่ามันเป็นตัวตนอยู่เสมอ; เพราะว่ามันรู้สึก รู้นึก รู้กระทำอะไรได้โดยตัวมันเอง โดยที่ไม่ต้องเป็นตัวตนอะไรอย่างใด, แล้วมันยังเสวยผลของการกระทำนั้นได้ด้วย, แล้วจะไม่ให้มันไปนึกว่ามันเป็นตัวตนอย่างไร. ก็เป็นธรรมดาที่นามรูปนี้ โดยเฉพาะคือจิตนี้ มันก็มีความคิดนึกไปว่าเป็นตัวเป็นตนของตนไปตามธรรมชาติ, โดยธรรมชาติมันก็จะชวนให้คิดอย่างนั้นอยู่แล้ว.

ที่นี้โดยการแวดล้อม มันก็ยังส่งเสริมให้เป็นอย่างนั้นอีก คือพอเด็กคลอดออกมาจากท้องแม่ก็มีแต่การแวดล้อมให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นตัวกูว่าเป็นของกูตลอดเวลาจนกระทั่งวันหนึ่ง, อะไรๆ มันก็ส่งเสริมให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวตนอยู่ตลอดเวลา. ฉะนั้น ความรู้สึกที่ว่า ตัวตน มันจึงเป็นสิ่งที่ฝังแน่น; ทั้งที่มันไม่ได้มีอยู่, ทั้งที่มันเป็นเพียงมายา มันก็ยังฝังแน่นอยู่ในจิตใจ โดยความเป็นตัวตน; ตัวตนนั้นแหละกลายเป็นหลักตอขึ้นมา. ให้ระวังให้ดี ถ้าหลักตอคือตัวตนยังมีอยู่ มันก็ยังฝังแน่นอยู่ในวัฏฏะอยู่ในดินแดนของมัน มันไม่อยากจะเคลื่อนไปสู่ที่อื่น. เราจึงพูดได้สั้นๆ ว่า มีตัวตนอยู่เพียงไร มันยังจะเป็นหลักตออยู่เพียงนั้น แล้วก็มันจะฝังอยู่ในวัฏฏะ คือกิเลส กรรม และผลกรรม เป็นวงกลมอยู่เรื่อยไปตลอดเวลาเหล่านั้น.

เปลี่ยนสู่เวไนยสัตว์ได้โดยพอกพูนสัมมาทิฐิ.

ที่นี้หลักต่อนี้ จะเปลี่ยนจากความเป็นอย่างนี้ ไปสู่ความเป็นเวไนยสัตว์ได้อย่างไร? จะเหลือวิสัยหรือไม่? บางคนก็ถ้อยว่า มันจะเหลือวิสัย; แต่โชคดียังเชื่อพระพุทธเจ้าอยู่บ้าง ในเมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนธรรมะ ที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ หรือความหวังดีจึงยังมีอยู่บ้าง ก็เชื่อว่า คงจะเปลี่ยนแปลงได้. แต่แล้วก็มาติดอุปสรรคอยู่ตรงที่ว่า ส่วนมากก็ไม่อยากจะเปลี่ยนแปลง; เพราะว่ารสอร่อยในวัฏฏะนั้นมันมีมาก จะเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าโน้น ก็ไม่รู้ว่ามันจะเป็นอย่างไร ได้ยินก็ได้ยิน แต่มันจืดชืดเสียเต็มประดา.

เช่น พระนิพพาน นี้ ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ ไม่มีดีไม่มีชั่ว ไม่มีบุญไม่มีบาป; มันจืดชืดเสียเป็นธรรมดา อยู่ที่นี่ดีกว่า. เหมือนกับวัวควายมันชอบอยู่ในคอกในเลนในของสกปรก จะชวนวัวชวนควายขึ้นไปอยู่บนวิมานมันไม่ไป. นี่หลักตอในวัฏฏะนี้ก็เหมือนกัน มันไม่อยากจะเปลี่ยนแปลง มันอยากจะฝังอยู่ในวัฏฏะ.

เราจะต้องเข้าใจความจริง อันนี้กันก่อน, หรือถ้าพูดแทนหัวตอทั้งหลาย ก็ต้องพูดว่า หัวตอทั้งหลายจะต้องเกิดความรู้ความเข้าใจในข้อนี้กันเสียก่อน มันจึงจะเกิดกระดูกกระดูกเคลื่อนไหว ให้พ้นจากความเป็นอย่างนี้ และเป็นการเริ่มต้นของเวไนยสัตว์ นี่คือข้อที่ชาววัฏฏะมันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงมาเป็นเวไนยสัตว์.

การเริ่มต้นก็คือ สัมมาทิฏฐิ, สัมมาทิฏฐิอีกแล้ว อะไรๆ ก็สัมมาทิฏฐิ บางคนจะนึกเสียอย่างนี้. อาตมาขอรับรองว่า อย่าเพิ่งเบื่อ อย่าเพิ่งเบื่อ กับคำว่า สัมมาทิฏฐิ. จงยินดีที่จะฟังคำว่า สัมมาทิฏฐิ, สนใจที่จะศึกษาให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ให้ยิ่งขึ้นไป; เพราะว่ามันยังเหลืออีกมากที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ จงรีบสร้างสัมมาทิฏฐิ และพอกพูนให้มาก จนกว่าจะเพียงพอ.

สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความเห็นชอบ นี่ก็ได้ยินได้ฟังกันจนเกินกว่าที่จะเรียกว่าชินเสียแล้ว เกินชินไปเสียอีก. สัมมาทิฏฐิ — ความเห็นชอบ; แต่เมื่อว่าเห็นชอบอย่างไร? เห็นชอบในอะไร? นี่มันยังเป็นปัญหาอยู่.

สัมมาทิฏฐิขั้นต้น

รู้จักทางมาแห่ง ตัวกู ของกู.

ในขั้นต้นนี้ ชาวภูฏานทั้งหลายรู้จักสัมมาทิฏฐิเพียงในขั้นต้นๆ กันก่อนจะดีกว่า; พยายามรู้จักสัมมาทิฏฐิในขั้นต้นๆ กันเสียก่อน จึงมีทางพอที่จะเป็นไปได้. ที่จะไปรู้สัมมาทิฏฐิในขั้นสูงสุดเอาเสียทันทีนั้น มันยังยากเกินไป. ฉะนั้นเราจะไม่พูดถึงอิทัปปัจจยตา หรืออะไรทำนองนั้น; แต่จะมารู้ในขั้นต่ำๆ กันเสียก่อน. เช่นรู้ว่า ความสุข ความทุกข์ ไม่ใช่เป็นเรื่องของโชคชะตา ผีศาจเทวดา พระเป็นเจ้าที่ไหน :-

๑. ในขั้นต้นให้รู้ว่าคุณสุข หรือความทุกข์ นี้ มันไม่ใช่เรื่องของโชคลาง ฤกษ์ยาม ผีसाงเทวดา พระเป็นเจ้า ที่ไหน ซึ่งเป็นเรื่องของความโง่มัน เป็นเรื่องของการตั้งใจไว้ผิด.

๒. ความทุกข์นี้เป็นเรื่องของคุณโง่, แล้วก็เป็นเรื่องของการตั้งใจไว้ผิด; แม้สิ่งที่เรียกกันว่าความสุข ก็กลายเป็นความทุกข์ไป. การได้มาซึ่งอะไรก็กลายเป็นได้มาเพื่อความทุกข์; แม้ว่าจะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาเรียกกันว่าความสุข มันก็ยังกลายเป็นความทุกข์, ต้องเป็นโรคประสาท โรคจิต เป็นบ้าตาย ก็เพราะเรื่องของคุณสุข ที่มันได้กลายเป็นเรื่องของความทุกข์. ให้เรามีความรู้ว่า ความสุขความทุกข์นั้นมีเหตุปัจจัยของมัน อยู่ที่ความรู้ผิดหรือถูกต้อง, อยู่ที่ความตั้งใจไว้ผิด หรือว่าตั้งใจไว้ถูก.

อย่างไรเรียกว่าตั้งใจไว้ผิด นี่ต้องรู้กันให้ถึงที่สุด, แล้วก็จะรู้เรื่องความตั้งใจไว้ถูก ซึ่งเป็นของคู่กัน. เราไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง จึงเกิดความเข้าใจผิด ทำให้เกิดปัญหาอย่างอื่นเพิ่มขึ้นมา, มีความเชื่ออย่างอื่นนอกออกไปจากความจริง :—

เรื่องโชคเรื่องลาภ เรื่องผีสาง เรื่องเทวดา เรื่องพระเจ้า, เรื่องอะไรทำนองนี้ มันก็เป็นความเข้าใจผิด.

๓. ต้องรู้เรื่องกรรม ความจริงเกี่ยวกับกรรม เกี่ยวกับสัมมาทิฏฐิ หรือมิจฉาทิฏฐิ; เกี่ยวกับกรรมที่ทำไปตามอำนาจของสัมมาทิฏฐิ หรือมิจฉาทิฏฐิ แล้วผลมันก็เกิดขึ้นตามสมควรแก่การกระทำ.

๔. สำหรับ เรื่องของความทุกข์นั้น อย่าไปยกให้ผีสาธเทวดาอะไรต่อไปอีกเลย. อย่ายกให้เป็นเรื่องของโชคชะตาราศีอะไรอีกเลย. ให้มองเห็นเป็น เรื่องของอวิชชา, ความไม่รู้หรือรู้ผิด แล้วก็ตั้งใจไว้ผิด แล้วก็มีการกระทำผิดๆ แล้วก็ต้องเป็นทุกข์. นี่เพราะไม่มีความรู้ ก็ตั้งใจไว้ผิด.

๕. ความรู้ผิด ตั้งใจไว้ผิด ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว จนเกิดเป็นตัวกู เป็นของกู ขึ้นมา, รู้ผิด เข้าใจผิด ทำให้เกิดตัวกู-ของกู ขึ้นมา จนได้กลายเป็นหลักตอในวัฏฏะ. ถ้าไม่มีอวิชชา ความรู้ผิดแล้ว มันไม่กลายเป็นหลักตอในวัฏฏะขึ้นมาได้.

๖. คนเรา พวกเรา ตัวเรา นามรูปของเรา อะไรเหล่านั้น มันไม่กลายเป็นหัวตอในวัฏฏะไปได้ ถ้าหากว่าไม่มีอวิชชา; เพราะมีอวิชชา มันจึงมีความรู้ผิด ตั้งใจไว้ผิด จนเกิด ตัวกู - ของกู, รู้สึกเป็น ตัวกู - ของกู. นั่นคือหัวตอในวัฏฏะได้เกิดขึ้นมาแล้ว, มันก็ฝังแน่นอยู่ในความเป็นอย่างนั้น, แล้วก็หมุนเป็นวงกลมอยู่ที่นั่น ออกไปจากวงกลมนั้นไม่ได้ จะตัดตัวออกไปจากวงกลมนี้ไม่ได้ จนเขาให้นามมันใหม่ว่า หัวตอในวัฏฏะ คือ ตัวกู และ ของกู.

๗. เมื่อเกิดตน-ตัวตน, ตัวกู - ของกู ขึ้นมาแล้ว มันก็รู้สึกไปตามความรู้สึกชนิดนั้น เช่น เกิดความรู้สึกเป็นโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง : โลภะ มันก็โลภด้วยความโง่ ไปอยากได้ในสิ่งที่ไม่ควรจะอยากได้ มันก็โลภะ แล้วมันก็ได้เป็นทุกข์. และเมื่อไม่ได้ตามที่มันโลภก็เกิดโทสะ มันก็โกรธ แล้วก็ได้เป็นทุกข์; แล้วมัน ไม่รู้อะไร อย่างถูกต้อง

ต้องอยู่ตลอดเวลา นี่มัน ก็เป็นโมหะ. จึงมีโลภะ โทสะ โมหะ เกิดประจำ อยู่ จนกล่าวได้ว่า ในหลักตอนนั้นมันมีโลภะ โทสะ โมหะ เต็มอยู่.

ถ้าเกิดขึ้น อย่างรุนแรง มันก็มีการกระทำกรรมอย่างรุนแรง จน เป็นไฟไปที่เดียว : เป็นไฟกิเลส ไฟโลภะ โทสะ โมหะ ก็มี, เป็นไฟทุกข์ คือมีปัญหาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็มี.

๘. ถ้าไม่ถึงขั้นรุนแรง มันก็เป็นเหมือนกับไอที่กรุ่น ๆ อยู่, ไอไฟที่กรุ่น ๆ อยู่ ไม่ได้ลุกขึ้นมา อันนี้ยังรบกวนมากกว่า; เขาเรียก กันว่านิเวรณ. วันหนึ่งคืนหนึ่ง จิตใจถูกรบกวนด้วยไอกรุ่น นี่แหละ มากกว่าที่จะถูกรบกวนด้วยตัวโลภะ โทสะ โมหะ โดยตรง. ไอกรุ่น ของโลภะโทสะ โมหะ เราจะเรียกมันว่า นิเวรณ ช่วยจำไว้ง่าย ๆ : —

นิเวรณที่ ๑ คือ กามฉันทะ กรุ่นอยู่แต่เรื่องกาม แม้มันจะไม่ รุนแรง แต่มันก็ไม่ดับไปได้. มันกรุ่นอยู่ มันทรมานหัวใจอยู่, มันรบกวน จิตใจอยู่ จะรู้สึกคิดนึกอย่างไร มันก็รู้สึกคิดนึกไปด้วยเรื่องกาม เรื่อง กามารมณ์; โดยเฉพาะคนที่อยู่ในวัยรุ่นมันจะถูกรบกวนมาก.

นิเวรณที่ ๒. เรียกว่า พยาบาท คือความรู้สึกที่เป็นไปในทาง ไม่ชอบ : นั่นก็ไม่ชอบ นี่ก็ไม่ชอบ อึดอัดขัดแค้นอยู่ตลอดเวลา มีจิตใจ กระพืดกระพืดกระทบกระทั้งสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่ตลอดเวลา, หรือว่ายิ่งได้ไป ก่อเรื่องก่อเวร กับใครมาก่อน แล้วมันก็มาเป็นไอกรุ่นรบกวนอยู่ตลอด เวลา. นี่เรียกว่าพยาบาท คือความที่จิตใจมันไม่ชอบ ตรงกันข้ามกับกาม-

ฉันนะ. นั่นเป็นไปเรื่องฝ่ายชอบฝ่ายรัก พยาบาทนั้นมันเป็นไปในฝ่าย
เกลียด ฝ่ายชัง ฝ่ายไม่เอา แล้วมันก็รบกวนจิตใจเท่ากัน.

นิวรรณ์ที่ ๓. เรียกว่า ถีนมิทธะ นี่คือจิตใจแพบ จิตใจเหี่ยว
ห่อ จิตใจจะเหี่ยละห้อย จิตใจตกลงไปสู่ความเศร้า จิตใจไม่กระปรี้กระ
เปร่า ไม่สดชื่นร่าเริงแจ่มใส จัวเจีย ง่วงเหงา ท้อแท้, อยากหยุดไม่ทำอะไร
มีความขี้เกียจอยู่เป็นลักษณะประจำ. นี่ก็เรียกว่า นิวรรณ์ ซึ่งรบกวนคนได้
มาก. เมื่อเราจะทำอะไร จิตใจมันไม่เอาด้วย จิตใจมันแพบ มันจะเหี่ย
ละห้อยเสีย เช่นทำเลขถ้าจิตใจตกไปในทางจะเหี่ยละห้อยเสียแล้ว มันก็ทำ
ไม่ได้. อย่างว่าแต่จะทำงานอะไรที่มากไปกว่านั้น.

นิวรรณ์ที่ ๔. เขาเรียกว่า อุทธัจจกุกกุจจะ นี่ตรงกันข้าม คือ
มันพุ่ง เมื่ออันโน้นมันแพบอันนี้มันฟู, เมื่ออันโน้นมันจะเหี่ยละห้อย อันนี้
มันบ๊วบั่น มันลึงโลด มันทะลึงตึงตัง. นี่บางครั้งจิตใจมันพุ่งชาน, บาง
ครั้งมันซบเซา เรียกว่า ถีนมิทธะ. บางครั้งมันพุ่งชาน เรียกว่า
อุทธัจจกุกกุจจะ นี่มันเป็นไอรุ่นที่มาจากโมหะ.

นิวรรณ์ที่ ๕. วิจิกิจฉา นิวรรณ์สุดท้าย นี่ความลังเล, ความ
เปลี่ยนแปลงความตั้งใจเสียเรื่อยไป ไม่มีความแน่นอนในการเป็นอยู่ ใน
การกระทำ หรือในชีวิต, กระทั่งไม่แน่ว่าเกิดมานี่จะเอาอะไร.

กามฉันทะ ที่แรก มันก็เป็นไอรุ่นของราคะหรือโลภะ. พยาบาท
ที่ ๒ เป็นไอรุ่นของโทสะหรือโกรธะ. ส่วนถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิจฉา
เป็นไอรุ่นของโมหะ.

สังเกตดูให้ดีจะพบว่า โมหะนี้ให้ไอกรุ่นออกมาตั้ง ๓ ชนิด; ส่วนโลภะมันให้มา ๑ ชนิด คือกามฉันทะ, โทสะมันให้มา ๑ ชนิด คือ พยาบาท, โมหะมันให้มาตั้ง ๓ ชนิด คือถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ และ วิจิกิจฉา.

ไอกรุ่นๆ นั้นมันลนจิตใจ ให้หาความแจ่มใสไม่ได้อยู่ตลอดวัน เพราะโทษที่มีโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งมีเพราะความตั้งใจไว้ผิด เพราะรู้ผิด, เพราะว่ามีตัวตน มีตัวกู-ของกูเป็นหลักตออยู่. หลักตอมันก็ตลอดโลภะ โทสะ โมหะ ออกมา, โลภะ โทสะ โมหะ ก็ตลอดไอกรุ่นทั้ง ๕ นี้ออกมา, ลนจิตใจให้หาความสงบสุขไม่ได้อยู่ตลอดเวลา.

เราต้องรู้จักความจริงดังกล่าวมาข้างต้น. อย่าไปคิดว่า ความทุกข์ ความร้อน ความไม่สบายใจ อะไรเหล่านี้ เป็นเรื่องของผีสงเทวดา พระเป็นเจ้าอะไร. ให้รู้ว่ามันเป็นเรื่องของการมีตัวตน มีหลักตอ มีการตั้งใจไว้ผิด ทำให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ เป็นแกนอยู่ ๓ กลุ่ม แล้วมันก็ระบายออกมาเป็นนิเวศเป็นต้น มาทรมานคน. นี่เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิอย่างหนึ่ง.

สัมมาทิฐิขั้นสูง.

ที่นี้ สัมมาทิฐิที่จะขยับต่อไปอีก ก็มองให้เห็นว่า ทั้งความสุขและความทุกข์เป็นของหนักร่วมกัน. ทุกคนชอบความสุข เรียกว่าแต่ความสุข อะไรๆ ก็จะมีแต่ความสุข; เขาไม่รู้ว่าทั้งความสุข และความ

ทุกข์ เป็นของหนักเสมอกัน. นี่ลองสังเกตดูให้ดี เพราะว่าถ้ามีตัวกู-
ของกู เป็นหลักต่อแล้ว มันก็เอามาสมอยู่บนหลักต่อเป็นของหนัก :
ความสุขก็หนักไปตามแบบของความสุข, ความทุกข์ก็หนักไปตามแบบ
ของความทุกข์. ถ้าอย่ามีเสียทั้ง ๒ อย่างนั้นแหละ จึงจะเป็นของเบา.

นี่มันเป็นเรื่องละเอียดถึงขนาดนี้ ซึ่งมันฝืนกันอยู่กับความรู้สึก
ของเรา เราต้องการความสุข เราเกลียดแต่ความทุกข์. เราต้องการความ
สุข; เราไม่รู้^๕ว่าทั้งความสุขและความทุกข์เป็นของหนักเสมอกัน.
เพราะฉะนั้น จะต้องบังคับให้หลุด ไปเสียจากหลักต่อ คืออย่าให้มันมาเป็น
ตัวตน หรือเป็นของตน ทั้งความสุขและความทุกข์. เราจะต้องปลง
ปล่อยวางออกไปเสีย อย่าให้เป็นตัวตน หรือของตน, แล้วเราก็จะได้อยู่
อย่างที่ไม่ต้องมีตัวตนและของตน คืออยู่อย่างที่ไม่ต้องมีความสุขและความ
ทุกข์ คืออยู่อย่างปรกติ, อยู่อย่างสะอาด อยู่อย่างสงบ อยู่อย่างว่างที่สุด
อิสระที่สุด.

อยู่ด้วยความว่าง คือพระนิพพาน : ว่างจากหลักต่อ, ว่างจาก
ตัวตน, ว่างจาก ตัวกู-ของกู, ว่างจากสุขว่างจากทุกข์, ว่างจากดี-ชั่ว
บุญ-บาป อะไรทั้งหลายนั้น ก็เรียกว่าพระนิพพาน. อยู่ด้วยความว่าง
อย่างนั้นแหละ คือสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์ ที่มนุษย์จะรู้จัก หรือเข้าถึงได้,
ไม่มีอะไรจะสูงสุดไปกว่านี้.

เมื่อถามว่า อะไรเป็นสิ่งที่สูงสุดประเสริฐที่สุดสำหรับมนุษย์? เราก็ตอบ
ว่า การเป็นอยู่ด้วยความว่าง, คือว่างจากความรบกวนของสิ่งต่างๆ อย่าง
ที่กล่าวมาแล้ว, จิตนั้นปรกติ จิตนั้นอิสระ จิตนั้นสว่างไสว.

ที่ว่า จิตนั้นปรกติ ก็หมายความว่าจิตนั้นไม่มีอะไรมาครอบงำได้. จิตนั้นไม่มีอะไรมาปรุงแต่งได้; เพราะจิตมันเข้าไปสู่สภาพที่อะไรมาปรุงแต่งไม่ได้เสียแล้ว อย่างนี้เราเรียกว่าจิตปรกติ.

ที่นี้ จิตนี้เป็นอิสระ เพราะไม่มีอะไรมาลากมาจูงมาดึงมันไปได้ อีกต่อไป, จะไปจูงไปดึงให้มันเกิด ตัวกู—ของกู เป็นหลักต่อกันอีกนั้นมันไม่เอา, มันเป็นจิตที่อิสระ เป็นจิตที่หลุดพ้น.

ที่นี้ จิตนี้มีแสงสว่างไสว เพราะว่าประกอบไปด้วยสัมมาทิฐิถึงที่สุด, มีญาณทัศนะเป็นไปอย่างถูกต้องถึงที่สุดประจำจิตนี้อยู่เสมอ. จิตนี้เป็นจิตที่สว่างไสว.

นี่คือความจริงที่จะต้องทราบ ซึ่งเมื่อทราบแล้วก็จะมีสัมมาทิฐิ และมีสัมมาทิฐิแล้วก็กลายเป็นเวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่พระพุทธเจ้าอาจจะนำไปได้. และถ้าสัมมาทิฐินั้นมีมาก ก็เป็นเวไนยสัตว์ชั้นดีเลิศ คือชั้นอุคคตัตถัญญ, เพียงพระพุทธเจ้าตรัสอะไรออกมาคำหนึ่ง เขาก็บรรลุผลอันสูงสุด คือเป็นพระอรหันต์ได้.

เช่นว่าอย่าติดอยู่ที่ข้างต้น อย่าติดอยู่ที่ตรงกลาง อย่าติดอยู่ที่ข้างปลาย; พุทเพียงเท่านั้น ไม่ต้องอธิบาย คนนั้นก็ยังเป็นพระอรหันต์ได้ ด้วยคำพูดเพียงเท่านั้น. นี่เพราะว่าสัมมาทิฐิของเขามั่นไว้วพอ สร้างไว้วพอ. เพราะฉะนั้น เราทุกคนจงสนใจในการพอกพูนสัมมาทิฐิ คือเพิ่มเติมสิ่งที่

เรียกว่า สัมมาทิฏฐินี้ นี่ให้มากยิ่งขึ้นๆ ก็จะมีถึงจุดนี้, คือไม่เป็นหลักต่อในวัฏฏะ แต่เป็นเวไนยสัตว์ ที่ห่วงไว้ในการที่จะตรัสรู้; จะเป็นระดับเวไนยสัตว์ธรรมดาก็ได้ เป็นอุกมตัตถุญก็ได้ เป็นวิปจิตถุญก็ได้ แล้วแต่การกระทำ.

พวกหัวตอต้องแก้ไขด้วยศีลธรรมของพระพุทธเจ้า.

เอาละ ที่นี้ก็จะพูดถึง ชาวภูฏานสัตว์ เพิ่มเติมอีกสักหน่อย ว่าสัตว์ที่เป็นหัวตอในวัฏฏะนี้ มีเรื่องที่จะต้องทำอะไรต่อไป.

เคยได้ยินคนแก่ๆ แต่โบราณ เขาก็ใช้คำว่า “หัวหลักหัวตอ” นี้แหละเป็นคำดำ, ต่ำลูก ต่ำหลาน ต่ำใครก็ได้. เมื่อพูดว่า มึงไอ้หัวหลักหัวตอ เขาถือว่ามันเป็นคำดำที่สุดเหวี่ยงแล้ว; แต่คนเดียวนี้อาจจะไม่รู้สึกรู้สาได้. คนโบราณเขามีธรรมะพอที่จะรู้สึกว่าการเป็นหัวหลักหัวตอนั้นเลวที่สุด. ถ้ามาดำเราว่าเป็นหัวหลักหัวตอ เราก็รู้สึกว่าเป็นการถูกดำมากที่สุด.

อาตมาเข้าใจว่า คำว่า หัวหลักหัวตอ ที่เอามาใช้เป็นคำด่ากันนั้น คงจะมาจากคำว่า ชาวภูฏาน นี้เอง, ถือเป็นคำในพระศาสนา เป็นคำในทางพระธรรม, เป็นชาวภูฏาน เป็นหัวหลักหัวตอเผ่าภูฏานอยู่เอง. เขาถอดเอามาจากคำว่า หัวหลักหัวตอ เอามาใช้ด่าคนที่มันโง่เกินไป ไม่มีการเคลื่อนไหวอะไรได้ในทางจิตใจ.

แล้วยังมีคำที่ได้ยินอีกคำหนึ่งว่า *ม็อตตอม่าตา* เข้าใจว่าหลายคนก็คงได้ยินไม่เฉพาะแต่อาตมา. เด็กๆ ถูกคนแก่ด่าว่า มึงนะ *ม็อตตอม่าตา*. *ม็อตตอม่าตา* นั้นก็คือ *มัตตอ*, มันก็เป็นคำเดียวกับหัวหลักหัวตोनั่นเอง. มันมัตตอเหมือนกับหัวหลักหัวตอ มันไม่รู้อะไร; นี่ก็เป็นชาณวัฏฏะอยู่ที่ *ม็อตตอม่าตา*. ใครมีอาการเป็น *คนม็อตตอม่าตา* บ้าง ก็ให้รู้เถอะว่า นั่นแหละคือหัวหลักหัวตอในวัฏฏะ, ละอายให้มาก รีบเลื่อนไหว รีบแก้ไข ให้พ้นจากความม็อตตอม่าตา หรือความเป็นหัวหลักหัวตอในวัฏฏะกันเสียโดยเร็ว.

การศึกษาวิชาการ อย่างที่เขาเรียนกันในโลกเวลานี้มันช่วยไม่ได้, การเรียนหนังสือหนังหาจนได้รับปริญญาว่าเป็นทาง, ก็ไม่พ้นจากความมั่วต่อมั่วตาไปได้; เพราะความมั่วบอดนั้นมันเป็นเรื่องมั่วบอดทางจิตใจ ทางนามธรรม คนที่เล่าเรียนจนเป็นนักปราชญ์ในทางโลกสูงสุดแล้ว ก็ยังไม่พ้นจากความเป็นหัวหลักหัวตอ เพราะว่ามี ตัวกู - ของกูจัดไปกว่าคนธรรมดาเสียอีก, เขายึดมันถือมันในเรื่องตัวตนของตน มากไปกว่าชาวไร่ชาวนาเสียอีก.

จะนั้นอย่าเข้าใจว่า ไปเรียนศิลปศาสตร์ในโลกนี้ มีปริญญาฯ
เป็นหาง แล้วมันจะพ้นจากความเป็นหัวหลักหัวตอในวัฏฏะไปได้; นั้นมัน
เป็นไปไม่ได้. จะต้องมีความรู้ของพระพุทธเจ้า คือมีสัมมาทิฐิ
รู้เรื่องเกี่ยวกับ ตัณหา - ของกู, รู้เรื่องเกี่ยวกับความสุขและความทุกข์อย่างถูก
ต้องสมบูรณ์เท่านั้น.

หรือว่าจะมองดูในทางผล ว่าใครบางคนมีอำนาจวาสนามาก ไม่พ้นจากการเป็นหัวหลักหัวตอในวัฏฏะไปได้. ถึงจะมีอำนาจวาสนาอย่างไร กระทั่งให้เป็นเทวดา กระทั่งให้ เป็นพรหมชั้นสูงสุด ก็ยังเป็นหัวหลักหัวตออยู่ในวัฏฏะนั้นเอง. เพราะว่ายังมีความยึดถือว่า ตัวกู - ของกู มากขึ้นไปอีก, มีสักกายทิฐิมากกว่าใครๆ ในหมู่คนเหล่านั้น ในหมู่สัตว์เหล่านั้น ; ฉะนั้นสัตว์เหล่านั้นจึงมีความเป็นหัวหลักหัวตอมาก.

สิ่งที่^๕เป็น^๕เหยื่อของหัวหลักหัวตอ^๕ นี้ก็คือเรื่อง^๕ที่มนุษย์ชอบกัน^๕ นั้นนั่นเอง : เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ, เรื่อง ๓ ก. นี้ มนุษย์ทั้งหลายชอบกันนัก. เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่อง เกียรติ นี้ คือเหยื่อของชาววัฏฏะ, คือเหยื่อของสัตว์ที่จะเป็นหัวหลักหัวตออยู่ในวัฏฏะ, ที่จะ^๕เป็น^๕หัวหลักหัวตอ^๕คงอยู่ในวัฏฏะ. ไม่ออกไปจากวัฏฏะ ก็เพราะมันหลงเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ; ฉะนั้นเขาจะต้องรู้จักเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติว่ามันเป็นเหยื่อของความเป็นหัวหลักหัวตอ ติดแน่นอยู่ในวัฏฏะนี้. เขาไม่มีความรู้อะไรที่จะอยู่เหนือเรื่องเหล่านี้, ไม่มีจิตใจอยู่เหนือเรื่องกินเหนือเรื่องกาม เหนือเรื่องเกียรติแล้ว, จิตใจ^๕ก็ติด^๕อยู่^๕ภายใต้^๕ของ^๕ความเป็นหัวหลักหัวตอ^๕เฝ้าวัฏฏะ.

เราพยายามอย่าได้เป็นหลักตอ ที่ปักแน่นอยู่ในวัฏฏะอย่างนี้เลย. อย่าแม้เป็นหลักตอปักแน่นอยู่ในวัฏฏะอย่างนี้เลย; เริ่มเคลื่อนไหวกันเถิด. อย่าเป็นหลักตอที่ปักแน่นอยู่ในดิน; แต่จงเป็นหลักตอที่เคลื่อนไหวแล้วก็ไถ่^๕ขึ้นมา^๕พ้นจากดิน ไถ่^๕ขึ้นมา^๕จนพ้นจากน้ำ, แล้วก็ไถ่^๕ขึ้นไป, จนกระทั่งเป็นมะพร้าว^๕นา^๕ที่^๕เฝ้า^๕กลาง^๕ทะเล^๕ผด^๕.

เปรียบ “มะพร้าวนาพิเกร์” เป็น นิพพานอยู่กลางวิญญูสงสาร.

หัวต่อนั้นที่แรกมันจมอยู่ใต้ดิน เอ้า, กระตุกกระตักเถอะ โผล่ขึ้นมาจากใต้ดินพื้น มาจมอยู่ในน้ำ แล้วมันโผล่ขึ้นให้พื้นน้ำเกิด จนพื้นน้ำโผล่ขึ้นไป เป็นมะพร้าวนาพิเกร์กลางทะเลขึง. นี่พูดอย่างนั้นมันเป็นเรื่องการบ้านการเมืองไปบ้าง คืออยากจะพูดว่า แผ่นดินนี้ที่ตรงนี้ ได้รับพระพุทธศาสนา มาเป็นเวลาตั้งพันสองร้อยกว่าปีแล้ว. แผ่นดินที่ตรงนี้ได้รับพระพุทธศาสนามากว่าพันสองร้อยปีแล้ว, มืองค์พระธาตุไชยาที่วัดพระบรมธาตุนี้เป็นพยานหลักฐาน ว่าเราได้พบพระพุทธศาสนามามากกว่าพันสองร้อยกว่าปีแล้ว. ฉะนั้นเราควรจะต้องมีความรู้ะไรบ้าง; เราอย่าชอบเป็นหัวหลักหัวตอในวิญญูเลย มันน่าละอาย. เราได้คบกับกับพระพุทธศาสนามาตั้งพันกว่าปีแล้ว เราควรจะต้องมีความรู้บ้าง.

เราอย่าให้ใครๆ มาดูถูกดูหมิ่นว่า อยู่กับพระพุทธศาสนามาตั้งพันกว่าปีแล้ว ยังโง่อยู่อย่างนี้; รีบเคลื่อนไหวให้พ้นจากความโง่ความเขลาอย่างนี้ อย่าให้เขาดูหมิ่นดูถูกได้.

พวกฝรั่งเขามา แล้วอาตมาก็มักจะโอ้เสมอว่า ที่นี้อยู่กับพระพุทธศาสนามาตั้งพันกว่าปีแล้วนะ; เพราะฉะนั้นเราต้องมีความรู้พุทธศาสนาบ้าง เพื่อให้เขาคิดว่านี่ไม่โง่ เราที่มีความรู้ทางพระธรรม. ฉะนั้น จึงอ้างถึงเรื่องมะพร้าวนาพิเกร์ ว่าบทกล่อมลูกให้นอนของคนโบราณ พูดถึงพระนิพพานในรูปของต้นมะพร้าวนาพิเกร์; นั้นมันไม่ใช่เรื่องเล็กน้อย.

เราเป็นลูกหลานของคนโบราณเหล่านั้น รู้จักเป็นต้นมะพร้าว นาฬิกาเริงกลางทะเลผกกันเสียบ้าง, คือไม่เป็นหัวหลักหัวตอที่จมอยู่ในดิน อีกต่อไป. เป็นหัวหลักหัวตอที่โผล่ขึ้นมาพ้นดิน โผล่ขึ้นมาพ้นน้ำ, โผล่ขึ้นมาเป็นต้นมะพร้าวนาฬิกาเริง คือพระนิพพานที่อยู่กลางทะเลผก คือ วิญญูสงสาร.

พระนิพพานมีอยู่กลางวิญญูสงสาร.

วิญญูสงสารนั้น คือของเป็นคู่ คือดี - ชั่ว บุญ - บาป สุข - ทุกข์ แพ้ - ชนะ ได้ - เสีย, อะไรที่เป็นคู่ๆ เหล่านั้น เขาเรียกว่าวิญญูสงสาร, วนเวียนเป็นวงกลมของการหมุนเวียนแห่งกิเลส แห่ง กรรม และ ผลของ กรรม; นี่เป็นวิญญูสงสาร,

วิญญูนี้ แยกได้เป็น ๒ สี่ คือสีดำหรือสีขาว แล้วแต่จะใช้ ว่ามันเป็น ดี - ชั่ว บุญ - บาป สุข - ทุกข์ แพ้ - ชนะ ได้ - เสีย หญิง - ชาย. อะไรก็ตามที่มันเป็นคู่ๆ ทำจิตใจให้พ้นออกไปเสียจากความหมายหรือคุณค่าของสิ่งที่ เป็นคู่ แล้วก็ เป็นพระนิพพาน; แล้วก็ได้ อยู่ที่ไหน นิพพานอยู่ท่ามกลางวิญญูสงสาร; เหมือนเราอยู่ในโลกนี้ มันก็เต็มไปด้วยสิ่งที่จัดว่าเป็นความดี - ความชั่ว บุญ - บาป สุข - ทุกข์; แต่สิ่งเหล่านั้นอย่ามาแตะต้องเราเลย. จิตใจของเราจงเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้น, แล้วก็จะ เป็นเหมือนกับต้นมะพร้าวนาฬิกาเริง อยู่กลางทะเลผก. มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน.

เพราะว่าที่ต้นมะพร้าวนาพิเกรณ์นั้น ฝนตกไม่ต้อง ทำเรื่องไม่ถึง คือมัน
เป็นความเปลี่ยนแปลงไม่ได้, เป็นทุกข์ไม่ได้, เป็นอะไรอีกไม่ได้ พ้นออก
ไปจากวัฏฏสงสารแล้ว.

มาวัดนี้ แล้วควรไปเยี่ยมสละนาพิเกรณ์ทุกคน หรือทุกราว ไป
นั่งปลงสังเวชที่ริมสระมะพร้าวนาพิเกรณ์นั้นแหละให้ดีๆ ว่ากุญแจเป็นชาววัฏฏะจมอยู่
ใต้ดินโน้น, ไม่เคยมาจากดิน ไม่เคยพ้นจากน้ำ ไม่เป็นมะพร้าวนาพิเกรณ์ได้, แล้ว
ก็ ละอายให้มาก, แล้วก็ พยายาม ขวนขวายดิ้นรน ให้หัวหลักหัวตอ^{ขึ้น}
มันเปลี่ยนเป็นเวไนยสัตว์ ที่จะโผล่ออกมาเสียได้จากวัฏฏสงสาร, ก็จะไม่
เสียที่ที่มาเที่ยวสวนโมกข์; ไม่อย่างนั้นแล้วก็เป็นคนที่ไม่มา แล้วก็โง่กลับ
ไป. มาสวนโมกข์โง่เท่าไร แล้วก็โง่กลับไปเท่านั้น; ฉะนั้นที่จะแก้โง่
กันได้บ้าง ก็ไปดูที่สระมะพร้าวนาพิเกรณ์.

นี่มันเป็นการเปลี่ยนแปลงทางธรรมะ คือความก้าวหน้าทาง
ธรรมะ, ความเจริญงอกงามตามทางของพระพุทธศาสนา คือจิตใจ
เปลี่ยนแปลงงอกงามก้าวหน้า เจริญไปตามทางของพระพุทธศาสนา.

เราที่มีจิต ทุกคนมีจิต จิต^{นี้}มีความรู้. ความรู้^{นี้}ต้องควบคุม
ให้ถูกต้อง อย่าให้เป็นความรู้ที่ผิด มันจะกลายเป็นหลักตอในวัฏฏะขึ้นมา;
ถ้าความรู้มันถูกต้อง มันเป็นหลักตอในวัฏฏะไม่ได้.

อบรมจิตให้รู้ถูกต้องเสมอขณะมีผัสสะ.

เราจะรู้ด้วยจิตที่มันรู้ถูก วิธีใดที่จะอบรมจิตให้มันมีความรู้ถูก เราก็ใช้วิธีนั้นอยู่เสมอ. เมื่อได้สัมผัสกับอะไร รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ชัมมารมณ, ทางตาที่ดี ทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ดี; ต้องมีสติปัญญา รู้จักสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นอย่างไร : คือดูด้วยตาของปัญญา ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นอย่างไร, แล้วก็ทำให้ถูกต้องกับสิ่งเหล่านั้นก็จะมีความรู้ที่ถูกต้องเพิ่มขึ้นๆ ยิ่งขึ้นไปทุกวันทุกเดือนทุกปี จนสามารถที่จะดำรงจิตไว้ในความถูกต้องได้.

จิตนี้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าเป็นประภัสสร คือไม่เจือด้วยกิเลสตามธรรมชาติของมันนั้น; แต่ว่ายังอ่อนแอ สามารถจะถูกแวดล้อมปรุงแต่งด้วยอารมณ์ของกิเลส จนเกิดกิเลสขึ้นมาในจิต สูญเสียความเป็นประภัสสร. เราเพียงแต่ พอกพูนสติปัญญา หรือโพธิ์ ที่จะสามารถรักษาจิตไว้ ไม่ให้สูญเสียความเป็นประภัสสร, คือเมื่ออะไรเข้ามาสัมผัสแก่จิต ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือทางจิตเองก็ตาม ให้มีสติปัญญาทันท่วงที. อย่าให้จิตนี้ถูกปรุงแต่งไปในทางที่สูญเสียความเป็นประภัสสร แล้วเกิดกิเลส.

รักษากิจให้ประภัสสรอยู่เสมอ คือ วางจากความรู้สึกว่าตัวกูว่ของกู อยู่เสมอ อย่าให้หลักตอในวัฏฏะนี้มันก่อหวอด หรือมันตั้งต้นขึ้นมาในจิตได้. ให้จิตมันคงเป็นประภัสสรอยู่เสมอ หมายความว่า อย่าให้มีกิเลส, อย่าเกิดกิเลส, มันก็เป็นประภัสสรอยู่เสมอ.

เมื่อไร ตัวกู—ของกู เกิดขึ้นในจิต จิตนั้นก็สูญเสียความเป็น
ประภัสสร; รักษาจิตไว้ให้ดีด้วยสติ, อย่าให้ถูกปรุงแต่งจนสูญเสีย
ความเป็นประภัสสร. จิตนั้นก็จะเปื้อนจิตประเภทที่อยู่เหนือกิเลสและความ
ทุกข์ จนกระทั่งเด็ดขาดลงไป ว่าจะสูญเสียประภัสสรอีกไม่ได้ ก็เป็นการ
บรรลุมรรค ผล นิพพาน.

ระวังเพียงเท่านั้น ระวังเพียงรักษาความเป็นประภัสสรของจิตไว้
ให้ได้ ในที่สุดมันก็จะบรรลุนิพพาน ความเป็นประภัสสรที่แรกนั้นจิตมัน
ยังอ่อนแอ ทำให้ถูกปรุงแต่งได้จนสูญเสียความเป็นประภัสสร. เดียวนี้
จิตได้ อบรมตามหลักพระพุทธศาสนาเพียงพอแล้ว จิตนั้นถูกปรุงแต่ง
ไม่ได้ ก็ไม่สูญเสียความเป็นประภัสสร จึงมีความเป็นประภัสสร หรือ
คุณลักษณะของพระนิพพานอยู่ตลอดเวลา. เรื่องมันไม่มากมายเกิน
ความสามารถของมนุษย์เราเลย. ถ้าเราสนใจกันจริงๆ และเรารู้จักละอาย
กันเสียบ้าง ว่าจะไม่เป็นหลักตอในวัฏฏสงสารอีกต่อไป.

....

....

....

....

อาตมายังสงสัยอยู่ว่า จะเป่าปี่ให้ห้วตอฟังหรือไม่? นี่ขอภัยที่พูด
อย่างนี้ ดูดำต๊ะคุ่มๆ ไปหมด. อาตมาก็เรียกท่านทั้งหลายว่า ท่านสาธุชนผู้
สนใจในธรรม. อาตมายังไม่ได้พูดว่า ดูก่อนหลักตอทั้งหลาย นะ, ฟังดู
ให้ดีๆ นะ. อาตมาพูดว่าท่านทั้งหลายผู้สนใจในธรรม; ฉะนั้น ขอให้
ท่านทั้งหลายเป็นผู้สนใจในธรรม ไม่มีความเป็นหลักตอในวัฏฏะเลย.

ในเรื่องวันนี้ พุทธเรื่องเวไนยสัตว์กับชาณวัฏสัตว์ ว่าใครเป็นใคร เวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่จะเลื่อนไหวไปสู่พระนิพพานได้. ชาณวัฏสัตว์นั้น คือคนที่ปักหลักอยู่ที่ตรงนี้ ไม่กระดิกกระเตี้ยไปทางไหนเลย. มันมีคนอยู่ ๒ คนอย่างนี้.

พวกเราจงปรับปรุงตัวเองให้ดี ๆ ให้เป็นเวไนยสัตว์, คือสัตว์ที่พระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าจะพาเราไปได้. พระพุทธเจ้ายังทรงอยู่ โดยรูปของธรรมวินัย, และพระพุทธเจ้าจะพาเราไปได้. เราจงทำตนให้เป็นเวไนยสัตว์ คือสัตว์ที่พระพุทธเจ้าสามารถพาเราไปได้, ก็จะไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา, พ้นจากความเป็นหลักตอในวัฏฏะได้โดยแน่นอน.

อาตมาเห็นว่าเป็นการสมควรแก่เวลาในวันนี้แล้ว ขอยุติการบรรยายนี้ไว้ แต่เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าสวดคณสาธยาย ด้วยบทพระธรรมที่ส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะเป็นเวไนยสัตว์สืบต่อไป.

ใครคือใคร

— ๘ —

๒๖ สิงหาคม ๒๕๒๑

ผู้มีศีลธรรมและผู้ไร้ศีลธรรมคือใคร ?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพทบูชาในวันนี้ อาตมาก็ยังคงจะกล่าวเรื่อง ใครเป็นใคร, หรือ *ใครคือใคร* ต่อไปตามเดิม. และในการบรรยายครั้งที่ ๘ นี้ ประจวบกับมีการอบรมครูบาอาจารย์ เกี่ยวกับเรื่องศีลธรรมและวิธีการสอนศีลธรรม; อาตมาก็ได้รับการขอร้องให้บรรยายในลักษณะที่เป็นประโยชน์แก่การอบรมนี้ด้วย. ดังนั้น ในวันนี้อาตมาจึงจะได้กล่าวโดยห้วนๆย่อๆว่า **ผู้มีศีลธรรมและผู้ไร้ศีลธรรม**. ใครเป็นใครในที่นี้ ก็หมายความว่า ใครเป็นผู้มีศีลธรรม และใครเป็นผู้ไร้ศีลธรรม?

การบรรยายชุดนี้ มุ่งจะบอกว่า ใครเป็นใคร หรือ อะไรเป็นอะไร ในทัศนะของพุทธบริษัท ดังนั้นอาจจะไม่ตรงกับทัศนะของผู้อื่น หรือฝ่าย

อื่นก็ได้ไม่เป็นไร. ท่านทั้งหลายก็รวบรวมเอาไป ก็เอาไปเปรียบเทียบ หรือไปเลือกคัดดูเอาเองว่า จะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ก็ถือเอาตามนั้น. พุทธบริษัทถือหลักตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือการไม่เชื่อโดยไม่เห็น ด้วยตนเองเสียก่อน ว่าถ้าสิ่งนี้ทำลงไปแล้ว จะเกิดผลอย่างนั้นจริง.

ลักษณะของผู้มีศีลธรรม.

ในขั้นแรกนี้ อาตมาจะพูดถึงลักษณะของผู้มีศีลธรรม ไม่โอ้อวด ไม่โยกโย้อะไรอยู่อีก ขอได้โปรดจดจำไว้ให้ดี โดยอาตมาเชื่อมั่นว่ามีประโยชน์ สะดวกในการที่จะอาศัยเป็นหลักสำหรับศึกษาและสั่งสอน.

เรามีคำนิยามสำหรับคำว่า ธรรมหรือศีลธรรม ไว้โดยเฉพาะแล้ว และเมื่อถือเอาตามหลักนั้น ตามคำนิยามนั้น ผู้ที่เรียกว่าผู้มีศีลธรรม ก็คือ ผู้ที่ ประกอบไปด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้ :-

ผู้มีศีลธรรม คือผู้มีระบอบปฏิบัติ; โปรดจำไว้ว่า “มีระบอบปฏิบัติ” แล้วก็ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์, แล้วก็ ทุกชั้นทุกตอน, แล้วก็ แห่งวิวัฒนาการของเขา, แล้วก็ ทั้งในทางวัตถุและทางจิต, แล้วก็ ทั้งในด้านสังคมและส่วนตัว. ขอให้ท่านกำหนดจดจำบทนิยามนี้ไว้ให้ดี ๆ เชื่อว่าคงจะช่วยได้มาก หรือมีประโยชน์มาก ในการที่จะศึกษาหรือสั่งสอน

ทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ผู้มีระบอบปฏิบัติ ถูกต้องแก่นุญส์สภาวะ คือความเป็นมนุษย์ของเขา แล้วก็ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในทางวัตถุและทั้งในทางจิตใจ ทั้งในส่วนสังคมและส่วนตัว ฟังดูออกจะยืดยาวหรือยืดยาดสักหน่อย; แต่ขอให้สนใจเถอะมันจะคุ้มกันกับที่มันยืดยาดยืดยาว.

ศีลธรรมคือระบอบปฏิบัติ.

เราจะเริ่มขึ้นด้วยคำว่า ระบอบปฏิบัติ, ศีลธรรมคือระบอบปฏิบัติ. ผู้มีศีลธรรมคือผู้มีระบอบปฏิบัติ.

ศีลธรรมนั้น ไม่ใช่คำสอนล้วน ๆ, ไม่ใช่ตัวหนังสือหรือคำสอนล้วน ๆ. พระธรรมกิติ พระศาสนากิติ ศีลธรรมกิติ ตัวแท้ของมันคือการปฏิบัติ จนเป็นระบอบครบถ้วนไปแต่ละระบอบ ๆ. เขาจะต้องมีระบอบการปฏิบัติ ไม่ใช่มีแต่ความรู้; ดูเหมือนเรามุ่งหมายกันแต่จะมีความรู้ แล้วก็ทำให้มีศีลธรรมไม่ได้. เดียวนี้โลกขาดการปฏิบัติ ส่วนความรู้มันจะเพื่อยอยู่แล้ว; ถึงจะรู้ไปเท่าไร มันก็มีศีลธรรมไม่ได้ มันจึงมีปัญหากเกิดขึ้นว่า โลกกำลังไร้ศีลธรรม.

โลกยังพัฒนาเจริญรุ่งเรืองเท่าไร ผลกลับปรากฏว่าเต็มไปด้วยอันตราย และบุคคลผู้มีจิตไม่สมประกอบ เช่นเป็นโรคประสาทบ้าง เป็นโรคจิตบ้าง; ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นแต่เมืองไทย เป็นทั่วไปทั้งโลก; เพราะว่าคนไม่มีศีลธรรมที่อยู่ในระบอบการปฏิบัติ; มีแต่สักว่าพูดถึง. แม้เรื่อง

ทางศาสนาก็กลายเป็นเรื่องสำหรับพูดไป, พระเจ้านั้นเอามาไว้อ้างเมื่อจวนตัวเท่านั้น แล้วก็ไม่เคยทำตามคำสอนคำสั่ง หรือความต้องการของพระเจ้าเลย. โลกจึงไร้ศีลธรรมขึ้นมา เพราะว่าไม่ถือเอาระบอบการปฏิบัตินี้เป็นตัวศีลธรรม.

ในขั้นแรกนี้จึงสรุปว่า ศีลธรรม ก็ระบอบการปฏิบัติ, แล้วจำกัดความลงไปว่า ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์, คือตรงต่อความเป็นมนุษย์.

ความเป็นมนุษย์นี้ มันมีความหมายกว้าง แต่ถ้าสรุปความแล้วก็เอาตามความหมายของตัวหนังสือ คือคำว่ามนุษย์ ซึ่งแปลว่ามีจิตใจสูง. มนุษย์ก็เคยเป็นสัตว์ มาในระยะหลังสุดนี้เป็นสัตว์มีจิตใจสูง, สูง หมายความว่ามันอยู่เหนือปัญหาเหนือความทุกข์ยากลำบาก อย่างที่เคยเป็นมาแต่ก่อน. ก่อนนี้มนุษย์เชื่อกันว่า ก็อยู่ อยู่จริง อยู่โพรงไม้ อยู่อะไรไปตามเรื่อง เดี่ยวนี้เขาก็สูงขึ้นมา จนได้อยู่บ้านอยู่เรือนอยู่ตึก; ทางความคิดนี้ก็สูงขึ้นมา จนทำนั่นทำนี่ จนกระทั่งไปโลกพระจันทร์ได้ นี่เรียกว่ามันสูงขึ้นมา. แต่ในด้านศีลธรรมหรือในด้านศาสนานั้น ปัจจุบันนี้ไม่มีใครรับรองได้ว่ามันสูง ก็เป็นอันว่ามีข้อบกพร่องอยู่ในส่วนนี้. ความเป็นมนุษย์ของเราแหวกไปในความสูงในด้านจิตด้านวิญญาณ ตามทางธรรมะหรือตามทางศาสนา.

ครึ่งหนึ่งสมัยหนึ่ง ที่เกิดศาสนาขึ้นมาในโลก มีผู้รับนับถือกันเป็นปึกแผ่นนั้นย่อมแสดงว่า เคยมีภาวะแห่งจิตใจสูง. ต่อมาพ่ายแพ้แก่ความเจริญทางวัตถุนิยม คนมาเห็นแก่เนื้อหนังเสียหมด ไม่เห็นแก่พระ

ศาสนา จึงเกิดการแห้วว้าขึ้นแก่ความสูงของมนุษย์ในด้านวิญญาณ, คงเหลืออยู่แต่ด้านวัตถุ. อย่างนี้เรียกว่า ไม่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์; ต้องพยายามกระทำให้ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ให้สมกับคำว่ามันมีจิตใจ สูงจริง ๆ.

ศีลธรรมต้องมีทุกชั้นทุกตอนของวิวัฒนาการ.

ทีนี้ก็มาถึงคำว่า ทุกชั้นทุกตอนของวิวัฒนาการ หมายความว่า มนุษย์เรามีวิวัฒนาการ คือความเปลี่ยนแปลงเจริญขึ้น ๆ. ถ้าเอาสำหรับ มนุษย์คนหนึ่ง ๆ ก็หมายความว่าตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องมารดา ก็มี วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นขั้นตอน, กว่าจะเป็นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นมนุษย์ที่ถึงที่สุด; เรียกว่ามีหลายขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ มีความเปลี่ยนแปลง ซึ่งได้มีการศึกษาค้นคว้ากันอยู่เป็นหลักเป็นฐานแล้ว ว่ามัน มีอะไรแตกต่างกันอย่างไร. ในระยะที่เป็นเด็ก เป็นหนุ่มสาว เป็นผู้ใหญ่ เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เป็นคนแก่ จะต้องมีการปฏิบัติ ที่ถูกต้อง ทุก ๆ ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการนั้น ๆ.

หรือว่าเราจะมองให้กว้างออกไป ว่ามนุษย์ยุคนี้มีวิวัฒนาการอย่าง นี้ จะต้องมีความถูกต้องอย่างไร. เราจะเอาความถูกต้องอย่างมนุษย์ ใน ยุคหิน ยุคโบรมโบราณดึกดำบรรพ์มาเป็นหลักอีกนั้นมันไม่ได้; ต้องถือ เอาในส่วนที่ว่า ยุคนี้ควรจะเป็นอย่างไร. นี่จึงจะเรียกว่า ถูกต้องทุก ขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของตน.

ที่นี้ยังขยายความออกไปได้อีกว่า ความถูกต้องนั้นหรือวิวัฒนาการ นั้น มันยังมีทั้งทางฝ่ายวัตถุฝ่ายร่างกาย ฝ่ายจิตใจ และฝ่ายวิญญาณ. ท่านลองใช้คำเหล่านี้ให้ถูกต้อง. อาตมากำลังพูดว่า ถูกต้องฝ่ายวัตถุ คือวัตถุสิ่งของ; นับตั้งแต่พื้นแผ่นดิน บ้านเรือนอะไรขึ้นไป นี่ฝ่ายวัตถุ. และต้องมีความ ถูกต้องฝ่ายร่างกาย คือที่เนื้อที่ตัวของเราต้องมีความถูกต้อง สำหรับจะอยู่เป็นผาสุก และใช้เป็นประโยชน์แก่จิตใจได้เต็มที่.

ที่นี้ยังจะต้องมีความถูกต้องฝ่ายจิต, ระบบจิตเท่านั้น คือมีใจคอปรกติ ไม่เป็นโรคประสาท ไม่มีอุปสรรคในทางจิต, สามารถใช้จิตให้ทำงานทางจิตได้อย่างดี. นี้เรียกว่ามีความถูกต้องทางจิต เป็นระบบจิต หรือที่จะเรียกกันว่า *mentality*.

ที่นี้ระบบสุดท้าย คือ ระบบสติปัญญา ซึ่งอาตมามักจะเรียกว่าระบบวิญญาณ นั่นคือความรู้ ความเชื่อ สติปัญญา ความคิดความเห็น ต้องถูกต้องอีกส่วนหนึ่ง.

ท่านทั้งหลายคงจะแยกได้เองว่า วัตถุกับกายนี้เป็นเรื่องของวัตถุ, จิตกับวิญญาณนี้ก็เป็นเรื่องฝ่ายวิญญาณหรือฝ่ายจิต. เรามีความถูกต้องทั้งฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิต ก็หมายความว่ามันถูกต้องทั้ง ๔ อย่างนั้น : ฝ่ายวัตถุภายนอก ฝ่ายวัตถุภายใน คือร่างกาย นี้ก็ถูกต้อง, นับตั้งแต่ว่า ต้องกิน

ต้องอยู่ ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องบริหารร่างกาย ให้มีความถูกต้องสำหรับอยู่เป็นผาสุก, หรือว่ามีร่างกายที่ใช้เป็นประโยชน์แก่การทำงานทางจิต แล้วก็ มีจิตปรกติ สำหรับจะใช้ให้เป็นประโยชน์ที่จะอยู่เป็นผาสุก, และจะเป็นประโยชน์สำหรับจะทำงานด้วยสติปัญญา ให้ก้าวหน้าในทางสติปัญญา; รวมความแล้วก็เรียกว่า มีความถูกต้องทั้งทางฝ่ายวัตถุ และทางฝ่ายจิต.

ที่นี้ก็แยกออกไปกว้างถึงกับว่า ทั้งในส่วนสังคมและส่วนตัว. ความถูกต้องทางสังคม มันก็เพื่อจะอยู่ในสังคมได้, ถูกต้องส่วนตัว ก็เพราะว่าส่วนตัวจะไม่มีปัญหา.

เป็นอันว่า เรามีความถูกต้องสมแก่ความเป็นมนุษย์ในทุกแง่ทุกมุม. ซึ่งขอย้ำอีกทีหนึ่งว่า มีระบอบปฏิบัติถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในด้านวัตถุและทางจิต ทั้งในด้านสังคมและด้านส่วนตัว.

ควรจะจดจำข้อความเหล่านี้ไว้ สำหรับจะพูดจา กับพวกที่กล่าวหาว่าศาสนาเป็นยาเสพติด; โดยเฉพาะเราพุทธบริษัท มีคำจำกัดความของพระธรรมหรือของพระศาสนาว่าอย่างนี้. ควรจะศึกษาไว้ให้แตกฉาน สำหรับจะต่อต้านการกล่าวหาของปรปักษ์ หรือการยัดหน่วงบุคคลในภายในไว้. อย่าให้เข้าใจผิด แหกคอกออกไปสู่ลัทธิซึ่งไม่เป็นศาสนาเอาเสียเลย ทั้งหมดนี้คือคำจำกัดความของคำว่าศีลธรรมและบุคคลผู้มีศีลธรรม.

ผู้ไร้ศีลธรรมมีลักษณะตรงข้ามกับผู้มีศีลธรรม.

ทีนี้ถ้ามาถึงบุคคลผู้ไร้ศีลธรรม ก็เกือบจะไม่ต้องอธิบายอะไรมาก นอกจากขอให้ถือเอาตามนัยที่ตรงกันข้าม โดยปฏิบัติกันนัยว่าเขาไม่มีระบอบปฏิบัติ มีแต่คำพูด ก็เรียกว่าเป็นผู้ไร้ศีลธรรม, หรือว่าเขาปฏิบัติแต่ไม่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ก็เรียกว่าผู้ไร้ศีลธรรม, หรือว่าถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ แต่ไม่ทุกข้อทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ ไม่มีความถูกต้องทางวัตถุทางจิต, หรือ ไม่มีความถูกต้องทางสังคมและทางส่วนตัว. เขาก็มีการกระทำที่เรียกว่าไร้วัฒนธรรม ไม่มีวัฒนธรรม โดยทางส่วนตัวก็หาความสงบสุขไม่ได้ เช่นต้องเป็นโรคจิตโรคประสาท หรือเป็นอยู่อย่างทุกข์ทรมาน. ทีนี้ทางที่เกี่ยวกับสังคม เขาก็เป็นภัยแก่สังคม, เราควรจะกล่าวหาว่า ผู้ไม่มีศีลธรรมเป็นภัยแก่สังคม, ควรจะถูกลงโทษ ด้วยเหตุผลเพียงว่าไม่มีศีลธรรม. นี่เรียกว่าผู้ไร้ศีลธรรม ไม่ต้องอธิบายโดยรายละเอียด ขอให้ถือเอาโดยนัยตรงกันข้าม กับบุคคลผู้มีศีลธรรม.

สิ่งดลใจให้มีศีลธรรม.

ทีนี้เรามาดูต่อไป ถึงสิ่งที่ดลใจให้คนเรามีศีลธรรม อาตมาคิดว่าทุกคนมีความประสงค์ที่จะช่วยกันกอบกู้ให้ศีลธรรมกลับมา ดังนั้น เราควรรู้จักสิ่งที่ดลใจให้คนมีศีลธรรม.

เมื่อมองดูกันอย่างทั่วถึง ก็พบความจริงข้อนี้ว่า สิ่งที่จะ دلใจให้คนเรามีศีลธรรมนั้น มันก็มีอยู่ถึง ๓ ทิศทางหรือ ๓ อย่าง :-

อย่างแรกด้วยอำนาจของศาสนา ที่สั่งสอนเรื่องศีลธรรมอย่างไร เราอยากจะได้รับผลอย่างนั้น; เช่น อยากจะมีบุญ อยากจะมีกุศล อยากจะไปบังเกิดในสวรรค์ เป็นต้น ด้วยอำนาจที่ศาสนาสอนให้อย่างนี้; เราก็ตั้งใจที่จะมีศีลธรรม แล้วก็ปฏิบัติศีลธรรม. นี่เรียกว่ามีศาสนาเป็นเครื่อง دلใจ.

ทีนี้ อย่างที่ ๒. มีปรัชญาเป็นเครื่อง دلใจ หมายความว่า โลกสมัยนี้แก่ปรัชญา, โลกสมัยนี้บูชาสิ่งที่เรียกว่าปรัชญา. เขาก็ใช้หลักการทางปรัชญา ที่จะมาคานึงคานวดู, แล้วก็รู้ว่า มนุษย์ควรจะ มีศีลธรรม เพราะเหตุผลอย่างนั้นๆ ใช้วิธีพิจารณาตามทางปรัชญา ก็ทำให้อยากจะมีศีลธรรม. นี่เรียกว่า ได้รับการ دلใจโดยทางปรัชญาของศีลธรรม.

ทีนี้ อย่างที่ ๓. อำนาจของสังคม นี่เป็นหลักทั่วไป อย่างที่ลูกเด็ก ๆ เขาก็กลัว; เช่นว่า ถ้าไม่ทำตนเป็นคนดี แม้มักไม่รัก พี่บ้าน้าอา ก็จะ ไม่รัก. ฉะนั้นเราต้องทำตนให้เป็นคนดีมีศีลธรรม; หรือจะเขียบสูงขึ้นไปอีกหน่อยหนึ่งก็ว่า สังคมเขาจะไม่คบเรา, ถ้าเราทำตนเป็นคนเลว แล้วสังคมก็จะไม่คบค้าสมาคมกับเรา.

คนคนนั้นไม่ถือศาสนา และไม่มีปรัชญาอะไร นอกจากเหตุผลทางสังคมว่า เราต้องทำตนให้เป็นผู้มีศีลธรรม แล้วสังคมจะคบหาเรา,

แล้วเราจะได้ประโยชน์จากสังคมนั้น. นี่ก็เป็นเครื่องตลใจ ให้คนมีศีลธรรมได้เหมือนกัน.

แต่ถ้าว่าเอาสังคมเดี่ยวนั้นเป็นหลักแล้ว ดูจะหมดหวัง; เพราะว่าสังคมเดี่ยวนั้นเป็นสังคมที่ไร้ศีลธรรมยิ่งขั้นทุกที่ เขาต้องการสมาชิกที่ไร้ศีลธรรมไปเพิ่มเข้า. ฉะนั้นจะเอาสังคมเดี่ยวนั้นเป็นหลักเห็นจะไม่ได้; เพราะว่ามันหมายถึงสังคมที่ดี สังคมที่ดีเขาไม่อยากจะคบคนไม่มีศีลธรรม คนต้องทำตนให้มีศีลธรรมให้สังคมคบ. แต่เดี่ยวนั้น เมื่อสังคมไม่มีศีลธรรมไปเสียเอง คนก็เลยไม่ต้องกลัว ว่าสังคมจะไม่คบ เข้าไปเป็นสมาชิกที่ไร้ศีลธรรมในสังคมนั้นได้. พูดอย่างนี้จะเป็นการด่าสังคมมากเกินไปหรือไม่ก็ลองไปกิดดู. อาตมาจำเป็นที่จะต้องพูดอย่างนี้ ก็เลยต้องพูดอย่างนี้สำหรับข้อสังคมนี้ ขอให้ถือเอาใจความว่า หมายถึงสังคมที่ดี, ที่ถูกต้องที่มีศีลธรรม.

เอาละ เป็นอันสรุปความว่า เครื่องตลใจให้มีศีลธรรมนั้น มาจากทางฝ่ายศาสนา สอนให้มีศีลธรรม, แล้วจะได้ไปสวรรค์ เช่นนี้เป็นต้น. แล้วก็มาจากทางปรัชญา ผู้มีปัญญา โดยเฉพาะปรัชญาทางฝ่ายศีลธรรม เขาก็คิดค้นกันมาก ยุติว่า มนุษย์ควรจะมศีลธรรม นี่ก็เป็นอย่างที่ ๒. นี้อย่างที่ ๓ กลัวสังคมจะไม่คบค้า ก็ต้องทำตนให้เป็นผู้มีศีลธรรม.

ทีนี้เราจะกอบกู้ศีลธรรมกันโดยทางไหน? ครูบาอาจารย์เหล่านั้นต้องการจะให้โลกนี้มีศีลธรรม ต้องการจะสอนศีลธรรม ก็จึงใคร่ควรวินิจฉัยดูเถิดว่า เราจะใช้เครื่องตลใจทางไหน ถ้าใช้ถูกมันก็จะใช้ได้ทั้ง ๓ ทาง.

ทางศาสนา เมื่อเขามีความเชื่อทางศาสนา ไม่คิดนี่อะไรมาก ก็ขอให้ถือเอาตัวคำสอนในพระศาสนา ก็ส่งเสริมให้เขามีศีลธรรมตามคำกล่าวในทางศาสนา นี่ก็ได้.

หรือว่าถ้าเขาชอบปรัชญา ก็ให้ศึกษาปรัชญาทางศีลธรรมกันบ้าง ว่าเหตุไรมนุษย์จะต้องมีศีลธรรม ก็ช่วยให้คนประชาชนมีศีลธรรมได้.

ทีนี้เรื่องสังคมนี้ เป็นเรื่องธรรมดาอยู่แล้ว เพราะว่าใครๆก็ต้องการประโยชน์จากสังคม. ฉะนั้น เมื่อสังคมยังดีอยู่ ยังต้องการความมีศีลธรรมอยู่ คนก็พยายามที่จะประจบสังคม ด้วยความมีศีลธรรม เราก็เพียงแค่ส่งเสริม.

โดยการกระทำ ๓ อย่างนี้ สามารถจะทำให้มนุษย์มีศีลธรรมได้. ขอให้พยายามสนใจทุกๆเรื่อง ที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการดลใจให้ประชาชนมีศีลธรรม.

เอ้า, ทีนี้มาถึงปัญหาที่จะตั้งขึ้นว่า ใน ๓ อย่างนี้ เรา ครูบาอาจารย์ทั้งหลายนี้ เห็นว่าควรจะพยายามในส่วนไหนเป็นอย่างยิ่ง คือหวังพึ่งในส่วนไหน ?

ศาสนามีหลักเป็นแรงดลใจกว่าสิ่งใด.

ตามความรู้สึกของอาตมารู้สึกว่า เราควรจะหวังพึ่งอย่างแรก คือ อิทธิพลดลใจของศาสนา. นี่ก็เพราะว่าทุกคนมีศาสนาของตนๆอยู่แล้ว

เข้าใจศาสนาของตน ๆ ให้ถูกต้อง ก็ย่อมจะเกิดความคลางแคลงใจไปในทางของศีลธรรมเอง. ศาสนาไม่ให้คำอธิบายอะไรมากนัก, และไม่ให้เหตุผลทางตรรกวิทยาหรือทางปรัชญา. บอกกันตรงๆเลยว่าจงทำอย่างนี้ แล้วก็จะได้รับผลอย่างนี้. ถ้าเป็นเรื่องลึกซึ้ง ก็ต้องอาศัยกฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งมันละเอียดลึกซึ้ง บางคนก็เข้าใจไม่ได้; แต่ถ้าเข้าใจได้ ก็อาศัยกฎของอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นวิธีการทางศาสนา; ไม่ควรจะจัดเรื่องนี้เป็นเรื่องปรัชญา คงจัดเป็นเรื่องของศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา. ต่อไปตามเดิม ว่า กฎอิทัปปัจจยตาเป็นของธรรมชาติ มีอยู่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี, เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนั้นก็เกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี, เมื่อสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับไป, มันเป็นกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่เรื่องทางปรัชญา. นี่แปลว่า เรามีเหตุผล มีน้ำหนัก เพียงพอที่จะชักจูงคนให้มีศีลธรรม เราจึงเอาเรื่องของศาสนามาเป็นหลักในการดำเนินงาน.

ทีนี้จะคิดดูให้ลึกออกไปอีกนิดหนึ่งว่า เมื่อเราใช้หลักวิธีการของศาสนาเป็นหลักดำเนินงานนั้น มันมั่นคงกว่า; เพราะว่าอาศัยเรื่องจริงของธรรมชาติ อาศัยธรรมะ อาศัยความสุจริตโดยแท้จริงมาเป็นหลัก; เช่นว่า เราอาศัยความมีหิริและโอตตปปะเป็นหลัก คนก็มีศีลธรรม, ดีกว่าที่จะอาศัยความกดดันทางสังคมมาเป็นหลัก, หรือว่าจะอาศัยเหตุผลทางปรัชญาทางตรรกวิทยา ซึ่งมีน้ำหนักอ่อนแอๆ ไปตามอำนาจของเหตุผลนั้นๆ, สู้เอาเรื่องจริงของธรรมชาติ ที่อยู่ในรูปแบบของศาสนาเป็นหลักไม่ได้.

หิริโอตตปปะเป็นรากฐานศีลธรรม.

เมื่อเอารูปแบบของศาสนามาเป็นหลักแล้ว เราก็เริ่มเพาะปลูก สิ่งซึ่งเป็นรากฐานของศีลธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ หิริ และโอตตปปะ. ขอให้ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย สนใจศึกษาเรื่องหิริและโอตตปปะให้เป็นอย่างมาก เพราะว่า เป็นรากฐานของศีลธรรมโดยแท้จริง. ให้รู้ว่าคืออะไร? จะเกิดขึ้นได้อย่างไร? จะปลูกฝังลงไป ในจิตใจของเด็กอย่างไร? ของจริงรับทำเถิด ให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าหิริและโอตตปปะแล้ว ศีลธรรมก็จะงอกงาม.

รายละเอียดของหิริและโอตตปปะ หาศึกษาได้จากตำรับตำราทั่วไปก็มีรายละเอียดมากอยู่ จะมาพูดในที่นี้ก็จะเวลาไม่พอ. แต่ขอสรุปความว่า ให้เขารู้จักละอายและกลัวต่อความชั่ว, รู้สึกว่าความชั่วนั้นเป็นอันตรายยิ่งกว่าสิ่งใดที่เรียกกันว่าอันตราย, แล้วก็กลัวยิ่งกว่าสิ่งใดที่เรียกกันว่าน่ากลัว. ถ้าไม่กลัวบาป ไม่กลัวความชั่ว นี่มันทำลายหมด ไม่มีอะไรเหลือ. ถ้าเราอาศัยหลักเกณฑ์อย่างนี้ มันก็แน่นแฟ้น ก็มีได้ในความรู้สึก เพราะว่าฝังลงไปได้ในความรู้สึก ไม่ต้องฝากไว้กับปรัชญา.

ส่วนการที่จะให้อาศัย อิทธิพลทางสังคม มาเป็นหลักนั้น มันก็ไม่ค่อยจะมีหวัง ดังที่กล่าวแล้ว; เพราะว่า สังคมกำลังเปลี่ยนไปในทางไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที. ฉะนั้นจะไปอาศัยเรื่องสังคมนี้ดูจะลำบาก, และอีกอย่างหนึ่งการอาศัยความกลัวทางสังคมนั้นไม่แน่นอน ไม่เป็นธรรมชาติจริง ไม่ใช่หิริโอตตปปะ.

การที่กลัวคนเขาจะไม่คบนั้น ไม่ใช่หิริโอตตปปะ หิริโอตตปปะนั้นกลัวความชั่วอยู่โดยเป็นความชั่ว เป็นสิ่งที่น่ากลัว; นี่เรียกว่ามัน เป็นความกลัวที่จริงกว่าการอาศัยเรื่องชู้ เรื่องหลอก จากภายนอกนั้นไม่ยั่งยืน. ฉะนั้นเราจึงไม่สอนกันแต่เพียงว่า ให้กลัวว่าคนเขาจะไม่คบ, และ การที่เรา ไม่ทำความชั่ว เพราะเพียงแต่กลัวคนจะไม่คบนั้น มันยังมีรากฐานน้อยไป สู้ความ มีหิริและโอตตปปะไม่ได้.

ฉะนั้นเราจึงปลูกฝังหิริและโอตตปปะ ลงในจิตใจของอนุชน, ของเด็กๆ ให้เขาเป็นคนมีหิริและโอตตปปะ. ในครั้งโบราณ ครั้งพุทธกาล ถือว่าเป็นธรรมะอย่างสูง ถึงกับจัดว่าเป็นเทวธรรม คือเป็นธรรมที่ทำให้คน ให้เป็นเทวดา คือคนที่ดีที่ประเสริฐนั่นเอง.

วิธีสอนศีลธรรมต้องอบรมฝึกทางกายวาจาใจ.

เอ้า, ที่นี้ก็มาดูกันต่อไปถึงเรื่องที่จะสั่งสอนศีลธรรม เดียวนี้เรา สั่งสอนศีลธรรมกันอย่างสอนหนังสือ. นี่อาตมาใช้คำว่าสอนหนังสือ หรือ วิชาความรู้ต่างๆ ไป คือที่บอกให้จดให้จำ แล้วก็เก็บปิดไว้ในสมุด, ไม่มา อยู่ทำการกระทำ ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ. ถ้ายังสอนศีลธรรมเหมือนที่อย่าง สอนหนังสือกันอยู่อย่างนี้ ไม่มีทางที่จะสำเร็จประโยชน์ คือไม่สามารถ จะทำให้สังคมมีศีลธรรมได้; เราจะต้องสอนกันให้มากกว่านั้น.

ข้อนี้มันเนื่องกับครูบาอาจารย์. อาตมาขอรับรองว่า ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย อย่าเห็นว่าเรื่องศีลธรรมและวิธีการสอนศีลธรรมนี้ เป็นเรื่องของการศึกษา; ถ้าเห็นว่าเป็นเพียงเรื่องของการศึกษาแล้ว มันน้อยไป มันไปอยู่ในระดับเดียวกันกับการศึกษาอย่างอื่น. ขอให้ถือว่า เรื่องศีลธรรมนี้เป็นเรื่องคอขาดบาดตายของมนุษย์. มนุษย์กำลังจะวินาศ เพราะความไม่มีศีลธรรม ประเทศชาติหาความสุขไม่ได้ เพราะความไม่มีศีลธรรม. ฉะนั้น การทำให้มีศีลธรรมนี้ ไม่ใช่เรื่องการศึกษาล้วนๆ แต่มันเป็นเรื่องแก้ไขความเลวร้ายของมนุษย์ ของประเทศชาติของเราเอง หรือว่าของโลกทั้งโลก. ถ้ามองค่าของศีลธรรมกว้างอย่างนั้นแล้ว กำลังจิตกำลังใจมันจะมีมากพอ สำหรับที่จะทุ่มเทในการต่อต้าน ต่อสู้ ทุกอย่างทุกประการ เพื่อความมีแห่งศีลธรรม.

ดังนั้น จึงหวังว่า ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย คงจะไม่เก็บเรื่องศีลธรรมไว้ ในฐานะเป็นเรื่องการศึกษาธรรมดาๆ; แต่จะยกขึ้นมาเป็นเรื่องสำหรับแก้ไขปัญหาของมนุษย์.

ผลที่เกิดจากศีลธรรมมีไม่พอ.

ขอให้สังเกตดูเถาะว่า อะไรๆ มันมารวมอยู่ที่เรื่องของศีลธรรม. เช่นเดียวกันนี้ ปัญหาทางเศรษฐกิจ มีมาก เศรษฐกิจเลวมาก มันก็เป็นเรื่องของศีลธรรมไม่ใช่เรื่องของเศรษฐกิจ ถ้าคนยังดี ยังมีศีลธรรมอยู่ ไม่ประพฤติเลว ไม่ประพฤติคดโกง เรื่องเศรษฐกิจมันก็เลวไม่ได้.

หรือว่า เรื่องการเมือง ถ้าว่าคนมีศีลธรรม การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรกไม่ได้. เดียวนี้ใคร ๆ ก็เชื่อ พอใจที่จะกล่าวว่า การเมืองเป็นเรื่องสกปรก นี่ก็เพราะว่านักการเมืองไม่มีศีลธรรม; ถ้าว่าทุกคนมีศีลธรรม การเมืองก็สกปรกไม่ได้.

เรื่องการเมืองนั้น เราให้ความหมายกันไว้ว่า การจัดให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ขอให้ครูบาอาจารย์ ผู้สนใจในคำว่า การเมือง ลองฟังความคิดเห็นของอาตมาบ้าง ว่าให้บทนิยามสำหรับคำว่า การเมืองนั้นไว้อย่างไร. เรามีความหมายสำหรับคำว่า การเมือง นั้นว่า การจัดการกระทำให้มวลมนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ, คือไม่ต้องใช้อาวุธสำหรับจะเข่นฆ่ากัน.

การมีศีลธรรม ทำให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ศาสนาเป็นระบบการเมืองที่ประเสริฐที่สุด, พระเป็นเจ้าเป็นยอดสุดของนักการเมือง; เพราะพระเจ้ามีหน้าที่ทำมนุษย์ให้อยู่เป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำนาจ. นี่ถ้าเรื่องศาสนาเข้ามา ศีลธรรมเข้ามา การเมืองก็เป็นเรื่องของความบริสุทธิ์ คือถูกต้อง, ทำให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้ศาสตราวุธจริงด้วยเหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้การเมืองใช้ทั้งศาสตราวุธ ใช้ทั้งความโกหก ตลบแต่งใช้กลอุบายคดโกงต่าง ๆ นานา เพราะว่าไม่มีศีลธรรม. ถ้าเมื่อใดศีลธรรมกลับมา การเมืองก็เปลี่ยนรูป ให้เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาน่าบูชา ทำโลกนี้

ให้อยู่เป็นผาสกได้. ฉะนั้น เราจึงถือว่า ศาสนาหรือศีลธรรมนั้นเป็นรากฐานของการเมือง.

ทีนี้ ถ้าจะดูกันในเรื่องอื่นๆ ต่อไปอีก เช่นเรื่องการปกครอง การพัฒนา อะไรก็ตาม เดียวนี้ทำไม่ได้ดี; เพราะว่าทำโดยคนที่ไม่มีศีลธรรม : ให้ทำอะไรก็เหมือนกับให้โอกาสสำหรับโกง, ใช้ไปทำอะไรก็เหมือนกับให้โอกาสสำหรับไปโกง เพื่อประโยชน์ส่วนตัว; มันก็เต็มไปด้วยเรื่องคดโกง. นี่สำคัญอยู่ตรงที่ความไม่มีศีลธรรม.

อาตมาจึงรู้สึกว่ เรื่อง ศีลธรรม เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องทุกอย่าง เป็นรากฐานของทุกอย่าง, จึงเคยพูดว่า ขอให้มีกระทรวงใหญ่ที่สุด คือ กระทรวงศีลธรรม ตั้งขึ้นมาเพื่อควบคุมกระทรวงทั้งหลายทุกอย่าง กระทรวง; ก็รู้เหมือนกันว่าพูดไปเขาให้ไม่มีใครทำได้. แต่ข้อเท็จจริงมันมีอยู่อย่างอย่างนั้น ถ้าทำได้มันจะแก้ปัญหาได้ผล. ถ้าเรามีกระทรวงศีลธรรม ใหญ่กว่าทุกกระทรวง. ควบคุมทุกกระทรวงให้มีศีลธรรม ปัญหามันก็หมดได้. นั่นแหละเรื่องของคุณธรรม หรือเรื่องของศาสนา ที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม.

เดี๋ยวศีลธรรมอยู่ที่ไหน? อยู่ที่เป็นส่วนแขนงน้อยๆ ของสังคมศึกษา ให้ ๑๐ คะแนน มันบ่าบอะไรอย่างนั้นก็ไม่ว่า. อย่าว่าแต่จะไปเป็นกระทรวงควบคุมกระทรวงทั้งหลายเลย มันเป็นส่วนแขนงน้อยๆ ของสังคมศึกษา ให้คะแนนเพียง ๑๐ คะแนน. นี่เป็นเรื่องบ่าหลัง เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.

หวังว่าครูบาอาจารย์จะช่วยกันไปต่อสู้อย่างยิ่ง ต่อสู้กันเสียใหม่ ให้เรื่องของศีลธรรมนี้ออกมาเด่นอยู่เหนือกว่าทุกเรื่อง, เพื่อควบคุมเรื่องทุกเรื่องให้มันมีศีลธรรม; จะมีความรู้วิชาแขนงไหนก็ตาม ให้นำโดยศีลธรรม, แล้วมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา. ฉะนั้น เราพยายามสอดใส่สิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม เข้าไปในวิชาความรู้ทุกๆ แขนง ที่เราต้องอบรมสั่งสอนเกิด.

ศีลธรรม ต้องตั้งตนที่การบังคับตัวเอง.

ทีนี้อตมาก็อยากจะกล่าวถึงเรื่องที่มีมันเนื่องกัน ที่ว่าเรา จะสอนศีลธรรมกันอย่างเป็นศีลธรรม เพื่อให้มีศีลธรรม ไม่ใช่เพื่อเป็นเรื่องสอนหนังสือ, เราจะตั้งต้นสอนศีลธรรมกันที่ไหน? ขอให้ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย ช่วยคิดดูพลาง คิดดูสำหรับจะรู้ หรือคิดดูสำหรับจะแย้งหรืออะไรก็ตามใจเถอะว่า การสั่งสอนเรื่องศีลธรรม หรือเรื่องศาสนานี้มันตั้งต้นกันที่ไหนๆ เด็กๆ จึงจะเข้าใจ หรือว่านักเรียนนักศึกษาทุกๆ ไปจะเข้าใจ.

เรื่องนี้ขอตอบว่า ต้องตั้งต้นสั่งสอนกันที่การบังคับตัวเอง ถ้ามีใครมาถามว่า จะตั้งต้นเรียนพุทธศาสนากันที่ไหน? ก็จะมาถามว่า ก ข ก กา หรือ ABCD ของพุทธศาสนานั้นมันอยู่ที่ตรงไหน? เมื่อกล่าวตามหลักของพระพุทธเจ้าแล้ว ต้องตั้งต้นเรียนกันที่เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. นี่คือน ก ข ก กา ของพระธรรมของพระศาสนา.

เราต้องมารู้จักสิ่งที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้ว
 บังคับมันให้ได้, จัดให้มันอยู่ในการควบคุมโดยถูกต้อง, แล้วก็จะมีศีลธรรม
 มีศาสนา มีอะไรต่างๆ. ถ้าเราไม่รู้จักตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่สามารถ
 จะควบคุมมันได้ แล้วก็ไม่มีหนทาง ไม่มีเวลา ที่จะมีศีลธรรมหรือศาสนา.
 ฉะนั้นขอให้ครูบาอาจารย์สอนศีลธรรมแก่ผู้ศึกษา ให้ลึกซึ้งลงไปถึงรากเหง้า
 ของมัน กล่าวคือการที่บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ได้.

ไปศึกษาเรื่องปัจจุสมุปบาท ในระดับแรก ที่มีเป็นหลักชัดเจนอยู่ว่า
 ตาเห็นรูป เกิดจักขุวิญญาณ คือการเห็นทางตา คือ ตา อย่างหนึ่ง รูปข้างนอกอย่าง
 หนึ่ง พอไปถึงกันเข้าก็เกิดการเห็นทางตา เรียกว่าจักขุวิญญาณ; สามอย่างนี้
 คือตา กับรูป กับจักขุวิญญาณ มาถึงกัน มาทำงานร่วมกัน. นี้เรียกว่า
 ผัสสะ คือสัมผัส.

เมื่อมีสัมผัสแล้ว ก็ต้องมีเวทนา เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ คือ
 ชอบใจ หรือไม่ชอบใจ.

เมื่อมีเวทนาแล้ว ก็ต้องมีตัณหา คือความอยาก ไปตามอำนาจ
 ของเวทนานั้น. ถ้าชอบใจน่ารัก มันก็อยากจะได้; ถ้าไม่ชอบใจมันไม่
 น่ารัก ก็ไม่อยากจะได้, แล้วอยากจะทำลาย. ถ้าเวทนาไม่แน่นอน ความ
 คิดนึกก็ยังเต็มไปด้วยความสงสัย อยากก็อยาก แต่ไม่รู้จะอยากทำอะไร มัน
 อยากโง่ๆ ไปอย่างนั้นเอง. นี้จำแนกไปตามเวทนา ซึ่งมีอยู่ ๓ อย่าง คือ
 เวทนาที่น่าพอใจ เวทนาที่ไม่น่าพอใจ เวทนาที่ยังเฉยๆ เป็นกลางอยู่. นี้ทำให้
 เกิดความอยาก คือตัณหา.

เมื่อมีตัณหาอย่างนั้นแล้ว ก็มีอุปาทาน, ความยึดมั่นถือมั่น เกิด เป็นความรู้สึกว่า ตัวกู ตัวฉัน ขึ้นมาทีเดียว, เป็นผู้อยากอย่างนั้นไม่อยากอย่างนั้น ต้องการอย่างนั้นต้องการอย่างนั้น เราๆ อยู่ในใจ นี้เรียกว่า ตัวเรา เกิดแล้ว.

เกิดอุปาทาน อย่างนั้นแล้ว ก็เกิดกรรมมีแห่งตัวกู ที่เรียกว่า ภพ มีภพแล้วก็เกิดชาติ เป็นตัวกูโดยสมบูรณ์, แล้วปัญหาต่างๆ ก็เกิดขึ้น แก่ ตัวกูนั้น. เช่นปัญหาที่มาจาก ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความ ตาย ความได้ ความเสีย ความประสพกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ความสูญเสีย สิ่งที่รัก ความปรารถนาแล้วก็ได้ไม่ได้ตามใจหวัง เป็นต้น; เพราะมันมี ตัวกูเป็นผู้อยาก ด้วยอำนาจของอวิชชา.

นี้ให้เด็กๆ เขารู้เรื่องที่จะเรียกว่าเรื่องจิตวิทยาก็ได้ เกี่ยวกับมนุษย์ เรา ว่ามันมีอยู่อย่างนั้น, ระบบกระแสของจิตที่จะคิดจะนึกไปมันมีอยู่อย่างนั้น, แล้วมัน มีต้นตอที่จะให้เกิดความคิดนี้ อยู่ถึง ๖ ทาง คือตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเอง.

เรื่องของตาเป็นอย่างไร ของหู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นอย่างนั้น. คือมันพบอารมณ์ภายนอกแล้ว, เกิดรสอร่อย หรือไม่อร่อย เป็นต้น ขึ้นมาเกิดความอยากไปตามนั้น ก็เกิดยึดมั่น ถือมั่นในความอยากนั้นเป็น ตัวเป็นตนขึ้นมา.

ขอให้เข้าใจว่า ความรู้สึกที่ว่าตัวว่าตนนั้น เป็นของหลอกๆ เกิดขึ้น เพราะความโง่ของจิตใจ ฉะนั้นตัวตนอันแท้จริงชนิดนี้จึงมีไม่ได้ ถ้าเพเฉย

คิดดี อยากดี ถูกต้อง มันก็เป็นตัวตนที่ดี; ถ้าคิดชั่ว คิดเลว คิดผิดไป มันก็เป็นตัวตนที่เลว, แล้วก็มีปัญหาด้วยกันทั้งนั้น ผู้เห็นตามที่เป็นจริง ไม่ได้คือเห็นตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นเพียงกระแสของการปรุงแต่งของจิตใจ. อย่างไรก็ตามเป็นความทุกข์อย่างนั้นเราอย่าเอาเลย, อย่างไรก็ตามไม่เกิดความทุกข์ เราเอาอย่างนั้น, อย่างไรก็ตามไม่ทำความทุกข์ให้แก่เราและแก่ผู้อื่น เราก็ออย่างนั้น. นั่นก็เป็นศีลธรรม กลับเป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่ผู้อื่น.

ความไร้ศีลธรรมเกิดจากบังคับตนเองไม่ได้.

ถ้าเราบังคับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจไม่ได้ เราก็ออย่างนั้นไม่ได้. เราก็อจะทำไปแต่ในทางที่อวิชชาจะพาไป ตามกิเลส ตัณหา อุปาทาน, มันก็สร้างความไม่มีศีลธรรมขึ้นมา ทำให้คนเป็นทุกข์โดยรอบด้าน.

เพราะฉะนั้น ขอให้สอน ก ข ก กา แห่งศีลธรรม ด้วยการรู้จักการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ขอให้มองเห็นให้ชัดเจนไปว่า ระบบศีลธรรมจะมีอยู่อย่างใดเลิศจึงอย่างไร ถ้าเราบังคับใจให้ทำอย่างนั้นไม่ได้ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ระบบศีลธรรมจะมีประโยชน์ได้ ก็ต่อเมื่อปฏิบัติตามนั้น, ถ้าปฏิบัติตามนั้นไม่ได้ ระบบศีลธรรมก็เป็นหมัน. ฉะนั้นเราจะต้องบังคับกาย วาจา ใจ หรือบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ขยายออกไป

เป็น ๖ อย่างนี้ให้ได้; ประพฤติตามระบบศีลธรรมนั้นได้แล้ว ระบบศีลธรรมนั้นก็ไม่เป็นหมัน.

เดี๋ยวนี้เราต้องการมีศีลธรรม; ฉะนั้นเราจะต้องมีรากฐานการปฏิบัติที่ทำให้มีศีลธรรมให้ได้ เราจึงต้องมีการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ได้. บางคนอาจจะพูดว่า โอ๊ย, มันเป็นเรื่องปรมาตม์ มากเกินไปโวย, มันอยู่เหนือวิสัยที่เราจะต้องรู้เสียแล้ว. เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่ไม่ยากรู้, แล้วก็ไม่ใช่สนใจ; ก็จะทำอย่างไรได้ เมื่อเขาไม่สนใจ.

เราไม่ได้ต้องการให้เรียนรู้เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างละเอียดลออพิศดารเกินไปนัก; เพียงแต่ให้รู้ว่ามันเป็นจุดตั้งต้นของความถึคนึก จะต้องควบคุมไว้ให้ดี ให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้อง. ฉะนั้นเราจะต้องมีรากฐานของศีลธรรมกันอย่างนี้. ถ้าไม่อย่างนั้นก็จะป่วยการที่จะมาขอร้องกันเฉยๆ ว่าให้ทุกคนมีศีลธรรม เมื่อเขา บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ได้ มันก็มีศีลธรรมไม่ได้.

เดี๋ยวนี้โดยหลักการทางศีลธรรม เราต้องการให้ทุกคนมีความรู้สึกว่ ทุกชีวิต คนทุกคน ทุกๆชีวิต เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. เราบอกเขาอย่างนั้น, แล้วเขาก็ฟัง; พอที่ถึงคราวจะทำอย่างนั้นเขาบังคับความรู้สึกของเขาไม่ได้ แล้วเขาก็ไม่ทำไปในทางที่ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเรา. เขาก็ทำอะไรเพื่อตัวเขา ตัวกู เพื่อตัวกู เพื่อตัวกู มันก็มีแต่เรื่องทำเพื่อตัวกู; ความเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายกัน ก็ไม่มีประโยชน์. เขาจะไม่กระทำอะไรหลายๆอย่าง ที่เป็นความ

สงบสุขแก่บุคคลและแก่สังคม; เขาจะทำแต่ที่เป็นประโยชน์แก่ตัวกู
 ของเขาเท่านั้นเอง; นั่นแหละคือความไร้ศีลธรรม. ความไร้ศีลธรรม
 มีมาจากการบังคับตัวเองไม่ได้.

การบังคับตัวเองนี่คือการบังคับกาย วาจา ใจ หรือขยายออกไป
 เป็นการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มนุษย์เราประกอบอยู่ด้วยสิ่งทั้ง ๖ นี้
 คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นแขนงหนึ่งๆ สำหรับทำให้เกิดเรื่อง. ตา หู
 จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ บางทีก็เรียกว่า อินทรีย์ ๖; อินทรีย์ทั้ง ๖ อินทรีย์นี้
 แปลว่า เรื่องใหญ่ ตัวการใหญ่ ตัวการร้าย; ฉะนั้น จะต้องควบคุมให้ได้.
 ควบคุมอินทรีย์ทั้ง ๖ ไว้ให้ได้ สิ่งต่างๆ ก็จะเป็นไปในทางของศีลธรรม,
 บังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ ก็นำไปสู่การบังคับกาย วาจา ใจ ได้ นำ
 ไปสู่การบังคับตนเองได้. ศีลธรรมสูงสุดคือการบังคับตนเอง.

เมื่อบังคับตัวเองได้ จะรู้จักทุกสิ่งตามที่เป็นจริง.

ที่นี้มองดูออกไปอีกหน่อยหนึ่งว่า เมื่อบังคับตัวเองได้ ก็รู้อะไร
 ทั้งปวงตามที่เป็นจริง. สิ่งทั้งปวงไม่มีอะไรมากไปกว่าสิ่งที่จะเข้ามา
 เกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา; ถ้าสิ่งใดเข้ามาเกี่ยวข้องกับ
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา, เรารู้จักมัน เรารู้จักลักษณะต่างๆ, รู้จัก
 ความผันแปรปรุงแต่ง อะไรต่างๆ ก็แปลว่าเรารู้จักสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง.

โลกนี้มันใหญ่กว้าง จักรวาลนี้มันก็ใหญ่กว้าง มีอะไรๆ ในโลก ในจักรวาลนี้มาก แต่มันก็มีไม่มากไปกว่าสิ่งที่มันจะเข้ามาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา. พูดอย่างนี้จะว่าเอาเปรียบหรือไม่เอาเปรียบ ก็ลองคิดดู คือเราถือว่า มันไม่มีอะไรมากไปกว่าสิ่งที่เข้ามาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา. ถ้าสิ่งใดไม่มาสัมผัสกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา มันก็มีค่าเท่ากับไม่มี, หรือมันจะมีอยู่มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรกับเรา. ฉะนั้นเราจะถือว่า บรรดาสิ่งทั้งปวงนั้น สิ่งๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเรา.

เมื่อเราควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราได้ เมื่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งปวงแล้ว เราก็มีโอกาสที่จะเข้าใจสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่าสิ่งนั้นๆ เป็นอย่างไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ว่า สิ่งนั้นๆ เป็นสิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยของมันเอง, คือตามธรรมชาติ. อย่าไปหลงยึดถือว่า สิ่งทั้งปวงเป็นตัวเรา หรือสิ่งทั้งปวงเป็นของเรา, แม้แต่ส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็อย่าได้ไปเห็นว่าเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. นี้เรียกว่าเห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง.

บังคับตัวตนได้ ความเห็นแก่ตัวจึงจะไม่เกิด.

เมื่อเห็นโดยความไม่เป็นตัวเราอย่างนี้แล้ว มันก็มีผลต่อออกไปอีกชั้นหนึ่ง คือจะละความเห็นแก่ตัวเสียได้. ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา แล้วเราจะละความเห็นแก่ตัวเสียได้.

ความเห็นแก่ตัวนี้ ก่อนนี้พูดกันมาก ตีเตียนกันมาก ที่เรียกว่า selfish หรือ selfishness นี้ เขาตำ เขาตีเตียนกันมาก; เตียนนี้ดูจะชอบกันเสียแล้ว, ชอบความเห็นแก่ตัวของแต่ละคนๆ ต่างคนก็กอบโกยเอาตามความเห็นแก่ตัว กลายเป็นของน่ารัก น่าพอใจไปเสีย ไม่เป็นตัวเสนียดจัญไร เหมือนสมัยก่อนนั้น. สมัยก่อนนั้นเขาเห็นว่า ความเห็นแก่ตัวนี้เป็นตัวเสนียดจัญไร ไร้ศีลธรรม; เขาแข่งด่ากันอยู่ทุกๆ ไป จนไม่มีใครกล้าแสดงความเห็นแก่ตัวออกมาให้ปรากฏ.

ครั้นมาบัดนี้โลกศีลธรรมมันเปลี่ยนแปรไปแล้ว คนมีความเห็นแก่ตัวกันมาก จนมีสมัครพรรคพวกมาก : ในแง่การเมืองกิตติ ในแง่เศรษฐกิจกิตติ ระดับโลกเอาทีเดียว, ที่นิยมความเห็นแก่ตัว ทำได้เพื่อประโยชน์ของตัวเอง แล้วก็ยกย่องกัน. ฉะนั้นเลยความเห็นแก่ตัวก็มากกลายเป็นของดี ของวิเศษ ของที่พึงปรารถนา ไปเสียอย่างนี้ โลกนี้จึงเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์.

แต่เมื่อกล่าวตามความจริงแล้ว ก็ยังจะต้องกล่าวต่อไปตามเดิมว่า ความเห็นแก่ตัว เป็นตัวเสนียดจัญไรของโลก. เรารู้จักมันให้ดี รู้จักทางเกิดของมันให้ดี, ควบคุมมันเสียให้ได้. นี่คือการที่รู้จักเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ควบคุมให้ได้ ก็จะบังคับตัวตนได้ ก็จะบังคับความเห็นแก่ตัวไม่ให้เกิดได้; โลกก็จะมีศีลธรรม. มันเป็นเรื่องเดียวกับการไม่บังคับตัว; เมื่อไม่บังคับตัว ก็มีความเห็นแก่ตัว; เมื่อมีความเห็นแก่ตัว ก็ทำไปตามความเห็นแก่ตัว, คือเรื่องไร้ศีลธรรม. แล้วมนุษย์นี้ก็เต็มไปด้วยความไร้ศีลธรรม.

เดี๋ยวนี้เรามาพูดกันเรื่องนี้ ว่าเรื่องมนุษย์ไร้ศีลธรรม มันจะรวมตัวเราเข้าไปอยู่ในชุดนั้นด้วยหรือไม่? แต่ละคนๆ ก็ไปพิจารณาตัวเองดูว่าตัวเองรวมอยู่ในหมู่ที่ไร้ศีลธรรมหรือไม่? วัดกันง่าย ๆ ด้วยเรื่องความเห็นแก่ตัว หรือว่าไม่มีความเห็นแก่ตัว.

โลกทุกวันนี้มีปัญหาเสื่อมทางศีลธรรม.

ทีนี้ก็จะดูกันต่อไปสักหน่อยว่า ในโลกทุกวันนี้มีศีลธรรมกันอย่างไร? หรือถ้าจะพูดให้ดีกว่านั้นก็ต้องถามว่า โลกทุกวันนี้มีปัญหาทางศีลธรรมอย่างไร? อาตมาอยากจะกล่าวว่า โลกทุกวันนี้กำลังมีปัญหาทางศีลธรรม ถึงขนาดที่ว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมาแล้ว โลกนี้จะต้องวินาศ. บางเวลาเราทำตัวเราเหมือนกับว่า ไปเฝ้าพระเจ้า แล้วก็สนทนากับพระเจ้าว่าโลกนี้มันกำลังเป็นอย่างไร? เพราะเหตุว่าพระเจ้านั้นเฝ้ามองดูโลกอยู่ตลอดเวลา.

เรามีรูปจำลองของอวโลกิเตศวร อยู่ที่สนามหญ้าทางโน้น เรียกว่า อวโลกิเตศวร แปลว่า พระอิศวรผู้สูงสุด, พระเจ้าผู้สูงสุด ผู้มองดูโลกอยู่ทุกเวลาด้วยความปรารถนาจะช่วยโลก. บางเวลาเราไปยืนดูอวโลกิเตศวร ทำเหมือนกับจะสนทนากันว่า เดียวนี้โลกมันเป็นอย่างไร? ความเมตตาปราณีของอวโลกิเตศวรนั้นมีคุณค่าบ้างหรือไม่? มันก็กลับไปพบว่าเป็นหมัน, ความเมตตาปราณีของพระเจ้านั้นเป็นหมัน.

โลกไปบูชาตัณหิมนแทนพระเป็นเจ้าเสียแล้ว, แล้วก็มีคาม
พินาศทางจิตทางวิญญาณ เรียกว่าตายทั้งเป็น ตายทางวิญญาณ, ตายทั้งเป็น
อยู่ทุก ๆ นาทีก็ได้ ซึ่งเป็นการตายที่เสียหายอย่างยิ่ง ยิ่งกว่าตายเข้าโลง
เสียอีก. คนก็ไม่รู้สึว่าตายอย่างนั้นกลัว, ไปกลัวแต่เรื่องตายเข้าโลง
ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมดา หมู หมา กา ไก่ อะไรมันก็ตาย; แต่ตายทางจิต
ทางวิญญาณ หมดความเป็นมนุษย์นี้ไม่กลัว.

นี่ก็เป็นอันว่า โลกนี้มันเป็นโลกที่ไร้ศีลธรรม ก็มีหวังที่จะพินาศ;
เว้นเสียแต่ว่าศีลธรรมจะกลับมา ศีลธรรมจะกลับมาทันทั่วทั้งที่ ช่วยโลกนี้
ไว้ได้. ฉะนั้นควรจะถือว่า เรามีความคิดที่ดีกันแล้วทุกคนนี้. ทุกคนมี
ความคิดที่ดี มารวมหัวกันที่จะกอบกู้ศีลธรรม เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา
ช่วยโลกนี้ทันทั่วทั้งที่. เกี่ยวกับข้อนี้ เขียนไว้เป็นคำกลอนจำง่าย ๆ ว่า :-

บางเวลา สนทนา กับพระเจ้า	ท่านคอยเฝ้า ดูโลก อันโยกไหว
ด้วยขันติ เมตตา ปรานีไป	เท่าไรไร สัตว์โลก ยังโยกโคลง
เพราะเมจิด ด้วยวัด- ถุณิคม	เกิดระทม ทุกข์ร้าย กว่าตายโง
ตายทั้งเป็น เหมือนว่าเล่น, ทุกชั่วโง	ยิ่งกว่าตาย ใส่โลง ซึ่งครั้งเดียว
ทำอย่างไร ก็ยังไม่ มองเห็นทาง	จะเลิกล้าง หมดสิ่ง นำหาวดเสีย
เมื่อศีลธรรม กลับคืน มาทันเทียว	โลกจะเกี้ยว กอบสุข ยุคศรีอารีย์.

พระศรีอารีย์ คือพระพุทธเจ้าที่ทุกคนหวังว่าจะมาข้างหน้า ซึ่ง
ในเวลานั้นจะไม่มีปัญหาเกี่ยวกับความทุกข์ของมนุษย์.

นี่จะมีหวังในการให้ศีลธรรมกลับมาหรือไม่? มันก็อยู่ที่พวกเราเหมือนกันว่าจะเอาจริงกันหรือไม่? เดียวนี้เราต้องต่อสู้กับโลกที่กำลังหมุนไปในทางไร้ศีลธรรม ขอให้นึกถึงความเอียงของโลก; ถ้าโลกมันเอียงไปทางไหน แล้วทุกอย่างอย่างมันเทไปทางนั้น มันยากที่จะไหลทวนกลับ. นี่โลกกำลังเอียงไปทางที่ไม่มีศีลธรรม คือเอียงไปตามอำนาจของกิเลส, แล้วโลก หรือสत्वโลกเหล่านั้น ก็ไม่รู้สีกตัว ว่าเรากำลังเอียงไปทางวินาศ เขาไม่รู้สีกตัว.

เหมือนกันอย่างเดี๋ยวนี้เราพูดกันเรื่องศีลธรรมไม่รู้เรื่อง หากคนพูดด้วยเรื่องศีลธรรมยาก; เพราะเขาไม่เห็นว่าเป็นปัญหา. เขาเห็นว่ามันดีอยู่แล้ว และมันกำลังดีที่สุดสำหรับเขา, สภาพอย่างนั้นมันดีที่สุดเสียแล้วสำหรับเขา; ฉะนั้นเขาก็สั่นหัว ในการที่จะมาพูดกันถึงเรื่องศีลธรรม.

บางที่เขากลัวลวงหน้าไปด้วยซ้ำ ว่าถ้าศีลธรรมกลับมา ประโยชน์บางอย่างที่เขาเคยได้มันจะไม่ได้ เขาจะเสียประโยชน์ทางวัตถุอย่างมหาศาลทีเดียว ถ้าศีลธรรมกลับมา. เพราะว่าเขากำลังประสบความสำเร็จในการโกง โดยปราศจากศีลธรรม เขาจึงถือเอาว่า ได้นั้นแหละดี, ถือเอาว่าได้นั้นแหละดี; ถ้าไม่ได้ก็ว่าไม่ดี, ได้ตามที่เขาคต้องการนั้นแหละคือความยุติธรรม เขาว่าความยุติธรรม นั่นคือความที่เขาได้ตามที่ต้องการ คนอื่นจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ. ข้อนี้สรุปเป็นคำกลอนก็ได้ว่า คนทุกวันนี้เขาถือหลักว่า :-

ถ้าเอาเปรียบ เขาไม่ได้ ก็ว่าไม่ถูก
 ถ้าจุกจิก ได้ทุกที ก็ว่าดีเหลือ
 ถึงวันใด เกิดมี เลือจ้มเกลือ
 ร้องว่าเบ๊ โลกอะไร ไม่เป็นธรรม.

นี่คุณทุกวันนี้ ถ้าเขาเอาเปรียบคนอื่นไม่ได้ เขาวามันไม่ถูก
 ถ้าเอาเปรียบคนอื่นได้ทุกที ก็ว่าดี. บางคราวมันเกิดมีคนดีขึ้นมา เอา
 เปรียบเขาไม่ได้, หันไปทวงโทษก็เอาเปรียบเขาไม่ได้. คนคนนั้นก็ว่า
 โลกนี้น่าเบ๊ เพราะว่าเอาเปรียบใครไม่ได้.

คนพวกนี้ มีโลก ของตัวเอง ไปตามเพลง ของกิเลส ที่อุปถัมภ์
 ไม่ยอมรับ อะไรหมด แม้กฎกรรม ความเป็นธรรม นั้นก็ได้อำนาจ
 ไกลจากสัตว์ ไปทุกที ที่ว่าเจริญ หาส่วนเกิน มาเทิดไว้ ใส่เกล้าหัว
 ใช้สงคราม ตัดสินความ ไม่คร้ามกลัว ว่าความชั่ว จะไหม้โลก เป็นโลกไฟ.

โลกกำลังบูชาส่วนเกินเพราะกิเลสเข้าครอง.

คนทุกวันนี้บูชาส่วนเกิน ส่วนเกินนั้นเพื่อกิเลส; ถ้าไม่มีกิเลส
 ไม่มีอะไรต้องการส่วนเกิน. ฉะนั้นถ้าเกิดต้องการส่วนเกินแล้ว คำนึงให้ดี
 ถေး วามันเป็นความต้องการของกิเลสสำหรับกิเลส. ฉะนั้นอย่าให้มีอะไร
 เกิน ที่เกินจำเป็นสำหรับมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ โลกนี้ก็กลายเป็นโลกของกิเลส; เพราะว่ากิเลสกำลังแผ่ซ่านทั่วไป โดยอาศัยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่บังคับมันไม่ได้ มันก็ทำให้กิเลสเกิดขึ้น, แล้วก็แผ่ซ่านทั่วไป เหมือนกับว่ากิเลสมันยึดครองโลกแล้วมันได้ทำอะไรทั้งไว้ในโลกก็จงคิดดู. ในโลกนี้มีการสร้างสรรค์อะไรมากมาย แล้วเหลืออะไรไว้เป็นซากของกิเลส ก็ไปคิดดู. ที่เรียกว่าความเจริญสวยงาม ก้าวหน้า สร้างนั่นสร้างนี่เต็มไปหมดทั้งโลก จนว่าโลกนี้มันจะหมดวัตถุดิบอยู่แล้ว เอมมาดูลงเล่นด้วยไฟกิเลส ไฟตัณหาของมนุษย์ทั้งหมด มันเหลืออยู่เป็นขี้เถาของไฟนี้.

เราจะต้องพูดว่า ที่เห็นดำดาดอยู่ในโลก : เป็นตึกลีบชั้นก็ดี เป็นตึกร้อยกว่าชั้นก็ดี เป็นเรือบบ เรือบิน เป็นอะไรต่างๆ ก็ดี เต็มไปทั้งโลกนั้น มันไม่ใช่อะไรดอก มันเป็นขี้เถาที่เหลืออยู่ โดยไฟกิเลสตัณหาของมนุษย์ มันไหม้สิ่งเหล่านั้นเหลืออยู่เป็นขี้เถา; แต่เราไม่เห็นว่าเป็นขี้เถา, แต่เราไม่เห็นว่าเป็นขี้เถา เราเห็นว่าสวยงามที่สุด ตึกตึกร้อยชั้นแล้วมีอะไรๆ ครอบถ้วนไปหมด มีอะไรๆ เหมือนกับเป็นของทิพย์ เป็นของเทวดา.

ถ้ามองให้ดีจะพบว่า นั่นมัน^๗ ขี้เถาของกิเลสตัณหา ที่มัน^๘ ไสหัวมนุษย์สำเร็จ, แล้วสร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา. กิเลสตัณหาผ่านไปแล้วยังเหลืออยู่แต่ขี้เถาเป็นตึก ๑๐ ชั้นบ้าง ๑๐๐ ชั้นบ้าง เป็นถนนหนทาง เป็นอะไรต่างๆ ที่เรียกกันว่าความเจริญ.

นี่เรียกว่า เมื่อกิเลสมันครองโลก มันเป็นไฟเผาโลกเหลือขี้เถา คือสิ่งต่างๆ ที่คนในโลกนี้กำลังสร้างขึ้น; แต่คนเขาไม่เห็นว่ามันเป็น

ขี้เถ้าของกิเลสตัณหา ที่เป็นไฟ ที่ไหม้ลูกหลาน แล้วก็ผ่านไปแล้ว. เขากลับเห็นว่า, นี่คิวิไลซ์, นี่ Civilization ที่เต็มอยู่ในโลก ไม่มองเห็นว่าเป็นขี้เถ้าของกิเลสตัณหาของมนุษย์นั่นเอง; เขาก็ยิ่งหลงใหลในขี้เถ้าของกิเลสตัณหา. ทุกคนเลยไม่ชอบศีลธรรม เพราะไปหลงใหลในขี้เถ้าของกิเลสตัณหา จึงมีอาชญากรรม คือสงครามร้อน สงครามเย็น สงครามนานาแบบเต็มไปในโลก ใ้มันเป็นโลกที่ร้อนระอุ.

ทุกคนในโลกเป็นเปรตเทวดา เปรต นี่แปลว่าผู้หิว, เทวดาผู้สำราญ สำราญ สำออง. เปรตเทวดา เป็นเปรตแต่เป็นเทวดา สำราญ สำออง; แต่อยู่ด้วยความหิว หิวชนิดที่ไม่รู้จักพอได้ นี่คือโลกทุกวันนี้ ที่เรียกว่าเป็นโลกของกิเลส. เขียนเป็นคำกลอนง่าย ๆ ว่า :-

เมื่อกิเลส ไหลนอง ยึดครองโลก	มันสุดแสน โสโครก ที่โกรกไหล
เมื่อกระแสน ไฟตัณหา ไหม้พาไป	ทั้งซากไว้ ระเกะระกะ อนิจจัง
กลับยกย่อง ว่านั่นสิ่ง คิวิไลซ์	ยั่วความใคร่ เป็นเหยื่อ แก่เนื้อหนัง
เป็นเครื่องล่อ กามา บ้าติดตั้ง	ทั่วโลกคลั่ง ก็ยิ่งคล้าย อนาคต
ทั้งแก่เฒ่า สาวหนุ่ม ล้วนจมกาม	เกลียดศีลธรรม เห็นเป็นหนาม ระคายขบ
อาชญากรรม ลูกหลาน สงครามครบ	ร้อนตลบ โลกกิเลส สังเวชจริง.

นี่ขอให้ดูว่า โลกเดี๋ยวนี้กำลังเป็นโลกของกิเลส มีกิเลสไหลนองไปทุกห้วงแห่ง; แต่มองไม่เห็น เพราะมันอยู่ในหัวใจของคน. มันไม่เหมือนหน้าน้ำ, มันไม่เหมือนคลองน้ำ คูน้ำ, แต่มันเนาอยู่ในหัวใจของ

ทุกคน. นี่เรียกว่าโลกของกิเลส. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ เขากลับเห็นโลกนั้นเป็นโลกที่พัฒนา, โลกที่เจริญ.

การพัฒนาในโลกทำด้วยกิเลส ยังมีทุกข์.

การพัฒนาของโลกนั้นแหละ ดูให้ดี ๆ ว่าพัฒนาเพื่ออะไร? การพัฒนานั้นพัฒนาเพื่ออะไร? พัฒนาเพื่อให้จบสิ้น พัฒนาเพื่อให้วินาศ หรืออย่างน้อยก็ให้มันจบเร็วกว่าธรรมดา นี่เขาพัฒนาๆ. เดียวนี้คำว่าพัฒนา เป็นคำที่พูดมาก ในวันหนึ่งในโลกปัจจุบันนี้ อะไรก็พัฒนา; แต่แล้วก็ไม่ได้ให้ดีกว่า พัฒนาเพื่อวินาศ หรือพัฒนาเพื่ออะไรกันแน่?

ถ้าพัฒนาด้วยกิเลสแล้ว มันก็คือการเร่งฆ่าตัวเอง การรีบฆ่าตัวเอง, รีบทำลายทรัพย์สินธรรมชาติในแผ่นดิน อะไรๆ ก็ออกมาในรูปที่เพื่อที่เกิน จนหาความสงบสุขไม่ได้. เขาไม่รู้จักรว่า แท้ไรถูกต้อง หรือพอดีก็พัฒนาเตลิดเปิดเปิงไป จนมีความวินาศ; เพราะว่าพัฒนาวัตถุเกินภูมิธรรม เพราะว่าเขาพัฒนาวัตถุเกินภูมิธรรมของจิต, ไม่เคยคิดที่ว่าอันนั้นมันเกิน. สิ่งที่เราศีลธรรมกลับเห็นเป็นเรื่องพัฒนา ยิ่งพัฒนายิ่งมีความทุกข์. เขียนไว้จำง่ายว่า :-

โลกพัฒนา ที่เรียกว่า เดเวลลพ ดูจะเพื่อ จุติจบ เสียมากกว่า
หรืออย่างน้อย ให้จบเร็ว กว่าธรรมดา นึกแล้วพา อนาถใจ ใคร่ท้วงติง

เร่งพัฒนา เหมือนเร่งฆ่า ให้ตัวตาย ทรัพย์สินสมบัติ วอดวาย กล้ายกับวิ่ง
 ผลได้มา เพื่อกว่า จำเป็นจริง จนยังจิง กันไปหมด อดเยือกเย็น
 โลกพัฒนา วัตถุเหลือ เห็นอุกมรรณ ไม่อึดหน้า ไม่คิดเปลี่ยน พวกเรื่องเหม็น
 เรื่องอวกาศ เรื่องอาละวาด เกินจำเป็น ยิ่งโลดเต้น ยิ่งสุขโศก โลกพัฒนา.

เดี๋ยวนี้ คำว่าพัฒนาเป็นคำที่ไพเราะ ฟังแล้วน่าชื่นใจ แต่เดิยวัน
 เขาพัฒนาสำหรับความวินาศ, พัฒนาให้กรุงรังไปด้วยสิ่งที่เพ้อ, เพ้อคือ
 ไม่ทำให้เกิดความสงบได้ เห็นเรื่องบาป เรื่องอกุศล เป็นเรื่องดีไปเสีย จึง
 ได้ส่งเสริมกิเลสกันเป็นการใหญ่.

เดี๋ยวนี้ เรื่องลามกอนาจารเข้ามาแทนศีลธรรม. ทุกคนไปดู
 เถอะ โดยเฉพาะในเมืองหลวง ถิ่นที่เจริญแล้ว เต็มไปด้วยสิ่งลามกอนาจาร
 แสดงอยู่เป็นรูปภาพ ก็มี เป็นสถานที่ก็มี เป็นบริการก็มี อะไรล้วนแต่
 เป็นลามกอนาจาร. เขาวามันเป็นศิลปะ ไม่ถือว่าเป็นลามกอนาจาร ก็เลย
 บูชาลามกอนาจาร; ผลออกไปทีละนิด ๆ ก็ไม่เห็นวามกอนาจาร จนถึง
 กับไปบูชาสิ่งที่ลามกอนาจารโดยเต็มตัว. ไม่มีรัฐบาลไหนในโลกจัดการ
 กับสิ่งเหล่านี้ เพราะว่าเขาก็ชอบเหมือนกัน, ไม่มีครูบาอาจารย์คนไหน
 จัดการกับสิ่งเหล่านี้ เพราะว่าเขาก็ชอบเหมือนกัน. ฉะนั้นก็เลยมีเรื่อง
 บูชาลามกอนาจาร. เขียนไว้จำง่ายลืมหายกว่า:—

โลกยึดยึด พัฒนา บูชาไป เพราะผลอโง่ ทีละนิด คิดไม่เห็น
 ไม่มีใคร ตำหนิใคร เพราะใจเป็น ในเชิงเข่น เดียวกัน ไม่ทันรู้
 รัฐบาลไหน ในโลก สับโคมมัน คุณะชอบ เหมือนกัน ทำใ้ก่ออยู่

พวกนักบวช แอบหา ภาพมาดู คุณครู พรางศิลป์ไป โย้ได้ไกล
ความก้าวหน้า ทางเนื้อหนัง อย่างนี้เอง ครั้นพัฒนา จบเพลง ไม่ไปไหน
บูชาไป ถึงทุนหัว มั่วกันไป จิตยุคใหม่ ไม่ต้องง้อ หยุคไปที.

นี่เราต้องการศีลธรรม ต้องหยุดบูชาอนาจารว่าศีลปะ กันเสียที.
เดี๋ยวนี้เรากำลังต้องการศีลธรรม; ความลุ่มหลงในเรื่องลามกอนาจารทำให้
เหยียบย่ำศีลธรรม มันอยู่ด้วยกันไม่ได้. ฉะนั้นจิตที่บูชาลามกอนาจารนั้น
หยุด คือใช้ภาษาโสกโศกว่า ไปนี้หยุดกันเสียที แล้วก็หมุนไปในทางศีลธรรม
ได้ง่าย.

โลกบูชาเหยื่อกิเลสจนเห็นว่าปากท้องสำคัญกว่าธรรม.

เดี๋ยวนี้โลกกำลังบูชาไป คือเหยื่อของกิเลส; ธรรมะก็ไม่มี,
ศีลธรรมก็ไม่มี, จนเห็นว่า เรื่องอันสนุกสนานเวิ้งว้างนี่สำคัญ ก็เลยบูชา
สิ่งเหล่านั้นกันเสียหมด, จนเกิดมีปัญหขึ้นในหมู่คนบางคนที่ มีกินทางปาก
ทางท้อง ก็มีธรรมะนี้ อันไหนจะสำคัญกว่ากัน? คนส่วนมากว่า ถ้า
ยังไม่อิ่มปากอิ่มท้อง แล้วก็อย่าไปศึกษาธรรมะเลย. อย่าไปเกี่ยวข้อ
กับธรรมะเลย ให้อิ่มปากอิ่มท้องกันเสียก่อน แล้วปากท้องของเขาก็ไม่รู้
จักอิ่มจักพอ ก็เป็นอันว่า ไม่ต้องมีเรื่องสำหรับธรรมะกัน.

นี่มันกำลังเป็นปัญหา ดังกันไปดังกันมา ในระหว่างคน ๒ พวก
อีกพวกหนึ่งว่า ธรรมะสำคัญกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง, คนหนึ่งว่า เรื่องปาก

เรื่องท้องมันสำคัญกว่าธรรมะ. ในที่สุดคนส่วนใหญ่ก็ไปเอาเรื่องปากเรื่องท้องกันหมดเกือบทั้งโลก. คนที่เอาธรรมะมันน้อย มันสู้ไม่ได้ โลกนี้ก็ไม่มีศีลธรรม; แม้แต่จะเอามาทำยาหยอดตาก็อายาก. ลองเปรียบเทียบดูเถอะ ว่าจะเอามาทำยาหยอดตาก็อายาก. นี่พวกเราขับปากกันหรือไม่ที่กำลังจะรื้อฟื้นศีลธรรมนี้? เดียวมันกำลังอยู่ในภาวะที่จะเอามาทำยาหยอดตาก็อายาก. อาตมาเขียนไว้กันลืมว่า :—

โลกกำลัง มีปัญหา ว่าพระธรรม สำคัญกว่า ข้าวน้ำ นั้นใช่ไหม?	
เราตีได้ เพราะศีลธรรม บำรุงใจ	โลกวิไล เลิศล้ำ เพราะธรรมพา
พวกหนึ่งว่า หิวนัก ต้องอ้มก่อน	แล้วค่อยสอน ศีลธรรม กันถัดมา
พวกหนึ่งว่า จะอ้มท้อง ธรรมต้องมา	หิวเจียนบ้า เพราะศีลธรรม ไม่คำใจ
คนส่วนน้อย สนใจ ใคร่ธรรมะ	ส่วนมากผละ หันเห เกล็ดไถล
หาเนื้อหนัง ทั้งแก่หนุ่ม ฟุ่มเฟือยไป	โลกเลยไม่มี พระธรรม ทำยาตา.

นี่ขอให้คิดดูเถอะว่า มันเป็นปัญหาเฉพาะหน้า ของครูบาอาจารย์ ที่จะสอนศีลธรรมอยู่โดยตรง จะไปสอนศีลธรรมแก่คนที่เห็นว่า ข้าวน้ำ สำคัญกว่าศีลธรรมกันได้อย่างไร?

การศึกษาในปัจจุบันไม่ส่งเสริมศีลธรรม.

ที่นี้ การศึกษาในปัจจุบันนี้ก็ไม่ช่วย เพราะว่าการศึกษากำลังมีอะไรๆ ชนิดอื่น ซึ่งไม่ค่อยจะส่งเสริมศีลธรรม; เพราะไม่รู้จักศีลธรรม

ไม่ยกเอาเรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญกว่าการศึกษา. อย่างที่ว่ามาแล้ว เมื่อตะกี้นี้^{๕๕} ว่าเรื่องศีลธรรมนั้นมันเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย อย่าเอาไปเป็นเรื่องเล็กๆ น้อยๆ แขนงหนึ่งของสังคมศึกษา แล้วให้เพียง ๑๐ คะแนน. นี่เราจะต้องถือว่า การศึกษาของคนกำลังผิด; ถ้าการศึกษาคน^{๕๖} ถูกต้อง ปัญหาอย่างที่เกิดอยู่ก็จะไม่เกิด เดียวนี้ปัญหาเกิดอยู่แท้ๆ แล้วจะไปแก้ตัวได้อย่างไร.

การศึกษาที่ให้มีมา อย่างที่ถกกันว่าดีที่สุดแล้ว ทำให้คนรุ่นใหม่ รุ่นหนุ่ม^{๕๗} นึกลุ่มคลั่ง ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไร ไม่รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์; อยากจะจัดตั้งเอาใหม่นี้. เรียนจบแล้วก็ยังไม่ชอบยาเสพติด; นี่สอนกันอย่างไร ที่ว่าเรียนจบแล้วยังไม่รู้จักยาเสพติด, ยังไม่รู้จักกลัวยาเสพติด. มันเป็นการศึกษาที่บ้า สอนคนให้จบแล้วไปพอใจยาเสพติด แล้วให้ ลุ่มหลงในเรื่องการมรณ^{๕๘} เป็นผู้สนับสนุนบริการทางกามารมณ^{๕๙} โดยพวกคนที่มีการศึกษาเหล่านี้. เรียนจบแล้วไม่มีพ่อไม่มีแม่ ก็ไม่มีพ่อแม่ที่บุญมีคุณ, แล้วเรียนจบแล้วก็เห็นว่าบุญนี้เป็นเรื่องบ้าๆ บอๆ เป็นเรื่องยาเสพติด.

เหมือนพวกหนึ่งเขาว่า : ว่าบุญว่าศาสนาเป็นยาเสพติด. หลงเรื่อง^{๖๐} ทุ่มเพื่อย เรื่องสำเร็จสำเร็จเหล่านี้ว่าเป็นเรื่องดี, ประณามศีลธรรมหรือศาสนาว่าเป็นยาเสพติด เหมือนที่วันก่อนมีพวกฮิปปี้ ฮิปปี้ระบาดเต็มไปทั่วโลก; นี่ก็เป็นผลของการศึกษาที่ทำให้เกิดฮิปปี้พวกนี้. ยิ่งเรียนเท่าไร ก็ยิ่งถือความเห็นของตัวโดยส่วนตัว ทำให้ผิด เพราะว่ามีทฤษฎี

อันกระด้าง, ยิ่งเรียนยิ่งมีทฤษฎีอันกระด้าง ไม่เหมาะสมที่จะรับรู้ รับฟัง
เข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่า ศีลธรรม.

สำหรับการศึกษายุคปัจจุบันนี้ อาตมาเขียนไว้ตามความรู้สึกละ
ย่นว่า :-

โลกยุคนี้ มีศึกษา กันท่าไหน	ยุวชน รุ่นใหม่ ได้ลุ่มคลั่ง
บ้างคิดยา เสพติด เป็นติดตั้ง	บ้างก็ฝัง หัวสุม ลุ่มหลงกาม
บ้างดูหมิ่น พ่อแม่ ไม่มีคุณ	บ้างก็เห็น ว่าบุญ เป็นเรื่องพาลาม
บ้างลุ่มหลง เฟลิตฟรี เป็นดังงาม	บ้างประณาม ศาสนา ว่าบาบอ
บ้างไปเป็น ฮีปปี มีหลายชนิด	บ้างทวงอิส- ระพัน จนเหลือขอ
บ้างดื่ม ดักร่มมาก โฮกฮาพออ	โลกเราหนอ ให้ศึกษา กันท่าไร.

โลกไร้ศีลธรรมมากขึ้น แต่กลับคิดว่าเจริญ.

เราให้การศึกษาแก่โลกกันอย่างไร โลกจึงไร้ศีลธรรมยิ่งขึ้นทุกที;
แต่เขาก็ยืนยันว่าโลกยิ่งเจริญ ดูเหมือนเราบางคนก็พลอยไปเห็นด้วยว่า
เป็นความเจริญ; ไม่เห็นว่า เจริญชนิดไร้ศีลธรรมนั้นมันเรื่องความ
วินาศ.

เราก็พูดว่า โลกสมัยนี้เป็นโลกบ้า ไม่ใช่โลกเจริญ คงไม่มีใคร
เชื่อ; เขาคงจะให้เอา ถ้าเราจะพูดว่ายิ่งเจริญก็ยิ่งบ้า ไม่มีใครเชื่อ เพราะ

ว่าเขาชอบความเจริญอย่างนี้กันทั้งนั้น, เจริญจนธรรมชาติวินาศ ความสงบ
ความบริสุทธิ์ของธรรมชาติวินาศไปหมด, ทำให้เกิดสัตว์ชนิดพิเศษขึ้นมา
ในโลก จะเรียกว่ามนุษย์หรือเรียกอะไรก็ตามใจ แต่มันเป็นสัตว์สำหรับ
จะฆ่ากัน จะเอาเปรียบกัน ไม่มีสัตว์อื่นในโลกปัจจุบัน, มีแต่สัตว์ที่มุ่งจะฆ่า
กัน จะเอาเปรียบกัน กำลังทำสงครามกันอยู่ทั้งบนดินทั้งใต้ดิน เป็นอย่างนี้.
ยิ่งเจริญยิ่งอาบเลือด พูดได้อย่างนั้นเลยว่า ยิ่งเจริญก็ยิ่งอาบเลือด ยิ่งฉลาด
ยิ่งมีบาป. คนสมัยนี้ ยิ่งฉลาดแต่ยิ่งสร้างบาป, ฉลาดมากเท่าไรก็สร้าง
บาปมากเท่านั้น ก็สร้างปัญหาขึ้นมามากมาย แล้วก็ยังหลงความบ้าหลัง
ชนิดนี้ ว่าเป็นความเจริญอยู่นั่นเอง. ขออ่านคำกลอนบทสุดท้าย :-

ถ้าพูดว่า	ยิ่งเจริญ	ก็ยิ่งบ้า	ดูจะหา	คนเชื่อ	ได้ยากยิ่ง
เพราะต่างชอบ	ความเจริญ	ที่เกินจริง	เจริญอย่าง	ผีสิง	ยิ่งชอบกัน
โลกเจริญ	เกินขนาด	ธรรมชาติแหลก	เกิดของแปลก	แปลงโลก	ให้โศกสลด
ทำมนุษย์	ให้เป็นสัตว์	พิเศษพลัน	ก็ฆ่ากัน	ทั้งบนดิน	และใต้ดิน
ยิ่งเจริญ	ยิ่งดุเดือด	ด้วยเลือดอาบ	ยิ่งฉลาด	ยิ่งมีบาป	กว่ายุคหิน
สร้างปัญหา	ยุ่งยาก	มากะบิด	โลกทั้งสี่	สู้ความบ้า	ว่าความเจริญ.

เขาเอาความไร้ศีลธรรมเป็นความเจริญ. นี่ดูจะพอกันที สำหรับ
เป็นตัวอย่างว่า โลกนี้กำลังเป็นอย่างไร? โลกนี้กำลังมีศีลธรรมอย่างไร?
ปัญหามันตกอยู่แก่พวกเรา ที่ดูตายไม่ได้ เราจะช่วยกันแก้ไขให้ศีลธรรม
กลับมา จนถึงกับตั้งโครงการที่จะสอนศีลธรรมเป็นหลักสูตรใหม่ของ
กระทรวงศึกษาธิการ จะทำไปได้เท่าไร? อย่างไร? ก็พิจารณาดูกันต่อ
ไปก็แล้วกัน. ถ้าเรารู้จักปัญหานี้เพียงพอ เราจะแก้ไขได้; แต่ถ้าเราไม่

รู้จักสิ่งทีเรียกว่า ศีลธรรม อย่างถูกต้องแล้ว ไม่มีทางที่จะรู้จักปัญหา แล้วเราก็กแก้ปัญหาไม่ได้.

ศาสนาเป็นเครื่อง دلใจให้ศีลธรรมกลับมา.

ขอฝากไว้แก่ท่านครูบาอาจารย์ทั้งหลายอย่างนี้ ว่าขอให้อุทิศชีวิต แลกเอาศีลธรรม ชีวิตของเรานั้นไม่มีค่าอะไร ถ้าไม่ได้ทำสิ่งที่มันมีค่าสูงสุด; สิ่งที่มีค่าสูงสุด ก็คือการกลับมาแห่งศีลธรรม; ฉะนั้น ศึกษาเรื่องศีลธรรม และวิธีสอนศีลธรรมกันให้ดี ๆ เถิด.

ขอ ทบทวนเพื่อกันลืม อีกครั้งหนึ่งว่า ศีลธรรมคือระบบปฏิบัติ ที่ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งทางวัตถุและทางจิต ทั้งในส่วนสังคมและส่วนตัว; ทำอย่างนี้ เรียกว่ามีศีลธรรม.

ที่นี้ เครื่อง دلใจให้ศีลธรรมนั้น ถ้ามาจากทางศาสนา ก็เพราะ นับถือศาสนา ก็มีศีลธรรม. ถ้านิยมปรัชญา ก็อ้างปรัชญาที่ว่า มนุษย์ จะต้องมศีลธรรม ถ้าเป็นคนเห็นแต่ประโยชน์ทางโลก ๆ ก็เห็นว่า สังคม เขาจะคบคนมีศีลธรรม เราจึงมีศีลธรรม. นี่ทำเพื่อประโยชน์โดยตรง จะใช้เครื่อง دلใจอันไหน สอนให้คนใช้เครื่อง دلใจอันไหน ก็ลองไป คิดดู. แต่ที่บริสุทธิ์ ที่เป็นธรรมแท้ ๆ นั้น ก็ต้องเป็นเรื่องของพระศาสนา

ซึ่งอาศัยความละอายบาป กลัวบาป โดยแท้จริง ว่าเป็นรากฐานของศีลธรรม. แล้วเราอย่าสอนศีลธรรมกันอย่างสอนหนังสือเลย; เราทำเรื่องนี้ด้วยเห็นว่ามันเป็นเรื่องคอขาดบาดตายของมนุษย์ เพื่อเห็นแก่มนุษย์ เพื่อสนองพระพุทธรประสงค์หรืออะไรก็ตาม. เราก็ช่วยกันศึกษา แก้ไขปัญหาทางศีลธรรม, รู้จักสิ่งที่จะเป็นรากฐานของการแก้ปัญหาทางศีลธรรม คือการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ได้, ไปทำความเข้าใจแก่เด็กๆ ให้รู้จักการบังคับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. โลกนี้กำลังอยู่ในสภาพที่น่าสังเวช จะช่วยก็รีบช่วยกันโดยเร็วเถิด, ไม่เช่นนั้นก็จะสายเกินการ.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ด้วยความสมควรแก่เวลาเพียงเท่านั้น เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทกณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติทางศีลธรรมสืบต่อไป.

ใครคือใคร

— ๙ —

๒ กันยายน ๒๕๒๑

คนเกลียดวัด กับ คนรักวัด.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาศัพทบูชาอันว่าด้วย ใคร
เป็นใคร เป็นครั้งที่ ๙ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่อง ใครเป็นใคร ต่อ
ไปตามเดิม, และจะกล่าวโดยห้วนๆย่อๆเฉพาะในวันนี้ว่า คนเกลียดวัดกับ
คนรักวัด.

เราได้พูดกันมาตามลำดับ ในหัวข้อว่า ใครเป็นใคร : เช่น พระ-
พุทธเจ้าเป็นใคร, พญามารเป็นใคร, พระโพธิสัตว์เป็นใคร, โมฆบุรุษเป็นใคร,
เวไนยสัตว์เป็นใคร, ขานวัญสัตว์เป็นใคร, ผู้มีศีลธรรมคือใคร, คนไร้ศีลธรรม
คือใคร, ท่านทั้งหลายก็คงจะทราบความมุ่งหมาย และประโยชน์ของการเข้าใจ
ว่า ใครเป็นใคร.

ส่วนในวันนี้ จะพูดถึงคนพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า คนเกลียดตัว ตรงกันข้ามจากคนอีกพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า คนรักตัว. เรื่องที่ จะพูด ก็คือ เรื่อง คนเกลียดตัว; จะพูดด้วยธรรมชาติหนึ่ง เพื่อประโยชน์แก่คนที่ เขาเกลียดตัว เพื่อว่าเขาจะกลับตัวได้. ดังนั้นจึงขอให้ถือว่าการพูดในวันนี้ เป็นการพูดกับคนที่เกลียดตัวโดยตรง.

คนเกลียดตัวนั้น มีตั้งแต่คนวัยรุ่น ไม่ค่อยจะมีสตางค์ใช้ รับประทาน พ่อแม่ ราวกับจะจับพ่อแม่ใส่กรงทั้งเป็น. สูงขึ้นไปถึง คนที่ทำมาหากิน เป็นเจ้าคนนายคน ก็ยังมีคนเกลียดตัวอยู่ในพวกนี้. สูงขึ้นไปถึง นายทุน ทั้งหลาย มีเงินเป็นร้อยล้าน พันล้าน หมื่นล้าน ก็ยังมีอาการเกลียดตัวอยู่ใน คนพวกนี้.

นี่ขอให้คิดดูเถิดว่า ในโลกนี้จะมีคนเกลียดตัวอยู่สักกี่คน; ไม่เฉพาะในประเทศไทยอันเล็กๆ ของเรา ต้องหมายถึง คนทั่วโลก ที่เกลียดตัว เกลียดศาสนา เกลียดพระธรรม เกลียดพระเจ้า มีกันอยู่สักเท่าไร. นี่เราจะพูดถึงคนพวกนี้; แต่ขอให้ระวังตัวให้ดี แม้คนที่กำลังพูดอยู่ว่า “ฉันรักตัว ฉันรักตัว” นี้ จะรักจริงหรือเปล่า? หรือมันรักตามแบบขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งก็มีการรักแต่ปาก; ส่วนจิตใจอาจจะไม่รักก็ได้ นี่เรียกว่า ยังอยู่ระหว่างกลาง.

คนเกลียดตัว เขาก็ต้องมีอะไรไปตามแบบของเขา : ไม่ยอมรับ ศาสนา, ไม่ยอมรับพระธรรม, ไม่ยอมรับขนบธรรมเนียมประเพณีอะไรของ สัตบุรุษผู้รักตัว, เราจะบอกให้เขาทราบว่า “ท่านผู้เกลียดตัวทั้งหลาย การเป็น

หาสของอายตนะของท่านนั้น มันทำให้ท่านเกลียดวัด. การเป็นหาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แสวงหาแต่ความสุขสนุกสนานทางอายตนะ จนติดรสทางอายตนะงอมแงม เหมือนติดฝิ่น; ความเป็นหาสของอายตนะนี้เอง ทำให้คุณกลายเป็นคนเกลียดวัด เพราะรู้สึกว่ วัดนั้นมันขัดกันกับความรู้สึกของคุณ; เพราะว่าคุณต้องการอย่างหนึ่ง ที่วัดเขานิยมกันอีกอย่างหนึ่ง.

หรือจะดูให้ละเอียดลออกไปสักหน่อย ก็พบว่าคนเหล่านี้เขาแหว่หูมาตั้งแต่เล็ก ๆ แรกคลอดก็ว่าได้ มีสิ่งที่ทำให้เขารู้สึกว่า วัดนั้นมีการประทุติพรหมจรรย์, มีการประทุติวัตรอะไรก็ไม่รู้ ซึ่งล้วนแต่มันไม่มีรสไม่มีชาติสำหรับพวกเรา ที่ยังชอบสนุกสนาน. วัดมันมีไว้สำหรับคนแก่ ที่จะลากโครงไปหาโจง; เรายังไม่ต้องการอย่างนั้น; ฉะนั้นเราจึงไม่ชอบวัด.

นี่คนเกลียดวัดเป็นอะไรเอามาก ๆ ถึงอย่างนี้; นี่เราจะเปลี่ยนเขาให้เป็นคนรักวัดนี้ มันจะลำบากมากน้อยสักเท่าไร ขอให้ช่วยกันคำนวณดู.

พูดมาถึงตอนนี้ อาตมานึกขึ้นมาได้ คราวหนึ่งเขาเอาลูกนกชุกที่เพิ่งออกจากไข่ใหม่ๆ มาให้เลี้ยง ก็มีความตั้งใจว่า ถ้าเราจะหัดให้ลูกนกนี้มันกินผลไม้ โดยเฉพาะก็ค้อกล้วย ไปเสียตั้งแต่เล็กๆ อย่างนี้ โตขึ้นมันก็ไม่ต้องกินสัตว์ เช่น หนู เป็นต้น เป็นอาหาร, มันก็จะกลายเป็นสัตว์ที่กินกล้วย, เลี้ยงก็ง่ายดี แล้วมันก็คงจะแปลกดี; ก็ได้พยายามให้ลูกนกกินมันกินกล้วยตั้งแต่เล็กๆ.

ให้กินเฉยๆ อย่างไรก็ไม่ยอมกิน; ต้องพยายามบังคับให้ใส่ลงไปในปาก แล้วก็กลืนลงไปถึงในคอ จนเลยเข้าไปในลำคอ. รู้สึกว่าคงจะสำเร็จ เพราะอย่างไรๆ มันก็กลืนเข้าไปแล้ว; แต่ที่ไหนได้ พอรอมาอีกครู่หนึ่ง มันสำรอกออกมาหมด, มันอาเจียนออกมาหมด. จะพยายามอย่างไรๆ มันก็ไม่กิน, มันก็อาเจียนออกมาหมด; ฉะนั้นก็เลยต้องเลี้ยงด้วยเนื้อสัตว์ไปตามมีตามได้ จนมันโตบินไปได้ ก็ให้บินไป.

เรียกว่า การที่จะให้นกที่กินเนื้อ มากินผลไม้ มันไม่ได้ถึงขนาดนี้, แล้วจะให้คนเกลียดวัด กลายเป็นคนรักวัดนี้ มันคงจะพอๆ กันกับให้ลูกนกชุกกลายเป็นนกกินกล้วยไปไม่ได้ อย่างเดียวกันหรืออย่างไร. ข้อนี้ก็ควรจะไว้ค่อยๆ ดูกันต่อไป. เดียวนี้เรามาพูดจา ต่อรองกันกับคนเกลียดวัด จะดีกว่า.

เรื่องที่ ๑. ไม่เข้าใจเรื่องทางจิตทางวิญญาณ.

เรื่องแรกที่จะพูดกับคนเกลียดวัด นี่ก็คือเรื่องทางจิตทางวิญญาณ. คนเกลียดวัดเขาไม่มีเรื่องทางจิตทางวิญญาณ เพราะว่าเขารู้จักแต่วัตถุ หรือเป็นวัตถุนิยม, เห็นความสำคัญแต่เรื่องทางวัตถุ; แม้จะพอใจในรสความสุขอะไร ก็เป็นความสุขแต่ในทางวัตถุ. เขาก็ไม่ยอมรับว่ามันมีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ, เขามีตมอยู่ในส่วนนี้; ฉะนั้น จึงได้เกลียดวัด ซึ่งเต็มไปด้วยเรื่องทางจิตทางวิญญาณ.

คำว่า “แสงสว่างทางวิญญาณ” ไม่มีความหมายอะไร สำหรับคนเกลียดวัด, คำว่า “มรณสพทางวิญญาณ” ก็ ไม่มีความหมายอะไร; เว้นเสียแต่เขาจะเข้าใจไปว่ามรณสพนั้นคงจะสนุก แล้วก็จะไปลองดู. ครั้นมารู้ธรรมมรณสพทางวิญญาณเข้าที่หนึ่ง ก็สั่นหัว; ^๕นี่เรื่องทางวิญญาณมันใช้กันไม่ได้ กับบุคคลที่เป็นวัตถุนิยม. คนเกลียดวัดจึงไม่มีช่องทางที่จะรู้เรื่องทางวิญญาณ หรือมีแสงสว่างในทางวิญญาณ; ^๕ฉะนั้น จึงไม่รู้เรื่องหนทางที่จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน; ^๕เพราะว่า ความรู้สึกของเขาไม่ต้องการ.

เราจะบอกเขาว่า คนเราไม่ได้มีแต่ร่างกายอย่างเดียว ต้องมีจิตใจด้วย ^๕คือเรื่องทางฝ่ายวิญญาณนั้นเอง. เรื่องทางกายมันก็ต้องการอย่างหนึ่ง, เรื่องทางฝ่ายวิญญาณมันก็ต้องการอีกอย่างหนึ่ง. ถ้าได้ไม่ครบทั้ง ๒ อย่างชีวิตมัน ^๕ไม่สงบ; ^๕จะเดินร่นอยู่ในทางที่ยังขาดอยู่ ถึงแม้จะได้ทางกายจนอึดหมึพืมนั้น ในทางฝ่ายวิญญาณมันไม่ได้ มันก็เดินร่นกระวนกระวาย; ^๕แม้จะอึดหมึพืมน้อย่างไร มันก็หาความสงบสุขไม่ได้.

ฉะนั้น ขอให้คนเกลียดวัด พิจารณาดูเสียใหม่ให้ดีๆ ว่าถ้าคุณยังมีความ ^๕เคียดแค้นระส่ำระสาย กระวนกระวายนั้น ^๕ซึ่งไม่รู้ว่ามันเป็นเพราะเหตุอะไรอยู่แล้ว ก็ขอให้เข้าใจเถอะว่า ^๕เพราะว่ามันยังขาดเรื่องทางวิญญาณ. ^๕คุณลองมาสนใจศึกษา เรื่องทางวิญญาณ นับตั้งแต่เรื่องกิเลส ตัณหา ไปจนถึงความยึดมั่นถือมั่น, มีความทุกข์เพราะความยึดมั่นถือมั่น; แล้วคุณก็คงจะหมดความทหนทรมาน ^๕ที่ ^๕ไม่รู้ว่ามันเป็นเรื่องอะไรนั้น เป็นแน่นอน ^๕นี่เป็น ^๕เรื่องแรก ^๕ที่ว่าเราจะพูดกับคนเกลียดวัด.

เรื่องที่ ๒. ไม่เข้าใจเรื่องศาสนา.

ทีนี้ ก็มาถึง เรื่องที่ ๒ ก็คือ เรื่องศาสนา. คำว่า “ศาสนา” ไม่เพราะหูสำหรับพวกคุณ ผู้เกลียดวัดทั้งหลาย. โดยที่แท้แล้ว ศาสนานั้น เป็นเครื่องกำจัดยาเสพติด; ไม่ใช่เป็นยาเสพติดเสียเอง. คุณอย่าไปเชื่อพวกคนที่เขาพูดว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด; นั่นเขาพูดไป เพราะไม่รู้ว่าศาสนานั้นคืออะไร. หรือไปเอาที่ไม่ใช่ศาสนามาเป็นศาสนา จนมองเห็นเป็นยาเสพติด.

ขอให้ดูเสียใหม่ว่า ศาสนาเป็นเครื่องกำจัดยาเสพติด. ยาเสพติดที่แท้จริงนั้นคือกิเลส ที่เป็นเหตุให้ขม้นถ่มน้ออะไรโดยความเป็นตัวตน — ของตน, แล้วมีความทุกข์เหลือประมาณ ขึ้นมาจากความยึดมั่นถือมั่นนั้น.

ศาสนานี้มีหน้าที่กำจัดยาเสพติดเหล่านั้น แต่โดยเหตุที่คุณ ไม่มีความรู้เรื่องทางวิญญานเสียเลย จึงไม่มองเห็นยาเสพติดชนิดนี้ ไม่รู้จักยาเสพติดชนิดนี้ ไม่มองเห็นโดยความเป็นโทษอันร้ายกาจ จึงไม่รู้จักประโยชน์อันแท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องกำจัดยาเสพติด. ถ้ามีความรู้ทางจิตทางวิญญาน กันเสียบ้าง ก็จะรู้จักความที่ตนกำลังติดยาเสพติดอยู่อย่างอวมงคล : อุปาทานยึดมั่นในเรื่องตัวตน — ของตน ตัวกู — ของกู, เป็นทุกข์อยู่อย่างที่จะเอาออกไปไม่ได้. แม้จะได้ยินได้ฟังอย่างไร ก็ละความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งเคยชินเหลือประมาณนั้นเสียไม่ได้ นี่แหละคือ

ยาเสพติด ซึ่งยิ่งไปกว่ายาเสพติด, ซึ่งศาสนาสามารถที่จะขจัดยาเสพติด
อย่างนั้น. ขอให้คุณรู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนากันเสียใหม่.

จะบอกให้คนเกลียดวัดทราบต่อไปอีกว่า พระศาสดาแห่งศาสนา
ทุกศาสนา และ ทุกองค์ นั้น เป็นยอดกัลยาณมิตรของคนทั้งหลายในโลก
และเป็นผู้นำในทางวิญญาน. ขอให้มองให้เห็นเถอะว่า มิตรแล้วก็ต้อง
ปรารถนาดี; ศาสนาดีถึงที่สุดยังจะเรียกว่าเป็นยอดแห่งมิตร. ถ้าเป็นเรื่อง
สำคัญถึงที่สุดของมนุษย์ ก็ต้องเรียกว่ายอดกัลยาณมิตร.

พระศาสดาแห่งศาสนาทุกศาสนา หวังดีต่อคนทุกคนใน
สากลโลก; เพราะว่าพระศาสดาเหล่านั้นไม่มีตัวตนของตน ที่จะเห็นแก่
ตน จิตจึงไปเห็นแก่ผู้อื่น และเพราะความที่ได้อบรมมาตามแบบของพระ
ศาสดา จึงมีความหวังดี แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เสมอหน้ากันไม่เลือกที่รัก
มักที่ชัง.

ถ้าไปเกิดแบ่งแยกอะไรกันขึ้นมา ในระหว่างศาสนา นั้นมัน
เป็นเรื่องโง่ของคนชั้นหลัง, เป็นเรื่องทำผิดพลาดของคนชั้นหลัง ทำให้
ศาสนาเป็นสิ่งที่แบ่งแยกมนุษย์ ไม่สมตามที่พระศาสดาแห่งศาสนาทุกองค์
ต้องการให้คนทุกคนในสากลจักรวาล เป็นคนคนเดียวกัน; อย่างที่มีโฆหาร
ในพระพุทธศาสนาเรา ว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ
ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

คนเกลียดวัด จง สอดส่องให้ลึกลงไป ถึงจิตใจของพระศาสนา
 แห่งทุกศาสนา ก็จะมีแต่ความหวังดี หวังที่จะช่วยเหลือทุกคน แล้วท่าน
 ก็มีปัญญา รวมอยู่ด้วยกันกับความเมตตา จึงทำหน้าที่แห่งศาสนาของศาสนา
 นั้นๆ ได้. คนเกลียดวัดจงรู้จักบุคคล ที่เรียกกันว่าพระศาสนาในโลกนี้
 ในลักษณะนี้เถิด.

ที่ว่าพระศาสนาทุกพระองค์ เป็นผู้นำในทางวิญญาน นั้นขอ
 ให้เข้าใจว่า มันเป็นหน้าที่โดยตรงของพระศาสนา เพราะว่าเรื่องของศาสนา
 นั้น เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาน; ไม่ใช่เรื่องทำมาหากินอย่างธรรมดา
 สามัญ แต่เป็นเรื่องความหลุดรอดในทางจิตทางวิญญาน; ให้คนที่มียก
 มีใช้ อิ่มหมีพีมันแล้ว หลุดรอดจากความทุกข์อีกชนิดหนึ่ง; คือ
 วิญญานของเขาไปติดอยู่ในกิเลส ไปติดอยู่ในกองทุกข์. พระศาสนาเป็น
 ผู้นำ ให้ออกมาเสียได้ จากกองกิเลสและกองทุกข์ จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้นำ
 ในทางวิญญาน คนเกลียดวัดไม่เคยมองในแง่นี้ เขาไม่มองเห็นว่า พระ
 ศาสนาเป็นผู้นำในทางวิญญาน. ขอให้มองกันเสียใหม่.

ที่นี้ ให้มองให้ลึกละเอียดลงไปในข้อที่ว่า :-

(ต่อไปเทปหยุดประมาณ ๑ นาที)

อีกอย่างหนึ่งนั้น คนเกลียดวัดรู้จักพระศาสนาแต่ชนิดที่เป็นบุคคล
 ไม่รู้จักพระศาสนาที่แท้จริง ซึ่งมีใช่บุคคล; ดังที่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสว่า
 แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้ว ก็ยังมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะเป็นพระศาสนา
 ตลอดไป. คนเกลียดวัดไม่รู้จักพระศาสนาในความหมายอันลึกซึ้งเช่นนั้น;

รู้จักแต่บุคคล ก็คิดเสียว่าพระศาสดาก็นิพพานไปหมดแล้ว เราจะไปเอาอะไรกับพระศาสดาเหล่านั้น เขาก็ไม่นับถือพระศาสดา. แต่ว่า พระศาสดาที่แท้จริงนั้นมีไว้บุคคล คือระบบธรรมะวินัยแห่งศาสนานั้นๆ มีไว้อย่างไร มีอยู่อย่างไร นั่นคือพระศาสดาองค์จริง.

พระศาสดาองค์จริงนี้อยู่ข้างหลังม่านเล็กๆ ของแต่ละคน, คือความโง่ของแต่ละคนเป็นเหมือนกับม่าน; แหวกม่านเสียสักนิดหนึ่งเท่านั้น ก็จะพบพระศาสดา. ถ้าคนเกลียดวัด ยอมแหวกความโง่ของตนออกไปเสียข้างๆ สักนิดหนึ่ง; เขาก็จะพบพระศาสดาที่ไหนก็ได้. เมื่อไรก็ได้. คนเกลียดวัดทั้งหลาย อย่าได้โง่อีกต่อไป ว่าพระศาสดานั้นนิพพานเสียแล้ว เราไม่รู้จะหาคนที่ไหน.

ขอให้เขาเข้าใจลึกลงไปถึงว่า พระศาสดาก็ดี, สิ่งสูงสุดแห่งศาสนาเช่นพระเป็นเจ้านั้นก็ดี, คือสิ่งที่เราทุกคนจะมีอยู่ตลอดเวลา และได้มีอยู่จริง. แม้นั้นจะโง่อย่างไร, หรือว่าคนเกลียดวัดนั้นจะเป็นมิฉนาก็ดีอย่างไร; คนเกลียดวัดก็ยังมีความศรัทธาหรือพระศาสดาอยู่ตลอดเวลา; หมายความว่าบุคคลผู้นั้นเขาสมัครเคารพรักเชื่อฟังสิ่งใด สิ่งนั้นก็คือพระเจ้าของเขา :—

ถ้าคนเกลียดวัดเป็นทาสเงิน สมัครเคารพรักเงิน เขาก็ถือศาสนาเงิน, หรือว่าเงินเป็นพระเจ้าของเขา. หรือว่าเขาถือเอาสิ่งใดเป็นที่พึ่งว่าเป็นความรอดของเขาแล้ว สิ่งนั้นมันก็คือศาสนาของเขา; ฉะนั้น ถึงแม้ว่าเขาจะโง่ สกปรกเท่าไร, เขาจะเกลียดวัดสกปรกเท่าไร; เขาก็ยังมีสิ่งซึ่งเขาเคารพ

รักเชื่อฟัง ยึดถือเอาเป็นที่พึ่ง เป็นทางรอด นับตั้งแต่เงินเป็นต้นขึ้นไป. คนเกลียดวัดทั้งหลาย อย่างมวลหลานตัวมดเต็มอยู่ที่นี้, คืออย่าหลงแต่เรื่องเงิน เป็นพระเจ้า เป็นศาสนาเลย. จงรู้จักพระเจ้า หรือพระศาสนา หรือ พระศาสดา แห่งพระศาสนาให้สูงขึ้นไป.

พระเจ้า หรือพระศาสดานั้นจะพูดอย่างบุคคลก็ได้; ถ้ามีวิธีพูด อย่างบุคคล หรือมิใช่บุคคลก็ได้ คือเป็นระบบธรรมะ เป็นนามธรรม ทำ ที่พึ่งแก่บุคคล นี้ก็ได้. เดียวนี้เรามันรู้จักแต่ภาษาคอนอย่างเดียว ไม่รู้จัก ภาษาธรรมเอาเสียเลย; เราจึงรู้จักแต่พระศาสดาชนิดที่เป็นคน ๆ พอตาย แล้วก็เลิกกัน ไม่อาจจะอยู่กับเราได้ตลอดมาจนถึงทุกวันนี้. เราโง่ถึง ขนาดนี้ เราจึงไม่รู้จักพระศาสดา ที่สามารถจะอยู่กับเราตลอดเวลา. ขอ ให้คนเกลียดวัดดูกันเสียใหม่ และรู้จักภาษาธรรมกันเสียบ้าง.

ที่มองกว้างออกไปกว่านี้อีก ก็ขอให้คนเกลียดวัดเห็นชัดลงไปว่า ศาสนาเป็นสมบัติรวมของโลกทั้งโลก. ในโลกนี้จะมีศาสนาสักกี่ศาสนา; ทุกๆ ศาสนาร่วมกันเป็นสมบัติของโลก; คือของมนุษย์ในสากลจักรวาล. คนเกลียดวัด ไม่ต้องแบ่งแยกเป็นศาสนานี้ นั่น เกลียดศาสนานั้น ถือ ศาสนานี้ ด้วยความคิดเห็นของตัว; ขอมรับนับถือได้ทุกศาสนา, เลือก เอาธรรมะแห่งศาสนาใดได้ทุกศาสนา; ถ้าเป็นประโยชน์คือดับความทุกข์ ได้แล้วก็จะถือเอา, ทำให้เหมือนกับว่า ทุกศาสนาเป็นเพียงศาสนาเดียว ในโลก. นี่คนเกลียดวัดไม่ยอมแคะต้อง ไม่ยอมสนใจ จึงไม่อาจจะเข้าใจ ข้อเท็จจริงอันนี้.

ที่นี้ มองดูให้เฉพาะให้แคบเข้ามา ก็เห็นว่า แต่ละคน ๆ นั้นเขามีศาสนา หรือ ชอบแต่ศาสนาที่จะทำให้เขาได้กำไรร้อยเท่าพันเท่า, คือศาสนาแห่งการขอร้อง อ้อนวอน ให้ได้ประโยชน์ ให้ได้บุญ ให้ได้ความสุข ให้ได้ร่ำรวย ให้ได้สวย ให้ได้อะไรต่างๆ ซึ่งเป็นกำไรร้อยเท่าพันเท่า; เขาชอบกันแต่ศาสนาอย่างนี้. คนเกลียดวัดทั้งหลาย ก็ดูเหมือนจะชอบกันแต่ศาสนาอย่างนี้ จึงไม่พบศาสนาตัวจริง, จึงยังคงเกลียดวัด ในรูปแบบของศาสนาที่ไม่ช่วยให้ร่ำรวยร้อยเท่าพันเท่า ให้ทันอกทันใจ.

อีกทางหนึ่ง เขาชอบศาสนาที่ส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค. ลองฟังให้ดีว่า คนพวกนี้ชอบศาสนาที่ส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค : ความรู้สึกทางกาม คือทางเพศระหว่างหญิงกับชาย เรียกกันว่า กามคุณ คนชอบกันอยู่แล้วโดยสัญชาตญาณเป็นปกตินิสัย; พอศาสนาไหนมาเอ่ยขึ้นว่า จะช่วยให้ได้อย่างนั้น หรือส่งเสริมความเป็นอย่างนั้น คนก็แตกตื่นกันถือ. ในครั้งพุทธกาล ก็มีลัทธิกามสุขัลลิกานุโยค มาอยู่ในรูปของศาสนาก็มี, เหลือตกทอดอยู่ในประเทศอินเดียจนถึงทุกวันนี้ก็มี; แต่ต้องอยู่อย่างซ่อนเร้น เพราะว่ารัฐบาลก็ไม่ต้องการ. แต่คนเกลียดวัดจะ ชอบศาสนาที่ส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค; ถ้าพูดให้ชัดก็เขาเอาสิ่งที่เรียกว่ากาม นั้นแหละเป็นพระเจ้า หรือพระศาสนาของเขา เขายกเอาสิ่งที่เรียกว่า “กาม” นั้นแหละมาทูนหัวไว้ ในฐานะเป็นศาสนาของเขา; นี่คนเกลียดวัด มีศาสนาอย่างนี้.

เราจะบอกแก่ท่านว่า ศาสนาที่แท้จริงนั้นมันต้องเป็นอย่างนี้ ถ้าพยายามชำระสะสางศาสนาผิด ๆ ของท่าน มาสู่ความถูกต้องอย่างนี้ แล้วก็จะได้รับรสอันใหม่ รับอันิสงส์อันใหม่. ท่านจะชอบหรือไม่? ก็ลองไปคิดดู. นี่เราพูดกับคนเกลียดวัดอย่างนี้.

เรื่องที่ ๓. ไม่เข้าใจธรรมะ.

เรื่องถัดไปอีก ก็คือเรื่องพระธรรมหรือธรรมะ คนเกลียดวัดไม่ชอบธรรมะ อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเขาเป็นคนเกลียดวัด ก็คือเกลียด ว่าในวัดมีธรรม มีธรรมะนั้นเอง. เขาไม่รู้จักธรรมะ ก็เกลียดธรรมะได้ ด้วยการสันนิษฐานเอา; ฟังไม่ศัพท์ จับเอามากระเดียด ว่าธรรมะนั้นจะเป็นเรื่องขัดคอชาวโลกไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง.

เราจะบอกแก่คนเกลียดวัดว่า ธรรมะนั้น คือระบอบของการประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องกับความเป็นมนุษย์ของเรา ในทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ; ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคมหรือด้านเอกชน, ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตหรือเป็นด้านวิญญาณ, ธรรมะคือสิ่งนี้เท่านั้นไม่มีอื่น. เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว คุณจะเกลียดธรรมะได้อย่างไร? คุณเป็นคนบ้าแล้วหรืออย่างไร? เพราะว่าธรรมะนั้นคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง สำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา; แล้วคุณ จะเกลียดธรรมะได้อย่างไร.

ที่นี้ เราไม่มีโอกาสจะเผชิญหน้ากันกับคนเกลียดวัดโดยตรงในที่นี้ ก็จะต้องขอพูดต่อไป ว่า ธรรมะนั้นคือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ; อธิบายให้คนเกลียดวัดฟังว่า ธรรมะนั้นคือเรื่องของธรรมชาติ, ธรรมะนั้นคือเรื่องของกฎธรรมชาติ, ธรรมะนั้นคือเรื่องหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมายของธรรมชาติ, ธรรมะนั้นคือผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นสำเร็จ. ในที่นี้เราดึงเอาข้อที่ ๓ คือหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องต่อกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือสิ่งที่เราจะต้องทำให้ถูกต้อง แล้วคุณจะไปเกลียดธรรมะให้เป็นบ้าเองไปทำไม ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องและครบถ้วน แล้วคุณจะไปเกลียดให้บ้าไปทำไม.

ขอให้ถือว่า ธรรมะนั้นต้องมีในทุกสิ่ง การศึกษากฎ การเมืองที่ดี การเศรษฐกิจที่ดี; แม้ที่สุดแต่ความฉลาดเฉลียวเฉพาะคน มันก็ต้องมีธรรมะเข้าไปประคับประคองอยู่ทั้งนั้น. การศึกษาที่ขาดธรรมะ ก็เป็นการศึกษาที่ทำลายโลก, การเมือง การเศรษฐกิจ ที่ไม่มีธรรมะ มันก็คือทำประเทศให้ฉิบหาย, ความฉลาดส่วนบุคคลที่ไม่มีธรรมะก็ทำให้ทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์แก่ใคร แล้วก็โทษแก่ทุกคน. ฉะนั้นจึงถือว่าขาดธรรมะเสียเมื่อใด ก็จะมีแต่สิ่งเลวร้าย, หรือสภาพที่เลวร้ายอยู่โดยทั่วไป; นี่คุณจะเกลียดธรรมะไปถึงไหน.

ธรรมะนั้นเป็นแสงสว่างทางวิญญาณ; จิตใจอาศัยธรรมะเป็นแสงสว่าง, ตะเกียงก็ไม่ใช่แสงสว่างแก่จิตใจได้ ดวงอาทิตย์สักร้อยดวงพันดวง ก็ไม่ใช่แสงสว่างแก่จิตใจได้. แต่กฎแห่งธรรมชาติ หรือ สัจธรรม

ทั้งหลาย สามารถเป็นแสงสว่างแก่จิตใจ, ให้จิตใจเดินไปถูกทาง แล้วก็ไม่มีปัญหาอะไรเหลือ. นี่แหละขอให้มองเห็นเถอะว่า ธรรมะหรือแสงสว่างทางวิญญาณนั้น มีความจำเป็นสักเท่าไร. คนเกลียดวัดทั้งหลาย จงคิดดูเสียใหม่.

เรื่องที่ ๔. ไม่เข้าใจเรื่องโลกุตตระและนิพพาน.

ทีนี้ ก็มาถึง เรื่องที่ ๔ เรื่องโลกุตตระและนิพพาน. คนเกลียดวัด ไม่รู้เรื่องโลกุตตระ, ไม่รู้เรื่องนิพพาน ได้ยินเข้าก็สั่นหัว. คนเกลียดวัดเขาหาว่า เรื่องโลกุตตระนั้นเอามาให้ชาวบ้านไม่ได้, เอาเรื่องโลกุตตระเรื่องนิพพานมาให้ชาวบ้าน ก็เอามาทำความฉิบหายให้แก่ชาวบ้าน; อย่าเอาเข้ามาสอน, อย่าเอาเข้ามาพูด.

คนเกลียดวัดบางคนก็พูดว่า เรื่องโลกุตตระ, นิพพานเป็นต้นนั้น เอามาประพาดพร้อมกันกับการทำมาหากิน อยู่ในโลกนี้ไม่ได้. นี่มันก็เป็นความเข้าใจส่วนตัวของคนเกลียดวัด เป็นการลืมหืมตาโง่, แล้วก็พูดออกมา. เขาลืมตาอยู่แต่ๆ มองเห็นอะไรอยู่แต่ๆ ก็ยังโง่ได้; แล้วก็พูดออกมาว่า เรื่องโลกุตตระนั้นเอามาร่วมกับเรื่องโลกียะในบ้านในเมืองไม่ได้. นี่เขาไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า โลกุตตระ และเขาเกลียดสิ่งที่เรียกว่าเป็นโลกุตตระ อยู่เป็นต้นทุน เป็นเดิมพันอยู่ตลอดเวลา.

เราจะบอกให้เขาเห็นว่า คนเกลียดวัดทั้งหลายเอ๋ย, ท่าน จงเข้าใจกันเสียใหม่ว่า โลกุตตรธรรมนั้นคือยาระงับพิษ ในเมื่อโลกียธรรมมันเกิดเป็นพิษขึ้นมา. โลกียธรรมเรื่องทำมาหากิน เรื่องได้ผล เรื่องเสวยผล เรื่องบ้านเรื่องเรือน เรื่องลูกเรื่องเมีย เรื่องสามีอะไรก็ตาม, นีรรวมๆ เรียกว่าเรื่องโลกียธรรม.

ถ้าโลกียธรรมมันเกิดเป็นพิษขึ้นมาเมื่อใด ไม่มีอะไรที่จะระงับพิษนั้นได้ นอกจากเรื่องโลกุตตรธรรม; แล้วในโลกนี้มันจะมีได้อย่างไรที่เต็มไปด้วยโลกียธรรมแล้วจะไม่เกิดเป็นพิษขึ้นมา. ฉะนั้น จงคิดดูเถอะว่า มันมีอะไรที่จะต้องเกิดเป็นพิษขึ้นมา : เช่น คำขายขาดทุน ลูกตาย เมียตาย ผัวตาย เด็กๆ สอบไล่ตก อุบัติเหตุอย่างนั้นอย่างนี้ ถูกขโมยอย่างนั้นอย่างนี้ มันล้วนแต่เป็นสิ่งที่ต้องมีในโลกนี้ ในหมู่โลกียธรรมทั้งหลาย อย่างนี้เราเรียกว่า เมื่อโลกียธรรมมันเป็นพิษขึ้นมา; แล้วอะไรจะระงับพิษเหล่านั้น ให้คนอยู่เป็นปกติได้ โดยที่ไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ต้องเป็นโรคเส้นประสาท หรือไม่ต้องแก้แค้นให้กลายเป็นอันธพาลไปเสียเอง.

เราจึงสรุปความว่า โลกุตตรธรรมนี้มีไว้เพื่ยเหตุหน้ากับโลกียธรรม เมื่อมันเกิดเป็นพิษขึ้นมาให้ทันเวลา. โลกียธรรมเป็นพิษขึ้นมาเมื่อไร ต้องเอาโลกุตตรธรรม เสือกเข้าไปส่หนามมัน ให้ทันแก่เวลา ในที่นั้นในเวลา นั้น มันจึงจะหยุดร้องไห้, หรือว่าหยุดฆ่าตัวตาย, หรือว่าหยุดทำอะไรผิดๆ เลวๆ; ฉะนั้น จงเตรียมโลกุตตรธรรมไว้ ในฐานะเป็นยาระงับพิษ, เตรียมไว้ให้พร้อม. เหมือนอย่างกับเราเตรียมยา แก้ปวดหัว ปวดท้อง อะไรต่างๆ ไว้พร้อม พอเกิดโรคนี้ขึ้นมาเราก็กินได้ทันเวลา. ขอให้ คนเกลียด

วัด จงเตรียมขาลูกตุตตรธรรม หรือเรื่องของพระนิพพาน นั้น ไว้ให้ทันเวลา จะได้ใช้เผชิญหน้ากับโลกียธรรมที่เกิดเป็นพิษ.

ที่เราเรียกว่า *โลกุตระ* แปลว่า เหนือโลก นั้น ก็เพราะว่ามัน ระวังโลกียะได้ อย่างที่ชาวบ้านเรียกว่าชะมัดหรือชะงัด. *ธรรมะ*นี้ได้ชื่อว่า *โลกุตตรธรรม* ก็เพราะว่าระวังพิษของโลกียะได้ชะมัดหรือชะงัด; ถ้าไม่อย่างนั้นไม่เรียกว่าโลกุตตรธรรมให้เสียเวลา ให้เสียชื่อ.

คนเกลียดวัดต้องรู้ไว้ว่า คำว่า “นิพพาน” นั้นแปลว่าเย็น; ฉะนั้นเมื่อใดมันร้อนขึ้นมา ก็ขอให้มีความเย็น สำหรับจะหยุดความร้อนนั้นเสีย. เราศึกษาเรื่องนิพพาน ไว้ให้เพียงพอ ว่ามัน มีใจความสำคัญคือเย็น ไฟกิเลส และไฟทุกข์ มัน ร้อน; พอนิพพานเข้ามามันก็ดับ แล้วมันก็เย็น. ฉะนั้นเราจะต้องรู้จักพระนิพพาน ในฐานะเป็นเรื่องเย็น; พอร้อนเกิดขึ้น ก็เสือกเอาเย็นนั้นเข้าไปใส่หน้าความร้อน ให้ความร้อนนั้นระงับดับหายไป; เรื่องโลกุตระและนิพพาน มีความหมายอย่างนั้น.

แล้วก็ให้รู้ต่อไปว่า ที่คน ทุกคนส่วนมากเป็นปกติอยู่ได้ ไม่เป็นบ้า ไม่เป็นโรคประสาทอยู่ทุกวันนี้ ก็เพราะพระคุณของธรรมะ หรือโลกุตตรธรรม นั้นเอง; แม้จะไม่เต็มขนาด มันก็เป็นสัดส่วนที่พอสมควรกัน. แต่ว่าเขาไม่รู้สีกตัว ว่าหลายๆคนที่นั่นก็ตาม ไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นบ้า อะไรมาร้องกันไว้? ก็คือโลกุตตรธรรมหรือพระนิพพานในพระพุทธศาสนา ที่เรามีอยู่โดยไม่รู้สีกตัว, หรือแม้จะเรียกว่ามีอยู่โดยธรรมชาติก็ได้ ช่วยป้องกันไว้ไม่ให้ต้องเป็นบ้า. ถ้าเราปล่อยไปตามอารมณ์ที่

มากระทบ : ให้รักมากก็เป็นบ้า, ให้โกรธมากก็เป็นบ้า, ให้เกลียดมากก็เป็นบ้า, ให้กลัวมากก็เป็นบ้า, เรามีสติปัญญา ที่จะสลัดสิ่งเหล่านี้ออกไปเสียตามสมควร; ดังนั้นเราจึงไม่เป็นบ้า หรือ ไม่เป็นโรคประสาท รอดอยู่ได้เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า พระนิพพาน หรือ โลกุตตรธรรม.

เดี๋ยวนี้ คนเกลียดวัดไม่รู้จักพระนิพพาน ในลักษณะอย่างนี้; รู้จักพระนิพพานแต่ในภาษาคน. หรือว่าพูดกันตามแบบศาลาวัด ไม่รู้ว่าพระนิพพานนั้นคืออะไร; แล้วเขาก็พูดเลยเตลิดไป ว่าพระนิพพานนั้นอยู่สุดกู่, ต้องตายไปแล้วอีกก็ร้อยชาติ พันชาติ หมื่นชาติ ก็กัปก็กัลป์ก็ไม่รู้ จึงจะบรรลุนิพพาน. นี่เป็นเรื่องของคนไม่รู้เขาพูด; คนเกลียดวัดก็พลอยไม่รู้ แล้วจับเอาไปยึดถือก็พลอยเชื่อไปตามคนเหล่านั้น.

ที่จริง นิพพาน ไม่ได้อยู่สุดกู่; อยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้ อาจจะหาพบได้ทุกคราว ที่มีความทุกข์เกิดขึ้น. เมื่อใดมีความทุกข์เกิดขึ้นดับทุกข์นั้นลงไปเสียได้เท่าไร ก็เป็นนิพพานเท่านั้น; ฉะนั้น นิพพานก็อยู่ตรงที่ความดับทุกข์ จะเรียกให้กว้างก็เรียกว่า อยู่ในวัฏฏสงสารนั่นเอง, มีวัฏฏสงสาร, มีความทุกข์เมื่อไร, คนฉลาดก็จะหาพบนิพพานได้ ที่นั่นคือดับความทุกข์นั้นเสีย. วัฏฏสงสาร หรือ ความทุกข์ นี้ก็อยู่ในคนนี่เอง. ในคนคนหนึ่ง ซึ่งมีร่างกายยาวประมาณวาหนึ่งนี้ มันมีความทุกข์; แล้วก็ดับทุกข์ได้ก็ความทุกข์ มันก็อยู่ในคนด้วยกัน มันสำเร็จด้วยการปฏิบัติของคนคนนั้น.

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า ความทุกข์ กิเลส เหตุให้เกิดความทุกข์ กิเลส ความดับสนิทแห่งความทุกข์ กิเลส ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์ กิเลส ตถาคตบัญญัติไว้ในกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ซึ่งยังมีทั้งสัญญาและใจ. หมายความว่ากายที่ยังเป็นๆ ไม่ใช่กายที่ตายแล้ว; ในกายตายแล้ว มันไม่มีอะไรอย่างนี้ได้. ใน กายที่ยังเป็นๆ มีสัญญาและใจนี้ มีทั้งความทุกข์ ทั้งเหตุให้เกิดทุกข์ ทั้งความดับทุกข์ และทางให้ถึงความดับทุกข์.

คนเกลียดวัดไม่เคยได้ยินอย่างนี้; ถึงแม้ได้ยินก็ไม่เข้าใจ. ฉะนั้นขอให้มีความรู้อันถูกต้องเสียใหม่ ว่า นิพพานนั้นหาพบได้ในภายใน; เมื่อมีความทุกข์, มีความทุกข์เมื่อไร ก็ทำให้มันดับลงไป ก็จะเป็นนิพพานเมื่อนั้นเท่านั้น ตามสมควรแก่เรื่องนั้นๆ ไม่ต้องรอต่อตายแล้วอีกก็กับปีก็กลับ. เขาจะต้องมีนิพพานให้ทันทั่วทั้ง เมื่อลูกตาย เมียตาย ผัวตาย, หรือว่าเด็กๆ เขาสอบไล่ตก, หรือว่ามีอะไรเป็นอุปนิสัยเหตุอันใหญ่ยิ่งเข้ามาครอบงำ, เขาจะต้องหาพบนิพพานได้ที่นั่น; มิฉะนั้นเขาจะเป็นบ้า, มิฉะนั้นเขาจะเป็นโรคเส้นประสาท, หรือมิฉะนั้นเขาจะฆ่าตัวตายเต็มเข้าไปอีก, นิพพานอยู่ที่นี้ และเราไม่เป็นบ้าอยู่ได้ทุกวันนี้ ก็เพราะความคุ้มครองของพระนิพพาน.

ถ้าเรารู้เรื่องโลกุตตระ ในฐานะเป็นยารังษิพิษ เมื่อโลกียะเป็นพิษโดยทำนองนี้แล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นเรื่องของการสูญเสีย; จะไม่มีอะไรที่เป็นเรื่องของความทุกข์, สามารถจะเปลี่ยนความทุกข์ให้กลายเป็นเรื่องของไม่ทุกข์, เปลี่ยนเรื่องสูญเสียให้เป็นเรื่องได้กำไร, เปลี่ยนเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี, เปลี่ยนศัตรูให้กลายเป็นมิตร, เปลี่ยนอุปสรรคให้กลายเป็น

การศึกษาที่ดีที่สุด จนกระทั่งพูดได้ในที่สุดว่า *ดูให้ดี มีแต่ได้ ไม่มีเสีย*. ถ้าเขา^๕รู้เรื่องพระนิพพานเรื่องโลกุตตระดีแล้วจะไม่มีอะไรเสีย : สูญเสียอะไรลงไป ก็เป็นการศึกษา, ความเจ็บความไข้ ก็กลายเป็นการศึกษา, แม้แต่ความตายจะมาถึง ก็กลายเป็นสิ่งมาทำให้ฉลาด. ฉะนั้น ความรู้เรื่องโลกุตตระ และเรื่องนิพพานนั้น เป็นของที่มีค่าสูงสุด อย่ามัวเกลียดอยู่เลย. คนเกลียดวัดทั้งหลายเอ๋ย, จงเข้าใจโลกุตตระและนิพพานกันอย่างนี้.

เรื่องที่ ๕. ไม่รู้เรื่องภาษาคน, ภาษาธรรม.

นี่ มาถึงเรื่องที่ ๕ ที่จะพูดกับคนเกลียดวัดต่อไป คือเรื่องภาษาคน ภาษาธรรม. ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า คนเกลียดวัดนั้นรู้แต่เรื่องภาษาคน; ไม่รู้เรื่องภาษาธรรม เดียวนี้มาพูดให้คนเกลียดวัดรู้เรื่องภาษาธรรมกันเสียบ้าง, พูดตั้งแต่ขั้นเด็กอมมือไปเลย. เด็กอมมือเขาก็ไม่ค่อยรู้ภาษาธรรม รู้แต่ภาษาคน. ครูบาอาจารย์ก็สอนเขาแต่เรื่องภาษาคน ไม่ได้สอนเรื่องภาษาธรรม. ฉะนั้น เด็กๆ จึงรู้เรื่องแต่เรื่องภาษาคน ไม่ค่อยรู้เรื่องภาษาธรรม.

นี่ ตัวอย่างที่ ๑ เราก็จะบอกเขาว่า ถ้าพูดโดยภาษาคน พระพุทธเจ้า^๕นั้นนิพพานแล้ว คือตายแล้ว เผาแล้วเหลือแต่กระดูก; แต่ถ้าพูดภาษาธรรมจะพูดว่า *พระพุทธเจ้าไม่ตาย*, ไม่รู้จักตาย อยู่กับเราตลอดกาลทุกเมื่อ ในที่ทุกแห่ง. คนเกลียดวัดลองคิดดู คนเกลียดวัดลองฟังดูว่า ถ้าพูดภาษาคน

พระพุทธเจ้าตายแล้ว เผาแล้ว ไม่มีอะไรแล้ว; แต่ถ้าพูดโดยภาษาธรรม พระพุทธองค์ยังอยู่กับเรา ทุกเวลาและทุกแห่ง.

คนเกลียดวัดคงจะไม่ยอมเชื่อ หว่าพูดเอาเองก็ต้องพูดกันต่อไป อีกสักหน่อย จะอ้างบาลีมาให้เขาฟังก็ได้ คือให้เขามองเห็นว่า พระพุทธเจ้า พระองค์จริงในภาษาธรรมนั้นเป็นอย่างไร, ทำไมไม่รู้จักตาย, แล้วทำไมมาอยู่กับเรา มาอยู่ที่ไหน? มาอยู่ในหัวใจเรา. พระพุทธเจ้าพระองค์จริง ที่ไม่รู้จักตาย และไม่ถูกเผาไหม้ อยู่ในหัวใจเรา; ไม่เที่ยวเดินอยู่ตามถนนหนทาง จนมีคนปากจัดพวกหนึ่ง มันกล้าพูดว่า ถ้าเห็นพระพุทธเจ้า เที่ยวมาเดินอยู่ตามถนนแล้ว ช่วยกันตีเสียให้ตาย เพราะว่ามันไม่ใช่พระพุทธเจ้าจริง. พระพุทธเจ้าจริง ไม่มาเดินเพ่นพ่านอยู่ตามถนน; แต่อยู่ในหัวใจของคน อย่างนี้เป็นต้น.

ภาษาคน กับ ภาษาธรรม มัน ต่างกัน อยู่ถึงอย่างนี้ มันมากหรือน้อย ก็ไปคำนวณดูเถิดว่าถ้าภาษาคนนั้น พระพุทธเจ้าตายแล้ว; ถ้าภาษาธรรมนั้น พระพุทธเจ้ายังไม่รู้จักตาย และยังอยู่กับเรา.

ที่นี้ พูด ภาษาคน ภาษาธรรม ในเรื่องอื่นๆ ต่อไปอีก, ตัวอย่างที่ ๒ เช่น เรื่องพระศาสนา. ภาษาคน เขาพูดว่า ศาสนาคือคำสั่งสอน; เหมือนที่เด็กๆ ในโรงเรียนก็เรียน แล้วครูก็สอนว่า ศาสนาคือคำสั่งสอน บางที่เขาเขียนอยู่ในไบเบิล พิมพ์อยู่เป็นสมุดเล่มในหนังสือตู้พระไตรปิฎก, ศาสนาแปลว่าคำสั่งสอน นี้ภาษาคน. แต่ถ้าภาษาธรรม ศาสนาคือระบบปฏิบัติที่คับทุกซ์ได้; ต้องเป็นตัวการปฏิบัติที่ปฏิบัติอยู่; ไม่ใช่เป็นแต่เพียงคำ

สั่งสอน, แล้วปฏิบัติอยู่นั้นต้องถูกต้อง คือดับทุกข์ได้. ศาสนาคือระบบปฏิบัติ ที่กำลังปฏิบัติอยู่ และดับทุกข์ได้; นั่นคือตัวศาสนา.

ใครจะมีศาสนาหรือไม่มีศาสนา ขอให้ดูกันที่ตรงนี้ : ถ้ามีแต่ความรู้เรื่องปริยัติเรื่องคำสั่งสอน ก็มีศาสนาในภาษาคน ไม่ใช่ภาษาธรรม; ยังเกือบจะใช้อะไรไม่ได้ในทางดับทุกข์. แต่ถ้ามีศาสนาที่แท้จริง มีระบบปฏิบัติอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่จิต ถูกต้องอยู่ ความทุกข์เกิดไม่ได้, หรือความทุกข์ที่มีอยู่หายไป. นี่คือนิพพานที่ถูกต้อง ตามภาษาธรรม.

ที่นี้ ตัวอย่างที่ ๓ จะพูดถึงคำว่า พระ ในภาษาคน กับ ภาษาธรรมต่อไปอีก. ภาษาคน ก็พูดว่า พระอยู่ที่วัด; เหมือนเด็ก ๆ อยุ่ที่ไหนพูดว่า พระอยู่ที่วัด, คนแก่หัวหงอกแล้วก็ยังพูดอย่างนี้ นี่ก็พูดกันอย่างภาษาคนของเด็ก ๆ. ถ้าพูด ภาษาธรรม ที่แท้จริง มันก็ว่า พระอยู่ในเรา; ถ้าไม่มาอยู่ในเรา อย่าไปเรียกว่าพระให้มันบวชการ มันใช้อะไรไม่ได้.

ถ้าพระยังอยู่นอกเรา นั่นไม่ใช่พระดอก เพราะไม่มีประโยชน์อะไรแก่เรา. ต่อเมื่อ พระมาอยู่ในเรา มีคุณธรรมอันประเสริฐดับทุกข์ได้ นั่นจึงจะเรียกว่า พระ แล้วก็อยู่ในเรา, เรารู้สึกหรือเราเห็นด้วยใจ. ถ้าอยู่ข้างนอกไม่มี, เรียกว่าไม่มี, มีค่าเท่ากับไม่มี; เพราะฉะนั้นจึงไม่มีทางที่จะพูดว่า พระอยู่ข้างนอก. เราไปรู้ของเขาไม่ได้ ของคนอื่นเราไปรู้ของเขาไม่ได้. เราจะรู้ได้แต่ที่มีอยู่ในใจของเรา, ฉะนั้น พูดให้ถูกต้องโดยภาษาธรรม ก็ต้องพูดว่า พระอยู่ในเรา. ถ้าพูดว่า พระอยู่ที่วัด เป็นเรื่องของภาษาคน ภาษาคนโง่ ไม่รู้ธรรมะเลย.

ที่นี้ ตัวอย่างที่ ๔ พูดถึงคำว่า พระเจ้า ถ้าเป็น ภาษาคน เขาก็เข้าใจกันว่า พระเจ้ามีความรู้สึกเหมือนกับคน : โกรธก็ได้ รักก็ได้ อะไรก็ได้, เราต้องประจบพระเจ้ากันเกือบตาย; นี่พระเจ้าในภาษาคนเป็นอย่างนั้น.

พระเจ้าในภาษาธรรมนั้น คืออำนาจตามธรรมชาติ อันหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจทุก ๆ อย่าง; ตามที่เขาพูดกันว่า พระเจ้าจะต้องมี อำนาจการสร้างโลกขึ้นขึ้นมา, อำนาจการควบคุมโลก^{นี้}ไว้ให้เป็นระเบียบ, อำนาจยุบเลิก โลก^{นี้}เสียเป็นคราว ๆ คอยดูอยู่ในที่ทุกแห่ง ให้ทุก ๆ อย่างเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามกฎของกรรมหรือตามกฎของอิทัปปัจจยตา; อย่าง^{นี้}ไม่ต้องเป็นคน ไม่ต้องมีหัว หู ตีน มือ อย่างคน. แต่ต้องเป็นอย่างพระเจ้า. ที่นี้ จะเป็นอะไรเราก็พูดไม่ได้บรรยายไม่ได้ มันต้องเป็นอย่างพระเจ้า ไม่ใช่เป็นคน. พระเจ้าในภาษาธรรม ซึ่งเราจะเรียกกันว่า เป็นกฎของธรรมชาติ มีลักษณะเป็นนามธรรมยิ่งกว่าเป็นนามธรรม; ยิ่งกว่านามธรรมหมายความว่า มันเป็นอสังขตะ. ไม่ต้องมีอะไรปรุงแต่ง; อย่าง^{นี้}เรียกว่า เป็นนามธรรมยิ่งไปกว่านามธรรม; นามธรรมตามธรรมดานั้นก็เป็นสังขตะ ฉะนั้น พระเจ้าเป็นอะไรอันหนึ่งก็ไม่รู้; เราบรรยายไม่ได้, เราพูดไม่ได้, พูดได้แต่สรุปความว่า เป็นอำนาจอันหนึ่ง มีอำนาจ ทำหน้าที่สมบูรณ์ ตามแบบที่พูดกันไว้ว่า พระเจ้านั้นทำอะไรได้บ้าง. นี่พระเจ้าในภาษาธรรม. ถ้าพระเจ้าในภาษาคน ก็เหมือนกับที่เขาวาดเป็นรูปภาพให้ลูกเด็ก ๆ ดู ให้อ่อนหวาน ให้บวงสรวง ให้อะไรกันไปตามเรื่อง, หรือปั้นเป็นรูปปั้นก็มี.

นี่ คนเกลียดวัด^{๕๔} ก็เหมือนกับเด็กอมมือ รู้จักพระเจ้าแต่ในภาษาคน ไม่รู้จักพระเจ้าในภาษาธรรม จึงไม่เข้าใจพระเจ้าในภาษาธรรม, จึงไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากการมีอยู่ของพระเจ้า.

ที่^{๕๕} ตัวอย่างที่ ๕ ก็จะดูไปยังเรื่องอีกเรื่องหนึ่งซึ่งคนเขาพูดกันมากที่สุด คือ เรื่องนรกเรื่องสวรรค์. เรื่องนรก^{๕๖} นี้ก็ต้องใช้คำว่าอบาย, อบายทั้ง ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย.

คนเกลียดวัดก็เลยสุมหัวพูดกันอยู่แต่พวกคนโง่ด้วยกัน ว่านรกอยู่ใต้ดิน มีหม้อ มีไฟ มีอะไรก็ตามแต่จะพูด; นั่นเป็นภาษาคน. แต่ถ้าภาษาธรรม นรกหมายถึงความร้อนใจ ในขนาดนั้น นรก คือความร้อนใจ ในขนาดที่ถูกตำ ถูกเผา ถูกทิ่ม ถูกแทง ถูกอะไรก็ตาม, มันเป็นความร้อนใจขนาดนั้น, แล้วได้รับอยู่ทุกวัน ทำไม่ไม่เห็น, ทำไม่ไม่มองดู, ไปหวังแต่สิ่งที่ยังไม่มาถึง แล้วมันก็ไม่จำเป็นสำหรับเรา เพราะว่าเราไม่ได้ทำความชั่ว. เราควรจะรู้จักนรก ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่านรกอยู่ที่นั่น : เมื่อใดตาทำผิด ก็เป็นนรกที่ตา, เมื่อใดหูทำผิดก็เป็นนรกที่หู, เมื่อใดจมูกทำผิดก็เป็นนรกที่จมูก, เมื่อใดลิ้นทำผิด ก็เป็นนรกที่ลิ้น, เมื่อใดผิวหนังทำผิด ก็เป็นนรกอยู่ที่ผิวหนังทั้งตัว, เมื่อใดใจทำผิด ก็เป็นนรกอยู่ที่ใจ, นรกในภาษาธรรมเป็นอย่างนี้.

ที่^{๕๗} เปรต ในภาษาคน เขาว่ารูปร่างอย่างนั้นน่าเกลียด น่ากลัว หิว ผอม, กินเลือด กินหนองของตัวเอง^{๕๘}นี้ก็ตามใจ. แต่ในภาษาธรรม เรา

หมายถึง ความหิวด้วยอำนาจกิเลสตัณหา ที่มีวิชามากเกินไป; มีรูปร่างหน้าตาอย่างคนๆ จนดูไม่รู้จักรู้ว่าใครนั่นแหละ มันอาจจะเป็นเปรตอยู่ในภายใน เพราะมีกิเลสที่เป็นเหตุให้หิวอย่างนั้นอยู่ก็ได้. นี่เปรตในภาษาธรรมเป็นอย่างนี้ แล้วระวังให้ดี มันจะเป็นได้ง่าย เป็นได้ไม่ทันรู้ตัว. เปรตอย่างที่เขาคูตกันนี้ ไม่รู้อยู่ที่ไหน แล้วก็ไม่เกี่ยวกับเราก็คือ. แต่เปรตที่มันเกี่ยวกับเรานั้นก็คือ กิเลสความหิวของเราเอง เกิดขึ้นถึงที่สุดแล้วมันก็ทำให้เป็นเปรต นี่คือเปรตในภาษาธรรม.

ที่^๕นี้ เจริจณ, คำ^๕นี้ เจริจณ เอาเจริญตามทุ่งนา วัวควาย เป็นต้น ^๕นั้น ภาษาคนพูด. เจริจณในภาษาธรรม ก็คือ ความใจอย่างสัตว์เจริญ. ที่ใครคนใดคนหนึ่งกำลังใจ ที่นั่งอยู่ที่นี้ ลองใจอย่างสัตว์เจริญ มันก็เป็นสัตว์เจริญขึ้นมาทันที. นี่เรียกว่า เจริจณในภาษาธรรม.

ที่^๕นี้ อสุรกาย ก็เป็นชนิดหนึ่ง ภาษาคน เขาคูตกันว่าอย่างนั้นไม่เห็นตัว คอยหนีอยู่เรื่อยไม่ให้เห็นตัว. ถ้าภาษาธรรมเราพูดว่า ความขลาดที่ไม่กล้าเผชิญหน้ากับใคร นี่เป็นอสุรกาย. เมื่อเรากลัว เราไม่กล้าเผชิญหน้ากับใคร เราไม่อยากให้ใครเห็น; นี่คืออสุรกายในภาษาธรรม ระวังให้ดี; แล้วคนก็มีความประหม่ากลัวตัวสั่นอยู่บ่อยๆ เขาวานมาทำนี่ก็ก็ไม่กล้าทำหนีไปเสีย; เพราะว่ามันมีความกลัว ไม่มีความสามารถที่ทำให้กล้าหาญ.

ที่^๕นี้เป็นอบาย ที่เราเปรียบเทียบกัน ในภาษาคนกับภาษาธรรม; แต่แล้วเราก็ไม่ได้ยกเลิกอบายในภาษาคน ไว้ให้คนเกลียดวัด หรือไว้ให้คน

แบบเดียวกับคนเกลียดวัด รักษาเอาไว้สำหรับพวกเขาในความคิดนึกของเขา. แต่เรามองเห็นอบาย ในภาษาธรรมอย่างนั้นแล้ว ระมัดระวังป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นได้แก่เรา เราก็ไม่ตกอบาย.

นี่ตัวอย่างที่ว่า ภาษาคนกับภาษาธรรมที่คนเกลียดวัดรู้, หรือยังไม่รู้, หรือไม่อาจจะรู้, เราก็จะบอกให้คนเกลียดวัดสนใจ เลื่อนขั้นตัวเองกันเสียบ้าง; อย่ามัวรู้กันอยู่แต่ภาษาคน. แม้คำพูดอื่นๆ ก็ควรจะรู้กันในทำนองนี้ให้ยิ่งๆ ขึ้นไป;

ตัวอย่างที่ ๖ เช่นคำว่าชีวิต นี้ ในภาษาคน ก็หมายถึง เนื้อหนังยังสดๆ อยู่ ยังไม่ตาย; แต่ถ้าใน ภาษาธรรม หมายถึง ความไม่ตายของพระนิพพานของอภิมตธรรม. นั่นจึงจะ เรียกว่าชีวิตนิรันดร์; ไม่ใช่ชีวิตเนื้อหนังสดๆ เหมือนต้นไม้อัตว์ บุคคล ยังสดยังเป็นอยู่ ก็เรียกว่าชีวิต นั่นมันชีวิตในภาษาคน. ถ้าชีวิตแท้จริงในภาษาธรรม ก็หมายถึงอภิมตธรรมหรือความเป็นนิรันดร์ ของโลกุตตรธรรมของพระนิพพาน; เมื่อบรรลุถึงธรรมะนั้นแล้วเรียกว่าไม่ตาย คนนั้นไม่ตาย เพราะคนนั้นบรรลุถึงอภิมตธรรม.

หรือตัวอย่างที่ ๗ ถ้าพูดว่า ความตาย ภาษาคน ก็หมายถึง ตายแล้ว ไล่ไกล ไปเผา ไปฝัง ตามเรื่อง นี้เรียกว่าความตาย. แต่ถ้าเป็นเรื่องของ ภาษาธรรม แล้ว หมายถึง ความดีความงามสำหรับความเป็นมนุษย์นั้น มันหมดสิ้นไปไม่เหลืออยู่, ไม่มีความเป็นมนุษย์เหลืออยู่ เรียกว่า ความตาย. หรือจะพูดเป็นภาษาปรมัตถธรรมที่ละเอียด ก็ว่าเมื่อตัวกูเกิดขึ้นในใจเรียกว่า ความเกิด เมื่อตัวกูดับไปในใจ เรียกว่า ความตาย ตัวกูมันเกิด - ตาย เกิด

- ตาย เกิด - ตาย อยู่วันหนึ่งไม่รู้กี่สิบครั้ง ไม่รู้กี่ร้อยครั้ง อย่างนี้ก็ได้ เรียกว่าความเกิด ความตาย ในภาษาธรรมด้วยเหมือนกัน.

ที่นี้ ตัวอย่างที่ ๘ ดูเป็นอันสุดท้ายว่า *ความเป็นคน* นี่เป็นอย่างไร ในภาษาคน ถ้าเกิดมาจากคนก็เป็นคนทั้งนั้น เว้นแต่มันเกิดมาจากสัตว์เดรัจฉาน มันจึงไม่ใช่คน ภาษาคนก็ถือว่า ถ้าเกิดมาจากพ่อแม่ มีรูปร่างอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นคน; แต่ความเป็นคนอย่างนี้ ยังไม่ตรงตามความมุ่งหมายของคำว่ามนุษย์; ต้องเกิดอีกครั้งหนึ่ง คือมีจิตใจสูง มาทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้มันจิตใจสูง สมแก่นามว่ามนุษย์ มีจิตใจสูงที่กิเลสและความทุกข์ครอบงำไม่ได้ จึงจะเรียกว่าเกิดมาเป็นคนที่แท้จริง. นี่เกิดมาเป็นคนหรือความเป็นคน ในภาษาคนก็อย่างหนึ่ง, ในภาษาธรรมมันก็อีกอย่างหนึ่ง.

คนเกลียดวัดทั้งหลายจงเข้าใจไว้ให้ดีๆ ว่าภาษาคน ภาษาธรรมนี้ มีความสำคัญมาก ที่พวกคุณจะต้องศึกษาให้เข้าใจ แล้วก็จะได้รู้จักธรรมะ, แล้วก็จะเลิกเกลียดวัด.

เรื่องที่ ๖. ไม่เข้าใจปัญหาเรื่องศีลธรรม.

ที่นี้ ก็มาถึง เรื่องที่ ๖ คือเรื่อง ปัญหาทางศีลธรรม. คนเกลียดวัด เพราะเกลียดวัดจึงเกลียดธรรมะ, เพราะเกลียดธรรมะก็เกลียดศีลธรรม, เกลียดสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องทางศีลธรรม; ฉะนั้น คนเกลียดวัดจึงไม่รู้เรื่องศีลธรรม.

เราจะบอกเขาว่า เรื่องศีลธรรมนั้น เป็นเรื่องหัวใจของทุกเรื่อง
 สำหรับความเป็นมนุษย์. ศีลธรรม แปลว่า มีความปกติเป็นธรรมดา, ศีล
 ธรรม แปลว่า มีความเป็นปกติเป็นธรรมดา พอเกิดวุ่นวายผิดธรรมดา ก็เรียก
 ว่าไม่มีศีลธรรม : โดยการกระทำที่ดี โดยผลของการกระทำที่ดี โดยพื้นฐาน
 ทั่วไปก็ดี ถ้าไม่มีความปกติ แล้วก็เรียกว่าไร้ศีลธรรม; ถ้ามีความปกติ
 ก็เรียกว่ามีศีลธรรม. ให้คนเกลียดตัวรู้จักศีลธรรมกันอย่างนี้; อย่าเข้าใจ
 ไปว่าเป็นเรื่องละเมอเพ้อฝัน เอาไว้พูดไว้ขำกันเล่น ให้คนทำบุญเราไม่ได้
 ต้องการอย่างนั้น. เราต้องการให้ทุกคนในโลกนี้อยู่กันเป็นปกติ เราจึง
 มีระบบศีลธรรม สำหรับมาพูดกันมาสอนกัน, และให้ชวนกันปฏิบัติ. เมื่อ
 ขาดความถูกต้องเพียงพอทางศีลธรรม สังคมมนุษย์ก็มีวิกฤติการณ์กันทั่วไป
 ในสังคม, หรือทั่วไปทั้งโลก; ไม่มีศีลธรรม คือไม่สงบ; ถ้ามีศีลธรรม
 ก็คือสงบ.

เดี๋ยวนี้ ไม่รู้จักว่าศีลธรรมเป็นความสงบ, เป็นต้นเหตุแห่ง
 ความสงบ ก็ละเมอเพ้อฝันไปตามความโง่งนั้นๆ. พูดให้ถูกมันต้องพูดว่า
 พวกคอมมิวนิสต์เขาก็อ้างว่าเขาจะจัดโลกนี้ให้สงบ; พวกที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์
 เขาก็อ้างว่าจะจัดโลกนี้ให้สงบ; เราพวกพุทธบริษัทก็อ้างว่าจะช่วยกันทำ
 โลกนี้ให้สงบ. ทุกคนอ้างเหมือนกันในเบื้องต้น แต่แล้วพอถึงคราวจัดเข้า
 จริง ก็มีวิธีจัดไปคนละอย่างๆ ไม่เหมือนกัน; ฉะนั้น ความสงบจึงยังเกิด
 ไม่ได้ เพราะจัดไม่ถูก, เพราะไม่ได้จัด, เพราะไม่อาจจะจัด หรืออะไรก็
 แล้วแต่เรื่องของมัน. เดี๋ยวนี้ เราทำให้มีศีลธรรมไม่ได้ ก็เพราะว่าคน
 ส่วนมากในโลกนี้ไม่รู้เรื่องศีลธรรม; ยิ่งเป็นคนเกลียดตัวด้วยแล้ว ยิ่ง
 ไม่รู้จักศีลธรรม, เพราะว่าแม้แต่คนที่ไม่เกลียดตัว ก็ยังไม่รู้จักศีลธรรม พูด

ถึงศีลธรรมอยู่แต่ปากเรื่อยไป; ไม่รู้จักศีลธรรม ก็ทำให้มีศีลธรรมไม่ได้. เขามองอะไรๆ เข้าไปในทางวัตถุมงคล; แล้วก็มีศีลธรรมไม่ได้ เพราะเรื่องศีลธรรมเป็นเรื่องทางจิตใจ.

เดี๋ยวนี้ในบ้านเมืองนี้บ้านเมืองไหน ประเทศไหนก็ดี เขาทำอะไรๆ เป็นเรื่องวัตถุมงคลไปหมด; เพราะเขารู้จักแต่วัตถุที่เรียกว่าวัตถุนิยม, เขาเห็นทุกเรื่องเป็นเรื่องทางวัตถุมงคล. ฉะนั้น เขาก็ เห็นว่า ความไม่สงบสุขนี้มัน เป็นปัญหาทางวัตถุ : จัดวัตถุให้ถึงที่สุดเถิด แล้วโลกนี้จะสงบราบรื่นเอง. เป็นลัทธิวัตถุนิยมสุดเหวี่ยงขึ้นมา อย่างนี้ ไม่ถูกต้องตามทางของศีลธรรม; เพราะ ว่าเรื่องของศีลธรรม มันไม่ใช่เรื่องวัตถุล้วนๆ, มันเป็นเรื่องจิตใจเป็นส่วนใหญ่. พวกเขารู้จักแต่วัตถุ ก็มองแต่เรื่องทางวัตถุ เห็นว่าโลกนี้มีปัญหาทางเศรษฐกิจ, มีปัญหาทางการเมือง, มีปัญหาอะไรไปทั้งหมด; แต่ไม่ยอมรับว่า มีปัญหาเพราะศีลธรรม.

นี้เราพุทธบริษัทมองเห็นตามความรู้สึกของพุทธบริษัทว่า มัน เป็นปัญหาทางศีลธรรม; อย่าไปหลบตาพูดเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจไปเสียหมด. การที่เราอยู่กันไม่ได้ สมาคมกันไม่ได้ เป็นผาสุกไม่ได้ นั้นมัน เป็นปัญหาทางศีลธรรม; มีคนพูดถึงขนาดว่า อาชญากรรมของอันธพาลที่เพิ่มขึ้นแล้วมา, เพิ่มขึ้นแล้วมานี้มันก็มีต้นเหตุมาจากทางเศรษฐกิจ; เขาพูดกัน อย่างนี้ ที่กรุงเทพฯ นั้นแหละไม่ใช่ที่ไหน. เรามีความรู้สึกว่ามันเป็นปัญหาทางศีลธรรม คนไม่มีศีลธรรมจึงทำอย่างนั้น; ไม่ใช่ปัญหาทางเศรษฐกิจ.

มีเรื่องที่น่าหัว อตมาเคยอ่านพบว่า พวกแม่ค้าทำฟุตปาร์ตถนนรกไปด้วยสิ่งเกะกะค้าขายของเขา^{นี้} เขาก็ยังจัดเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ, เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ, เป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ; เรามันรู้สึกว่ แม่ค้าคนนั้นไม่มีศีลธรรม เขาจึงทำทางเดินรก; มันพูดกันไม่รู้เรื่องอย่างนี้.

นี้เรารู้สึกว่ากฎหมายยังโง่มาก ที่ไม่มองอะไรในทางศีลธรรมกันเสียเลย : คือมีเรื่องว่า เด็กหญิงสาวคนหนึ่ง เขาออกไปเที่ยวเวลาตีสองคนเดียว แล้วก็อันธพาลพาไปข่มขืน, แล้วก็บอกตำรวจจับไปลงโทษ; ก็ต้องถูกลงโทษตามแบบของกฎหมาย. นี่คือกฎหมายมันโง่ กฎหมายไม่มองในแง่ของศีลธรรม. ถ้ากฎหมายมันฉลาดพอ มันต้องลงโทษเด็กหญิงคนเดียวออกเที่ยวตีสอง ต้องถูกลงโทษก่อน; เพราะว่าทำผิดศีลธรรมซึ่งบรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย เขาไม่แนะนำให้เด็กหญิงคนเดียวออกเที่ยวคนเดียวเวลาตีสอง ถ้าใครทำอย่างนั้น ต้องจับเอาตัวมันมาลงโทษก่อน. อย่าไปลงโทษอันธพาล มาจับตัวไปข่มขืนเลย เพราะนั่นมันเป็นเรื่องธรรมดาของอันธพาล. นี่เขาไม่มองกันอย่างนี้ แล้วเขาไม่ออกกฎหมายคุ้มครองไม่ให้เด็กหญิงคนเดียวเที่ยวเวลาตีสอง. อตมาจึงเรียกว่ามีแต่กฎหมายโง่สำหรับไล่หลังความไม่มีศีลธรรม มันก็ทำให้โลกนี้มีศีลธรรมไปไม่ได้. คนเกลียดตัวรู้หรือไม่รู้ ก็ขอให้ไปคิดเอาเอง. คนออกกฎหมายก็โง่ในทางศีลธรรม ไม่ออกกฎหมายในทางส่งเสริมศีลธรรม คือไม่คล้อยไปตามหลักเกณฑ์ของศีลธรรม.

นี้อตมาก็เป็นบ้าศีลธรรม ก็พูดอะไรๆ ก็เป็นเรื่องศีลธรรมหมด. ^{นี้}คนเกลียดตัวก็คงจะไม่ฟัง; แม่ไม่ฟังก็ยังขึ้นพูด ว่าเราชวนกันมีกระทรวง

ศีลธรรม เป็นกระทรวงใหญ่เหนือกระทรวงทั้งหลาย, ควบคุมกระทรวงทั้งหลายให้ปฏิบัติหน้าที่ไปโดยมีศีลธรรม. มีคนบอกว่า พุดอย่างนี้แม้แต่คนโง่ เอา, โง่ก็โง่ไป; มันยังมีความเชื่ออย่างนี้อยู่, แม้เดี๋ยวนี้ก็ยังมีความคิดอย่างนี้อยู่, ยังยืนยันความคิดอย่างนี้อยู่, ว่าเราต้องมีกระทรวงศีลธรรม เป็นกระทรวงใหญ่ ควบคุมกระทรวงทุกกระทรวง. เรามีศีลธรรมดีแล้ว กระทรวงเศรษฐกิจก็จะดี กระทรวงกรรมกรก็จะดี กระทรวงขนส่งก็จะดี อะไร ๆ ก็จะเป็นดีหมด คือ ไม่มีคอร์รัปชั่น. นี่คือนโยบายทางศีลธรรม.

เราเห็นว่า เรา ควรจะทำให้ลูกเด็ก ๆ มีศีลธรรมมาตั้งแต่ในท้อง คือพ่อแม่ของเด็กประพடுத்தัวให้ดี ในการที่จะให้กำเนิดแก่ลูก : บริหารครรภ์ให้มีศีลธรรม, ให้คลอดออกมามีศีลธรรม ให้แวดล้อมด้วยศีลธรรม ในรูปแบบต่างๆ, จนเด็กมันโตขึ้นมาในท่ามกลางของศีลธรรม; นโยบายในโลกก็จะหมดไป.

เดี๋ยวนี้มันไม่เป็นอย่างนั้น คนยังนิยมความไม่มีศีลธรรม. จะยกตัวอย่างง่ายๆ เช่น อบายมุขทั้ง ๖ ยังเต็มไปด้วยในโลก : คำนวณเอา เทียบกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; หกอย่างนี้เรียกว่า อบายมุข พระพุทธองค์ทรงสอนว่าต้องเว้นกันโดยเด็ดขาด เพื่อความมีแห่งศีลธรรม. เดี่ยวนี้ก็เว้นกันไม่ได้ เพราะว่าอบายมุขทั้ง ๖ นั้นมันเป็นเครื่องมือเก็บภาษีของรัฐบาล; รัฐบาลได้ภาษีจากอบายมุขมากมาย ก็เลยไม่อยากเลิกอบายมุข อบายมุขก็ยังคงเต็มบ้านเต็มเมืองอยู่ได้ นี่คือการไม่มีการมองความสำคัญของปัญหาทางศีลธรรม; ไปมองแต่เรื่องเศรษฐกิจ เรื่องการเมืองเรื่องอะไรกันเสียหมด มันก็ทำความสงบสุขไม่ได้.

เราขอให้คนเกลียดวัดทั้งหลายเหล่านั้น มามองกันเสียใหม่, คือมองให้เห็นปัญหาทางศีลธรรม ว่าเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหลายทั้งปวง ก็จะแก้ปัญหาก็เป็นวิกฤตการณ์ทั้งหลายได้. คนเกลียดวัดไปพิจารณาดูให้ดี ๆ จะได้ทำตัวให้มีศีลธรรม แล้วก็มาช่วยกันส่งเสริมศีลธรรมกันเสียใหม่.

เรื่องที่ ๗. ไม่มีพระเจ้าพระสงฆ์ในจิตใจ.

ที่นี้ ก็มาถึงเรื่องที่ ๗ คือ เรื่องพระเจ้าพระสงฆ์. คนเกลียดวัดเขาไม่มีพระเจ้าพระสงฆ์ในจิตใจ. คนเกลียดวัดจะมีบ้าง ก็เพียงพระเจ้าพระสงฆ์ที่ริมฝีปาก, เขาจะพูดบ้างถึงพระเจ้าพระสงฆ์แต่บางองค์ ที่มีประโยชน์แก่เขาหรือเป็นพรรคพวกของเขา ซึ่งให้ประโยชน์ทางวัตถุแก่เขา. พระเจ้าพระสงฆ์ที่แท้จริงเขาก็ไม่ชอบ; เพราะว่ามันไม่ได้ประโยชน์อย่างที่เขาต้องการ, มันได้ประโยชน์อย่างอื่นชนิดที่เขาไม่ต้องการ.

เราจะบอกแก่คนเกลียดวัดว่า คนเกลียดวัด จงมองดูให้ดี ๆ ว่าพระเจ้าพระสงฆ์นั้นคืออะไร. พระเจ้าพระสงฆ์นั้น คือตัวอย่างแห่งบุคคล ผู้เป็นอยู่ด้วยความสะอาด สว่าง สงบ. คุณอย่าไปหาพระเจ้าพระสงฆ์ที่ไหน. คุณมาหาพระเจ้าพระสงฆ์ ที่บุคคลที่เป็นอยู่ด้วยความสะอาด สว่าง สงบ; เขาเป็นบุคคลที่มีระบบการเป็นอยู่เกลี้ยง หรือสะอาดบริสุทธิ์ รอดจากการบีบคั้นของความทุกข์ เป็นอิสระแก่กิเลส; มีปกติไม่วุ่นวาย แล้วก็เยือกเย็นเป็นนิพพาน; พระเจ้าพระสงฆ์ต้องเป็นอย่างนั้น.

ที่นี้ เกี่ยวกับผู้อื่น พระสงฆ์มีชีวิตเป็นอยู่ให้ดูอย่างนี้แล้ว ก็เป็นเครื่องกระตุ้น มิให้คนทั้งหลายเกิดความท้อถอย ในการงานทางจิตหรือทางวิญญาน ; เพราะว่ามีพระเจ้าพระสงฆ์เป็นประจักษ์พยานหลักฐานแสดงอยู่ว่าการทำอย่างนั้นมันทำได้, และเมื่อทำได้แล้ว มันมีความปกติสงบเย็นอย่างนี้. ฉะนั้น การเป็นอยู่มีอยู่แห่งพระเจ้าพระสงฆ์นั้น จึงเป็นเครื่องกระตุ้นในทางวิญญาน ไม่ให้คนทั้งหลายเกิดความท้อถอย ในกิจการทางด้านวิญญาน ; เพราะเหตุผลอย่างนี้ พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำในทางวิญญาน, นำไปสู่ความเหนือโลก, นำไปสู่ความเป็นอยู่เหนือโลก คือโลกุตตระ อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น. พระสงฆ์เป็นผู้นำในทางวิญญาน พาสัตว์โลกไปสู่โลกุตตรภูมิ ให้มีโลกุตตรธรรม สำหรับจะมีชีวิตอยู่ที่ไหนก็ได้ โดยไม่ต้องมีความทุกข์; คือว่าโลกียธรรม ไม่อาจจะเป็นพิษแก่บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโลกุตตรภูมิ ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้นำในทางวิญญาน แล้วพาไปให้ถึงที่นั่น.

หรือถ้าพูดอย่างอุปมาอีกสักหน่อย ก็จะพูดว่า พระเจ้าพระสงฆ์นั้นเป็นหมอ, แพทย์ในทางวิญญาน : เป็นหมอเป็นแพทย์เชี่ยวชาญรักษาโรคทางวิญญาน. อย่างพระเถระอรหันต์องค์หนึ่ง ท่านประกาศก้องว่า พระศาสดาของข้าพเจ้า เป็นแพทย์รักษาโรคแก่สัตว์โลกทั้งปวง, คือโรคในทางวิญญาน โรคกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์. พระพุทธเจ้าเป็นจอมแพทย์, ที่นี้ พระสงฆ์สาวกของพระองค์ก็เป็นแพทย์ลูกน้อง; แต่ก็ทำหน้าที่อย่างเดียวกัน คือรักษาโรคในทางวิญญาน อย่าให้จิตใจมีความทุกข์ แม้ว่าร่างกายมันจะเป็นอย่างไรก็ตามใจ; จิตใจก็จะไม่เป็นทุกข์, แต่แล้วในที่สุดมันก็สงบสบายกันทั้งทางฝ่ายกายและทางฝ่ายจิตใจ.

นี่แหละคนเกลียดวัดทั้งหลายเอ๋ย, จงรู้จักพระเจ้าพระสงฆ์กันเสียใหม่ ว่าพระเจ้าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวอย่างแห่งการเป็นอยู่ด้วยความสะอาด สว่าง และ สงบ, ดำเนินชีวิตชนิดที่เกลียดงเลา รอดพ้น เป็นอิสระ ปกติ และเยือกเย็น, เป็นเครื่องกระตุ้นให้สัตว์ทั้งปวงในโลกนี้ ไม่ยอมแพ้ ไม่ท้อถอยในกิจกรรมในทางวิญญาน, เป็นผู้นำในทางวิญญานให้ขึ้นอยู่เหนือโลก, เป็นหมอ แพทย์ในทางวิญญานรักษาโรคโดยประการทั้งปวง. คุณคิดดูเถิดว่า เมื่อพระสงฆ์เป็นอย่างนี้แล้ว เรามาช่วยกันทำให้พระสงฆ์ยังคงมีอยู่ในโลกนี้ จะดีไหม? คนเกลียดวัด, คุณจะว่าอย่างไร เกี่ยวกับพระเจ้าพระสงฆ์?

เดี๋ยวนี้ คุณก็มักจะแก้ตัว; ไปอ้างเอาพระสงฆ์พระเจ้าที่ไหนมาก็ไม่รู้. เราก็บอกคุณว่า คุณอย่าไปเอาพระเจ้าพระสงฆ์แบบราชสีห์ในหนังลามาคี. ราชสีห์ที่คลุมด้วยหนังลา ที่ปลอมตัวเป็นลา อย่างนั้นมันก็มี; คุณอย่าไปเอาพระเจ้าพระสงฆ์ทำนองนั้นมา. คุณช่วยกันสร้างบารุงให้เกิดพระเจ้าพระสงฆ์ ตามแบบของพระพุทธองค์ อย่างที่เข้ามาแล้ว.

นี่แหละเรื่องที่คนเกลียดวัดเขาเข้าใจไม่ได้; เรื่องที่เราจะต้องบอกกับคนเกลียดวัดให้เขาเข้าใจให้ได้.

เรื่องที่ ๘. มีระบบความสุขไปทาง กาม กิณ เกียรติ.

ที่นี้ ก็จะมาเรื่องที่ ๘ คือเรื่องความสุข. คนเกลียดวัดเขามีระบบความสุขของเขาไปตามแบบของเขา ตามที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของ

เขาจะรู้สึกอย่างไร, และพอใจอย่างไร; เขาเรียกว่า นั่นเป็นระบบความสุขของเขา. นี่เราคนที่ไม่เกลียดวัด ที่เข้าถึงหัวใจของวัดหรือของพระศาสนา มันมีความรู้สึกอย่างอื่น; จิตมันจึงมีหลักเกณฑ์หรือว่าหลักการเป็นอย่างอื่น ในการแสวงหาความสุข. ฉะนั้น เราจะพูดว่า คนเกลียดวัดคงดูให้ดีๆ ให้เห็นว่า ระบบความสุขนั้น มันขึ้นอยู่กับระดับจิต แล้วแต่ระดับจิตไหน มันเป็นอย่างไรร.

ถ้าอุปมาด้วยเรื่องธรรมดาๆ ก็จะอุปมาว่า มันเหมือนกับแมลงวันกับแมลงผึ้ง. ทุกคนเคยเห็นว่าแมลงวันชอบกินอะไร, และแมลงผึ้งมันชอบกินอะไร, มันแทบจะกินแทนกันไม่ได้; หรือว่า โดยปรกติแท้จริงแล้วมันมีความมุ่งหมายกันคนละอย่าง. แมลงวันกินของเน่าของเหม็น, แมลงผึ้งมันก็ไปกินของหวาน หรือ ของหอม. นี่คนที่เป็ ^๕น อันธพาล กับเป็น สัตบุรุษ ก็มีระดับความสุขต่างกัน อย่างนี้ แล้วคนเกลียดวัดจะชอบความสุขในแบบไหน? ในระดับไหน?

เดี๋ยวนี้ เรามาพูดถึงคนเกลียดวัด ระบบที่ร่ำรวยสวยงาม มีอำนาจวาสนากันดีกว่า; แล้วก็ยังพูดได้ว่า ความสุขของคุณนั้น มันคือ ๓ ก; ความสุขของคุณนั้นมันคือ ๓ ส, ระบบความสุข ของคุณก็คือ กิน กาม เกียรติ เรียกว่า ๓ ก : ก.กิน ก.กาม ก.เกียรติ คุณมีความสุขอยู่ที่ระบบ ๓ ก. ส่วนฉันก็มี ระบบความสุข อยู่ที่ ๓ ส คือ สะอาด คือ สว่าง และ สงบ; ต่อเมื่อสะอาด สว่าง สงบ ในทางจิตใจ ฉันจึงจะถือว่าเป็นความสุข. เพียงรสชาติของเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ นั้น จะไม่บูชาว่าเป็นความสุข; มันเป็นเรื่องตามธรรมดาสามัญ ที่มันจะต้องเป็นอย่างนั้น.

นี้จะเรียกว่าความสุขสูงเกินไป ก็ตามใจ; ถ้าว่าสะอาด สว่าง สงบ นุ่มนวล สูงเกินไป คุณไม่เอาก็ได้; เราก็ยังเสนอให้ ลดต่ำลงมา ให้ความสุขของเรา นั้น อยู่ที่เรา ยกมือไหว้ตัวเองได้. เมื่อไรเราได้ทำอะไรลงไปแล้วยกมือไหว้ตัวเองได้ ความรู้สึกอันนั้นเป็นความสุขของเรา.

เราจะยกมือไหว้ตัวเองได้ เมื่อรู้สึกว่าจะทำอะไรไม่ผิดพลาด, ทำอะไรไม่มีส่วนที่น่าติเตียน, ทำอะไรถูกต้องตามธรรมตามวินัย ตามระบบ ฝ่ายความดีทุกข์โดยสิ้นเชิง, หรือตามระบบที่เราช่วยผู้อื่น ด้วยความไม่เห็นแก่ตัว; เมื่อเราได้ทำสิ่งเหล่านี้แล้ว เรายกมือไหว้ตัวเองได้. เรายกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อไร; เมื่อนั้นเรามีความสุขสูงสุด; ไม่เกี่ยวกับเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ แม้แต่ประการใด. คนเกลียดวัดทั้งหลาย จงรู้จักพวกเราในลักษณะอย่างนี้เถิด; นี่คือความสุข.

ที่นี้ คนเกลียดวัดนั้น มีปกติเป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บูชาความอร่อยทางเนื้อทางหนังมาตั้งแต่ต้นเสียหมดแล้ว; มันไปติดความสุขชนิดนั้นเสียหมดแล้ว, มันจึงเลยเข้าใจความสุขชนิดนี้ไม่ได้. เป็นเหตุให้เราต้องแยกทางกันเหมือนแมลงวันกับแมลงผึ้ง ในอุปมาข้างต้น. นี่คนเกลียดวัดก็มีความสุขไปตามแบบคนเกลียดวัด. คนรักวัดโดยแท้จริง ก็มีการหาความสุขไปตามแบบของคนรักวัดหรือคนมีวัด.

เรื่องที่ ๙. เข้าใจผิดในเรื่องการทำบุญให้ทาน.

ที่นี้ ก็จะมาถึง เรื่องที่ ๙ คือ เรื่องการทำบุญสุนทรทาน, จะเรียกสั้น ๆ ว่า การทำบุญสุนทรทานก็ตามใจ. คนเกลียดวัดบางคน เขาอยากจะทำบุญให้ทาน; เพราะฉะนั้น เขาจึง ทำบุญสุนทรทานชนิดที่จะให้ได้หน้าได้ตา; เราบอกว่ำนั่นไม่ใช่การทำบุญสุนทรทานอันแท้จริง. การทำบุญสุนทรทานอันแท้จริง ไม่เกี่ยวกับการได้หน้าได้ตาเกี่ยวกับประโยชน์ ที่จะช่วยผู้อื่นให้ได้ความสุข และตัวเองก็ได้บรรเทากิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวลงไปทุกที; คือทางผู้ทำนั้นจะหมดกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวลงไปทุกที ในการทำบุญนั้น, และทางผู้อื่นก็ได้รับความสงบสุข, นี้เราเรียกว่าความถูกต้อง ในการทำบุญสุนทรทาน. แต่คนเกลียดวัดเขาต้องได้หน้าได้ตา, ทำบุญเพียงเพื่อประดับเกียรติ.

เราเคยพูดเรื่องนี้ไว้เป็นข้อ ๆ สำหรับจำง่าย ๆ ว่า ทำบุญแบบน้ำโคลน : ฆ่าวัวฆ่าควาย ฆ่าหมูฆ่าแมว อะไรมาเลี้ยงกันให้สุนัขสุนัขทำบุญ. แล้ว ทำบุญแบบน้ำหอมก็ทำกันอย่างที่เรียกว่า ได้เกียรติได้สุนัขสุนัขไปตามเรื่อง. แล้ว ทำบุญแบบน้ำสะอาด; ไม่ใช่ น้ำโคลน ไม่ใช่ น้ำหอม แต่เป็นน้ำสะอาด ก็เพื่อให้มันหมดบาป, ทำบุญให้มันหมดบาป เพื่อประโยชน์อันแท้จริง อย่างที่กล่าวมาแล้ว.

บุญต้องเป็นเรื่องล้างบาป; น้ำโคลน มันล้างบาปได้เท่าไร,
มันก็เป็นโคลนใหม่ ไปติดเป็นบาปแทนอยู่. ล้างด้วยน้ำหอม มันก็มีเชื้อ

น้ำหอม ซึ่งเป็นของสกปรกอะไรอย่างหนึ่งก็ได้ ติดเหลื่ออยู่ มันต้องล้างด้วย
น้ำสะอาด จึงจะไม่มีอะไรติดเหลื่ออยู่. คนเกลียดวัดเคยทำบุญเหมือนกับ
ชนิดที่ล้างด้วยน้ำสะอาดนี้ไหม? ไปสอบสวนการทำบุญของตนเองใหม่;
ลองดูบ้างในการทำบุญแบบน้ำสะอาด, ไม่ต้องเอาหน้าเอาตา.

หรือว่าอาจจะมีคนเกลียดวัดบางคนรำรวยมากเป็นว่าเล่น เขาทำ
บุญเป็นว่าเล่น อย่างนี้ก็มี. เขา สนุกสนานด้วยการทำบุญทำทาน อาจจะทำบุญ
ชนิดนี้ก็ได้; แต่ว่ามันคงไม่เป็นบุญ เพราะมัน *ไม่ล้างบาป*. เพราะมัน
ทำบุญเพื่อความสนุกสนานของตัวเอง. โดยเฉพาะก็ *เพื่อได้เกียรติ ได้ความ
มีหน้ามีตา* นั่นอีก. การทำบุญกันเป็นการใหญ่อย่างเช่นกล่าวนี้ มันก็มีอยู่
๒ แบบ.

ในครั้งพุทธกาลโน้น เขามีโรงทาน. เศรษฐีต้องมีโรงทาน ถ้า
ไม่มีโรงทานไม่เรียกเศรษฐี, แล้วก็ทำทานกันโดยบริสุทธิ์ใจ มันเป็นทานโดย
บริสุทธิ์. สมัยนี้มีมูลนิธิ ว่าที่จริง แต่เจตนาารมณ์มันเพื่อการเมืองเสีย
มากกว่า มันไม่เหมือนกับโรงทานอันบริสุทธิ์ใจของสมัยนั้น. สมัยนี้ก็มี
มูลนิธิอยู่มาก แต่เบื้องหลังหรือหัวใจของมัน มันเป็นการเมืองอยู่หลายๆ;
ก็เลยไม่เหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้คนเกลียดวัดโดยมากนั้นก็ยังไม่ทำ; แม้
มูลนิธิเพื่อการเมืองเขายังไม่ทำ เขาเอาไว้ใช้เองดีกว่า.

แล้วคนเกลียดวัดนี้ ก็จะบริจาคอะไรกันสักที ก็ต้องมีงานบอลล์, งาน
บอลล์คือว่ากินเหล้าเมายากัน ให้กลายเป็นสัตว์เดรัจฉานไปเลย, แล้วก็
เรียอะไรๆ เอาเงินนั้นไปทำบุญทำทานอะไรบ้าง; อย่างนี้เรียกว่างานบอลล์.

คนเกลียดวัดเขาก็มีแต่งงานบอลล์ เพื่อจะเรียไรเอาไปทำบุญ เพราะว่าคนเกลียดวัดมีจิตใจที่คับแคบหรือต่ำเกินไป.

เราบอกเขาว่า จิตที่คิดจะให้นะ สบายหรือประเสริฐกว่าจิตที่คิดจะเอา; พูดถึงประเสริฐเขาคงไม่ชอบ, พูดถึงสบาย บางทีเขาคงพอจะฟังถูก ว่าจิตที่คิดจะให้นะสบายกว่าจิตที่คิดจะเอา. แต่นี่มันเป็นจิตของคนอีกแบบหนึ่ง ไม่ใช่จิตของคนเกลียดวัด จิตของคนเกลียดวัดนั้น จิตที่คิดจะเอานะมันสบายกว่าจิตที่คิดจะให้; เพราะเขาจะเอาแล้วเขาก็พอใจที่จะเอา, เอามาได้ก็สบาย. ส่วนคนปกตินั้น จิตที่คิดจะให้ มันเป็นจิตที่สละออกไปไม่ยึดมั่นถือมั่น; ไม่มีอะไรมาบีบบังคับ มากดทับอยู่บนจิต เพราะมันให้ตัวกู - ของกูออกไปเสีย; จิตที่ให้จึงสบายกว่าจิตที่คิดจะเอา - เอามา-เอามา, เป็นของกู - เป็นตัวกู, มาหวงมาแหวง มารักษามาวิตกกังวล. “จิตให้สบายกว่าจิตเอา” คุณเคยสังเกตเห็นหรือเปล่า?

ที่เราจะพูดอีกประโยคหนึ่งว่า การบริจาคคือการได้เพิ่มมากขึ้น นี่คนเกลียดวัดไม่ยอมฟัง. การบริจาคอะไรออกไปนั้น มันทำให้ได้อะไรมากขึ้น; เช่น บริจาคเงินออกไป มันทำให้มีความสุขมากขึ้น กว่าที่จะมีไว้เป็นสุขแต่คนเดียว : เจ้าของผู้บริจาคก็มีความสุข เพราะได้บริจาค, ได้บุญเพราะได้บริจาค, มีความดีเพราะได้บริจาค. คนที่ได้รับก็ได้รับความสุข หรือว่าได้รับประโยชน์อะไรก็สุดแท้ เพิ่มขึ้น; ประโยชน์มันมากออกไป. ผู้บริจาคกลับได้มากกว่า เพราะสละความเห็นแก่ตัว ความยึดมั่นถือมั่น เลยได้ประโยชน์ไปทางนิพพาน; แม้ว่าผู้รับทานก็จะได้ประโยชน์ไปในทางเรื่องธรรมดาสามัญ; ก็ยังต้องพูดได้ว่า การ

บริจาคนั้นทำให้เกิดการได้เพิ่มมากขึ้น. คนเกลียดวัดฟังไม่ถูก : มันต้องฉันได้ชิ มากขึ้น มันจึงจะเรียกว่าได้มากขึ้น; คนอื่นมันได้มากขึ้นมันไม่ใช่ฉันได้; เพราะฉะนั้นจึงไม่รู้ในข้อนี้.

คนที่มึศีรัทธา มีใจกว้าง เขามีความคิด รู้สึก นึกกว้างถึงกับว่าทั้งโลกเป็นของเรา; ถ้าเราช่วยโลก บริจาคทรัพย์ออกไปนี้ เพื่อประโยชน์แก่โลก ทั้งโลกก็เป็นของเรา; เขาจึงรู้สึกว่าเขาได้มาก. เช่นเขาบริจาคทรัพย์จำนวนหนึ่งส่งเสริมพระศาสนาในเรื่องปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ทำให้โลกนี้มีศาสนาคุ้มครองโลกอยู่เป็นผาสุก เขารู้สึกว่าเขาได้มาก; ฉะนั้นยิ่งบริจาคยิ่งได้มาก, ยิ่งบริจาคยิ่งมีการได้เพิ่มมากขึ้น, ไม่ใช่ลดลงไป. แต่คนเกลียดวัดเขาไม่ยอมมองอย่างนี้.

ที่นี่ เราพูดอีกทีหนึ่ง เขาคงจะไม่ชอบใจมากขึ้นไปอีก บอกว่าการเอาไว้นั้นคือการสูญเสีย, การเก็บเอาไว้นั้นคือการสูญเสีย วินาศฉิบหาย คือ มันเพิ่มความยึดมั่นถือมั่นมากขึ้น ๆ จนเหมือนกับว่าตกรรทังเป็นอยู่ทั้งวันทั้งคืน เพราะการหวงแหน, การเอาไว้, การยึดมั่นถือมั่นนั้นเอง มันเกิดเป็นสนิมกัดขึ้น ภายในจิตของบุคคลผู้เป็นเจ้าของของผู้เอาไว้; ฉะนั้นเราจึงบอกเขาว่า คนเกลียดวัดเอ๋ย ดูให้ดี ๆ ว่า การเอาไว้นั้นแหละคือการสูญเสีย, การบริจาคออกไปนั้นแหละคือการเพิ่มมากขึ้น. นี่คือเรื่องการทำบุญสุนทรทาน ที่เราจะพูดกับคนเกลียดวัด ให้เขาเข้าใจ.

เรื่องที่ ๑๐. ความสุขที่แท้จริงมีได้ต่อเมื่ออยู่ด้วยจิตว่าง.

ทีนี้ ก็มาถึง เรื่องที่ ๑๐ เรื่องการเป็นอยู่อย่างพุทธบริษัท. พุท
ให้ดีกว่าต้องพูดว่า เรื่องจิตว่าง, เรื่องการเป็นอยู่อย่างพุทธบริษัทนั้นคือเรื่อง
จิตว่าง; เพราะว่า พุทธบริษัทจะต้องมีการเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง. ฉะนั้น
ถ้าใครเป็นอยู่อย่างพุทธบริษัท ก็ต้องเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง.

พุทธบริษัทที่ยังไม่หมดกิเลส คือยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็อยู่ด้วย
การทำจิตให้ว่าง, รักษาจิตให้ว่าง, พยายามทำจิตให้ว่าง, ระวังให้มันว่างอยู่
แล้วก็อยู่ด้วยความว่างอันนั้น ก็สบายดี. ทีนี้ ถ้าเป็นพระอรหันต์สิ้น
กิเลสแล้ว ก็อยู่ด้วยความว่างเองโดยอัตโนมัติ; ไม่ต้องพยายามอะไร,
ไม่ต้องขวนขวายอะไร. เราจึงพูดเสียเลยว่า พุทธบริษัทที่แท้จริงต้องเป็น
อยู่ด้วยจิตว่าง.

คนบุญชน หรือยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ทำให้มันว่าง จะลึมนอน
ลงไป มือกำหน้าผากก็ได้ ถ้ามันชอบทำอย่างนั้น; แต่ขอให้จิตมันว่าง
หรือพยายามประคองให้มันว่าง กว่าจะหลับลงไป, ให้อยู่ด้วยจิตว่าง ที่เรา
ทำให้มันว่าง, ควบคุมให้มันว่างอยู่. นี่ถ้าว่า เป็นผู้สิ้นกิเลสแล้ว มันว่าง
เอง มันว่างอีกไม่ได้ มันเป็นของมันเอง. “เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง” เรียกว่า
มีผลอยู่ด้วยความว่างอย่างเดียวกัน ก็เพียงผิดกันนิดหนึ่ง ว่าอันหนึ่งมัน
ว่างเพราะควบคุมให้ว่าง, อันหนึ่งมัน ว่างเองโดยไม่ต้องควบคุม แต่ว่า
ทั้ง ๒ พวกนี้เป็นอยู่ด้วยจิตว่าง. ฉะนั้นเขาจะศึกษาเล่าเรียน, เขาจะทำ
การงาน, เขาจะเก็บผลการงาน, เขาจะบริโภคผลการงาน, เขาจะพักผ่อน

เขาจะนอนหลับ ทุกกระยะทุกตอนเขาจะ ต้องเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง ไม่ให้โอกาส แก่กิเลสและความทุกข์ สำหรับจะเกิดขึ้นมาทำให้จิตวุ่น.

นี่แหละเรียกว่าการเป็นอยู่ มีชีวิตอยู่ มีลมหายใจอยู่ตามแบบของ พุทธบริษัท : ทำงานก็ทำด้วยจิตว่าง, บริโภคผลงานก็บริโภคด้วยจิตว่าง, การพักผ่อนก็พักผ่อนด้วยจิตว่าง, ว่างจากความรบกวนของกิเลสและความทุกข์ กิเลสไม่รบกวนก็เรียกว่าอยู่ว่าง. ถ้ากิเลสมารบกวน มันก็ไม่ว่าง ก็ไปต่อสู้กับกิเลสอยู่. ความทุกข์ก็เหมือนกัน ถ้ามันเกิดขึ้น แล้ว มันหาความว่างไม่ได้.

นี่ให้คนเกลียดวัด มองดูกันเสียใหม่ว่า เราจะมีความสุขอัน แท้จริงได้ ก็ต่อเมื่อเรามีการเป็นอยู่ด้วยจิตว่าง, เรียกว่าการเป็นอยู่อย่าง ของพุทธบริษัท มองดูให้ดี ๆ, เดียวนี้คุณมันต้องการแต่จะ แซ่อิมเนื้อหนัง ของคุณ ให้ข่มอยู่ด้วยเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ชนิดที่ไม่มีเวลาจะอิมตัว, มันจะไม่มีเวลาที่ถึงจุดอิมตัว. คุณต้องการจะแซ่อิมเนื้อหนังของคุณ ด้วย เรื่องกิน ด้วยเรื่องกาม ด้วยเรื่องเกียรติ ตลอดเวลา. นี่เรียกว่าความเป็น อยู่อย่างอะไร? อย่างนี้จะเรียกว่าความเป็นอยู่อย่างพุทธบริษัทไม่ได้แน่; มัน ต้องเรียกว่า ความเป็นอยู่อย่างแบบของคนเกลียดวัด ก็พอ, มันก็ได้อะไร มากเต็มที่ตามแบบของคนเกลียดวัด.

ทำไมต้องใช้คำอุปมาว่า “แซ่อิม”. คำว่า แซ่อิม ทุกคนคงจะ เข้าใจได้ดี ว่าเอาน้ำตาลใส่ลงไปในจมน้ำร้อนจะใสกันอย่างไร, จนมันใสไม่ลง นั้นแหละ ใสไม่เข้า เรียกว่าแซ่อิม. คนเกลียดวัดเขาจะต้องการแซ่อิมเนื้อหนัง

ของเขา ด้วยเรื่องกิน ด้วยเรื่องกามารมณ์ ด้วยเรื่องเกียรติยศชื่อเสียง อย่างไม่มีจุดสูงสุด ที่ว่าจะถึงจุดอัมตัม แล้วเลิกกัน. นี่คนเกลียดวัดจึงพิจารณาดูให้ดี ว่าการเป็นอยู่ ๒ อย่างนี้ คืออยู่อย่างพุทธบริษัท, กับอยู่อย่างคนเกลียดวัด อันไหนน่าเส่นหาน่าพิศมัย?

เอาละ, เป็นอันว่า วันนี้ได้พูดมาเลยเวลาที่กำหนดไว้ สำหรับการพูดบ้างแล้ว; จะยุติหัวข้อที่จะพูดนี้ไว้เพียงเท่านี้ มีเหลือไว้พูดคราวหลังต่อไปอีก. เรื่องคนเกลียดวัดนี้คงจะยืดยาวเหมือนกัน.

อาตมาขอยุติการบรรยายเรื่องคนเกลียดวัด แล้วก็ทิ้งเรื่องคนรักวัดไว้ให้เทียบเคียงดูเอาเอง โดยนัยะตรงกันข้าม ไว้แต่เพียงเท่านี้ก่อน ให้เป็นโอกาสแก่พระคุณเจ้า ได้สวดบทคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจให้คนหายเกลียดวัดกันเสียบ้าง สืบต่อไป.

ใครคือใคร

— ๑๐ —

๑๖ กันยายน ๒๕๒๑

คนเกลียดวัด กับ คนรักวัด.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพหุชาในวันนี้ อาตมา
จะได้กล่าวเรื่องธรรมะสำหรับคนเกลียดวัดต่อจากที่กล่าวค้างในวันก่อน.

(ทบทวนครั้งก่อน.)

ท่านทั้งหลายบางท่านไม่ได้มาฟังในวันนั้น ขอพูดถึงลักษณะของ
คนเกลียดวัด ซ้ำอีกสักเล็กน้อย ว่าคนเกลียดวัดคือคนที่มีความคิดนึกของตัวเอง
มองอะไรอย่างผิวเผิน, แล้วก็มองเห็นพระธรรมหรือพระศาสนา วัดวาอาราม
พระเจ้าพระสงฆ์ ว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นแก่ตนเองเลย, หมายถึงว่าไม่จำเป็น

แก่มนุษย์ เขาจึงเกลียดสิ่งเหล่านี้; ทั้งที่โดยแท้จริงแล้ว สิ่งเหล่านี้มีไว้สำหรับคนเกลียดวัดนั่นเอง; มันกลายเป็นว่า เขาเกลียดสิ่งที่จำเป็นที่เขาจะต้องมี.

เมื่อเขายังมีความเข้าใจผิดอยู่ เขาก็ต้องเกลียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็เกลียดสิ่งที่ฝนความรู้สึกรู้สึกของเขา. เขามีความรู้สึกเอาเอง ต่อสิ่งต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร, แล้วก็ไมยอมฟังเสียง ไมยอมศึกษา ตามแบบฉบับที่ครูบาอาจารย์มีสั่งสอนกันอยู่ตามวัดวาอาราม ซึ่งเป็นเรื่องของศาสนา. ฉะนั้นเขาจึงเข้าใจสิ่งต่างๆ ทุกอย่าง ผิดไปจากที่ผู้มีสติปัญญาได้เคยค้นคว้าอบรมสั่งสอนกันสืบๆ กันมา, จนกระทั่งไม่เข้าใจในคำว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์, ไม่เข้าใจศาสนาว่า มีไว้สำหรับอะไร.

เขาเข้าใจแต่สิ่งที่เรียกว่า “โลก”; และเมื่อเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าโลกแล้ว ก็คิดว่าพอแล้ว, มีความเจริญอย่างยิ่งในโลก อย่างนี้ก็พอแล้ว; เขาไม่ได้รู้สึกว่ โลกนี้ขอมมีพิษ มีฤทธิ์ มีอันตราย อยู่ในตัวมันเองตลอดเวลา. คนจะเจริญไปในโลก, จะผ่านไปในโลก, จะต้องรู้จักสิ่งที่สามารถจัดพิษของโลก. สิ่งใดสามารถจัดพิษร้ายในโลกได้ สิ่งนั้นก็เรียกว่า ธรรม, หรือถ้าเรียกให้ไพเราะสูงสุดอีกอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่า โลกุตตรธรรม.

โลกียธรรมเป็นเรื่องโลก มีกฎเกณฑ์ตามแบบของโลกียธรรม, ทำสำเร็จแล้วก็ได้รับประโยชน์อย่างโลกๆ; พร้อมกันนั้นก็ยังมีพิษร้ายเกิดขึ้นตามสมควร เป็นอันไม่ยกเว้น. เราจึงต้องมีสิ่งอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นยาดับพิษร้าย ซึ่งเป็นของคู่กัน สำหรับจะดับพิษนั้นให้ทันทั่วทั้ง.

ลองคิดดูแล้วก็จะเห็นได้ว่า โดยธรรมชาติมันก็เป็นอย่างนี้ : เมื่อเราต้องลงนั่งร้องไห้ เพราะความทุกข์ทรมานใดๆ เราก็มีความคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะขจัดความทุกข์; ไม่ต้องนั่งลงร้องไห้ ลูกขึ้นได้ต่อไป อย่างนี้อยู่เป็นประจำ. ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็ต้องเป็นบ้าตาย, เป็นโรคประสาท หาดความปกติสุขไม่ได้. แม้แต่เด็กๆ ที่เขาร้องไห้; เขาก็รู้จักคิดนึกเสียใหม่จนหัวเราะได้; แล้วก็ไม่ต้องมีความทุกข์ เพราะความร้องไห้. ผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน เมื่อมีสิ่งที่ทำให้เป็นทุกข์ ก็ต้องมองหาสิ่งสลัดความทุกข์นั้นออกไป, อย่างที่เรียกว่าปลงออกไปเสียได้. สลัดออกไปเสียได้.

วิธีสลัดออกไปนั้นแหละคือธรรมะ หรือ โลกุตตรธรรม ซึ่งตรงกันข้ามจากโลกียธรรม ที่ทำให้ร้องไห้. ส่วนที่ทำให้ได้หยุดร้องไห้ก็คือโลกุตตรธรรม. แต่เราไม่รู้จักสิ่งเหล่านั้นกันในลักษณะอย่างนี้. เราไม่ได้สอนกันในลักษณะอย่างนี้ คือไม่ได้สอนกัน ถึงขนาดที่เรียกว่าแยกแยะให้ดู ว่ามันมีอยู่เป็น ๒ ฝ่าย. เราจะต้องมีทั้ง ๒ ฝ่าย จึงจะอยู่ในโลกนี้ได้อย่างผาสุก ปลอดภัย และก้าวหน้าไป ตามหนทางของชีวิต ที่จะไปสู่จุดจบลงในเมื่อบรรลุนิพพาน.

ที่นี้ มีคนพวกหนึ่ง ไม่มองเห็นอะไรมากไปกว่าว่า เราได้อะไรตามที่เรากำลังต้องการ มันก็พอแล้ว; เขาก็แสวงหาตามที่เขาต้องการ; เมื่อไม่ได้สมหวังเขาก็เป็นทุกข์, เขาก็ยอมทนทุกข์ จนเป็นบ้า จนฆ่าตัวตาย อย่างนี้ก็มีอยู่เป็นส่วนใหญ่. ถึงแม้จะไม่ถึงกับฆ่าตัวตาย มันก็เป็นชีวิตที่บอบช้ำ ร้อนระอุอยู่อย่างหาความผาสุกไม่ได้ ไม่สมกับความเป็นมนุษย์เลย.

นี่ขอให้สรุปใจความกันสั้นๆ แต่เพียงว่า ผู้ที่ไม่รู้จักสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องดับพิษร้าย อันจะเกิดขึ้น ในวิสัยโลกตามธรรมดา แล้วคนพวกนั้นก็เกลียดธรรมะ, ไม่สนใจกับธรรมะ, มองเห็นเป็นของไม่มีประโยชน์ คือเห็นตรงกันข้ามจากที่เป็นอยู่จริง; หรือว่าเห็นตามๆ กันไปในหมู่บุคคล ผู้เห็นผิดด้วยกัน, เรียกว่าเป็นผู้มีมิจฉาทิฐิตัวด้วยกัน ก็พากันเกลียดธรรมะ. เมื่อเกลียดธรรมะ ก็พาลเกลียดวัด เกลียดศาสนา เกลียดพระเจ้าพระสงฆ์, เกลียดอะไรทุกอย่างที่เนื่องกันอยู่กับธรรมะ. แต่ในที่นี้ อาตมาจะสรุปเรียกสั้นๆ ว่า คนเกลียดวัด ก็ให้เข้าใจเอาเองว่า เกลียดทุกอย่างที่เกี่ยวกับวัด.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้).

ที่นี้ ก็จะได้พูดถึงธรรมะ, หัวข้อธรรมะแต่ละข้อ เป็นข้อๆ ไป สำหรับคนเกลียดวัด :-

ข้อที่ ๑. ไม่เข้าใจคำว่าโลก.

ข้อแรก ในวันนี้ ก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า โลกนั่นเอง. คนเกลียดวัด รู้จักโลกในลักษณะอย่างหนึ่ง, คนที่ไม่เกลียดวัดหรือติดวัด ก็รู้จักโลกไปในลักษณะอีกอย่างหนึ่ง. คนที่รู้จักวัด ชอบวัด พอใจในวัด ได้รับการศึกษาอบรมอย่างวัดๆ ก็มีความเข้าใจในโลกในลักษณะอีกอย่างหนึ่ง, ซึ่งตรงกัน

ข้ามกับคนเกลียดวัดเข้าใจ. คนเกลียดวัดยึดมั่นถือมั่น จนติดจมอยู่ในโลก, เรียกว่าคนจมโลกก็ไม่มีผิด; แต่คนที่รู้จักวัดนั้นไม่จมอยู่ในโลก, คือไม่ติดโลก เพราะเขารู้จักว่าโลกนั้นคืออะไร.

เมื่อกล่าวโดยทั่วไป สำหรับทุกคน, สำหรับใครก็ได้. สิ่งที่เราเรียกว่าโลกนั้น ตามตัวหนังสือของคำว่า “โลก” นี้เอง มันหมายถึง *สิ่งที่มีการแตกเป็นธรรมดา*. คำว่า “โลก” แปลว่าสิ่งที่จะต้องมีการแตกเป็นธรรมดา; บางคนก็พูดเป็น คือพูดว่า โลกแตก นี่เขาก็พูดเป็น; แต่เขาจะเข้าใจความหมายถูกต้องหรือไม่นั้น มันยังเป็นปัญหา. คำว่า “โลก” ในภาษาบาลี แปลว่า *สิ่งที่ต้องแตกเป็นธรรมดา*; หมายความว่าแตกแน่, และโดยข้อเท็จจริงแล้ว มันแตกอยู่ทุกวัน ๆ. ท่านทั้งหลาย ที่สนใจจะศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนา ก็ต้องเข้าใจคำว่าโลกนี้ ว่ามันหมายความว่า เป็นสิ่งที่ต้องแตกแน่, แล้วก็แตกอยู่ทุกวัน.

ทั้ง ธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม, คือสิ่งที่ จะป้องกันไม่ให้โลกมันแตก ให้มันหยุดแตก; ก็ลองคิดดูว่ามันจำเป็นอย่างไร. วัตถุประสงค์ว่าเป็นที่สั่งสอนธรรมะ. ซึ่งจะเป็นเครื่องหยุดการแตกของโลกเสีย.

โลกนี้มีการแตกในทางวัตถุ คือตัวโลกแผ่นดิน, นี่ก็พอจะเข้าใจได้. พวกนักวิทยาศาสตร์ ก็พอจะช่วยบอกให้ได้ว่า มันมีการสีกหรืออยู่ทุกวัน, มีความเปลี่ยนแปลงที่ผิวโลกขึ้นลง เหมือนกับมีการแตกปริแล้วปริอีก อยู่ทุกวัน. แล้วมีความเชื่อกันว่า โลกนี้หมุนรอบดวงอาทิตย์อยู่นั่น ไม่ใช่อยู่ในระดับเดิม แต่ว่าได้ใกล้ดวงอาทิตย์เข้าไปทีละนิด ๆ โอกาสข้างหน้า

สักวันหนึ่ง มันก็จะเข้าถึงดวงอาทิตย์, เข้าใกล้ดวงอาทิตย์ในลักษณะที่จะต้องไหม้ไป ซึ่งเหมือนกับการแตกสลาย. นี่เรียกว่าในส่วนวัตถุ โลกมันก็ต้องแตก.

ที่นี้ โลก ที่มีความหมายยิ่งกว่านั้น ก็คือโลก สัตว์โลก คือ สิ่งที่มีชีวิตที่มีอยู่ในโลก. ถ้าโลกนี้ไม่มีสิ่งที่มีชีวิต มันก็ไม่มีค่าอะไร. โลกมีสิ่งที่มีชีวิต ทำให้มีค่าขึ้นมา. สัตว์โลกนี้ก็มี การแตก ก็มีความทุกข์, เป็นไปในลักษณะของความทุกข์, แล้วยังเชื่อกันโดยเหตุผลก็ได้ เชื่อกันอย่างปรัมปราก็ได้ ว่ามนุษย์จะถึงที่สุดของความเป็นมนุษย์ ที่เรียกว่า มิคสัญญี : ไม่มีศีลธรรมเหลืออยู่แต่ประการใด, เบียดเบียนกัน ฆ่าฟันกัน จนกระทั่งคนหมดโลก หรือเกือบจะหมดโลก, เหลืออยู่ชนิดที่ไม่มี ความหมาย. อย่างนี้ก็เรียกว่า โลกคือหมู่อัตว์ มันก็แตกไป และแตกอยู่ทุกวัน, ร่อยหรอลงทุกวัน ในทางของศีลธรรม กว่าที่จะถึงจุดสุดยอดของความไม่มีศีลธรรมก็เป็นอันว่าแตก.

ที่นี้ ดูในทางจิตใจ ของคนแต่ละคน ซึ่งเป็นความหมายของ โลกอย่างยิ่ง มันก็กำลังเป็นอย่างนั้น. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า โลก ก็ดี เหตุให้เกิดโลก ก็ดี ความดับแห่งโลก ก็ดี ทางให้อถึงความดับแห่งโลก ก็ดี ตถาคตบัญญัติไว้ในร่างกาย ซึ่งยาวประมาณวาหนึ่งนี้ พร้อมทั้งสัญญาและใจ; หมายความว่า ในตัวคนๆ หนึ่งที่ยังเป็นๆ คือยังมีชีวิตอยู่นั้น มีโลก มีเหตุให้เกิดโลก มีความดับสนิทแห่งโลก ทางให้อถึงความดับสนิทแห่งโลก อยู่พร้อมเสร็จ. ให้ศึกษาให้เข้าใจ. นี่ก็เป็นอันว่า ในจิตใจของคนก็มีโลก ที่กำลังปั่นป่วน ก็คือความทุกข์, มีกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้ทำสิ่งที่ เป็นทุกข์

แล้วคนก็เป็นทุกข์. หมายความว่า มันเป็นโลกแห่งความทุกข์ ที่มีอยู่ในใจของคน, แล้วความทุกข์คือโลกนั้น ก็ค่อยๆ ลดลงๆ คือแตกไปๆ จนกว่าจะดับสิ้นลงไป เป็นความดับไม่เหลือแห่งความทุกข์ ก็เป็นอันว่าดับเหมือนกัน.

ฉะนั้น ไม่ว่าเป็นโลกชนิดไหน มัน มีแต่จะต้องแตกดับ; นี่เป็นไปเองตามธรรมชาติ, เป็นหลักเกณฑ์อยู่โดยธรรมชาติ ผู้ใดมีความรู้เรื่องนี้ ก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความจริงอันนี้; เมื่อไม่รู้ก็ปฏิบัติไปตามความเห็นของตัวเอง. คนเกลียดดวงตงหลาย ไม่รู้ความจริงข้อนี้, ไม่มีทางที่จะรู้ความจริงข้อนี้. แม้ใครจะบอกเขาว่าเป็นอย่างนี้ เขาก็ไม่เชื่อ; นี่ก็เป็นอันว่า เป็นคนที่ไม่รู้จักโลก, แล้วก็ทำอะไรไปในลักษณะให้เกิดความทุกข์แก่ตัว. เราจะต้องช่วยกัน ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า โลก, อันเป็นที่ตั้งอาศัยของสิ่งที่มีชีวิตนี้ให้ดี ๆ.

คนเกลียดดวงตงหลาย กำลังจัดโลกนี้อย่างโง่เขลา, คือจัดตัวเองของเขาอย่างโง่เขลา : จัดการกระทำทางกายทางวาจาอย่างโง่เขลา, จัดจิตใจของเขาอย่างโง่เขลา, แล้วเขาก็ยังประมาทและอวดดีในการกระทำของเขา. นี่เรียกว่าเขาเป็นคนเกลียดดวงตง ไม่รู้จักการจัดให้โลกนี้เป็นไปในทางที่สงบเย็น; แล้วก็รวมกันมากขึ้นๆ จนกล่าวได้ว่า โลกในปัจจุบันนี้ กำลังถูกจัดอยู่ด้วยความโง่ความหลงของมนุษย์นั่นเอง มันจะต้องแตกเร็วเป็นธรรมดา.

ทำไมจึงพูดว่า โลกในยุคปัจจุบันนี้กำลังถูกจัดไปโดยความโง่ความหลงของมนุษย์ในโลก? ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาดู ว่าโลกนี้กำลังถูกจัดอย่างไร. โดยสรุป ความแล้ว โลกนี้กำลังถูกจัดแต่ในด้านวัตถุ. พวกนักปราชญ์นักวิทยาศาสตร์ นักประดิษฐ์ค้นคว้าในทางวัตถุ ก็จัดโลกนี้ทั้งโลกไปตามทางของวัตถุ; เปลี่ยนแปลงโลกอย่างน่าใจหาย, ทำลายสิ่งที่มีค่า, หรือที่เรียกว่าทรัพยากรของธรรมชาติอย่างน่าใจหาย; แล้วโลกนี้มันเป็นอย่างไร? มันสงบเย็นเป็นผาสุกหรือเปล่า?

เท่าที่เรามองเห็น ก็มองเห็นกันอยู่แล้วว่า ยิ่งจัดโลกให้เจริญก็เหมือนยิ่งทำให้เป็นบ้า, ยิ่งเจริญคือยิ่งบ้า. พูดอย่างนี้ บางคนจะไม่ยอมเชื่อ ว่ายิ่งเจริญ ตามวิสัยของมนุษย์ที่ไม่รู้จักโลกแล้ว มันก็ยังเป็นบ้า. หรือจะพูดให้มันต่ำลงมาน้อย กว่า ยิ่งเจริญก็ยิ่งเต็มไปด้วยปัญหา ซึ่งทำความยุ่งยากให้แก่มนุษย์มากขึ้น ๆ จนไม่รู้จะอยู่กันในโลกนี้ได้อย่างไร. หรือจะพูดให้เห็นชัด ๆ ลงไปกันอีกหน่อยหนึ่ง ก็ว่า โลกยิ่งเจริญ ก็ยิ่งเต็มไปด้วยคนอันธพาล.

โลกยิ่งเจริญ โลกยิ่งเต็มไปด้วยคนอันธพาล คือคนโง่ คนเขลา คนหลับหูหลับตา, รู้จักแต่เรื่องของกิเลสตัณหา; ไม่รู้จักเรื่องของธรรมะเลย. โลกยิ่งเจริญทางวัตถุ อย่างที่ใคร ๆ ก็เห็นกันอยู่; ยิ่งพูดกว้างขวาง ศึกษามาก ก็ยิ่งเห็นว่าโลกนี้กำลังเจริญมาก ผิดกับเมื่อร้อยปี หรือสองร้อยปีมาแล้ว อย่างที่จะเทียบกันไม่ได้; แต่พร้อมกันกับที่โลกนี้มันเจริญ โลกนี้มันก็ยังเต็มไปด้วยคนอันธพาล.

ถ้าท่านทั้งหลายเป็นพุทธบริษัทจริง ก็ควรจะรู้จักคำว่าอัมพาลให้ถูกต้อง. อัมพาล คือ คนโง่ คนหลง คนอ่อนด้วยสติปัญญา ปราศจากสติปัญญา เป็นคนมีคณ, เหมือนกับว่ามีความมิดอันสนิทแห่งราตรี; หรือยิ่งไปกว่านั้น เขาเอาความมิดสนิทแห่งราตรี มาเป็นอุปมาเท่านั้น. คนอัมพาลเหล่านี้ ได้เกิดขึ้นมากเท่ากับความเจริญในโลก; โลกยิ่งเจริญ คนยิ่งโง่มาก ยิ่งมิดมาก, ก็คือหลงในความสุข สนุกสนาน เอร็ดอร่อย ด้วยความเจริญนั่นเอง. ฉะนั้น คนที่หลงในความเจริญจึงเป็นคนโง่ ก็คือคนอัมพาล; แล้วคนอัมพาลประเภทนี้ ก็เบียดเบียนตัวเอง, ทำตนเองให้เป็นโรคประสาท, ทนทรมานอยู่ด้วยโรคประสาท, อย่างที่หมอเขาก็นัยนั่ว่า มันกำลังมากขึ้นทุกทีในสมัยนี้; แล้วก็โรคจิต ยิ่งไปกว่าโรคประสาท, แล้วก็ฆ่าตัวเองตายในบางกรณี. นี่เรียกว่าเป็นอัมพาลในส่วนตัวเขา.

ที่นี้ เขาก็ยัง เป็นอัมพาลต่อผู้อื่น, คือทำอันตรายเบียดเบียนผู้อื่น, ฆ่าฟันผู้อื่น, แย่งชิงผู้อื่น, อาการที่เรียกว่าอาชญากรรมทางเพศหนาแน่นขึ้นในโลก จนมีสถิติออกมาว่า ในประเทศที่ใหญ่โตประเทศหนึ่งนั้นมีอาชญากรรมทางเพศเฉลี่ยแล้วทุกๆ ๗ วินาที. แม้ในประเทศไทยเรานี้ก็ไม่หยอก อาชญากรรมข่มขืนแล้วฆ่า ก็หนาหูหนาตาขึ้นทุกวัน. นี่เรียกว่า อัมพาล ที่ทำอันตรายผู้อื่น ก็ยังหนาแน่นมาในโลก. เขาไม่รู้จักโลก, เขาหลงไปในความเจริญอย่างโลกๆ, เกิดความเป็นอัมพาลอย่างนั้นขึ้นมา. แล้วโลกนี้ก็กำลังอยู่ในน้ำมือของคนอัมพาล ผู้จัดโลกจะเป็นนักปราชญ์ฉลาดเฉลียวอย่างไร ก็ฉลาดเฉลียวแต่ในทางที่จัดโลกให้เจริญ เพื่อความเป็นอัมพาล.

เราหวังอยู่ว่า เมื่อไรธรรมะเข้ามาร่วมประสมในการจัดโลก ; เมื่อนั้นแหละเราจะมีหวังว่าจะเป็นไปในทางดี, คือจะมีโชคดี ในการที่ได้มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ซึ่งจะเป็นความผาสุกตามสมควรแก่อดีตภาพ; อย่างน้อยโลกมันก็หยุดแตกในทางจิตใจของมนุษย์, มันจะดำรงมั่นคงอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่าธรรม.

ที่คนเกลียดวัดไม่ยอมสนใจสิ่งที่เรียกว่า ธรรม, ยังล้าหลังอยู่สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธรรม. ถ้าเมื่อใดโลกนี้พากันสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม; เมื่อนั้นก็จะเป็นโชคดีของโลกนี้. ขอให้เราหวังกันเช่นนั้นเถิด. ขอให้คนเกลียดวัดทั้งหลาย เข้าใจความหมายของคำว่า “โลก”, และรู้จักหน้าที่ของตน ที่จะต้องปฏิบัติต่อโลกนี้อย่างไร มิฉะนั้นแล้วก็จะตกอยู่ในฐานะที่เป็นคนจมโลก.

มีคำที่จะต้องได้ยินได้ฟังกันไว้อยู่คำหนึ่ง คือว่า เป็นหลักตอในวิภูฏสงสาร คือ คนโง่ คนอันธพาลไม่รู้จักโลก, ไม่รู้จักความดับสนิทแห่งโลก คือไม่รู้จักธรรมะโดยประการทั้งปวง. เขาก็หลงอยู่ในโลกตลอดเวลา. คนอย่างนี้เรียกว่า เป็นหลักตออยู่ในวิภูฏสงสาร คือในโลก; หมายความว่า โง่ตั้งแต่อยู่ในท้องแม่, เกิดมาจากท้องแม่ก็โง่, เป็นเด็กโง่ เป็นหนุ่มสาวที่โง่, เป็นพ่อบ้านแม่เรือนที่โง่ คือหลงอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าโลก, ติดแน่นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าโลกหรือความทุกข์, จนกระทั่งเฝ้าเข้าโลงไป ก็ยังกอดแน่นอยู่กับสิ่งที่เรียกว่า โลก. อย่างนี้เขาเรียกว่าหลักตอในวิภูฏะ, คือหลักตอในโลก, บักแน่นอยู่ในโลก. คนเกลียดวัดจะต้องได้เป็นอย่างนี้ เป็นแน่นอน.

ข้อที่ ๒. เข้าใจคำว่า “มนุษย์” ไม่ตรงความหมาย.

ที่นี้ เรื่องถัดมา ที่จะพูดกันต่อไปอีกก็คือ เรื่องคำว่า “มนุษย์”. คำว่า มนุษย์ เป็นคำที่เข้าใจยาก, แล้วก็มองดูกันได้หลายแง่หลายมุม : ตามตัวหนังสือแท้ๆ มนุษย์ แปลว่า มีใจสูง หรือ เป็นเหล่ากอของบุคคลที่มีใจสูง; มีใจสูงนี้ต้องหวังไว้ก่อนว่า มันจะอยู่เหนือปัญหา เหนือสิ่งที่เป็นทุกข์. แต่แล้วมันเป็นจริงอย่างนั้นหรือไม่? คนที่เกลียดวัดเขามองความเป็นมนุษย์ของเขาอย่างไร ก็ลองพิจารณาดู.

เดี๋ยวนี้ที่เราจะเห็นกันได้โดยไม่ยาก โดยเอาเรื่องวัตถุเป็นหลัก, เราก็ยังพอจะเห็นว่า มนุษย์นี่ก็คือสัตว์ที่เกิดขึ้นมาเพื่อทำลายโลก หรือเพื่อเปลี่ยนแปลงโลก ทำโลกให้ระส่ำระสาย. ถ้ามนุษย์ไม่เกิดขึ้น โลกก็จะไม่ถูกทำลายมากมายเหมือนอย่างนี้. พูดอย่างนี้ จะมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ก็ลองคิดดู.

ถ้ามนุษย์ไม่เกิดขึ้นมาในโลก. โลกนี้ก็ไม่ต้องเปลี่ยนแปลง อย่างที่เราเห็นๆ อยู่ในปัจจุบันนี้; มันก็คงจะมีอะไรตามธรรมชาติ เหมือนตั้งแต่สมัยหลายแสนปีมานั้น. พอมนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกเท่านั้น โลกมันก็เปลี่ยนเหมือนกัน; เมื่อยังอยู่แต่สัตว์เดรัจฉาน โลกไม่เปลี่ยนได้ก็มากนัก. เกิดสัตว์ขึ้นมาในโลกมากมาย จนกระทั่งโลกเต็มไปด้วยสัตว์เดรัจฉานเหล่านั้น มันก็ไม่มีอะไรที่จะเปลี่ยนแปลงไปมากมาย. แต่พอเกิดมนุษย์ขึ้นมาในโลก รู้จักคิด รู้จักนึก รู้จักทำ มันก็เปลี่ยนโลก : นับ

ตั้งแต่ไปตัดไม้เอามาทำบ้านเรือน, จนกระทั่งว่าก้าวหน้าถึงกับทำดีกรรม
 อย่างที่เราเห็นๆ กันอยู่ในบัดนี้. อะไรๆ อยู่ในโลกลึกสักเท่าไร คนก็ขุด
 เอาขึ้นมาจนได้, เอามาใช้มาถลุงจนจนจะหมดสิ้น เช่นน้ำมันในโลกลึก
 เหลือประมาณ เอาขึ้นมาถลุงกันจนจะหมดสิ้น; แล้วก็เชื่อกันว่าไม่เท่าไร
 น้ำมันจะหมด, แล้วคนก็จะต้องหาสิ่งอื่นมาใช้แทนน้ำมัน. มันจะดีขึ้น
 หรือเลวลงก็คอยดูกันต่อไป.

มนุษย์กำลังทำลายสิ่งที่มีอยู่ในโลก เปลี่ยนแปลงไม่มีหยุด;
 เช่นว่าสร้างตึกขนาดนี้แล้ว ไม่เท่าไรก็จะยุบทำลาย เพื่อสร้างตึกที่ใหญ่กว่านี้
 สูงกว่านี้ ถึงร้อยชั้นแล้ว ไม่เท่าไรก็จะยุบจะทำลาย จะสร้างที่ใหญ่กว่านี้
 จะสูงกว่านี้. เรื่องอื่นๆ ก็เหมือนกัน จะสร้างรถสร้างเรือ, สร้างสารพัด
 อย่างที่เขาจะสร้างได้ ก็ล้วนแต่จะสร้างให้มันใหญ่ยิ่งขึ้นไป เพื่อให้ทรัพยากร
 หรือของที่มีค่าอยู่ใน โลกนี้หมดไปโดยไม่เหลือเหลือ. อย่างนี้ลองคิดดู
 ว่ามนุษย์นี้คือสัตว์อะไร? สัตว์เลวหรือสัตว์ดี?

อาตมามองไปในทางที่ว่า มนุษย์เหล่านี้เป็นสัตว์อกตัญญูอย่างยิ่ง
 คือทำลายโลกมากเกินไป. โลกเป็นที่อยู่ที่อาศัยเพื่อความผาสุก, ก็
 ทำลายเสียในเวลาอันสั้น. แต่คนเกลียดวัด เขาว่าไม่ใช่อย่างนั้น, มัน
 เป็นเรื่องของการทำโลกให้เจริญ, เขาก็อยู่ในพวกที่สนับสนุนว่าเป็นการ
 ทำโลกให้เจริญ. เรามองดูโดยสายตาของพุทธบริษัทแล้ว เห็นเป็นการ
 ทำลายโลก; เพราะว่าเขาทำสิ่งที่ไม่จำเป็น. เราไม่จำเป็นจะต้องมีสิ่ง
 เหล่านี้ก็ได้, เราไม่จำเป็นที่จะต้องทำลายโลกกันถึงขนาดนี้ก็ไม่ได้, เราก็ยังอยู่

กันเป็นผาสุก; แต่เขาก็ยังไม่พอใจ เขาจะทำให้มันยิ่งๆ ขึ้นไป อย่างที่คนเกลียดวัดทั้งหลายกำลังทำกันอยู่.

เขามีบ้านเรือนอย่างนี้ เขาก็จะมีอย่างอื่น เขามีบ้านราคาหมื่นไม่ชอบใจ มีบ้านราคาแสนให้เงินได้ มีบ้านราคาแสนแล้วก็ไม่ชอบใจ, จะมีบ้านราคาล้านๆ ให้เงินได้. บางคนอวดว่าเขามีบ้านราคาตั้ง ๖ - ๗ ล้าน, ในบ้านเขามีรถยนต์ใช้ ๒๐ คัน. อย่างนี้มันบ้าหรือดี ขอให้ลองคิดดูว่า มันไม่จำเป็นที่จะต้องมั่งถึงอย่างนี้, มันเป็นเรื่องช่วยกันทำลายโลก, ให้ทรัพยากรในโลกมันหมดไปโดยเร็ว. ถ้ายังอยู่กันอย่างสมัยบ้า คนบ้าอยู่โพรงไม้ขูดรูอยู่ มันก็ไม่มีการทำลายมากมายอย่างนี้. แต่นั่นมันก็น้อยเกินไปต่ำเกินไป, คือว่าเบียดกรอเกินไป; แต่ถ้ามาทำอะไรๆ กันอย่างที่มีมนุษย์กำลังทำอยู่ในสมัยนี้ มันก็บ้าเกินไป. จงลองคิดดูให้ดีๆ ทำแต่ให้พอดี ให้มันอยู่ในระดับที่ถูกต้อง.

อยากจะพูดว่า มนุษย์กำลังเป็นสัตว์อวดบุญต่อโลก, คือโลกเป็นที่เกิด เป็นที่ตั้ง เป็นที่อาศัยของมนุษย์ ให้เกิดขึ้นมา ให้รอดอยู่ได้; แล้วมนุษย์ก็ทำลายมัน สนองคุณด้วยการทำลายมัน. จะเปรียบเทียบด้วยนิทานสุภาษิตสอนเด็ก บางทีจะเข้าใจได้ง่าย.

เมื่ออาตมาเป็นเด็กๆ อ่านหนังสือ เรื่องเนื้อสมันนอกคตัญญู : คือเนื้อตัวหนึ่ง มันเห็นนายพรานเข้าไปซ่อนอยู่ในสมุทพุ่มไม้ รอดตัวไป. นายพรานไม่เห็น เดินผ่านไป, แล้วมันก็เริ่มกัดกินสมุทพุ่มไม้นั้นจนหมด

จนโปร่งไปหมด. พอนายพรานย้อนกลับมา ก็เห็น, แล้วก็ยิงตาย;
สมน้ำหน้าเนื้อสมันนอกตัญญู.

เดี๋ยวนี้คนในโลกเรา ก็จะเป็นอย่างนี้ ระวังให้ดี ๆ. โลกมีอะไร
ให้เป็นที่อยู่อาศัย, ให้สะดวกสบาย, ก็ชวนกันทำลายเสียหมด; โดย
เฉพาะอย่างยิ่ง พื้นผิวโลกนี้ ก็ถูกทำลายมากเกินไป โดยเฉพาะคือต้นไม้
ถูกทำลายมากเกินไปจนมนุษย์อยู่ด้วยความไม่เป็นสุข. ขอให้หลับตาคิด
สักนิดเดียวเท่านั้นแหละว่า ถ้าต้นไม้ไม่มีในโลกเลย มนุษย์ก็อยู่ในโลกไม่ได้,
จะต้องตายหมดด้วยเหมือนกัน; แล้วก็ยังทำลายต้นไม้กัน อย่างไม่หยุด
หย่อน, ทำลายสิ่งที่จะช่วยให้มนุษย์รอดอยู่ได้ โดยไม่มีหยุดหย่อน. นี่เรียก
ว่าเป็นสัตว์อวดตัญญู; มนุษย์คือสัตว์ที่เกิดขึ้นมาเพื่อทำลายโลก เพื่อเปลี่ยน
แปลงโลก นี่คือข้อเท็จจริงในปัจจุบันนี้.

ที่นี้ เราจะเป็นผู้มนุษย์ ตามความหมายของมนุษย์ คือสัตว์มีใจสูง
มีสติปัญญาสำหรับจะอยู่เหนือปัญหาทั้งปวง; เราก็ควรจะหยุดความเป็น
มนุษย์ชนิดนั้นเสีย, มาเป็นมนุษย์ที่มีความถูกต้องในการที่จะเป็นมนุษย์
คือ จัดให้อยู่กันไปได้ตามสบาย ประนีประนอมกันกับโลก ช่วยกันคุ้มครอง
รักษาโลก เท่าที่โลกมันช่วยคุ้มครองรักษาเรา.

คนเกลียดวัดทั้งหลาย มีความเป็นมนุษย์ชนิดของเขาเอง. เขา
ไม่รู้ไม่ชี้กับสิ่งอื่น นอกจากว่า เขาได้ตามที่กิเลสของเขาต้องการก็แล้วกัน, ได้
ตามอารมณ์ของเขา ก็คือว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจของเขามันอยากได้อะไร
เขาก็จะเอาแต่อย่างนั้น, หรือว่ากิเลสของเขา มีรากะเป็นต้น ต้องการอย่างไร

เขาก็จะเอาอย่างนั้น, หรือว่าสัญชาตญาณอย่างสัตว์เดรัจฉาน ของเขาก็ยังมีอยู่, มันต้องการอย่างไรเขาก็จะกระทำอย่างสัตว์เดรัจฉาน ตามอำนาจสัญชาตญาณอย่างนั้น; เขาต้องการเพียงเท่านั้น เขาไม่ได้หวังว่ามีนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า.

ถ้าว่า โดยความหมายที่ถูกต้องแล้ว มนุษย์มีใจสูง ก็จะสูงไปๆ จนกระทั่งบรรลุถึงพระนิพพาน เป็นที่สุด; ซึ่งเรียกว่า มีพระนิพพานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า. แต่เดี๋ยวนี้คนเกลียดวัด เขาไม่รู้ว่านิพพานอะไร, อยู่ที่ไหน, เบื้องหน้าที่ไหนกัน; จึงมีการกระทำชนิดที่ทำลายโลก, ทำลายความสงบสุขของโลก. เขาไม่มีเรื่องทางจิตทางวิญญาณ; เขามีแต่เรื่องทางเนื้อทางหนัง, รู้จักแต่ความสุขสนุกสนานเริงตอรร้อยแต่ทางเนื้อทางหนัง ซึ่งเรียกว่ามีแต่เรื่องทางวัตถุ; ไม่มีเรื่องทางจิตทางวิญญาณ เช่น เรื่องพระนิพพานเป็นต้น.

นี่เราจะพูดกับคนเกลียดวัดว่า คุณยังไม่รู้จักความเป็นมนุษย์, หรือว่าคุณยังไม่มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ตามความหมายของบัณฑิตทั้งหลาย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น, เป็นประธาน. ลองพิจารณาตัวเองเสียใหม่เถิด. นี่ของฝากคนเกลียดวัด ในความหมายของคำว่า “มนุษย์”.

ข้อที่ ๓. ไม่เข้าใจความหมายเรื่องการสืบพันธุ์.

ที่นี้ ก็ขอโอกาสพูดต่อไป เป็นเรื่องที่ ๓ ว่า การสืบพันธุ์. การสืบพันธุ์ก็คือ การทำให้มีลูกหลานเกิดขึ้นมา อย่าให้สูญพันธุ์ไป. คนเกลียด

วัดไม่มีธรรมะ, ไม่เข้าใจความหมายอันนี้. เขามองเห็นแต่ส่วนที่ลากลวงที่สุด ที่ธรรมชาติมีไว้หลอกลวงสัตว์ ให้ทำการสืบพันธุ์; เพราะว่าการสืบพันธุ์นั้น เป็นกิริยาอาการที่น่าเกลียดน่าชัง สกปรก เหน็ดเหนื่อย เพื่อความบำบวบเดียว. นี่คือนิสัยที่ธรรมชาติมีไว้สำหรับหลอกลวงสัตว์ให้ทำการสืบพันธุ์ มันจึงเป็นเหมือนกับคำจ้าง ให้สัตว์ทำสิ่งที่น่าเกลียดน่าชังเหล่านั้น. ขอให้เข้าใจ สิ่งที่เราเรียกว่า *กามารมณ์* กันในลักษณะอย่างนี้ ว่า เป็นสิ่งที่พญามาร หรือ ธรรมชาติฝ่ายหนึ่งเขามีไว้จ้างคนให้ทำการสืบพันธุ์.

คนเกลียดวัดทั้งหลายก็ยินดียิ่งรับคำจ้าง กินเหยื่ออันนี้ทันที, คือหลงใหลในกามารมณ์ ไม่เป็นการสืบพันธุ์อันบริสุทธิ์; ฉะนั้นจึงมีปัญหามากมายเกิดขึ้นจากกามารมณ์ นับตั้งแต่การหึงหวง การฆ่ากันตาย การอะไรทุกอย่าง หลายอย่างหลายประการเท่าที่เขาไม่รู้จกว่าสิ่งนี้เป็นอะไร. คนมีอายุล่วงมา มีลูกมีเต้า มีหลานมีเหลนพอสมควรแล้ว ก็ยังไปหลงใหลยินดีในคำจ้างของธรรมชาติเพื่อการสืบพันธุ์อยู่, คือมันบ้ากามารมณ์กันไปจนเฝ้าเข้าโลง; คนเกลียดวัดเป็นอย่างนี้.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี ๆ ว่าเรื่องของ การสืบพันธุ์^๕ เป็นเรื่องหลอกลวงของธรรมชาติ ที่ให้มนุษย์ทนลำบากเพื่อการสืบพันธุ์; มักจะมองไปในทางอื่น ในความหมายอื่น ว่าเป็นความรัก เป็นความผูกพัน เป็นคู่ชีวิต ขีวอะไรอย่างนี้ ก็ยังมองไม่ถูก. ควรจะพิจารณากันเสียใหม่ให้ดี ๆ ซึ่งควรจะได้พิจารณากันต่อไปด้วยเหมือนกัน. ในขั้นนี้จะพูดกับคนเกลียดวัด แต่เพียงสั้น ๆ ว่า : อย่าไปมัวหลง อย่าไปมัวเฝ้า รั้งจ้างธรรมชาติ เพื่อ

การสืบทอดอันไม่รู้จักสิ้นสุดหยุดหย่อน; แม้จะไม่มี การสืบทอด ก็ยัง
หลงไหลในคำจ้ำเพื่อการสืบทอด อันไม่มีที่สิ้นสุด.

ข้อที่ ๔. ทำความเข้าใจเรื่องครอบครัวให้ถูกต้อง.

ทีนี้ ก็จะมาถึง เรื่องครอบครัว. ชาวราสมีครอบครัว; แม้บรรพชิต
สมัยนี้ ดูให้ดี ๆ แล้วมันก็เหมือนกับครอบครัว. บรรพชิตสมัยโบราณ
ครั้งพุทธกาลนั้น ไม่มีความหมายแห่งความมีครอบครัว; แต่บรรพชิตใน
สมัยปัจจุบัน มีคนที่ต้องเลี้ยงดู, มีหน้าที่การงานที่ต้องทำ, มีสมบัติที่ต้อง
รักษาเป็นห่วง, มันเหมือนกับครอบครัวเหมือนกัน.

แต่เราจะพูดกัน ถึง ครอบครัวธรรมดาสามัญของชาวราสทั้งหลายว่า
เขามีครอบครัวกันทำไม? โดยขนบธรรมเนียมประเพณี เขาจัดให้มีครอบครัวอย่าง
เป็นระเบียบ เพื่อว่าคนอย่าต้องเบียดเบียนกัน เพราะปัญหาเกี่ยวกับเรื่องนี้.
ครันมีครอบครัวแล้ว ก็หลงไหลอย่างหลับหูหลับตา ในความหมายของคำว่า
“ครอบครัว” : มีความรักอย่างโง่เขลา ในเรื่องอันเกี่ยวกับครอบครัว จน
ได้เป็นทุกข์อันเนื่องมาจากกับครอบครัวนั้นเอง; สมน้ำหน้าคนโง่สมน้ำ
หน้าคนเกลียดวัด ที่ไม่รู้จักรว่า ครอบครัวนั้นคืออะไร? และจะต้องมีทำไม?

ถ้ามองดูด้วยสติปัญญา ในเรื่องทางจิตทางวิญญาณ ควรจะมอง
เห็นได้ว่า ครอบครัวนั้นคือเพื่อนเดินทางไปนิพพาน. พูดอย่างนี้ คน

เกลียดวัด ก็ว่าบ้าแล้ว, บ้าแล้ว. เพื่อนเดินทางไปนิพพาน นั้นแหละคือ
ครอบครัว. การที่มีครอบครัวให้มากขึ้น ก็เพื่อจะได้เป็นเพื่อนเดินทางไป
นิพพาน. นี่หมายความว่า เป็นมนุษย์ที่ดีทั้งตัวทั้งเมีย, เป็นมนุษย์ที่มีธรรมะ
ไม่เกลียดวัดกันทั้งตัวทั้งเมีย. รู้จักว่าชีวิตนี้คืออะไร, เกิดมาจะต้องทำอะไร,
เขาก็ปรึกษาหารือเป็นคู่จิตคู่ใจกัน สำหรับจะให้ก้าวหน้าไปในทางของพระ
นิพพาน. ผัวเมียคูไหน นอนปรึกษาหารือกันเรื่องก้าวหน้าไปทางนิพพาน
บ้าง? ก็ไปได้ตามดูตนเอง.

อาตมากำลังพูดว่า ครอบครัวนั้นคือเพื่อนเดินทางไปนิพพาน,
สามีภรรยาหารือกัน เพื่อความก้าวหน้าในทางจิตใจให้สูงขึ้น; ไม่ให้มา
หลงไหลปลักหลักอยู่ที่นี้. สามีภรรยาให้ความสะดวกแก่กันและกัน ใน
การที่จะรู้จักชีวิต, รู้จักความทุกข์ รู้จักความเวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์, แล้ว
ก็จะได้ออกตัวออกมาเสียโดยเร็ว. สามีภรรยาส่งเสริมซึ่งกันและกัน ให้
เกิดความสะดวกง่ายดาย ในการที่จะเดินทางไปพระนิพพาน.

ทีนี้ ลูก นั้น มีไว้สำหรับเพื่อว่า ถ้าพ่อแม่ไม่สามารถจะบรรลุ
ถึงพระนิพพานได้ ก็จะมีมรดกให้ลูกเดินทางต่อไป จนกว่าจะถึง
พระนิพพานได้. ถ้าชั้นลูกไม่ได้ ก็ขอให้ได้ชั้นหลานชั้นเหลน, ให้มัน
ได้สักชั้นหนึ่งจนพอที่จะอวดคุยได้ว่า มนุษย์ยังมีอยู่สำหรับการบรรลุถึง
นิพพาน อย่าให้มันเสียชื่อของมนุษย์เลย; ให้กล่าวได้ว่า มนุษย์นี้ที่ไป
ถึงนิพพานนั้นยังมีอยู่. ถ้าพ่อแม่ไปไม่ถึงก็ให้ลูกได้ถึง, ลูกไม่ถึง ก็ให้
หลานถึง; ฉะนั้นรวมกันทั้งครอบครัวแล้วก็ต้องเรียกว่า เป็นเพื่อนเดิน
ทางไปนิพพาน, โดยแท้จริงเป็นอย่างนี้.

ถ้าเราจะเอาปัญหานี้ไปถามนักปราชญ์บัณฑิตมีพระพุทธเจ้าเป็นต้นดู ว่ามีครอบครัวทำไม? ท่านจะชี้แนะอธิบายในลักษณะอย่างนั้น; ไม่ได้ชี้แนะไปในทางที่ว่าสำหรับจะหมกจมหลงใหลในกามารมณ์ ทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียงกันอยู่ที่นี่ จนเหมือนกับตกนรกทั้งเป็น.

นี้ครอบครัวทั้งหลาย จงจัดปัญหาของท่านให้ดีๆ. อย่าให้ครอบครัวกลายเป็นรังของความทุกข์, กลายเป็นที่สะสมของความทุกข์ เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น อยู่ตลอดเวลาเลย; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนเกลียดวัดทั้งหลาย, จงได้ขยับขยายให้เรื่องของครอบครัวนั้น กลายเป็นเรื่องที่ประเสริฐที่สุด คือ อยู่กันอย่างเป็นเพื่อนเดินทางสำหรับไปพระนิพพาน ในลักษณะที่กล่าวแล้ว.

ข้อที่ ๕. ให้รู้จักคบภักยาณมิตร.

ที่นี่ เรื่องที่จะพูดต่อไปกับคนเกลียดวัด ก็คือเรื่องเพื่อน มิตร สหายชาวเกลอ. มิตรสหายชาวเกลอก็เหมือนกันอีก เป็นเพื่อนกันเพื่อเดินทางไปนิพพาน; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว จะไม่มีความหมายของความเป็นเพื่อนที่แท้จริง เพื่อนกิน เพื่อนเล่น เพื่อนนอน เพื่อนคู่ชีวิตจิตใจอะไรก็ตาม ยังไม่ใช่เพื่อนที่แท้จริง.

เพื่อนที่แท้จริงโดยรากฐานนั้น จะต้องเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสี่ อย่างนี้ก่อน; หมายถึง

ความว่า เป็นเพื่อนที่จมอยู่ในกองทุกข์เสมอหน้ากันก่อน, แล้วก็มองเห็นหน้ากันอยู่ทุกคน ว่ากำลังจมอยู่ในกองทุกข์, แล้วก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดันรนให้ออกมาเสียจากกองทุกข์; นั่นแหละคือการเดินไปนิพพาน. เมื่อเราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันโดยแท้จริงแล้ว; เราก็จะเป็นเพื่อนเดินทางไปสู่พระนิพพานได้ด้วยกันโดยง่าย ให้ความทุกข์ ที่กำลังได้รับอยู่นี้แหละ เป็นเครื่องบังคับผลักดันให้ดันรน เพื่อจะออกมาเสียจากความทุกข์เหล่านั้น. นี่คนเดียวมันทำยาก, ถ้าหลายคนมันจะได้คิดนึกปรึกษาหารือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน.

เพื่อนที่ดทสุดนั้น เขาเรียกว่า กัลยาณมิตร. พระพุทธเจ้าตรัสว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดทั้งสี่ของพรหมจรรย์ คือการประพฤติปฏิบัติเพื่อออกจากกองทุกข์นั่นเอง. บางคนว่ากัลยาณมิตรเป็นส่วนหนึ่ง, เป็นเพียงส่วนหนึ่งหรือครึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ อย่างนี้ก็มิ. แต่พระพุทธเจ้าท่านไม่เห็นด้วย, ท่านบอกว่า กัลยาณมิตรนั้นเป็นทั้งหมดของความรอด.

นี่ก็เป็นสิ่งที่น่าคิดอยู่ ว่าเพื่อนที่ดทนั้นเป็นทั้งหมดทั้งสี่ของความหลุดรอดไปจากกองทุกข์. เรามีเพื่อนอย่างนี้กันหรือเปล่า? ถ้าเป็นเรื่องเพื่อนเล่น เพื่อนกิน เพื่อนนอน เพื่อนอะไรอย่างนี้แล้ว; มันก็ยังไกล, ไกลมาก, ไกลจากการเดินไปเพื่อนิพพาน, มันจะกลายเป็นเพื่อนที่จุดรั้งไว้ให้จมอยู่ในนรกทั้งเป็น กันอยู่ที่นั่นและเดี๋ยวนี้. มันชวนให้หลงไหลไปในเรื่องโลก เขาเรียกว่า “กลางคืนอดค้นวัน กลางวันเป็นไฟ” นี่คือการตกนรกทั้งเป็น อยู่ที่นี่เดี๋ยวนี้. กลางคืนอดค้นวัน นอนระทมทุกข์อยู่ ด้วยความคิดของกิเลสตัณหาหนานาประการ. พอสว่างขึ้นเป็นกลางวัน ก็ออกไปโลดเต้น

เป็นพื้นเป็นไฟไปทีเดียว. นี่มีคำบาลีกล่าวไว้ เรียกว่า “กลางคืนอัสดงวัน กลางวันเป็นไฟ”; มนุษย์ในโลกปัจจุบันกำลังเป็นอย่างนี้; การช่วยให้เป็นอย่างนี้ไม่เรียกว่าเพื่อน ที่จะเดินทางไปนิพพาน. แต่ว่าเป็นเพื่อนที่จะให้จมนรกกันอยู่ที่นี่, เป็นหลักตออยู่ในโลกที่นี่.

คนเกลียดวัดทั้งหลาย กำลังมีเพื่อนชนิดไหน? เขามีเพื่อนช่วยกันทำคอร์ปชั่น, เขามีเพื่อนที่ช่วยกันโกง, มีเพื่อนช่วยกันจะทำลายฝ่ายอื่น, เพื่อเอาประโยชน์ของฝ่ายอื่นมาเป็นของตัวเอง; นี่คนเกลียดวัดเขามีเพื่อนอย่างนี้. แม้เพื่อนในครอบครัว, เพื่อนสนิทที่สุด เช่น สามี ภรรยา เขาก็ไม่ได้ใช้ไปในทางที่จะเป็นเพื่อนเดินทาง ที่จะไปนิพพานดังที่กล่าวแล้ว.

เราขอบอกคนเกลียดวัดว่า ให้คนเกลียดวัดทั้งหลายไปพิจารณาดูเสียใหม่. ถ้ามีเพื่อนถูกต้องเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ความเกลียดวัดก็จะหายไป, ก็จะได้มาสนใจในเรื่องการปฏิบัติเพื่อก้าวหน้า ไปตามทางของพระนิพพาน.

ข้อที่ ๖. ไม่มีความเคารพบิดามารดา.

ที่นี้ เรื่องถัดไปอีกที่จะพูดกับคนเกลียดวัด ก็คือ เรื่องบิดามารดา. ท่านทั้งหลายจงสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า พวกคนเกลียดวัดนั้น เขาเคารพนับถือบิดามารดากันอย่างไร; บางทีจะเป็นลูกหลานของท่านเองก็ได้. ดูลูกหลานของท่านเองนั้นแหละให้ดี ๆ ว่าเขากำลังเคารพบิดามารดาของเขา

อย่างไร, ให้ความหมายแก่ความเป็นบิดามารดาอย่างไร. เดียวนี้เขารู้จักพ่อแม่ของเขา เพียงแต่ว่าจะได้รับมรดก หรือประโยชน์ที่คล้ายกัน. เขามีพ่อแม่เพียงว่าจะได้รับมรดกหรือประโยชน์ใดใดที่คล้ายกัน. ลูกหลานเป็นเสียอย่างนี้; แล้วบิดามารดาจะมีความหมายอย่างไรสำหรับคนพวกนี้.

ลูกหลานบางคนถือว่า เขามีบุญคุณต่อพ่อแม่ของเขา เพราะเขาทำให้พ่อแม่สบายใจ. เรื่องจริงที่อาตมาได้ฟังมากับหูของตัวเองในกรุงเทพฯ ไม่ต้องออกชื่อใคร ว่าลูกสาวเขากลับมาจากเมืองนอก, เรียนสำเร็จมีหน้าที่ตามา แล้วทำหยาบคายกับมารดา, บางทีก็ทำอย่างกับบิดามารดาเป็นคนไข้. มารดาก็เอ่ยปากหน่อยหนึ่งว่า ลูกนี้ช่างไม่รู้จักบุญคุณของแม่เสียเลย แม่เขาว่าเพียงเท่านั้น; ลูกสาวคนนั้นก็บอกว่า “แม่ซิไม่รู้จักคุณของฉัน; เพราะว่ามันได้ดิบได้ดีมา ทำให้แม่มีหน้ามีตา แม่ไม่รู้จักคุณของฉัน”.

นี่เป็นเรื่องจริง ที่มันมีได้อย่างนี้ ในกรุงเทพฯ นั้นแหละ นี่เขาให้ความหมายแก่บิดามารดาของเขาอย่างไร? แล้วคนชนิดนี้จะชอบวัดได้หรือไม่? คนชนิดนี้นับรวมอยู่ในพวกที่เกลียดวัด. เขาถือว่าเขาทำให้พ่อแม่สบายใจ เขาจึงมีบุญคุณต่อพ่อแม่; พูดอย่างนั้นมันกำกวม. ที่จริงมันก็มีส่วนถูก; ถ้าลูกคนไหนออกมาจากท้องแม่แล้ว พ่อแม่มีแต่ความสบายใจ ชื่นอกชื่นใจเพราะลูกคนนั้น ตั้งแต่เกิดไปจนตาย ก็น่าจะกล่าวได้ว่า ลูกมีบุญคุณแก่พ่อแม่ ก็พอจะได้. แต่เดี๋ยวนี้มันหาไม่ได้ ที่จะเป็นอย่างนั้น; มันมีแต่ทำให้พ่อแม่ต้องเดือดร้อนต้องกระวนกระวาย, ต้องนำตาตอกอยู่บ่อยๆ. ถ้าเขาทำให้พ่อแม่สบายใจจริง ก็เรียกว่า เป็นผู้ที่มีบุญคุณต่อพ่อแม่ได้เท่าๆ กับที่พ่อแม่มีบุญคุณแก่เรา. นี่เขามองในทางที่ว่า

เขาทำให้พ่อและแม่สบายใจ; เพียงว่าเขามีเงินเดือนมากมายเอามาให้พ่อแม่ใช้มากมาย, เขาทำอะไรให้มีหน้ามีตา, ให้พ่อแม่พลอยมีหน้ามีตา; เพียงเท่านั้นมันรับไม่ไหว ตามความหมายของคำว่า บิดามารดา.

ลูกบางคน เป็นไปแรงหนัก ถึงกับว่า**บิดามารดาไม่มีคุณ, ไม่มีบุญคุณ**อะไร. ท่านทำให้เขาคลอດออกมา เพราะความสนุกสนานของท่านเอง, เขาไม่ยอมรับว่ามีบุญคุณแก่เขา; แล้วเขายังจะเรียกร้องว่า บิดามารดานั้นแหละต้องแทนคุณลูก ให้สมกับที่ทำให้ลูกเกิดมา. ลองฟังดูเอาซิ ว่า บิดามารดาต้องตอบแทนโซ่หนี้ ให้สมกับที่ว่า; ทำให้ลูกเกิดมา แล้วมาลำบากด้วยกัน; ฉะนั้น ปรับให้เป็นความผิดของบิดามารดา. นี่คนเกลียดวัดเขาจะเป็นอย่างนี้.

ในทางธรรมะนั้น เราถือว่า บิดามารดาเป็นผู้มีบุญคุณ; ลูกหลานพร้อมที่จะเสียสละชีวิตทั้งหมดได้ เพื่อความสบายใจของบิดามารดา. เดียวนี้เด็กๆ เขาไม่คิดกันอย่างนั้น เขาไม่ยอมเสียสละอะไร เพื่อประโยชน์แก่ความสบายใจของบิดามารดา. บิดามารดาขัดใจเขา, เขาอาจจะตำหนิ, เขาอาจจะทิ้งบิดามารดาไป, เขาอาจจะประณามบิดามารดาอย่างน่าเกลียดน่าชัง. ถ้าเป็นไปได้ เขาอาจจะฆ่าบิดามารดาเสียก็ได้ ถ้าไปขัดขวางในหนทางแห่งกามารมณ์ของเขา. ลูกหลานไม่พอใจ ถ้าบิดามารดาเข้าไปเกี่ยวข้อง เข้าไปควบคุมในเรื่องที่จะสมรสจะแต่งงาน จะอะไรต่างๆ; เพราะว่าเขาเห็นแก่ตัวเขาข้างเดียว, ไม่เห็นแก่ความประสงค์หรือความพอใจ รสนิยมอะไรของบิดามารดา ที่จะมีลูกเขยลูกสะใภ้ตามที่ตัวชอบใจบ้าง ขอให้

ลองคิดดู. คนเกลียดวัดเขาให้ความหมายแก่บิดามารดาอย่างไร, เท่าไร. นี่อาตมามองเห็นอย่างนี้.

ถ้าว่าธรรมะเข้ามา ก็จะมีมองกันเสียใหม่ ว่าบิดามารดามีพระคุณอย่างใหญ่หลวง, คือไม่ทำให้เราตายเน่าอยู่ในไข่; แต่ให้เป็นตัวเป็นตน ออกมาพบแสงสว่างข้างนอก. นี่ก็เรียกว่ามีบุญคุณชั้นหนึ่งแล้ว ไม่ให้ชีวิตมันตายเป็นหมันในไข่, แต่ให้ออกมาเป็นตัวเป็นตน สู่ออกมาภายนอก ได้รับแสงสว่าง; ทั้งนี้ก็เป็นโอกาสให้สัตว์, ลูกนั้น มันได้รับโอกาสที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ. ถ้ามันไม่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์, ไม่ได้เกิดออกมาเป็นมนุษย์ มันก็ไม่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ.

เดี๋ยวนี้มัน ได้มีโอกาส เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็พอที่จะได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ในการที่ได้เป็นมนุษย์, และก็จะได้รับโอกาส ที่จะได้พบพระพุทธศาสนา; ไม่มีอะไรจะสูงส่งยิ่งไปกว่าพระธรรม อันเป็นตัวของพระพุทธศาสนา. ฉะนั้น สัตว์, มนุษย์คนใด ได้พบกับสิ่งนี้ ก็เรียกว่าได้พบสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ไม่เป็นหมัน; มันมีความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า ได้พบพระพุทธศาสนาแล้ว เชื่อแห่งความเป็นพุทธะของเขาก็ไม่เป็นหมัน.

นี่หมายความว่า ในทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชาย เป็นเด็กออกมาจากท้องแม่แล้ว มัน มีเชื่อแห่งความเป็นพุทธะ คือ สติปัญญาที่จะออกงานจนถึงกับรู้พระธรรมอันสูงสุด. นี่เรียกว่าเป็นพุทธะ, เชื่อแห่งความเป็นพุทธะของเขา ก็ได้รับโอกาสที่จะเจริญงอกงาม จนเป็นพุทธะกับเขาได้คนหนึ่ง ในโลกนี้. นี่เพราะบิดามารดาได้ให้กำเนิดได้ให้โอกาสแก่เรา.

เราจึงหวังว่า เกิดมานี้จะต้องให้ได้เป็นพุทธะกับเขาสักคนหนึ่งให้จนได้, คือให้รู้อะไร ตามที่มนุษย์ควรจะรู้, ขจัดปัญหา คือความทุกข์ของมนุษย์ได้ ก็ไม่เสียที่ที่เกิดมา. บิดามารดา มีพระคุณเหลือหลาย ที่ให้กำเนิดมา ให้ชีวิตมา ออกมาสู่แสงสว่าง ทั้งทางร่างกายทั้งทางจิตใจ คือความเบิกบาน แห่งเชื้อของความเป็นพุทธะ ของมนุษย์ทุกคน ได้มีจิตสูงสุดอยู่เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

คนเกลียดวัด, คุณไม่คิดอย่างนี้; คุณเห็นบิดามารดาเป็นที่พึ่ง ที่อาศัยเฉพาะหน้า; หวังว่าจะรับมรดกอย่างเดียว, หวังว่าจะใช้บิดามารดา เหมือนกับคนใช้ โดยไม่ต้องเสียเงินเดือน; อย่างนี้ก็ยังมี ก็ขอให้ลอง ไปคิดดูเถิดว่า มันจะร้ายกาจสักเท่าไร สำหรับคนที่เกลียดวัด ไม่มีธรรมะ.

ข้อที่ ๗. ไม่เคารพครูบาอาจารย์.

ที่นี้ เรื่องต่อไปก็คือ เรื่องครูบาอาจารย์ คนเกลียดวัดทั้งหลาย ไม่เคารพครูบาอาจารย์; ท่านทั้งหลายก็คงมองเห็น. ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้คงจะนึกได้ ว่ายังมีคนที่ไม่เคารพครูบาอาจารย์, ทำตัวเป็นคนไม่มีครูบาอาจารย์, ถือว่าครูบาอาจารย์เป็นลูกจ้างสอนหนังสือ เสร็จแล้วก็เลิกกัน; ไม่ยอมรับในข้อที่ ครูบาอาจารย์ทำให้เฉลี่ยผลลาภในทางสติปัญญา ตามความหมายของคำว่าครูบาอาจารย์.

เดี๋ยวนี้อาตมา กำลังพูดถึง ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้อง จริงอยู่ในโลกนี้ ครูบาอาจารย์ชนิดที่ไม่จริง ไม่ใช่ครูบาอาจารย์จริง ก็มีอยู่มาก คือเป็นลูกจ้างสอนหนังสือเพราะความจำเป็น, เอาเงินเดือนมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง, แล้วก็เอาเปรียบไปเสียทุกอย่างทุกทาง อย่างนี้ก็มี. แต่นั่นไม่ใช่ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้อง ตามความหมายของคำคำนี้.

ครูบาอาจารย์ที่ถูกต้อง ตามความหมายของคำคำนี้ เขาถือเป็นใจความสำคัญว่า เป็นผู้เปิดประตูในทางวิญญาน. ช่วยจำไว้ว่า ครูบาอาจารย์ที่แท้จริง มีหน้าที่เปิดประตูในทางวิญญาน; คือหัวใจของสัตว์มีตมิต หาทางออกไม่ได้, ครูบาอาจารย์เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญาน ให้สัตว์นั้นออกไปสู่แสงสว่าง. เหมือนกับว่า เปิดไก่อีกดี หมูกี่ดี อะไรงี้ดี ที่เข้างั้วในเล้าในคอก อันมิดอันสกปรก อันแสนจะทรมานนั้น; ถ้าพอใครเปิดประตูให้ มันก็วิ่งออกมาด้วยความดีใจ ออกมาเสียจากเล้าอันมิดและสกปรก. ในทางจิตทางวิญญาน ที่มันถูกขังอยู่ในความมืดของอวิชชา ก็เหมือนกัน. ครูบาอาจารย์มีหน้าที่ ที่จะเปิดประตูทางวิญญาน ให้หัวใจของสัตว์เหล่านั้น ออกมาสู่แสงสว่าง. ก็ลองคิดดูเถิดว่า ครูบาอาจารย์นี้มีบุญคุณสักเท่าไร? ควรจะจัดไว้ในฐานะ เป็นปูชนียบุคคล หรือหาไม่?

ที่แท้จริงนั้น การเปิดประตูทางวิญญานนี้มีหลายระดับ หลายชั้น; แม้ที่สุดแต่ บิฑามารดา นี้ก็เป็นครูบาอาจารย์คนแรก, เปิดประตูทางวิญญาน ให้แก่ทารกน้อยๆ, ให้เขารู้จักชีวิต ให้เขาฉลาดขึ้น ให้เขารู้จักเดินไปถูกทาง. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บิฑามารดาเป็นอาจารย์คนแรก, แล้วก็

มอบหมายให้ครูบาอาจารย์คนถัดๆ ไป จนกระทั่งถึง *ครูบาอาจารย์อันสูงสุด* คือ พระบรมครู ผู้พระบรมศาสดาจารย์ คือ พระพุทธเจ้า.

นี่ ครูบาอาจารย์เป็นผู้เปิดประตูทางวิญญูณ. แต่คนเกลียดวัด เขาไม่มองกันอย่างนี้; เขาใช้ครูบาอาจารย์เป็นเครื่องแก้ปัญหาเฉพาะหน้า; บางทีก็ใช้เป็นประโยชน์ในเรื่องอาชีพ, หรือว่าถ้าไม่เห็นประโยชน์ อันจะพึงได้แล้ว ก็ไม่ยอมรับความเป็นครูบาอาจารย์.

ผู้ที่เรียกว่า ครูบาอาจารย์นั้นคือผู้ที่เชี่ยวชาญในหน้าที่เปิดประตูทางวิญญูณ ให้แก่สัตว์โลก; เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สัตว์โลกจะต้องมี, และมีไว้ประจำโลกทุกยุคทุกสมัย ด้วย. ผู้เปิดประตูทางวิญญูณของสัตว์นั้น จำเป็นจะต้องมีอยู่ในโลกทุกยุคทุกสมัย. ฉะนั้นเราช่วยกันประคับประคอง รักษาครูบาอาจารย์ไว้ ให้ยังคงมีอยู่ในโลกด้วยกันทุกคน.

หน้าที่ในทางจิตทางวิญญูณนั้นจำเป็นมาก สำหรับมนุษย์ที่อยู่ในโลก. หน้าที่ทางวัตถุนั้นมันไม่ยาก; แม้แต่ลูกหมาลูกแมว เกิดออกมาแล้วมันก็หากินเป็น. ทำไมลูกมนุษย์จะเกิดมาแล้วจะหากินไม่เป็น; มันก็ต้องรู้จักหากิน ขวนขวายกันไปได้ ในเรื่องทางวัตถุ. แต่ในเรื่องทางจิตทางใจ ที่มันลึกซึ้ง ละเอียดสุขุมมันนั้น มันต้องมีผู้ช่วยเหลือ คือ ครูบาอาจารย์. อย่าต้องมานั่งร้องไห้บ่อยๆ, อย่าต้องเป็นโรคเส้นประสาทเลย, อย่าต้องเป็นโรคจิต เป็นบ้าฆ่าตัวตายเลย.

คนเกลียดวัด เป็นคนไม่มีครูบาอาจารย์ ในด้านจิตด้านวิญญาณ. เขาจะมีครูแต่ในเรื่องด้านวัตถุ ช่วยหาเงิน หาของ หากาม หากิน หาเกียรติ ไปตามประสาชาวโลกเท่านั้นเอง อย่างนี้ไม่มีความหมายของความเป็นครูบาอาจารย์ที่แท้จริง.

ข้อที่ ๘. ต้องสนใจเรื่องทิศ ๖.

ทีนี้ เรื่องที่จะพูดต่อไป ก็เป็นเรื่องรวบยอด คือเรื่องทิศทั้ง ๖. คนเกลียดวัดจะไม่สนใจเรื่องทิศทั้ง ๖. คือไม่สนใจในเรื่องความถูกต้องรอบตัวเอง เพราะเขาจะรู้สึกว่ามันมากเกินไปนักก็ได้. ท่านทั้งหลายอย่าได้ไปเอาอย่างหรือเดินตามอย่างคนเกลียดวัดเลย; พยายามสนใจในเรื่องทิศทั้ง ๖ ให้ตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ว่าให้ปิดกั้นทิศทั้ง ๖ ให้ปลอดภัย.

เราอยู่ตรงกลาง เป็นจุดศูนย์กลาง แล้วทิศทั้ง ๖ นั้นก็คือ ทิศข้างหน้า ทิศข้างหลัง ทิศข้างซ้าย ทิศข้างขวา ทิศข้างบน ทิศข้างล่าง รวมกันก็เป็น ๖ ทิศแล้ว. เราจะ ต้องระมัดระวังให้ถูกต้องทั้ง ๖ ทิศ; อย่าให้มีความผิดพลาด แม้แต่ทิศใดทิศหนึ่ง. บางคนจะคิดไปเสียว่า มันมากเกินไปเสียแล้ว. มันมากเกินไปสำหรับฉันเสียแล้ว, ฉันไม่เอาแล้วมันตั้ง ๖ ทิศ. อย่าเขลาไปตามคนเกลียดวัด ที่จะไม่ยอมรับผิดชอบทั้ง ๖ ทิศ. ทำให้มีความถูกต้อง ทั้ง ๖ ทิศ.

ทิศข้างหน้า คือ บิฑามารดา ต้องมีการกระทำที่ถูกต้อง ต่อความหมายของบิฑามารดา.

ทิศเบื้องหลัง คือ บุตรภรรยา ก็จะต้องให้ถูกต้องตามความหมายของคำว่า บุตร ภรรยา สามี หรืออะไรก็ตาม แล้วแต่ว่าใครจะเป็นหัวหน้าครอบครัว.

ทิศข้างซ้าย คือ เพื่อนฝูงมิตรสหายทั้งหลาย ก็ต้องมีความถูกต้องให้มีความเป็นมิตรที่แท้จริง อย่างที่กล่าวมาแล้ว.

ทิศข้างขวา ก็คือครูบาอาจารย์ ที่กำลังกล่าวไปแล้วหยกๆ นั้นเอง.

ทิศข้างบน คือ สมณพราหมณ์พระเจ้าพระสงฆ์ เป็นผู้นำทางจิตทางวิญญาณ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตทางวิญญาณโดยแท้ จึงจัดไว้ข้างบน.

ทิศข้างล่าง นั่นคือผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ทุกคนในโลกนี้ จะต้องมีคนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา : จะเป็นลูกจ้างเป็นกรรมกรเป็นอะไรก็ตาม เขาอยู่ใต้บังคับบัญชาของเรา, เขาต้องฟังพาอาศัยเรา. ทิศนี้ก็สำคัญ ทำผิดแล้วก็ฉิบหายได้. ระวังให้ดี อย่าไปดูถูกทิศเบื้องต่ำ คือคนที่อยู่ใต้บังคับบัญชา; เช่นลูกจ้างเป็นต้น.

คนเกลียดวัดนั้นสะเพร่าเห็นแต่ประโยชน์; แล้วก็ทำผิดหมดทั้ง ๖ ทิศ, จะใช้กลโกงหลอกหลวงเอาทิศทั้ง ๖ ทิศ มาเป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตน. อย่างนั้นมันผิดหมดทั้ง ๖ ทิศ, ไม่ตรงตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า จงทำให้ถูกต้อง เหมือนกับปักกัณฑ์ทั้ง ๖ ทิศ ไม่มีความผิดพลาดเข้ามา; มีแต่ความถูกต้อง, เราอยู่ด้วยความถูกต้อง. นี่คนเกลียดวัดเขา

ไม่ยอมรับผิดชอบโดยรอบด้าน อย่างนี้. เราไม่ใช่คนเกลียดวัด; เราชอบความจริงอันสูงสุด คือพระธรรม; เราจะปิดกั้นทิศทั้ง ๖ คือสิ่งรอบตัวเรา ไม่ให้เกิดความผิดพลาดขึ้นมาได้.

ข้อที่ ๙. ความสูญเสียเป็นอุปสรรคมาฝึกให้ฉลาด.

ที่นี่ ที่จะพูดต่อไปนี้ ก็เป็นข้อเบ็ดเตล็ด, จะพูดโดยหัวข้อว่า เรื่องบางเรื่องเราจะต้องมองกันให้ดี ๆ. อาตมากำลังจะพูดถึงเรื่องคำว่า “ความสูญเสีย” คนโง่ คนเขลา คนพาล คนเกลียดวัด จะเป็นทุกข์ร้อน เพราะความสูญเสีย : ความสูญเสียเกิดขึ้นเมื่อไร เขาก็เป็นทุกข์เป็นร้อน, ไม่เป็นอันกินไม่เป็นอันนอน เป็นการฆ่าตัวตายก็มี นี่มันคนโง่.

ขอให้ดู ความสูญเสีย กันเสียใหม่ ว่ามันก็เป็นสิ่งที่จะใช้ให้มัน เป็นประโยชน์ได้. เมื่อสูญเสียอะไรลงไป : ถูกขโมย, ขโมยยกเอาของ ไปตั้งแสนตั้งล้าน อย่างนั้นมันก็สูญเสีย. แล้วจะทำอย่างไร? จะมานั่งร้องไห้ น้ำตาเซ็ดหัวเข้า, หรือจะเป็นโรคเส้นประสาท โรคจิตครึ่งหนึ่งเข้าไปแล้ว มันจะมีประโยชน์อะไร, เราจะต้อนรับความสูญเสียกันอย่างไร, เราจะต้องคิด; เพราะว่าความสูญเสีย นั้น เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดที่จะต้องพบกัน เข้า. ถ้าเรามีชีวิตอยู่ในโลกนี้แล้ว เราจะต้องพบกับกับความสูญเสีย เป็นแน่นอน ไม่มากก็น้อย, แล้วมันก็ควรจะมากมายด้วยเหมือนกัน; เพราะ ยิ่งทำอะไรใหญ่โตกว้างขวางมากออกไป ความสูญเสียมันก็ต้องมา ในระดับที่ใหญ่โตได้เหมือนกัน.

ความสูญเสีย นั้น คือสิ่งที่มักจะขบิบบอกว่า “ไอ้ชาติโง่ มึงรักษาไม่เป็น มันก็สูญเสีย” เราควรจะต้อนรับความสูญเสีย ว่ามันเป็นสิ่งที่มาบอกให้เรารู้ ว่าเราคุ่มครองรักษา หรือจัด หรือทำไม่เป็น เราก็อ่ซอความฉลาด ด้วยสิ่งที่สูญเสียไป. สูญเสียไปเท่าไรอุทิศให้ เป็นการซื้อหาความฉลาด. ฉะนั้น ความสูญเสียก็ไม่ขาดทุนอะไร; เพราะว่าลงทุนไปเพื่อซื้อหาความฉลาด. ฉะนั้นอย่าได้เสียใจเปล่าๆ; รีบใช้ความสูญเสียให้เป็นประโยชน์.

ความสูญเสีย เป็นสิ่งที่เราไม่ต้องการ; บางทีเราเรียกว่า อุปสรรค. การขาดทุนหรืออะไรเหล่านั้น เราถือเป็นอุปสรรค, แล้วเราก็มานั่งกันเสียใหม่ ว่าอุปสรรคเหล่านั้น มัน ก็คือครูบาอาจารย์ ที่มาฝึกฝนเราให้เกลียวฉลาด. เราต้อนรับอุปสรรค หรือความสูญเสียในฐานะที่เป็นครูบาอาจารย์ จะมาฝึกฝนให้เราฉลาดต่อไปในโอกาสข้างหน้า; เราก้จะได้เลิกโง่กันเสียที.

ความสูญเสียอย่างยิ่ง ก็ดู่จะเป็น ความตาย. ทุกคนก็จะมองเห็นว่า ความตายเป็นความสูญเสียอย่างยิ่ง; ถ้ามองเห็นอย่างนี้ มันก็กลัวตายจนไม่มีที่ที่จะอยู่, ไม่มีที่ซุกซ่อนแห่งจิตหรือดวงวิญญาณ; เพราะว่าจะอยู่ที่ไหน; ความตายมันก็คุกคามได้ทั้งนั้น. ฉะนั้น ความสูญเสียเกี่ยวกับความตายนี้มันทรมาณสัตว์มากเกินไป จะต้อนรับกันเสียใหม่.

คนเกลียดวัด ยิ่งเกลียดเท่าไร ยิ่งกลัวตายมากเท่านั้น. คนรู้จักวัดคนติดวัด นี้จะกลัวตายน้อย จนกระทั่งไม่กลัวตายเลย, เรียกว่า จะไม่มี

ความสูญเสียเลย. อะไรเป็นความทุกข์เป็นความสูญเสีย ก็รู้จักต้อนรับ
คือทำให้มันกลายเป็นของดีไป. อย่าง ความตาย ก็มองเห็นว่า มันมีมา
แล้วตั้งแต่เกิด.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ความตายมันมีซ่อนมาเสร็จแล้วในเกิด;
ในตัวความเกิดนั้น มีความตายแฝงมาแล้วด้วยเสร็จ; แต่ว่ายังซ่อนอยู่,
สักวันหนึ่งมันก็จะออกมาให้เห็น. ไม่มีใครจะไปแยกมันได้ ว่า ความตาย
มันซ่อนมาแล้วในเกิด. อย่ามัวโง่ กลัวตายกันให้เสียเวลาเลย.
แล้วจะดูกันอีกทีหนึ่ง ก็ว่าความตายทางร่างกาย นั้นมันก็ช่วยปิดฉาก
ของความเกิดอันวุ่นวาย. เกิดอยู่ในโลกนี้มันเป็นความวุ่นวายหรือไม่
ก็ลองคิดดู ถ้าเห็นว่าเป็นความวุ่นวาย แล้วก็จะชอบใจความตาย, ที่จะมา
ช่วยปิดฉากของความวุ่นวาย, เราก็ชอบใจ.

นี้ถ้ารู้จัก ตายเสียก่อนตาย ก็จะประเสริฐที่สุด; รู้จักทำลาย
ตัวกู - ของกู ที่เป็นความรู้สึกอันเลวร้ายนี้ให้หมดไปเสีย, ไม่มีความหมาย
มันเป็นตัวกู - ของกูแล้ว ความตายก็จะหมดปัญหา ไม่มีความตายของกู
อีกต่อไป. อย่างนี้ เรียกว่า ความสูญเสียอันสุดท้าย คือ ความตายนั้นไม่
เป็นความสูญเสียอะไรที่โหด ก็จะช่วยแก้ปัญหาบางอย่างตามธรรมชาติได้;
แล้วก็ทำให้เรารู้ความจริง คือมาสอนให้รู้ความจริงนั้น ว่าความจริงนั้น
มันเป็นอย่างไร, เกี่ยวกับที่จะต้องประสบความสูญเสียกระทั่ง สูญเสียชีวิต
ก็อย่าทำให้มันเป็นเรื่องสูญเสียชีวิต. ให้มันเป็นการได้เข้าถึงอะไร ที่ดี
ที่มนุษย์ควรจะเข้าถึง.

ข้อที่ ๑๐. รุจกนรก — สวรรค์ ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

เรื่องถัดไป ก็คือ เรื่องนรกและสวรรค์. คนเกลียดวัดเขาไม่เชื่อเรื่องนรกเรื่องสวรรค์. ไปคุยกับคนเกลียดวัดคนไหนดูเถิด เขาจะไม่เชื่อเรื่องนรก — เรื่องสวรรค์. เขาถือว่าเป็นเรื่องที่มีไว้สำหรับหลอกคนโง่, คนมีปัญหาเอาเรื่องนรกเรื่องสวรรค์มาหลอกคนโง่ ให้เสียสละ ให้บริจาคเป็นต้น, แล้วเขาก็ได้รับประโยชน์อันนั้น; นั่นมันไม่ถูก. เราบอกให้รู้ว่า เรื่องนรกเรื่องสวรรค์ นั้นเขายังเข้าใจผิดกันอยู่. เรื่องนรก ก็คือเรื่องทนทรมาน, เรื่องสวรรค์ ก็คือเรื่องสนุกสนาน ลิงโลด เติลิตเปิดเบิ่งไป มันมีเพียงเท่านั้น.

ว่าที่จริงแล้ว คนเกลียดวัดก็ตกนรกขึ้นสวรรค์ หัวหกกันขวิดอยู่ทุกวันทุกเดือนทุกปี. เมื่อโรมานักร้องให้อยู่เป็นต้นนี้ก็เรียกว่ามันตกนรก เมื่อโรมันสนุกสนานเริงร่าเริงเริงเพลินเติลิตเปิดเบิ่ง มันก็เป็นเรื่องสวรรค์. นั่นมันมีจริง, เป็นของมีจริง ยิ่งกว่าเงินทองทรัพย์สินสมบัติข้าวของไปเสียอีก ควรจะมองกันในลักษณะอย่างนี้.

เรื่องลูกเมีย เงินทอง ข้าวของทรัพย์สินสมบัติ นี่เป็นเรื่องเพียงเปลือกของนรกหรือสวรรค์. เพราะลูกเมีย เงินทอง ข้าวของ ทรัพย์สินสมบัติ นี่ทำให้รู้สึกเป็นทุกข์เหมือนกับตกนรก ก็ได้; ทำให้สบายเพลินเพลินสนุกสนานเหมือนกับว่าสวรรค์ ก็ได้; มันก็เลยเป็นเปลือกนอก ที่จะสร้างนรกหรือสวรรค์ มันมีจริงน้อยกว่าเรื่องนรกสวรรค์ไปเสียอีก. ทำไมคนเกลียด

วัดไม่มองให้ดีกว่า เรื่องนรกเรื่องสวรรค์นี้เป็นเรื่องมีจริง จริงยิ่งกว่าลูกเมีย
ข้าของ ททรัพย์สมบัติเงินทอง ไปเสียอีก.

ถ้ารู้จักเรื่องนรก - สวรรค์ ว่าเป็นเรื่องโลดเต้น ไม่มีความสงบสุข
แล้ว มันก็จะรู้จักเรื่องนิพพาน คือเรื่องหยุด เรื่องเย็น คือเรื่องนิพพาน.
เดี๋ยวนี้ เรื่องนรกเรื่องสวรรค์ก็ไม่รู้จักเสียแล้ว จะไปรู้จักเรื่องนิพพานได้
อย่างไร, เรื่องโลดๆ เต้นๆ อย่างหัวทกกันขวิด ก็ไม่รู้จักเสียแล้ว มันจะไป
รู้จักเรื่องหยุดเรื่องเย็นได้อย่างไร. คนเกลียดวัดจึงรู้จักนรกสวรรค์กันเสีย
ใหม่ให้ถูกต้อง.

คนโง่ยังโง่เขาก็ต้องบอกนรก - สวรรค์ต่อตายแล้ว; อย่างที่เขียนไว้
ในรูปภาพ. เมืองสวรรค์เมืองนรกอย่างนั้น, เขามีไว้สำหรับคนโง่ คิดอย่าง
อื่นไม่เป็น. แต่ความหมายก็อย่างเดียวกัน, คืออย่าไปทำความชั่ว ชนิดที่
จะให้ร้อนนกร้อนใจเหมือนกับตกนรก; ให้ทำความดี เหมือนกับที่จะได้
สบายใจ เหมือนกับขึ้นสวรรค์กันไว้ก่อน. แต่เมื่อคนโง่ เขาเป็นห่วงเรื่อง
หลังจากตายแล้วมาก ก็พูดให้เป็นเรื่องที่หลังจากตายไปแล้วด้วย. คนฉลาด
นั้นเขารู้สึกว่า ถ้ามันไม่มีไม่ได้แล้ว, ตายแล้วก็ไม่ได้. ฉะนั้น อย่าทำนรกให้
เกิดขึ้นทันที ตายแล้วก็ไม่ต้องนรกไหนอีก. ให้ทำสวรรค์ให้เกิดขึ้นทันที
ตายแล้วก็ต้องได้สวรรค์เป็นแน่นอน. ฉะนั้นเราไม่ต้องผัดไว้ ว่าตาย
แล้วตายเล่า, ตายแล้วตายเล่า, จึงจะได้สวรรค์. เรื่องนิพพานแล้วก็เอา
ไปไว้ไกลจนหมดหวัง, เอาเรื่องนิพพานไปไว้เสียไกลจนหมดหวัง, ไม่เอา
มาไว้ใกล้ๆ ที่นี้ ว่าถ้าเบื่อ นรกเบื่อสวรรค์แล้ว ก็หยุดเป็นนิพพานกัน
เสียทีเถิด.

เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เป็นเรื่องที่ทุกคนต้องจัดต้องทำให้เสร็จให้สิ้นก่อนตาย. อาตมาพูดนี้จะบ้าหรือดี ก็ลองฟังดู. ว่าอาตมากำลังพูดว่า เรื่องนรก-เรื่องสวรรค์นี้ ทุกคนจะต้องจัดให้เสร็จให้สิ้นเสียก่อนแต่ตาย, ไม่มีนรกทันแล้ว ก็ไม่มีนรกต่อตายแล้ว, มีสวรรค์ทันแล้ว ก็มีสวรรค์ต่อตายแล้ว. เพราะฉะนั้นเรื่องนรกเรื่องสวรรค์นี้ ต้องจัดกันให้เสร็จให้สิ้น ให้หมดเรื่องหมดราวกันเสียตั้งแต่ทันเดี๋ยวนี้ และก่อนตาย; แล้วมันจะได้กำไรมาก ไปจนถึงกับว่า ถ้าเบื่อกการกระโดดโลดเต้นฟูๆ แสบๆ พองๆ ยุบๆ แล้วก็จะได้หยุดเป็นนิพพาน. เรื่องนรก เรื่องสวรรค์ เป็นเรื่องวุ่น เรื่องนิพพานเป็นเรื่องหยุดเป็นเรื่องว่าง.

คนเกลียดวัดเขา ไม่เชื่อ ทั้งเรื่องนรก และเรื่องสวรรค์; เพราะฉะนั้นจึงไม่มีหวังที่เขาจะเข้าใจเรื่องนิพพาน. คนเกลียดวัดทั้งหลายจงเข้าใจเรื่องนี้กันเสียให้ถูกต้อง.

ข้อที่ ๑๑. เรื่องดวง, โชค, วัตถุมงคล.

ทีนี้ เรื่องสุดท้ายสำหรับวันนี้ อาตมาจะพูดเรื่อง ดวง เรื่อง โชค เรื่อง วัตถุมงคล, มงคลวัตถุอะไรก็ได้แล้วแต่จะเรียกกัน.

เรื่องดวงคือมีโชคนั้น ก็เป็นเรื่องธรรมดาจิตใจกันมากเหลือเกิน. คนกลัวโชคร้าย แล้วก็ไม่มีความคิดที่ถูกต้อง; ก็ทำให้มันร้าย

หนักขึ้นไปอีก เพราะมันโง่หนักขึ้นไปอีก, ดวงมันก็ร้ายมากขึ้นไปอีก.
 มันมาบอกคนเกลียดวัดให้รู้ว่า “เราดี ดีกว่าดวงดี”. บอกใส่หูเท่านั้นว่า เราดี
 ดีกว่าดวงดี, แล้วดวงนั้นมันที่เรา, ใจดีนั้นมันที่เรา ดีกว่าไปดีที่ดวง. มัน
 ดีที่เรานะ ดีกว่าดีที่ดวง. เราอาจจะทำให้เราดีได้; แล้วดวงจะดีไม่ได้
 ก็ช่างหัวมัน เราดีก็แล้วกัน; เพราะว่าเราดีนั้นมันดีกว่าดวงดี. เราทำ
 ให้ดวงดีได้ โดยที่เราทำดี แล้วเราก็ดี; ดวงจะดีไม่ดีก็ช่างหัวมัน เราดี
 ก็แล้วกัน แล้วก็ไม่มีปัญหา.

ทันทีที่ข้อดีขอพรขอน้ำมนต์กันนั้น, อยู่ที่ไหนๆ หนึ่ง มีคนขอ
นับด้วยร้อยหนพันหน. บอกว่าน้ำมนต์ก็ไม่มี ไม่ได้ทำ เหล่านี้ก็ไม่ค่อย
จะเชื่อ, บอกว่าทำดีนั้นดีกว่าขอพร, ทำดีนั้นดีกว่าขอพร. จึงทำดีเถิด
แล้วคืนนั้นแหละก็ขอพร; เพราะคำว่าพร นั้น แปลว่าดี คำว่าดีก็คือคำว่าพร
นั่นเอง. ฉะนั้น ทำดี มันก็มีพรเสร็จขึ้นมาในตัวของกระทำ, ก็มีพร
เสร็จแล้ว; อย่าไปขอพรที่คนอื่นเลย มันจะโง่. นี่บอกอย่างนี้เลยว่า
อย่าไปมาขอพรที่คนอื่นเลยมันจะโง่.

คนให้พร ก็เหมือนกัน มันทำอะไรไม่ได้มาก นอกจากจะให้
ไปทำดี, ให้พร, ให้พร, ให้พร นี่คือบอกว่าให้ไปทำดี, ให้มีความเจริญ,
ให้มีความสุข, นั่นคือให้ไปทำดี. นี่เรียกว่า ทำดี ดีกว่าขอพร. ไปมัว
ขอพรนั้น เพราะว่าเขายังไม่รู้ว่ พรนั้นคือความดี ดินนั้นคือพร, เพราะ
ฉะนั้น เลิกขอพรอย่างลมๆแล้งๆ กันเสียที แล้วก็เอาดี คือพรจริงๆ คือ
การกระทำที่ดี ที่ถูกต้อง ตามความเป็นมนุษย์ของตน.

ที่นี่ ก็มาถึง วัดถุมงคล, เดิมนั้นเขาเรียกกันว่าวัดถุมงคล อาตมาไม่เคยเรียก; แล้วก็พลอยเรียกตามเขาว่าวัดถุมงคล. เครื่องราง ของขลัง ศักดิ์สิทธิ์อะไรต่างๆ นี่ก็บอกว่า กรรมดี ดีกว่ามงคล, กรรมดีคือการกระทำที่ดี ดีกว่ามงคล; ดีกว่ามงคลดี. มันมีความหมายคล้ายๆ กันแหละว่า เราดี ดีกว่าดวงดี, ทำดี ดีกว่าขอพร นี่กรรมดีดีกว่ามงคล คือว่าเราทำกรรมที่ดี ทำกุศล ดีกว่ามานั่งแขวน นั้งคาต วัดถุมงคลกันอยู่. ถ้ามีไว้ มีแต่อวิชชา ก็เลสเต็มจิตเต็มวิญญาณแล้ว ไม่มีมงคลอะไรที่ไหนมาช่วยได้ ไปซื้อหาวัดถุมงคลชิ้นละพันละหมื่น มาแขวน ให้มันเสียเงินเปล่าๆ; ถ้าว่าไม่มีการกระทำที่ถูกต้องอยู่ในตน. ธรรมดาต่างหากเป็นวัดถุมงคล, ธรรมดาต่างหากเป็นวัดถุมงคล. พระธรรมดาต่างหากเป็นวัดถุมงคล ไปรับมหาสวมใส่จิตใจตน แล้วก็จะเป็นวัดถุมงคล ใครยิงก็ไม่ตาย. ฉะนั้น ทุกคนเร่งหาพระธรรมมาทำเป็นวัดถุมงคล ในที่สุด จะได้บรรลุมรรค ผล เป็นของสูงสุดสำหรับมนุษย์พ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ความทุกข์ใดๆ ไม่มาพ้องพาน เพราะว่าเขาอยู่เหนือโลก เหนือสิ่งทั้งปวง สิ่งทั้งปวงไม่บีบบังคับจิตใจของเขาได้อีกต่อไป. เขียนไว้เป็นคำกลอนบทใหม่ บทหนึ่งว่า :-

กรรมดี ดีกว่า มงคล	สืบสร้าง กุศล
ดีกว่า นั่งเกล้า ของขลัง	
พระเครื่อง ตะกรุด อุกถัก	ปลุกเสก แสนดม้ง
คาถามั่ง แขนวมั่ง วัจรง	
ขลุ่ยลาด หวาดกลัว ห้วย่ง	กิเลส เต็มพุง
มงคล อะไร ได้คุ้ม	

อันธพาล ข้อหา มากุม เป็นเรื่อง อุทุม
นอนตาย ก่ายเครื่อง รวงทอง

ธรรมะ ต่างหาก เป็นของ เป็นเครื่อง คุ่มครอง
เพราะว่า เป็นพระ องค์จริง

มีธรรม งามมี ไกรยง ไร้ธรรม ผีสิง
ไม่ยิง ก็ตาย เกินตาย

เหตุนี้ เราท่าน หญิงชาย เร่งชวน เร่งขวย
หาธรรมะ มาเป็น มงคล

กระทั้ง บรรลุ มรรคผล หมดตัว หมดตน
พ้นจาก เกิด แก่ เจ็บ ตาย

บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ใจกาย อุบัติหะ ทั้งหลาย
ไม่พอง ไม่พาน สดงานใด

เหนือโลก เหนือกรรม อำไพ กิเลส สะเทิน
ไม่อาจ ย้าย บัฑา.

นี่เรื่องวัดถ่มงกลอันแท้จริง ให้คนเกลียดวัดรู้จักกันเสียเถิด.
เรื่อง ดวงดี เรื่อง โชคดี เรื่อง วัดถ่มงกลดี นี่คือธรรมะ; คือสิ่งที่คน
เกลียดวัด กำลังเกลียดตนเอง. คนเกลียดวัดกำลังเกลียดธรรมะ แต่ตัว
ธรรมะนั้นเป็นเรื่องของดวงดี ของพรทดี มงคลที่ดี. หวังว่าคนเกลียด
วัด จะได้ไปพิจารณาเรื่องนี้กันเสียใหม่.

นี่คือธรรมชาติ สำหรับฝากคนเกลียดวัด ว่ามาเป็นข้อๆ ข้อๆ สอง คราวแล้ว หนึ่งวัน. ท่านทั้งหลายจะเกลียดวัดเสียเอง, หรือจะเอาไปฝาก ลูกหลานที่เกลียดวัด ก็เอาไปใช้ให้เป็นประโยชน์. อาตมาไม่ได้คิดอะไร มาก นอกจากว่าเดี๋ยวนี้โลกมันจะล่มจม เพราะว่าคนเกลียดธรรมชาติ ไม่ สนใจธรรมชาติ ไม่มีใครปฏิบัติธรรมชาติ ธรรมะก็หายไปจากโลก จนจะเอา มาทำยาหยอดตา ก็หาไม่ได้อยู่แล้ว.

ฉะนั้น ช่วยกันใหม่ ช่วยกันคิดนึกเสียใหม่ให้ธรรมะกลับมา รู้จักธรรมชาติ ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นในทุกแง่ทุกมุม ในทุกหนทุกแห่งแล้วเลิก เกลียดธรรมชาติ แล้วก็จะไม่เกลียดพระศาสนา ไม่เกลียดวัดวาอาราม พระเจ้าพระสงฆ์ที่แท้จริง.

การบรรยายในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติไว้เพียงเท่านี้ ขอโอกาสให้พระสงฆ์สวดบทคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจ ในการที่จะขจัดความ เกลียดวัดให้หมดไป ต่อไปในบัดนี้.

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพพัญญาในวันนี้ อาตมาจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวติดต่อกันไป กับข้อความที่ได้บรรยายในครั้งก่อน, คือกล่าวถึงเรื่องธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด; เป็นอันว่า วันนี้จะได้กล่าวถึงธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด ต่อไปตามเดิม.

เรื่องแรกสำหรับวันนี้ ก็คือเรื่อง ความไม่มีตัวตน. คนที่ไม่สนใจวัด ไม่สนใจศาสนา ไม่สนใจพระธรรม เป็นผู้มีความคิดของตัวเอง, เป็นผู้กระทำตามความพอใจของตัวเอง, กระทำตามความเคยชินของตัวเอง, ก็มีความรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตนนั้นหนาแน่น. เมื่อพูดว่าไม่มีตัวตน เขาก็ไม่ยอมเชื่อไม่รับฟัง, และไม่อยากจะสนใจ แม้จะพูดว่านี่ เป็นหัวใจของพระ

พุทธศาสนา เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ก็ยังไม่อยากจะเชื่อ, กระทั่งว่าไม่อยากจะฟัง, จึงเป็นเรื่องที่จะต้องพูดกัน.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเรื่องอนัตตา คือเรื่อง ความไม่มีสิ่งที่ควรจะเรียกว่าตัวตน ก็เพื่อประโยชน์แก่การดับทุกข์ในจิตใจ. ความรู้สึกที่ว่าตัวตน เป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตน; ดังนั้นเราควรจะรู้เรื่องที่ตรงกันข้าม คือเรื่องที่ไม่ทำความเห็นแก่ตน. แล้วอีกอย่างหนึ่ง เรื่องไม่มีตัวตนนี้เป็นเรื่องจริง, จริงโดยแท้, จริงของธรรมชาติ โดยวิทยาศาสตร์หรือโดยทุกเรื่องที่จะเป็นเครื่องพิสูจน์ เราควรจะชอบเรื่องจริง มากกว่าเรื่องที่มีลมๆ แล้งๆ หรือคาดคะเนเอา หรือว่าเป็นมายา.

ข้อ ๑. ต้องรู้จักความรู้สึกที่มีตัวตน ว่าเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตน.

ข้อแรกที่ว่า ความรู้สึกว่ามีตัวตน เป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตน และเป็นความทุกข์ นี้ขอให้ศึกษาเอาเอง จากทุกเรื่องในภายในจิตใจของตน : มีความรู้สึกว่ามีตัวตน ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะไม่มีความรู้สึกว่ามีของตน; มันจึงมีทั้งความรู้สึกว่าตน และรู้สึกว่าของตนควบคู่กันไป. จึงเป็นเหตุให้เห็นแก่สิ่งที่เรียกว่าตัวตนหรือของตนนั้นยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด. ความรู้สึกอันนี้เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส; เมื่อกิเลสเกิดขึ้นแล้ว ก็สร้างความยึดมั่นหนาแน่นขึ้นมายิ่งกว่าเดิม จนกระทั่งเป็นของหนักแก่จิตใจ. ความรู้สึก

หนักทางจิตใจนั้น มาจากความรู้สึกว่าตัวตนหรือของตน. ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าตัวตนหรือของตนแล้ว ความรู้สึกหนักอกหนักใจนั้นมิได้.

พระพุทธเจ้าท่านเห็นประโยชน์ข้อนี้ คือข้อที่ว่าเรามีชีวิตอยู่โดยที่ไม่ต้องมีความหนักอกหนักใจ ก็มองเห็นสิ่งที่ให้เกิดความหนักอกหนักใจนั้นเสียให้ขาด; แล้วก็เลิกเสีย, มีชีวิตอยู่ด้วยสติปัญญา; รู้ว่าอะไรควรทำ, อะไรไม่ควรทำ, ก็ทำไปตามที่ควรทำ. ไม่ต้องถึงกับหมยมันให้เป็นตัวตนให้เป็นของตน จนเกิดเป็นความร้อนขึ้นมา, เกิดเป็นความหนักขึ้นมา.

เมื่อมันเห็นแก่ตน ก็ต้องร้อนใจ; เพราะความกลัวก็มี, เพราะความอยากได้ก็มี, ล้วนแต่เป็นเรื่องของความทุกข์; ยิ่งมีความเห็นแก่ตนมากขึ้น มันก็เพิ่มความหนักอกหนักใจให้มากขึ้น. เราไม่ค่อยมองกันในเรื่องนี้, แล้วปล่อยให้เป็นความเคยชิน มันจึงชินไปในทางที่ว่า ทำอย่างที่เคยๆ ทำ ด้วยความเห็นแก่ตนไปก็แล้วกัน ตัวเองจะเป็นทุกข์ก็ไม่ใช่ไร, จะเป็นเหตุให้เบียดเบียนผู้อื่น ก็ไม่ใช่ไร; เครื่องทรมานจิตใจอันละเอียดลึกซึ้งนี้ มองไม่เห็น ก็พลอยไม่เป็นไรไปด้วย, จึง สมักรใจที่จะยึดถือไปในทางที่ตัวตน ก็หมยมันบั่นมือในการยึดถือความมีตัวตน ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้. ฉะนั้นเราต้องต่อสู้กับกิเลสอยู่ตลอดเวลา, คือต่อสู้กับความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งมันมีมูลมาจากความมีตัวมีตน, ก็ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องต่อสู้ จนกระทั่งเป็นโรคประสาทเป็นโรคจิตหรือตายไป, ก็ไม่เห็นว่าเป็นเรื่องของการต่อสู้กับกิเลส แล้วก็พ่ายแพ้แก่กิเลส.

ถ้ามองออกไปให้กว้างทั่วไปทั้งๆ โลก ก็มองในแง่ของสังคม เราก็เห็นได้ว่า โลกกำลังมีปัญหาที่ตกลงกันไม่ได้อยู่ในเวลานี้, จนเดือดร้อนระส่ำระสาย ยุ่งยากลำบากลำบากกันไปหมดนี้ ก็เพราะเหตุแห่งความมีตัวตน หรือความเห็นแก่ตน. ถ้ามีความเห็นแก่ผู้อื่น คนในโลกก็จะรักใคร่กัน สัมผัสกันสามัคคีกัน เหมือนกับว่าเป็นพี่น้องท้องเดียวกัน, หรือเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน, จึงยินดีในการที่จะผ่อนผัน ในการสละ ในการยอม, ไม่เอาเปรียบใคร ไม่ล่วงละเมิดใคร ก็อยู่กันอย่างมีสันติภาพ อย่างมีความสุข.

ที่นี้ ถ้าต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตน รักษาประโยชน์ของตน แล้วยังมีมานะทิฐิอันแข็งกระด้าง ที่จะไม่ยอม; อะไรนิดหนึ่งก็ไม่ยอม, บางทีก็ไม่ใช้เรื่องผลประโยชน์อะไร เป็นเรื่องมานะทิฐิเท่านั้น มันก็ไม่ยอม แล้วตกลงกันไม่ได้ มันก็ต้องได้รบราฆ่าฟันกัน ด้วยความกระด้างของทิฐิ มานะว่าตัวตน. ท่านลองสังเกตดูเถอะ จะพบว่าโลกกำลังอยู่ในสภาพที่มีปัญหา มีความยุ่งยากลำบาก เบียดเบียนกันถึงขนาดที่จะทำลายโลกกันอยู่แล้ว. นี่ก็เพราะเหตุสิ่งเดียว คือปัญหาเรื่องตัวตน.

เราเป็นมนุษย์ คือเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์หรือเรื่องโลก, ก็ควรจะรู้เรื่องนี้เป็นเรื่องแรก เป็นเรื่องสำคัญที่สุด. ถ้าเป็นเพียงคนเฉยๆ ไม่ได้เป็นมนุษย์ ก็แล้วไปไม่ต้องรับผิดชอบอะไร ในเรื่องของมนุษย์ คือเป็นคนสักว่าหากินไปอย่างสัตว์เดรัจฉาน มันก็พอแล้ว มันก็ไม่มีปัญหาที่จะต้องนึกให้มากมาย; แต่ถ้าเป็นมนุษย์ ซึ่งแปลว่าจิตใจสูง มันจะต้องมีความรู้ มีความเฉลียวฉลาดอยู่เหนือปัญหาได้

ก็ควรจะได้คิดนึกกันถึงเรื่องนี้. อย่างน้อยที่สุดก็จะมองเห็นว่า ความไม่มีตัวตนนั้น ทำให้จิตใจสบาย, เบาสบาย, แล้วก็ไม่ได้เป็นชนวนที่จะให้เบียดเบียนผู้อื่น เอาเปรียบผู้อื่น ซึ่งทำสังกรรมให้เดือดร้อน เรียกว่าไม่มีปัญหาทั้งส่วนตนและส่วนผู้อื่น.

ความลึกซึ้งในทางธรรม เกี่ยวกับความไม่มีตัวตนนั้นมันก็มีอยู่; ผู้สนใจจะต้องลงทุนบ้าง; ไม่ใช่ลงทุนเป็นเงินเป็นทองอะไร, ต้องลงทุนเวลาเรียวแรงของมันเป็นสมอง สำหรับคิดนึกสำหรับพิจารณา แล้วก็ศึกษาจากภายในของตน.

ความรู้สึกว่าตนมันเกิดขึ้นได้ โดยอาศัยความรู้สึกที่เรียกกันว่าสัญชาตญาณ คือ ความรู้สึกที่เกิดเอง สำหรับสิ่งที่มีชีวิต หรือว่าในสิ่งที่เป็นชีวิตนั้นแหละ มันมีความรู้สึกในทางที่จะเป็นตัวตน; แต่มันไม่ได้มากมายถึงกับจะเห็นแก่ตน, หรือเอาเปรียบผู้อื่น. มันมีตัวตนสำหรับจะมีชีวิตรอดอยู่เท่านั้น; แต่พอมาเป็นคนเข้า ความรู้สึกว่าเป็นตนมันขยายมากออกไป จนเห็นแก่ตน แล้วก็เอาเปรียบผู้อื่น ทำลายประโยชน์ของผู้อื่น เอามาเป็นของตน, อย่างนี้เป็นต้น; ฉะนั้น จึงเป็นสิ่งที่จะต้องควบคุมกันในตอนนั้น. ความรู้สึกแต่เพียงว่า เราจะต้องรอดชีวิตอยู่ นี้ไม่เป็นไร; มันก็เป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว ที่จะต้องชวนชวนให้มันรอดชีวิตอยู่ได้. แต่เมื่อ รอดชีวิตอยู่ได้แล้ว ก็อย่าเห็นแก่ตนซึ่งจะเป็นความหนักอกหนักใจขึ้นมา, และถึงกับไปล่วงเกินผู้อื่น เอาประโยชน์ของผู้อื่นมา.

ท่านสอนเรื่องไม่มีตัวตน ก็เพื่อประโยชน์อันนี้ เพื่อว่าทุกคนจะได้มีชีวิตอยู่ อย่างที่มีจิตใจเบาสบาย ไม่ถูกกดถูกทับ ด้วยความรู้สึกอันหนัก เกี่ยวกับตัวกู เกี่ยวกับของกู และในทางสังคมก็จะได้ไม่มีการเบียดเบียนกัน.

เดี๋ยวนี้ เรื่องการมีตัวตนตามสัญญาตณ มันก็ได้ผ่านมาแล้ว นับตั้งแต่คลอด ออกมาจากท้องแม่ มันก็มีตัวตน มีความรู้สึกที่เป็นตัวตน สำหรับจะกินอาหาร, สำหรับจะหลีกเลี่ยงอันตราย, สำหรับจะทำทุกอย่าง เพื่อให้ชีวิตรอดได้ เป็นตัวเป็นตนขึ้นมาแล้ว, ก็ระวังแต่ว่าอย่าให้มันเติบโตเลย ไป ถึงกับจะมีความเห็นแก่ตน จนเป็นความทุกข์ หรือว่าจนกระทั่งไปเบียดเบียนผู้อื่น.

ทีนี้ คำสั่งสอนในทางพระศาสนาเนี่ย สอนลึกลงไปจนถึงกับให้มองเห็นว่า ที่เรารู้สึกว่าตนๆนั้น มันรู้สึกอยู่จริง, มันรู้สึกอยู่อย่างนั้นจริง, ได้มีความรู้สึกอย่างนั้นจริง, แล้วมีความรู้สึกที่ตนจริง ๆ ด้วยเหมือนกัน. แต่ขอให้ดูให้ดีว่า มัน เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น. ตรงนี้แหละ เป็นข้อสำคัญที่พึงยากเข้าใจยาก ว่าสิ่งที่เรียกว่าตัวตนนั้น มันเป็นเพียงความรู้สึกของจิต หรือตั้งต้นมาด้วยสัญญาตณ ความรู้สึกที่ตัวตน แล้วสั่งสมมากเข้าๆ จนมีตัวตนอันแน่นแฟ้น.

ความรู้สึกว่าเป็นตัวตนอันแน่นแฟ้นนั้น มันเป็นเพียงความรู้สึก. ขอให้เข้าใจว่า มันเป็นเพียงความรู้สึก; เมื่อรู้สึกอย่างไร มันก็ต้องเป็นไปอย่างนั้น, รู้สึกอย่างไร มันก็เป็นอย่างนั้น. เดียวนี้ถ้าเรา

รู้สึกเป็นอย่างอื่น มันก็เป็นอย่างอื่นได้; ความสำคัญมันอยู่ที่ความรู้สึก. ถ้าเราได้รับการศึกษากันเสียใหม่ จนเปลี่ยนความรู้สึกนั้นเสียได้ มันก็จะมีประโยชน์; คือว่าความรู้สึกอย่างใดเป็นไปเพื่อให้เกิดความทุกข์ความหนัก ในทางจิตในทางวิญญาณ เราก็เปลี่ยนเสีย เป็นความรู้สึกในทางที่ตรงกันข้าม มันก็ไม่มีความทุกข์.

ดังนั้น การศึกษาเรื่องความไม่มีตัวตนจึงได้เกิดขึ้นและนำมาสั่งสอน เรียกว่าเป็น การตรัสรู้ของพระพุทธองค์ รู้ความจริงข้อนี้ คือข้อที่ว่าตัวตนนี้เป็นเพียงความรู้สึก และทรงสั่งสอนให้ละความรู้สึกชนิดนั้นเสีย; เพราะเป็นทุกข์แก่ผู้นั้น, และเป็นเหตุให้เบียดเบียนผู้อื่น; จึงมีการประสบความสำเร็จ ในการที่เปลี่ยนความรู้สึกเสียได้, มามีความรู้อันถูกต้องว่า มันมีสิ่งเหล่านั้นอยู่ตามธรรมชาติ รู้สึกอยู่ได้ตามธรรมชาติ : รู้สึกว่าอย่างไรก็ได้ โดยธรรมชาติ นั้นเอง, เลิกความรู้สึกว่าตัวตนเสีย จิตนั้นก็เปลี่ยนไปในทางอื่น คือไม่อาจจะเกิดกิเลส, ไม่อาจจะมีความทนทุกข์ เพราะแบกความรู้สึกว่าตัวว่าตน ซึ่งเป็นของหนักนั้นไว้.

นี่เป็น หัวใจของพระพุทธศาสนา ที่ไม่เข้ากับศาสนาใด, หรือที่เป็นเหตุให้พุทธศาสนาได้รับการยกย่อง ว่าไม่ซ้ำแบบใคร, หรือสูงไปกว่าศาสนาใด ๆ ก็เพราะเหตุนี้. ศาสนาที่มีอยู่ในอินเดีย ก่อนพระพุทธเจ้า เขาสอนดีมาก; แต่แล้วก็มีมาจบ อยู่แค่มีตัวตนที่ดี ยึดมันกันต่อไป. พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น และตรัสรู้ข้อที่ว่า ความยึดมั่นว่าตัวตนนี้เป็นความทุกข์ ต้องละเสียโดยสิ้นเชิง, จึงทรงสั่งสอนไปในทางที่ทำลายความรู้สึกว่าตัวตนเสีย ไม่ให้เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น, จึงเกิดพระพุทธศาสนาขึ้นมา.

จุดหมายปลายทางของคนเรา จึงอยู่ที่การดับเสียซึ่งความยึดมั่นว่าตัวตน, ให้จิตหลุดพ้น เป็นอิสระจากการยึดมั่นว่าตัวตน. นี่เราเรียกว่า หลุดพ้น วิมุตติวิโมกข์ หรือนิพพาน, หลุดพ้นไปจากความรู้สึกว่าตัวตน ซึ่งเป็นกิเลส เป็นเครื่องผูกมัด เป็นของรื้อน เป็นความทุกข์นั้นแหละ.

ทีนี้ คนน้อยคนที่จะทนศึกษาจนเข้าใจ ความจริง อันละเอียดและลึกซึ้งข้อนี้; เขาจึงเอาตามความรู้สึกของเขา, คือรู้สึกว่าตัวตนมาอย่างไร ก็รู้สึกให้มันยิ่งขึ้นไป; เพราะ ความรู้สึกว่าเป็นตัวตนของตนนั้นมัน เป็นเส้นที่ อย่างยังอยู่ในตัวมันเอง, มัน เป็นความเอร็ดอร่อย อยู่ในตัวมันเอง เพราะว่ามัน เป็นกิเลส. ตัวมันเองนี่คือกิเลส รู้สึกว่าเป็นตัวเป็นตนเป็นของตน ได้อย่างออกอย่างใจของตน มันก็รู้สึกเอร็ดอร่อย; รู้สึกว่าได้ตาเขาได้ตี่เขา ก็เป็นความเอร็ดอร่อย, หรือแม้แต่ตัวเองมากลัดกลุ้มอยู่ คนโง่ชนิดนี้ก็รู้สึกว่า เป็นความเอร็ดอร่อย ดีกว่าอยู่เฉย ๆ จึงกระทำการอะไรหลาย ๆ อย่าง ที่เป็นเครื่องกระตุ้นความรู้สึกว่าตัวว่าตน ให้มันรุนแรงขึ้น : เช่น กินเหล้าเข้าไป ความรู้สึกที่ตัวตนมันก็แรงขึ้น, มันเอร็ดอร่อยแก่ใจ มันก็กินเหล้าจนติด. หรือของสิ่งเสริมความรู้สึกอื่น ๆ ก็เหมือนกันนั่นแหละ; ที่คนเราได้กินแล้วติดเป็นยาเสพติด เพราะมันกระตุ้นความรู้สึก อันเอร็ดอร่อยแห่ง ความมีตัวกู - ของกู.

คนเกลียดวัดทั้งหลาย เขาบูชาสิ่งเหล่านั้นอยู่เป็นปกติวิสัย ดังนั้นจึงพูดกันไม่รู้เรื่อง เรื่องความไม่มีตัวตน. อย่างน้อยเขาก็ปฏิเสธด้วยความรู้สึกที่รู้สึกอยู่จริงว่า "ถ้าฉันรู้สึกอยู่ว่ามีตัวตน จะให้ฉันรู้สึกว่าไม่มีตัวตนอย่างไรกัน; เพราะฉันรู้สึกอยู่จริง ๆ ว่า ฉันมีตัวตน". เขาแก้ตัว หรือเขาให้คำตอบ

เพียงเท่านั้น มันก็พุดกันไม่ได้แล้ว มันไม่มีทางจะพุดกันได้แล้ว เพราะว่าเขารู้สึกอยู่จริงๆ ว่าตัวตน. นี่เราบอกเขาว่า ที่รู้สึกตัวตนนั้น มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น, มันไม่ใช่ตัวตนอันแท้จริง. เขาก็ชอบความรู้สึกอย่างนั้น; ฉะนั้น เขาก็ไม่ยอมละ, ไม่ยอมละความรู้สึกเช่นนั้น มันก็ได้อยู่กันมากับความรู้สึกเช่นนั้น, แล้วก็จะเข้ามาอยู่ในวงของพุทธบริษัทผู้ไม่มีตัวตนไม่ได้เพราะเหตุนี้. ดังนั้น จึง อยู่กันไปในลักษณะที่มีตัวตน, แล้วก็ เข้มข้น ๆ มากขึ้นทุกที จนได้ส่วยผลของความมีตัวตน, คือการทรมานทางจิตใจในส่วนตัวเอง; แล้วก็มีโอกาสเผลออกไปกระทบกระทั่งบุคคลอื่น ทำบุคคลอื่นให้เดือดร้อนเพราะความเห็นแก่ตน. แล้วโลกนี้ทั้งโลก ก็กลายเป็นโลกของความเห็นแก่ตน; มันก็เลยมืด เรียกว่ามืดดี, หรือว่ามืดหวังในสันติภาพ, จนกว่าเมื่อไรจะมาศึกษาธรรมะอันสูงสุดข้อที่ไม่มีตัวตน หรือไม่เห็นแก่ตนนี้กันเสียใหม่. ทุกๆ อย่างทำไปด้วยสติปัญญา ว่าเราจะต้องทำอะไรบ้าง เราจะต้องหาอาหารกิน; เราจะต้องทำอะไรตามที่ควรจะทำ ก็ทำไปได้ด้วยปัญญา มันนอนหลับสนิท ไม่วิตกกังวล ไม่ห่วงมากเกินไป ไม่ถึงกับเห็นแก่ตัว.

ความรู้สึกเป็นตัวตน เป็นของหนักอยู่ในตัวมันเอง แต่มันไม่ใช่หนักอย่างก้อนหินที่แบก; มันหนักในทางจิตในทางวิญญาณ, ต้องเรียกว่าทางวิญญาณ; แต่ถ้าไม่สนใจไม่เข้าใจคำว่าทางวิญญาณเสียเลย มันก็พุดกันไม่รู้เรื่อง. ความหนักอกหนักใจ ที่ไม่รู้มาจากไหน, แต่หนักก็อยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่นเรื่องตัวตนนั้น มีอยู่แก่กันทั่วๆ ไป. แม้แต่นอนหลับมันก็ยังฝันได้หรือหนักได้ มีจิตใจที่ไม่หลับโดยสนิท มันหลับครั้งเดียว ในทางร่างกาย อย่างนี้เป็นต้น.

ขอให้ถือว่า ของหนักที่แท้จริงนั้น ก็คือ ความรู้สึกว่าตัวตน หรือของตน, ความรู้สึกนี้เป็นแดนเกิดของกิเลสและตัณหา : เห็นแก่ตนก็ โลก, เมื่อไม่ได้ตามที่ตนต้องการก็ โกรธ, อะไรมาด้วยความพอใจของตนมันก็ หลง. นี่ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันออกมาจากความมีตัวตนเป็นแกนกลาง.

ความมีตัวตน^{นี้} เป็นเครื่องให้กังวล, หรือ เป็นแดนเกิดแห่งความกังวลทุกชนิด. ท่านจงพิจารณาดูว่า ความกังวล^{นี้}มันเป็นอย่างไบบ้าง? ใครมีความกังวลแล้ว มีการอยู่เป็นสุขสงบหรือไม่? เมื่อ ไม่ชอบความกังวล ก็ต้องศึกษาเรื่องมีตัว^{นี้}มีตน^{นี้}มีตน^{นี้} : รู้ว่าเป็นแดนของความกังวล, แล้วก็หยุดความยึดมั่นถือมั่นนั้นเสีย ความกังวลก็จะไม่เบียดเบียน^{นี้}หัวใจของบุคคลนั้น.

กังวล^{นี้}มีได้ทั้งอดีต ทั้ง อนาคต ทั้ง ปัจจุบัน : กังวลเรื่องตัวกู^{นี้} เรื่องของกู, และทุกสิ่งทุกอย่าง ที่มันเกี่ยวพันอยู่กับตัวกูหรือของกู; เป็นความทุกข์ชั้นละเอียดอ่อนที่สุด เข้าใจยาก; แต่แล้วก็ป็นภัยอันร้ายกาจสำหรับที่จะให้เกิดโรคทางประสาท โรคทางจิต โรคทางกาย ออกมาได้ในที่สุด. ควรจะไปปรึกษาหมอที่มีความรู้ดี ๆ ว่าความวิตกกังวล^{นี้} ให้เกิดโรคทางจิตเกิดโรคทางประสาท, แล้วเกิดโรคออกมาทางกาย; เช่นโรคกล้ามเนื้อ เป็นต้น ได้หรือไม่อย่างไร?

ความเป็นตัวเป็นตนมีอยู่ ก็เท่ากับเราโอบอุ้มศัตรูไว้ที่รمانตัวเราเอง, เป็นคำพูดที่ฟังแล้วก็น่าหวั่น ว่าเรารักษาตนอมศัตรูเอาไว้สำหรับ

ธรรมดาเราเอง. ความรู้สึกเห็นแก่ตัวนั้นมันละเอียดอ่อนมาก; มันหลอกให้เรารัก ให้เราหลง, ให้เราพยายามที่จะรักษาเอาไว้ให้ได้; แล้วรักษาเอาไว้ทำไม? กลายเป็น รักษาไว้เพื่อธรรมดาตัวเอง. นี่มันจะบ้าหรือดี? แล้วมันจะบ้าสักก็มากน้อย ก็ไปคำนวณดูได้.

แล้วในที่สุด ความมีตัวตนเป็นของตนมันก็มีความต้อกระต่างด้วย กฎวิ ด้วยมานะ, ไม่ยอมลดราวาศอก กระทั่งไม่ยอมรับมติใดๆ ที่มันตรงกันข้ามกับมาศึกษา. เพราะฉะนั้นจึงไม่มีโอกาสที่จะศึกษาเรื่องความไม่มีตัวตน ก็เป็นเหตุให้คนคนนั้นกลายเป็นคนเกลียดตัว เกลียดการสอนเรื่องไม่มีตัวตน, หรือเกลียดศาสนา ซึ่งมีวพุทธแต่เรื่องอนัตตา ไม่มีตัวตน. นี่คนเกลียดตัวเขาเกลียดเรื่องไม่มีตัวตน; เพราะว่าเขามีตัวตนมากเกินไป.

พุทธบริษัทมีคำสั่งสอนเรื่องนี้มาก แต่ก็ไม่ค่อยสนใจกัน ก็เหมือนกับไม่ค่อยมี. คำสอนเรื่องไม่มีตัวตนในพระไตรปิฎกมีมากเหลือเกิน แต่ละเอียดลึกซึ้งจนมองไม่ค่อยเห็น แล้วก็ไม่ค่อยจะได้นำมาสอนกัน. เรื่องไม่มีตัวตนนั้นเป็นเรื่องทั้งหมดของพระพุทธศาสนา; ควรจะรักษาเครดิตของความเป็นพุทธบริษัทไว้ให้ได้.

เมื่อพูดถึง ศาสนาอื่น ก็มีสอนเรื่องนี้เหมือนกัน เพราะเขาก็มีศาสนาที่มองเห็นว่า ความเห็นแก่ตัวนั้นเป็นภัยอันเลวร้าย; เขาจึงสอนสิ่งที่ตรงกันข้าม, คือทำลายความเห็นแก่ตัว. เขาพูดไปตามวิธีใดวิธีหนึ่ง ที่เหมาะสมสำหรับคนสมัยนั้น, ให้เห็นแก่ผู้อื่นก็ได้ มันก็ไม่เห็นแก่ตัว. ความเห็นแก่ตัว เห็นว่าเป็นตัว มันก็ค่อยๆ น้อยลงไปโดยอัตโนมัติ;

เพราะว่าไปมัวหลงสาละวนเห็นแก่ผู้อื่น. นั้นมันก็ยังดี, ดีกว่าที่จะมาเห็น
 แก่ตัว จนไม่เห็นแก่ผู้อื่น. ฉะนั้น เมื่อมีการสนใจในผู้อื่น ทำประโยชน์
 ผู้อื่นแล้วก็ขอให้ร่วมมือ มันจะเป็นการ ช่วยกันแก้ไขความเห็นแก่ตัว.
 อย่าให้พุทธบริษัทเราเหนื่อยหน้า หรือขายหน้าบริษัทอื่น; ซึ่งเขาก็สอน
 เรื่องความไม่เห็นแก่ตัว, และมีการปฏิบัติ. ในคัมภีร์ของคริสเตียน ก็มีสอน
 เรื่องนี้มากเหมือนกัน. และที่แปลกประหลาดดี ถึงกับว่าเราพูดไม่เป็น
 เขาพูดเป็นก็ควรจะเอามาฟัง :-

เช่นมีคำสอนในคัมภีร์โครินเธียนของคริสเตียนว่า มีภรรยาจึงมีจิตใจ
 เหมือนกับไม่มีภรรยา; นี่พูดสำหรับฝ่ายชาย. ถ้าฝ่ายหญิงก็ตรงกันข้าม.
 มีทรัพย์สมบัติจึงเหมือนกับไม่มีทรัพย์สมบัติ. มีความสุขจึงมีจิตใจเหมือนกับ
 ไม่มีความสุข, มีความทุกข์จึงมีจิตใจเหมือนกับว่าเราได้มีความสุข, ไปซื้อของ
 ที่ตลาด แล้วก็อย่าเอาอะไรมา. นี่เรียกว่าเป็นคำพูดที่เราพูดไม่เป็น, แล้วก็
 ฟังไม่ค่อยจะออก.

เรามีอะไร ก็อย่าหมายมันด้วยจิตด้วยใจ ว่ามีสิ่งนั้น; มัน
 จะเกิดเป็นความยึดมั่นถือมั่น ที่ทำให้เกิดรู้สึกหนักและเป็นทุกข์; ฉะนั้น
 มีทรัพย์สมบัติ ก็สักว่ามี กิน ใช้ไปตามเรื่อง. แต่อย่าหมายมันว่าเรามี
 มันจะทำความหนักอกหนักใจให้. นี่มีอะไร ก็มีความรู้สึกเหมือนกับว่า
 มีได้มี, ซื้อของที่ตลาด ก็มีจิตใจเหมือนกับว่าไม่ได้รับเอาอะไรมาเป็นของ
 เรา. ถูกแล้วเมื่อให้เงินเขา มีสิทธิที่จะเอาอะไรมา ถูมาบ้าน มากินมาใช้;
 แต่อย่าได้หมายมันสิ่งที่ถือเอามากินมาใช้นั้นว่าของเรา, กระทั่งไม่หมายมัน

ว่า เราเป็นผู้ซื้อหามา มีสิทธิ มีอำนาจอะไรด้วยซ้ำไป. นี่เขาพูดกันเสียใหม่ว่า “ซื้อของที่ตลาดแล้ว ไม่เอาอะไรมา”.

พูดอย่างนี้คนเกลียดวัดคงไม่ชอบ, แล้วก็คัดค้านเต็มที่; ก็ไม่เป็นไร ใครจะคัดค้านอย่างไรก็ได้. แต่ถ้าต้องการจะได้ประโยชน์แล้ว ก็เอาไปคิดดู; ว่าถ้าทำจิตใจได้อย่างนี้ มันจะมีผลดีสักที่มากน้อย? คือมีจิตใจชนิดที่เป็นอิสระ วางอยู่เสมอ ไม่มีอะไรได้มาบีบบังคับ หรือกดดันจิตใจให้รู้สึกหนักให้รู้สึกร้อน เป็นต้น. พูดอย่างศิลปะก็มัน เป็นยอดของศิลปะ, คือศิลปะแห่งความเป็นผู้มีจิตใจชนิดใหม่ ที่ทุกข์ไม่เป็น. เป็นจิตใจชนิดที่ทำอย่างไรมันก็มีทุกข์ไม่ได้, ไม่รู้จักทุกข์อีกต่อไป. นี่คำสอนอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรื่องไม่มีตัวไม่มีตนนี้ มันมีอยู่อย่างนี้. ขอให้คนเกลียดวัดทั้งหลาย มีความสนใจกันเสียใหม่ตามสมควร.

ข้อที่ ๒. ต้องรู้จักระดับจิตใจของมนุษย์.

ทีนี้ เรื่องที่จะพูดต่อไปอีก ก็คือเรื่องระดับของจิตใจ. ระดับของจิตใจหมายความว่า จิตใจของมนุษย์นั้นมีอยู่หลายระดับ เป็นระดับๆ ไป, ถัดตามหลักธรรมะที่ศึกษากันอยู่ ก็ว่ามีอยู่ ๔ ระดับ; ใน ๔ ระดับนี้ยังจมโลกอยู่ ๓ ระดับ, แล้วก็อยู่เหนือโลก ๑ ระดับ. ที่จมโลก, จมลงไปในโลก ๓ ระดับ นั้น เรียกว่า ระดับ กามาวจร—บุขากามารมณ์, ระดับ รูปาวจร—บุขาวัตถุล้วน ๆ ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์, อรูปาวจร—บุขาสິงที่ไม่มีรูปบาริสุทธี ไม่เกี่ยว

กับกามารมณ์. สามอย่างนี้แม้จะแตกต่างกันมาก ก็ยังเหมือนกันอยู่ตรงที่ว่า มันยังเป็นเรื่องโลกยังจมอยู่ในโลก. ส่วนระดับสุดท้าย ระดับที่ ๔ นั้น เรียกว่า *โลกุตตรภูมิ* มีจิตใจอยู่นเหนือโลก, ไม่จมอยู่ในอะไร.

สำหรับ *คนเกลียดวัดทั่วๆ ไป* มีสติปัญญาขนาดนั้น จะพูดตามหลัก ในพระคัมภีร์ก็คงจะไม่เข้าใจ; เพราะว่าต้องพูด *เรื่องฉาน เรื่องสมาธิ เรื่องสมาบัติ* เขา *คงไม่เข้าใจ*. เรามาพูดกันเรื่อง *ธรรมดาในโลกนี้ดีกว่า* ว่า ระดับ *กามาวจรภูมิ* นั้น *ลุ่มหลงกามารมณ์* คือเรื่องเพศ, *บุชากามารมณ์* เป็นพระเจ้า, *นั่นมันเป็นจิตใจระดับหนึ่ง*.

ที่นี้ บางคน บางพวก มันสูงไปกว่านั้น ไม่ถึงกับลุ่มหลงในกามารมณ์ : เรื่องเพศไม่ลุ่มหลง; แต่ไป *ลุ่มหลงเรื่องวัตถุ*, มีของชอบใจ พอใจที่เป็นวัตถุ ของสวยงาม ของลายคราม ต้นไม้ สัตว์เลี้ยง รูปภาพ แสตมป์ หรืออะไรเหล่านี้ เป็นต้น. เขา *ลุ่มหลงอยู่ในเรื่องรูปธรรม* ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ นี่ก็เรียกว่า มีอยู่ระดับหนึ่ง มันไม่ใช่ระดับเดียวกับกามารมณ์ มันสูงขึ้นมา.

ที่นี้ อีกพวกหนึ่งระดับหนึ่ง สูงขึ้นมา ก็เอา *ารูป* คือ *ไม่มีรูป* เป็น *นามธรรม*; เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง บุญกุศล อะไรต่างๆ ที่ไม่มีรูป; แต่เป็นที่พอใจจับอกจับใจของเขา ก็ *ลุ่มหลงบุญอยู่*.

สามพวกนี้เรียกว่า *ยังจมโลก* : จมอยู่ใน *กามโลก* ขั้นต่ำ, จมอยู่ใน *รูปโลก* ซึ่งเป็นชั้นกลาง, จมอยู่ใน *อรุปรโลก* ซึ่งเป็นโลกชั้นสูงสุด. นี่ระดับที่ ๓ นี้เรียกว่า *ยังจมโลกอยู่*. *คนเกลียดวัดคนไหน* มีระดับจิตใจอยู่ใน *ชั้นไหน* ก็ไปดูเอาเองก็แล้วกัน.

ส่วน ระดับโลกุตตรภูมินี้ มีจิตใจไม่หลงไหล ในการที่มีตัวตนหรือมีของตนในระดับไหน หหมด; ดังนั้นจึงไม่จมอยู่ในโลกทั้ง ๓ นั้น แต่อยู่เหนือโลกทั้งหมด จึงได้เรียกว่า *โลกุตตระ* คือ *เหนือโลก*; จิตใจไม่ไปหลงไหลในเรื่องกาม ในเรื่องรูป ในเรื่องอรูปรอีกต่อไป. คนเกลียดวัด คงจะไม่มีโอกาสรู้รสเรื่องจิตใจ ที่อยู่ในระดับเหนือโลก; เพราะว่าเขามีจิตใจหมายม่น เป็นเรื่องของกิเลสมากเกินไปนัก.

แต่เดี๋ยวนี้ อาตมาอยากจะพูดกับท่านทั้งหลายบางคนที่นั่งอยู่ที่นั่น ว่าท่านคงจะเข้าใจได้ สำหรับเรื่องโลกุตตระ, คือเมื่อใดจิตใจไม่ไปข้องเกี่ยวพัวพันกังวลอะไร อยู่กับเรื่องกามารมณ์ เรื่องทรัพย์สินสมบัติ เรื่องเกียรติยศชื่อเสียง บุญกุศล อะไรก็ตาม, จิตใจไม่ไปข้องแวะอยู่กับสิ่งเหล่านั้น ทุกสิ่งแล้ว จิตมันเป็นอย่างไร?

บางทีเมื่อท่านนั่งอยู่ที่นั่น เดี๋ยวนี้ก็ได้; ถ้าจิตไม่ไปข้องแวะ กับสิ่งเหล่านั้น, จิตมันกำลังอยู่เหนือสิ่งเหล่านั้น; ก็แปลว่า ได้ชิมรสของ *ความอยู่เหนือโลก*, *ความอยู่เหนืออารมณ์ต่างๆ ในโลก*, มันเป็นความสงบ เป็นความอิสระ เป็นความปกติที่สุด. แต่อย่าลืมว่า เราพูดได้แต่เพียงว่า ชิม, ชิมนิดเดียว. ถ้าเป็นเรื่องโลกๆ นั้น ก็ว่ากันเต็มที่เอากันเต็มที่ ไม่ใช่เรื่องชิม. แต่พอมาถึงเรื่องที่จะอยู่เหนือโลกเหล่านั้น มันกลายเป็นให้ชิมได้บ้าง; เพราะว่าเรายังติดพันอยู่ในโลก ที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวเราของเรา มาตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที. แม้จะมารู้ว่ามัน เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็สละไม่ได้; เพราะว่ามีความรัก ความยึดถือเหนียวแน่นเกินไป.

เหมือนกับคนเป็นภรรยาสามีกัน แม้รู้สึกว่าเขาอกใจ มันก็ยังหย่ากันไม่ได้; เพราะว่าเรารักเขาเกินไป อย่างนี้. เรื่องยึดมั่นถือมั่นสังขารทั้งหลายก็เหมือนกัน; มัน ยึดมั่นถือมั่นมากเกินไป จนแม้จะรู้สึกได้บ้างว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มัน ก็ปล่อยวางไม่ได้, มันหย่ากันไม่ได้; เพราะความยึดมั่นมันมากเกินไป. นี่จิตใจของคนในระดับโลกๆมันเป็นอย่างนี้ : มันยึดมั่นจนเคยชินอยู่ในโลก เลยไม่ต้องรู้เรื่องพ้นโลกหรือเหนือโลก.

แต่อาตมาก็บอกว่า ระวังให้ดีๆ คอยจ้องให้ดีๆ โอกาสมันอาจจะ มี ที่เราจะมีจิตใจว่างไปสักแวบหนึ่ง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในโลกไหนๆ ได้ ชีวรสของความอยู่เหนือโลกบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อไปนั่ง ไปยืน ไปเดิน ไปนอนอยู่ในที่ที่สงบสอดคล้องตามธรรมชาติ เช่นที่อย่างนี้, หรือบนภูเขา หรือริมทะเล ที่ไหนก็ได้, แต่อย่าไปมัวสุขเรื่องกามารมณ์ เรื่องสนุกสนาน เกียรติยศชื่อเสียงอะไรกับเขา; ไปอยู่ในสภาพที่ทำให้จิตเกลี้ยง ให้จิตใจเป็นอิสระ ให้จิตใจสงบ แล้วก็จะได้ชีวิตรสของโลกุตตระ, คือจิตใจที่มัน เพลิดเพลินไปอยู่เหนือโลกได้บ้าง ในบางลักษณะ ในบางระดับ.

แต่ว่าคนเกลียดวัดคงไม่ชอบ ไม่ชอบให้จิตใจเกลี้ยง, ไม่ชอบให้จิตใจอิสระ, ไม่ชอบให้จิตใจว่าง; เขว่ามันไม่มีรสไม่มีชาติ. เขาก็จะไปหมกมุ่นอยู่แต่กับเรื่องกามารมณ์ทรัพย์สมบัติ เกียรติยศชื่อเสียง อะไรไปตามเรื่องของเขา อย่างเหนียวแน่น. คนเกลียดวัด เลยไม่มีโอกาสพบกับ ความที่จิตมันเกลี้ยง หรือว่าง หรือสงบ หรือเย็น หรือเป็นอิสระ.

ฉะนั้น เขาจึงไม่มีโอกาสจะรู้จักจิตใจในทุกระดับได้; เพราะเขาหมกมุ่นจมปลักอยู่แต่ในระดับที่หนึ่ง ซึ่งเรียกว่าระดับกามาวจรภูมิ, มีจิตใจอยู่ในระดับที่บูชาการมรณ. ถ้าปราศจากการมรณแล้ว ดูจะไม่มีความหมายสำหรับเขา; แม้เขาจะมีทรัพย์สมบัติ แก้วแหวนเงินทอง ก็เพื่อการมรณ ไม่ใช่เพื่อว่าของเล่นล้วนๆ เป็นรูปธรรมล้วนๆ อย่างที่เขาเล่นของเล่นนั้น ก็ยังหายาก. บางทีความจำเป็นบังคับ อายุมาก อวัยวะเพื่อการมรณไม่มีความสามารถแล้ว; เขาก็จะไปสนใจกับเรื่องวัตถุที่มีใช้การมรณ แล้วหลงใหลอยู่ อย่างนี้ก็เรียกว่าจำเป็น; มันไม่ใช่จิตใจอันแท้จริง.

เรื่องทางศาสนาแท้จริงนั้น เมื่อไม่ลุ่มหลงในการมรณแล้ว ไปหาความสุขจากสมาธิ; นี่มันสูงขึ้นไปอย่างนี้. ถ้าสมาธินั้น อาศัยวัตถุมาเป็นอารมณ์ ก็เรียกว่า รูปาวจรภูมิ. ถ้าสมาธินั้น อาศัยสิ่งที่ไม่มีรูปเป็นอารมณ์ ก็เรียกว่า อรูปาวจรภูมิ มันไกลไปมาก. เดียวนี้เราเอากันเท่าที่เราจะรู้จักหรือเห็นๆ กันอยู่ในโลกนี้ ก็มีอยู่อย่างนี้.

คนเกลียดวัด ควรจะให้ความเป็นธรรม, พิจารณาดูทั้ง ๔ ระดับ, แล้วคงจะพอใจระดับที่มันสูงขึ้นไป. อย่าปักหลักฝังตัวเองแน่นอยู่ที่ตรงนี้ระดับนี้. แต่ถ้าว่าที่จริงแล้ว ธรรมชาติมิได้สร้างมนุษย์มาให้ปักหลักอยู่ที่การมรณ, ธรรมชาติได้สร้างมา หรือได้เปิดโอกาสให้คนขยับเลื่อนชั้นขึ้นไป, เลื่อนชั้นขึ้นไป จนเหนือโลกทุกๆ ชั้น, แล้วก็ไปอยู่ในระดับโลกุตระได้; เช่นเดียวกับถ้าใครเกิดพอใจจิตที่ว่าง ไม่เกี่ยวกับเรื่องยุ่งๆ ในโลกขึ้นมา แล้วมันก็จะไปสนใจในเรื่องโลกุตระเป็นแน่นอน.

ธรรมชาติสำหรับคนเกลียดวัด คือบอก ให้รู้ว่าจิตใจมีระดับอยู่ ๔ ระดับ. พยายามเลื่อนระดับให้ไปถึงระดับที่สูงที่สุด ที่จะกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่มนุษย์ควรจะได้รับ, แล้ว ความเกลียดวัดมันก็จะหมดไปเอง.

ข้อที่ ๓. ให้รู้จักความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยถูกต้อง.

ที่นี้ก็จะอยากจะพูดถึงคำว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย. คนเกลียดวัด, เพราะว่าหลงอยู่ในโลก; เขาไม่อยากจะได้ยินคำว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย. เขารู้สึกว่า คำคำนี้เป็นคำแสลงหู ไม่ควรเอามาพูดให้ได้ยินได้ฟัง; แต่ข้อเท็จจริงมันไม่เป็นอย่างนั้น คำว่าเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันเป็นเรื่องที่มีอยู่จริง, จริงยิ่งกว่าตัวตน ตัวตนที่มีได้มีอยู่จริง เป็นแต่เพียงความรู้สึก คนก็ยึดเอาเป็นตัวเป็นตน เป็นของจริงขึ้นมา. เรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย นี้มันจริงที่สุด. เราควรจะเข้าใจให้ดีที่สุด, แล้วเราก็ควรจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้เพียงพอด้วย.

เราไม่ชอบความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; แต่แล้วเราก็มารู้สึกว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตายนี้เป็นของเรา เพราะทุกคนกลัวความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ถ้ามันไม่ใช่ของเรา มันก็ไม่มีแก่เรา แล้วเราจะไปกลัวมันทำไม? เดียวนี้เรามันกลัว เพราะไปถือเอาเป็นของเราเต็มที่ : เป็นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราอย่างเต็มที่, แล้วเราก็ก้าว. เรามันโง่เอง บ้าเอง, ไปรับ

เอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของเรา; แล้วก็กลัว, แล้วก็กลัว. ดูจะไม่มีอะไรโง่มากไปกว่านี้; ซึ่งมัน ไม่ใช่เป็นของเรา ไปรับเอามาเป็นของเรา เพื่อจะกลัว เพื่อจะเป็นทุกข์ เพื่อจะทนทรมานอยู่ด้วยความกลัว ต่อความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

แล้วเรื่องนี้ก็สอนกันผิดๆ คล้ายๆกับว่า ไปดูพระพุทธเจ้า ว่าพระพุทธเจ้าสอนว่าเรามีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา เราไม่ล่วงพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตายไปได้ นี่เป็นคำสอนที่ผิด, เป็นความโง่เขลา ไม่เข้าถึงความจริง ที่พระพุทธองค์ทรงสอน คือความเกิด แก่ เจ็บ ตายจะไม่มี ถ้าเราไม่ยึดถือเอามาเป็นของเรา. ต่อเมื่อเราไปยึดถือ, ไปรับเอามาเป็นของเรา มันจึงจะเกิดความทุกข์ และมีปัญหาขึ้น. ถ้าเรามีความเฉลียวฉลาด ไม่ยึดมั่นถือมั่นตัวตน, ไม่รับเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของตน มันก็ไม่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เดี๋ยวนี้เรามันโง่ตรงที่มีตัวเรา เราทำให้เรามีตัวเรา แล้วก็ไปรับเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของเรา, จนตะโกนว่า เรามีความเกิด แก่ เจ็บตาย เป็นธรรมดา. มันเป็นคนบ้าหรือคนโง่; ดูให้ดี ว่ามันสร้างตัวเราขึ้นมา สำหรับรับเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของเรา. ก็อย่าสร้างตัวเราขึ้นมา; แล้วความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันจะเป็นของใคร? เราก็จะล่วงพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปได้ ตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่ว่าทำให้เราสามารถพ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย; เราต้องพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ให้ได้ตามคำสั่งสอนของพระพุทธองค์; ไม่ใช่มาติดตันอยู่ที่ว่าเราไม่อาจจะล่วงพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไปได้.

นี่ขอพุทธบริษัททั้งหลายได้สังเกตดูเรื่องนี้ให้ดี ๆ. พวกคนเกลียดวัดเสียอีก เขาได้เปรียบ เขาไม่แยแสกับสิ่งเหล่านี้ เขาก็ไม่มีความทุกข์; คล้ายๆ กับว่าเขาไม่รับเอาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของเขา. คนรักวัดกลับมีบาปมีกรรม มีปัญหาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อย่างเต็มที่, แล้วก็สลัดออกไปไม่ได้.

สำหรับผู้เกลียดวัด ที่ไม่สนใจเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เสียเลยนั้น ก็ไม่ถูกเหมือนกัน; เพราะว่าสักวันหนึ่งจะนั่งลงร้องไห้ เพราะปัญหาเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย, หรือจะถึงกับเป็นโรคประสาทโรคจิตอะไรก็ได้, เนื่องด้วยปัญหาเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย. มันไม่มีปัญหาอื่นยิ่งไปกว่าปัญหาเกิด แก่ เจ็บ ตาย, แม้ปัญหาเศรษฐกิจในโลกนี้. ดูเถอะ หัวใจของเรื่องมันก็นั่นกันอยู่ที่ปัญหาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย, เรื่องเกิด เรื่องกิน เรื่องแก่ เรื่องอนามัย เรื่องเจ็บไข้, แล้วก็เรื่องที่จะต้องตาย; ไม่ว่าจะเป็นปัญหาชนิดไหนในโลก มีมูลมาจากความทุกข์ข้อนี้ คือเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย. แล้วคนเกลียดวัดจะไม่สนใจเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เสียเลยนั้น มันไม่ถูก มันไม่ยุติธรรม.

ฉะนั้น ควรจะสนใจให้เพียงพอ ที่จะทำจิตให้สูงขึ้น, ให้ฉลาดขึ้น จนอยู่เหนือปัญหาที่เกี่ยวกับความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็ย้อนไปถึงเรื่องไม่มีตัวตนอีกนั่นเอง. ถ้าเข้าใจความไม่มีตัวตนได้ โดยจิตใจแล้ว มันก็ไม่มีปัญหาหรือความกลัว อันเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ไม่ต้องมีความทุกข์ เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย; เรียกว่าพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ที่เรียกว่า เข้าสู่พระนิพพานเสียได้.

นั่นมันเป็นเรื่องที่น่าหัว อยู่ตรงที่ว่าความเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นมันก็มีอยู่ในทุกคน, เป็นธรรมชาติที่มันมีอยู่ในทุกคน ที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. แล้วคนก็ไม่ชอบ; แต่โดยที่ไม่รู้สึกตัว มันก็รับเอาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของตัวเองโดยสนิทใจ จึงกลัวยิ่งกว่าสิ่งใดๆ; เพราะความที่รับเอาสิ่งนั้นมาเป็นของตัวเอง : ความเกิดของตัวเอง ความแก่ของตัวเอง ความเจ็บของตัวเอง ความตายของตัวเอง มันเล่นตลกหรือมันซ่อนเงื่อนซ่อนกลอะไรกันอยู่ที่ตรงนี้. เราก็ไม่ชอบ; แต่แล้วเรากลับเอามาเป็นของตัวเอง สุดเหวี่ยงเลย, มันก็ได้เป็นคนโง่ที่สุด, และได้ทันทูทุกข์กันเพราะเหตุนี้.

ข้อที่ ๔. เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด.

เรื่องที่จะพูดต่อไปอีก ก็คือเรื่อง ตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด. อาตมาเชื่อว่าท่านทั้งหลายที่นั่นทั้งหมดนี้ ก็คงจะมีความคิดเรื่องนี้ด้วยกันทั้งนั้น; แล้วก็จะแบ่งเป็น ๒ พวก. คือบางพวกก็เชื่อว่าตายแล้วเกิด, บางพวกก็เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิด หรือไม่รู้ไม่ชี้กับเรื่องนี้.

ใน ๒ พวกนี้น่ากลัวว่า พวกที่เชื่อว่า ตายแล้วไม่เกิดหรือไม่รู้ไม่ชี้กับเรื่องนี้ จะมีมากกว่า, มากกว่าพวกที่เชื่อว่าตายแล้วเกิด; จะจริงหรือไม่จริง อาตมาก็ไม่ต้องการจะพิสูจน์ แต่สันนิษฐานว่าอย่างนั้น. ที่นั่นกันอยู่ที่นี่มากมาย ก็คงจะมีพวกที่เชื่อว่าตายแล้วไม่เกิด ตายแล้วพ้นไปเลิกไปนี้เป็นจำนวน มากกว่าที่จะเชื่อว่าตายแล้วเกิด. พวกคนเกลียดวัดก็มักจะเป็น

ไปในทางตายแล้วไม่เกิด; แต่คนเกลียดวัดที่เชื่อว่าตายแล้วเกิด ก็คงจะมีบ้างเหมือนกัน.

เมื่อว่าโดยที่จริงแล้ว มันผิดด้วยกันทั้งคู่ เพราะ ความถูกต้องนั้นมันไม่ใช่ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด; การพูดลงไปอย่างนั้นมันผิดทั้ง ๒ อย่าง. พระพุทธเจ้าท่านสอน เรื่องเหตุปัจจัยว่า สิ่งต่างๆ เป็นไปตามเหตุปัจจัย, ที่เรียกว่า กฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา มันจะเกิดหรือไม่เกิดมันแล้วแต่เหตุปัจจัย.

แต่ที่ยังไปกว่านั้นอีก ท่านสอนว่ามัน เป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา; ไม่ใช่ตาย ไม่ใช่เกิด ไม่ใช่มีคนสำหรับจะตาย และเกิด.

นั่นมันไกลมากไป ถึงว่าไม่มีคนสำหรับจะตายแล้วจะเกิด; มันเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, มันมีกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา คือสังขารร่างกายเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์อันนั้น. อย่างที่มนุษย์ธรรมดาเห็นแล้ว มาพูดมาบัญญัติกัน ว่าเกิด ว่าเจ็บ ว่าไข้ ว่าตาย. พระพุทธเจ้าท่านทรงประสงค์ จะให้มองเห็น เป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา : ไม่ใช่คน ไม่มีคน, หรือจะเรียกว่าไม่มีอาการตาย ไม่มีอาการเกิดก็ได้, มีแต่การเปลี่ยนไปตามกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา.

พูดอย่างนี้ถูกต้องที่สุด ไม่เป็นนัตถิกทฤษฎี ที่ถือว่าไม่มีอะไรเสียเลย; เพราะมันยังมีกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เป็นที่ตั้งแห่งสมมติและ

บัญญัติ แล้วมันก็ไม่ได้ถือว่าตายแล้วเกิด หรือเป็นสัสสตทิฏฐิ แล้วมันก็ไม่ได้ถือว่าตายแล้วสูญ ซึ่งเป็นอุทเทททิฏฐิ. นี่เรื่องความตายแล้วเกิด, หรือตายแล้วไม่เกิด, มันมีความจริงที่เร้นลับอยู่ ถึงขนาดที่เรียกว่าโดยเนื้อแท้แล้ว ไม่มีคนที่จะตายหรือจะเกิด มันเป็นเพียงพฤติกรรมของธรรมชาติ, ที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, แล้วเราสมมติบัญญัติเรียกกันว่าคน ว่าสัตว์ ว่าตาย ว่าเกิด อย่างนี้.

คนเกลียดวัดไม่ใช่คนโง่ แต่ว่าเป็นคนที่มีปัญญามันหลงทาง. ท่านทั้งหลายช่วยสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ไม่ใช่โง่ แต่ปัญญาของเขาหลงทาง; เพราะมันมากเกินไปก็ได้. ฉะนั้น คุณระวังให้ดี อย่าให้ปัญญาหลงทาง. คนที่มีความคิดนึก ถึงขนาดที่จะคัดค้านพระธรรม, คัดค้านพระศาสนา; นี่ไม่ใช่คนโง่ มีความเจ็บแหม่มอะไรพอตัว; แต่แล้วก็ปัญญามันหลงทาง จึงไปเกลียดธรรมะ เกลียดศาสนา เกลียดวัดวาอาราม เกลียดพระเจ้าพระสงฆ์. ฉะนั้น การที่จะมามองให้เห็นว่า ไม่มีคน ไม่มีใครตาย ไม่มีใครเกิดนี่; คนเกลียดวัดจะมองเห็นได้ก่อน, ก่อนกว่าคนติดวัดงอมแงม. คนติดวัดงอมแงมนี่ ไม่ใช่คนฉลาดเสมอไป; เพราะติดอะไรจนงอมแงมมกายน, ไม่ใช่คนฉลาด. ฉะนั้น คนที่ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ หรือเห็นว่าต้นทุนจริงเป็นตรงกันข้ามนั้นเป็นคนมีปัญญาก็ได้; แต่ว่าปัญญามันเจโก, ปัญญามันหลงทาง.

ถ้าใครไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิด อย่างถูกต้องนี้ ก็ไปคิดดูเสียใหม่, ไปคิดดูเสียให้หมดปัญหาเรื่องไม่มีคนตายและเกิด มีแต่พฤติกรรมของนามรูปของสังขารทั้งหลาย เป็นไปตามกฎแห่งอิทัปปิจจยา; ฉะนั้น เราหวัง

ว่าคนเกลียดวัดอาจจะเข้าใจเรื่องนี้ได้. ขอร้องให้คนเกลียดวัด สนใจเรื่องสำคัญที่สุดของมนุษย์ คือเรื่องตายเกิด ตายไม่เกิด จนพ้นจากการตายเกิด. แต่ถ้าว่ากัน โดยทางของศีลธรรม แล้ว ท่านถือกันว่าการยอมรับ หรือถือว่า ตายแล้วเกิดนั้นมีประโยชน์ยิ่งกว่าที่จะถือว่าตายแล้วไม่เกิด. คนที่ถือว่าตายแล้วเกิดนี้ จะได้เตรียมตัวสำหรับจะสร้างอะไรให้ดีให้มากพอเป็นทุนรอนสำหรับจะไปเกิดดีต่อไปข้างหน้า; ฉะนั้น พวกที่ถือว่าตายแล้วเกิด จึงได้เปรียบอยู่ในข้อนี้. พวกที่ถือว่าตายแล้วไม่เกิด เล็กกันนี้ มักจะตัดบทสั้น ๆ, ทำอะไรตามความพอใจตามกิเลส ว่าเดี๋ยวก็ตายแล้ว มันก็ไม่มีอะไรอีก มันก็ทำบาปได้มากกว่า.

ถ้าอยากจะถือว่าตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่เกิด ก็ควรจะถือว่าตายแล้วเกิดดีกว่า. แต่ถ้าจะให้ถูกให้จริง แล้วก็ ควรจะขึ้นไปถึงระดับที่ว่า โดยที่แท้แล้ว มัน ไม่มีคนที่จะตายหรือจะเกิด; มัน มีแต่เพียงกระแสแห่งรูปธรรมนามธรรม ปรุงแต่งกันไป ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

ข้อที่ ๕. เรื่องบุญ - บาป เป็นเรื่องทางจิตใจ.

ที่นี้ ก็จะพูดถึง เรื่องบุญ - บาป คนเกลียดวัด นี้ไม่สนใจเรื่องบุญ, และก็ไม่นสนใจเรื่องบาป; หมายความว่าไม่อยากได้บุญ และก็ไมกลัวบาป/ เพราะเขาไม่เห็นว่ามันมีความหมายอะไร. แต่เรื่องนี้จะต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงกันอย่างหนึ่งว่า มันเกี่ยวกับคำพูด ที่ทำให้เขาไม่เข้าใจ. เขา

ไม่เข้าใจคำว่า “บุญ” หรือคำว่า “บาป” เพียงพอ; เขาก็เลยไม่รักบุญและไม่เกลียดบาป.

เด็กวัยรุ่นสมัยนี้ที่อาตมาเคยสนทนาด้วย นี่เคยสังเกตจับตาอยู่บ่อยๆ, ทดลองด้วยคำพูดที่พูดกับเขา, แล้วพอจะจับใจความของเรื่องได้; คือพอเราบอกเขาว่าบาปนะ มันก็กลัว, มันก็กลัวหลอก. แต่พอพูดว่า มีงช่วยนะ; หน้าผิวดันก็เตี๋ย ถ้าพูดว่า ช่วยมันกลัว. พูดว่าบาป มันก็กลัวหลอก; พอพูดว่า บุญ-บุญ เขาทำจมุกยื่นเหมือนกับของเหม็นๆ. พอเราบอกว่า เฮงไวย, เฮงไวย, มันตาโตขึ้นมา. พูดว่าบาป มันไม่กลัวเท่ากับคำว่า ช่วย; พูดว่าบุญมันไม่อยากได้เท่ากับคำว่าเฮง. เด็กๆ ที่มันมาเที่ยวขโมยไก่ขโมยอะไรอยู่ในวัดนี้ มันเป็นอย่างนี้.

อาตมาเชื่อว่าคนเกลียดวัดก็เหมือนกันแหละ คนเกลียดวัดทั้งหลาย ไม่ใช่เด็กแล้ว พอพูดว่า บาปก็อาจจะกลัว; พอพูดว่า ช่วยก็หวั่นไหวบ้างในจิตใจ; พอพูดว่า บุญ ก็ไม่รู้ไม่ชี้ แต่พอพูดว่าเฮง หรือโชคดีนี้ มันตื่นเต้นขึ้นมา. นี่เราเรียกว่าคนเกลียดวัดนี้ เขาไม่รู้เรื่องบุญเรื่องบาปที่ถูกต้อง หรือเพียงพอ, เรียกว่าคนเกลียดวัดกับเด็กๆ วัยรุ่นนี้ อยู่ในระดับเดียวกัน มาเรื่อเล่าเดียวกัน, ไม่รู้จักสิ่งสำคัญที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะรู้จัก.

อาตมาขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกคน สนใจกับคำว่า บุญ ว่าบาป นี่ให้มาก จนรู้จักตัวจริงของมัน, จนกระทั่งรู้ว่าเรานี้แต่ละวันๆ นี้ อยู่ด้วยบุญกับบาปสลับกัน ตลอดวันก็ว่าได้ : เมื่ออารมณ์ดี สบายใจดี

พอใจชีวิตนี้ พอใจโลกนี้ จิตใจสบายอย่างนี้ ก็เรียกว่าเสวยบุญ, พอเราร้อน เพราะกิเลส เพราะความชั่ว, เพราะผลของความชั่ว, ร้อนนอกร้อนใจ หวาดกลัว วิตกกังวลอยู่ นี่ก็คือบาป. แล้วใครบ้างที่มันไม่มีสองสิ่งนี้ สลับกันไปสลับกันมา อยู่ในชีวิตในวันหนึ่งๆ, หรือว่าเดือนหนึ่งๆ มันคงจะมีตั้งหลายสิบครั้ง. **เดี๋ยวจิตใจ** อยู่ในภาวะที่เรียกว่า **บาป** **เดี๋ยวจิตใจ** อยู่ในภาวะที่เรียกว่า **บุญ**; แล้วทำไมไม่เข้าใจมันเสียให้ดี ให้ชัด ว่ามันคืออะไร.

คำพูดมันได้เกิดขึ้นว่าบาป ก็คือ สิ่งที่น่ารังเกียจ เลวทราม ลามก สกปรก, ก็คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์. คำว่า **บุญ** ใช้เรียก สิ่งที่ทำให้สบายใจ ชื่นอกชื่นใจ อิ่มอกอิ่มใจ สำหรับมนุษย์ นี่ก็คือคำว่า **บุญ**. ที่นี้มนุษย์เอาไว้ทั้ง ๒ อย่าง สลับกันไปสลับกันมา ในชีวิตธรรมดาของคนธรรมดา, ไม่ใช่คนอันธพาลเลวร้ายที่ไหน. คนธรรมดาสามัญแท้ๆ นี่แหละเมื่อยังมีวิชา กิเลสตัณหาอยู่แล้ว จิตใจมันจะต้องขึ้นๆ ลงๆ ฟุ้งๆ แ่บๆ อยู่ด้วยสิ่งทั้ง ๒ นี้ คือ บาป และ บุญ. **เมื่อใดจิตใจพอใจ เป็นสุข เยือกเย็น อะไรๆ ก็น่าพอใจไปหมด ก็เรียกว่าบุญ**, คืออยู่ด้วยความพอใจ. ที่นี้เมื่อใดสิ่งต่างๆ มันแผดเผา ไม่มีอะไรที่น่ารักน่าพอใจ **เดือดร้อน รำคาญอยู่** นี่ก็เรียกว่า **บาป**.

เราจะต้องศึกษาเข้าใจสิ่งทั้ง ๒ นี้, รู้จักเหตุ รู้จักสมุทัยของมันให้ดีๆ จนสามารถดำรงจิตไว้ในลักษณะที่เรียกว่า **บุญ** คือ เยือกเย็นใจพอใจตัวเองอยู่ตลอดเวลาดีกว่า.

คนเกลียดวัดเขาไม่คิดอย่างนี้; เขาว่าช่างหัวมัน, ภูมิเงินจะใช้ ภูมิอำนาจจะใช้ ภูมิอิทธิพลอะไรจะใช้ ก็ทำไป เอาสิ่งเหล่านั้นมาสนองกิเลสตัณหาของกู. คำว่า บุญ ว่าบาป ไม่ต้องรู้, หรือถ้าจะให้รู้ ก็รู้ว่าที่ได้ตามใจกูนั้นแหละคือบุญ; ไม่ได้ตามใจกูมันก็คือบาป กูจะเอาแต่ได้ตามใจกู; แล้วมันจะได้หรือไม่ได้ ก็ลองไปพิจารณาดูเอง. เมื่อเขาตั้งจิตไว้ผิดเสียแล้ว มันก็ต้องมีบาป มีสิ่งที่เบียดเบียนทุกข์ทรมาน.

เดี๋ยวนี้มนุษย์อยู่ในสมัยที่นิยมเอาวัตถุมงคลเป็นหลัก; ไม่เอาเรื่องทางจิตใจเป็นหลัก ก็เลยเอาการได้วัตถุมงคลตามความพอใจนั้นแหละว่าดีว่าบุญ; นี่มันยากอยู่ที่ตรงนี้. เขาเลยเอาหลักเกณฑ์เรื่องวัตถุมงคลใช้กับคำว่าบุญว่าบาป มันก็เข้ารูปกันไม่ค่อยจะได้. เพราะบุญ บาปมันเป็นเรื่องทางจิตใจ : คิด พูด ทำ ไม่ดีลงไปแล้ว มันก็เป็นบาปทันทีที่ไม่ต้องรอ, คิด พูด ทำ ดี มันเป็นบุญไปแล้วทันที โดยไม่ต้องรอ. แต่คนเดี๋ยวนี้เขาว่า ต่อเมื่อได้เงินมากๆ โฉนด จึงจะเป็นบุญ; หรือว่าต่อเมื่อถูกลงโทษถูกละไรมากๆ นั้นจึงจะเป็นบาป. นั่นเขาเอาวัตถุมงคลเป็นหลัก; มันไม่ถูกต้องตามบทบัญญัติของคำว่าบุญ ว่าบาป ซึ่งถึงถึงเรื่องทางจิตใจ. ถ้าจิตใจรู้สึกอ่อนรู้สึกเกลียดตัวเอง ก็เรียกว่าบาป; ถ้าจิตใจเย็น พอใจ เคารพตัวเองได้ ก็เรียกว่าบุญ.

ขอให้คนเกลียดวัดทุกคนมานึกกันเสียใหม่ว่า บาปบุญนั้นมันเป็นอย่างนี้. การที่เกลียดวัดนั้น มันก็ทำความรำคาญอยู่ตลอดเวลาแล้ว มันก็เป็นบาปอยู่ตลอดเวลาแล้ว เพราะความรู้สึกเกลียดวัด; แล้ว

อย่าเอาเรื่องวัตถุมานเป็นหลัก เกี่ยวกับเรื่องบุญเรื่องบาป, ให้เอาเรื่องจิตใจเป็นหลัก เอาความรู้สึกของจิตใจเป็นเครื่องชี้ลงไป ว่าอะไรเป็นอะไร.

ข้อที่ ๖. เรื่องกิเลส เป็นเหตุให้ทำผิด, ต้องมีธรรมไว้กำจัด.

ที่นี้ อีกสักเรื่องหนึ่งก็จะหมดเวลาแล้ว ก็คือเรื่อง กิเลส. กิเลส^{๕๕} เป็นคำที่คนได้ยินกันมากที่สุดคำหนึ่ง, แล้วก็จะเคยพูดคำคำนี้กันมาแล้ว^{๕๖} หนึ่ง. แต่แล้วก็ไม่มีใครรู้จักมันอย่างแท้จริง; ที่กล่าวพูดอย่างนี้^{๕๗} ก็เพราะว่า คนส่วนมาก นั้น รักกิเลส ชอบกิเลส ถนอมกิเลส เชิดชูกิเลส. ถ้าว่ารู้จักมันจริง ก็จะทำอย่างนี้ได้^{๕๘} อย่างไร; เพราะว่ากิเลส^{๕๙} นั้นมันคือสิ่งสกปรก จะเอามากอดรัดไว้ได้อย่างไร; แล้วก็เป็นเหตุให้ทำผิดทำชั่ว แล้วมันจะน่ารักที่ตรงไหน ในที่สุดก็ทำให้เกิดความทุกข์. ตัวมันเองนั้นพอเกิดขึ้นเป็นโลก โกรธ หลง ก็ร้อนเป็นไฟอยู่แล้ว; พอไปทำอะไรถ้าไปทำด้วยโลก โกรธ หลง เข้าอีก มันก็มีความทุกข์ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก.

ความหลงนี้ทำให้เียง ไปเอาความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นของเรา จนได้มีความทุกข์เพราะ เกิด แก่ เจ็บ ตาย. นี่ความหลงคือกิเลสประเภทให้อะไรๆ เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา; ฉะนั้น ก็อย่าไปเอาอะไรมาเป็นของเรา เรื่องความทุกข์มันก็จะน้อยเข้า.

กิเลส^{๖๐} เป็นข้าศึกศัตรูยิ่งกว่าสิ่งใด แต่คนก็รักมันยิ่งกว่าสิ่งใด. อาตมาใช้คำพูดอย่างนี้ถูกหรือไม่ถูก ก็ยังไม่ค่อยแน่ใจนัก. ท่านผู้ฟังคิด

เขาเอง, รู้สึกเขาเองก็แล้วกัน, ว่าคนนี้รักกิเลสยิ่งกว่าสิ่งใด บุชากิเลส
เทิดทูนกิเลส ยกเอากิเลสเป็นพระเจ้า ทั้งๆที่ว่ากิเลสนี้เป็นของสกปรก
น่ารังเกียจ เกลียดชัง น่ากลัวยิ่งกว่าสิ่งใด. มองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้กัน
หรือเปล่า ที่เกี่ยวกับเรื่องของกิเลส? ถ้าใครมองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้ก็จะ
สะดุ้ง แล้วก็สลัดกิเลสออกไปได้มาก ก็จะเกลียดชังกิเลสเต็มตามความ
หมายของคำคำนี้.

ไม่มีอะไรเป็นภัยอันตรายยิ่งกว่ากิเลส. เขาว่าคอมมิวนิสต์เป็น
อันตรายที่สุด; แต่ก็ยังสู้กิเลสไม่ได้ ที่มันเป็นอันตรายสำหรับคน, แล้ว
กิเลสของคนนั้นมันสร้างคอมมิวนิสต์ขึ้นมา; ฉะนั้นเราไปกลัวกิเลสที่เป็น
ต้นตอของคอมมิวนิสต์กันดีกว่า.

กิเลส แปลว่า *สิ่งเศร้าหมอง* โดยที่ถือว่า ร่างกาย จิตใจ นี้ตาม
ธรรมดาปกติ หรือจะเรียกว่า *สภาวะอยู่ตามธรรมชาติ* เพราะไม่มีกิเลส;
แต่พอมีกิเลส ประทุแต่งขึ้นมาในใจนี้ มันก็กลายเป็น *สิ่งเศร้าหมอง*;
แล้วก็เป็นที่เหตุให้พูดให้กระทำ ไปในทางที่เศร้าหมอง มันก็เลยเศร้าหมอง
ไปหมดทั้งกาย ทั้งวาจา และทั้งใจ, เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า กิเลส.

คำว่า *สกปรก* นี้ดูจะไม่ค่อยมีใครกลัว เท่ากับคำว่า *เจ็บปวด* แต่ภาษา
ธรรมะนี้ท่านเอาความ *เจ็บปวด* นั้นแหละว่าเป็นของสกปรก น่าเกลียดน่าชัง;
เพราะมันเจ็บปวด. ความทุกข์ นี้แปลว่า *สิ่งที่น่าเกลียด*; *น่าเกลียด* เพราะว่า
มันเจ็บปวด. ฉะนั้น สิ่งใดทำให้เกิดความทุกข์ หรือ ความเจ็บปวด สิ่ง
นั้นน่าเกลียดน่าชัง เลยเรียกสิ่งนั้นว่า *สิ่งสกปรก*. นี่คนทั่วไป จะรู้สึก

แต่เพียงว่าอาจารย์ บัณฑิตของเน่า ของบูด อะไรนี้ สกปรก; เขารู้จักกันแต่เพียงเท่านั้น, ไม่รู้จักว่ากิเลสนั้นสกปรกยิ่งไปกว่านั้นอีก คือน่ารังเกียจเกลียดชังยิ่งไปกว่าสิ่งเน่าเหม็นปฏิกุลในทางวัตถุนี้อีก. ฉะนั้นขอให้เข้าใจคำว่า “สกปรก” ในทางธรรม ในทางศาสนานี้ไว้ให้ดีกว่าว่ามันเป็นสิ่งที่น่าเกลียดน่าชังที่สุด คือมันทำให้เกิดความทุกข์, มันทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์, หมดความเป็นมนุษย์กันเพราะสิ่งนี้; ดังนั้นจึงเรียกว่าไอ้สิ่งสกปรก.

กิเลสนี้โดยส่วนใหญ่ โดยแม่บท ก็คือ โลภะ โทสะ โมหะ. ความโลภหรือราคะเกิดขึ้นแล้ว มันก็กระทำไปในทางที่จะเอาจะได้ โดยไม่ต้องรู้ว่ามันจะผิดจะถูกอย่างไร. โทสะก็เหมือนกัน, โกรธ โทสะเกิดขึ้นแล้ว, มันก็ทำประทุษร้ายเท่านั้นแหละ มันไม่มีอะไร : ประทุษร้ายตนเอง, ประทุษร้ายผู้อื่น. โมหะ นี่มันเป็นเรื่องให้ทำผิด, เป็นชวนให้ทำผิด ทุก ๆ อย่าง ทุก ๆ ประการ คือทำไม่ถูกไปเสียหมด ไม่ว่าอะไร.

นี่เราอยู่ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ กันหรือไม่? อย่าเข้าข้างตัว มองดูด้วยความบริสุทธิ์ใจ ว่าวันคืนล่วงไป ๆ ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ หรือไม่? ถ้าเห็นว่ามันเป็นอย่างนั้นละก็ ควรจะสะดุ้ง ควรจะหวาดเสียว ควรจะละอาย; แล้วก็ทำความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้น อย่าให้มันเป็นอยู่ด้วยกิเลส เป็นของประจำไปเสีย อย่างที่เป็นมาแล้วแต่หนหลัง.

คนเกลียดวัดชอบบันดาลกิเลส, คนที่เกลียดวัดจนขึ้นเป็นนิสัย เขาจะ ชอบการบันดาลกิเลส : บันดาลความโลภ บันดาลความโกรธ

บันดาลความหลง เห็นเป็นของสนุกสนาน เอ็ดดอว์ย ไปในการที่บันดาล
กิเลส. นี่มันเป็นอันตราย คือคนเกลียดวัดนี้จะถลาลึกเข้าไปมากเกินควร
เสียแล้ว จนชอบบันดาลกิเลส; เพราะรักกิเลส บูชากิเลส และใช้กิเลส
เป็นตัวตน, ใช้กิเลสเป็นเครื่องเล่นงานผู้อื่น คนเกลียดวัดนี้เป็นคนอันตราย
มากถึงอย่างนี้.

คนที่สองจะเป็นเครื่องกำจัดกิเลสได้นั้น ก็มีอยู่ คือสิ่งที่เรียกว่า
ธรรมหรือพระธรรม; แต่คนก็ไม่ได้รักเท่ากับกิเลส; มันน่าหัวหรือ
ไม่น่าหัว. คนรักกิเลสกันแทบทั้งนั้นกว่าได้ ถนอมกิเลส เอาใจกิเลส
รักษากิเลสเอาไว้ แล้วก็ไม่ได้รักพระธรรมเหมือนกับที่รักกิเลส; เพราะ
ไม่รู้จักรักพระธรรม. เขาร้อยในรสของกิเลส ไม่รู้จักรสของพระธรรม
ก็เลยไม่รักพระธรรม; ทั้งที่พระธรรมนี้เป็นส่วนดี เป็นความหวังที่ดีของ
มนุษย์ คือจะกำจัดกิเลสได้. เมื่อพระธรรมเป็นเครื่องกำจัดกิเลสได้;
แต่แล้วมนุษย์ไปรักกิเลส มากกว่ารักพระธรรม แล้วพระธรรมจะกำจัดกิเลส
ได้อย่างไร. สำหรับคนที่รักกิเลสมากกว่าพระธรรมนั้น เขามีพระ-
ธรรมสำหรับกำจัดกิเลสไม่ได้. นี่คนเกลียดวัดทั้งหลายเป็นเสียอย่างนี้
มันก็ปิดหูปิดตา ไม่ยอมดู ไม่ยอมฟังอะไรอื่น นอกไปจากนี้.

ถ้าว่ามีกิเลสอย่างเดียวนั้น ความทุกข์ก็มี. แต่ถ้าสมมติว่า ในธรรมชาติมันไม่มีกิเลส มันไม่ได้สร้างสิ่งที่เรียกว่ากิเลสขึ้นมาในฐานะเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง, แล้วมนุษย์เราไม่มีกิเลส ในโลกนี้ก็ไม่มีกิเลส. คุณลองคำนวณดูที่ว่ามันจะวิเศษสักเท่าไร ถ้าว่าโลกนี้ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง เกิดขึ้นได้ในจิตใจของมนุษย์. เพราะ

ธรรมชาติที่เป็นกิเลสมันมิได้มี เพียงอย่างเดียวเท่านั้น โลกนี้มันจะเป็นอย่างไร? มันก็วิเศษที่สุด.

ธรรมะนี้ก็มีมุ่งหมายที่จะทำโลกนี้ไม่ให้มีกิเลส : พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น, พระธรรมเกิดขึ้น, พระสงฆ์เกิดขึ้น, โดยเจตนารมณ์ที่มีมุ่งหมายจะทำให้โลกนี้มันหมดไปจากกิเลส. แล้วคุณก็ลองเทียบเคียงเอาดูว่า ถ้าในโลกนี้ไม่มีความรู้สึกชนิดที่เป็นกิเลส มนุษย์มีได้แต่ความรู้สึกชนิดที่เป็นสติปัญญา; แล้วโลกนี้มันจะเป็นอย่างไร? มันคงจะไม่ลำบากยุ่งยาก, ไม่ต้องลงโทษใส่คุกใส่ตาราง, ไม่ต้องเรียกมาอบรม, ไม่ต้องทำอะไรอีกหลาย ๆ อย่าง ซึ่งมันเป็นความยุ่งยากลำบาก. ฉะนั้น ควรจะมองกิเลสในฐานะเป็นต้นเหตุแห่งความยุ่งยากลำบากของมนุษย์ แล้วช่วยกันเกลียดกิเลสให้มาก ๆ ชวนกันรณรงค์ทุกอย่างทุกทาง ที่จะกำจัดกิเลสให้หมดไปจากโลก. นั่นแหละคือ หน้าที่ของมนุษย์ ที่เรียกว่า ดีที่สุดสำหรับมนุษย์, คือเป็นการกระทำที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ทำโลกนี้ให้ปราศจากกิเลส.

ขอรับรองอย่างยิ่งว่า ให้พิจารณาดูให้ดี ว่ากิเลสนี้เป็นศัตรูที่ร้ายกาจที่สุด จนไม่รู้ว่าจะใช้คำพูดว่าอย่างไร. พูดว่า ศัตรูที่ร้ายกาจที่สุด มันก็ยังน้อยไป เพราะมันยังเป็นอะไรมากกว่านั้นอีกหลายเท่า; มันเป็นศัตรูที่ร้ายกาจ จนไม่รู้จะใช้คำพูดว่าอย่างไร. ถ้าไม่มีกิเลสแล้ว เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เลย. อย่ามีกิเลสแล้ว ความทุกข์เกิดขึ้นไม่ได้; พอมีกิเลสแล้ว มันกลายเป็นความทุกข์ไปหมด : ของรักของพอใจของเรา ก็กลายเป็นทุกข์ไปได้ เพราะอำนาจของกิเลส; บิดถือะไร มันก็เป็นทุกข์

ทันที. ทรัพย์สินสมบัติ ข้าวของ บุตร ภรรยา สามี อะไรก็ตาม ไปยึดถือ
เข้าเมื่อไร เป็นทุกข์ทันที; ต่อเมื่อไม่ยึดถือ จึงจะไม่ใช่ทุกข์.

นี้เรียกว่ากิเลสอันเนื่อง มันทำให้เกิดความทุกข์ขึ้น; แม้ในของ
ที่เรารัก เราพอใจ. ฉะนั้น อย่าไปรักสิ่งใดเข้าด้วยอำนาจของกิเลส;
จะรักจะพอใจก็ได้ แต่ขอให้ ทำไปด้วยอำนาจของสติปัญญา ไม่ใช่กิเลส
ก็แล้วกัน. มิฉะนั้นแล้ว ของรักของพองใจนั้นแหละ มันจะกลายเป็นศัตรู
ขึ้นมา; เพราะว่ากิเลสมันเข้าไปเสกสรรค์.

นี้เรียกว่า กิเลส เข้าไปที่ไหน มันก็วินาศที่นั่น : วินาศทั้งกาย
ทั้งวาจา ทั้งใจ ทั้งภายนอก ทั้งภายใน ทั้งส่วนตัวและส่วนสังคม, หรือ
วินาศกันไปหมด, แล้วมันก็ช่วยไม่ได้อยู่ข้อหนึ่งที่ว่า ธรรมชาติมันก็ได้สร้างสิ่ง
ที่เรียกว่ากิเลสขึ้นมาแล้ว ในฐานะเป็นธรรมชาติอันหนึ่งที่จะต้อง คลุกเคล้ากัน
ไปกับธรรมชาติอื่นๆ ทั้งหลายทั้งปวง : ร่างกายจิตใจของคน ก็เป็นธรรมชาติ,
แล้วธรรมชาติฝ่ายกิเลส มันก็มีอยู่โดยธรรมชาติ, ธรรมชาติฝ่ายสติปัญญา
มันก็มีอยู่โดยธรรมชาติ.

ที่นี้ธรรมชาติอันไหน จะเข้ามาคลุกเคล้า กับจิตใจของคนเรา;
นั่นมันเป็นปัญหาสำคัญ. ถ้าธรรมชาติที่เป็นกิเลส เข้ามาปรุงแต่ง
เกิดขึ้นในใจแล้ว มัน ก็เป็นการก่อไฟนรกขุมใหญ่ๆ ขึ้นมาในจิตใจแล้ว.
นี่ดูกิเลสซิว่ามันเป็นของเล็กน้อย หรือเป็นของใหญ่โตสักก็มากน้อย?

คนเกลียดวัดทั้งหลาย ก็ยังรักกิเลสอยู่, แล้วก็ยังเกลียดพระธรรมเกลียดวัด เกลียดพระธรรม เกลียดพระเจ้าพระสงฆ์; เพราะว่ายังรักกิเลสอยู่. ฉะนั้น คนเกลียดวัดทั้งหลาย ก็จะกำจัดความทุกข์ไม่ได้; จึงขอร้องเสียใหม่ว่า ให้คนเกลียดวัดทั้งหลาย ไปรู้จักกิเลสกันเสียบ้าง ว่ากิเลสนั้นเองเป็นเหตุให้คุณเกลียดวัด. ถ้าไม่มีกิเลสแล้ว คุณก็ไม่มีทางที่จะเกลียดวัด; ทุกอย่างมันก็จะปกติ, จะเป็นไปตามปกติ ไม่มีปัญหาอะไรเลย. นี่กิเลสทำลายคน หรือทำลายมนุษย์ ยิ่งกว่าสิ่งใด; แต่คนก็ยังรักกิเลสนั้น ยิ่งกว่าพระธรรม ซึ่งกำจัดกิเลสได้, แล้วไปกลัวเรื่องปลีกย่อยเล็กๆ น้อยๆ ที่กิเลสสร้างขึ้น แล้วก็ไม่ได้กลัวกิเลส ซึ่งเป็นต้นตอของสิ่งเลวร้ายทั้งหลายทั้งปวง. พุทธบริษัทมีสติปัญญา มีความรู้ ความตื่น จะต้องรู้จักกิเลสให้เพียงพอให้ถูกต้อง, มีธรรมะสำหรับกำจัดกิเลสได้ตามสมควร แก่ความเป็นพุทธบริษัทของตนๆ.

อาตมารู้สึกว่า การบรรยายธรรมะสำหรับคนเกลียดวัดสำหรับวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว. ขอได้โปรดนำไปคิดพินิจพิจารณาดูให้ดี. อย่าได้กลายเป็นคนเกลียดวัดเลย.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้ เพื่อเป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าผู้สวดคณสาธยาย ได้สวดบทพระธรรม สำหรับจะแก้ไขกิเลสเป็นต้น ให้สูญสิ้นไปตามสมควร.

ใครคือใคร

- ๑๒ -

๓๐ กันยายน ๒๕๒๑

ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสัพหบาในวันนี้ เป็นวันสุดท้ายของการบรรยายตลอดฤดูแล้ง. บัดนี้ฤดูฝนมาถึงแล้ว การบรรยายก็จะหยุดไป ๓ เดือน ดังที่ท่านทั้งหลาย ก็ทราบกันอยู่แล้วเป็นส่วนมาก. วันนี้เป็นการบรรยายในครั้งสุดท้ายของภาคนี้ หรือปีนี้.

เมื่อครั้งที่แล้วมาได้บรรยายโดยหัวข้อว่า ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด. การบรรยายนั้นยังไม่จบ จึงถือโอกาสบรรยายเรื่องเดียวกันนั้น ในตอนจบในวันนี้. ท่านทั้งหลายที่ไม่เคยฟังมาก่อน ก็คงจะงงอยู่บ้าง, แต่ขอให้ฟังเฉพาะเรื่องๆ ไปก็ได้; เพราะว่าจะได้กล่าวเป็นเรื่องๆ จบอยู่ในตัว.

คนเกลียดวัด ก็คือ เกลียดธรรมะเกลียดศาสนา กระทั่งเกลียดพระเจ้า
พระสงฆ์; เพราะเขา ไม่ชอบสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ จึงเกลียดศาสนา.
พระเจ้าพระสงฆ์สอนศาสนา ก็เลยพาลเกลียดพระเจ้าพระสงฆ์, และเมื่อ
สอนกันอยู่ที่วัด ก็พลอยเกลียดวัดไปด้วย, จึงมีคนจำพวกหนึ่งซึ่งพอจะเรียก
ได้ว่า คนเกลียดวัด. ถ้าเขาเข้าใจธรรมะในทางที่ถูกต้อง การเกลียด
วัดก็จะไม่มี. ธรรมะที่ควรทำความเข้าใจกับคนเหล่านี้ มีอย่างไบบ้าง ก็ได้
บรรยายไปแล้วเป็นตอน ๆ.

ข้อที่ ๑. คนเกลียดวัดบูชาส่วนเกิน.

ส่วนในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัว ข้อแรกว่า ส่วนเกิน, คนเกลียด
วัดบูชาส่วนเกิน; ส่วนที่วัดนั้นจำกัดส่วนเกิน, ไม่ให้มีส่วนเกิน,
ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ให้แต่ละต้องส่วนเกิน. อย่างว่าจะถึงกับ
บูชาส่วนเกินเลย แม้แต่จะไปแต่ละต้องเกี่ยวข้องก็ไม่เอาด้วย; ตัวอย่าง
เช่น การรักษากุโบสถศีลเพิ่มขึ้นไปจากศีล ๕ ก็ล้วนแต่เป็นการ บัองกัน
มิให้มีการแต่ละต้องส่วนเกิน.

ศีลข้อ วิกาละโภชนาฯ ให้เว้นจากอาหารส่วนเกิน : เกินโดยเวลา,
เกินโดยคุณสมบัติ, เกินโดยวิธีบริโภค, อะไรต่างๆ ทุกอย่างที่เป็นส่วนเกิน
เกี่ยวกับอาหาร.

สิกขาบทข้อ นัจจะ คีตะ วาทีตะ วิสุกะ เป็นต้นนั้น ขจัดส่วนเกิน ที่เกี่ยวกับการบำรุงบำเรอร่างกาย เพื่อให้ร่างกายได้รับความรู้สึกเป็นสุข หรือผาสุกนั้น ก็ให้ทำแต่พอดี; อย่าให้เกินถึงกับต้องบำรุงบำเรอ ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ดัดสีประโคม ลูบทา ประดับประดา ตกแต่ง ซึ่ง จัดว่าเป็นส่วนเกิน.

และข้อสุดท้าย ที่ว่า อูจาสะยะนะ มหาสะยะนา ฯ - ไม่นั่งนอนบน ที่นอนที่นุ่มอันดีเกินไป นี้ก็เพื่อจะป้องกันส่วนเกิน.

และข้อ อะพรหม ฯ ให้ถือว่า กิจกรรมระหว่างเพศนั้น ควรจัด ให้เป็นส่วนเกินเสียบ้าง คือวันที่ควรเว้น ไม่ควรเกี่ยวข้องเลย ก็จะต้องมี; ฉะนั้น จึงมีวันที่สมาทานศีลอุโบสถ ถือสิกขาบทข้อ อะพรหมจริยา ฯ - เว้นกิจกรรมสำหรับคนที่อยู่กันเป็นคู่เสียโดยสิ้นเชิง ดังนี้ ก็เพื่อมิให้มีส่วนเกิน ในเรื่องนี้.

คนเกลียดวัดบูชาส่วนเกิน จึงไม่ชอบการกำจัดส่วนเกิน. เขามีส่วนเกินในเรื่องกิน ในเรื่องกามารมณ์ ในเรื่องเกียรติยศชื่อเสียง; ล้วนแต่ มุ่งหมายที่เป็นส่วนเกินทั้งนั้น. จิตใจที่อยู่ในสภาพอย่างนี้ รู้จักแต่ความ เอร็ดอร่อยทางวัตถุ คือทางเนื้อหนัง ไม่นิยมยินดีในความสุขอันเกิดแต่ ความสงบ ซึ่งไม่มีทางที่จะเกิน, แม้จะเกินก็ไม่ใช่ไร. ส่วนเกินในเรื่อง ทางวัตถุ^๕ เป็นเรื่องส่งเสริมกิเลส เพราะมาจากกิเลส; แล้วก็ส่งเสริม ความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นต้นเหตุของความเลวร้ายอื่นๆ อีกมากมายหลาย ประการ.

ความเห็นแก่ตัวในเรื่องของส่วนเกินนี้ มันย้อนกลับมาทำอันตรายบุคคลผู้นั้น, ให้ผู้นั้นลำบาก : อยู่ด้วยความลำบาก, อยู่ด้วยความขาดแคลน, เพราะว่าเขามุ่งแต่ส่วนเกินอยู่ตลอดไป; มีเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ คงมุ่งหมายส่วนที่เกินไปกว่านั้น.

นี่เราพูดกับคนเกลียดวัดว่า ท่าน บุชาความเอิร์ดอ้อยทางวัตถุ มากเกินไป จึงได้เกลียดส่วนความสงบหรือเกลียดวัด เป็นต้น. ควรจะคิดกันเสียใหม่ว่า การบริโภคนั้นอย่าให้มีส่วนเกินเลย; การแสวงหาหรือผลิตนั้น จะมีส่วนเกินก็ได้; แต่อย่าบริโภคเกิน; จะได้เอาส่วนที่เกินนั้นไปช่วยเหลือผู้อื่น หรือช่วยโลกช่วยศาสนาเป็นส่วนรวม. เดียวนี้ จะหาได้เท่าไร ก็กินก็ใช้ โดยความรู้สึกที่บูชาส่วนเกิน มันก็ไม่มีวันพอ มันก็ไม่มีทางที่จะนำไปช่วยเหลือผู้อื่น, จนกระทั่งทำให้เกิดความขาดแคลน ไม่พอใช้ขึ้นในส่วนตน หรือส่วนครอบครัวของตน; เพราะทุกคนในครอบครัวนั้น บุชาส่วนเกินเหมือนกันหมด. นี่คือข้อที่คนเกลียดวัดจะต้องเข้าใจ ว่าการบูชาส่วนเกินนั้นผิดหลักของพระศาสนา ซึ่งต้องการให้กินอยู่พอดี; ส่วนที่เหลือก็นำไปใช้เพื่อประโยชน์ผู้อื่นเกิด.

ข้อที่ ๒. คนเกลียดวัดมักชอบ อบายมุข.

ที่นี้ ธรรมชาติข้อต่อไปก็คือเรื่อง อบายมุข. คนเกลียดวัดชอบชอบอบายมุข; เพราะชอบอบายมุข จึงเกลียดธรรมชาติหรือเกลียดวัด, ซึ่งเป็นของเดินตรงกันข้าม, เดินไปในทางที่ตรงกันข้าม.

คำว่า อบาย ตามที่สอน ๆ กันมา หมายถึง ความทุกข์ยากลำบากที่จะได้รับข้างหน้าหลังจากตายแล้ว. คนเกลียดวัดก็ได้นินเหมื่อนกัน แล้วก็ไม่เชื่อถือเป็นของเพื่อเจ้า; นี่ก็เลยไม่กลัวสิ่งที่จะนำไปสู่อบาย คนเกลียดวัดจึงทำสิ่งที่จะนำไปสู่อบาย. ที่เรียกว่าอบายมุขนั้น; โดยทั่วไปก็คือ คัมภีร์น้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน; รวมกันเป็น ๖ ประการ กรันเสพกระทำให้มากในส่วนอบายมุขนี้แล้ว ก็ได้ตกอบาย, ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว, แม้ทันเดิวนก็ตก.

อบายที่ ๑. ตกนรก ก็มีความร้อนใจ เหมือนกับไฟเข้าไปเผาไหม้อยู่ในจิตใจ; เพราะการคัมภีร์น้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร และ เกียจคร้านทำงาน. ข้อนี้ไม่ต้องอธิบายโดยรายละเอียด ก็พอจะเข้าใจได้; แต่ขอให้รู้เถอะว่า แม้ที่กำลังบริโภคสิ่งเหล่านี้อยู่อย่างเอร็ดอ่อย มันก็มีกิเลสชนิดหนึ่ง ซึ่งเผาจิตใจให้เราร้อนอยู่ด้วยตลอดเวลา. ความร้อนใจเป็นนรกในที่นี้ เมื่อ ตกนรกอย่างนี้ทันแล้ว, ตายไปแล้วก็ยังจะต้องตกนรกข้างหน้า. ถ้าไม่ตกนรกอย่างนี้ทันแล้ว แม้จะตายไป ก็ไม่มีการจะต้องตกนรกชนิดไหนอีก.

นอบายอีกอย่างถัดไป อบายที่ ๒ ก็คือ ความเป็นสัตว์เดรัจฉาน. คนที่ประกอบอบายมุขอยู่นั้น ก็คนโง่, โง่ด้วยคิดว่าอบายมุขเหล่านี้เป็นความเจริญ เป็นความถูกต้อง; เข้าใจผิดกันอยู่อย่างนี้ เราเรียกว่าคนโง่ ซึ่งเป็นความหมายของสัตว์เดรัจฉาน : เห็นว่าน้ำเมาเป็นของดี เทียวกลางคืน เป็นของดี ดูการเล่นเป็นของดี เล่นการพนันเป็นของดี คบคนชั่วเป็นมิตรเป็นของดี เกียจคร้านทำงานเป็นของดี. นี่ไปดูเอาเองก็รู้ได้ว่ามันเป็น ความโง่ ซึ่ง

เป็นความหมายของคำว่า เจริญงาน, คือ ไม่มีสติปัญญาที่ถูกต้อง. ไปทำ
อบายมุข ๖ ประการเข้า ก็ได้เป็นสัตว์เจริญงานกัน ในที่แห่งกระทำนั้นเอง.

อบายที่ถัดไป อบายที่ ๓. ก็คือ เปรต. เปรตนี้มีความหมาย
เป็นความหิวด้วยอำนาจของกิเลส หรือด้วยอำนาจของความโง่. หิวอย่าง
ไม่มีทางที่จะอิ่มได้ เพราะความเข้าใจผิด เปรียบเหมือนกับว่ามีปากเท่ารูเข็ม,
มีท้องเท่าภูเขา, บริโภคทีละนิดๆ ไม่รู้จักอิ่ม. คนดื่มน้ำเมา เทียวกลางคืน
ดูการเล่น โดยเฉพาะเล่นการพนัน มันก็เป็นอย่างนั้น, คือมันมีความหิวที่จะ
ได้, แล้วก็ไม่เคยได้, ไม่เคยมีความรู้สึกอิ่ม เพราะการดื่มน้ำเมา เทียว
กลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน เป็นต้น; เป็นผู้หิวอยู่เสมอ อย่างนี้
เรียกว่า เปรต ทั้งและเดียน.

อบายที่ ๔. นั้น เรียกว่า อสุรกาย คือหมู่แห่งบุคคลผู้ชั่วช้า
มีความกลัวอยู่ตลอดเวลา. คนดื่มน้ำเมาแม้ว่าดื่มให้กล้า มันก็กลัวอะไรอยู่
จึงดื่มเพื่อแก้ความกลัวนั้น และให้กล้า. ดื่มแล้วมันก็ไม่ได้กล้า จนถึงกับ
หมดความกลัว; มันก็ยังต้องกลัวอะไรต่อไปอีก. เทียวกลางคืน ดูการเล่น
เล่นการพนัน ทำนองนี้ ก็มีความกลัว; โดยเฉพาะผู้เล่นการพนัน มันก็
กลัวแพ้ยิ่งกว่าสิ่งใด. มีความกลัวชนิดที่ไม่ต้องรู้ว่า มีเหตุผลอะไร
ประจำอยู่ในใจ; เพราะว่าจิตไม่สงบ มีกิเลสข้อใดข้อหนึ่งมากกระตุ้นเตือน
อยู่เสมอ. นี่เราจึงถือว่า ผู้ประกอบอบายมุข ๖ ประการนั้น ย่อมตก
อบายใน ๔ ความหมายนี้ อยู่ตลอดเวลา : นรก คือความร้อนใจ เจริญงาน
คือความโง่ เปรต คือความหิว อสุรกาย คือความกลัว.

คนเกลียดวัดก็ไปบูชาบามุข จึงมีอาการเหมือนกับตกบามุข อยู่ตลอดเวลา ดังนี้ใช่หรือไม่? คนอื่นเขาก็รู้จักกันแล้ว ว่าบามุขเป็นอย่างไร. คนเกลียดวัดยังไม่รู้ ก็ควรจะรู้จักเสียที จะได้ไม่ตกบามุขที่นี่ หรือจะไม่ต้องตกบามุขหลังจากที่ตายไปแล้ว และจะได้ไม่หัวเราะเยาะ เรื่องของบามุขหรือนรกกันอีกต่อไป.

ข้อที่ ๓. เกี่ยวกับเรื่องการศึกษา.

ที่นี่ ก็มาถึงเรื่องอื่นๆ ที่ควรสนใจ ที่จะต้องพูดกับคนเกลียดวัดต่อไปอีก ก็คือเรื่องการศึกษา. คนเกลียดวัดก็ทะนงตัวว่า มีการศึกษาเจริญถึงที่สุด; เพราะว่าคนเกลียดวัดนั้น บางคนก็ไปเรียนมาจากเมืองนอกเมืองนา มีปริญญายาวเป็นหาง, หางยาวเท่าไรบางที่ยังเกลียดวัดมากเท่า่นั้น. ฉะนั้น การศึกษา นั้นจึง ไม่รับประกันได้ ว่าเขาจะไม่เกลียดวัด.

การศึกษาที่ต้องพิจารณา ก็คือการศึกษาในปัจจุบันนี้, การศึกษาของมนุษย์ในปัจจุบันนี้ ไม่มีทิศทางที่จะออกไปจากปัญหาหรือความทุกข์ได้, มีแต่วนเวียนอยู่ในเรื่องเหี้ยมของโลก, เหี้ยมของโลก ก็คือความสุขสนุกสนาน เอร็ดอรร้อย ทางเนื้อทางหนังอีกนั่นเอง, จะระบุไปยัง เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ก็ได้; นี่เรียกว่าเหี้ยมในโลก ที่ผูกมัดจิตใจของคนในโลก.

คนเกลียดวัด พอใจในการศึกษาที่มุ่งหมายเหยื่อของโลก เป็นจุดหมายปลายทาง, ชวนกันส่งเสริมแต่การศึกษาอย่างนี้ การศึกษาของมนุษย์ในปัจจุบันนี้ ทวีไปทั่วโลกไม่มีทางออกไปจากปัญหา; มีแต่สร้างปัญหาให้มากขึ้น เพราะว่ายิ่งฉลาด ก็ฉลาดแต่ในทางที่จะเห็นแก่ตัว. ขอให้ช่วยจำกันไว้ให้แม่นยำว่า การศึกษาที่เรากำลังมีอยู่นั้น ทำให้ฉลาดแต่ในทางที่จะเห็นแก่ตัว, คือฉลาด ฉลาดแต่ในทางแสวงหาให้แก่ตัว, ไม่เคยฉลาดในทางที่จะบริจาค เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเป็นต้น. ความเห็นแก่ตัวมีมากขึ้น จนถึงกับว่าเหนือความรู้สึกใดๆ; เขาจึงเป็นผู้ทำอะไรๆ ล้วนแต่มุ่งหมายจะได้เปรียบ หรือจะเอาเปรียบผู้อื่น.

ขอให้ดูการกระทำทั่วโลก และแม้ที่สุดแต่องค์การที่ประกาศว่าจะจัดโลกให้มีสันติภาพ ก็ยังไม่เอาชนะความเห็นแก่ตัวของคนในโลกได้, หรือบางทีในที่ประชุมแห่งการจัดโลกให้มีสันติภาพนั่นเอง ก็ยังมีความเห็นแก่ตัว คือแบ่งเป็นพรรคๆ พวกๆ ไป เพื่อความเห็นแก่ตัวและพรรคพวกของตัวเอง. นี่เรียกว่า การศึกษาของมนุษย์ กำลังไม่มีทิศทางที่จะออกไปจากปัญหา หรือ ความทุกข์; มีแต่ให้วนอยู่ในวงของความหลงใหล ในเหยื่อของโลก.

ดูอีกทางหนึ่งก็จะเห็นว่า การศึกษาในยุคปัจจุบัน ได้ทำให้มนุษย์เป็นบ้ามากขึ้น หรือว่ามนุษย์กำลังเป็นบ้าขึ้นทุกวัน เพราะเหตุแห่งการศึกษาตามแบบในยุคปัจจุบัน. ข้อนี้เป็นเพราะว่าการศึกษานี้มีแต่เพียงด้านเดียว, แง่เดียว คือเรื่องของวัตถุ; แล้วก็มุ่งหมายเอาความสุข สนุกสนานทางวัตถุเป็นหลัก. มนุษย์ก็จึงมัวเมาในความสุขทางวัตถุยิ่งขึ้น.

ความรู้สึกนึกคิดจึงไม่สมดุล คือ เอียงไปในทางที่จะ หลงใหลเรื่องวัตถุมากขึ้น; ไม่เท่าไรก็เป็นบ้า. อย่างที่เราจะเห็นได้ว่า การศึกษาแห่งยุคนี้ ทำโลกให้เจริญขึ้นตามแบบนั้นมากขึ้นเท่าไร ผลร้ายก็เกิดขึ้นแก่จิตใจ ของคนในโลกนั่นเอง, กล่าวคือทำความเป็นอัมพาตให้มีมากขึ้น.

ความเห็นแก่ตัวสุขุมเผด็จใจมาก, มีวิตกกังวลมาก, มีความคิดนึกอันสับสนมาก; ไม่เท่าไรก็เป็นโรคประสาท, ไม่เท่าไรก็เป็นโรคจิต, ไม่เท่าไรก็กลายเป็นคนบ้า ถึงกับฆ่าตัวตาย. ได้ยินสถิติที่ประกาศออกมาว่า เป็นโรคจิตกันเป็นจำนวนแสนๆ, เป็นโรคประสาทกันเป็นจำนวนล้านๆ, การฆ่าตัวตายก็มีทวีมากขึ้น. นี่ขอให้คิดดูเถอะว่า มีการศึกษาอย่างไรกันในโลกนี้; ไม่ว่าประเทศไหนในโลกนี้ มีผลเป็นอย่างนี้เหมือนกันทั้งนั้น นี่เรียกว่ามันเป็นอัมพาตในส่วนตัวเอง คือทำตัวเองให้วินาศ.

ที่นี้ มันมีความเป็นอัมพาตในส่วนสังคม คือทำลายผู้อื่น; ข้อนี้เห็นได้ว่า อาชญากรรมในทุกวันนี้รุนแรงและมากมายยิ่งขึ้น, และรุนแรงอย่างไม่น่าเชื่อ. อย่างอาชญากรรมทางเพศที่ปรากฏอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งไม่เคยมีมาแต่กาลก่อน, มีการเบียดเบียนกันและกันมากขึ้น สังคมนี้นี้ไม่ปลอดภัย. นี่ก็เพราะว่าการศึกษามันกระตุ้นให้เกิดคนชนิดนี้ เป็นการศึกษที่ทำให้คนเป็นบ้า ด้วยเรื่องประโยชน์ของตัว, หรือเรื่องทางเนื้อหนังของตัว โดยส่วนตัว. การศึกษาชนิดนี้ทำลายโลกให้วินาศเร็วยิ่งขึ้น.

คติโบราณเขาก็เชื่อกันว่า โลกจะเสื่อมทางศีลธรรม และมีความวินาศ
สักวันหนึ่งข้างหน้า; นี่ก็มีเหตุผลที่จะทำให้เห็นว่าเป็นความจริง คือยังมี
การศึกษาแบบปัจจุบันนี้ ก็ยังไม่มีศีลธรรม; เพราะว่าการศึกษานั้น
กระตุ้นแต่ความรู้สึกทางวัตถุ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความเห็นแก่ตัว; ศีลธรรม
มันก็หายไป ๆ. เมื่อถึงขนาดที่มีศีลธรรมไม่พอจะคุ้มครองโลกแล้ว;
โลกนี้ก็ต้องวินาศเป็นแน่นอน. เดียวนี้ การศึกษาก็ทำให้โลกเป็น
อย่างนี้ เรื่อยขึ้น เรื่อยขึ้น. เขาพูดกันว่าการศึกษาเจริญ มันก็จริงของ
เขา; แต่ว่าเจริญไปตามรูปแบบของการศึกษา ชนิดที่จะทำให้โลกให้
วินาศ, คือไม่ส่งเสริมศีลธรรม, ไม่ให้โอกาสแก่ศีลธรรม; จับจวยจิตใจ
ของคนในโลกไว้ สำหรับแต่จะเป็นไปในทางของกิเลส.

สรุปความว่า การศึกษาตามแบบปัจจุบันนี้ ก็เป็นเหมือนกับว่ากำลังลัก
ฮาวุส สำหรับดื่มแทงตัวเอง ให้เจ็บปวดมากยิ่งขึ้น. คนเกลียดวัดเหล่านี้
ก็ยังพอใจในการศึกษาทำนองนั้น.

ขอให้เข้าใจเสียใหม่ให้ถูกต้องว่า ธรรมะนั้นมีอยู่ และมีไว้เพื่อ
จะป้องกันโทษหรืออันตราย อันจะเกิดจากการศึกษาชนิดนั้น. ขอให้
สนใจสิ่งที่จะสามารถป้องกันอุปัทวเหตุเสียจัญไรที่เกิดจาก การศึกษาซึ่ง
เดินไปผิดทาง, คือเดินไปแต่ในทางของวัตถุ; ไม่มีเรื่องทางจิตทาง
วิญญาณ ซึ่งเป็นรากฐานของศีลธรรม เอาเสียเลย. ให้คนเกลียดวัด
มันใจเถอะว่า ธรรมะนั้นมีอยู่ สำหรับเป็นคู่ปรปักษ์กับความผิดพลาดอันนี้
สำหรับควบคุมการศึกษา หรือความเจริญในโลกนี้ ให้เดินไปถูกทาง,
คือเป็นไปเพื่อสันติสุขส่วนบุคคล เป็นไปเพื่อสันติภาพในส่วนสังคม.

คนเกลียดวัดก็คงจะรู้ว่า โลกนี้มันเป็นไปตามการศึกษา; เพราะว่าการศึกษาทำให้คนแต่ละคนใน โลกมีความคิดนึกเป็นของตัวเอง; แล้วคนเหล่านั้นทั้งโลก เขามีความคิดนึกอย่างไร เขาก็ทำให้โลกมันเป็นไปอย่างนั้น. เราพูดได้เลยว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่สร้างโลก หรือจัดโลกขึ้นมาใหม่; ถ้าเดินไปผิดมันก็ผิด. ช่วยสนใจให้เข้าใจ ให้มองเห็นความจริงข้อนี้กันเสียโดยเร็วเถิด, ให้การศึกษาเป็นไปเพื่อทำโลกนี้ให้มีสันติภาพอันแท้จริง.

ข้อที่ ๔. เกี่ยวกับเรื่องการเมือง.

ที่นี้ เรื่องถัดมาก็คือ เรื่องการเมือง. เรื่องการเมืองนี้เป็นเรื่องที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้น; เพราะทุกคนมันอยู่ในเมือง. คำว่า “การเมือง” นั้น ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้อง ก็หมายถึง การช่วยกันจัดช่วยกันทำ ให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ขอให้ช่วยนิยามความหมายให้ดีๆ ว่าการ ช่วยกันทุกคน, และการจัดโลกนี้ให้เป็นผาสุก, และต้องโดยไม่ใช้อำนาจ; เช่น สงคราม เป็นต้น. ถ้าต้องใช้อำนาจมันก็เป็นเรื่องบ้า; กลายเป็นเรื่องทำให้ไม่สงบสุขยิ่งขึ้น, ทำให้มีวิกฤตการณ์เดือดร้อนวุ่นวายระส่ำระสายยิ่งขึ้น. แล้วจะทำไปทำไมกัน; มันจะเป็นการเมืองในรูปไหนกัน.

ศาสนาทุกศาสนา ก็มุ่งหมายให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. ขอให้ดูให้ดีจะเห็นว่า ศาสนานี้เป็นระบบการเมือง

อยู่แล้วในตัว; แต่คนเขาไม่เห็นเช่นนั้น; เขาไม่ยอมรับนับถือระบบของศาสนาว่าจะมาช่วยจัดโลกให้เป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อาชญา. เขาก็หันไปหาระบบของกิเลส คือความเห็นแก่ตัว : จัดบ้านจัดเมืองตามความประสงค์ของตัว โดยไม่ต้องคิดถึงเพื่อนร่วมโลก. ฉะนั้น เรื่องการเมืองจึงกลายเป็นเรื่องสกปรกของคนเห็นแก่ตัว; ทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวเอง หรือพรรคพวกของตัวเอง อย่างนี้.

คนเกลียดวัดก็รวมอยู่ในคนพวกนี้, คือเห็นการเมืองเป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหาประโยชน์แก่ตัว หรือแก่พวกของตัวเอง; หาใช่เป็นเครื่องมือสำหรับสร้างสันติภาพให้แก่โลก โดยไม่ต้องใช้อาชญาไม่.

เรื่องที่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องการเมือง ก็คือเรื่องเศรษฐกิจ. เดียวนี้ทุกคนก็หายใจเป็นเรื่องเศรษฐกิจ, พูดกันแต่เรื่องเศรษฐกิจ โดยเห็นว่าจะเป็นเครื่องแก้ปัญหามนุษย์ได้. ที่นี้ ข้อเท็จจริง มันไปมีอยู่ว่า ระบบเศรษฐกิจของคนทุกวันนี้ มัน กลายเป็นเครื่องมือสำหรับจะหาประโยชน์ให้แก่ตน, ทำนองเดียวกับเรื่องการเมือง เป็นเครื่องมือสำหรับแสวงหากำลังเพื่อประโยชน์ทางการเมือง. มันก็เลยไปรวมอยู่กับพวกที่เห็นแก่ตัว, ทำไปล้วนแต่เพื่อประโยชน์ของตัวเอง.

หลักในทางศาสนาเป็นระบบเศรษฐกิจที่เฉลียว ประเสริฐที่สุด. คนเกลียดวัดจึงฟังดูให้ตีๆ ว่าระบบศาสนานั้นแหละเป็น ระบบเศรษฐกิจที่ดีที่สุด. ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ นี้ เราจะต้องยอมรับว่าได้แก่ การทำของที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก, หรือว่าทำของที่เป็นการลงทุนน้อยให้มีกำไรมาก;

แต่ต้องปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน. ทำของไม่มีค่าให้มีค่ามากขึ้นก็ยิ่งดี; ทำของมีค่าน้อยให้มีค่ามากขึ้นเป็นของธรรมดา. เช่น ชีวิตของเรา มันยังไม่มีค่าอะไร; ก็กระทำให้เป็นชีวิตที่มีค่าขึ้นมา ด้วยการประพฤติกระทำที่ถูกต้อง จนเกิดประโยชน์ขึ้นมา; เรียกว่าทำของที่มีค่าน้อยให้มีค่ามากขึ้นมา, หรือว่าทำของที่ไม่มีค่าให้มีค่าขึ้นมา.

พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกขึ้นมา จากความไม่มีอะไร. ท่านลองฟังดูให้ดีว่า พระเจ้าอย่างเป็นบุคคล กิตติ, พระเจ้าอย่างเป็นกฏอภิปัจจยตาก็ดี ล้วนแต่สร้างทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการ ขึ้นมาจากความไม่มีอะไร; หมายความว่าแต่ก่อนนั้นมันไม่มีอะไร : ไม่มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ไม่มีโลก ไม่มีอะไรทุกอย่าง. พระเจ้าก็สร้างความไม่มีอะไรนี้ ให้มีอะไรขึ้นมาได้จนครบทุกอย่าง จนเหลือเฟือ จนคนเกลียดวัดนำไปใช้เป็นประโยชน์ในทางร้ายหรือในทางผิด.

ถ้าเราจะถือระบบเศรษฐกิจตามแบบของทางศาสนา ก็ต้องยอมรับว่า ทำสิ่งที่ไม่มีอะไรให้มันมีอะไรขึ้นมา ทำที่ไม่มีค่าให้มันมีค่าขึ้นมา, ทำที่มีค่าน้อย ให้มันมีค่ามากขึ้นมา. พูดตรงๆ ก็ว่า ทำความเป็นมนุษย์ที่มีค่าน้อย ให้กลายเป็นมีความเป็นมนุษย์ที่มีค่ามากที่สุด; นั่นแหละคือระบบเศรษฐกิจอันแท้จริง; ไม่ใช่ระบบเพื่อหาเงิน หากำลัง หากำนาจ ความสำเร็จสำหรับบังคับข่มขู่ผู้อื่น สำหรับจะชนะผู้อื่น. อย่างนี้มันเป็นระบบเศรษฐกิจอะไร ก็ลองไปคิดดู. มันมีผลไปในทางที่ทำให้เด็กร้อนให้เราร้อน เราก็กไม่เรียกว่าเศรษฐกิจที่เป็นธรรม หรือประกอบไปด้วยธรรม; อย่างว่าเศรษฐกิจของฝ่ายนายทุน ชนกรรมาชีพก็ยอมรับไม่ได้;

แล้วก็ยังเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดวิกฤติการณ์ขึ้นมาในโลก, ทำให้เกิดการล้างผลาญซึ่งกันและกันในโลก.

เราจะต้องรู้จัก ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ นี้ให้ดี ๆ คือ ทำให้ร่างกาย^{นี้} ซึ่งเปรียบเหมือนกับซากศพ^{นี้} ให้มีประโยชน์ที่สุด ให้มีค่ามากที่สุด ตามที่มันจะมีได้ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. นั่นแหละคือระบบเศรษฐกิจ ตามแบบของพระศาสนาหรือธรรมะ มีความหมายแห่งระบบเศรษฐกิจกันอย่างนี้เอง.

ขอให้คนเกลียดวัดรู้จักระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ในทางที่^{ว่า} ทำโลก^{นี้}ให้มีสันติภาพ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ ก็จะเป็นการถูกต้อง. ความเกลียดวัดหรือเกลียดศาสนาก็จะหมดไป; เพราะว่าบัดนี้ได้รับสิ่งซึ่งน่าชื่นใจ คือความสงบเยือกเย็นทั้งส่วนตนและผู้อื่นเข้ามาแทนที่; ไม่มีระบบการเมืองหรือระบบเศรษฐกิจ ของพญามาร ชาตาน อะไรมาคบคุมโลก.

คนเกลียดธรรมะ ย่อมชอบระบบการเมืองระบบเศรษฐกิจ ที่ส่งเสริมความรู้สึกทาง^{นี้}เนื้อหนังของตน โดยเฉพาะก็คือ เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ซึ่งเป็นไปตามอำนาจของความเห็นแก่ตน; ไม่มีความรู้สึก^{ว่า}สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้นเลย.

ข้อที่ ๕. เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม.

นี่ ก็มาถึงสิ่งที่จะเรียกว่า สภาพแวดล้อม หรือ ระบบการดำรงชีวิตอยู่ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง. สภาพแวดล้อมที่ถูกต้องนี้ มีความสำคัญที่สุดสำหรับการที่จะรอดอยู่, สำหรับการที่จะมีชีวิตรอดอยู่, หรือการที่จะมีดวงจิตมีดวงวิญญาณรอดอยู่.

ในทางร่างกายนั้น ถ้าสภาพแวดล้อมผิด ก็มีโรคภัยไข้เจ็บ, แล้วก็ต้องตาย. ในทางจิตทางวิญญาณนั้น ถ้ามีสภาพแวดล้อมผิด มันก็เป็นจิตที่เป็นอนัตตผล ประกอบแต่สิ่งซึ่งเป็นอกุศล, แล้วก็แผดเผาตัวเองจนวินาศไป, แล้วก็ลามไปแผดเผาผู้อื่นโดยรอบด้านด้วย. ฉะนั้น ทั้งทางกายและทั้งทางจิตจะต้องมีสภาพแวดล้อมที่ถูกต้อง.

พูดถึงเรื่องในทางโลกๆ ก็ต้องมีสภาพแวดล้อมที่ถูกต้อง เราจึงจะทำไร่นา ทำขาย หรือทำอะไรที่เป็นอาชีพได้โดยสะดวกสบาย. ในทางธรรมะ ก็เหมือนกัน จะต้องมีความเหมาะสมที่ถูกต้อง เราจึงจะมีการเล่าเรียนที่ดี, มีการปฏิบัติที่ดี, ได้รับผลดี สั่งสอนอบรมกันดี; แม้ที่สุดแต่จะทำให้จิตใจเห็นแจ้ง ในธรรมะอันลึกซึ้ง ก็ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี.

พระศาสดาทุก ๆ พระองค์ ของทุก ๆ ศาสนา บรรลุธรรมะอันสูงสุด ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม. เรื่องธรรมะเป็นเรื่องลึกซึ้ง ก็ต้องอาศัยสภาพที่เงียบสงบสงัดลึกซึ้ง; ดังนั้นพระศาสดาในพระศาสนาทุก ๆ ศาสนา จึงบรรลุธรรมในที่อันสงบเงียบ ซึ่งคนเกลียดวัดไม่ชอบเลย. คนเกลียดวัด

ไม่ชอบสภาพอันสงบเงียบ ; แต่ชอบสภาพอันอีกที่ก็กรีกโครม ส่งเสริมกระตุ้นความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างให้มันสงบลงได้. คนเกลียดวัดตกอยู่ในสภาพแวดล้อมอย่างนี้ จึงมีจิตใจไปตามความผลึกใสปรุโปร่งแห่งของสิ่งเหล่านั้น, จึงมีจิตใจที่บูชาความสับสนวุ่นวาย มากกว่าที่จะบูชาความสงบเงียบ หรือความเยือกเย็น.

พระพุทธเจ้าของเรา ประสูติกลางดินในป่า ตรัสรู้กลางดินในป่า นิพพานกลางดินในป่า สอนภิกษุทั้งหลายมากมายก็กลางดินและในป่า. นี่เรียกว่า อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่ความเป็นพระศาสดา. ธรรมะที่ได้มาจึงเป็นไปเพื่อความสงบ; คำสอนเหล่านั้นก็เป็นไปเพื่อความสงบ จึงเกิดลัทธิสำหรับสร้างความสะดวก.

ของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า เราจะพูดได้เลยว่า คือ ต้นไม้ ซึ่งเป็นนิมิตหมาย หรือ เป็นสัญลักษณ์ของความเงียบสงบ. ต้นไม้นี้มิใช่ป่ารก มีพระพุทธรูปว่า ให้ตัดป่าแต่อย่าตัดต้นไม้. ต้นไม้นั้นอย่าตัดเลย; ป่านั้นตัดได้; ฟังดูให้ดี ๆ. คนเกลียดวัด คงจะฟังไม่ถูก ว่า ป่านั้นตัดได้ แต่อย่าตัดต้นไม้เลย. ต้นไม้ในสภาพที่เป็นอันตราย รกรุงรัง เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งสัตว์ร้าย, ความไม่สะดวกสบายอย่างอื่นอีก, นี้ให้ตัดเสียได้. ตัดความเป็นป่าให้หมดไป, เหลือแต่ต้นไม้ ซึ่งสวยงาม สะดวกสบายในการที่จะอาศัยเพื่อความสงบสุข. นี่ดูให้ดี เพื่อให้พบว่า ป่ากับต้นไม้ นั้นมันอยู่ด้วยกัน. ผู้ใดตัดป่าได้โดยไม่ต้องตัดต้นไม้ นั่นเป็นคนที่มี ความเข้าใจถูกต้อง.

ร่างกายจิตใจของมนุษย์ โดยบริสุทธิ์ เหมือนกับต้นไม้ แต่ว่า
กิเลสทั้งหลาย ที่เข้าไปปรุงแต่งเกิดขึ้นในกายใจนั้น นั้นมันเหมือน
กับป่า. ให้ทำลายป่าคือกิเลส; แต่ไม่ต้องทำลายต้นไม้คือร่างกาย
หรือจิตใจ. คงรักษาดินไม้ คือร่างกายหรือจิตใจ ให้อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์
สะอาด สวยงาม และมีประโยชน์, ไม่ประกอบไปด้วยโทษเลย.

เรารู้จักสภาพแวดล้อมว่า เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่มนุษย์ใน
ลักษณะไหน; แล้วพยายามช่วยกันรักษาสภาพอย่างนั้นไว้. แม้ที่สุดแต่
เรื่องทางวัตถุล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับธรรมะ ก็อย่าทำลายป่ากันเสียเลย; ทำลาย
ป่าลงแล้ว มีโทษมากมายหลายสถาน; นับตั้งแต่ฝนไม่ตก ไม่มีน้ำ ไม่มี
ความร่มเย็น ไม่มีความสมดุลของธรรมชาติ เป็นที่ตั้งแห่งโรคภัยไข้เจ็บ
เป็นต้น. นี่เป็นเรื่องทางวัตถุแท้ๆ ก็มีความสำคัญ ในการที่จะแวดล้อม
มนุษย์ ให้อยู่อย่างผาสุก. ที่เป็นเรื่องทางจิตใจ มันก็มีอะไรๆ ลึกซึ้ง
ซับซ้อนมากไปกว่านั้น; เช่นว่าเราจะต้องมีศาสนา, จะต้องมีความดีความงาม
จะต้องมีพระเจ้าพระสงฆ์, จะต้องมีความประพฤติปฏิบัติที่ดี, คือว่า จะ
ต้องมีอะไรครบทุกอย่าง, ที่จะช่วยให้มนุษย์เราดำรงอยู่ในความถูกต้อง
: มีความเจริญอย่างถูกต้อง, มีผลทั้งทางกายและทั้งทางจิตใจอย่างถูกต้อง,
แล้วก็อยู่กันได้เป็นผาสุก สมกับคำว่า มนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง. สัตว์เดรัจฉาน
ไม่ถือว่าสูงหรือต่ำ เป็นไปตามธรรมชาติล้วนๆ; ถ้ามาถึงคน มันก็
ยังมีปัญหาว่าใจยังไม่สูง มีทางที่จะปรับปรุงให้สูงได้.

ฉะนั้น คนทุกคนจะต้องมีการปรับปรุงจิตใจของตน ให้มันสูง
คือให้มัน สะอาด สว่าง สงบ, ให้มันมีความรู้ความเข้าใจว่าอะไรเป็นอะไร;

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก้าวอะไรเป็นความทุกข์, อะไรเป็นเหตุให้เกิดทุกข์
อะไรจะเป็นหนทางดับความทุกข์เสียได้. จิตใจสูงด้วยความรู้อย่างนี้ มัน
ก็สามารถดับกิเลสดับทุกข์ได้ มันก็มีความสุขสะอาดในทางจิตใจขึ้นมา; ไม่
มีเครื่องรบกวนจิตใจแล้ว มันก็มีความสุข. เราจะต้องมีทุกอย่าง
ที่จะแวดล้อม ให้มนุษย์มีจิตใจที่จะก้าวหน้าไปในทางนี้.

ฉะนั้น คนเกลียดวัด อย่างมาฆะพลวรังเกียจสภาพแวดล้อม
ที่เหมาะสมสำหรับความเป็นมนุษย์ ตามหลักทางพระศาสนาเลย.
พิจารณากันดูให้ดี ๆ ว่า สิ่งนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับมนุษย์อย่างไร.

ถ้าคนเกลียดวัด ได้รับสภาพแวดล้อมดีมาแต่ต้น การเกลียด
วัดก็จะเกิดขึ้นไม่ได้; เพราะว่าวัดหรือสำนักของพระศาสนานั้น โดย
เนื้อแท้ ก็มีเพื่อจะเป็นสิ่งแวดล้อม ให้มนุษย์ดำเนินไปโดยถูกต้อง, เป็น
หลักสำหรับยึดหน่วงแห่งจิตใจ, เป็นแนวทางสำหรับเดินตามนั้น, เป็น
ตัวอย่างของการกระทำที่ดี ที่ให้ทุกคนเอาตัวรอดได้. วัดที่แท้จริงมีลักษณะ
อย่างนี้, มีความมุ่งหมายอย่างนี้, มีกิจกรรมอย่างนี้; ถ้ามันเปลี่ยนไปจากนี้
ก็ไม่ใช่วัดที่ถูกต้อง ตามความมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา.

ถ้าวัดยังมีความถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนาแล้ว
ทุกอย่างในวัด จะเป็นสภาพแวดล้อมบุคคลทุกคน ให้ดำรงตนอยู่ใน
ความถูกต้อง, หรือให้ดำเนินไปในลักษณะที่ถูกต้อง, จนพบกันกับความ
ถูกต้องถึงที่สุด จึงถือกันเป็นหลักว่า สร้างวัดนั้นได้บุญ เพราะว่าสร้างสิ่ง
แวดล้อมที่จำเป็นขึ้นมา สำหรับคอยแวดล้อมคนทุกคน ให้ดำเนินไปถูกต้อง.

ทุกคนควรจะช่วยกัน ส่งเสริม สนับสนุน และรักษาวัด ให้ยังคงอยู่ ในฐานะเป็นสิ่งที่จะแวดล้อมมนุษย์ ให้มีความสูงทางจิตใจ. ถ้าคนเกลียดวัด เข้าใจข้อนี้ดี ก็คงจะส่งเสริมวัดวาอาราม และก็ไม่เกลียดวัดอีกต่อไป.

ข้อที่ ๖. เกี่ยวกับเรื่องลัทธิคอมมิวนิสต์.

ข้อต่อไปที่จะพูดถึง ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ลัทธิคอมมิวนิสต์. *ทำไมจึงต้องพูดถึงลัทธิคอมมิวนิสต์กับคนเกลียดวัด?* เพราะได้ยินมาว่า พวกคอมมิวนิสต์เขาเกลียดวัดเกลียดศาสนา; โฆษณาว่าประกาศว่า ศาสนาเป็นยาเสพติดสำหรับมนุษย์. นี่คอมมิวนิสต์คงจะเกลียดวัด เหมือนกับคนเกลียดวัดทั่วไป. แต่ก็มีคนเกลียดวัดอีกพวกหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่คอมมิวนิสต์ แต่กลัวคอมมิวนิสต์ คนเกลียดวัด ประเภทที่บูชาความสุขทางเนื้อหนังนั้น กลัวคอมมิวนิสต์, กลัวว่าคอมมิวนิสต์เข้ามาแล้ว ก็จะมีทรัพย์สินสมบัติส่วนเกินของตน จำกัดให้เป็นอยู่ในขอบเขตที่จำกัด; คนเกลียดวัดจึงได้กลัวคอมมิวนิสต์.

นี่เราอยากจะบอกให้รู้ว่า เป็นการกลัวที่โง่เขลาอย่างยิ่ง. คุณกลัวคอมมิวนิสต์ยิ่งกว่ากลัวกิเลส. คุณไม่กลัวกิเลส; แต่คุณไปกลัวคอมมิวนิสต์ยิ่งกว่ากลัวกิเลส พวกเกลียดวัดกลัวคอมมิวนิสต์ยิ่งกว่ากลัวกิเลส. เขาควรจะเข้าใจกันเสียให้ถูกต้องว่า คอมมิวนิสต์นั้นมันเกิดมาจากกิเลส; ถ้าไม่มีกิเลสในโลกนี้คอมมิวนิสต์เกิดขึ้นมาไม่ได้. กิเลสเป็น

เหตุให้คนพวกหนึ่งเห็นแก่ตัว; เห็นแก่ตัวเอาเปรียบผู้อื่น จนเกิดความเหลื่อมล้ำต่ำสูง, เป็นคนร่ำรวย เป็นนายทุนสูบเลือดขึ้นมาพวกหนึ่ง, พวกหนึ่งก็ยากจนเหลือประมาณ จนเป็นคนจนชนกรรมาชีพ. ชนกรรมาชีพทนอยู่ไม่ไหว ก็ชวนกันสร้างลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้นมา เพื่อจะทำลายล้างนายทุน.

นี่ดูให้ดี ทำไมไม่ดูให้ดี? ทำไมไม่ดูให้ดีจนเห็นว่า กิเลสของคนสร้างนายทุนขึ้นมา? ถ้าอย่างนี้ก็เลส นายทุนขูดรีดก็มีไม่ได้ในโลกนี้. ฉะนั้นกิเลสสร้างนายทุนขูดรีดขึ้นมา; นายทุนขูดรีดก็สร้างคอมมิวนิสต์ขึ้นมา คือสร้างระบบคอมมิวนิสต์ขึ้นมา. ทำไมเราจึงไม่กลัวต้นเหตุ ที่ให้เกิดคอมมิวนิสต์ คือความเห็นแก่ตัวด้วยอำนาจของกิเลส เป็นเหตุให้เกิดลัทธิคอมมิวนิสต์; แล้วตัวเองยังทำตัวเอง ให้เป็นเหตุให้เกิดคอมมิวนิสต์เสียอีก ตลอดเวลาด้วย, คือคนเกลียดตัวนั้นแหละ ยังสงวนรักษาความเห็นแก่ตัวของตัวไว้ เพื่อให้ได้เปรียบผู้อื่น เพื่อให้ได้เปรียบคนฝ่ายที่ยากจน ไม่มีสติปัญญา มีความอ่อนแออยู่ตลอดเวลา อย่างนี้. นี่เรียกว่าคนเกลียดตัวนั้นแหละ เป็นตัวเหตุที่ทำให้เกิดคอมมิวนิสต์ขึ้นมาใหม่, หรือรักษาหัวใจของคอมมิวนิสต์ไว้ ให้มีอยู่ตลอดเวลา. แล้วคุณก็ยังกลัวคอมมิวนิสต์ ซึ่งคุณสร้างขึ้นมาจาก, แล้วกลัวคอมมิวนิสต์ยิ่งกว่ากลัวกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดคอมมิวนิสต์.

คนเกลียดตัวกำลังทำผิด ในเรื่องนี้อย่างสาหัส. คอมมิวนิสต์ก็เป็นคน, ตัวเองก็เป็นคน. ทำไมจะต้องกลัวคนซึ่งเป็นคนเหมือนกัน? ถ้ามันมีความคิดเห็นต่างกัน; ทำไมไม่ปรับความเข้าใจกันให้อุกต้อง

ว่าเราจะช่วยกันสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นมาในโลกนี้ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. การไม่ต้องใช้อำนาจ ดีกว่าที่ต้องใช้อำนาจ; ถ้าจะโหดคะแนนเสียงกัน คนที่อยากให้อำนาจโลกนี้โดยไม่ต้องใช้อำนาจ คงจะมีมากกว่าพวกคนที่ยืนยันว่าต้องใช้อำนาจ. ฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ฝ่ายที่ถือธรรมะเป็นหลัก โดยไม่ต้องใช้อำนาจนั้น จะต้องมากกว่า; ควรจะต่อรองกัน ในระหว่างคนที่มีความคิดเห็นต่างกัน ว่าเราจึงมาช่วยกัน, จัดโลกนี้ให้มีสันติภาพ โดยไม่ต้องใช้อำนาจ.

คนเกลียดวัดกลัวคอมมิวนิสต์; โฆษณาว่า คอมมิวนิสต์ทำลายศาสนา, เห็นว่าศาสนาเป็นยาเสพติด. แต่พอดูตัวคนเกลียดวัดนั้นเอง ก็ไม่ปรากฏว่าตัวเองชอบศาสนา. ตัวเองก็ไม่ชอบศาสนา เหมือนกับคอมมิวนิสต์ด้วยเหมือนกัน. แล้วทำไมจึงมายกตัว สำหรับที่จะดูหมิ่นคอมมิวนิสต์ ว่าทำลายศาสนา? ข้อที่ตัวเองก็ทำลายศาสนาอยู่ตลอดเวลา นั้น มองไม่เห็น. ฉะนั้น ต้องระวังกันไว้บ้าง; มิฉะนั้นพวกคอมมิวนิสต์ เขาก็จะเอาไปหัวเราะเยาะอยู่ ว่าพวกคนเกลียดวัดทั้งหลาย ระดับนายทุน หรือระดับยากจนก็ตาม กำลังทำลายศาสนาอยู่ด้วยเหมือนกัน.

ฉะนั้น เรามาทำความเข้าใจในเรื่องนี้กันให้ดี ๆ เพื่อเอาศาสนาไปใช้ให้เป็นประโยชน์. ศาสนานั้นไม่ใช่ยาเสพติด; แต่ว่าศาสนานั้นเป็นเครื่องทำลายยาเสพติด. ยาเสพติด ในที่นี้หมายถึง ความโลภ ความหลง ในความเฮอร์ตอรร้อยทางเนื้อทางหนังทางกิเลส : หลงไหลในเรื่องกิน เรื่องกามเรื่องเกียรติ นี่เป็นยาเสพติดยิ่งกว่าสิ่งใด. ธรรมะในพระศาสนานั้น,

จะขจัดยาเสพติดเช่นนี้ให้หมดไป, ให้จิตใจสะอาด สว่าง และ สงบ ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะมากล่าวหา ว่าศาสนาเป็นยาเสพติดเลย.

การที่คนเกลียดวัดไป หลงไป กลัวคอมมิวนิสต์ยิ่งกว่ากลัวกิเลส ที่เป็นเหตุให้เกิดคอมมิวนิสต์นั้น ก็เพราะความเกลียดวัด นั่นเอง. ฉะนั้น ขอให้สนใจในสิ่งที่เรียกว่าวัดกันให้ถูกต้อง, แล้วก็รู้ถึงต้นตอของสิ่งที่ตนกลัว, จะกำจัดต้นตอของสิ่งที่ตนกลัว; แล้วก็ไม่ต้องมีอะไรสำหรับจะกลัวกันอีกต่อไป ดังนี้.

นี่แหละ คือสิ่งที่กำลังเป็นปัญหาในปัจจุบันนี้ ในโลกนี้ทั้งโลก. เราก็จะพูดได้ว่าในโลกนี้ทั้งโลก ไม่มีปัญหาอะไรเหลืออยู่แล้ว นอกจากปัญหา คือ การมุ่งทำลายล้างกัน ระหว่างพวกที่เป็นคอมมิวนิสต์ กับมิใช่คอมมิวนิสต์.

ถ้าคนเกลียดวัด ยังมา罵เกลียดวัดกันอยู่ ก็ไม่มีทางที่จะรู้ว่าอะไรเป็นอะไร ไม่รู้ว่าอะไรที่จะสามารถแก้ปัญหาของมนุษย์ได้. ขอให้ทุกคนเป็นอิสระแก่ตน ในทางความคิดความเห็น, ให้มีจิตใจที่เป็นอิสระ. ถ้ามาเกลียดวัดเสียแล้ว มันก็ไม่ใช่เป็นอิสระ คือมัน มีความลำเอียงเสียแล้ว. ความลำเอียงนั้นมันครอบงำจิตเสียแล้ว; จิตนั้นไม่เป็นอิสระเสียแล้ว, จิตนั้นก็ไม่มีทางที่จะคิดนึกอะไร ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงได้; จึงขอให้คนเกลียดวัดทั้งหลาย ดำรงตนเสียใหม่, ตั้งตนเสียใหม่ ให้มีความคิดที่เป็นอิสระ จากความงมงายเป็นข้อแรกก่อน. ให้รู้สึกว่าการเกลียดวัดนั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์, ไม่รู้อะไรตามที่เป็น

จริง จึงไปเกลียดสิ่งซึ่งเป็นประโยชน์ และจำเป็นแก่มนุษย์. มีตัวของตัวเป็นผู้เกลียดวัด ก็เท่ากับว่า มีตัวของตัวเป็นผู้ทำลายประโยชน์ของตัว, ทำลายการได้สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์ ที่ตัวเองจะพึงได้. ขอให้สนใจกันในข้อนี้, แล้วสังคมมนุษย์เรานี้ก็จะหมดปัญหา ที่เป็นความทุกข์ทรมานมาอย่างยืดยาว.

ความเกลียดวัด หรือเกลียดธรรมะ หรือเกลียดศาสนา^{นี้} มันมีมูลมาจากบูชาความเอร็ดอร่อยสนุกสนานทาง^{นี้}เนื้อทางหนึ่ง. เดียวนี้มันเป็นบาปเป็นกรรมอะไรในโลก^{นี้} ก็ยากที่จะกล่าวได้ ที่ว่าในโลก^{นี้}มีการศึกษาชนิดที่ทำให้มนุษย์บูชาความสุขสนุกสนาน เอร็ดอร่อยทาง^{นี้}เนื้อทางหนึ่ง. คำพูดนี้เลวทรามมาก หยาบคายมาก ไม่ค่อยอยากจะพูดเลย; แต่ก็ไม่รู้จะพูดอย่างไร ว่าความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทาง^{นี้}เนื้อทางหนึ่งนั้น เป็นเส้นขจัดจัญไรของโลก, เป็นสิ่งที่จะทำลายโลก. แต่แล้วโลกก็กลับบูชา จนปรับปรุงการศึกษา การเมือง การเศรษฐกิจ อะไรต่างๆ ให้เป็นไปในทางที่มนุษย์จะได้รับความเอร็ดอร่อยทาง^{นี้}เนื้อทางหนึ่งจนสุดเหวี่ยง.

นี่บางทีก็ยิ่งกว่าสุดเหวี่ยง จนไม่รู้ว่าจะใช้คำว่าอะไร; มันสุดเหวี่ยงยิ่งขึ้นไปทุกที, และมันก็น่าประหลาดที่ว่า ความสุดเหวี่ยง^{นี้}ไม่รู้จักจบ, คือมันเหวี่ยงออกไปได้ไกลยิ่งขึ้นไปทุกที. ความเจริญทางวัตถุ^{นี้} ยังมีทางที่จะเหวี่ยงไกลออกไปอีกมาก. เดียวนี้ก็เหวี่ยงไกลถึงขนาดที่ไม่มีศีลธรรมเหลืออยู่ในโลกแล้ว; มันจะเหวี่ยงไกลออกไปได้อย่างไรอีก ก็คอยดูกันต่อไปข้างหน้า; คือไม่มีศีลธรรมนั้นก็ระดับหนึ่ง. ที่^{นี้}ก็กลายเป็นมีสิ่งที่เป็นอธรรม, คือความเลวร้ายที่ตรงกันข้ามกับศีลธรรมอย่างยิ่ง^{นี้}นั้นขึ้นมา

อีกระดับหนึ่ง; ถ้ามาถึงระดับนี้แล้ว ก็เรียกว่าถึงที่สุดของโลก. โลกนี้ถึงคามวินาศ, มนุษย์นี้ถึงคามวินาศ ไม่มีอะไรเหลือ; เป็นคามสูญเสียของความเป็นมนุษย์ ยิ่งกว่าลูกกระเบิดนิวเคลียร์, ปริมาณร้อยละพันลูกหมื่นลูก ที่จะมาทำลายโลก นี้ก็ยังไม่มีความเสียหาย มากเท่ากับที่โลกนี้มันไม่มีศีลธรรม กลับไปมีสิ่งที่ตรงกันข้ามกับศีลธรรม.

คนโบราณเขาพูดกันอย่างนี้ ก็เพราะว่าอาวุธปริมาณหรืออะไรที่มันเทียบกันได้กับอาวุธปริมาณ สำหรับคนสมัยโบราณ มันจะทำลายโลกนี้ได้ก็เพียงแต่ทางวัตถุเท่านั้น คือทางเนื้อทางหนัง, ทางแผ่นดิน, เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ; ไม่ทำลายถึงดวงจิตดวงวิญญาณ. แต่ถ้าความไม่มีศีลธรรมเข้ามาครอบงำโลกแล้ว มันทำลายทางจิตทางวิญญาณ; แม้จะรอดชีวิตอยู่ ก็ไม่มีประโยชน์อะไร, มีแต่โทษอย่างเดียว. คนโบราณจึงกลัวคามวินาศในทางจิตทางวิญญาณ ยิ่งกว่าทางร่างกายหรือทางวัตถุ.

เดี๋ยวนี้ โลกนี้กำลังหลงไหล เร่งรัดการศึกษา การประดิษฐ์ต่างๆ นานา การเมือง การเศรษฐกิจ ทุกอย่างล้วนแต่ให้โลกนี้บูชาประโยชน์ทางวัตถุ ทางเนื้อทางหนัง; ไม่คำนึงถึงเรื่องทางจิตทางวิญญาณเลย. คนก็เกลียดเรื่องทางศีลธรรม หรือทางจิตทางวิญญาณกันมากขึ้นๆ ในโลกนี้, จนจะไม่มีใครพูดถึงเรื่องนี้; และถ้าใครเอาเรื่องนี้มาพูด ก็หาว่าเป็นคนบ้า. อาตมาเป็นคนถูกด่าก่อนคนอื่นเป็นแน่นอน เพราะว่าผมพูดถึงอยู่แต่เรื่องนี้; ก็ไม่เป็นไร, ยินดีที่จะให้เขาด่าว่าอย่างนั้น. ยังคงพยายามต่อสู้ เพื่อให้มนุษย์ได้มีความรู้ความเข้าใจอันถูกต้อง ในเรื่องของพระธรรม ของพระศาสนา ของวิถาวาราม ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่ดีที่สุดสำหรับมนุษย์จะได้เป็นมนุษย์อยู่ตลอดอนันตกาล.

สรุป ความว่าข้อความต่างๆ อย่างที่ได้บรรยายมาแล้วนี้ มีความมุ่งหมายเพียงว่า จะพุดจากกันกับคนจำพวกหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าคนเกลียดวัด จึงได้พุดธรรมะกลุ่มหนึ่งธรรมะระบบหนึ่งขึ้นมา เรียกว่า ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด ดังที่ท่านทั้งหลายก็ได้ฟังมาแล้ว, และได้ฟังในวันนี้เป็นวันสุดท้าย เพราะเป็นวันสุดท้ายของการบรรยาย.

หวังว่าท่านทั้งหลายจะได้จำเอาไป คิดนึกพิจารณาดูให้ดี แยกแยะดูให้ดี ว่าในจิตใจของเรานั้นมีอะไรเหลืออยู่? แม้จะเป็นส่วนน้อยที่ทำให้เราเกลียดธรรมะ เบียดหน้าหนีธรรมะ ไม่อยากจะสนใจธรรมะ; แม้ไม่ทั้งหมด ก็ในข้อใดข้อหนึ่ง ในแง่ใดแง่หนึ่ง ซึ่งเราไม่สนใจ เราก็ไม่รู้ทิศทางของจิตใจ ที่จะเดินไปอย่างถูกต้อง จึงได้เป็นโรคประสาทบ้าง เป็นโรคจิตบ้าง, อยู่ด้วยความหวาดหวั่นวิตกกังวล หาความสงบสุขมิได้. ทั้งที่มีความสมบูรณ์ในทางวัตถุแล้ว ก็ยังมีจิตใจเหมือนกับคนรอกหมกไหม้อยู่ทั้งเป็นๆ. นี่คือโทษ บาป ของการเกลียดธรรมะ เกลียดวัด เกลียดศาสนา ซึ่งเป็นสภาพสำหรับแวลล้อมมนุษย์.

ขอให้เป็นอย่างอยู่ในความถูกต้อง ด้วยกันจงทุกๆ คนเถิด; ธรรมะหรือพระศาสนาก็จะยังคงมีประโยชน์แก่เรา, ไม่เป็นหมัน ดังที่ได้เป็นหมันไปแล้ว สำหรับคนจำนวนใหญ่จำนวนหนึ่งในโลกนี้ คือคนที่เกลียดวัดทั้งหลายนั่นเอง.

การบรรยายนี้ในวันนี้ สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย เรื่อง ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด ไว้เพียงเท่านี้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าได้สวดบทกณสาขาย ส่งเสริมกำลังใจ สำหรับจะต่อสู้กับกิเลส ที่เป็นเหตุให้เกลียดวัด อีกต่อไป.

ใบแก้คำผิด

ใครคือใคร

(การนับบรรทัด ให้นับลงมาจากบรรทัดบนสุดคือบรรทัดของเลขหน้า
ถ้ามี (จล) ให้นับขึ้นมาจากล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๖	๑ (จล.)	เที่ยวนี้	เที่ยวนี้.
๓๘	๑๑	ไปเสีย	ไปเสีย.
	๑๓	นาม	นาม—
	๑๖	วิวัฒนา	วิวัฒนา—
๕๒	๙	ไซ	ไซ้
๕๐	๗ (จล.)	มหา	มหา—
๕๔	๙	มน	มัน
๕๗	๖	ว่าเป็นคนของตน	ว่าเป็น คนของตน
	๙	ปลุชนเคยหนาที่บ	ปลุชน เคยหนาที่บ
๑๐๐	๑ (จล.)	บคัน	บคัน
๑๑๑	๒ (จล.)	กตัญญู	กตัญญู
๑๒๘	๙	รส	รส,
๑๔๘	๒ (จล.)	มน	มัน
๑๖๓	๑	พระเจ้ากับ	พระกับ
๑๘๖	๒	ลึก	ลึก.
๑๙๕	๓	นนแหละ	นั่นแหละ
๑๙๖	๑๑	ว่า.	ว่า :—
๑๙๗	๑	กบ	กับ
๒๒๔	๑ (จล.)	เวไนย	เวไนย—

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๒๒๗	๒	ขาดวิญญู	ขาดวิญญู
๒๔๒	๑๑	โลภะโทสะ	โลภะ โทสะ
๒๔๓	๕	กระปรึกระ	กระปรึกระ —
๒๔๖	๙	ญาณทัสนะ	ญาณทัสสนะ
๒๕๑	๙	วิญญูสงสาร	วิญญูสงสาร
๒๖๕	๒	ศีล	ศีล —
	๕	ศีล	ศีล —
๒๗๐	๗	ศีล	ศีล —
๒๗๑	๑	ผู้มี	ผู้มี
๒๗๒	๕	ศีล	ศีล —
	๑๐ (จด.)	อยู่อย่าง	อยู่
๒๘๓	๗	สทวโลก	สัตวโลก
๒๙๖	๔ (จด.)	ขาดวิญญูสัตว์	ขาดวิญญูสัตว์
๒๙๘	๖	อีกอย่างหนึ่ง.	อีกอย่างหนึ่ง”.
๒๑๙	๙	เทรจฉาน	เทรจฉาน
๓๒๒	๓	ศีล	ศีล —
	๘	ให้คนทำบุญเราไม่ได้	ให้คนทำบุญ เราไม่ได้
๓๒๕	๕	ศีล	ศีล —
๓๔๔	๙	วาททั้งหลาย	วาททั้งหลาย
๓๗๕	๖ (จด.)	ยาย	ยาย
	๗ (จด.)	อำไพ กิเลสา	อำไพ กิเลสา—
๓๘๒	๔	เบียด	เบียด —
๓๘๔	๕	วิมุตติวิโมกข์	วิมุตติ วิโมกข์
๓๙๒	๓ (จด.)	กามารมณทรัพย์สมบัติ	กามารมณ ทรัพย์สมบัติ
๓๙๕	๗ (จด.)	เจ็บตาย	เจ็บ ตาย
	๑๑ (จด.)	มัน	มัน